
NAZIONALE
BIBLIOTECA
CENTRALE V.E. II
36
18
E
1
ROMA





SERENISSIMO FRANCISCO MEDICI MAGNO ETRVRIAE DVCI

FRANCISCVS VICTORIVS S.





VM Petrus auus meus omnes ingenij sui neruos contendisset, vt antiquus splendor, ac gloria huius ciuitatis in studijs litterarum conseruaretur; cuius rei consequendae incredibili cupiditate ardebat, animaduerteretque, se omnibus bonarum artium studiosis ea auxilia, & voce, & scriptis iam attulisse, quae ab eo expectari poterant, decreuerat, senio propemodum confectus, te etiam magnopere illum hortante, quod reliquae vitae tempus sibi concederetur, ab huiuscemodi laboribus requiescere: cumque a vetere suo munere cessasset, & in ea studia, quae pium hominem decent, multo antea a se instituta, totum se tradidisset, quibus placidam senectutem traduceret: non nulli amicorum epistolas ab eo efflagitare coeperunt, quas affirmarent, ipsum ijs, qui nomen suum eius scriptis illustrari cupiebant, aliquando spopondisse. Hoc autem cum recordaretur, ac necessarium esse duceret, fidem seruare, eas omnes diligenter perquiri iussit; ipseque etiam in hanc curam cogitationemque studiose incubuit. Quamquam vero multarum αὐτόγραφα, quae primis illis temporibus, quibus in studiis litterarum florere coepit, scripserat, in quibus de re-

bus ad ea pertinentibus differuerat, quaeque volumen hoc suum exornare posse speraverat, se amisisse doluit (aliquibus enim, vt moris illius semper fuit, ea legenda dederat, quae repetere neglexerat) voluit tamen, honestis potius amicorum postulatis satisfaciens, aliquas earum diuulgari, quae diligentia Iacobi patris mei adseruatae fuerunt, quam vt negligentis nomen euaderet, honori, quem ijdem se consequi posse existimarunt, deesse: quemadmodum enim in omni genere virtutum accurate se exercuit, ita etiam amicitiae officia diligenter, sancteque seruauit. Cum autem domi suae eadem diligentia adhuc conseruari sciret orationes non nullas, quas spatio plurium annorum circiter Kal. Nouembr., adolescentibus ad studia redeuntibus, habere consueuerat, quas non ingratas iis, qui humanioribus studiis operam dant, futuras existimaret, & a non nullis expeti animaduerteret, eas etiam colligi voluit, & vna cum aliis orationibus, quas diuersis temporibus edidit, & simul cum libro, qui continet laudes prioris tuae vxoris, mulieris sanctissimae, formis excudi mandauit. Cogitauerat quoque, cum incredibili quodam animi robore munitus esset, statim vt promissa persoluere decreuerat, non paucas alias epistolas addere, quibus damnum, quod olim factum fuerat, resarciretur. Sed nimia corporis imbecillitas, quae ob incredibiles labores, quos in studiis litterarum perpessus est, post sextum tamen, & octuagesimum aetatis annum, subito eum oppressit, impedimento maximo illi erat, cui malo cum accessisset grauissimum illud, quod alterius oculi lumine se orbatum repente animaduertit (etsi ea constanter ferebat, quiesque animi illum oblectabat, ea ipsa cogitantem, quae iam agere non poterat) a sententia sibi proposita discedere coactus fuit, vt saluti, & viribus reficiendis, quo ad fieri posset, consuleret. Cum igitur reliquam omnem curam harum rerum fidei eorum commisisset, quorum diligentiam in maiorum suarum vigiliarum muneribus magnam expertus fuerat, eius solum epistolae scribendae studium sibi reseruauit, qua opus completum tibi dicaret, cuius rei efficiendae acri studio

flagra-

flagrabat. Quod cum maturum tempus mortis fieri pro-
hibuiſſet, pater meus, qui omnia, quae ille voluit, ſum-
ma cura, ſtudioque adhibito, exequi ſtatuit, hoc poſtre-
mum munus me quamprimum adimplere iuſſit. Mitto
igitur ad te volumen hoc varium; quod, vt alij multi do-
cti, & eloquentes viri fecerunt, Auus meus confici man-
dauit; ſperoque tibi acceptum futurum, vt alia ingenij
eius monimenta, quae ſemper fouiſti, fuerunt; teque prae-
claro teſtimonio tuo omnibus commendaturum. Quod ſi
idem non videbitur forſan reſpondere maioribus quibuſ-
dam operibus, quae aggreſſus eſt, &, quantum in ipſo fuit,
perfecit; cum tamen ea, quae continet, ſint in genere ſuo o-
mnibus ſui partibus ſatis abſoluta, & appareant in illis di-
ligenter ſeruata harum facultatum praecepta, quae ille ſcri-
ptis ſuis illuſtrauit, plurimi ab omnibus faciendum vide-
tur: & quemadmodum ſtudioſi antiquitatum, qualis tu
profecto es, in deliciis habent ſtatuarum fragmenta prae-
ſtantis alicuius artificis, è ruinis eruta, ita qui politio-
ribus litteris operam dant, ni amor, qui forſan mode-
ſtiae fines me tranſcendere facit, plane fallit, haec in
lucem prolata, amabunt, caraque habebunt: tu vero in
primis donum hoc omni beneuolentia, aliam etiam ob
cauſam complecteris (audeo hoc dicere, cum comper-
tum habeam, te huius viri doctrinam, atque integrita-
tem admiratum fuiſſe, omnique honore dignas iudi-
caſſe) quod ſcilicet in eo diligenter collecta ſint omnia
ab illo ſcripta, quae pertinent ad honorem, laudem-
que tuam, tuorumque fere omnium, quae, vt aliqua
grati animi ſui ſigna extarent, varijs temporibus vitae
ſuae accurate ſcripſit: quamuis enim principum viro-
rum res praeclarè geſtae, tamquam in illuſtri loco po-
ſitae, ſatis per ſe conſpicuae omnibus ſint, videntur
tamen huiuſcemodi officia, quae turpi aſſentationis vi-
tio careant, expetenda, cum mercedem nullam vir-
tus praeter hanc laudis deſideret; quique res gloria di-
gnas geſſere, futuri etiam rationem habere conſue-
uerint; quibus Alexander ille Magnus, licet rerum

ſuarum eruditos ſcriptores ſecum haberet, cum ad ſepulchrum Achillis acceſſit, quanti haec eſſent facienda, monſtrauit. Vale Dux Magne, & nos, qui tanti ornamenti noſtri virtutes nobis ad imitandum propoſuimus, ac voluntati & auctoritati tuae, vt ille fuit, ſemper dediti erimus, amplexare. Florent. XVI. Kal. Mai. CIↃ IↃ LXXXVI.

INDEX

Eidem.

M

N

P

R

S

T

Vincentio

Errata	Corrige.	pag.	ver.
CIↃ IↃ LXXXV.	CIↃ IↃ XXXV.	3.	42
ijſdem fontibus	ex ijſdem fontibus.	4.	60
conſilium numquam	conſilium vmquam.	6.	14
quae ingenij tui	quae a te ingenij tui.	ibid.	56
quam numquam	quam vmquam.	8.	5
a ſe oriri	a te oriri.	9.	20
adferent	adferrent.	ibid.	41
narrare poſſum.	narrare poſſem,	17.	7
amantiſſimis	amantiſſime.	21.	3
ne arceri.	nec arceri.	25.	19
voluiſſe	voluiſſet.	33.	23
Audeatque.	ſtudeatque.	34.	9
CIↃ IↃ LIX	CIↃ IↃ XIL.	ibid.	40
vale ac	vale ; ac	36.	25
obliuiſcere	obliuiſcerere.	37.	24
permanebant	permeabant.	ibid.	38
aſſiduoque	aſſidueque.	43.	4
acceptuſque do-	acceptuſq; debet, cum ea, quae obſcure, breuiterque do-	45.	60
contenta	contexta	62.	12
tractare	tractari	72.	8
Quaereris	Quereris	77.	18
Thimaeus	Timaeus	113.	39
quaererentur	quererentur	128.	4
Carlo Borromeo	Carolo Bor.	129.	2
tiranni	tyranni	133.	45
curérti	currenti	136.	39
coherceri	coerceri.	148.	60
Sanctecrucio	Sanctacrucio	168.	17
mirum in mo- rum	mirum in modum	199.	51
atque imbecillae,	atque imbecillae ſunt,	209.	16

IN ORATIONIBVS.

maerendum	merendum.	21.	31
appellauit plurimis.	appellauit; plurimis	28.	5
ab effuſus a lament	ab effuſa lament.	41.	49
frequentebatur,	frequentabatur.	69.	58
princepes	principes.	71.	4



PETRI VICTORII

ORATIO HABITA FLORENTIAE.





EM magnam, multisque de causis a me saepe recusatam optimorum, ac fidelissimorum virorum rogatu, atque impulsu suscepi, amplissimi Sacerdotes, vosque clarissimi & ornatissimi ciues, omnem scilicet hanc nobilium adolescentium multitudinem erudire, atque in studijs humanitatis, ac litterarum exercere. Ego, qui ingenij mei exiguitatem pulchre nossem, & mediocrem quandam optimarum artium, ac disciplinarum scientiam, aut ne mediocrem quidem me habere sentirem: nullam autem dicendi exercitationem, quae propria est huius muneris virtus, non me parem tanto oneri existimabam: illi autem maiora quaedam de meo ingenio, ac doctrina sibi pollicebantur, &, me omnia studio, ac diligentia facile consequuturum, mihi persuadere volebant, in primisque me humanitati, ac benignitati vestrae confidere debere dicebant, quod non acriter in mea vitia, siqua forte emergerent, inquisituri essetis, in quo praecipue illis non valde repugnabam: cognoui enim ingenij vestri facilitatem, atque naturae bonitatem, vosque indulgentia ea in me vsuros confido, qua digni videntur illi, qui, cum suo labore, atque industria aliquibus prodesse posse iudicarentur, impositum ab alijs onus subterfugere, ac declinare sua modestia non potuerunt. hac igitur spe maxime inductus in hunc locum ascendi, ac de humanis studijs, ingenuisque artibus paenè cotidie me dicturum, quae iuuentuti conducere arbitrabor, in me recepi, & nunc, tot doctissimis viris silentibus, vnus verba facere ausus sum. Vt autem tam claro de ingenio doctrinaque mea amicorum iudicio respondeam, ceterorumque concitatae de me expectationi, optare magis videor posse, quàm sperare; siquid tamen laboribus, ac vigilijs confici potest, dabo operam, ne multorum de me opinionem penitus quandoque fallam: vos autem benigne nunc me audietis, cogitabitisque, si non rem nouam aggressum, longo tamen interuallo haec studia intermissa repetentem, atque eo quidem tempore, quo has humaniores litteras ardentius persequebar, non eo tamen animo illas amplexum, vt putarem, fore quandoque mihi ex hoc loco dicendum. Quantus ornatus sit, quantaque varietas in humanitatis studijs, ingenuisque his artibus, quas tractaturi sumus, neminem vestrum ignorare arbitror, eumque, qui velit illa explicare, ac laudibus efferre, difficilius puto suae orationis exitum, quàm principium inuenturum: cuius enim ingenij, ac doctrinae esset, poëtarum mirificas artes, ac virtutes exponere? cuius eloquentiae atque in dicendo exercitationis, oratorum vim, facultatemque declarare? cuius iudicij, atque prudentiae, historiae ornamenta, & vtilitates percurrere? cuius grauitatis, ac sapientiae, philosophiae bona, fru-

ctusque expromere, atque docere? quae omnia humanorum studiorum nomine continentur, ita, vt arbitror, appellatorum; quod haec praecipue institutio, & disciplina ingenuo, ac libero homine digna est: nec enim fortasse decet, nec rectum est, vni alicui studio se totum dedere, aliarumque artium omnino rudem, atque expertem esse; sed oportet, politum, atque elegantem hominem omnem scientiam, quae animum doctrina excolere possit, attingere, ac degustare. Quanta delectatione caruisse illos, necesse est, quorum aures ad poëtarum cantus surdae semper extiterunt? Cuius desidiae, atque inertiae existimari debent, qui ea facultate, qua homines ceteris animantibus maxime praestant, tam negligenter vtuntur, vt nullam vmquam operam linguae excolendae dederint? quod studium, & suauitatem magnam in se habet, & alijs, quorum dignitas, salusque in periculo est, opem, & auxilium fert. In quanta veteris memoriae ignorantia versari contigit illis, qui historiae scriptores non legerunt, ex quibus & summa iucunditas capi potest, & incredibilis vtilitas: diligenter enim, ac studiose praeteritis rebus perlectis facilius prudentiusque de futuris vnusquisque consilium capere potest: Nam quid de sapientiae studijs, eiusque triplici forma dicendum est? quae enim certa loquendi ratio, aut quae sermonis subtilitas esse potest in eo, qui disserendi artis penitus ignarus sit? quomodo autem bene beateque viuere, ac recta officia persequi aliquis potest, qui philosophiae partem illam, quae est de vita, & moribus neglexerit? nam nihil eorum; quae caelo, terra, marique fiunt, percepisse, quibusque initijs orta sint, ac ne sui quidem ipsius formam, coagmentationemque nouisse, libero homini valde turpe est. Haec autem omnia, ac maiora, & vberiora multa in ea parte philosophiae tractantur, qua natura explicatur; nec non tamen eam reprehensionem is noster, de quo loquimur, facile vitabit, in quam multi incurrerunt, quod nimis magnum studium in vnaquaque harum rerum ponere existimati sunt: nam nec defuerunt ex illis etiam, quibus philosophari non displiceret, qui modum tamen in eo quendam quaererent, paucisque philosophandum esse censerent: nam omnino haud placere: Sed omnium, quicunque harum artium studiosi fuerunt, neminem scimus maiore cum dignitate in his versatum esse, quam Ciceronem, neque tantam earum excellentiam adeptum esse, quantam ipse fuerit consequutus, quamuis a magnarum rerum administratione numquam cessauerit, varijsque casibus eius vita agitata fuerit, tantum erat eius ingenium, tantoque studio, atque animi ardore his litteris puer olim incubuerat: nam & poëticae adolescens deditus fuit, & quaedam iam vir, ac maximis honoribus perfunctus, versibus scripsit; quae admirabili, ac diuino ingenio viri magnopere laudarunt, & se ne Graeca quidem meliora legisse pronuntiauerunt, vituperarunt nulli, nisi aut inuidi, aut inimici, quorum liuor, & odium in vnum, aut alterum versum se petulanter effudit. Quantum eloquentia valuerit, silere melius esse puto, quam loqui; ita certe incredibiles exitus quarundam causarum fuerunt, vt nihil homines vmquam admirati sint magis. Quomodo etiam Romani homines summam eloquentiam adipisci possent, & quam viam tenere deberent, si perfecti oratores euadere vellent, ipse quoque multis eruditissimis libris docuit, atque explanauit: nedum enim timuerit, ne alij ad eam dicendi excellentiam peruenirent, quam ipse summa cum gloria fuerat consequutus, ipse potius suo labore, atque industria illorum ingenia ad perfectissimam eloquentiae speciem dirigebat, & ad hanc egregiam laudem capessendam hortabatur. Historiam non tam scribere, quam scire potuit propter infinitas rerum occupationes, cum ipse maxime illam egregie tractare, atque absoluere posse ab his, qui de hoc iudicare poterant, existimaretur, saepeque ad hoc munus suscipiendum ab amicis impelleretur, hoc proprium esse oratoris opus dicentibus, nec ipse id vmquam se facturum recusauerit, si vacuum a molestiis aliquod tempus, ad tantam rem explicandam idoneum nactus vmquam esset: cupiebat enim in hac etiam re patriae satisfacere, quam ipse a summis periculis conseruarat; cuius res gestae, cum clarissimae, ac magnificentissimae essent, parum splendide, atque ornate ad eum vsque diem litterarum monimentis traditae erant; sed est in hac etiam re, quod de immatura, atque acerbissima eius morte grauiter queramur. Philosophiam a Graecis doctoribus adolescens accepit, ac Latinis ipse postea litteris illustrauit: cum enim se hominibus iuuandis natum esse meminisset, nec resp. eius opera, atque ingenio indigeret, quod in vnius potestate erat, eiusque prudentia, atque auctoritate regebatur, liberatus pristinis laboribus, totum se ad philosophiam explicandam contulit: nec enim ei in mentem venit, quo pacto otiosus magis ciuibus suis prodesse posset, qui antea, siquid de his rebus audire vellent, Graecos adhibere magistros cogebantur, atque illis, quibus virtute imperabant, vt sua ingenia excolerent, seruire, quod non nullam in se indignitatem habere videbatur. Intelligebat autem Cicero, si res illae sua industria Romano sermoni traditae essent, multorum se etiam inge-

nia ad haec ſtudia excitaturum, quae, ſi ſemper illa foris petenda, atque ab externis hominibus diſcenda eſſent, in ſuo torpore, atque harum clariſſimarum artium ignoratione permanſura forent. Omni igitur hoc tempore vberrimos philoſophiae locos, difficillimaſque quaeſtiones ornatiſſimo ſermone explicauit, & eam primo partem expolire aggreſſus eſt, quae vitam moreſque inſtituit, quomodoque bene, ac beate viuere poſſimus, docet: nam multi excellentis ingenij philoſophorum, hinc capeſſendae philoſophiae initium ſumendum eſſe cenſuerunt: oportere enim prius mores conformare, ac turbidos animi motus, ſedare, quam aliquis naturae res occultas, ac penitus abditas inquirat. Quomodo enim poſſit vehementi ſtudio, atque alacri animo quiſquam rem aliquam maiorem perſpicere, ac contemplari, qui corporis facibus inflammetur, ac laeuis cupidinibus diſtrahatur: non autem ſimilem eſſe dicebant aedificandae domus, aut gubernandae nauis ſcientiam cognitioni huic, quae a philoſophia ducitur: illas enim eſſe rerum externarum, hanc autem vitae, atque animae. Cumque inſtrumenta omnia, rerum earum ſint, quae ambiguam, & mediam naturam habent, ſitque in poteſtate eorum, qui ea tenent, pro ſuo arbitrio, ac voluntate illis vti: nam & bonis rebus ſeruiunt, & malis etiam vſibus accommodari poſſunt; quod verum eſſe docent oratores non nulli, ſi hoc nomine appellandi ſunt, qui dicendi periti hoc praeclaro munere peruerſe vtuntur, & ſophiſtae; non tutum ipſis videbatur inſtrumentum omnium inſtrumentorum potentiſſimum illis tradere, quorum animus optimis praeceptis antea imbutus non eſſet, vt aliquis ſanae mentis gladium puero, aut furioſo numquam porrigeret: volebant igitur diſcipulos ſuos de moribus prius diſcere, quam illos ſubtilius diſſerendi rationem, atque artem docerent; cuius etiam ſententiae Ciceronem fuiſſe apparet. Cohortatus autem primo eſt omnibus ingenij viribus ad philoſophiae ſtudium eo libro, quem Hortenſium inſcripſit, vt & ardorem quendam animis hominum ingeneraret, optimarum artium cognoſcendarum, & conuicijs quorundam ſiniſtrorum ingeniorum reſponderet, qui eam vituperare auſi erant, qui liber, vt iam queri incipiamus de inferiorum temporum, ſiue hominum incuria, ac negligentia iam diu perijt. Cumque ipſe Academicam philoſophandi rationem maxime adamaret, vt modeſtam, & nihil temere affirmantem, mirificamque gignentem dicendi copiam; vt quae contra alias omnes diſciplinas, & pro omnibus diceret, eam quattuor elegantiſſimis libris explanauit, in quibus, magnos labores ſuſcepit, magnaſque moleſtias pertulit: nam ſemel totum ſcribendi conſilium rationemque mutauit; diuque anxius quos in libris illis diſſerentes induceret, cuique eos mitteret, tandem adhibitis etiam in conſilium amicis certa aliqua in ſententia conſtitit, & illos perfectiſſime abſoluit; ſed non meliore hi fortuna, quam Hortenſius, vſi, fere toti periere. Optimum ei poſtea viſum eſt de finibus bonorum, & malorum quaerere, vt haberent ſui ciues, quo omnes bene viuendi recteque faciendi rationes referrent: niſi enim, quod vt ſummum bonorum omnium natura appeteret, &, quod vt extremum malorum repudiaret, cognitum haberent, in maximis illos erroribus neceſſario permanſuros videbat, & nullam certam vitae degendae rationem habituros, cumque de his rebus magna eſſet inter diuerſas philoſophorum familias diſſenſio, ac concertatio, quid pro ſe, ac contra alias vnaquaeque diſciplina diceret, accurate, & copioſe quinque libris expoſuit, totidem ſcripſit Tuſculanarum diſputationum, quibus grauiſſimos animorum morbos, niſi quis medicinam reſpuat, facile ſanare poterit, quo confecto, adiunctaque virtute, quae ſtatim in animum perturbationibus vacuum irrumpit, nulla nos alia re indigere ad beate viuendum docet. Sed illum in his ſtudijs magna cum voluptate occupatum acerbiſſimum perculit vulnus, obitus ſcilicet cariſſimae filiae, qui, & libros manibus repente excuſſit, & ab omni maiore virilique cogitatione ad luctum maeroremque traduxit; cui cum nimis indulgere videretur, grauiterque propter hanc animi mollitiem accuſare ab amicis coeptus eſſet, qui aegre ferebant, ſe fruſtra operam ſuam in eo conſolando conſumpſiſſe; ipſe tandem ſe ipſum conſolari aggreſſus eſt, omniaque vno libro incluſit, quae animum a maeſtitia auocare poſſent, atque ita, dum ſibi medetur, aliorum quoque dolori optimum remedium inuenit. Tris poſtea edidit de natura Deorum, ſtatimque de diuinatione ſcribere aggreſſus eſt, vt quaeſtio illa de Dijs plene cumulateque perficeretur, cui duobus libris abſolutae, adiunxit vnum de fato, qui rem illis maxime coniunctam continebat; interiecta ſunt etiam quaedam minorum vigiliarum opuſcula, vt quod de ſenectute ad Atticum miſit, & alter Cato, quo vir bonus, fortiſque ciuis expolitus eſt, nec non aureolus ille quoque de amicitia libellus. Poſt commotum autem importuniſſima Caeſaris caede ſtatum illum ciuitatis, cum

de rep. rursus consuli coeptus esset, quod temporis publicis curis; senatorijsque muneribus eripere potuit, totum in hoc studio consumpsit; quaestionemque illam grauissimam, atque vtilissimam de officijs tribus libris elegantissime explicauit; nec non etiam hoc eodem tempore duos de gloria excusit: nam sex illos de rep. ante ciuilia arma sumpta, cum gubernacula reip. teneret, confecit. Atque ita illum simul, & domi, & in senatu opem reip. ferentem ciuiles fluctus in altum abripuere, & ea, quae non multo post saeuissima tempestas coorta est, absorbuit; sicque ingenium illud extinctum est, quod alijs ingenijs clarissimum lumen praeferebat, animusque ille disiectus, qui ceteris animis verissimum, atque vberrimum animorum pabulum scientiam pariebat, nec tamen tam nefarium crudelissimi hostis consilium, quem optauit, exitum habere potuit: corpore enim occiso, ac dilacerato, non ille Ciceronem sustulit, ac deleuit: viuit enim Cicero, semperque vigebit in clarissimis ingenij sui monimentis, ipse potius sibi tam impio facto sempiternam maculam suscepit, atque acerbissimum studiosorum omnium contra se odium excitauit. Eripuisse quidem Antonium multa litteratis hominibus, quae Cicero cotidie instituebat, atque texebat, verissime dici potest. Quae enim illum opera confecturum fuisse arbitramur, si scopulum, ac naufragium illud euadere potuisset, & ea tranquillitate, atque otio perfrui, quod breui postea potito rerum Augusto consequutum est, qui antea, aut occupatus, aut turbulentissimis temporibus tanta confecerit. Profecto omnem liberalem doctrinam omnesque ingenuas artes a Graecis, & inuentas, & litteris consignatas Romano sermone illustrasset: nihil enim non sperari poterat a tam diuino ingenio, tantaque virtute, atque eruditione. Sed hoc damnum, atque illud etiam, quod superiorum temporum calamitas intulit, quae non nullos, qui iam scripti erant, deleuit, continua horum librorum lectione, qui & furorem Antonij, & tot bellorum vim euaserunt, resarciamus; hos semper in manibus habeamus; hos summo studio, atque animi attentione consideremus; in his expressum Ciceronis ingenium contemplemur; in his vberem illam verborum copiam, & singularem dicendi leporem degustemus. Atque ego, qui huic muneri instituendae iuuentutis praepositus sum, cum mecum ipse cogitarem, atque animo reuoluerem, quidnam potissimum susciperem, in quo tot bonis ingenijs consulerem: meum enim officium est, meae sunt partes, videre, vt tot optimi adolescentes, mei ciues, mihique pro hoc munere coniunctissimi dignum laborum suorum fructum ferant, nihil aliud inuenire potui, ex quo tanta vtilitas, tantaque eruditio capi posset, quanta ex quouis librorum Ciceronis, atque huius mei iudicij clarissimos, & doctissimos viros, auctores, & testes habeo, qui hunc vnum praecipue adamarunt, ipsumque legendo contriuerunt, ac toto pectore reddere, & exprimere conati sunt, atque expresserunt, ex qua re magnam laudem gloriamque adepti sunt, atque ea commendatione ad altissimos honorum gradus sublati. Hunc igitur declarandum suscepimus, ac tot egregiorum ipsius monimentorum praecipue Tusculanas Quaestiones elegimus, in quibus hoc anno acquiescamus: nam quae in philosophiae libris minor est vis dicendi, quam in orationibus, tot optimarum rerum cognitione compensatur, quibus illi referti sunt, ac nescio, an vitae nostrae, & temporibus his aequabile, ac temperatum dicendi genus aptius, & accommodatius sit, quod si vlli Ciceronis libri de philosophia magnifice, ac copiose explicati sunt, atque illam verborum vbertatem, & elegantiam retinent, quae oratorum propria est, audebo dicere, hos illos esse: quanta enim exemplorum copia; quanta, & quam lepida historiarum expositio in his inuenitur; quanta argumentorum varietas; quanta sententiarum concinnitas; quantus orationis cursus, ac sermonis suauitas in illis est; quam apte, & apposite Cicero multas Graecorum philosophorum sententias interpretatus, ac poëtarum quoque non paucos locos, & eos quidem elegantissimos versibus exprimit. Quare nullo modo puto fore, vt iudicium nostrum reprehendatur, quod hos libros exponendos sumpserimus, si modo illos subtiliter, atque erudite interpretari potuerimus, quod omni studio, ac diligentia praestare conabimur. Quoniam autem multi sunt, qui Graecas artes, ex Graecis auctoribus, Graeco sermone discere auent, nullo modo possumus tam honestae ipsorum voluntati deesse, quare dabimus operam, vt quicquid etiam in hac re valemus, totum in illis adiuuandis effundamus; ac ne a mansuetioribus musis abhorrere videamur, Graecum aliquem poëtam explanabimus, ac Sophoclem maxime, grauissimi, ac nobilissimi poëmatis optimum ac suauissimum auctorem, & omnium eius tragoediarum potissimum illam, quam admodum senex scripsit, quaeque antea iudicibus, quàm populo recitata est, ac prius ipsi salutem quàm plausum attulit, vel potius vnà & plausum, & periculi liberationem: nam cum Sophocles propter studium

filijs rem familiarem negligere videretur, ab illisque in iudicium vocatus esset, vt ipsum quasi desipientem iudices a re familiari remouerent, sanctissimus ille senex dicitur, Oedipum Coloneum; sic enim appellatur fabula, quem proxime scripserat, iudicibus legisse, quibus cum carmen illud diuinum, atque admirabile visum esset, ob idque eius conditor omnibus sententiis ab ipsis absolutus, ab omni corona clamor, ac plausus excitatus est; atque ita ille domum deductus tamquam si è Theatro, non è foro ac iudicio victor exisset. Hoc igitur erit hoc anno nostri laboris curriculum, haec ingenij vestri palaestra, probi adolescentes, atque vt nos omni studio, opera diligentia nostra laudi, atque vtilitati vestrae seruiemus, ita vos nullo pacto debetis committere, vt vobis ipsi defuisse videamini; multa nunc vobis adsunt, mihi credite, quae superioribus annis desiderata sunt, ac primum tempora habetis tranquilla, & ab omni belli suspicione remota; quae paulo ante turbulentissima erant, & magnorum periculorum plena, cum Italiam totam saeuissima belli tempestas peruaderet, & hanc praecipue vrbem infestam haberet, Principem optimum, atque innocentissimum, qui maiorum suorum laudem, & gloriam litteris fouendis, atque excellentibus ingenijs honore, ac praemio honestandis adaequare conatur, vt illos fortuna, atque opibus superauit. Non paruam doctorum copiam, ac si virtutem, & excellentiam eorum spectes, maximam; me vnum excipio: nec enim tam arrogans sum, nec tantopere insanio, vt de me tam magnifice loquar, aut me inter illos numerare audeam, qui aut nihil adhuc sum, aut siquid aliquando ero, vestris singularibus studijs, atque optimis erga me voluntatibus ero, cuius laudis adipiscendae miro desiderio ardeo, atque, vt commendatione, & honore vestro dignus videar, omni meo labore & industria conabor.

PETRI VICTORII
ORATIO HABITA
FLORENTIAE.



VLTA maiorum vestrorum instituta, clarissimi viri, & optimi adolescentes, possunt egregie laudari: fuerunt enim illi singulari ingenio praediti, & incredibili quodam amore ciuitatem hanc prosecuti sunt, quam cum omnibus rebus ornare vellent, summo studio, ac diligentia in hoc adhibito, nihil omiserunt eorum, quae beatam ciuium vitam efficere possunt; & vt maiora nunc relinquam, & quae nequeunt breui explicari, ab ipsis sapienter inuenta, & cogitata: quanta laude dignum est, quòd haec studia litterarum in hac vrbe vigere voluerunt: atque id, quod magnopere admirandum est, illis temporibus, cum in aliis Italiae ciuitatibus paenè extincta, ac deleta essent; ex quo intelligi potest, quantum fuerit acumen ingenij ipsorum, & quam egregia in excitandis bonis artibus animi voluntas. Id autem sine summis laboribus, & infinitis sumptibus ea tempestate confici non poterat: nam in diuersis, & longinquis locis docti viri inueniendi erant, qui pauci propter interitum bonarum artium reperiebantur, & ingentibus praemijs huc eliciendi. Quod tamen illi, & auctoritate, & liberalitate sua consequi potuerunt, & non paruum numerum eruditissimorum, & sapientissimorum virorum euocarunt, qui iuuentutem erudirent, & tam honestum munus praeclare sustinerent. Inde autem facile effectum est, vt non tantum in hac vrbe studia litterarum florerent, sed per omnem Italiam diffunderentur. Fuit haec quidem laus totius ciuitatis, praecipuè tamen vnius familiae, quae iam tum principem locum in ea consilio, & auctoritate tenebat, & vt haec commendatio in ipsa primum orta, ita etiam ab eadem summa cura, ac diligentia retenta, & aucta est, vt cum aliis rebus multis floruerit, haec vna praecipue res ingentem honorem, ac dignitatem nobilissimae, & clarissimae genti attulerit: Habuit enim illa ceterarum rerum praeclarè gestarum aemulos, ac pares: nulli autem homines ad hanc gloriam ex patrocinio litterarum collectam, vmquam aspirare potuerunt. Cum autem nunc vexata continuis bellis hac prouincia, tempora redierint inimica quietis, non patitur tamen, qui potest hac in vrbe illa extingui, sed vbi, & nata, & alta sunt, ea omni officio, ac liberalitate retinere conatur. Cumque maioribus praesidiis hanc disciplinarum arcem munire cogitet, nec vmquam diligentissimis custodibus eam firmare desinat, voluit nos ipsos huic parti praeesse, quam postquam semel suscepimus, numquam deseremus, sed multa cum fide, ac vigilantia curae nostrae assignatum munus su-

stinebimus. Vtinam felices in tanto negotio simus, quod studio quidem certè, ac diligentia praestari potest, non patiemur, a nobis magnopere desiderari: nam ingenij nostri vires, quae sanè exiguae sunt, oratione etiam nostra non extenuabimus, ne videamur prudentissimi, & amantissimi Principis iudicium, qui eas tanto oneri sustinendo pares, esse existimauit, reprehendere, ac condemnare. Descendimus iam iterum in hanc palaestram, ciues, nam superior annus huic nostro labori initium attulit, quem vos studiis vestris adiuuistis, & leuiorem fecistis, quum frequentia vestra ingenium meum nouitate rei perculsum fouebatis. Quare ego & verbis immortales vobis gratias agere debeo, & re etiam conari, siquo pacto possum gratus esse. Est autem vna tantum ratio hoc faciendi, videre, si laboribus, ac vigiliis meis aliquid inuenire possum, quod auribus vestris dignum sit, & quod aliquam vtilitatem, aut delectationem vobis afferat: quam enim aliam facultatem habeam remunerandi vos, nisi ab ingenio meo praesidium petam; cuius maximae partes videntur esse hoc quasi alienum aes dissoluendi: nam ipsum praecipuè a vobis adiutum, & excitatum est. Quicquid igitur spei est, in hoc est, & sanè omni hoc tempore, quod vacuum nobis ab hoc munere concessum est, nihil aliud egimus, nihil cogitauimus, nisi quomodo possemus industria nostra valde vobis prodesse: multa autem in mentem veniebant, vt necesse est, de tanta re deliberanti; quorum non nulla diuersis de causis repudiabantur, postremo, re diligenter discussa, adhibitis etiam in consilium amicis, certa aliqua in sententia constiti, statuique libros optimi omnium Latinorum poëtarum de agri cultura scriptos interpretari, absolutum opus semper habitum, & doctissimorum virorum iudicio maximè probatum; sed cum illis etiam, qui Graeco sermone delectantur, & auctores eius nationis sua lingua loquentes audire volunt, prospicere debeam, elegi ex infinitis Graecis scriptoribus libros Aristotelis de arte dicendi, incredibilem quandam vtilitatem ex eorum lectione erui posse intelligens: nam ingens copia verborum in illis voluminibus continetur propter ingentem syluam rerum a doctissimo illo viro accuratissime explicatam, & elegantissimum dicendi genus, quo praecipuè ipse vti debuit, dum praecepta de ornatu sermonis traderet, & de verborum, & sententiarum conformatione loqueretur: nam quanta facundia hic diuinus vir vti potuerit, quum ei commodum erat, & quum res, quam tractabat, poscere videbatur, nobis obscurum esse non potest: habemus enim de hac re testimonium eius, qui optimè de hoc iudicare potuit, & qui cunctos mortales, elegantia, & vbertate orationis superauit, qui semper illum lacteum eloquentiae flumen appellare solitus est. Quin etiam sermo poëtarum, qui a cotidiano vsu valde remotus erat, nam existimati sunt Graeci poëtae tamquam aliena lingua locuti esse, ex illis propter plurimos locos poëtarum adductos paenè totus percipi potest; non igitur in hoc quoque discessimus ab eo, quod praecipuè curare debemus, sed intra praesidia nostra stetimus, & iter id ostendimus, eamque viam explanamus, quae facilè possit studiosos huius sermonis Athenas deducere, & in medio foro illius ciuitatis collocare: nam quod elegantissima, & vtilissima ars ex accurata horum librorum lectione percipi potest, adhuc non disseruimus, vt omnis alius fructus licet maximus, prae vtilitate hac obscuretur, & tamquam appendix quaedam merito habendus sit. est autem nostrum officium maximè, aut ego valde fallor, tradere his optimis, & studiosissimis adolescentibus artem dicendi, sine qua omnia sermo rudis, & agrestis sit, necesse est. Praeterquam quod neque scripta oratorum ab illis, qui huius artis ignorantia teneantur, intelligi possunt: addo etiam neque poëtarum: multi enim loci in ipsis, & hi quidem meliores summa eruditione scripti sunt, & ex intimo artificio deprompti; quare nullo pacto reprehendendus sum, quod hoc doctissimum, & elegantissimum opus sapientissimi viri cunctis alijs praeposuerim, & vos in eo hoc anno exercere velim. Vnum vereor, ne cupiditate vos adiuuandi prolapsus maius onus susceperim, quam humeri mei ferre valeant: nam ingenija vestris non diffido: studium autem cognitum, perspectumque habeo; praeterea conspirationem illam omnium vestrum horum praecipuè librorum declarationem a me petendi, vel potius efflagitandi, postquam me ab illis non abhorrere sensistis, & ardorem ipsum animorum, quem prae vobis ferebatis quoque videbamini hos libros aggressuri esse, non puto extinctum iri; vtinam autem quemadmodum illud propter ignauiam numquam abijciam, ita propter infirmitatem deponere minimè cogar: nam ipse quanto minus ingenio valeo, tanto magis diligentiam amplexabor, & laboribus vigilijsque meis, quod in me acuminis, doctrinaeque desiderari potest, resarcire conabor. Quod si in tam vario, multiplicique opere non nulli loci occurrerent, qui propter obscuritatem non satis aperiri possent, non debet ea res ab eius lectione nos deterrere: amitteremus enim vna fructum, & vtilitatem, quae ingens ex infinitis alijs apertè dilucideque expositis capi potest: stultum autem est consilium illius, qui, quia non plenè cumulateque aliquo bono perfrui potest, illud relinquit, & mauult toto carere,

tere, quam magnam, bonamque partem ipsius amplè possidere. Quod si verè cogitare voluerimus, inueniemus alios quoque esse antiquos scriptores, quorum non pauci nodi a nemine adhuc dissolui potuerunt, qui tamen in manibus omnium sunt, & a pueris etiam ediscuntur. Scire autem velim, quinam sint huius ipsius doctoris libri, qui non obscure scripti sint, & caliginem quandam offusam habeant. Cum tamen nostris temporibus paenè solus legatur, & doctissimorum hominum constans opinio sit, nihil sciri, intelligique posse ab eo, qui non Aristotelem diu, multumque tractarit, & singulos eius libros studiose, accurateque euoluerit. Quod si eruditi, acutique viri in his quoque laborauerint, sperare possumus, ac debemus omnem hinc caliginem luminibus ingeniorum ipsorum discussum iri, si vero semper iacerent, & in tenebris delitescerent, cotidie maior vis tenebrarum eos occuparet, ac situ tandem, & squallore consumerentur. Quae autem occasio fuerit Aristoteli de ratione dicendi praecepta dare, cum maiores res scribere solitus esset, ab antiquis auctoribus diligenter expositum est. Cum enim ornatam copiosamque orationem magnum praesidium, ac decus adferre hominibus animaduerteret, non passus est in eam rem praeceptiones suas desiderari, maximeque motus est Isocratis rhetoris gloria, cuius domum multitudine, ac nobilitate discipulorum florere videbat, turpe sibi ducens eius laudis expertem esse; cuius non modo particeps, sed dux etiam princepique fieri posset, & ita pomeridianis horis coepit artem oratoriam docere, & in ea auditores suos summo studio, ac diligentia exercere. Quemadmodum autem res naturae abditas indagauerat, summaque diligentia perscripserat, nec non disserendi rationem subtiliter exposuerat, ac vitam, moresque hominum optimis praeceptis expoliuerat, & cunctis alijs, qui de his rebus ante se egerant, acumine, & elegantia sermonis praestiterat, ita nullo labore dicendi magistros in ea ipsa arte, quam profitentur, explicanda superauit, & multa in suis libris, quae isti rhetorici, nec tradunt, neque etiam tenent, aperuit, atque explanauit: non pauca enim sunt, quae praecipua oratorum ornamenta existimantur, quae melius vberiusque a philosophis, quam a rhetoribus pertractantur, & magnis quibusdam sui artificij adiumentis dicendi peritus careret, nisi a sapientiae studiosis illa didicisset: ea autem & suis in locis Aristoteles copiosè tractauerat, & in his libris accuratissimè persequitur: non enim est oratori solum laborandum, vt oratio probationibus, & argumentis ad fidem faciendam aptis abundet, sed se ipsum, ita conformare debet, vt qualis optat, talis ijs, apud quos agit, videatur, & omnia sibi praesidia comparare, vt in eorum mentibus quoscunque ei vtile est motus excitare possit: vix enim dici potest, quantum referat ad fidem faciendam, persuasum esse audientibus, qui dicit, virum probum esse, & bene erga ipsos animatum, quemadmodum etiam longe alia sentire coguntur, atque antea faciebant, qui facultate oratoris, & scientia tractandorum animorum, aut ad iram incitati sunt, aut ad lenitatem reuocati, idem de odio, & misericordia, & reliquis animi perturbationibus dici potest, quas qui naturas hominum, & vim omnem animi non perspexerit, causasque, quibus in contrarios habitus commouetur, non didicerit, numquam excitabit, & ita vix, quod tanto studio temptat, efficiet ad exitumque perducet. Cum autem tria sint genera dicendi omnibus nota, doctores eius disciplinae subtiliter illud tractabant, quod in foro versatur, & continet accusationem, & defensionem. Demonstratiuum autem genus paenè contemnebant, minore etiam studio illud, quod habet in se sententiae dictionem, persequebantur. Nostris temporibus primum, in quo rhetores toto pectore incumbunt, mutatis moribus, & ratione viuendi, paenè inutile est, & nullum fructum adfert: lites enim & causae forenses è manibus oratorum ereptae sunt, & ad iurisperitos translatae, qui nulla eloquentiae vi munus illud sustinent, sed scriptis quibusdam, & auctoritatibus clarorum iurisconsultorum sententias suas confirmant, & ita de priuatis rebus in iudicijs, quid aequum sit, statuitur. Aristoteles vero, & elegantiorem, & grandiorem esse putat hanc partem, quae in senatu, & in concionibus versatur, & illam accuratissime, & studiosissime persequitur. Sed etiam tertiam, quam illi ferè relinquunt, summa diligentia pertractat, & nos docet, quomodo improbos, consceleratosque acriter vituperare, & bonos, clarosque viros iustis laudibus ornare possimus. Sunt igitur hi libri mirum in modum vtiles, & hic diuinus vir, eodem ingenij felicitate, qua cuncta alia, quae vnquam scribere aggressus est, confecit, hos ipsos absoluit. Ob hoc vnum enim a natura factum omnis aetas eum existimauit, vt doceret, & animos hominum optimis artibus erudiret. Debemus igitur omnia facere, vt elegantissimam disciplinam a politissimo, & doctissimo viro accipiamus. Ego certè quicquid in hac re possum, id totum excitabo, & postquam huius studij vobis auctor fui, omnia faciam, vt ex ipso eximios fructus feratis. Spero autem, vos facilè intellecturos, me potius vtilitatis vestrae in hac re, quemadmodum debeo, quam vllius commodi mei rationem habuisse. Sed de alia parte nostrorum laborum aliquantulum

differamus:

differamus: neque enim necessarium esse puto, eloquentiam ipsam laudare, & ad haec praeclara studia vos hortari: nam multi doctissimi, & eloquentissimi viri hoc abunde fecerunt, & vos omnes desiderio tam vtilis, atque honestae disciplinae flagrare animaduerto. Multi docti, ac diligentes viri de studio agri colendi apud Graecos scripserunt, non nulli etiam Romani, grauissimi homines res rusticas persecuti sunt, quorum maior pars soluta oratione vsi, & tamen vtraque in gente aliqui versibus opus suum confecerunt: quemadmodum apud Graecos, Hesiodus, Menecrates Ephesius, nec non etiam Nicander Colophonius, qui omnes egregij poëtae fuerunt: Latino autem sermone Virgilius de agri cultione elegantissimum carmen condidit. Hi omnes se operaepretium facturos arbitrati sunt, si agrorum culturam docuissent, & vtilissimum studium, generique hominum necessarium versibus expoliuissent: id enim, in quo poëtae praecipuè laborare consueuerunt, si ita fecissent, se facillimè consecuturos sperarunt; vt scilicet simul, & prodessent, & delectarent. In quo videndum est, quomodo reprehensionem doctissimorum virorum subterfugere possint, qui officium poëtae esse censuerunt, fabulas scribere, & rebus aliquibus veris mendacium falsitatemque temperare, quique huiuscemodi aliquid argumentum caperent, vt scilicet aut res gestas, quemadmodum gestae essent, exponerent, aut rationem naturae explicarent, aut aliqua praecepta serio traderent, eos poëtae nomine dignos esse non existimarunt, nec aliter appellandos, quam quemadmodum appellarentur, si easdem illas res prosa oratione, non poëticis numeris perscripsissent; ijdem tamen, qui hos tam vehementer premunt, eosdem subleuant, ac defendunt. nam duas esse docent huius nominis rationes: affirmant enim qui imitantur propriè, ac verè; cunctos tamen, qui versibus; ac mensuris opus suum claudunt, alio huius verbi significatu rectè dici posse poëtas; vtcunque res se habet, habet Virgilius optimos auctores Graecos homines, qui, & ipsi de rebus rusticis poëmata confecerunt, quorum exemplo, aut peccari non potest, aut aequo animo omnem culpam sustinendum est. Cum autem vnus Virgilius tres in diuersis generibus maximè laudatos poëtas lacessierit, & in ijsdem stadijs vires suas cum illis experiri voluerit, multumque, vt eos in cursu vinceret, laborarit, a duobus relictus est, Hesiodum tantum consequi potuit, vel potius longo ipse interuallo praetergressus est; cuius tamen magnum nomen, & ingens doctrinae, ac sapientiae gloria. Diligentius tamen hic noster singulas agri culturae partes persecutus est, & de quo agere instituit, magis perfectè, & absolutè pertractauit: maiorem enim ille sui poëmatis partem, in fratre corrigendo, & ab inertia, luxuriaque reuocando consumit. Et non nulla praecepta obscurè profert, quae magis communem vitam, moresque hominum, si intellecta sint, excolunt, quam rusticum hominem, & terram colentem adiuuent, & quid ab eo omnibus anni temporibus in opere suo fieri debeat, admoneant; cum contra Virgilius agricolam solum instituat, aut si quaedam ad officium coloni non pertinent, pecuarium, ac pastorem: nam nihil eorum, quae ornatum, copiosumque agricolam decent, omisit. Est quidem studium colendorum agrorum vniuerso hominum generi, non solum vtile, verum etiam salutare, & cum plurimae artes, ac disciplinae vitam nostram ornent, haec vna conseruat, & quasi in vita vitam ipsam retinet: nam vt terra diligentia, & labore agricolae mollita, & subacta ingentem fructum fert, ita neglecta, & inculta sterilescit: vnde autem, quae ad victum necessaria sunt, comparemus, si hanc rationem neglexerimus, nihil est: nec enim sperandum Deum immortalem nobis ignauis, ac torpescentibus hanc rem confecturum, & copiam omnium rerum otiosis largiturum; sed in nostra industria tota posita est, quam Deus etiam pro sua benignitate adiuuabit. Rei sanè quaerendae, & patrimonij augendi plures viae sunt, sed victus parandi, famemque pellendi haec vna; quamuis sui quoque studiosos nullius rei inopes esse patiatur; sed saepè ad summas opes euehat, vt si aliae celerius immensas diuitias adferant, haec firmius in eo statu, quo collocauit, retineat: nam subitae ruinae, ac calamitates strenuorum etiam mercatorum, quemuis merito perterrere possunt, & ab ea ratione exercenda reuocare, cum contra neminem videamus (nisi si nepos aliquis sit, ac perdendae rei familiari natus) qui in agris fundatas opes habuerit, esurire, excipio illos, qui impetu belli, aut aliquo communi casu fortunas omnes amiserunt, & tamen ijs quoque temporibus, ita constitutum patrimonium multo facilius retinetur. Quam iuste autem, & honeste res agris colendis quaeratur, non oportet longius disserere: neminem enim fallit hanc vnam viam maximè probos, & fortes viros decere; sed nolo de hac re orationem meam iniucundam esse, quamuis vera sit illis non solum hominibus, verum etiam ciuitatibus, qui propter agri tenuitatem, aut angustos fines alia ratione coguntur rei operam dare, & in primis mercaturae studiosi sunt: nam illud etiam genus quaestus, & concessum, & laudatum est, dummodo pie, remotaque omni fraude, tractetur. Quanta praeterea voluptas, & oblectatio ex rebus rusticis capiatur, non facile

 exponi

exponi potest: omnis enim agri culturae pars, & iucunda, & elegans est; non loquor nunc de voluptate, quam fructus vberes adportant, quod ex illis copiose, & abundanter viuimus, & in magna omnium rerum saturitate. Sed de animi voluptate, quam mirificam capit is, qui vim, ac naturam terrae considerat, quae tot, ac tam varias res ex se gignit, partim sua sponte, partim studio, & diligentia agricolae adiuta! Herbarum enim, ac stirpium satus, ortus, incrementa quantam, & quam subtilem animaduersionem in se habent? quantam postea florum eruptio, spicarum, pomorumque conformatio, ac maturitas? quam oblectat agricolam, videre arborem a se satam, laetam, ac proceram, aut ex siluestri, sterilique, mitem, ac fructuosam sua solertia factam? Quantopere pascit animum, spectare ordines ipsos summo artificio dimensos, ac directos, siue sint eiusdem generis stirpes, siue diuersorum? nihil tamen tam admirandum, quam vitium natura: Quid enim speciosius ipsius forma: Quid fructu suauius: nam & satis celeriter crescit, & longo tempore perdurat, & nisi reprimatur, in incredibilem longitudinem sarmenta, ac palmites suos extendit. Sed longiores in hac re fuimus, quam oportebat: neque enim rusticam vitam laudare nobis proposuimus, nec nunc tanta res commode transigi potest, & hoc ipsum elegantissime, & copiosissime noster poëta faciet. Quare ad illud tempus nos reseruabimus, & eo in loco totam hanc rem diligentius pertractabimus: non vnus autem Virgilius agricolae vitam celebrauit, ac beatam esse dixit, sed cuncti veteres poëtae, vno ore summis laudibus eam in caelum extulerunt, nec solum poëtae, verum etiam prosae orationis auctores: in primis autem vir clarissimus, ac sapientissimus M. Cato, qui & agri colendi studiosus fuit, & quomodo coli deberet, tantus, ac tam grauis vir accurate libro de ea re edito docuit, nec solum ipse suis scriptis, sed etiam M. Cicero huius persona vsus in libello, qui Cato maior inscriptus est, laudes agri culturae explicauit. Debent igitur magnae auctoritatis apud nos esse tam clari, ac docti viri; & mirificum in nobis studium rerum rusticarum excitare. Quis autem negabit, maximum fuisse illorum beneficium, qui tam praeclaram disciplinam nobis tradiderunt, & libros de re tantopere vitae nostrae necessaria confecerunt? nos vero illos studiose legamus: est enim haec ars, vt aliae multae, & honestae, & vtiles, satis his temporibus neglecta, & paene amissa, & ex assidua, accurataque antiquorum scriptorum lectione eruenda, & in lucem reuocanda: parum enim expediret terram versare, nisi peritiam illius exercendae, possideres, & cum in omni re valde intersit, ipsam didicisse, in hac plurimum interest: ratio autem hoc faciendi optima est, si, vt antea diximus, libros antiquorum euoluerimus, & ipsorum praecepta diligenter obseruauerimus, ad quae interpretanda, si vtilitatem aliquam ingenium nostrum adferre potest, nullo pacto vos illa carere patiemur.

PETRI VICTORII
ORATIO HABITA
FLORENTIAE.



I magnam illam ingenij vim, & admirabilem facultatem dicendi haberem, qua non nulli, qui hanc sedem summa cum dignitate tenuerunt, praediti fuere, maius orationis meae argumentum caperem, & rem magis dignam auribus vestris, ac tanta doctorum virorum frequentia pertractarem: neque enim desunt in hac parte studiorum, quam nos profitemur, multae res, quae praecipue laudari possent, & magnifice explicatae incredibilem vtilitatem, oblectationemque ijs, qui audiunt, adferrent; aut in hac vrbe, in qua humaniores litteras exercemus, plurimae artes, quae mirifice ornari possent, & copiose eleganterque expositae, & voluptati vobis, & dignitati ciuitati forent. Sed quum me ipsum suspicio, & ingenij mei tenuitatem considero, mediocremque, aut nullum potius vsum dicendi me habere intelligo, valde ab hac ratione deterreor, cogorque, his grandioribus rebus relictis, parem facultati meae materiem quaerere: cum enim non possim apud vos (si bene me noui) magni oratoris

toris laudem consequi, non parum me adeptum esse putabo, si modesti hominis, & vires suas intelligentis nomen inuenero; alij diserti, & eloquentes viri (quod facile facere possunt) longe a materia sibi proposita euagabuntur, ego ab eo ipso, de quo agam nullo pacto discedam; illi rebus ornatum, ac dignitatem adhibebunt, ipse a rebus verba, & orationem, qua apud vos vtar, mutuabor; illi pusillas res, magnas vi orationis, ac facultate dicendi efficere possunt, contraque cum ipsis commodum est, grandes conterent, longeque minores ingenio suo videri faciunt, ipse nihil huiuscemodi temptabo: neque enim pernecere possem, potius omnibus ingenij viribus, quomodo haec praeclara sane, ac diuina effici possint, aperiam, atque docebo; ac ne id quidem ingenio, atque prudentia mea artem fingens, & praecepta aliqua noua ad hanc rem idonea excogitans, sed aliorum scripta, quae haec omnia complexa sunt, interpretans: neque enim nouum est, neque mirum videri debet, quempiam artem ipsam dicendi praeclare tenere, nec tamen summam illam eloquentiam possidere: nam fuerunt etiam priscis temporibus, quibus studia eloquentiae magis florebant, docti, & eruditi viri, qui, quod ipsi praestare non poterant, alios optimè docerent: res enim haec, & longa indiget exercitatione, & quibusdam alijs bonis, quae potius a natura ipsa habemus, quam studio, ac diligentia nostra comparamus. Cum igitur his difficultatibus premar, neque commodè possim, quae mihi fortasse in mentem venirent, explicare, illis praeteritis, pauca quaedam de his ipsis rebus, de quibus hoc anno agere institui, dicam, in primisque omne consilium meum aperiam, & quid in hac re secutus sim, vobis diligenter exponam. Huiuscemodi res, & artes superiore anno declarandas suscepimus, quas magnitudine librorum, quibus conscriptae sunt, & obscuritate materiae absoluere, ac perficere non potuimus; non parua igitur deliberatio statim, annuo munere confecto, exorta est, quid me maximè facere oporteret; res ne illas inchoatas, imperfectasque relinquere, & nouam aliquam materiem quaerere, an, quod semel inceptum esset, & infinitam in se vtilitatem habere intelligeretur, non dimittere, sed summo studio ad exitum perducere, qua in deliberatione, quemadmodum debebam, quid maximè vos vniuersi velletis, id mihi probandum, sequendumque esse putaui, studioseque quid vestri animi esset, elicere conatus sum, & pro hoc loco dixi, me in potestate vestra futurum. Sed cum hoc facile cognoscere non possem, statui mihi singillatim sensus, ac desideria vestra perscrutanda esse, quo etiam in negotio propter diuersa studia, & multorum etiam pudorem, qui, quod maximè vellent, libere proferre non audebant, impedimenta multa inueni. Cum igitur rationem, viamque excogitare non possem, qua, quod maximè cupiebam, adipiscerer, perspexi, hoc etiam onus me subire cogi, quod multis de causis declinare volebam, ac toto animo mecum, quid vestrae vtilitatis esset, cogitare coepi, postquam, quo animi vestri inclinarent, intelligere nullo pacto potui, quamuis maiorem partem vestrum compertum habeo vtilitatem, ac fructus, non voluptates, ac suauitates ex studijs litterarum quaerere. Quod cum mihi proposuissem, non magnopere fuit laborandum: quis enim non fateatur, nullos libros ijs, quos in manibus habebamus, si vtilitas spectetur, praeponendos esse? Nam de altero studio, ac labore nostro, quo dicendi artem a grauissimo, & doctissimo viro traditam explicamus, dubitandum non fuit: nullus enim fructus ex disciplina illa inchoata percipi poterat; incredibilis autem ex absoluta, atque perfecta. Quod etiam de altera parte nostri muneris facile intelligitur: quae enim vtilitas ex lectione poëtarum desiderari potest, quae non ex his elegantissimis, absolutissimisque Georgicorum libris capiatur? Qua etiam in cogitatione animaduertebam illud, quod in primis a multis quaeritur, ac facit, vt in ijsdem auctoribus non libenter versentur, spreta etiam saepe vtilitate, a nobis in his libris manentibus facilè obtineri, varietatem scilicet rerum, quae magnam vim habet ad animos nostros oblectandos, & a fastidio illo, quod eaedem semper res gignunt, recreandos: ita enim hi quattuor optimi poëtae libri eodem nomine appellantur, vt diuersas, & magnopere inter se discrepantes res tractent: quid enim tam dissimile dici, aut fingi potest, quam studium gregum, & armentorum, cultui terrae, ac glebarum subactioni? Quid praeterea tantopere ab alio discrepat, quantopere distant apes a stirpibus, & illarum custodia, ac tutela ab arborum cultura, ac disciplina? Praeteriti igitur anni studia, ac priores illi duo rerum rusticarum libri, nihil fastidij creare potuerunt, languidis etiam, ac delicatis auditorum animis: res enim ipsae sua varietate incommodum hoc longè propellebant. Praeterea callidi, & elegantis ingenij poëta acriter huic malo, ne paulatim irreperet, ac crebra remedia inuenit, & infinita quadam arte, qua in primis valebat, viam, aditumque illi obstruxit. Quod, siquis tamen delicatiore stomacho, quam oportet, languesceret (laborat enim valde hoc malo humanum genus, ac vitio naturae nostrae fit, vt eaedem res parum nos delectent, ac summo studio semper varietatem quaeramus) hic diuersa, & sua etiam vi elegantissima, & suauissima materia facilè reficie-

tur

tur:quid enim elegantius esse potest,quid maiore iucunditate oblectare animos auditorum valet,quam accuratus sermo de natura nobilium animantium,& explicata omnis illa disciplina?nam,vt de alio pecore sileamus,quis ingenuè, ac liberaliter educatus, quae ad equos pertinent non studiose, ac summa cum voluptate quaerere debet, quomodo illi parandi, quomodo pascendi, quibus artibus,ac moribus erudiendi,quae ratio sit illos curandi,cum reges etiam,ac summo loco nati,omnes huic scientiae operam dent, & mirificè in hoc studio delectentur, quod & militiae, & domi vtile est, & (si verum fateri volumus) sine quo commode humana vita traduci non potest. Eadem dici possent de aliis animantibus,quae ab hominibus aluntur: nam quemadmodum ingentes quaestus ex illis, & immensae voluptates capiuntur, ita etiam incredibiles suauitates ex ratione, & disciplina illarum tuendarum eleganter explicata sumuntur; quae sanè a poëta nostro, qui huius rei in primis peritus fuit,summa diligentia traditur: quaecunque enim a veteribus, ac nobilissimis scriptoribus pertractata erant, colligit (nam grauissimi ac sapientissimi homines de hoc studio accuratè egerunt, deque illo doctissimos commentarios Graeco, ac Latino sermone reliquerunt) cuncta praeterea, quae ipse longo vsu, & assidua cogitatione animaduertit, exponit. Quod si tertius liber, qui haec complexus est, elegantia sua, ac varietate retinere potest animos auditorum, quid de quarto, ac postremo dicendum est? qui de admirabili apum natura ornatissimè scriptus est: quemadmodum enim his plurimum artis, atque ingenij natura tribuit, ita Virgilius illi libro, qui aluearum curam continet, plurimum studij, atque industriae impertiuit, & vt natura imbecillitatem corporis in apibus plurimis animi dotibus compensanit,ita poëta argumenti humilitatem in suo carmine plurimis ornamentis illustrauit. Quod tamen cum causa facere potuit? spectantur enim in tam parua volucre vestigia, atque indicia maximarum virtutum, & non nulli traduntur a doctissimis viris tanto amore illarum, ac desiderio correpti fuisse, vt maiorem partem vitae in syluis manserint, & omnes suas cogitationes in natura illarum spectanda consumpserint: non sunt enim illae solitariae natura, sed homines imitantur, qui coetu,concilijsque gaudent, quod quamuis in aliis quoque expertibus rationis animantibus reperiatur, solae tamen, aut cum paucis societatem seruant, & dispertita munia inter se habent,communique fideliter vtilitati seruiunt. Cumque omnem multitudinem legibus quibusdam, atque ordinibus regi necesse sit, illud maximè reip. genus secutae sunt, quod a sapientissimis in primis laudatur, & cunctis alijs praeponitur: regem enim habent,qui iustè imperat, & quaecunque gerenda sunt, ipsis patrio animo ostendit: nam quod eadem pacnè illarum in pace,quae hominum officia sunt (opus enim,& ipsae faciunt, aedificant,ac cibaria condunt) minus mirum videri debet, cum eadem etiam in tumultu, ac bello,quae homines gerere consueuerint, vel potius semper tamquam in exercitu viuant: nihil enim vmquam diligentiae, ac custodiae in se, rebusque suis tuendis remittunt, vt quaedam etiam ab illis homines, qui ingenio,& acumine suo reliquas omnes animantes facile superant, didicisse videantur. Tantà denique arte abundant, vt de illis veteres iniuriose statuisse iudicentur,qui eas inter expertes rationis coniecerint: Sed haec, & multo plura de incredibili illarum ingenio, & eximijs virtutibus poëta noster canet, quae nunc nos omnia praecipere superuacaneum esset. Praesertim cum pauca haec, quae a nobis tacta de illis sunt, sperem, quod in primis studebamus perfecisse, explanasse inquam, mirificam quandam voluptatem ex accurata horum librorum lectione percipi posse, &,ne dum fastidium, aut satietatem hae res giguant, potius huiuscemodi esse, vt hoc incommodum remoueant, & malè affectum animum recreent. Quare,his relictis, de altera parte nostri muneris breuiter agamus, quam imperfectam relinquere, numquam cogitauimus. Animaduertere potuistis optimi adolescentes, ac studiosi Graeci sermonis, me, qui multa vobis praedicabam de admirabili vtilitate horum librorum, mentitum non esse, vel potius multo minora paucioraque, quam de illis verè dici poterant, dixisse,sed alios nunc fructus, qui ex ijs capi possunt, omittamus, cogitemusque, quanto artificio, quanta serie hic omnia pertractata sint, quam nihil reliquerit Aristoteles ad instituendum bonum oratorem aptum, quod ab alijs ante se excogitatum esset, & quam multa ipse praeclarus auctor diuino suo ingenio inuenerit, quae nemini antea in mentem venerant. Nam, quae adhuc exposuit, ab omnibus, qui aetatem eum antecesserant, praeterita erant, nec potuerunt postea ab alijs,aut magis illustrari, aut melius explicari: totas enim illi curas, cogitationesque suas in rebus non nullis, quae non tantam vim habent ad persuadendum,consumebant, & eam, quam habent,vitio iudicum, auditorumque habent, & ingenij ipsorum imbecillitate, non suis vllis viribus; quae tamen (quamuis recta, & honesta non esse sentiat, vt hoc opus absoluat, & nihil praetermittat eorum, quae hanc artem adiuuant) Aristoteles quoque accurate, studioseque persequitur: nam tertius liber hanc partem continet, qui totus nobis restat,

stat, & in eo cuncta inueniemus, quae rhetores, vt priora, potioraque pertractant: eum enim antea acutè subtiliterque docuisset, vnde probationes sumantur, & quomodo aduersariorum argumenta dissoluuntur ibi demum, quae orationem ipsam illustrant, exponit: intelligit enim, satis non esse habere; quae dicas, sed oportere etiam, haec ipsa rectè, ornateque exprimere, & non nullam in hoc quoq; vim esse putat ad efficiendum, vt oratio, qualem maxi[me] optamus, videatur: non parum enim interest ad id, quod vis, probandum, his, aut illis verbis vtare, & hoc, aut illo modo dicas; nec tamen tantum interest, vt totum in hoc positum sit, quemadmodum non nulli falso sentiebant. Exponuntur igitur tertio libro omnia illa, quae orationem expoliunt, translationes, imagines, lumina sententiarum, & orationis circuitus, ambitusq; verborum, quas Periodos Graeci vocant, quo artificio confici debeant, quot genera illarum sint, quot partes, membra, incisa, & cuncta alia, quae magnum orationi ornatum adferunt, & ita capiunt animum auditoris, vt leporibus illis, elegantiisque delectatus, saepe in aliam sententiam traducatur, deque ijsdem rebus longè aliter statuat, ac fecisset antea, quam his quasi blandicijs captus esset. Praeterea, quot sint partes orationis, exordia, narrationes, confirmationes, perorationes, eodem hoc in libro accuratissime tradit, & de virtutibus earum summa diligentia pertractat; vtiturque ad haec declaranda elegantissimis exemplis maximorum oratorum: nam multa etiam loca poëtarum, nec non ingeniosorum, illustriumque virorum voces, quibus pulcherrimae imagines continentur adducit; quantum etiam orationi decorem verba translata adferant, metaphoris celebratissimis docet, quae sanè omnes res a Latinis, & Graecis quoq; rhetoribus traditae sunt. Quis enim vnquam sibi dicendi artem tradere proposuit, qui non summo studio haec omnia persequeretur? nec tamen, quòd haec ab Aristotele potius discamus nos poenitebit: cum enim ille maxima quaeque suo ingenio, & arte explicare facilè posset, has etiam minores res non incallidè tractauit, & quod alij vsu, exercitationeque in hoc studio effecerunt, ille admirabili mentis acie cognouit. Bene igitur nobiscum actum est, quod doctissimus, & acutissimus vir de his rebus agere voluit: nos autem postquam tanto ipsius beneficio affecti sumus, illud nostra inertia turpiter perire non patiamur. Libri sanè ipsi superioribus temporibus, quibus bonae artes paenè amissae, & deletae erant, non valde frequentati sunt: reiiciebantur enim ab ipsis litterarum studiosi obscuritate, nec tamen diu latuit vtilitas eorum: nam eruditi homines, magnique philosophi, quamuis multis difficultatibus premerentur, eos degustarunt, &, quia praeclaram laudem ex eorum explicatione se consecuturos arbitrabantur, & non parum suo studio reliquos eorum cupidos se adiuuare posse sperabant, conati sunt, sententias ipsorum interpretari; quod si Graeci sermonis periti fuissent, & in scriptis oratorum, poëtarumq; veterum volutati, inutilis conatus ipsorum non fuisset; verum illi, his rebus destituti, non multum progredi in hoc studio potuerunt. Nostris vero temporibus, proximisque annis magnum desiderium illorum mentes eruditorum omnium occupauit; nec dici potest, quanto animi ardore plures, pluribus in locis, eos aggressi sint. Quare nos quoque siquid a nobis proficisci potuit ad horum declarationem, eo reliquos fraudare noluimus, ac magnopere cupidi vtilitatum vestrarum, summo studio illos interpretari coepimus, & non paruam ipsorum partem explicauimus, conabimurque, quod pauci adhuc, aut nulli diuersis de causis praestare potuerunt, hoc studium ad exitum perducere, nec ante illos è manibus dimittemus, quam totum opus absoluamus: aut enim attingendi non fuere, aut suprema illis manus imponenda fuit: omnis enim labor ante in illis susceptus, inanis, irritusque fuisset. Nos igitur nihil omittemus, quod vobis vtile esse possit, (quae autem in hoc negotio desiderari poterunt, huiuscemodi erunt, vt studio, aut labore vllo superari non queant) petimus tamen a vobis, vt quemadmodum nos, omnes ingenij vires in hanc rem intendemus, & nullo labori nostro parcemus, ita vos quoque, studio, diligentia, assiduitate vestra faciatis, vt iudicium meum probari, commendarique possit, qui vtilissimos, elegantissimosque libros, licet aliquantulum obscuros, vobis interpretandos susceperim: aliter enim mihi ipsi dedecori essetis, & auctorem ipsum infamaretis, quod siquos nulla in re aliqua difficultas deterrere debet, vos ij estis, qui ingenio, & eruditione vestra omnes omnium rerum difficultates (si modo vultis) facilè vincere, ac superare possitis.

PETRI VICTORII

ORATIO HABITA

FLORENTIAE.



QVI mihi labores, ac curas plurimas dies adfert, studiosi adolescentes: vobiscum enim sermonem instituam, concessu horum omnium clarorum doctorumq; virorum, qui praesentes adsunt; inprimisq; praefecti huius gymnasij, optimi atque eruditissimi viri. Qui molestias inquam, mihi multas importat, summo desiderio a me, quod alicui mirum fortasse videatur, semper dies expectatur: video enim hic vos omnes, quos singulos valde diligo, a quibusque me multum diligi intelligo, vt vocem meam audiatis, conuenisse: illa autem, si vestrae expectationi par non est, nec ad ingenia vestra excolenda, quae grauiorem iam eruditionem requirunt, habilis, non omnino tamen a vobis vmquam eiecta, explosaque est, & a me, vt huic muneri idonea sit, summo studio conformata: alios autem alijs in rebus, ac maioribus negotijs versari aequo animo patior; ipse studio hoc meo delector, & commodis vtilitatibusq; vestris mirum in modum inseruire cupio, quod si desiderio meo ingenium, doctrinaq; responderet, efficerem profecto, ne vllis praeceptis, quae ad omnem humanitatem, ingenuasque artes perdiscendas pertinent, egeretis: vt enim eruditiorem facile reperire possetis, ita vobis amiciorem, studiosioremque laudum vestrarum, vix vmquam inueniretis. Cur igitur hic me labor deterreat, qui & honestus est, & magna cū voluptate coniunctus, quam ex tractatione harum litterarum, & ex spe vestrae laudis capio: ne dum enim nunc cotidiana hac opera mea defatiger, temporibus etiam, quae vacua ab hoc munere mihi data sunt, nihil aliud, nisi de vtilitatibus vestris cogito: nam & diu mecum, ex quibus potissimum auctoribus vberrimos fructus ferre possitis, quaero, & quae ex hac sede postea cotidie in vos effundere possim, vndique non sine magno labore colligo. Sed & de meo in vos amore, & contemptu maximarū molestiarum, vt ad vos erudiendos paratior sim, dubitare neminem credo: quare his relictis, quibus in studijs ingenia vestra hoc anno exercere velim, quosque auctores interpretandos susceperim, vobis indicabo, ac de fructu, vtilitateq;, quae ex illis percipi possit, breuiter disputabo. Duplex, vt nostis, onus sustineo, & Latini, & Graeci sermonis interpretandi, quod quamuis alios humeros flagitaret, tamen meis impositum, quoad illi ferre poterunt, non abijcietur: volui igitur, vt cura illa gemina est, ita etiam artem, ac disciplinam, quam interpreter, geminam esse; existimans, varietatem hanc, & maiori vtilitati vobis, & solidiori voluptati fore, quam si in eodem studio vtroq; sermone versaremini: nec tamen tantopere inter se illae diuersae sunt, vt nō praecepta multa ex alterutra ad alteram conformandam transferri possint; vtraeque certe magno semper in honore fuere, licet pauci, aut nulli omnibus temporibus summam laudem in ambabus adepti sint, & excellentes in vtraq; re sint habiti: intelligo autem studium poëtarum, ac facultatem oratorum. Cum autem officiū meum satis amplam regionem habeat, & valde latos fines possideat, praecipue in his duabus artibus, tamquam in solo, ac domicilio suo habitare consueuit: aut enim poëtas interpretari, aut rationem dicendi explanare solent, qui in hoc munere occupantur, ego vtrumq; hoc tempore suscepi, & ea diligentia, quae in me maxima erit, explicabo: nemo autem, qui litteris deditus sit, ac studijs optimarum artium incumbat, non altero horum tenetur: vt enim ingenia hominum diuersa sunt, ita, cum varietatem multam inter se haec studia habeāt, nemo non in altero horum conquiescet: est enim alterum otij, ac quietis, alterum negotiorum, ac fori; altero animi relaxantur, & a maximis laboribus reficiuntur; altero, dum salutem innocentium, ac publica commoda tuentur, necessario defatigantur; quae tamen defatigatio alijs vtilis est, ipsis honesta, ac magnis honoribus, praemijsque compensata; alterum a natura praebetur, & quasi Dei munere obtinetur; alterum diligētia, praeceptis, exercitatione paratur. Poëtae studium omni periculo vacuum est, nec vlli vmquam tam feri, & agrestes fuere, vt ipsos violarent. Oratoris saepe miseri, infelicesque exitus extiterunt, qui tamen laudis, ac gloriae cupidi sunt, aut se natos esse rebus agendis, hominibusq; iuuandis intelligunt, cuncta haec incommoda, periculaque contemnunt, ac meliores sibi exitus plerumque proponunt. Sed, vt ea nunc, quae vtriusque studij propria sunt, omittamus, quae plura sunt,

& breui exponi non possent, cum & poëtarum genera multa sint, & oratoris quoque officia non pauca, neque parum inter se distantia; eorumque non nulla moribus, ac consuetudini nostrae repugnent: quaedam autem adhuc vigeant, nec unquã, dum genus hominum extabit, interitura sint, partibus illis relictis, quae vsum nunc nullum habent, in his, quae semper florebunt, manebimus: nam id etiam in poëta eligendo secuti sumus: cum enim idem, quod in oratoribus vsu venit, in illis non contingat: neque enim a genere poëtarum vllo voluntate, atque animo abhorremus: alij tamen aptiores nobis quam alij sunt, & hoc magis, quam illo genere delectamur: quotus enim quisque est temporibus his, qui aut heroicum carmen pangat, paremq; se tantis rebus canendis esse sentiat, aut etiam tragoediam aggrediatur, quae & ipsa magnum spiritum requirit, ac si egregie etiam scribatur, agi tamen in scenamque adferri non possit; quibusdam, quae in ea spectanda necessaria sunt, vetustate deletis, ac vitae institutorumque nostrorum diuersitate, amissis: nisi autem in theatrum illa venit, fine suo caret, & satis, cui rei inuenta est, non facit; cum contra quaedam genera carminum nunc quoque, non Latino solum sermone, sed patrio hoc nostro valde celebrantur. Haec causa fecit, vt Horatium Flaccum potissimum sumeremus, & eius partẽ illam poëmatis, quae ad lyram canitur: quaque laudes clarorum virorum, ac Deorum suorum, nec non amores, ac delicias suas celebrauit: nam ingenium poëtae, subtilitatem, elegantiamque verborum animaduertere potuistis ex epistolis ipsius non paucis a me superiore anno declaratis: illae enim & optimorum praeceptorum plenae fuerunt, & politissimo sermone exaratae; quod si sermo ipsius ille a soluta oratione non valde abhorrebat, quo in carminibus vtitur, idẽ a se bonum desiderari non patietur, & tamen magis poëticis condimentis respersus erit. Vitae autem ille excolendae, & a vitijs labibusque purgandae tantopere deditus erat, vt plura etiam in his libris legantur, quae studiose contra turpes improbosque mores scripta sint: quãtis vero laudibus fortitudinem, temperantiam, pietatem Deorum in caelum ferat, non facile dici potest; quum autem instituta veterum Romanorum, tenuitatem victus, abstinentiam, & ceteras praeclaras animi virtutes commendat, aut mores illorum temporũ libere accusat; acriterq; in libidinem, luxuriam, auaritiam, quae tunc maxime vigebant, inuehitur: Quod autem supra testatus sum mirifice illum Etruscis poëmatibus vtile esse, dubium non habet, cum princeps nostrorum poëtarum in hoc genere carminum, cuique merito nunc tantus honos habetur, summo studio illum imitatus sit, & quaedam etiam ab eo ad verbum expresserit: falluntur enim, qui putant, se sine accurata Latinorum Graecorumque poëtarum lectione, posse in versibus faciendis summam laudem adipisci: neq; enim tantum ingenio valemus, vt sine his ducibus possimus in arduum Musarum cliuum peruenire; nam hic etiam ipse, qui optimis disciplinis imbutus erat, & natura multum valebat, diligenter Graecos Lyricos euoluit, & multa, quemadmodum ipse testatur, & vt certis quibusdam indicijs cognoscere possumus ex Ibyco, Pindaro, Alcaeo, Simonide, Anacreonte, Alcmane, ceterisq; Graecis Lyricis transtulit, qui nunc omnes iniuria temporum deleti sunt; quod damnum cum alijs huius generis multis, aequo animo oportet feramus, cum instaurari nullo modo possit; sed certe dolendum est, tantorum ingeniorum suauissimos fructus, qui oblectandis animis a maeroreque, atque laboribus reficiendis mirum in modum vtiles erant, incuria aut iniquitate seculorum perijsse: nam praeter pauca Pindari, quibus Olympionicas, ceterosque aliorum Graeciae certaminum victores celebrauit, vestigium reliquorum nullum apparet; quo magis hic amandus, & in sinu, atque oculis gestandus est, cum è tot Graecis, Latinisq; vnus supersit. Latini enim quoq; alij poëtae in hoc genere carminis versati sunt, quamuis parem huic gloriam adipisci non potuere. Sed ad aliam iam laboris nostri partem transeamus. Quantopere floruerint olim studia eloquentiae, & quam propria hominis haec virtus sit, neminem ignorare arbitror: mutatis autem regendarum ciuitatum rationibus, magna, bonaque pars huius facultatis neglecta est, nec dignitatem, quam antea habuit, retinere potuit: alia enim ratio litium iudicandarum, forensiumque causarum tractandarum excogitata est, in qua copia verborum, facultasque dicendi minimum valet: quare omnis illa pars, vt inutilis relicta est, sed aliae quoque multum dignitatis amiserunt, quamuis non vt iudicialis illa, iaceant: penuria enim potius auctorum laborant, quam quod parum valere existimentur, aut decus, gratiamq; in se nullam habeant: & nunc enim, & omnibus temporibus apte copioseq; quoduis, dicendo explicare, pulchrum habetur, & magnos fructus parit, vt posse etiam recte facta, virtutesque laudare, ac vitia sceleraq; hominum atrociter vituperare. Sed, vt maiores has vires, effectusq; eloquentiae praeteream, polito sermone vti, apte concludere sententiam, pro rebus, quas tractas, personisq;, quibuscum agis, posse aut orationem extollere, aut abijcere, siue etiam mediocritatẽ tenere, magnifico genere, oppositoq; illi humili declinato, quis non eximium esse fateatur, &, vt id consequatur, multum etiã laboret? quemadmodum ita orationẽ fingere, vt quibusdam quasi

formis illuſtretur, σχήματα Graeci vocant, quae & ipſae duorum generũ ſunt: alterae enim in verbis, alterae in ſententijs manent, maxime laudatum illum orbem orationis, περίοδον, ab ijſdem vocatum, conficere, paria paribus adiungere, duo membra ſimiliter definire, ijſdem caſibus clauſulas plures terminare, contrarijs referre contraria, translata quaedam verba, atque immutata orationi inſerere, omnem denique virtutem, ac vitium orationis poſſidere, praeclarum eſt: ita enim, & a culpa ipſa abeſſe poteris, & aliorum lapſus erroreſq; notare. Vtilis autem haec cognitio eſt, & ad recte loquendum, & ad caſte ſcribendum, & ad vere quoque de veterum, recentiumque ſcriptis iudicandum, nec ad Graecum tantum ſermonem, ſed Latinum etiam patriumque hunc noſtrum exornandum praecepta haec valebunt: communia enim ſunt, & ex Graeco, cui excolendo inuenta fuerunt, commode ad alium quemlibet transferri poſſunt. Cunctam autem hanc elegantem politamq; doctrinam complexus eſt erudito libello, acutiſſimi ingenij vir, optimaque diſciplina imbutus Demetrius Phalereus; cuius nomen valde a veteribus ſcriptoribus celebratum, notum vobis eſſe arbitror: vt enim teſtimonia aliorum relinquam, M. Cicero plurimis in locis eius mentionem facit, & vt de optimo ciue, clariſſimo oratore, doctiſſimo homine, de eo ſemper loquitur: praeclaris autem ille his artibus in eum honorem venit, vt Athenas conſilio, & auctoritate ſua rexerit, & totam denique Remp. vt ipſe grauis auctor teſtatur, optime digeſſerit: nam idem hoc in eo admirari non ceſſat, quod paucis, aut nulli alij contigit, vt in vtraque re excelleret, & doctrinae ſtudijs, & regenda ciuitate Princeps eſſet. Hunc igitur libellum accurate interpretabimur, & eius lectionem nõ ſolum vtilem, ſed iucundam nobis fore ſpondemus: namque elegantiſſimis exemplis ex optimiſque auctoribus ſumptis praecepta ſua confirmat, & ſimilibus etiam ex pulcherrimis rebus ductis illuſtrat, nec non voces ingenioſorum acutorumque virorum plures refert, quae mirifice delectant: aut enim nihil harum rerum intelligo, aut nullus liber tam ſuauis, lepiduſque ſumi poterat, qui idem diſciplinam aliquam contineret: rebus enim inanibus futilibuſque recitandis animos auditorum oblectare nullum negotium eſt: in re autem graui explicanda vrbanitatem admiſcere ſummi ingenij opus eſt: non falſo autem me tanta de vtilitate elegantiaque huius libelli praedicaſſe, res poſtea declarabit: fructus inde hic etiam maximus colligetur, quod cum praeceptis Ciceronis, quae ipſe peritiſſimus huius artis pluribus libris accurate expoſuit, cuncta conferri poterunt, qua ex collatione, & melius haec diſciplina percipietur, & quomodo, quae Graece a Demetrio ornatiſſime dicuntur, Latine quoque eleganter dici poſſint, intelligetur. Haec autem vtilitas, niſi fallor, omnes alias, quae ex Graecis ſcriptoribus legendis vtilitates capiuntur, ſuperat. Sed exiſtimo, me in hac parte confirmanda, longius quam oportebat proceſſiſſe: confido enim, vos exploratum habere, me nihil, niſi quod aptum vobis, ingenijſque veſtris expoliendis accommodatum foret, propoſiturum: neque enim tam nihil de his rebus iudicare poſſum, vt falli penitus ipſe potuerim, aut fallere vos, quod a natura moribuſque meis alienum eſt, voluerim. De ſtudio etiam, ac diligentia mea nimium fortaſſe multa: cognitum enim vobis eſſe arbitror, me labori numquam, vt vobis prodeſſem, pepercisse. Reſtat igitur hortari vos, vt toto animo his ſtudijs incumbatis, quod etiam modice faciam: neque enim puto, ad id, quod honeſtum cupiumque eſſe cognouiſtis, oratione alicuius impellendos eſſe: partim enim veſtrum ſemper animaduerti deſiderio harum rerum flagrare, & cuncta alia, quae aetati iſti cara eſſe conſueuerunt, vt his ſtudijs acriter operam daretis, abieciſſe: partim autem, quamuis temperatiores in earum cupiditate fueritis, cum ingenio tamen multum valeatis tãtum profeciſſe intelligo, vt ſua vi ſatis vos ad ſe pulchritudo harum cognita allectura ſit: quare potius confirmandi, laudandique, quam vituperandi, aut ſtimulis fodiendi eſtis: male autem agitur cum ingenijs illis, quae ad bonas artes percipiendas inuita trudere oportet, & non excitare illa, atque inuitare ſatis eſt. Confirmo hoc ſolum vobis, ſi vehementer his ſtudijs incubueritis, ſummam vos laudem, gloriamque conſecuturos, contra, ſi negligentiores ad ea fueritis, ſummam labem, turpitudinemque neceſſario ſubituros: nihil autem eſt, quod fieri non debeat, ab iſta praeſertim aetate, quam pudor in primis honorque commouere ſolet, vt ignominia declinetur, & gloria comparetur. Sed non vobis tantum ipſis laudem, honoremque acquiretis, ſi, vt ſpero, optimis artibus inuigilaueritis, ſed magiſtris, parentibus, cognatis, affinibus, toti denique ciuitati, ornamento, ludi, ſplendorique eritis. Quis autem ignauia ductus, aut turpibus voluptatibus auocatus, cum conciliare queat, tantum decus ſuis eripere aequo animo poteſt?

PETRI VICTORII
ORATIO HABITA
FLORENTIAE.



NON paucos intelligo, qui hunc locum, studijs litterarum, atque optimis artibus dicatum, colere, ac frequentare consuerunt, abesse; quae res, nedum mihi dolorem aliquem inurat, incredibilem potius voluptatem parit: neque enim illi labore deterriti, aut corporis voluptatibus deliniti, haec disciplinarum castra deseruerunt; sed, mutatis tantum sedibus, acriore studio ijsdem rebus tenentur, siue grauioribus potius artibus incumbunt: Huiuscemodi enim nostra haec studia sunt, vt in illis quidam semper habitare, & quasi tabernaculum vitae constituere velint: non pauci autem ipsis, vt instrumentis ad subtiliores scientias capessendas vti cogitent; quorum neutrorum ratio reprehendenda est. Poëtarum namque cognitio, & veteris memoriae perceptio, nec non antiquorum oratorum tractatio mirificas in se habent suauitates, nec paruos etiam vitae nostrae fructus adferunt; hae tamen eaedem artes, leuiter etiam degustatae, non parum ingenia exacuunt, ad disciplinasque percipiendas paratiora reddunt, ac studiosorum denique animos difficillimarum, obscurissimarumque rerum cogitatione fatigatos, reficiunt, ac recreant. Rectè igitur fecerunt, qui his iam litteris ornati; domique Latina Graecaque lingua percepta, quo nunc scientiae omnes, ingenuaeque artes translatae sunt, & ipsi se confestim contulerunt, atque ibi fructum capiunt praeteritorum laborum, & quantum illis praestent, qui earum rudes illuc venerunt, nunc denique manifesto intelligunt. Sed, illis nunc relictis, qui metas iam attigerunt horum studiorum, ad vos me cõuertam, optimi adolescentes, qui noui huc venistis, locumque eorum suppleuistis: nam, qui è veterum numero reliqui adsunt, rationis meae ignari nõ sunt; vel sensus potius omnes meos perspectos habent, vobiscumque sermonem instituam, concessu horum omnium clarorum, doctorumque virorum; qui praesentes adsunt; in primisque praefecti huius gymnasij ingeniosissimi viri, mihique amicissimi: vt enim praeclaram vestram voluntatem, honestumque desiderium cogor amare; ita animum meum erga vos, amoremque vestrae laudis debeo vobis indicare: in primis autem, quae superioribus illis numquam defuerunt, assiduitatem, diligentiam, studium, polliceor vobis praesto semper futura, quod si augeri illa possent, quae non mediocria extiterunt, eniterer, atque vni ei rei studerem; voluntas certè augeri non potest: postquam enim semel hanc curam suscepi, vel potius hoc onus mihi imponi passus sum nihil omisi, quod vtile studiosis putarem; de qua re longius non disputabo: noti enim omnibus sunt mei labores, neminemque ignorare arbitror, me publicè, priuatimque, quacunque ratione potuerim, ipsis satisfacere conatum esse: vsus fortasse ipse, assiduaque per tot iam annos cura, me ad hoc munus sustinendum aptiorem facere potuit; quod si factum est, (neque enim de me quicquam arroganter polliceri ausim; neque me tenues ingenij mei vires fallunt) totum vobis partum, & acquisitum est, probi adolescentes: non enim tantum laetor, me ob meam aliquam vtilitatem meliorem factum, quantum gaudeo, mea cura, diligentia, studio vos, quos vehementer diligo, eruditiores futuros; & quod mihi laboris in me ipso expoliendo auctum est, vobis in discendo diminutum esse. Cum igitur meus tamquam cursus semel confectus sit, rursusque a carceribus vobiscum simul exiturus sim, & quasi itineris vestri dux, auctorque futurus, volui vobis animum meum notum esse, vt, quantum de me vobis polliceri potestis, intelligatis. Nunc, quae mihi dicenda hoc tempore putaui, quaeque vobis animum addere deberet, & in hoc curriculo studiorum alacriores reddere, exponam. Qui huc conuenistis, linguarum perdiscendarum cupiditate impulsi, vt arbitror, conuenistis; non vt artem dicendi accipiatis, ac flores poëtarum, sententiasque vitae conformandae idoneas, degustetis; quarum & Latini, & Graeci libri pleni sunt. Praestantissimarum autem linguarum perceptio plurimas in se habet vtilitates, & consilium maiorum nostrorum magnopere probari debet; qui filios suos primos aetatis annos in Latino sermone perdiscendo, litterarumque ratione tractanda consumere voluerunt, vt quod olim damni saeuissi-

marum nationum bella, ac paenè omnis barbaria in has regiones effusa inuexissent, sedulitate, atque industria illorum emendaretur: Cum enim multis modis irruptio earum noxia pestiferaque nostris hominibus fuerit, non minus detrimenti importauit, quod elegantissimum sermonem, & in quo maximorum ingeniorum monimenta condita erant, deprauauit, ac paenè extinxit; quod nisi ipsorum sapientia obstitisset, atque huic tanto malo remedia, quae adhiberi poterant, inuenisset, vt multi boni auctores temporum illorum iniuria amissi sunt, ita cuncti veteres scriptores deleti forent, & omnes bonae artes, quae ab illis traduntur, è manibus elapsae; quae plaga quanta futura fuisset, facilè omnes intelligitis: quod enim tot saeculis, summis laboribus, atque infinitis vigilijs plurimi ingeniosissimi, eruditissimique homines inuenerunt, vna nox obruisset; verum huic tanto incommodo prudentissimorum hominum cura diligentiaque restitit, eoque iam ab initio tenui infirmoque res deducta est, vt a tali clade securi simus: tantum enim studio, atque opera doctorum virorum effectum est, vt ad pristinum paenè nitorem ornatissimus sermo redierit, & artes, scientiaeque, quae deformatae erant, antiquum & ipsae splendorem recuperarint; quod nisi rursus externa aliqua vis exoriatur, (quod Deus immortalis prohibeat) ab omni huiuscemodi metu vacui sumus: Quis enim paruo labore, ac nullo paenè sumptu artes eas percipere nolit, quae superioribus temporibus non nisi maximis molestijs, atque ingenti rei familiaris iactura perdiscebantur: non enim frustra superiores homines laborarunt; sed vigilijs, laboribusque suis laborem nostrum minuerunt; viamque ad bonas artes accipiendas interclusam antea, nobis aperuerunt. Tanta autem librorum, & Latinorum, & Graecorum copia nunc extitit; qua re maximè illi laborabant, vt quemuis ad bonas artes capessendas inuitare videatur. Quod siquis haec ipsa ea lingua, qua scripta primum fuere, percipere vult; cuius rei omnes paenè studiosi non sine causa cupidi sunt, eique toto pectore incumbunt, facile etiam potest, propter summam non librorum solum, sed doctorum quoque vbertatem, ac copiam. Est sanè, quod huic secnlo nostro gratulemur, ac maximas etiam gratias agamus sapientissimis illis hominibus, ac paenè diuinis; vnde tanta nobis commoda fluxerunt, illos inquam, eximij ingenij, ac probitatis viros colere, ac venerari semper debemus: qui, cum viderent has ipsas artes in Graecia, vbi ortae erant, extinctum iri (quod regio illa ab immanissimo, & importunissimo hoste oppressa esset) huc eas traduxerunt, & in hac nostra terra, ex qua multis antea seculis exularant habitare voluerunt; vnde postea in omnem Europam translatae, ita firmiter plurima in loca radices egerunt, vt non facilè illinc auelli, extirparique possint, tanta vis est in paucis hominibus, vt quod illorum studio diligentiaque retentum est, non potuerit postea sublatum, multis seculis, infinitis laboribus ab acerrimis ingenijs instaurari: pauci enim omnino fuerunt, insignes tamen opibus, nobilitateque viri: neque enim a tenuibus hominibus, atque ignotis tantum beneficium accipi potuit, nec satis erat, ruinam intelligere, quam studia bonarum artium, nisi subuentum esset, factura forent; & remedia etiam, quae requirerentur, cognita habere, nisi adhibere ea posses: sed & auctoritate, & amplitudine opus erat, quae res non saepe cum amore litterarum, studioque adiuuandi bonas artes coniunguntur. In his autem primum locum sine controuersia obtinent maiores huius familiae, quae principatum postea nostra in ciuitate consecuta est. Qui cum multo minore fortuna, vitaeque condicione essent, ac paulo magis quam priuati forent, hac tamen in re cum potentissimis hominibus regibusque certarunt; atque omnia studia illorum, conatusque superarunt: ita autem magnum certumque hoc ipsorum beneficium est, vt a me nunc non postulet illustrari: ab eruditissimis namque omnium gentium hominibus summo studio postea semper celebratum est, nec vlla vmquam temporis obliuione delebitur. Id autem, vt alias quoque summas eorum virtutes, imitari, atque exprimere conatur Reip. nostrae Dux, quo nemo vmquam in tanta fortuna constitutus magis studio verae laudis exarsit, magisque bonas artes ex animo dilexit; quod cum ipsius desiderium facilè etiam antea multis modis, qui hic viuimus, intellectum esset, nuper tamen omnibus nationibus, ac gentibus explanatum est, cum in antiquissima vrbe, ac liberalissimis studijs quondam celebri, veterem laudem florere voluit; atque ibi domicilium omnium disciplinarum renouauit, quod cum magnum sua vi sit, ac semper iustam laudem mereatur, his tamen temporibus maiore admiratione dignum est, cum omnia commota sint; ac multae Europae partes intestino, grauique bello conflictentur, nec ab externis etiam periculis tutae sint: tranquillitatis enim otijque comites doctrinae esse consueuerunt; tuncque maximè vigent, quum ab omni non solum bello, sed etiam suspicione belli, ac tumultu quies est. Declarat autem hoc manifestu, insitam habere eum in animo hanc curam, & bonas artes verè diligere, non quemadmodum multi fortunati homines faciunt, simulare, cum magnae curae, ac non nullae quoque periculi suspiciones hanc cogitationem ex animo ipsius eruere, atque exturba-

re non potuerint. Consilium autem eius, si verè quaerimus, magnopere laudari debet; valdeque pium est: tunc enim fouendae bonae res, ac fulciendae sunt, quum in periculo versantur, atque ab inimicis acerrime oppugnantur. Auocari vero animos hominum ab ijs studijs, iniecto grauiore aliquo metu, atque hoc vno aduersario maxime concidere notum est. Succurrendum igitur fuit, ac toto pectore huic curae incumbendum, ne grauior aliqua plaga acciperetur; quod si tardius auxilium fuisset, satis tempore fortasse quaesitum non esset: minui enim iam in hac prouincia ob praeterita Reip. mala haec studia videbantur, cotidieq; minor numerus eorum, qui his artibus incumberent, fiebat; quae negligentia si vlterius processisset, cogitate cum animis vestris, quot quantaq; incommoda inde prouentura forent, & in qua personarum, sine quibus conuentus hominum retineri non possunt, egestate futuri fuissetis? Quibus enim salutem vitamque vestram commissuri eratis, si in morbum repente incidissetis? neque enim valere semper possumus, nec summa etiam diligentia sanitas corporis perpetuo retinetur, nisi medicos haberetis, aut quos, cum lis aliqua inter ciues orta esset, de iure consulturi eratis? si periti iuris nulli reperirentur: nam rerum etiam diuinarum scientia in nostris hominibus, deleta foret, ratioque omnis colendi Dei retinendaeque religionis extincta, nisi a quibus acciperent disciplinam, noui semper haberent: pauci enim sunt, qui sedibus suis relictis, in longinquas terras migrare possint; ac praeter patrimonij angustias aliae quoque legitimae causae impedire solent, ne domo aliquis proficiscatur: vt autem impedimentum hoc multos ante reuocabat, ita nunc commoditas vicinae vrbis, ac multitudo eruditissimorum hominum, magnis praemijs ex omni Italia illuc euocatorum, plurimos inuitabit. Nam me quidem, qui ciuibus suis cunctis in rebus summo studio consulit, hic remanere voluit, vt esset, vnde adolescentes Latinum Graecumque sermonem audirent: atque eas artes, quibus aetas puerilis ad humanitatem informari solet, acciperent; vt illuc postea, quibus commodum esset hoc linguarum thesauro maximarum artium instrumento locupletati, parati proficiscerentur; neque in eo campo, in quo grauioribus disciplinis opera datur, his lenioribus studiis implicari necesse haberent. Nec me solum hoc munere hic fungi voluit, sed comitem etiam adiunxit, optimum atque eruditissimum virum, quem iniquitate fortunae grauiter olim multatum, numquam tamen ab honesto hoc opere cessantem, quas artes diu domi cum magna adolescentium vtilitate docuit, easdem hic publice ipsum profiteri, melius esse iudicauit, & in eum locum, vbi iuuenis, nondum tanto vulnere accepto, summa cum laude mansit, nunc senem sensu oculorum captum; animo vero integrum, magisque in litteris videntem, restituit. Adeo vtilea esse existimat, magni iudicij, perspicacisque ingenij Princeps, has humaniores litteras, ad subtiliores artes, scientiasque capessendas, tantopereque studet, vt illuc iuuenes hac supellectile instructi ornatique proficiscantur. Quamquam ne illic quidem deerunt, eruditi & ingeniosi iuuenes, qui idem, quod nos hic muneris habemus, fortiter illic sustinebunt; quorum alter cui Latinae linguae explicādae prouincia mandata est, in expediendis nodis poëtarum, tradendaq; arte dicendi aliquot annos versatus, facundia quoque, ac stilo clarus, vt est laudis in primis auidus, omnes ingenij vires corporisque firmitatem illo in onere ferendo, expectationeq; sui explenda collocabit: alter etiam, qui Graecam linguam enarrandam suscepit, eruditionis, atque ingenij sui praeclara, & ipse iam signa in florentissimo gymnasio dedit, eumque sermonem, ita semper callere existimatus est, vt si in media Graecia, Athenisque, non Italico in solo, atque Etrusca vrbe natus esset. Cuncta igitur vos, optimi adolescentes, hortantur, vt in haec studia diligenter incumbatis: praemia certe, atque honores, quae alere bonas artes, ac desiderio pulcherrimarum rerum inflammare animos hominum solent, his, qui in ipsis strenue se gesserint, & in aliquem altiorem gradum venerint, non deerunt: cognita enim humanissimi Principis voluntate, amoreque ipsius erga bonas artes perspecto, quis est, qui praemia industriae suae sedulitatique defutura vmquam arbitraretur? Cur enim ille tātopere foueret initia litterarum, & ad eas capessendas vndiq; omnes conuocaret, nisi eos, qui multum in illis processissent, opibus suis adiuuare, atq; omnibus rebus ornare cogitaret? Cum autem maiora sint, vt supra copiose ostendi, quae mentes vestras excitare, & ad praeclara studia inuitare possint, siquid in me auxilij est, id totum in vobis positum esse existimare debetis: Cum enim semper huic curae meae toto animo inuigilauerim, & commodis eorum, qui se aliquid a me eruditum, aut elegans percipere, atque audire posse putarunt, inseruierim; hoc studium, quod sua vi deminutum numquam est, amplificabitur, cum vos parentum vestrorum desiderijs; optimi Principis liberalitati, ac spei, quae de vobis excitata est, respondere velle sensero.

PETRI VICTORII

ORATIO HABITA

FLORENTIAE.



ON paucos vestrum arbitror, probi adolescentes, hunc diem animo expectasse; cum animis, corporibusque refectis a praeteritis laboribus integri, atque alacres huc reuerteremini: vt enim assiduae curae, cogitationesque animum frangunt, nec paruum hominibus fastidium gignunt; ita diuturnum otium, longaque cessatio ab ingenuis artibus honestisque laboribus, non inutilis solum, sed iniucunda etiam ingrataque cupidis laudis, & ad gloriam natis iuuenibus esse consueuit. Ipse sane quamuis mihi multas curas molestiasque apportet, numquam tamen illum valde reformidaui, tantum in me desiderium est vobis obsequendi, ac laudibus, vtilitatibusque vestris inseruiendi. Quamquam, quod tempus mihi vacuum a magnis curis, assiduisque laboribus datur? quando ego respirare vnquam a perpetua lectione librorum, continuisque vigilijs potui? quando denique mihi tranquillam, atque otiosam horam ducere licitum est? sciunt, qui mecum familiariter viuunt, quae alijs feriae sunt, mihi agmen molestiarum adferre: Cum enim omni ratione, qua possum, vobis, studiosisque litterarum omnibus prodesse cupiam, nullam mihi horam solutam, ac liberam reliqui, & id tempus, quod veteribus laboribus compensandis assignatum est, omne maioribus distentus negotijs traduco; neque tamen, cum omnia faciam, mihique ipsi nulla in re parcam, plusquam debeo facio: magnum enim est onus, quod suscepi; magna, quae a me merito postulantur: aut enim deponendum id est, aut ita sustinendum, vt, quo ferri a me debet, aliquando comportetur. Ratio autem alia, nisi fallor, non est, nouum semper huc veniendi; & quae alere possint animum, oblectareque eorum, qui audiunt, dicendi, nisi omnibus temporibus, atque horis in illis vndique colligendis occuperis: commutatio igitur potius laborum, quàm requies cessatioque mea appellanda est; vnde etiam mihi reditus hoc meus minus molestus est, vel iocundus potius: postquam enim vitam omnem in acerrimis studijs constituere debeo, varietas haec litterarum suauitatem mihi quandam adfert; maior tamen in me voluptas gignitur, quum cogito, fore ex vestro numero aliquos, qui diligentia curaque mea instructi, & cohortationibus incitati, metas horum studiorum attingant, & summam apud omnes laudem, ob eximium ingenium, magnamque optimarum rerum scientiam consequantur: Haec enim sunt, quae me quoque ornare possunt, &, quae si videro, incredibiliter gaudebo: officio enim mihi meo, & desiderijs parentum vestrorum satisfecisse videbor: magna autem est iucunditas honestis hominibus intelligere, se industria sua alijs profuisse, atque expectationi hominum respondisse. Sed, vt hunc de me sermonem omittam, ad vosque redeam, optimi, mihique carissimi adolescentes, si ea mente, qua puto, huc venistis, vobisque deesse non vultis, spero, vos hoc anno iudicium meum probaturos, & magnam laetitiam patribus vestris allaturos: ea enim mihi videor vobis propositurus, & in ijs scriptoribus ingenia vestra subacturus; quae mirifice ipsa expolire, & viam vndique vobis munire ad summam laudem consequendam possint; nec tamen de auctoribus ipsis nunc sermonem instituam: sciri enim iam illos arbitror: vtilitas autem singulis partibus explicandis patefiet, & a me quoque initio declarationis ipsorum explanabitur. Sed de genere studiorum horum; quique inde fructus existere possint, aliquantulum disputabo. Nihil vndique perfectum absolutumque in terrenis mortalibusque rebus inueniri planum est; cunctaque etiam, quae praeclara habentur, sincera, atque ab omni malo vacua non sunt: sed cum eximijs bonis, quae possident, coniunctum atque admixtum aliquid vitij, ac labis necessario habent; quod purgare, ac summo studio delere oportet illos, qui veros inde fructus, maximasque vtilitates capere volunt. Quod si vlla res integra a natura gignitur, praestantissimum hoc animal profecto est: quod hominem vocarunt: cum enim ex animo corporeque, vt ceterae animantes concretum sit, quod commune ipsi cum aliis non est, altera ipsius pars, ex qua constat, aut caelestis prorsus, diuinaque esse, aut multum in se diuinitatis habere existimatur: ipsum tamen quoque siue ex concre-

tione

tione illa, societateque terrena, siue ex institutis vitae, prauaque educatione, its vitiatur, vt saepe nihil caeleste, diuinumque prae se ferat, ac potius, quo sapit, vigetque, deterius illud, cum male ipso vtatur, reddat: maiora namq; sibi caeterisq; auxilio ipsius detrimenta adfert, quàm spoliatum illo facere vnquam potuisset: quod enim imbecillum, infirmumque est, periculum alijs creare, ac maius aliquod damnum importare non potest. Hoc intelligentes prisci illi mortales, vt mala incommodaque declinarent, quae hominibus ab hominibus nascuntur, operam dederunt, vt maculas inde omnes eluerent, cunctaque extirparent, quae noxia, pestiferaque essent, ac totum denique animum excolendum susceperunt. Cum autem plures ab ipsis vtiles rationes excogitatae forent (nam & metu a vitijs coercere, & praemio ad virtutes elicere conati sunt) nullam certiorem melioremque inuenerunt liberalibus studijs, scientiaque artium ingenuarum: nullae enim leges tam seuerae sunt, vt a flagitijs penitus homines deterreant: sperant enim multi, quod scelus commiserint, clam fore, ac si indices effugere potuerint, peccatum suum, quamuis atrox impunitum futurum: alij autem gratia, opibus, diuitijs, copia amicorum freti, si palam etiam res facta fuerit, confidunt, se iudicium perrupturos: nec pauci reperiuntur, qui honori, ac gloriae voluptates corporis anteponunt; nec laude, aut praemio vllo ad recte aliquid agendum, a vitijsque sibi temperandum excitantur, quòd si studium in animo purgando adhibitum sit, & stirps, ac semen omnium malorum inde sublatum fuerit, ipse sua sponte a factis improbis turpibusque abhorrebit. Oportet igitur, vt omnem feritatem exuamus, & quicquid in nobis agreste, durumque est, molliamus, iudicium sapientum, viamque ab illis monstratam sequi, ac teneram in primis aetatem hac disciplina imbuere; vnde humanitatis studia haec liberaliaque appellata sunt: informant enim animos puerorum ad humanitatem, & liberos praecipue ingenuosque homines decent. Constant autem ex cognitione optimarum elegantissimarumque artium, quae quemadmodum ingentes vtilitates adferunt; ita etiam plurimas suauitates oblectationesque studiosis ipsarum gignunt: nullarum enim litterarum tractatio tam lepida, iucundaque est, & quae magis omnibus temporibus, aetatibus, locisque accommodata sit. Illam autem a Graecis hominibus inuentam cunctae postea gentes, quae opibus imperioque floruerunt, recepere, atque in summo semper honore pretioque habuere: neque enim operarij homines abiectissimaeque fortunae, his praeclaris artibus instrui possunt; sed illis operam dare coguntur, quae cum corpus alant, eaedem tamen, dum tractantur, deterius illud reddunt, & non parum labefactant. Romani autem praecipue homines illas auidè arripuerunt, & cum a bellicis rebus omnibus domitis nationibus profligatisque hostibus requiescere coeperunt, totos se ad haec studia contulerunt, sine quibus, neque quomodo se honestè in otio oblectarent, neque quomodo tantum imperium sustinerent, habebant: neque enim ijsdem artibus, quibus otium partum, retinetur: alia enim belli, alia pacis studia sunt; sed vt arma, militarisque disciplina augendae Reip. finibusque propagandis necessaria sunt, ita studia litterarum, artesque ingenuae, & ornandae paci, & stabiliendae quieti, accommodata sunt. Quod autem de Romanis hominibus dictum est, idem etiam de cunctis opulentis populis verè praedicari potest, nisi aliqua ita immanis, saeuaque gens est, vt ab omni cultu abhorreat; quae tamen, aut saeuitia illa feritateque perpetuo teneatur, necesse est, vt tandem aliquando ipsa conficiatur, aut hanc vnam viam habet diritatem tantam morum exuendi, & mitiorem humanioremque naturam amplexandi: aditum enim patefaciat oportet ingenuis artibus, & humaniora haec studia colere incipiat: non paucae autem Europae nationes, quae barbarae olim agrestesque habebantur, hac vna ratione se expoliuerunt, receptisque his humanioribus studijs humaniores subito moderatioresque extiterunt. Vnde manifesto intelligitur, non regiones, caelumque mores informare, naturamque incolarum, aut saeuam, aut mitem reddere, sed vitae institutionem disciplinamque hoc eximie praestare: cum etiam planum sit, vt ingenia mitescere cultu docuimus, ita etiam mutata ratione vitae, vetereque disciplina relicta, eadem efferari, vt quod de agris cotidie euenire videmus, idem prorsus de animis ingenijsque contingere perspiciamus: nam & cultura diligentiaq; agricolarum, qui steriles antea infoecundique erant, fertiles, atque vberes fiunt, & qui fructuosi admodum foecundique sunt, derelicti, & nullo labore industriaque agricolarum subacti, sterilescunt. Quod si tanta diligentia illos colimus, vnde multo minores fructus capere possumus, quanta conuenit optimam nostri partem animos expolire, vnde infinitas, maximasque vtilitates percipiemus: sine tot enim vectigalibus agrorum, tantaque frugum, ac pomorum copia, sine tot denique vini generibus suauissimisque saporibus, qui ex insitis arboribus funduntur, beatè viuere possemus, sine fructibus vero animorum, qui scientia optimarum artium, excitantur, bene recteque viui nullo pacto potest: vnde ingeniosi viri, summique poetae non sine causa dixerunt, elegantissimisque versibus docuerunt,

multo

multo maiora mortalibus beneficia attulisse, qui doctrinarum repertores extitērunt, quàm qui viam colendi agros, frugesque solertia sua ostenderunt, quod sine illis aliquo modo viui possit; orbata autem bonis artibus, rectaque institutione destituta vita hominum, vita nullo modo existimanda sit, & beluarum potius, quàm participum rationis animantium habenda. Cum tot igitur ex his studijs commoda capiantur (nam vtibus quoque vitae multis seruire has litteras manifestum est) ac tot tamque sincerae voluptates inde oriantur, quis illas degustare nolit? quis sapiens pater, amatorque liberorum, ac verus denique pater non filios hac disciplina erudiri velit? quis laudis cupidus adolescens nō hanc viam libenter ingrediatur, alacrique animo haec studia sectetur? vnde plurimas suauitates, ingenuasque multas oblectationes haurire queat: ceterae enim, quae vulgo existimantur voluptates, purae liquidaeque voluptates non sunt, plusque aegritudinis quàm laetitiae secum ferunt; sed etiam fastidium cito gignunt, satietatemq; illis, qui penitus corrupti non sunt, ac lutulentis vitijs inquinati: cum harum nullam vnquam satietas hominem capiat: nam quantam, quamque iustam reprehensionem illae habeant, quanta rei familiaris iactura, corporisque, atque animi detrimento exerceantur, planum omnibus est; cum hae contra laudem subito ipsis adferant, laetitiam parentibus, nullum patrimonio damnum, nullam corpori labem inungant, animo suauissimum cibum praebeant, spem maximorum honorum ostentent; quorum rectè, atque ordine comparatorum aetatem hanc in primis esse studiosam decet: nihil enim magnum in vita ab aliquo expectari potest, qui non maturè honores sitire, nec auide gloriam expetere coeperit. Qui autem primis temporibus desiderio laudis flagrarint, si habuerint, qui verum iter gloriae demonstrent, praeceptisque eorum parere non recusarint, sine dubio maximam processu aetatis gloriam consequentur. Quis vero tam hebeti ingenio est, quis tam angusto animo, abiectoque praeditus, quis tam humum semper spectans, nec praeclaram naturam suam cogitans, qui splendore gloriae viso, qui demonstrata vera honestate, non subito illam amet? non desiderio ipsius statim inflammetur? non totis denique viribus contentoque cursu eam persequatur? Qui autem primoribus labris has litteras degustarint, qui hanc viam studiorum ingressi fuerint, ipsam mentis oculis manifesto videbunt, ac paenè etiam manu prehendent, vt, si sibi deesse noluerint, tenere illam semper, nec vllis vmquam casibus amittere postea possint: vnde enim melius officia boni viri, quàm ex vetere memoria euoluenda intelliguntur, quae philosophorum praecepta tantum excitant ad bene de suis ciuibus merendum, quantum scriptorum, & Graecarum, & Romanarum rerum monimenta? in quibus tamquam in speculo facta optimorum, ac fortissimorum virorum cernuntur, vt quilibet inde sibi proponere possit exemplar ad imitandum. Quae auctoritas grauissimorum hominum tam facilè a vitijs coercet, & ad virtutes impellit, vt scripta poëtarum: cum enim illi ingenio suo exornant honestos viros praeclaraque ipsorum facta extollunt, aut contra turpes deformant, perpetuisque notis inurunt, quis non improbam vitam oderit, ac toto pectore illam fugiat, rectam autem diligat, ardentique animo sectetur? nam ipsorum libros plenos esse optimarum sententiarum, & praecipuè teneris puerorum animis informandis vtiles esse, quis ignorat? Oratorum vero tractatio quàm elegans iucundaque sit, facultatisque eorum cognitio quantopere conducat, & in publicis, & in priuatis rebus manifestum est: hi enim soli, quod nobis solis natura largita est, praeclarè efficiunt; tantumque paenè ceteris hominibus praestant facultate dicendi, quantum reliqui in eo studio non exercitati, mutis animantibus, quae penitus expertes ipsius sunt, antecellunt, vt eloquentia sua facilè possint ad res vtiles Reip. ciues suos hortari, ab inutilibus reuocare, celebrare iustos, ac fortes viros, iniustos, inertesque exagitare, dare salutem innocentibus, quibus periculum aliquod iudicij iniquè creatum sit, malos nocentesque vexare, & è ciuitate exturbare, & alijs multis temporibus, ac locis maximos vberrimosque fructus Reip. ferre. Hae autem praecipuè res, seges, ac materies harum litterarum sunt: maiorum etiam artium, & ingenuarum omnium disciplinarum rudes illas, ieiunasque non esse constat: sed etiam viam aperire ad philosophiam, vt, qui his imbuti sint, possint paruo labore peruenire ad praeclarissimam illam omnium artium scientiam, contraque, qui non didicerint, illuc aspirare nulla ratione queant. Vnde consilium maiorum nostrorum magnopere laudari debet, qui filios suos in primis his litteris imbui voluerunt; quamquam haec laus ipsis cum multis alijs gentibus populisque communis est: quae enim Italiae ciuitas, vel Europae potius? quod non omnino ignobile, ac desertum huius regionis oppidum est, quod rationem hanc institutionemque non probarit? In longinquas enim asperasque terras peruenisse Graecum sermonem, atque illuc firmas radices egisse, postquam sedibus suis pulsus est, ac patrio mitique caelo exturbatus, certum est. Nam Latina lingua, quae ma-

gnitudine imperij vniuersum orbem perlustrauerat, ac multis gentibus familiaris facta erat, praecipue autem ad occidentem se propagauerat, illic quoque nunc viget, nec tamen a nutricibus illam ipsae quoque, parentibusque accipiunt, sed a magistris perdiscunt, è librisque eruunt, atque id cum multo maiore labore faciant (vernaculus enim eorum sermo magis inquinatus est, magisque ab antiquo Rom. abhorret) non tamen molestia hac defatigatae studiose illi operam dant, atque ita familiarem sibi effecerunt, vt paenè patrium domesticumque iam habeant. Quanto igitur magis nos conari debemus: in Italia nati, & è sanguine eorum procreati, vt antiquum sermonem recuperemus? quod si exiguum laborem fugientes, hoc facere negligemus, non tantum eximio ornamento praesidioque ad bonas artes captandas carebimus, sed in magnam turpitudinem dedecusque necessario incidemus: amisisse enim nos illum culpa temporum videri poterit, non recuperasse autem, cum potuerimus, inertiae nostrae meritò attribuetur. Graecus vero sermo huiuscemodi est, vt elegantia sua, explicatione omnium artium, scientiarumque, multitudine, ac nobilitate scriptorum, mirum quendam omnibus sui amorem iniicere debeat, nec est, quod quisquam difficultate permotus, vtilitatem intelligens, eum relinquat, aut tempus sibi defuturum putet ad rerum aliarum scientiam comparandam: dum enim ipsi incumbet, arti illi doctrinaeque, cui se dedit; incumbet: vnà enim, & proprietas sermonis, & praecepta artis perdiscentur. Vellem aliquid maius in me esset, quod vobis pollicerer, hoc certè quicquid est, quod longo studio, ac multorum iam annorum exercitatione mihi comparaui, in vobis positum esse existimare debetis: nedum enim operae quicquam diligentiaeque, mihi prospiciens, remittam, si in hoc munere obeundo, commodisque vestris seruiendo, me spiritus vitaque defecerit, id mihi honestum iucundumque putabo. Quod vero vehementer vos hortari debet, & in quo multum auxilij positum est; beneficio Dei nuper extitit: sedatis enim atrocissimis bellis, animisque potentissimorum regum reconciliatis, campus bonis artibus ingenuisque studijs largus patefactus est: Quis enim cum omnia bello flagrabant, vicinumque maius aliquod malum semper erat, securo animo poterat studijs litterarum incumbere, quae pacis socia sunt, & quietè aluntur, atque otiosis tantum temporibus vberrimos fructus ferunt? Vnde animus Principis nostri videtur diuinus fuisse, & in tantis tenebris, caligineque temporum lucem prospexisse, qui superiore anno in medio rerum turbine, cum omnia bello arderent, terraque, ac mari ingentia pericula impenderent, haec studia excitarit, ac domicilium ipsis antiquum, quod spatio multorum annorum clausum fuerat, aperuerit: intelligebat enim subtilis iudicij iuuenis, acerbas has discordias cito finem habituras, & defatigatos tandem bellorum auctores arma abiecturos, diuturnumque postea otium, ac longam temporum tranquillitatem consecuturam; Quod Deus immortalis faxit, vt & securo animo haec studia colamus, & è multis grauibusque damnis, quae miseris his temporibus sustinuimus, nos aliquando reficiamus.

PETRI

PETRI VICTORII ORATIO HABITA FLORENTIAE.



AGNAM mihi ſemper, probi adoleſcentes, conſpectus veſter, laetitiam adfert, &, quum vos ſimul hoc in loco cerno, campum mihi meae induſtriae conſpicere videor: intelligo enim, vos eſſe illos, vnde laudem dignitatemque mihi comparate debeo: cum enim huic muneri deſtinatus ſim, ingenijſque veſtris excolendis ſeruiam, ſine vobis, nec ſuſceptam vitae rationem tueri, nec in officio meo progredi quicquam poſſem. Hoc autem die cum frequentiores adſitis, quanto me alacriorem fieri putatis, ardentioremque ad munus hoc meum obeundum? Eſt illud mihi ſanè cauſa multorum laborum, nec horam mihi vllam liberam, ac ſolutam relinquit: nolite enim putare, me, quum feriae indictae ſunt, vacuumque tempus ab huius loci frequentatione datur, non ſemper iiſdem cogitationibus teneri, ac toto animo vtilitatibus veſtris proſpicere; neque enim hanc curam vmquam ex animo dimitto, nec poſſum alijs negotijs implicari; multae autem cauſae me, vt hoc faciam, impellunt: arbitror enim pudentis hominis eſſe, quod onus ſemel ſuſceperit, in eo ſuſtinendo totas vires contendere, nec labori vlli, aut defatigationi parcere. In primis tamen me, vt hoc ſtudioſe faciam, hortatur ſtudium veſtrae laudis, cupiditaſque honori veſtro ſuffragandi; quod ſi parem in vobis animum, voluntatemque inuenero, ſpero me aliquid in vita boni facturum: confido enim, vel video potius hoc ſeminarium eruditiſſimorum hominum futurum: multa autem ſunt, quae in animo meo hanc ſpem excitarunt; & quòd ingenio noſtros homines plurimum valere ſentio, & quòd tempora tranquilla magnum otium his ſtudijs pollicentur, & quòd non deſunt magiſtri duceſque, qui certum vobis iter oſtendant, ac ſemitam patefaciant, vt quem curſum magna cum ſpe ingreſſi eſtis, exequi vſque ad extremum, & celeriter conficere poſſitis: nam propinqua ciuitas, in qua bonarum omnium artium, ſcientiarumque domicilium nuper conſtitutum eſt, magnam mihi ſpem dat: opportunitas enim omnibus in rebus plurimum valet, multique fortaſſe, qui, niſi hoc beneficio optimi principis conſecuti eſſent, deterriti, ac multis impedimentis fracti, aut languore otioque obtorpuiſſent, aut ad alias artes, ac ſtudia animum conuertiſſent, hac commoditate incitati, honeſtiorem vitae viam, laudiſque ac gloriae acquirendae certiorem inibunt. Qui igitur illic eruditi ingenioſique viri huic curae praepoſiti ſunt, ingenijs veſtris maturioribus laboreque, ac diligentia noſtra expolitis vacabunt; ipſe nunc tenera illa molliaque, quantum per me fieri poterit, colam, & in hoc negotio omnem curam diligentiamque collocabo: nam quem ſocium huius muneris tertium iam hunc annum habeo, eruditum hominem veſtrique amantiſſimum, partes ſuas impigre executurum puto, vel potius in me puero olim diligentiam ipſius expertus, liquido affirmo. Quòd ſi aſſiduitatem meam praeteritis temporibus perſpexiſtis, & aliquando commendaſtis, eandem illam, aut, ſi fieri poteſt, maiorem etiam in me inuenietis; ſed quod re, aut ipſi cognouiſtis, aut ab alijs accepiſtis, id nunc verbis vobis longius non ſignificabo, ſed potius ad laudem capeſſendam vos cohortabor, fructuſque, qui ex hac inſtitutione vberrimi capi poſſunt, indicabo. Praeclarum eſt, optimi adoleſcentes, ſtudium litterarum, quod colimus, plenumque maximarum voluptatum, hoc facilè, qui primo tantum ore id deguſtarunt, intelligere potuerunt, qui vero aetatis aliquam partem in eo conſumpſerunt, plurimas inde ſuauitates perceperint, neceſſe eſt: quare auctores alijs eſſe poſſunt, vt in illud acriter incumbant, vtilitates praeterea tantae ex eo proficiſcuntur, vt non facile decerni poſſit ob delectationem ne, an fructum magis amandum, ac frequentandum ſit? Paucae autem, ſi diligenter attendimus, in hac vita nobis res contingunt, quae eodem tempore, & vtilitatem, & voluptatem importent; ſed maior pars eorum, quae iucunda ſunt, incommodi aliquid, ac damni adferunt, & quae conducere videntur, laboris non parum, ac moleſtiae exhibent, neque tamen nouum hoc inuentum eſt, nec tanta, ac tam ingenua oblectatio nuper extitit; ſed priſcis etiam temporibus cognita, ab iiſque in primis gentibus, quae gloria atque imperio floruerunt, vſurpata

pata fuit: victis enim illae, ac sublatis hostibus, via rationeque aliqua eguerunt, qua se honestè oblectarent, & amplissimum illum statum firmiter retinerent: neque enim generosos spiritus decebat, rebus magnis gestis, in vilibus ministerijs, ac sordidis artibus occupari, nec otium illud virtute partum, nisi enim dignitate, & honesto aliquo studio coniunctum fuisset, fructum aliquem attulisset, sed potius detrimenta magna inuexisset, postremumque populos fortes, beatasque ciuitates, quae illud amplexatae essent, perdidisset: quare sapienter fecerunt, qui hanc viam, quae vna erat, humanarum artium, liberaliumque disciplinarum, indicarunt, ac saluti, diuturnitatique eorum consuluerunt; quorum eximiae florentesque fortunae aliter custodiri, incolumesque seruari non poterant. Non tantum autem veteres ingenuam hanc oblectationem perceperunt, sed sibimet honestas voluptates quaerentes, nobis etiam posteris suis illas pepererunt: diuino enim ingenio, quo praediti erant, summa in ea re posita diligentia, multisque vigilijs consumptis, vbi nos honestè oblectaremus, & ex plurimis vitae molestijs animum reficeremus, reliquerunt: Ingenuae enim hae, quae appellantur artes, in scriptis antiquorum perlegendis, diligenterque animaduertendis manent, quique nostris temporibus maiorem aliquam laudem in his rebus consecuti sunt, atque ipsi quoque ingenij, eruditionisque suae monimenta reliquerunt, artibus his instructi, in librisq; eorum diu volutati, id praestiterunt. Quanta autem illa ingenia fuerint, & quàm absoluti ipsorum, perfectique labores, hinc facile perspicitur, quòd vsque ad hunc diem perdurarunt, ac plurimas maximasque calamitates euaserunt: quis enim nescit superiorum temporum tempestates; cui ignotum est, bellorum atrocitate praeclaras multas vrbes deletas, irruptioneque saeuissimarum gentium imperio spoliatas ciuitates, quae tantum armis valuerant, vt vniuersum orbem subegerint, ac legibus moribusque suis parere coegerint. Quis non audiuit nobilissimorum artificum opera extincta, quis non regum monimenta euersa, immensasque praepotentium hominum moles, quae fulminum ictus saepe contempserant, delapsas, ac vetustate confectas aliquando vidit, vt vix earum vestigium extet? Cuncta igitur, quae eterna fore videbantur, turbine bellorum perculsa, longitudineque temporis disturbata sunt, nec potuerunt tantos tamque varios casus tolerare, nec fortunae impetum sustinere; sola ingeniorum monimenta vis Martis frangere, temporisque diuturnitas labefactare non potuit. Sed infinitis illa grauissimis casibus restiterunt, in manusq; nostras, si non omnia, maior tamen meliorque ipsorum pars, peruenerunt: nam potiora seruata esse arbitrari debemus, & hoc etiam bonitatis eorum praestantiaeque aeui testimonium habemus: maius enim semper studium diligentiamque adhibent mortales in pulchrioribus, atque vtilioribus rebus conseruandis, & ab omni labe iniuriaque defendendis. Haec autem a summis ingenijs litteris prodita è totque aduersis casibus virtute elapsa, materies sunt nostrorum studiorum, in quibus primum locum poëtae, atque oratores tenent: nam Graecarum etiam Romanarumq; rerum auctores, qui omnem vetustatem, factaque fortissimorum, ac sapientissimorum virorum nobis ante oculos ponunt, multum tractari a studiosis harum litterarum solent. Poëtae autem ipsi, aut natura arteve excitati, aut diuino numine afflati, & selectu optimorum verborum, & suauitate numerorum, granditateque sententiarum, omnes vndique flosculos decerpentes, sinceras nobis voluptates, & infinitas vtilitates adferunt: hi enim personas certas quasdam exprimentes, quae aut sanctitatis, fortitudinis, sapientiae, exemplar nobis sint, aut summam improbitatem, ignauiam, stultitiam prae se ferant, mirificè nobis prosunt: Has enim contemptas passim ab omnibus iustoque odio habitas inducentes, vt superiores illas imitandas, vitaque ac moribus a nobis exprimendas, ita has declinandas, omnemque illarum similitudinem fugiendam docent: nemo enim nescit finem poëtarum, & quo illi mentem consiliumque suum omne dirigant: mores namque nostros emendare, & eodem tempore animos oblectare volunt. Cum autem illi omni aetati idonei sint, pueris in primis, & adolescentibus apti, atque accommodati sunt: cum enim tenera haec aetas consilio adhuc non valeat, nec perpeti res possit penitus expertes suauitatis, hanc viam sapientes viri, prodesse illi cupientes, excogitarunt, & vtilia vitae praecepta, grauemque disciplinam multis illecebris voluptatis miscuerunt, & tamquam condimentis resperserunt, vt ita quicquid amari in ea foret occuleretur, ac totum suaue iucundumque redderetur. Cum autem res iucundae, si nihil detrimenti adferant, ad vitae nostrae finem faciant, eaedemque è multis molestijs laboribusque, quos necessario sustinemus in vita, reficiant, ac recreent, quae temperatam, coniunctamq; iucunditatem illam cum vtilitate habent, quomodo negligendae, aut fugiendae sunt, ac non potius toto animo expetendae, summoque studio amplexandae? Rectè igitur olim magnaque ratione institutum est, vt poëtae diligenter pueris declararentur, virtutesque eorum omnes ipsis studiosè indicarentur. Summae sapientiae vir, omniumque doctrinarum magister Aristoteles, cum Alexandrum Macedonem,

cedonem,

cedonem, Philippi regis filium, instituendum a patre, omnique eleganti doctrina expoliendum accepisset, traditis illi subtilioribus etiam disciplinis, Homerum dicitur ipsi expilcasse, plurimasque absconditas alijs eius poëmatis, virtutes ei aperuisse. Vnde tanta illa admiratio eius poëtae in animo potentissimi regis nata existimatur, vt ipsum semper comitem suorum bellorum haberet, & plurima inde ad rem gerendam praecepta consiliaque caperet, fortunatosque demum eos duceret, qui diuino ipsius ingenio celebrati, ac suarum virtutum eo praecone vsi forent. Oratores quoque diligenter tractandi, & in omni sermone, scriptoque a nobis imitandi: cum enim omnibus temporibus, atque horis praeclaro hoc instrumento orationis egeamus, quo a beluis discrepamus, cur non summo studio, ac diligentia illud acuamus, ac semper firmius validiusque reddamus? ex oratorum autem nobilissimorum monimentis, & magnum splendorem verborum, & vbertatem sententiarum eliciemus, & viam rationemque perdiscemus, qua quicquid nobis commodum fuerit, singulis hominibus, aut multitudini suadere, ac dissuadere possimus, vt alicuius etiam culpae falsò insimulati, egregiè nos purgare, & aliorum improba facta aperire, ac subtiliter eriminari valeamus; nec non ornandi quoque, & oratione nostra celebrandi, quos laude, honoreque dignos existimauerimus, magnam inde nobis facultatem comparabimus, vt turpes, ac scelestos vituperandi, atque omni infamia verborum, maculisque vitiorum aspergendi. De historiae vtilitate satius esse puto tacere: cui enim cognitum non est, quanta voluptas vtilitasque inde percipiatur? illa quidem certè tantam vim habet, vt qui ea instructi sint, non tantum, quae ipsorum aetate gesta sint, intelligant; verum etiam praeteritae omnis memoriae facta cognita habeant, quod est, non semel vixisse, sed saepe vita functum esse, ac verum huius lucis fructum immenso tempore degustasse. Sed illa a summis eruditissimisque scriptoribus copiose laudata est, quorum sententiae argumentaque illustri loco posita cum omnibus pateant, non operam meam requirit, vt magis exornetur, nec voce testimonioque meo eget, nacta eximios laudatores. Haec igitur seges materiaque est nostrae industriae, hic latus opimusque campus vestrorum studiorum, vnde & varios flores delibetis, & vberem messem faciatis. Haec est ingenua illa oblectatio, quae cum ineuntis aetatis propria sit, grauiorem etiam non dedecet: & hoc enim & alijs multis bonis illa praedita est, vt, & aetatum, & temporum, & locorum omnium, communis sit. Non plenè tamen potest, sincereque degustari liberalis haec voluptas, quae ex lectione antiquorum scriptorum capitur, nisi ab his, qui linguam eorum didicerint, sermonemque, quo illi vsi sunt, calleant: vnde vetus mos est, pueros in his studijs tenere, ac primam aetatem Latina lingua imbuere: nuper autem coeptum est, eandem quoque Graeci sermonis elegantia vbertateque augere, quod manifesto declarat, censere prudentes viros, & harum rerum peritos non posse summorum scriptorum virtutes plane percipi, nisi quae illi litteris mandarint, ea ipsa lingua, qua mandarint, perlegantur: cum enim omnes ferè Graeci auctores in Latinum sermonem versi sint, multo tamen magis nunc, quàm quum eorum expers sermo ille erat, opera Graeco datur, vt imperfecta haec eorum cognitio, quae ab interpretibus traditur, potius desiderium ipsorum in nobis excitare, perspecto quasi per transennam splendidissimo apparatu, quàm sitim extinguere, ac famem satiare, copia suauissimarum epularum queat. Nec tamen non ingeniosi, atque eruditi viri in hac parte litterarum versati sunt, & magnum studium posuerunt in eorum sententijs reddendis, planeque exprimendis, quod aliqua sanè ex parte praestiterunt; elegantiam tamen ipsorum, copiam verborum; lumina orationis, quibus illi scatent, imitari, atque adumbrare non potuerunt: perspicere enim haec, atque in illis ipsis adnotare, non paruus labor est: confidere autem se posse in alium sermonem comportare, atq; illic eadem ornamenta explicare, temerarium, atque arrogans: neque enim angustiores imperfectioresque linguae, quibus ampliores ditioresque redundant, ornamenta recipiunt, multaque politè subtiliterque in aliquo sermone dicuntur, quae alio expressa eandem vrbanitatem non seruant; sed illo splendore orbata, frigida saepe, atque insulsa videntur. M. Cicero cum omni modo, quo posset, Latinum sermonem ditare, & ingenij sui vim, scientiamque bonarum artium vellet ostentare, hanc quoque rationem transferendi in eum Graecos scriptores, non omisit, itaque multa, quae a Platone, Xenophonte copiosè eleganterque de grauissimis rebus disputata erant, Latinè explicare est aggressus, ad verbumque sententias eorum omnes expressit. Qui ipsius labores deleti ferè cuncti sunt, cum, vt opinor, non sine causa mallent eruditi homines illa ipsa, quo sermone tractata erant, perlegere: conuersa autem ab omnis etiam elegantiae, ac copiae principe, atque inuentore, negligerent, vt autem ex relliquijs quibusdam eorum intelligere licet, munere interpretis fungi Cicero cum vellet, victus difficultate est: neque enim respondent illa ceteris ipsius diuinissimis scriptis, nec ipsis vbertas, ac splendor, quem a genitoribus suis primum acceperunt, apparet. Quomodo igitur

quispiam, quod Cicero temporibus illis, quum vterque sermo vigebat, praestare non potuit, id his quibus neutrum nisi a magistris inculcatum, è librisve erutum habemus, praeclare vmquam efficiet? nam ingentis laboris, plurimarumque difficultatum, quibus premuntur, quicunq; in hoc studio versantur, testimonium etiam satis certum dat, quòd cum omnes ferè, qui facultatem aliquam id tentandi habuerunt, in hoc incubuerint, nulli tamen satis laudati inde discessere, non paucique in reprehensiones magnas, variasque incidere, satisque certa indicia omnibus suae inscitiae reliquere; vt mihi sapientius fecisse videantur, qui cum aggredi id non sine ingenij subsidijs, doctrinarumq; possent, & eximia linguarum cognitione praediti forent, sibi tamen ab eo temperarint, & necessitatem alijs vtilem, quantum in ipsis fuit, imposuerint, fontes ipsos adeundi, atq; inde fidelem scientiam hauriendi: eodem enim tempore, & existimationi suae prospexerunt, & vtilitati aliorum cõsuluerunt: velle enim eripere hoc pacto laborem studiosis, est molestiam augere, & impedire, ne aliquando possint iucundissima lectione optimorũ scriptorum expleri: tunc enim verè auctores ipsi cognoscuntur, cum in sermone suo, linguaq; leguntur. Linguarum autem externarum cognitio, locupletissimarum praesertim, iucunda mirum in modum est, & ingenia hominum non parum exacuit; mentemq; quasi proprijs quibusdam earum gentium sensibus conformat: vnde summus poëta Ennius, qui triam populorum sermonem perceperat, cum se multo ob eam rem sapientiorem factum videret, tria se corda habere dicebat. Cuius etiam laudis, gloriaeque vos, si vobis deesse nolueritis, compotes omnino eritis: quem enim a matribus accipimus, vnaque cum lacte nutricum sugimus, molestiam nobis nullam in perdiscendo exhibet; Latinus autem nunc adeo peruagatus est, vt & ipse percipi commode possit, cum aliquo sanè labore, qui tamen & facilè toleretur, & maximis vtilitatibus cõpensetur. Graecus vero, qui maiorem operam requirit, quòd a nobis alienior sit, & ipse ob copiam librorum, facultatem doctorum, voluptatem, quae in eo percipiendo, primis rudimentis transactis, elicitur, nos perterrefacere non debet. Ipse sanè affirmo, qui primis temporibus aetatis, quum memoria in primis viget, operam ei dederint, libenter ipsum celeriterque deuoraturos, cum sciam non nullos iam senes, qui virides, florentesque annos alijs litteris consumpserint, repentè eius amore correptos, tantum ipsius percepisse, vt magna inde auxilia ad subtiliores artes melius intelligendas, obscurioresque locos exquisitius expendendos, acceperint, neque vnus, aut alter nostris temporibus, ita se rursus conformarunt, sed plures eruditissimi senes, ope ipsius se expoliuerunt. Quid? si confecti iam aetate, refertique copia difficillimarum rerum, locum tamen huic eleganti cognitioni dare in animo suo potuerunt, qui virent annis, nullaque re ubruium animum habent, quàm auide ad se rapient, penitusque in memoria recondent? Quantopere autem conducat, & scientiam praeclarissimarum omnium artium adiuuet, hinc manifesto intelligitur; quòd hac aetate nemo ferè artes libero viro dignas tenere se putat, nisi a Graecis scriptoribus suo ipsorum sermone expressas acceperit: nunc enim ferè mathematici, medici, philosophi Graecam linguam attendunt, cumque suis doctoribus, non communione praeceptorum solum, sed societate etiam sermonis coniuncti sunt. Non nulli quoque magni nominis iuris consulti illum perceperunt, adiumentaque inde plurima eruerunt; cum tamen nostri temporis antea iuris periti ab elegantioribus litteris abhorrerent, & cuncta orationis ornamenta despicerent; & sanè si qua disciplina est, quae percipi commodè, ac tueri fines suos sine hoc auxilio possit, legum cognitio haec est: artifices vero, quos supra nominaui, cum ab hominibus eius gentis praecepta accipiant, & artes traditas eo sermone habeant, nisi eum degustarint, non vere se earum compotes dicere vllo pacto queunt. Plura adhuc afferre possem, optimi mihique carissimi adolescentes, quibus haec studia vobis commendarem, sed non arbitror, oportere, cum parati animo, incensique huc veneritis, longiorem me orationem in illis celebrandis auctoritatibusque, atque argumentis confirmandis consumere: quae enim dubia sunt, maiore opera comprobari debent, de quibus omnes consentiunt, inanis labor est, constituere: Quis enim non intelligit fructus horum studiorum; quod si voluptas sola, remissioque animi inde peteretur, fuissent tamen illa expetenda, ac toto pectore persequenda: neque enim decet magni animi viros, ingenuosque homines omnibus in rebus vtilitatem spectare: nam, quin ineuntem aetatem lubricamque optimè regant, a prauisque multis rationibus abducant, nemo infiiciabitur. Quod si nihil aliud boni, nisi hoc, inde caperetur; omnis, qui in illis percipiendis labor sustinetur, aequo animo ferendus fuisset; vno certè ore cuncti veteres sapientes non posse adolescentibus vtiliorem vllam disciplinam tradi affirmant. Vt autem ipse antea semper, & nunc vos magnopere hortatus sum, vt totis ingenij viribus in illa incumbatis; ita, quae a me proficisci possunt, auxilia volo expectetis. Quae sanè officij mei esse duco, personamque,

quam

quam sustineo, postulare intelligo, sine vllius admonitu sponte amplector, volo tamen, semperque volui, arbitrium vestrum de his rebus esse, & quaecunque grata vobis cognoro, libenter arripiam: nihil enim malo, quàm voluntatibus vestris, probisque desiderijs satisfacere, & vt id praestare queam, nullum laborem, molestiamque recusabo. Cum vero, fractus laboribus, assiduisque vigilijs comminutus, me parem huic oneri ferendo non esse sensero, (quod vereor ne propè sit) tunc illud deponam: alij autem firmiore corpore, vegetioreque animo subibunt. Vobis quidem certè culpa mea non patiar moram fieri, ne eo, quo contenditis, maturè perueniatis, cursumque eum, quem & animi inclinatione, & consilijs parentum vestrorum, & cohortationibus meis ingressi estis, secundissimè conficiatis.

PETRI VICTORII

ORATIO HABITA

FLORENTIAE.



MAGNOPERE me semper hic dies sollicitum habuit, quum cogito, me apud tot eruditos, ingeniososque viros dicturum esse; quàmquam enim alijs etiam temporibus non pauci periti homines hunc locum frequentant, hoc tamen potissimum die, quo totius anni studia litterarum, quasi auspicato, initium sumunt, magna doctorum, ac disertorum hominum multitudo huc conuenit; quorum iudicia si reformido, non timidè omnino, ac stultè me facere arbitror. Hunc tamen omnem timorem, doctissimi, atque ornatissimi viri, quem mihi admirabilis quaedam, iusta tamen ac vera de vobis opinio adfert, conspectus postea vester multo iucundissimus eripit: video enim vos mihi, ac laudibus meis amicos, vt non solum aequi iudices futuri sitis, sed etiam valde ad probandum propensi: quare alacriore animo benignitate vestra fretus, ad ea, quae dicenda sunt, aggrediar. Viguerunt sanè paucis ab hinc annis in hac vrbe studia litterarum, quae domesticis antea seditionibus pulsa, prorsus iacebant, ac singulis paenè diebus magis efflorescunt. Nam ea curricula ingeniorum excogitata sunt, eaque ratio inita, qua singuli bonis artibus praediti, se non frustra in illis laborasse, ostendere possent: Quae enim antea intra domesticos parietes artes exercebantur, ac priuata laude contentae erant; nunc publicis in sedibus, & tamquam theatro totius ciuitatis pertractantur, ac popularem laudem adipiscuntur. Nec genus illud exercitationis ab hoc nostro abhorrere, aut aliqua in re ab ipso discrepare, existimari debet; etsi alio sermone sententiae illic exponuntur, ac disciplinae explicantur: quamuis enim linguae diuersae sint, res tamen eaedem sunt; & inter se haec studia, quemadmodum omnes sentire arbitror, valde coniuncta. Cum autem mea praecipue cura sit, vim Graeci, ac Latini sermonis studiosae iuuentuti explanare, ac tot dicta hoc anno sint de diuersarum gentium linguis, magnaeque ac meritae laudes huic nostrae, in qua nati sumus, tributae, mei muneris esse puto, de hac ipsa re aliquantulum disputare, vt priscarum linguarum maiestas conseruetur, atque huic nostro sermoni debitus honos habeatur. Vt reliquae res humanae imbecillae, caducaeque sunt, ita etiam sermo hominum interit, nec longo temporis spatio idem manet, quod si natura, quemadmodum mortalibus vocem, ac cuncta, quae ad vsum sermonis necessaria erant, dedit, ita etiam eundem omnibus sermonem tribuisset, eumque perpetuum, & qui corrumpi, variarique non posset, multis molestijs careremus; illa tamen, quod potuit, commodis hominum consulens, fecit; nec tantum ipsius meritum veram vllam, ac iustam habet querelam: nostro enim vitio fit, aut condicione rerum humanarum, ita poscente, ne perfecto, absolutoque hoc bono vtamur: non sunt autem, quae fieri non possunt, postulanda, aut ij, qui extra noxam sunt, ab illis, in quibus alicuius rei culpa haeret, accusandi. Si cum externis igitur, ac remotis gentibus versari volumus, aut praeteritas res a priscis mortalibus gestas scire, ac cognoscere cupimus, necessario linguas eorum percipere cogimur; quae res magnos sanè labores habet, non minores tamen

vtilitates apportat: omnis enim vetus memoria extingueretur, si cuncti hunc laborem detrectarent, nostrique homines, praesentibus tantum rebus cognitis, vetustisque omnibus abolitis, tamquam pueri semper essent: ita enim Graecus, nouas tantum res callentes, antiquarum autem imperitos, cum Solone apud Platonem loquens antiquissimus Aegyptiorum sacerdos appellauit plurimis praeterea, maximisque commodis vita careret, si regionibus suis homines contenti, alienas terras non peragrarent, nec inde, quae ciuibus suis idonea sunt, exportarent, quod sine commercio sermonis fieri nullo modo potest: necessarius igitur, fructuosusque hic labor est; modum tamen is quoque habere debet: neque enim omnes omnium linguae perdiscendae; aut cuncti homines in hoc studio occupandi. Saepe autem mihi diuque mecum de hac re cogitanti Graecus sermo maximè vtilis visus est: cum enim illa gens quondam imperio floruisset, ac magnam Europae, Asiaeque partem occupasset, & colonijs etiam muniisset, sermo ipsius peruagatus est, quamuis huiuscemodi esset lepore, ac copia verborum, vt, nulla necessitate imposita, facile propagari posset: cotidieque magis dilatari. In longa igitur fortuna, qua Graecia vsa est, & otio, quod tot victoriae importarant, cum ingenio admodum valeret, optimis studijs, atque artibus operam dare coepit, celeriterque cunctis disciplinis ornata est, quas partim impigri, & ingeniosi viri, longinquis terris peragratis, inde aduexerant; partim assiduo studio, & admirabili subtilitate ingeniorum excogitarant: Quid enim acuminibus suis inuenire non potuerunt, & omni vita, quam in ijs studijs consumpserunt, diuini illi, ac sapientes viri, Democritus, Anaxagoras, Parmenides, Empedocles, Xenophanes, atque alij etiam prisci physici, quos omnes nunc nominare non necesse est, nec non ij etiam, qui tempore ipsos consecuti sunt, Socrates, Plato, Xenocrates, Aristoteles, Theophrastus. Breui igitur tempore Graecia cunctis bonis artibus scientijsque aucta est, quas postea, cum diutius coluisset, semper expoliuit; quamuis imperium alio translatum esset, & in nostram hanc prouinciam importatum: Romana enim natio magna belli peritia, incredibilique fortitudine animorum praedita; quemadmodum alias gentes domuit, ita etiam Graeciam in potestatem suam redegit; neque tamen eam artes suas dediscere voluit, aut grauiore, acerbioreque iugo pressit; sed contra studia illius gentis amauit, & ab ipsa volente ea accipere conata est. In quo cum multi eruditi, ingeniosique viri laborassent, numquam perfecerunt, vt sine Graecis vocibus, atque doctoribus res illae percipi, atque intelligi possent: Qui igitur Graecarum artium studio tenebantur, linguam illam perdiscebant Graecosque magistros sibi asciscebant: quamuis enim Latinus sermo, & elegans, & politus esset; ciuiles tamen ille melius forensesque res explicare posse, quàm aut naturales, aut dialecticas existimabatur. Magnitudo tamen imperij, ac diuturnitas temporis, quo vniuerso orbi leges dedit, fecit, vt ipsorum sermo funderetur, ac multis prouincijs familiaris fieret; sincerior tamen ille, puriorque custoditus est, donec exiguis, finibus contentus fuit, nec radices extra Italiam egit: quum autem in vsu externarum gentium esse coepit, inquinatus est, & naturali earum barbaria conspurcatus: nam quum in vrbem Romam recepta est peregrinitas, non parum Latinus sermo dignitatis amisit: Brachatis autem postea, Transalpinisque nationibus infusis, vt optimi auctores locuti sunt, omnis ille vetus lepos & linguae ipsius candor extinctus est: quantoque magis mos ille ciuitatem longinquis gentibus dandi viguit, tanto magis purissimus sermo foedatus est: nam peregrini, barbarique homines, peregrinas, ac barbaras voces inuehebant, donec Romanorum Imperatorum ignauia (in quibus etiam antea ex magna parte huius incommodi culpa haerebat) Latinus sermo penitus extinctus est: cum enim illi imperium tueri non possent, nec armis Italiam contra immanissimas gentes defendere, amissa sede sua, sermo etiam interijt. Cum autem nunc hae, nunc illae gentes Italiam conculcarent, ac non nullae etiam ingenti multitudine magnam ipsius partem occuparent, diutiusque in ipsa dominarentur, factum est, vt multas suas voces relinquerent: necessario enim homines potentiorũ, quorumque in ditione sunt, linguam perdiscunt, ac suam licet elegantiorem, obliuiscuntur: nam omni dignitate spoliati, cunctisque alijs bonis exuti, aequo animo linguae ipsius maiestatem eripi sibi patiuntur. Inde etiam belli calamitas, & quot mala secum vehat, cognosci potuit: nam quae paulo antea lingua cupide a longinquis hominibus expetebatur, & summo studio ab omnibus perdiscebatur, repente a suis hominibus, & qui primo ortu eam familiarem habebant, negligi coepit, & cum agresti, rudique commutari: Neque tamen non aliqua vetera vocabula retenta sunt: magna enim vis est patrij soli, verum illa quoque non parum deprauata, & ita cum peregrinis barbarisque permixta, vt vix agnosci possint. In tanto igitur motu rerum omnibus concussis, ac perturbatis, cum misera haec regio, antea fortunatissima, aliquot seculis post meliore fortuna vti coepisset; nec tot bellis tumultibusque vexaretur; noua repente rerum facies apparuit: nam cum

antea vno imperio omnia tenerentur, tunc singuli Italiae populi parere recusabant, ac suis legibus viuere contendebant; cumque vnus idemque sermo omnibus ciuitatibus, Italiaeque incolis in vsu quondam esset, tantopere ille breui variatus est, vt plures, diuersique inter se merito viderentur: quae enim loca maius cum barbaris hominibus commercium habuerant, & in quibus illi diutius consederant, magis corrupto sermone vtebantur: nam magnae etiam relliquiae barbarorum restiterant, & aut cum Italis hominibus sanguine consociatae erant, aut solae adhuc suis moribus, ac legibus alicubi viuebant. Est igitur in quo nos Deo immortali gratias agamus; qui in tanta sermonis colluuie, & cum barbaris hominibus coniunctione, minus spurcato, faedoque praeter alios vtimur: quamuis enim omne veteris illius decus interierit, abiecteque homines, seruiliterque superioribus seculis, vt necesse erat, in tanta temporum iniquitate locuti sint, noster tamen suauior politiorque seruatus est, quod aut caeli benignitate, aut regionis situ asperitateque factum est, quamuis non parua laus etiam tribui debeat maioribus illis nostris Florentinis poëtis, qui labore, & industria sua eum expoliuerunt, & ex magno aceruo, inconditoque vocabulorum elegantiora, splendidioraque studiose collegerunt. Verum etiam opera illorum in Latino quoque sermone enituit, qui cum ex ore hominum consuetudineque euolasset, ex libris quoque, ac cartis deletus esset, nisi illi studio, ac diligentia sua huic malo subuenissent. Quo magis amandi optimi, ac sapientissimi viri sunt, ac summis laudibus in caelum tollendi, qui nouum sermonem ornarunt, & veterem tam nobilem, elegantemque in vita retinuerunt. Quemadmodum autem omnes in Latino sermone fouendo occupati fuerunt, ita etiam ex eo numero fuit, qui Graecum degustarit, & vtilitatem, quae ex eo capi posset, cognorit. Nam è Graecia litteratum hominem euocauit, optimique poëtae partem ab eo audiuit, ac multis, vt linguam eam perdiscerent, auctor fuit: Quamuis enim non pauci postea opera, & industria sua vtrumque sermonem enixe adiuuerint, & in eum locum adduxerint, vt mirari omnes debeamus, illis tamen, qui fons, origoque huius boni extiterunt, gratia habenda est. Graecus sanè sermo tunc, & ipse a vetere valde degenerauerat. Erant tamen adhuc nobiles Graeciae ciuitates, quae antiqua studia recolebant, nec tantopere, nisi fallor, optimae disciplinae in illis extinctae erant: id autem non multo post manifestum fieri potuit: nam a saeuissimo hoste illis vrbibus captis, docti multi, & eruditi viri, ex impetu belli elapsi huc se effuderunt, & bonas secum artes, magnamque peritiam eius sermonis vexerunt. Hae sunt linguae (postquam ortum illarum progressumque narrauimus) quae nunc maiore in honore habentur: nam ex veteribus alia etiam aliquam vtilitatem habet, ex nouis vero nulla praeter hanc nostram digna habetur, cui aut rerum memoria, aut humanae ingenuaeque artes committantur. Vt autem, quid nostri iudicij de ipsis sit, aperiamus, ab antiquiore copiosioreque ordiemur. Quanta voluptas, vtilitasque ex Graeco sermone capiatur, perspicuum est: omnis enim doctrina liberalis, omnis historia, omnis vrbanitas eo perscripta est; in illo oratores, medici, poetae, mathematici, philosophi floruerunt, & quae ab alijs gentibus post in ijs artibus percepta sunt, ex Graecis libris emanarunt: quanto autem vberius illa meliusque ea lingua exponantur, neminem ignorare arbitror. Labor igitur, qui in ea perdiscenda capitur, magnis commodis compensatur, neque tamen oportet de hoc longius disserere: nam omnibus hoc ferè hodie insitum est, neminem posse in quauis arte eruditum appellari, qui Graeci sermonis expers sit, certatimque omnes eum perdiscunt, cum superioribus temporibus pauci ex magno numero studiosorum litteris Graecis incumberent. Latinum etiam multos bonosque auctores habere constat, quamuis artium scientiarumque scriptores, nisi ex Graecis translatos non habeat, magnus tamen est ornatus eius sermonis, magna elegantia, plurimasque, ac maximas vtilitates afferre potest: nam in vsu ferè Transalpinarum omnium gentium est; cotidieque apud illas purior sinceriorque fit: Itali enim homines iampridem hanc palmam consecuti sunt: quae autem eo scripta sunt, in omnibus paenè gentibus leguntur; cunctis certè regionibus, quae Christi legibus parent, communia sunt. Noster vero, si elegantiae ipsius, candorique fortuna responderit, vetustis illis non cedet: est enim omnis ornatus capax; inops tamen adhuc est, & suis exiguis sanè finibus continetur, aut si radices in proximum solum egit, de ipso cum vicinis populis in contentionem venimus. De hoc tamen, & plura iam dicta sunt ab eruditis, & ingeniosis viris, ac saepe dicentur: quare in eo ornando non diutius commorabor; quamuis amore ipsius flagrem, & patrij sermonis laudibus, quemadmodum par est, magnopere delecter, ad id potius, in quo mihi cum illis conuenit, transibo; ac non nulla de Graeco Latinoque disputabo: Vnam esse rationem huius nostri augendi, atque expoliendi ipsius amatores fatentur, si Graeci Latinique scriptores in eum transferantur, ac lumina

quoque orationis, quibus abundant, inde sumantur: non potest autem hoc fieri ab ijs, qui ipsos optime non teneant: sed alias etiam maximas vtilitates res habet, vt supra ostendimus: nam bene veterum scriptorum sententiae percipi non possunt, nisi qua lingua ab ipsis expositae sunt, legantur, & quod a Romanis hominibus in tantis opibus, tantoque imperio obtineri non potuit, vt iuue Graecorum lingua sapientiae studerent, ceterisque praeclaris artibus, ac disciplinis erudirentur, quomodo nos adipisci possimus, videndum est. Nisi autem maiores nostri toto pectore Latino, Graecoque sermoni studuissent, atque illos pereuntes, ac prope omnibus oblitos industria, ac labore suo reuocassent, omnes fortasse artes, scientiaeque tot seculis inuentae, breui spatio temporis concidissent, omnisque vetus memoria extincta esset, quo damno maius nullum fingi, excogitarique potest: lingua enim alicuius populi amissa, res etiam ab eo gestae amittuntur. Vt vetustiora nunc relinquamus, non ne putamus Carthaginienses in tanta fortuna, tantoque imperio, praeclara multa domi militiaeque gessisse; quae suis ipsorum scriptoribus copiose exposita essent, eandemque acutissimam omnibusque opibus florentissimam gentem non ingenuas artes familiares habuisse? illa autem omnia, ita abolita sunt, vt vestigium eorum nullum appareat. Quid de Etruscis dicam? qui hanc ipsam regionem incolebant, ac bellicis quoque rebus florebant, nec non optimas artes domi exercebant, non ne sermone illorum deleto, cuncta deleta sunt, ac nihil nobis obscurius est easdem sedes incolentibus, quam quid ab illis, dum imperio potirentur, gestum sit: nam optimis legibus ipsos vixisse, ac diuinam, eandemque humanis rebus vtilissimam disciplinam calluisse, notum est; quod si eadem negligentia maiores nostri in Graeco, Latinoque vsi essent, qua in ijs prisci illi fecerunt, magnae tenebrae consecutae forent, nihilque nobis stultius, agrestiusque nunc esset. Quare, & illi laudandi, & nostri homines excitandi, vt, quod ab illis inceptum est, perficiant: nam hoc etiam ad hanc rem amplexandam cohortari debet, quod multo minore labore nos, quam patres nostri hoc cuosequemur: illorum enim labores hunc nobis laborem minuerunt, ner non magna copia librorum, quibus illi carebant, abundamus. Quod autem è tenebris erutum, magnaque in luce collocatum est, retinere non posse, ignauiaque rursus obscurari pati, acerbum est. Sed cum vos conspicor, optimi, ac studiosissimi adolescentes, nullo modo vos hoc commissuros puto: magnam enim haec res vobis labem dedecusque importaret: vos autem ad laudem gloriamque nati estis. Vos ne praeclara naturae munera, admirabilesque ingenij dotes, vobis a Deo immortali traditas, torpore desidiaque corrumpi patiemini? Vos magna illa auxilia a maioribus vestris, ad hanc rem parta, irrita facietis? Vos principis domus, diuina beneficia inertia vestra extinguetis? Vobis enim multitudo illa Graecorum, Latinorumque librorum comparata est. Vobis in totius Europae angulis libri conquisiti. Vobis tanto studio diligentiaque doctissimorum hominum è Graeciae ruinis incendijsque erepti. Nec non vobis tot tamque magnificae sedes, in quibus collocentur, constructae. Vt igitur hanc insignem notam turpitudinis effugiatis, atque animum optimis artibus excolatis, toto pectore his studijs incumbite, & hunc, quicunque in ipsis sustinetur, laborem contemnite: neque enim aetatem istam decet, laborem maxime reformidare; nec sine illo quicquam vllo tempore, quod praeclarum honestumque esset, gestum est. Nos certè vobis, quantum in nobis erit, non deerimus: sumus enim vestrarum laudum ita cupidi, vt non solum, dum omni laude vos cumulatos videamus, nullum laborem recusaturi simus, sed etiam nostras (si modo aliquae nostrae sunt in his studijs vllo tempore partae) libenter in vos effusuri simus.

PETRI VICTORII

ORATIO HABITA

FLORENTIAE.



VM quiescendi iam tempus foret, probi adolescentes: vobiscum enim sermonem instituam, concessu horum honestorum virorum; in primisque praefecti huius gymnasij, ingeniosissimi, atque eruditissimi iuuenis, possemque labori huic meo pudenter veniam postulare: assiduitate namque operae meae Latinum, Graecumque sermonem in animos vestros inserueram, & dicendi artem, poëtarumque studium explicaram; eoque iam rem deduxeram, vt non deessent, qui, instructi a me maiore otio, acrioreque studio vsi, possent hoc onus subire; nouaeque soboli, & ad has litteras se applicanti iuuentuti, praeclare consulere; immutata nunc ratione muneris mei, grauiorumque artium tractatione, nouus exorior, & altius iter ingredi incipio; quod vtinam perficere possim, &, comitantibus vobis, ad propositum mihi finem commodorum vestrorum peruenire. Si enim humanarum rerum euolutio iucunda vobis fuit, nec paruos fructos tulit, haec grauioris disciplinae cognitio, solidiorem voluptatem, maioresque multo vtilitates apportabit. Ipse sanè non inficiabor (aperti enim ingenij, simplicisque semper fui) me visio illo, quo humana natura laborare consueuit, impediri solitum: earundem enim rerum tractatio, tam longaque in illis docendis occupatio fastidij multum importarat, taedioque animum meum affecerat; vincebat tamen naturalem hanc labem vinculum, quo tenebar, voluntasque officij huius praestandi, cum mirifico quodam vobis satisfaciendi desiderio coniuncta, satietati occurrebat. Nunc vero varietas haec, immutatioque studiorum animum molestia liberabit, vegetumque ad nouos labores efficiet; sed non tantum commune hoc vitium languidiorem me reddebat; nouitatisque desiderium in pectore excitarat; verumetiam aetas iam ingrauescens, & ab ijs rebus, quae honeste etiam pueritiam oblectare possunt, aliena me inde reuocabat, & animum miro quodam amore sanctioris alicuius, subtiliorisque doctrinae incendebat: honesti vero huius desiderij stimuli eo acriores erant, quod sincerae illius, liquidaeque voluptatis, quae percipitur ex contemplatione rerum pulcherrimarum rudis, ieiunusque non eram: cum enim ad vos labore, industriaque mea erudiendos, & liberali omni, atque ingenua disciplina poliendos accessi, inde profectus sum, & è media philosophia arreptus. Tantopere me autem ceperat grauium illarum rerum cognitio, adeoque animum desiderio sui inflammarat, vt ardor ille nunquam extinctus sit, nec vllo tempore penitus ab ea abstrahi potuerim; sed cum ratio suscepti negotij passa est, libenter eo respexi; quodque vacui temporis nactus sum, in studijs illis recolendis omne consumpsi, simulque inde semper aliquid ad vos erudiendos, munusq; hoc meum exornandum idoneum duxi, quod facile singulis paene diebus animaduertere potuistis; nunc vero, multis rebus hortantibus, eodem reuersus, diuturnam sitim explebo, &, vt copiose vos ex eodem fonte bibatis, operam dabo. Vt ipse igitur hoc alacer, speique plenus venio, ita cupio vos promptos, sanctaeque huic scientiae hauriendae paratos inuenire; quod si mihi tribueritis, auideque optima haec praecepta imbiberitis; confido, vos breui tales euasuros, vt omnis probitatis, ac modestiae exemplum futuri sitis: neque enim vos cognitione illorum, accurataque perceptione contentos futuros puto, sed cuncta vestra facta, vitamque ad illa accommodaturos. Hic enim verus fructus est horum librorum, vt auctorem ipsum hoc tradentem, & clara voce praecipientem, cito audietis. Sed, quia spero, vos omnia facturos, ac vestras partes impigre executuros, de ipsa iam ratione horum studiorum aliquantulum disputabo. Antiqui illi, sapientes viri (quamuis ipsi inuidiam huius nominis declinantes, se studiosos sapientiae, cuius amore flagrabant, non sapientes, tamquam illius iam compotes, appellarent) studium illud suum, quod vitae nostrae ornandae aptissimum est, in tres partes diuidebant; quarum vna esset de vita, ac moribus, quae virtutem persequeretur, ac vitia expelleret; altera de natura, in rebus ipsius occultis indagandis, occupata; tertia de Dijs immortalibus, ac praestantibus illis, aeternisque naturis; quamuis etiam non deessent, qui tertium

locum

locum tenere rationem disserendi, & quid verum, ac falsum esset, in oratione iudicandi, censerent: nam germani peripatetici, & qui iudicia, sententiasque optimi auctoris sequuntur, non partem hanc, sed instrumentum philosophiae existimarant; huiuscemodique illam esse firmis multis, acutisque rationibus docuerunt, ijdemque non contenti parum distincta veterum partitione, articulatim eam conciderunt, pluraque ipsius membra excogitarunt. Prima autem illa pars bene viuendi, quae plures postea cultores habuit a Pythagora primum orta est: princeps namque ille de virtute egit, ad eamque summo studio cohortatus est. Vt autem auctoritatem ipsius secuti multi mortales, totos se virtuti colendae tradiderunt, ita sententiam eiusdem, qui numerum ipsam esse voluit, eruditi viri non probarunt. Post illum autem natus Socrates copiosius, planiusque eam explicauit; nec destitit vmquam omni vita ipsam pertractare: alter enim bonam partem suarum cogitationum in mathematicas deriuarat. Reliqui vero omnes, qui aetate Socratem antecesserunt, cum scientia rerum pulcherrimarum delectarentur, atque in ijs studijs tempus omne consumerent, aut in naturae rebus abditis inquirendis, aut in siderum cursu, aut in numeris, aut in sonoribus, aut in mensuris versati sunt; Socrates philosophiam penitus inde remouit, & ad vitam communem traduxit, non quod earum rerum cognitionem despiceret; sed quia maius, quam oportebat, studium in illis poni intelligeret: obscuritatem enim ipsarum eam operam requirere, quae si tribuatur, necessaria magis ad nos pertinentia, & ad bene viuendum facientia, negligantur: cum enim videret, vitam nostram multis perturbationibus refertam, & tamquam procellis quibusdam vexatam, antea iudicabat, summo studio esse omnia, quae in nobis forent, perspicienda, atque omni labe, vitioque animum purgandum, quod cum magni negotij esset; contemptum autem grauia incommoda importaret, non differendam hanc operam putabat, nec studium rerum a nostra intelligentia remotarum, cognitioni bonarum, ac malarum rerum, quae magnopere ad vitam conferunt, anteponendum arbitrabatur: omnem enim curam adhibendam, vt spatium hoc aeui, quod victuri sumus, bene beateque traducamus; quod statim fieri putabat, vt aliquis virtutis vim, naturamque percepisset. Cum enim virtutes, scientias esse censeret; quod in omnibus eius generis vsu venire videbat, idem etiam in virtutibus contingere affirmabat: cognita enim scientia quapiam, subito aliquis inde recte appellatur: qui namque medicinae praecepta, vimque didicerit, ilico est medicus; vt geometra etiam, qui rationem eius scientiae cognorit; peritus astrorum, qui motus stellarum, ortusq; atque obitus earum intellexerit; cum probus homo virtutumq; compos vere vocari non possit, qui vsum cognitioni non addiderit, nec quomodo illae, quibusq; ex rebus gignantur, acceperit; neq; enim, qui iustitiae naturam norit, statim iustus est, vt noster qui acutius vidit, atq; has res magis illustrauit, existimat: studia enim, & quasi consuetudinē adiungi oportere affirmat, & exercitationis assiduitate ipsas conformari, vt sine vsu omnis illarum perceptio inanis, atq; irrita sit. Socrates igitur partem hāc philosophiae multum tractauit, honoremq; illi magnū acquisiuit, cuius copiosos, variosq; sermones auditores ipsius, doctissimi & eloquentissimi viri, litteris mandarunt; qui cum ita instituti forent, & eius sententiae optimum ducem habuissent, quamuis non totos se ad res bonas, malasque explicandas contulissent, tamen & ipsi multum studij in ea philosophia posuere, ac mores, vitamque hominum toto pectore expoliuere. Primum autem locum in his tenuerunt Aeschines, Xenophonque, Athenienses ambo, qui tamen a doctore suo, auctoreque disciplinae, Socratici postea vocati sunt, nec non qui doctrina, & facultate hos etiam ipsos superauit, eiusdem oppidi ciuis, & miro quodam amore, fideque erga magistrum praeditus, Plato. Posteriorum autem duorum scripta politissima extant, cum Aeschinia libri, atque elegantissimi sermones, vt aliorum etiam, qui eandem sectam secuti sunt, perierint. Qui vero postea ex eodem fonte fluxerunt, vt hic noster, qui & ipsum audiuit, & extincto illo, Platoni se in disciplinam dedit, maiorem operam in natura inuestiganda posuerunt, nec tamen partem hanc philosophiae maxime necessariam, omiserunt, excepto Stratone, qui penitus ipsam deseruit, vt ea etiam de causa physicus appellatus sit: nam in hoc etiam doctorem suum imitatus est Theophrastus, & vberem hunc agrum summa diligentia, ac labore coluit, quamuis a quibusdam insimulatus sit, tamquam virtutis robur fregerit, neruosque ipsius omnes eliserit, quod nimis quam ferri posset, fortunae tribuerit; & in humanis rebus summam ipsius potestatem esse affirmarit. Sed ijs nunc relictis, quorum scripta amissa sunt, Aristoteles, qui diuinitate ingenij ex multiplici cognitione rerum omnibus praestitit, solus huic rei satis erit, vt ad omne officij genus nos instruat: cuncta enim, quae ad expetendas, & fugiendas res pertinent, accurate copioseque persecutus est: cum enim de optimo reip. statu scribere vellet, ac stratū ipsius, ciues esse intelligeret, proposito sibi fine illo, ac scopo, antea mores hominum informauit; &, quae sequenda, quaeque declinanda forent in vi-

a, diligenter explanauit, neque hoc vno tantum opere tractauit, sed diuerso consilio, & ordine, varijs temporibus, de ijsdem rebus accurate perscripsit: vt enim sermones, quos ἐξωτερικοὺς appellauit, populariter scripti forent, & ad eos etiam alienos admitteret, relinquam: duo qui adhuc extant libri, ac μεγάλα ἠθικὰ vocantur, omnem & ipsi hanc materiem explicatam continent, quamuis breuius omnia, concisiusque illic tradita sint, ac tamquam compendium huius disciplinae merito haberi debeant. Illi vero, quos ad Eudemum Cyprium, sodalem suum misit, vberius totam hanc rem persequuntur, qui libri, nisi iniuria temporum, negligentiaque hominum tam male habiti forent, magnam per se vtilitatem adferrent, atque intelligentiam quoque horum, qui nunc manibus omnium teruntur, non parum adiuuarent, quippe qui ne nunc quidem, licet manci, ac decurtati, inutiles sint. Quos vero ad filium Nicomachum scripsit, plenam absolutamque hanc scientiam continere putantur; vnde etiam maiore in honore semper habiti sunt, atque alijs omnibus praepositi, quamuis inde etiam testimonia citent veteres scriptores, ac veros germanosque ipsius esse fateantur: ad filium autem, summo consilio vsus, eos scripsit, ab ipsoque appellari voluit, vt cariores illi commendatioresque forent: qua enim de re potius pater filio, quam de rebus bonis, ac malis praecipiat, vt has sequatur in vita, illas fugiat. Ipsum vero Cicero imitatus est, qui libros suos de officijs, quibus admonuit, quomodo nos cum priuatis personis, & erga remp. gerere debeamus, & ipse ad M. filium misit, atque eius nomine inscripsit, vt ipsos magis diligeret, atque ita frequenti eorum lectione mores suos ornaret, quamuis in hoc sequendus Cicero non videatur, quod contra receptam, communemq; Graecorum opinionem, a Nicomacho Aristotelis filio scriptos, non ad ipsum a patre missos putauit: iudicij huius sui satis inanem causam adferens, quod non videret, cur similis patri filius esse non potuerit. Index autem librorum, Nicomachi illos esse ostendens, hoc videretur significare. Recte igitur, & ipse fecisse existimari debeo, qui vos, quos liberorum loco, fratrumque habeo, instituere, atque omni morum elegantia exornare cupiens, huic ipsi muneri publice praepositus, horum librorum declarationem sumpsi, qui filio informando a parente, summo doctore, scripti sunt: doctrinae namque excellentiam, atque ingenij abundantiam, non parum etiam patrius amor, charitasque liberorum adiuuisse credi debet, cum se ipsum etiam vicisse in perfectione huius operis Aristoteles videatur: quamuis enim subtiliores multo res, obscurioresque alijs voluminibus docuerit; fructus tamen, qui hinc capiuntur, non minores habendi sunt, ordoque praeceptorum, & descriptio disciplinae magnitudinem illius ingenij redolet, vt non defuerint etiam huius aetatis eruditi viri, atq; illa omni difficiliore naturae cognitione imbuti, qui tamen elegantiam, absolutionemq; horum librorum admirantes, nec e manibus vmquam dimittentes, fieri posse non putarent, atque id etiam saepe praedicarent, vt qui diligenter ipsos legerit, non ita virtutis amore incendatur, vt toto animo eam complectatur, ac bonus vir, spretis illecebris vitiorum, fiat. Hos igitur ipsos tantopere omnibus probatos, ac testimonio doctissimorum hominum valde laudatos, accurate interpretabimur; &, cum primus, verusque eorum fructus futurus sit expolitio vitae (huic enim ipsi incumbendum ante omnia est) non aberunt tamen inde quoque vtilitates aliae non paruae: admirabilis enim quaedam copia sermonis, atque elegantia est horum librorum: fuit enim eloquentissimus vir, politissimusque scriptor Aristoteles, Atticaeque in primis linguae studiosus: cum autem acutioribus in libris, quibus naturam euoluit, difficultate rerum impeditus, indulgere sermonis vbertati, ornatuique verborum non potuerit, in harum rerum expositione, concedente id materiae varietate, vel potius adiuuante, omnes ingenij vires effudit, ac res, sua vi satis politas, vberesque, omni copia verborum ornatuque decorauit: nam, quod leporis etiam, suauitatisque non parum in se habet, & versibus poëtarum, & acutis vocibus ingeniosorum virorum, & clarissimis exemplis haec omnia distincta, illustrataque sunt, quo facilius animi lectorum oblectari possint, ac iucunditate horum condimentorum in graui hac seueraque disciplina contineri. Non valde igitur primo a praeterita ratione vestrorum studiorum discessisse videbimini, voluptatemq; inde incredibilem capietis: ijdem tamen postea fertiliorem campum peragrasse, vos liquido intelligetis. Quod vero ad me attinet, si assiduitatem, industriamque meam aliquando vidistis, spero, vos in hac re studium sedulitatemq; cognituros: quantum enim ingenio conniti potero, quantum labore, diligentiaque contendere, totum in hanc rem conferam, atque vtilitatibus vestris toto pectore seruiam, quod cum officij gratia, munerisque obeundi, cui destinatus sum, efficere debeo, tum libentius id praestabo, quia mirifice rebus ipsis delector, nec librorum horum euolutione satiari vmquam possum. Adiuuabit enim haec quoque res (nisi fallor) operam meam; amorque, quo incredibili teneor huius disciplinae, ingenium exacuet, ac fortasse, quae aliter mihi in mentem non venissent, nec videri a me vlla ratione potuissent, hac de causa se mihi offerent, facilemque sui cognitionem prae-

bebunt: multum enim valet ad aliquid peragendum, id ex animo aggredi, & cum quadam voluptate tractare, nihilque est, quod ad exitum perduci non possit ab eo, qui incensus amore id agat; ac toto animo in ea cogitatione versetus. Cuncta igitur, quae olim ab erudito viro accepi, cum hoc ipso in loco hanc scientiam explicaret, ac sensus Aristotelis, quo consilio hoc, aut illud dixisset, ostenderet. nec non quae a Graecis, Latinisque interpretibus eruere licebit, cui rei diligenter operam dabo, & si qua etiam è veteribus meis vigilijs, accurataque horum librorum lectione promam, quaque hac attentiore ipsorum retractatione, effundam, atque in vsum vestrum transferam; quod si praestare potuero, nec vires huic egregiae voluntati defuerint, praeclare operam meam me posuisse putabo; laetitiaque ingenti afficiar: quid enim melius in vita efficere queam, cui rei magis studere debeam? quam ciues meos erudire, quo meliores sint, & priuatis, publicisque rebus obeundis commodiores? In quo denique, dum animi vires corporisque ferunt, potius euigilare, quam honestae huius, vtilisque disciplinae semen ita spargere, vt firmas radices hic agat; nec facile postea euelli, extirparique vlla ratione queat: nec enim se veris legibus in vobis a rebus turpibus coercendis, ad honestasque impellendis, hac doctrina instructis, opus erit; sed sponte, & cum voluptate quadam animi ea geretis; quae reliqui metu paenae coacti aegre faciunt, & ab omni libidine, iniuriaque animum reuocabitis. Quod si institutio haec vtilis vmquam fuit, hoc ipso tempore, cum seueritas maiorum nostrorum, tantopereque tota Italia celebrata disciplina, dilabitur, ac paenè iam è manibus effluxit, necessaria est; tunc enim potissimum remedia adhibenda sunt, atque omnes obices vndique opponendi, cum maior vis morbi incessit, & quasi tempestas quaedam vitiorum erupit, omniaque labe sua madefecit. Cum autem reip. Princeps, nostrae salutis valde studiosus magnitudinem damni intelligens, multis modis attoci huic malo occurrat, voluit etiam a me huic rei operam dari, a tenerisque annis animos vestros excoli, ne in vobis postea emendandis, in malis iam moribus, prauisque opinionibus corroboratis, legum praesidio, animaduersioneque opus sit; mauult enim, vt clemens medicus, valentes integrasque corporis huius partes seruare, quam vitiosas iam, tabidasque factas acrioribus remedijs necessario cogi sanare. Qui natura igitur, ita procreati sunt, vt semina virtutum aliqua in se habeant, optimis his praeceptis imbuti, nullo negotio expolientur, ac perfecti homines euadent: qui verò a primo ortu, ita facti non sunt, audita ratione hac, virtutisque pulchritudine cognita, paulatim ipsam diligere incipient: legum autem postea hortationibus, minisque additis, in officio continebuntur. Restat igitur, si animi vestri integritatem caram habetis, si securam vitam degere, & ab omni errore, perturbationeq; vacuam cogitatis, vt disciplinam hanc auide arripiatis, totosque vos ad ipsius praecepta, normamque conformetis: nam praeterquam quod, si hoc feceritis, magnam inde laudem, opinionemque probitatis auferetis, solidam etiam, puramque ex his institutis, ac factis voluptatem haurietis: ceterae enim, quae aetatem istam plerumque capere consueuerunt, inanes fragilesque sunt, ac saepius dolores, & molestias pariunt; temporeque tandem, quum damnum acceptum est, quales fuerint, cognoscuntur: nihil enim sinceri in se habent; cum contra hae, praesentes iuuent, in posterumq; semper veriora gaudia procreent, ac nullam denique partem aegritudinis admixtam habeant. Reliquas vero vtilitates, quae hinc maximae elicientur, supraque a me breui tactae sunt, non oportet commemorare; quamuis enim negligendae illae nullo modo sint, iacent tamen, angustaeque sunt prae fructu, qui ex hac sui conformatione colligitur: quis enim linguae cultus, quae sermonis vbertas, quae argutorum dictorum, exemplorumque expositio conferri potest cum copia, grauitateque sententiarum ad vitam corrigendam accommodatarum? vt enim illae politum hominem, disertumque reddunt, ita hae, si cognitae fuerint, vsuque ac consuetudine confirmatae, beatum efficient: qui enim virtutis vim nouit, illique in vita obtemperat, vere beatus est: beatitudinem autem hanc nos semper ante oculos habere oportere, eoque omnia nostra facta dirigere, vt ad finem, ac maximum nostrorum bonorum, constat. Praebete igitur, optimi adolescentes, humani finis consequendi spe excitati, vos mihi attentos; non parua enim ex parte, vt tam eximium bonum adipiscamini, in vobis positum est; & cuncta a me, quae optari possunt a cupido vestrorum commodorum, expectate: nihil enim eorum, quae a me proficisci debent ad hoc praestantissimum opus efficiendum, patiar desiderari: ingenij namque imbecillitatem, doctrinae mediocritatem diligentia, ac vigilijs compensabo; cupiditasque vos adiuuandi (qua toto animo ardeo) omnes, vt spero, difficultates superabit.

PETRI VICTORII ORATIO HABITA AD IVLIVM III.

Initio Pontificatus ipsius, quum Ducis sui nomine vnà cum alijs quinque nobilissimis viris orator ad eum missus est.



EGEM hanc veterem, quam sapientissimus Pontifex, ac dignitatis reip. orijque amantissimus Christianis populis tulit, vt iudicijs huius ordinis in Pont. Max. creando starent: ad auctoritatemque se subito sacrosanctae sedis conferrent, sedulo semper maiores nostri obseruarunt: neque praeterea officium suum desiderari in tanta omnium regum gentiumque gratulatione voluerunt: ac libenter quoque vires suas ad maiestatem huius reip. defendendam, nouaque semper ipsi ornamenta acquirenda polliciti sunt: Quamquam maioribus praesidijs illa tegitur, ac Dei Opt. Max. numine ab omnibus insidijs aduersariorum defenditur. Nec tamen non humanis opibus aliquando armisque contra sceleratos, atque impios hostes visa est eguisse. Quibus aduersis ipsius temporibus ijdem illi maiores nostri muneri suo non defuere, sed se ipsos, salutemque suam maximis periculis obiecere, ac graues iniurias belli aequo animo pertulere, vt ab omni impetu nefariorum inuiolatam ipsam custodirent. Quare nunc Cosmus Medices, noster Dux, eum erga Christianam pietatem, iustumque hunc ipsius principatum eodem modo affectus sit, quo modo vniuersam Ciuitatem omnibus temporibus affectam fuisse accepit, vt institutum hoc ritumque seruaret, misit nos, qui ipsius nomine tibi, Pontifex Maxime, gratularemur, atque omnes opes copiasque suas polliceremur: Quamuis nobis met ipsis potius, ceterisque huius nostrae religionis cultoribus gratulari debeamus, qui te talem Pontificem nacti sumus. Quod & Dei Opt. Max. voluntati amorique erga nos acceptum referimus, qui nostris rebus extremo ipsarum tempore prouidit: & amplissimo huic ordini, qui relictis proprijs commodis, communi tandem vtilitati consuluit. Et certè huiuscemodi fuit exitus horum augustorum comitiorum, summique Pontificis electio vt diuinis potius, quàm humanis consilijs res administrata videatur: Quis enim putasset in tanto studio partium, tantaque cupiditate animorum fore, vt tam dissidentes hominum voluntates, tantopereque discrepantia inter se iudicia in vnum coirent, & saluti tandem reipub. tranquillitatique temporum incumberent? Magnus sanè metus animos Christianorum hominum mora Pontificem declarandi occuparat: ac vetera iam mala non pauci, vel noua potius quaedam flagitia non sine causa reformidabant: notum enim omnibus est, qui exitus dissensionum esse soleat: ac quo denique pertinacia partium erumpat, cum subito, nihil minus nobis sperantibus vos optimi, atq; omni laude dignissimi Cardinales consensistis: ac quem maximè optabamus, Pontificem Maximum sapientissimis vestris suffragijs nobis dedistis. Quis enim non omnibus votis eum expeteret, ac reipub. gubernandae praeponi cuperet, cuius industria saepe in hoc munere obeundo spectata esset: vel qui potius aetatem omnem in regendis populis consumpsisset? Cuique magis vniuersum reip. corpus curandum dandum fuit, quàm illi, qui singulas eius partes antea summa cum laude sanasset, è maximisque periculis consilio suo saluas incolumesque eripuisset. Quique nostra memoria, iustitiae, integritatis, diligentiae, lenitatis animi maximum specimen, atque exemplar esset. Possem Iuli. III. harum tuarum virtutum exempla multa commemorare, quae & in multis Italiae oppidis, & hic in vrbe, cum Praefectus ipsius fuisti, crebro edidisti: atque id etiam ad iudicium horũ grauissimorum Cardinalium commendandum magnopere pertineret: Verum ne pudorem tuum offendam, qui ea te praesente dici nolles: & quia satis nota, ac peruulgata puto, ipse silebo. Fructus igitur tantorum laborum probitati tuae, sedulitatique nunc maximus datus est, cum in altissimum hunc in terris locum sublatus es: atque eodem

tempore

tempore maior eximiae isti virtuti tuae explicandae campus praebitus: quo ipso non minus gaudere te puto, quàm tanto testimonio praemioque honestorum tuorum factorum, cum semper bonis in mortales beneficijs conferendis delectere: ac verae laudis, & gloriae, quantum Christiani hominis ratio patitur, cupiditate flagres. Nam qui tibi nunc summus locus tributus est, patruo etiam tuo debitus fuit, atque iniquitate tantum mortis ereptus: Cuius admirabilia quaedam, ac numquam interitura merita in remp. extant, cum seditiosis quibusdam statum ipsius perturbare volentibus, prauis illorum rationibus nefarijsque conatibus occurrit: ac magnitudine consilij, prudentiaque humani, ac diuini iuris, omnem ipsorum impetum elusit, atque opes labefactauit. Quibus egregijs ipsius factis animoq; in remp. singulari gratissimus Princeps in ordinem summorum Cardinalium ipsum cooptauit, ac magno, donec vixit, in honore semper habuit. Vnde tua quoque sapientia imitari nunc eum in referenda gratia voluit, ac nomine ipso, quod sibi asciuit, memoriam illius instaurauit: quae fortissimi Pontificis memoria numquam ex animis, non sacerdotum modo, sed omnium Italicorum populorum delebitur, quorum ille libertatis, ac commodorum acerrimus semper defensor, ac propugnator fuit. Quamquam non desunt, qui putent non te grati animi ostendendi causa hoc fecisse, sed vt indicium omnibus tui consilij dares testarereque, quam rationem in gerendo Pontificatu, viamque initurus esses. Ipse verò arbitror in hoc te vtrumque secutum, & quòd memorem te maximorum in tuos collatorum olim ab ipso beneficiorum, ornataeque, atque amplificatae domus tuae praebere, & quòd animos nostrarum gentium fractos, ac plurimis iniurijs debilitatos erigere, & ad similia de te expectanda excitare volueris. Tuae sanè ditionis populi maiore adhuc spe ingentium bonorum studio tuo aliquando impetrandorum tenentur, & nō contemnendo hoc signo vtentes, & in minoribus rebus immensum tuum amorem erga se cernentes, & singularem liberalitatem degustantes: qui statim Pontifex Maximus factus, non expectatis ipsorum precibus, commodis eorum prospexeris, ac grauibus vectigalibus ipsos leuaris. Iter autem illud vitae, ac disciplinae, quod maioribus tuis maximam claritatem peperit: quodque ad summos honores studiosos sui plerumque euehit, a te quoque primis temporibus aetatis tuae cultum est: iutique perdiscendo operam dedisti, quo facile percepto, optimoque instrumento tractandarum humanarum rerum comparato, non in foro, neque in litibus fouendis, sed in curia controuersijsque diiudicandis vsus es: Atque ita tandem & naturae, largae in te suorum munerum, benignitate, & optimarum artium studio, & assiduo vsu, atque exercitatione rerum maximarum, euasisti, vt nihil in te desiderari ad summa omnia peragenda posse videatur, sed perfectus vndique, atque omni virtute cumulatus intelligare. Quod videntes amplissimi hi Cardinales, postquam ipsis lumina omni caligine propriarum vtilitatum pulsa, dissensionumq; tenebris dissipatis, aperta sunt, te vnum esse iudicarunt, qui tantum onus sustinere posses, admirabiliq; consensu sapientiae tuae Christianorum factorum curam commiserunt. Quòd si vllum vmquam tempus huiuscemodi Pontificem desiderauit, qui auctoritate, magnitudine animi, peritia rerum gerendarum floreret: idemque etiam studia pacis amaret, a bellisque ac tumultibus toto animo abhorreret (nam quae turbulentis temporibus pro dignitate reip. partibusque ipsius conseruandis, fortiter ac magno animo fecisti, eloquentia potius consilioque administrasti, quàm vi facienda armisque inferendis extorsisti) hoc ipsum profecto est, quo Christiana omnis Ciuitas intestinis malis, ac discordijs laborat, animique regum, ac stultorum populorum insaniunt, vt nisi summis opibus succurratur, ad interitum omnia cito peruentura videantur. Qui autem tam atroci morbo medeatur, remediaque huic pesti adhibeat, Pont. Max. excepto, nullus inuenitur. Ipse verò cum Dei immortalis munia in terris obeat, grauissimamque Christi personam sustineat, pacificator idoneus esse, ac mentes eorum componere, armaque de manibus excutere, aut in verum capitalemque hostem conuertere potest. Et persona igitur, quam geris Iuli. III. Pont. Max sanctissimo huic operi efficiendo aptissima est: & vt persona quam geris, ita tempus hoc ipsum sacerque annus, quo culpae omnes mortalium, qui ad sanitatem redire voluerint, prisco ritu extinguuntur, ac graues animaduersiones paenaeque remittuntur, his curis agitandis maximè idoneum est: vt quemadmodum notae omnes turpitudinis contractaeque labes animorum nunc purgantur, ita cunctae fibrae simultatum ex animis Christiani populi euellantur. Neque alia vlla de causa arbitrari homines possunt, mentem his amplissimis Cardinalibus a Deo Opt. Max. datam, vt te potissimum eligerent, summamque totius reipub. curae tuae traderent, nisi vt diuina sapientia tua sedares haec mala, pessimeque affectam, ac deploratam iam ciuitatem suam sanares, firmamque aliquando ac vegetam redderes. Ipsa sanè, quae nuper, crescentibus semper malis, quae ipsam interimunt, capiti salutique suae propè desperarat, ac tristis vndique maestaque iacebat, nunc oculos extollere, ac bene sperare,

re,

te, ftetá medicina consiliorum tuorum salutaribusque auxilijs, coepit. Confidit enim se veteris morbi grauitatem, te curatore, depulsuram. Confidit a nouis semper tentationibus tua diligentia liberam futuram. Confidit denique antiquum robur, ac firmitatem totius corporis breui recuperaturam. Videt se ministrorum suorum vitijs inquinatam. Videt prauis opinionibus, ac licentia impiè disputandi discerptam. Videt odijs, atque inimicitijs sui gregis penitus percussam, atque dissipatam. Intelligit vltimum tempus, ac perniciem sibi, nisi maturè subueniatur, instare. Te autem posse cognoscit, & cupiditates improborum exemplo tui comprimere, & diras sententias multorum, scientia verae pietatis refellere: & odia simultatesque, auctoritate Christi, cuius personam in terris agis, sedare. Componendae sine dubio reipub. cura, errorésque inde amputandi, numquam ex animo tuo elabetur, sed ad exitum potius summa cum tua laude cito perducetur: huic namque rei toto pectore incumbebas multos antea annos tam graui negotio a Paulo III. praepositus, cum interitu ipsius es huc euocatus, atque ore reipub. tutor destinatus. Nemo itidem non iram flectet, furoremque animi totum abijciet, cum cernet huic vni curae intentum summum Pontificem, qui & consilio regat, & potestate cogat, ab omni propriorum commodorum cura semotus: neque enim, aut veris rationibus, aut tantae auctoritati resistent fortunati homines, cum sanctitatem tuam videbunt, nec vllis praemijs posse tentari, nec vllo metu a pio hoc officio reuocari: commemorabis enim haec in primis mandasse summoque studio legatis suis praecepisse latorem nostrarum legum, humanaeque salutis ducem, vt pacem inter se colerent, omneque semen discordiarum è coetu suo eijcerent: Cui rei te nunc optimoque mandato nullo modo defuturum, sed cuncta magno animo facturum, vt tumultus componas, omnesque inimicitiarum causas extinguas: huic enim officio te praepositum esse; hoc, locum, in quem ascendisti, postulare: hoc in primis Vicario Christi conuenire. Quis autem, hoc cognito, tam obstinati animi, ab institutisque Christiani hominis prorsus alieni erit, qui non placetur, ad auctoritatemque se totum diuinitatis tuae, singularisque pietatis conferat? Quae grauissimae tuae cogitationes, dignaque Pontifice Maximo consilia, si finem aliquando consequentur: quod confisi sapientia tua, & Dei Opt. Max. clementia, sperare possumus, ac debemus, quot, quantaque gaudia mentes pij populi occupabunt? Quàm vera laetitia cuncti ordines efferentur? Quanta voluptate orbis terrarum gestiet? O verè beatum illum diem, qui Christianum gregem concordem, omni procul seditione pulsa, atque exterminata, videbit. Sol medius fidius ipse clarius lucebit, ac muta tellus tam excellenti bono ridebit: atque vbique omnia, quae nunc maerent, ac squallent, nitebunt, & noua quadam inauditaque voluptate exultabunt. Tunc verè nos Christianos homines dicere poterimus: tunc auctorem nostrorum rituum Christum agnoscemus: tunc metus immanissimo Principi, atque exitio nostro auide inhianti, cotidieque aliquod nobis periculum, atque insidias molienti, inijcietur: Conuersisque rebus regno suo pessime fundato discordijsque Christianorum aucto timebit: vt enim ille nostris dissensionibus laetatur, ita concordia maerebit. Nec inanis sanè falsusque hic ipsius metus erit. Cerno enim iam animo delectus ad pium hoc bellum haberi. Cerno fortissimos milites armari. Cerno sanctissimis his copijs ducendis, optimum, ac multorum bellorum victorem Imperatorem eligi. Video ex hostili agro instillimas praedas agi. Video inconditam turbam aduersariorum ab ordine nostrorum agminum fugari. Video maximam caedem teterrimarum beluarum, quae nimis diu patientiae nostrae insultarunt, fieri. Prospicio iterum Graeciam è manibus barbarorum Romani Imperij auspicijs ereptam, Prospicio locupletem exercitum summa laude, ac gloria parta, redeuntem. Prospicio summum Imperatorem de perpetuis hostibus Christiani nominis amplissimum triumphum agentem. Atque huius quidem laudis, ac gloriae non parua pars ad te Pontifex Optime pertinebit, cuius studio, monituque nostrorum regum animi sint conciliati, atque in saeuissimum hostem inflammati. Vt enim hoc efficere, ac praestare magnum in primis, ac difficile est (difficile autem alijs, nam sapientiae tuae in hoc incumbenti, atque in ista, qua coepisti, mente perseueranti, facile id procliueque omnino erit) ita felicem exitum alterius, hoc confecto, non temere nobis possumus polliceri: huius enim eximiae victoriae fons, ac fundamentum est Christianorum populorum pax, atque in communem hostem conspiratio animorum. Quare qui in animos dissidentium Principum concordiae semen iecerit, atque illic propriam nostri nominis, veteremque Christianorum charitatem seuerit, is praeclarae huius gloriae, nobisque omnibus laetitiae futurae dux, atque auctor erit. Nam quin toto animo huic quoque rei incubiturus sis, dubitari non potest: quomodo enim quod praeterita omni vita valde voluisti, quodque

alijs aliquaodo summo studio suasisti, potestatem illius efficiendi nunc adeptus, te non praestabis? Nam te olim luculentam orationem de pio hoc bello gerendo, spoliandoque iniusto imperio saeuissimo Turcarum Tyranno, habuisse constat: Vt enim ceteris omnibus iogenij laudibua flores, ita studijs eloquentiae clarus es, & in omni genere dicendi magnopere versatus. Praeclaram vero honestissimi huius facti occasionem nunc dant res ipsius aduersae, & in bello numquam ab ipso prospere tentato, superiore autem anno infelicissime gesto, plane perditae. Sed ego immensae tuae laudis amore abreptus, gloriaque nostri nominia, ac commodis asportatua, nimis longe fortasse vagatus esse, atque a mandato mihi munere discessisse videri possum, quamuis non praesenti tantum amplitudini tuae, sed futurae quoque dignitati fuerim gratulatus. Quare his nunc rebus relictis, quae maiorem operam, magisque opportunum tempus requirunt, in proprio officio nostro permanentes, suoque huius rei, atque vsitato modo loquendi vtentes, debitam obedientiam praestamus, ac maiestati tuae, amplissimoque huic Cardinalium ordini opes omnes nostrae ciuitatis Principis ipsiua nomine ad sanctissima haec consilia peragenda, digoitatemque huiua imperij tuendam pollicemur: ipse enim magna pietate praeditus iuuenis, ac verae laudis acquirendae studiosus nulli labori parcere decreuit, nullum periculum declinare, vt officio suo pareat, ac Christianae reip. vsibus seruiat: Cumque id sponte nunc faciat, ac probitate sua tantum excitatus inflammabitur cotidie magis, cum audiet grauitati tuae mentem ipsius perspectam esse, animumque in rempub. singularem. Nam cum eiusdem animi futurus fuerit erga omnem, cui tanta potestas a Deo Opt. Max. data esset, procliuius multo laetioreque animo cuncta tibi administrabit, omnibusque in rebus auctoritati tuae parebit, cuius antea egregiam voluntatem erga se, minore in fortuna collocati, mirificamque beneuolentiam saepe expertus est: Nunc vero paternum amorem, & incredibilem quandam liberalitatem in altissimum istum dignitatis gradum sublati vidit, ac certissimis indicija cognouit: ac quem, quod in Imperij sui finibus natus es, in suis numerat, atque omni laude gloriaque vndique cumulatum cupit. Tantam autem virtutem tulisse terram, quae ipsi paret, tantoque honore illam auctam, gaudio triumphat: & ad decus quoque dignitatemque suam augendam non mediocriter pertinere putat. Quare & solum illud semper amabit: & hac quoque de causa (vt dixi) ardeotius cuncta prolixiusque tibi suppeditabit.

ORATIO FVNEBRIS DE LAVDIBVS IOANNIS MEDICIS S. R. E. CARDINALIS: habita VII. K. Dec. CIↃ. IↃ LXII.

A PETRO VICTORIO in aede Diui Laurentij Florentiae.



I QVIS vmquam secum de imbecillitate rerum nostratum dubitasset, esseque aliquid in ipsis virium, ac firmitatis credidisset, hic graui hoc, acerboque nuntio accepto, erroris, stultitiaeq; suae admoneri potuit, planeque intelligere, nihil esse incertius rebus humanis; nihil, quod tam facile dilabatur, ac fluat, & quum venti nostri valde secundi, fortunaeque prosperae videntur, tunc maxime instare nobis aliquod immensum malum, vicinamque esse perniciem, atque exitium ipsarum. Vtinam huius rei minore nostro cum damno documentum haberemus, Deusq; immortalis potius fecisset, vt in illo turpi errore permaneremus, quàm ipsum è pectore, tanto incommodo accepto, luctuque, depulissemus. Sed certe decipere quemlibet, non insipientem etiam hominem, potuisset status vndique eximius, ac florens huius optimi, atque innocentissimi adolescentis; cuius immaturam mortem hodie lugere hic debemus: ille namq; initio sui cursus, quum tamen iam magnam spem magnarum suarum virtutum commouisset, saepeque specimen aliquod maximi ingenij, rarae eruditionis, praeclaraeque indolis dedisset, subito extinctus est, nobisque miserabiliter ereptus. Erat sanè in te (quanto haec cum dolore loquor) sanctissime iuuenis aetas, erant vires, erat corpus vegetum, quod diuturnam vitam, & eam quidem integram, atque omni dolore carentem, polliceretur; erat praeterea disciplina domestica, quae regere ipsam, viamque obstruere morbis, atque omnibus ipsorum tentationibus facile posse videretur. Sed haec omnia vicit importuna quaedam vis, ac tempestas saeuissima, quae inuidit nobis tam praeclarum bonum, inciditque, ac fregit spes omnes nostras, bene sapienterque constitutas. Fuit profecto Demetrius, ille Phalereus, ob studia doctrinae, & ob remp. Atheniensium, quam optime digessit, ac praeclaris etiam legibus ornauit, in primis clarus, ac nobilis; fuit, inquam, Demetrius sapientissimus vir; qui, cum Euripides sua quadam in tragoedia dixisset, nullius fortunati hominis opes; resque admodum prosperas esse stabiles, sed spatio tantum vnius diei perdurare, non nullaque alia addidisset in eam sententiam, laudato iudicio eruditissimi illius poëtae, inquit. cetera omnia vere prolata esse, melius tamen eum dicturum fuisse, si non diem vnum terminum ipsarum esse, sed momentum, & quasi punctum temporis affirmasset. Sed his relictis, quae ab optimis ingenijs ad erudiendos homines edita sunt, propius accedamus ad atrocem hanc plagam contemplandam, & eam, si vlla ratione possumus, sanandam. Video vos, optimi & honestissimi ciues, magno, iustoque dolore commotos, quibus molesta est grauisque haec ingens iactura, vel potius repentina, & inopinata calamitas, Intelligoque, vos non tantum angi interitu indignissimo huius castissimi adolescentis, quem in oculis ferebatis, cuique & longam vitam, & omni decore ornatam optabatis, sed etiam dolere vicem optimi Principis, qui orbatus est eo filio, quem vnice amabat, & in quo etiam multas suas magnasque spes non sine causa collocabat. Est ille quidem constantissimus omnium, & admirabili quadam animi magnitudine praeditus. Sed nullus est tam fortis vir, quem non moueat huiuscemodi aliquis subitus, & inexpectatus casus, & è statu paenè mentis deijciat. Aliud quoque est, quod (vt in malis) consolationem ei adfert; quod non est ipsi nouus hic dolor, sed assuetus est his malis tolerandis. Quanquam haec aegritudo acerbissima omnium est, magisque pectus ipsius fodit, ac labefactauit. Ah saeua fortuna nimis iniqua es, nimisque tibi in ipsum indulges, quem non cessas tam saepe violare, & nimis crebro huiuscemodi aliquo vulnere deformare. An vires tuas in hoc ostentare vis? patefaceteque omnibus quanta tibi potestas

sit nocendi, satis hoc iam satisque experti sumus, & quae sit tua temeritas, exploratum habemus. Desine igitur, & quem alijs omnibus rebus ornasti, comite tamen adiuncta tibi, vel duce potius, sapientia, noli hac in parte vexare, & quantum sit imperium tuum in bonos, improbe declarare. Quantam fuisse huius aegritudinem matris, lectissimae, atque optimae feminae; quae prope è gremio suo sibi illum abstrahi vidit, hausitque oculis hunc dolorem acerbissimum. Sed cum nulla tanta vis orationis sit, qua ipsa impelli possit, vt maerorem nunc luctumque deponat, satius esse arbitror id persuadere, totumque hoc sapientiae ipsius, ac grauitati relinquere. Quantus etiam fuerit amor in illum sororis, quae vna è multis superest, nouistis, illamque gaudio conflictari, nec ratione vlla dolorem eius posse mitigari. Nam vir ipsius, nobilissimus ac fortissimus homo, Paulus Iordanus ingentem aegritudinem robore animi superauit, extremumque hoc munus amoris, aduersante illa, ipsi exhibuit; ac praesentia sua, suorumque, omni genere luctus maerorem declarantium, funus hoc honestauit. Qui tamen, & ipse modo, cum ei nunciatum esset, vxorem interclusa anima inter manus ancillarum collapsam, vixque posse illius miserae animum reuocari, eo se repente proripuit. Maiorem vero fratrem fortunatum iudico, qui longe nunc absit, praesensque huic sacro spectaculo non adfuerit: minus enim nos tangunt, quae auribus accipimus, quàm quae oculis cernimus. Eodem pacto fato functas sorores morte sua felices extitisse arbitror, quae in hunc dolorem seruatae non sint; quarum tamen interitus nobis tunc valde luctuosus fuerit. Sed nos praesentia tantum, & quae ante oculos sunt, intuemur; quae futurum tempus secum vehat, magna caecitate animi prouidere non possumus. Ausim etiam affirmare Pium IIII. Pont. Max. iniquissimo animo hanc rem tulisse; & si ille proprio dolore, domesticoque funere hoc tempore oppressus est, qui hunc optimum iuuenem ornauit, & in amplissimorum Cardinalium ordinem, cum maius ei nihil dare posset, cooptauit. Amarat ille quidem semper eum, praeclareque de ipsius natura, moribusque existimarat; nec tam vt patris voluntati satisfaceret, tanto honoris gradu ipsum in ea aetate decorarat, quàm quia conceperat animo mirifica quaedam de indole ipsius, illumque sperabat, vt nomine, ac vultu, ita etiam factis, ac prudentia Leonem X. relaturum. Quae opinio de virtute ipsius in animo Pont. Max. valde aucta est (si crescere illa, ampliorque fieri vllo pacto poterat) quum primum ille Romam profectus est: in omni enim sermone colloquioque cum eo, prudentiam ipsius grauitatemque perspexit, animumque sublimem, ac magna semper, altaque cogitantem cognouit. Redit hoc loco mihi in mentem, quòd literis ab antiquis mandatum est de Alexandro Philippi filio; qui postea Magnus appellatus est: cum enim puer adhuc esset, venerunt in Macedoniam Persarum legati, absente patre, quibus a se acceptis, saepe Alexander cum ipsis congressus, ita illos sibi comitate sua, & ijs, quae quaesiuit ex ipsis, deuinxit, ac stupore impleuit, vt magnopere eum admirati sint, magisque a rege suo de pueri illius acriore ingenio, quàm de Philippi iam senis timeri oportere iudicarint: neque enim aliquid puerile, aut pusillum, sed longitudinem viarum, itinerisque illius rationem exponi sibi voluit, ac de rege etiam ipso non pauca interrogauit; quomodo scilicet ille regni fines tueretur, & quales essent copiae Persarum; in quibusque positae vires, ac robur exercituum ipsorum foret. Paria igitur fuere, quod ad magnitudinem, & grauitatem ipsorum pertinet, colloquia ac sermones huius nostri spectatissimi adolescentis, cum sapientissimo, & omni veneratione digno sene. Nec sanè oportet valde mirari omni tempore regum filios plurimum iudicio, ac grauitate praestitisse suis aequalibus, quod optime norunt etiam veteres tragici poëtae; sapientes viri, & qui omnibus in rebus, id quod veri simile esset, sectabantur: illi enim aetatem eam semper finxerunt singulari prudentia praeditam, saepeque ab illa dicta, ac facta ea faciebant, quae multo plures annos, maioremque vsum rerum requirebant. Sed magnam vim habet è sapientissimis viris procreatum esse, & in plena consilij, ac dignitatis domo esse itidem educatum. Non tacebo etiam, quod vere praedicare possum, quodque cognitum esse plurimis scio, quanta fuerit eius eo tempore, quo Romae vixit, continentia in contemnendis corporis voluptatibus, quanta constantia in omnibus illecebris libidinum repudiandis: illic enim, in magna copia proborum, & honestorum virorum, nunquam defuerunt quidam impurissimi homines, qui his artibus adolescentes aggrediantur, teneramque eam aetatem, obiecta omni specie libidinum, expugnare conentur: sed plus apud eum valuit naturae integritas, optimaque disciplina, quam vlla illorum artificia, ac doli; quae sane omnia, cum ad aures Pont. Max. peruenissent; qui diligenter ipsum seruabat, ac quaecunque diceret, aut faceret ad se referri mandarat, amori illi veteri in eum tanquam faces admouebant. Obseruantia autem in illum huius optimi iuuenis quanta eo tempore fuerit, vel potius pietas, & vera quidem sinceraque pietas, non so-

lum tamquam in alterum parentem, sed etiam quasi Deum quendam: certè locum illius, ac sedem in terris obtinentem, inde etiam intelligi potest, quod extremo vitae suae tempore, paulo ante quam è vita excederet, in eo omnem mentem cogitationesque sitas defixas habebat; & ita demum totus in ipso occupatus erat, vt de officio etiam ipsius disputaret, & tamquam animum ipsi, stimulo nullo egenti, addere contra ipsius acerrimos hostes non dubitarit. O admirabilem, atque inauditam sanctissimi iuuenis, vel adolescentis potius, probitatem dicam, an sapientiam, siue vtrunque? quem neque recordatio bonorum, quae relinquebat, sollicitarit; neque propinqua mors, quae viros quoque & fortes sanè, praestantesque etiam viros commouet; perturbarit, sed de officio tantum, ac proprio munere eius personae, quam sustinebat, cogitarit. Haec igitur fuerunt extrema verba, quae edidit, hoc ipso sermone prolata, & nulla paenè voce immutata; Cum enim primum ad diuos Petrum Paulumque mentem, atque orationem direxisset; rogauit illos suppliciter, vt sibi adessent apud Deum Optimum Maximum; studioque suo efficerent, vt piam sedem, salutaremque animo suo praeberent, statimque tamquam ad praesentem Pont. Max. quem animo cernebat, verba fecit; a quo etiam, veluti vero Dei Opt. Maximi, qui nobis salutem dedit, vicario, postulauit ea, quae moris est, eo tempore postulare, vt sibi scilicet ignosceret, manuque sua sibi propicia se expiaret, atque omni labe purgaret. Quibus iam editis, altiore voce, & ita vehementi, vt paenè omnis, qui restabat, spiritus cum ea consumptus sit, inquit. Noli, Pont. Max. pertimescere; noli impetum vllum aduersariorum reformidare, noli de euentu horum malorum tecum dubitare: quamuis enim non nullae gentes conspirarint in perniciem Romani principatus, ac verae Christianorum pietatis, numquam tamen tantum virium habebunt, vt Petri nauim, quamuis contrarijs ventis agitatam, ac paenè fluctibus, scelere illorum, demersam, euertere possint, ac iusto gubernatore spoliare. Quin potius ipsi impij, non apud inferos tantum, sed hic etiam sui patricidij paenas luent, ac maximis meritisque supplicijs afficientur. Quis vmquam tam admirabilem constantiam ab illa aetate expectasset? quis tantam grauitatem tam firmas illic radices egisse existimasset? quis tantum mortis contemptum in adolescente reperiri posse credidisset? sed nihil est, quod non efficiat natura, de quo supra disputatum est, nisi malis moribus, prauisque opinionibus deprauetur: quum accedit autem disciplina, institutioque vera, tunc eximij inde fructus exoriuntur, ac cito quidem omne illud prouenit, quod in alijs, qui naturae conatum studio nullo adiuuissent, serius idemque imperfectius extitisset. Sed domum iam, vnde multum digressi sumus, redeamus: Romamque, ac Pont. Maximum, cuius fortasse augustissima persona, in re tam tristi tractanda, nisi abusi sumus, relinquamus. Erat sanè iam antea cuncta ciuitas dolore magno commota; statimque, vt tristis hic nuntius venit, summi, medij, atque infimi mirum in modum affligi coeperunt: cum vero auditum esset appropinquare mortuum eum, quem viuum videre maluissent, vniuersi se illi ad portam obuios effuderunt. Erat, inquam, ciuitas antea maesta, sed vt visum est pheretrum, quo vehebatur: atrataque illius cohors, quae supremum hunc ipsius honorem comitata est, gemitu ac ploratu omnia complens, maiorem in modum aegritudo publica aucta est, cunctaque vndique clamoribus, ac lamentationibus personarunt, nec facile aliquis tantam vim doloris; tamque horribilem plangorem, & quasi mugitum quendam, qui non adfuisset, complecti animo posset. Nobiles illi, atque honesti viri clamabant se mitissimum, atque humanissimum dominum perdidisse; & qui de commodis ipsorum toto animo semper cogitabat. Multitudo nostrorum, quae magna astabat, quasi respondebat, se delicijs amoribusque suis orbatam esse, & eo, quem sibi quandoque magno ornamento futurum confidebat. Nam fletus familiarium quantus fuerit, siqui forte illic non adfuistis, quum in vrbem ingressi sunt, facile ex praesenti ipsorum maerore intelligere potestis; qui aegre sibi hoc in loco ab effusus a lamentatione temperant, ac prae se ferunt omni suo aspectu tristitiam infinitam. Sed illi (vt spero) cum docti viri, ac prudentes sint, aegritudini vim adhibebunt; fraenosque inijcient dolori; quod etiam mihi videor posse polliceri de ceteris, qui ex hoc acerbo casu incredibilem dolorem susceperunt, qui multi mortales sunt, atque omnes fere, qui in his, aut propinquis regionibus viuunt. Quis enim tam durus, & inhumanus est, qui non valde huius morte indoluerit; statimque, vt audiuit, non toto corpore contremuerit? Debetis igitur & vos, prudentissimi ciues, cum pium hoc munus obietitis, maerorem vestrum minuere, luctuique ac lacrimis modum aliquem facere. Nam, quod consolari omnes debet: in primis autem parentes, vt maiore sapientia praeditos, veroque ipsius bono magis gaudentes, putare debemus, ipsum a Deo Opt. Max. euocatum, & ex his tenebris, miserijsque esse ereptum. Si namque prisci illi, qui verae pietatis rudes erant, putabant, Deos diligere eum, qui paruus mortuus esset, quanto magis nos ita

sentire debemus, quibus penitus cognita est egregia conseruatoris nostri voluntas erga nos; curantis sedulo nostras vtilitates, atque in salutem hominum toto animo incumbentis: quamuis a mortalibus, parum videntibus, aliquando ratio ipsius consiliumque ignoretur; aegreque illi ferant ea, quibus maxime laetari ipsos oportebat, vt in huiuscemodi casibus plerumque contingit. Euocatum autem, & è terrenis in superas caelestesque sedes sublatum, non tantum ne diutius in corpore, tamquam in custodia quadam, integerrimus ipsius animus vinctus esset, siue in busto quodam viuo defossus, sed ne versaretur amplius in his nouis, grauibusque malis, personamque, quam gerebat, non posset ob discordias tumultusque intestinos, qui remp. Christianam lacerant, cum dignitate tueri: vix enim humanis opibus medicina huic pesti adhiberi potest. Quod si ipsum non orbatum magnis vitae commodis arbitrabimur, sed ex ingenti mole molestiarum diuino consilio ereptum credemus, facile modum lacrimis adhibebimus, vel potius hac ipsius commutatione loci, migrationeque in meliorem multo sedem, gaudebimus. Quod ego vos facere prorsus oportere censeo, ac si facietis, rem dignam Christiana pietate, & sapientia vestra geretis, & quae mirifice conueniat spei, quam conceptam animo merito habemus de noua condicione vitae; statuque vndique beato huius optimi, & sanctissimi adolescentis. Vos autem, sacerdotes optimi, & religiosissimi huius fani custodes, qui tanta pietate, tantoque affectu operam huic funeri dedistis, precibusque vestris fortunatissimum iter huius integerrimi iuuenis adiuuistis, & tamquam viam illi muniuistis, cum rem diuinam absoluetitis, in monimentis ipsum illis suorum maiorum manibus vestris collocate; quae, cum multis modis ornata sint, & studio etiam optimi opificis fabricata, maiorem quidem certe splendorem capient ex vno hoc corpore huius castissimi iuuenis, quàm ex omni alia materia, & arte vnde conflata sint. Nam illud ipsum bustum, quo ipse illatus fuerit, erit ad omnem memoriam posterorum ara probitatis, allicietque praeter cetera oculos ad se spectantium, nec vlla vmquam aetas, viso illo, de laudibus ipsius conticescet: quanta enim vis admonitionis sit in locis, & quàm libenter homines visant monimenta, in quibus honore magno digni homines siti sint, ac relliquiae aliquae ipsorum cōditae, notum est. Nunc autem, quum quantum in me fuit, officium tibi meum praestiterim; & partes etiam aliorum ornauerim, mihi ipsi si prospiciam, reprehendi non possum; praesertim quum iam tamquam cum quodam nouo Deo, ac caelestes sedes incolente, agendum sit: huiuscemodi enim mihi species tua obijcitur, ac videor mihi videre te vnà cum purissimo illo grege diuinorum ministrorum exultantem. Quare te rogo, sanctissime ac beatissime iuuenis, vt mihi ignoscas, si cum tuas laudes toto pectore celebrare voluerim, atque hoc sane onus mihi impositum fuerit, quod tamen firmioribus humeris dignum erat, ne dum eas, vt debebam, augere potuerim, aut saltem, vt erant, sine vllo ornatu exponere, potius ipsas contriuerim, ac valde tenuitate ingenij mei extenuauerim: multa enim fuere, quae conatum hunc meum impediuerunt: in primis autem magnitudo ipsarum: nec enim exiguo hoc temporis spatio ipsae enumerari potuerunt. Quae res etiam fecit, vt non auderem de paucitate dierum; immo horarum, quae mihi datae sunt ad meditandum queri: si namque tua virtus vlla alicuius accurata oratione satis explicari posset, iustam causam accusandi illos habuissem. Deinde maeror, qui me, vt ceteros omnes, primo confecit, ac vehementer perturbauit; sed etiam memoria imbecilla, vt in sene, causa huius, alijs tamen magis, quam tibi, damni esse potuit; aliaque non nulla, quae in re minime necessaria, omittenda decreui: cum enim animi mei sensus praeclare nunc tibi cognitus sit, & quae semper fuerit voluntas mea erga te numquam fallere potuerit, spero te mihi, sedulo hoc roganti, ignoturum; qui nihil vmquam alicui, quod honestè a te peteretur, negare consuesti.

LAVDA-

LAVDATIO ELEONORÆ, COSMI MEDICIS, FLORENT. AC SENENS. DVCIS, VXORIS.

Quae habita est IIII. Kalen. Ianuar.

A PETRO VICTORIO in aede Diui Laurentij Florentiae.



OLET mihi, ciues mei, me nimis crebro cogi munus hoc idem obire, angorque intimis sensibus, quod video luctum, quem finitum esse oportebat, renouatum; & cum primo illi, tristi in primis, & acerbo, nihil addi posse videretur, inuentum tamen esse, qui ipsum longo interuallo superaret: quare sollicito animo sum, nec video, quomodo possim pro personae dignitate, tempori huic seruire: in damno enim illo deplurando omnes ingenij vires consumpsi, effudique, quicquid lacrimarum habui. Ea praeterea ilico secuta sunt, quae ne dum nos respirare sinerent, modumque aliquem facere dolori, potius illum auxerunt, ac, siquid restabat lacrimarum, euocarunt. Accessit, paucis diebus interiectis, tertium vulnus, grauissimum atque acerbissimum omnium, & quod altius in animos nostros penetrauit, atque inde omnem penitus pacem, ac securitatem exturbauit. O rem acerbam, atque omnibus paenè seculis inauditam. ò atrocitatem casus, omnem aliam fortunae iniquitatem superantis! Quis vnquam audiuit, aut legit, tot continentia funera tam breui spatio temporis florentissima in domo esse nata? Mediam illam plagam obscurare voluit humanissimus Princeps: silentioque praeteriri tantum incommodum a se acceptum, vel potius ab vniuersa ciuitate, melius esse iudicauit; credo ne rursus, vix prioribus lacrimis arefactis, animos vestros perturbaret, ac nouo, eoque magno dolore inflammaret. Sed tamen vos domi probum illum adolescentem, & in quo magni virtutis igniculi lucebant, luxistis, tacitique maerorem illum, ac tristitiam vobiscum tulistis. Huic vero quasi fulmini cuidam, quamuis sit fortis, resistere non potuit; ac carissimam sibi coniugem omni funeris pompa comitari voluit. Adimemus igitur voluntatem ipsius; ac dolorem, quem sentimus animo, patefaciamus: ipse autem huius lectissimae, atque optimae feminae, si vlla ratione valebo, dotes eximias, ac laudes celebrabo: etsi illae oratione mea non egent, cum per se satis illustres, ac clarae sint: vobis autem in primis notae, ac valde probatae. Orta est ELEONORA antiqua stirpe, nec solum in Hispania, vbi postea radices egit, illustri, ac clara, verum etiam in illis locis, vnde primum eo venit, in excelso loco sita. Quippe cum Byzantij regnarit, imperioque totius Graeciae potita sit. Sed vetere ipsius origine, Palaeologorumque familia relicta, nata est ELEONORA inferioribus temporibus in ea tellure, in qua multa, magnaque nobilitas existit. Cui enim ignota est vetus, eademque praeclara in bello Hispanorum laus, ac gloria, quae nullo tempore interrupta est, semperque continens, ac iugis permansit; quod alijs non paucis fortissimis nationibus minime contigit, quae cum breui tempore floruissent, non multo postea iacuere, omnemque illum splendorem funditus amisere. Eandem etiam plurimis alijs, maximis virtutibus, ornatam esse nemini dubium est: de bellica autem potissimum, quae magis insignis est, veramque nobilitatem gignit, loqui volui. Ex hac igitur gente, familiaque Toletana, in ipsa valde illustri, ac suis proprijsque decoribus ornata, orta illa est. Patris ipsius prudentiam, magnitudinem animi, auctoritatem, quam apud Carolum V. sapientissimum Imperatorem habuit, non oportet commemorare: magnum enim theatrum hae magnae ipsius virtutes habuerunt, testisque semper erit Neapolis, vniuersumque illud regnum, singularis iudicij huius excellentis viri; quod ipse spatio vnius, & viginti annorum pro rege gubernauit, atque optimis legibus, & institutis ornauit; tanta sanè fuit in hac re prudentia hominis, vt omnes, qui postea

eo loco fuerunt, vestigia ipsius diligenter persecuti sint, atque inde optimam famam collegerint, ac saluti illius prouinciae prospexerint. Matris verò Mariae, feminae primariae, singularem probitatem cuncti mortales in illis locis nouerunt, quae ex antiquissima honestissimaque familia Osoria nata fuit, secumque nomen dignitatis, & potestatem tulit, quo vir prius ipsius insignitus fuit, & postea maior natu filius ornatus: inde enim profectum est, quod & Petrus ipse, & nunc Federicus Villae Franchae Marchiones appellantur, ac iure optimo sedis illius principatum obtinent. Reliquorum duorum fratrum virtus, quae, quantaque sit, & in omni genere laudis commendatio singularis, neminem vestrum fallere potest: Garziae namque industria in militari disciplina rebusque maritimis, ac terrestribus admirabilis clara in primis, & nobilis est: Aloisij vero, qui multum nobiscum vixit, opera ac studium in magnis rebus Principi nostro non semel vtile fuit. Garziae, maioris Federici filij, admirabilem virtutem in bello, in quo fortissime occubuit, in littore Meningis insulae contra Mauros pugnans. Itemque Ioannis patrui Cardinalis grauitatem, magnopere laudari viri; & qui, dum vixit, ob vitae sanctitatem, summumque consilium in rebus agendis, specimen illius ordinis fuit. Didacique, & ipsius patrui, merito celebratum nomen, magnisque gradibus honoris ornatum. In primis autem Ferdinandi, Albae Ducis, huius nostrae Principis feminae fratris patruelis, dignitatem, multis honestis factis claram: qui paternae Garziae gloriae multum addidit, ac veram vndique honestatem consectatur, vel ipsam paene potius iam adeptus est, totamque expressit, arduum hic esset explicare: neque enim historiam scribimus, sed ornatissimae mulieris laudes strictim attingimus. Hunc igitur patrem habuit, atque hos strenuos, & omni honore dignos fratres (vt quattuor illa lumina eiusdem familiae omittam; atque alios non paucos, qui factis suis praeclaris quamlibet domum possent illustrare) praestantissima virgo, quae cum optimo nostre Duce, initio sui principatus, in matrimonium collocata fuit. Quid oportet me nunc vobis prolixius corporis ipsius bona, quae cotidie vidistis, ac semper magnopere suspexistis, praedicare? cur ego tempus nunc teram in laudanda forma ipsius? quae cum alijs multis de causis spectanda, cataque habenda est, tum in primis, quia illi fortunae congruit, mirificeque apta est hominibus honestandis, qui imperium in aliquos habent. Fuit illa quidem certe tanta, vt potius immortali alicui naturae, deoque, quàm mortali feminae conuenire videretur. Cuius etiam rei certum indicium erat pulcherrima omnis ipsius soboles, quae, cum alijs eximijs bonis, tum etiam hoc ipso mirum in modum matrem referebat. Quum formam ipsius laudo; eodem tempore, quae constituunt ipsam, ac sine quibus species manere non potest, cetera corporis bona commendo; quae cuncta in ipsa collecta, & ad summum perducta, extitere: in primis autem venustas incredibilis, leposque grauitate temperatus. Nam de valetudine, viribusque corporis, dicere non est necesse, cum eo in bono mulieres ceteras vicerit; cuius rei documentum saepe vidimus ea in re, quae debilitare in primis, ac frangere corpus feminarum solet; cui rei illa tam facile resistebat, vt natos suos manibus alicunde sustulisse, non ipsa paulo ante peperisse videretur. Postquam autem attigi oratione mea hoc bonum, ac de partus facilitate, aliud agens, locutus sum, non omnino alieno loco, vt arbitror, celebrabo hic ingentem eiusdem dotem, & qua nulla verior, aut maior a femina iure optimo expectatur; foecunditatem, inquam, ac copiam liberorum, & eorum quidem omni corporis, atque animi laude ornatorum: cum enim alia ratione viri ad superas sedes ascendant, hac vna fere feminae viam sibi ad caelum muniunt; quod etiam sanctissimi viri, & qui optimi vitae Christianae auctores sunt, affirmarunt, ac monimentis litterarum prodiderunt. Sed, his relictis, ad animi bona, quae maiora sunt, veniamus: & partem aliquam ipsorum breuiter perstringamus. Initium autem a pietate erga Deum Opt. Max. ducam. Quae igitur vmquam magis ipsum coluit? aut veriore ratione semper venerata est? vnde etiam, quod inde proficiscitur, radicemque eam habet, castas, illique dicatas virgines semper fouit, ac quibuscunque potuit commodis auxit. Nam de amore in virum, egregiaque animi beneuolentia minime dubium est, cum ambo inter se, vnde vera solidaque voluptas nascitur, ac vita prorsus beata prouenit, certarint, vter eorum magis alterum diligeret, & quacunque re honeste posset, oblectaret. Quare inde omnia illa mala longissime afuerunt, quae matrimonium, sanctissimumque hoc vinculum labefactare consuerunt; suspiciones, irae, altercationes, diuersae voluntates, libidines: irrepere enim hoc quoque flagitium in opulentissimas domos conatur, atque eo, quo minime decebat, penetrare non timet. Quanta comitas eius fuerit, quanta humanitas in nostris mulieribus accipiendis, exploratum nobis est. Disciplina domestica non potest satis laudari, seueritasque, qua illa multa vsa est, & in liberos suos omnis aetatis sexusque, & in gregem illum honestissimarum virginum, ac summo loco natarum, quem prope se habebat. Nam amorem magnum in illas, & egregiam voluntatem

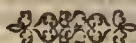
supremo

supremo vitae die significauit, quum de suis bonis illis consuluit, & amplissimis muneribus eunctas donauit. Liceret etiam mihi de magnitudine animi ipsius, prudentiaque in consilijs de magnis rebus capiendis, multa praedicare; sed quia virtutes hae muliebrem naturam superare videntur, & his omnibus, reliquisque ipsius admirabilibus virtutibus exponendis, longiore temporis spatio opus esset, finem illis referendis faciam. Hoc tantum, quod valde aptum est ad narrationem hanc confirmandam, adiungam. Hanc spectatissimam mulierem, quum Romam vna cum viro profecta est, omnium ora in se conuertisse; atque illic, in oculis paenè cunctarum gentium, mirifica exempla maximarum virtutum edidisse; ita certe ipsa a summis Cardinalibus eo tempore domi forisq; culta, & obseruata est, vt admirationem res illa magnam in animis multorum mouerit: in alijs vero quibusdam inuidiam excitarit; vnde manifesto teneri potuit virtus ipsius incredibilis, ac paenè diuina, quae tam breui tempore tot grauissimorum virorum animos stupore impleuerit. Quae igitur tot, & tam praeclaria bonis abundabat, vnumque praeterea, quod vincebat illa omnia, possidebat; intelligo quod cum Cosmo Medice, sapientissimo viro, eodemque nostro, ac Senensium Duce, in matrimonium copulata erat, repente omnibus illis spoliata est, ac miserabili morte oppressa. Ego autem, qui longissimam illam aetatem viuere voluissem; vel potius, si fieri potuisset, numquam mori, perpetuoque frui in hoc nostro caelo bonis illis, quibus referta erat, audebo dicere, (vereor, quomodo hoc accepturi sitis ciues mei; metuoque, ne apud vos statim offendam: saeuusque atque impius existimer, sed audebo tamen dicere: Deus enim mihi testis est, quo animo dicam) audebo inquam dicere, prius illam extingui maluissem; nec vsque ad eam diem, qua in vita mansit, spiritum perducere. Non vidisset illa, si hoc eximia quadam felicitate ipsi contigisset, acerbum interitum optimi filij, ac summo gradu honoris ornati. Non paucos post dies alterius, qui aetate ipsi succedebat, atque omnes aequales ingenij, & animi magnitudine superabat, indignissimam itidem mortem. Non Ferdinandum etiam, eodem morbo conflictatum, & in magno vitae periculo constitutum; non luctum viri; non filiae fletum; non generi lacrimas; non denique multis modis deformatam eam domum, quam semper antea florentissimam, & omni laetitiae genere abundantissimam viderat, & illo demum bono nō parua ex parte orbatam; quod ipsa illi large, ac copiose pepererat. Vnde veram esse perspicitur illam sapientum virorum vocem, qui diutius in vita esse minime expetendum clamant, ac multo saepius lacrimasse, qui senes, quam qui infantes moriuntur, positis exemplis, declarant. Sed Deus Opt. Max. (vt opinor) cuius multas alias saepe virtutes in secundis rebus cognorat, huius etiam maximae omnium, ac praecipue Christiano homini aptae, aequitatis inquam animi, ac patientiae in laboribus, periculum in ea facere voluit, atque experiri, quomodo illa res aduersas ferret, vt ipsam postea perfunctam omnibus rebus, quae peccandi ansam mortalibus dant, atque vndique spectatam, ad se traheret; ac tot optima ipsius facta magnis verisque praemijs compensaret, & perpetua denique vita donaret. Sed ipsam etiam non inuitam voluntati eius obtemperasse, vel potius libenter carissimorum sibi filiorum iter prosecutam fuisse, existimare debemus, vt reliquam veriorem vitam cum illis perpetuo degeret, cum quibus ipsi in hac misera, ac multis grauibusq; malis repleta, diutius esse non licuit. Quin certe illa mortem non reformidarit, extremumque illud tempus constanter, ac forti animo expectarit, dubium non est. Cum autem, vt potui; & vt breuitas temporis mihi concessit, hanc sanctissimam, atque optimam feminam honorarim, & de ipsius laude non nulla dixerim, sequitur, vt videam, si vlla ratione valeam dolorem vestrum lenire: in primis autem maerori nostri Principis mederi; cuius ille in pectore altius inhaesit. Si namque aegritudinem illius leuatam audieritis, magna ex parte, vt confido, dolorem vestrum minueritis; qui ipsum, quacunque re potestis, imitari debetis, & ex ipsius salute, tranquillitateque animi, toti pendetis. Potest sane hoc a me merito postulari, & hoc non parua pars officij mei esse videtur. Sed omnia in te posita, sapientissime Princeps, roboreque isto animi tui sunt (tecum enim quamuis absente, tamequam praesente loquar) si namque cogitamus, quot quantaque incommoda paucis diebus acceperis, nullam orationem parem tantae aegritudini sedandae inueniemus, si rursus in mentem nobis venit, cui medicina facienda sit, non magnopere laborabimus: nullus est enim tam grauis animi morbus, qui non ab eo facile depellatur, qui se sanari voluerit, remediumque eius mali minime respuerit. Est autem illud, cogitare eum, qui vehementer dolet, ac dies noctesque morte suorum cruciatur, se nullum nouum malum accepisse; sed ea, quae cotidie nobis imminent, statimque a primo ortu omni homini proposita fuerunt, perpessum esse. Quis autem est; cui aliqua sanitas sit, qui legibus naturae parere recuset? aut quis tantae arrogantiae est, qui eum, quem velit, praeter ceteros debere huius mali (si mors malum appellanda est) immunem esse, fatoque a se eripi posse arbitretur? Non ero

I 3 in hoc

in hoc longior, nec cuncta nunc praecepta doctorum hominum huc comportabo, qui omnes accuratè casus hos aequo animo tolerari debere, docuerunt: neque enim illa omnino in te curando, necessaria puto. Quod, nisi perspecta mihi penitus esset animi tui aequitas, & vt in alijs omnibus rebus, ita etiam in hac singularis prudentia, non tantum iudicia illorum huc adferrem, sed fortasse etiam auderem te accusare, ac verbis denique ijsdem obiurgare; quibus apud sapientissimum poëtam regem regum Agamemnonem multo inferior persona, ac seruus denique condicione, oratione tamen liber, eroque valde fidelis, obiurgat; quod nimis aegritudini indulgeret, ac se totum conflictaret: cum enim illud minime se probare in tanto rege dixisset, addidit. Noli putare, Agamemnon, Atreum patrem te procreasse, vt omnibus passim bonis fruerere. Et laetitia enim te, & aegritudine affici necesse est: mortalis namque natus es; teque nolente etiam, ac recusante, consilia Dei exitum habebunt. Conueniret certe hoc tibi quoque omni ex parte, si eadem, qua ille, imbecillitate animi fores: cum enim multa, & magna in vita commoda consecutus sis: amplissimisque fortunae muneribus instructus, sperare non debuisti tibi cuncta semper ex sententia euentura: quae vero illa sint, quibus vndique cumulatus es, cum ante oculos omnium posita sint, ac magnitudine sua fulgeant, non opus est nunc commemorare. Abijce igitur maerorem istum, nec patere, partem vllam aegritudinis in animo tuo residere; cogitaque te viro dignis muneribus fungendis, ac populis denique imperio regendis natum esse, non fletibus muliebribus, lamentationibusque tractandis; qui mentis tuae status, vel motus potius, ac perturbatio ingens, quemadmodum alijs multis modis tibi obesset, ita etiam consilia tua, vtilia nobis, ac salutaria, valde impediret. Affirmabo etiam, si hoc feceris, te gratum vxori tuae mortuae esse facturum; cui viuae semper omnibus in rebus placere studuisti: illa enim ex alto loco te nunc spectat, & cum amore tuo erga se, fidelique memoria gaudeat, capit ex hac vna re molestiam incredibilem.

PETRI VICTORII
ORATIO HABITA
in Funere
COSMI MEDICIS
MAGNI DVCIS ETRVRIAE.
In aede Diui Laurentij XVI. K. Iun. CIↃ IↃ LXXIIII.





VRAE partes meae ſunt, ciues, qui hnc pietatis cauſa, conueniſtis: cum enim debeam optimum Principem mortuum laudare; &, excitato aliquantum fletu, maerorem veſtrum lenire, vtriuſq; rei magna mihi hoc tempore penuria eſt. Quomodo enim poſſnm breui tot, tantaſq; virtutes ſapientiſſimi viri enarrare, nedum illas, vt officium meum foret, atque vt ipſarum veritas magnitudoque poſtulat exornare valeam? Praeterea vnus ego praeter ceteros alteri horum mnneri obeundo minime idoneus ſum: omni enim dolore vacare debet, qui alium conſolari ob incommodum acceptum aggreditur: ipſe antem in primis luctu afflictns ſum, neque alitet ſane ſine ſcelere, ac culpa ingrati animi eſſe poſſem; enitar tamen, poſtquam mihi hoc onus impoſitum eſt, vt pauca quaedam de ſummis animi dotibus, honeſtiſſimiſque factis extincti Magni Dncis tangam, quibus etiam ſuperſedere potuiſſem, cum haec vobis omnia cognita compertaque ſint; quod itidem de claritate generis, ſemineque, vnde haec generoſa ſtirps nata fuit, vere dici poteſt. Ne tamen diſcedam a vetere conſuetudine, rationeque huius rei ordine perſequendae, initium ſumam a dignitate regionis, ac patriae: haec namque tellus eſt illa, quam priſcis temporibus incoluere Tyrrheni, è Lydia profecti, gens, quae plurimnm polluit laude religionis, ac belli; id vero tam planum, apertumque eſt, vt non oporteat teſtimonijs vllis comprobare: quod enim ad poſterius horum facit, armis vetus Etruria ſuis non paruam Italiae, ac Galliae quoque Ciſalpinae partem ſubegit, coloniaſqne in loca ipſius valde remota miſit: inferioribus autem temporibus, magnitudine Romani Imperij, Tyrrhenis attritis, in eorum vrbes Romani coloni venere; quare ita quoque nouorum hominum genere ſplendor huius telluris imminntus non eſt: quamuis enim ſermo immutatus ſit (ſunm namqne ſecum Latini homines tulerunt) ſtudia tamen inſtitutaque non valde variata. Qui igitur clariores fontes, & qnae primordia gentis alicuius honeſtiora excogitari poſſunt? & quae tellus cum hac noſtra de dignitate iure bono contendet? Tertium tempus eſt, propinquum aetati noſtrae, quo ciuitas haec ſua virtute conſilioque potita eſt imperio totius ferè huius regionis; quare nobilitas ipſius maxima, certa explorataque eſt: qui enim imperium babent in illuſtres claroſque, vt hi ſunt populi, quos regit, ij in primis clari illuſtreſque habendi ſunt, boc igitur quoque adfert dignitatis non parum Principi noſtrae ciuitatis, cuius egregia bona exponenda ſuſcepi. Poſſunt etiam omitti, ant ſaltem non exquiſite narrari, quae cognita ſunt omnibns de plurimis gradibus honoris, & ſacris; & profanis, quos maiores eius optimis artibus conſecuti ſunt, etſi maximi illi ſunt, nec maiores mortales vlli adepti vmquam fuere, nec non quia proprios habet, ac recentes, non extra ſe poſitos, & iam obſoletos, ſed ortui ſuo propinquos. Quis enim veſtrum neſcit ipſum è duabus clariſſimis familijs, pleniſſimiſque ſummi honoris ortum eſſe, parentibuſque eodem pacto ambobus ſua propriaque laude inſignibus? quarum etiam familiarum ſplendorem, veteremque dignitatem vberius commemorarem, ſi apud alios verba facerem: nam patris bellica virtus, militariſque omnis gloria exteris etiam populis, longinquiſque nationibus audita, & de-

cantata est: cognorunt enim illae, ac saepe cum suo magno malo expertae sunt, fortitudinem IOANNIS MEDICIS, consiliumque, quo bellum administrabat, & singulas ipsius partes eximie regebat, cum solus ille sua prudentia, & magno bellicorum periculorum usu antiquam laudem Italicae militiae, quae paene deleta erat, restituisset; cui nisi, acerbo quodam casu, maxime importuno tempore, & quod in primis virtute ipsius egebat, mors allata fuisset, tantum vulnus acceptum non esset, nec fera, atque impia gens Romam diripuisset, & omnia humana, diuinaque iura permiscuisset. Matris itidem, lectissimae feminae, nobilitas, cui non explorata est? natae e clarissimo patre, quique omnibus honoribus in vetere nostra republica functus est: saepeque ipsi consilio suo, & auctoritate, frequens in deliberationibus profuit, cum plurimum iudicio, atque eloquentia valeret. Quid fratres modo nominem? praeclare vobis cognitos, & cunctis suis in factis probatos, quorum duo ad eundem gradum dignitatis, in Christiana repub. vno excepto, maximum, commendati non paruis virtutibus, peruenerunt, & illo quidem, qui restabat ad ornandam omni decore Saluiatam domum (si mortales vlli tantam personam merito sustinent) digni semper habiti, atque existimati sunt. Orbatus igitur maxime illustri patre puer adhoc, reip. nostrae Dux, teneram illam aetatem traduxit summa cum honestate, custoditus ab optima matre illisque artibus instructus, quae conuenirent tam nobili proli, speique magnae de illo, statim a primo ipsius ortu conceptae. Non longum tempus intercessit, cum adhuc adolescentiam vix attigisset, quo perturbato statu nostrae ciuitatis caede ALEXANDRI Ducis, magnis periculis reip. impendentibus, iustoque metu, ne rursus armis omnia concuterentur, non dum grauibus plagis superioris ciuilis belli sanatis, sapientes nostri ciues, ac senatus denique ipse, qui summam potestatem in ciuitate habebat, seruantes legem, qua resp. constituta esset, cum sanguine propinquior mortuo foret, hoc potissimum remedium instantium malorum futurum rati, remp. huic optimo adolescenti commiserunt, ducemque eum, & auctorem publicorum consiliorum esse voluerunt, approbantibus factum illorum vehementer ceteris ciuibus, ac laudantibus: sperarunt enim patres ipsum virtute consilioque aetatem superaturum, & bonum, atque fidum reip. custodem futurum, cum ex bonis natus esset, & egregie sancteque domi edocatus; in quo minime decepti sunt, nec spes tanta de prudentia ipsius vllam in partem eos fefellit: non multo enim post, cum statim etiam signa non parua dedisset singularis sapientiae, clauumque reip. summa cum laude, & admiratione ciuium teneret, incidit tempus, vt felicitas etiam ipsius appareret, (quae non minus in exercitus duce imperatoreque, quam vsus, & scientia rei militaris flagitatur) auspicijs namque ipsius victi sunt aduersarij magno praelio, principesque ipsorum capti, omnibus eorundem copijs profligatis: tunc enim primum dignitati ipsius locoque, quem voluntate ciuium adeptus erat, inuidentes, ceperunt arma contra reip. Ducem, incurreruntque in fines nostros non pauci, qui, si quietem amassent, graduque suo honoris contenti fuissent, salui honestique domi mansissent, siue ex ea prius legibus expulsi, in patriam reuerti sine armis, nullo tumultu excitato, neque tanto periculo ciuitati creato, potuissent, cum, vt hoc facerent, non inuitati solum, sed etiam rogati saepe fuissent. Secutum est tempus; quo conatu tanto aduersariorum represso, fractisque opibus ipsorum Cosmus paulum requieuit, quod tempus omne consumpsit in rep. firmanda, & seueris legibus vita ciuium emendanda, vsus in hac re consilio, & auctoritate sapientium virorum, quos frequenter ad deliberationes de rep. adhibebat, cum tamen multum sua vi saperet, ac non parum iam vsu, exercitationeque proprium hoc naturae bonum auxisset. Duxerat ille vxorem, summo loco natam, & omnibus corporis, ingenijque bonis instructam ELEONORAM; cum qua semper caste, integreque vixit; quaeque ipsum pulchrae copiosaeque sobolis parentem fecit: quemadmodum enim in ceteris omnibus vitae bonis felix diu, fortunatusque fuit, ita in hoc aequalem nullum, aut paucos admodum habuit. Vt autem omittam huius feminae morum seueritatem, conditam quidem illam cum suauitate non parua, modestiam singularem, optimam disciplinam domesticam, cui audita non sunt, quae omnium ore ferebantur de prudentia ipsius, qua vteretur non in suis tantum proprijsque factis, & quae a fortunata muliere administrari solent, verum etiam in communibus, ad statumque ciuitatis pertinentibus, cum etiam vulgo existimaretur ab ijs, qui ipsum in hoc aliena ope non egere, sed posse alijs facile prodesse, nescirent, virum iuuare consilio duris, & periculosis in rebus. De fide certe, ac diligentia huius mulieris in custodienda vita viri a nemine vmquam dubitatum est: fuit enim admirabilis. Sed cum de veris ipsius laudibus hoc ipso in loco, tempore itidem tristi, plenius verba fecerim, non ero nunc in illis commemorandis accuratus; reuertarq; ad ea prodenda, quae magis huius mei muneris sunt, declarantque, quomodo factum sit, vt iuuenis adhuc tantam vim sapientiae noster Dux consecutus sit: studio

enim

enim ac labore suo magno, praecipuum hoc animi bonum amplificauit: ad cuius enim vestrum aures non peruenit, quanta cura ille, quanta diligentia in publica negotia incubuerit? vt multas semper non diei solum, verum etiam noctis horas in commodis ciuium meditandis, & ijs, quae singula tempora poscerent sedulo videndis, collocarit: hoc enim proprium ipsius fuit, vt ante lucem semper surgeret, ac diligenter aliquid legeret, aut scriberet. Hinc autem oriebantur illa, plena iudicij, atque aequitatis, responsa supplicibus libellis: secum enim ille, nactus hoc tempus, huic rei idoneum, mature perpendebat, quid iuris esset in singulis controuersijs, atque id fieri, & custodiri mandabat; quorum etiam responsorum non nulla valde lepida, ac iocosa erant, quae in primis feruntur, cum aut iniquitatem, aut stultitiam quorundam postulatorum refellere oportebat: non enim ille semper seuerus, ac tristis. Est autem monimentis proditum a principe philosophorum, vbi praecepta tradit domus recte ordineque administrandae, plura & magna bona in se continere morem hunc è lectulo noctu adhuc surgendi, cum & valetudini prosit, & rei familiari tuendae valde accommodatum sit, & cognitioni artium honestarum necessarium, quod si tantos fructus fert priuato homini, quanto maiores vtilitates ipsum parere necesse est moderatori ciuitatis, cuius officium est non commoda vnius familiae videre, sed vitam beatam vniuersae genti, quam regit, toto pectore comparare; in hoc igitur instituto parem ille habuit neminem. Cum vero nihil vrgeret, reficereque animum a molestijs, aut expolire eundem vellet, memoriae veteri euoluendae se dabat: in primis enim scientia praeteritarum rerum delectabatur, libenterque aliquid audiebat, aut legebat, gestum cum laude ab aliquo forti, & excellenti viro, quae omnia semel percepta, firma postea mente retinebat: habuit enim admirabilem quandam memoriam rerum; quod de Themistocle, summo Imperatore, memoriae proditum est, vnde mirari minus debemus eum talem euasisse, & sui loci ordinisque cunctos huius aetatis prudentia superasse, quod iodicium de virtute ipsius, summaque in regenda repub. sapientia peruulgatum est, & maximo consensu mortalium omnium comprobatum. Excipio illos, qui gloriae ipsius inuidentes, maleuolis vocibus, iniquissimisque sermonibus hoc decus italiae, & hunc cumulum maximarum virtutum aequo animo ferre numquam potuerunt. Est vero etiam hoc litteris mandatum a doctissimis viris, florentem alicuius, siue gentis, siue hominis fortunam, eximiamque virtutem, giguere in animis multorum primum aemulationem: vellent enim se laudato illi viro similes esse; deinde inuidiam, cum experti intelligunt, se pares illis exprimendis non esse; diffiduntque se posse vllo pacto ad tantam gloriam peruenire. Sed culpis aliorum, turbidisque consilijs nunc relictis, loquamur de probitate nostri Ducis, egregiaque ipsius voluntate erga ciuitatem, & Florentinam omnem iuuentutem, quam ille curauit semper erudiendam, & bonis omnibus artibus expoliendam, eum domi haberent, vnde elegantiores linguas, humanioraque studia discerent, & initia etiam scientiarum haurirent, ne plane rudes, & quasi hospites, Pisas proficiscerentur: in eam enim vrbem intermissum spatio multorum annorum, vetus gymnasium, & quasi mercatum reconditarum artium, omniumque scientiarum, restituit, euocatis eo vndique doctissimis viris, magnis mercedibus, ac praemijs ipsis propositis. vnde factum est, cum floruerit valde nomine, & gloria optimorum in singulis scientijs magistrorum, vt non solum vicinarum terrarum adolescentes se contulerint eo, sed longinqui etiam ac peregrini sibi sedem illam delegerint, in qua doctrinis imbuerentur, & in patriam ad suosque, politiores & meliores multo facti redirent. Non cessauit etiam, cum sciret angustias patrimonij aduersari saepe, ne optima ingenia bonis artibus expoliantur, huic malo remedium adhibere: aedificauit enim in ea vrbe amplum domicilium, in quo tenuiores publice alerentur, cunctis rebus prouisis, legibusque diligenter latis, quae cogerent eos assidue exerceri, & honestaté vitae, morumq; tueri. Hinc etiam fluxit magnus ille prouentus, copiaq; iurisconsultorum, theologorum, philosophorum, medicorũ, mathematicorum, quae non modo ciuitatem nostram referfit, sed vniersam etiam Etruriam perlustrauit, & decoris multum nostris sedibus, ac locis, ornatusque comportauit. Cum autem omnes gentes suo patrioque sermone delectentur, noster vero, in primis elegans, & copiosus, non solum suis carus sit, a nutricibus ipsum sugentibus, sed a peregrinis quoque, & ceteris hominibus ametur, studuit etiam, vt ille magis perpoliretur, academia ipsi erecta, in qua se adolescentes exercerent, eodemque tempore, & copiae verborum, & arti dicendi operam darent: nec tamen cogitauit vmquam, vt languidiore studio ab illis incumberetur in veteres Graecam, & Latinam linguam; quarum haec nostra vestigium quoddam est; & quarum ope, plenarum doctissimorum, & politissimorum auctorum ipsa amplificari, & exornari facile potest, cum sine illis frustra omnis labor in hac re suscipiatur. Nam quantopere studia litterarum, & ingenuas omnes artes amarit, etsi

facile ex eo, quod modo a me dictum eſt, intelligi poteſt, inde etiam perſpicitur, quod nobilem illam ſupellectilem vetuſtorum, & Graecorum, & Latinorum librorum, collectam cura, ac ſtudio maiorum ſuorum, & propria etiam diligentia, magniſque ſumptibus auctam, ac cumulatiorem redditam publicauit, & commodis omnium, non ciuium modo, ſed peregrinorum etiam expoſuit. Quantum autem hoc beneficium extiterit, & quam gratum acceptumque cupidis litterarum eſſe debeat, nouerunt, qui ſe aliquando in eam contulere: quis enim non admiretur tantam vim, copiamque antiquorum librorum? cum autem in manus ceperit, ſeduloque tractarit, tantam fidelitatem? nam numerus auctorum ipſorum tantus eſt, magnique nominis ſcriptorum, vt non cedere videatur, tantopere illis celebratis, & Alexandrinorum regum, & Pergamenorum bibliothecis. Nam Eumenis, & Attali fratrum, copia huius rei tanta fuit, vt a graui in primis auctore traditum ſit, ducenta milia ſimplicium ſcriptorum in ipſorum bibliotheca collocata fuiſſe. vnde etiam percipitur magnitudo animi noſtri Ducis, qui non imitari tantum honeſta ſtudia eorum opulentorum regum voluit, verum etiam ſuperare conatus eſt, in tanta huius praeclari operis aetate noſtra difficultate, cum temporibus illis minore labore, quibus omnia optimis artibus, & monimentis ipſarum referta eſſent, ad tantam laudem perueniretur. Huic etiam animo, ac liberali ipſius facto, ſimile parque eſt, quod libros pandectarum, collatos cum antiquiſſimo, & fideliſſimo exemplari, diligentia, & ſtudio ſapientis ſenis, ac magni iuriſconſulti, quod apud nos, tamquam Palladium, ſeruatur; infinitis inde mendis ſublatis, curauit magnifice excudendos, eximiumque hoc bonum, quo ſoli fruebamur, voluit commune nobis eſſe cum omnibus mortalibus. Hinc autem ſtatim factum eſt, vt iuriſperiti multis moleſtijs ſollicitudinibuſque liberarentur, qui ſaepe in lectione deprauatiorum codicum, legibuſque interpretandis, tamquam in ſalebris haerebant; nec tamen ſecutum eſt, quod aliquis falſo putaſſet, vt communicato eum omnibus, patefactoque hoc quaſi theſauro, deſiderium, quo flagrabant ſtudioſi contemplandi exemplar ipſum, extingueretur, cum potius auctum incenſumque ſit: cum enim multis iuſtiſque de cauſis, vrbs haec noſtra ab exteris hominibus viſatur, non pauci huc accedunt ipſius tantum videndi cupiditate inflammati, ac merito quidem: quis enim non cupiat aſpicere tam praeclarum, & omni veneratione dignum, monimentum vetuſtatis, & vnde tot, tantaque auxilia manarint ad ius recte ordineque dicendum, & lites ſine vllo errore iudicandas? Quod etiam abundat hac aetate vrbs noſtra egregijs opificibus, & ijs, qui ſigna aenea, & ijs, qui marmorea faciunt, pictoribus, architectis, ceteriſque elegantiorum artium magiſtris, tantuſque & tam exquiſitus numerus ipſorum hic exortus eſt, quantus fortaſſe vix in reliqua omni Italia inuenitur, eidem acceptum referendum eſt, qui ſemper haec ſtudia fouit, de quibus etiam multum intelligebat, & principes ipſorum in honore magno habuit, adoleſcenteſque ad eos imitandos, & laude, & praemio excitauit: cum enim (vt memoriae proditum eſt) propter copiam domeſtici marmoris multi Athenis eximij opifices extiterint, quod illic telluris vis, naturaque bonum peperit, apud nos conſilium, ſtudiumque noſtri prudentiſſimi Ducis parauit, cum collegium etiam commune trium ſuperiorum artium aedificarit, vt a pueris ſtatim in ipſis exercerentur, & aemulatione etiam, ſtimuloque admoto ad ſummam laudem in ipſis adipiſcendam properarent. principum vero, ac magiſtrorum ipſorum opera manuque vſus eſt in vrbe exornanda, & ad ſummam dignitatem perducenda, quae namque Europae hodie vrbs eſt, in qua plures imagines ex aere publice ſpectentur, ſimulachraque è marmore conſeruatoris noſtri, & ſanctiſſimae ipſius cohortis, vbi plures, & elegantiores tabulae ſummorum pictorum? cum antiquam curiam, grandem quidem illam, vt vocabant, & amplam, parieteſque ipſius omnes, ac lacunar, curauerit picturis egregijs exornandos, non tantum formis, & coloribus ſpectandis, verum etiam claris, honeſtiſque factis maiorum noſtrorum, ac proprijs etiam ſuis, quibus aduerſarios deuicit, ſuſpiciendis. Quis locus in terris refertus eſt tot, & tam crebris pulcherrimis aedificijs, cum ſacris, tum profanis? Quantam autem ſpeciem, ſplendoremque ſacris aedibus, ac delubris attulerit, ſublatis è medijs illis, quae obſtabant, luminibuſque officiebant, ne tota ſimul aſpicerentur, noniſtis: ita enim & facies ſua, atque amplitudo fanis reddita eſt, & dignitas etiam religioque aucta, cum ſimul numerus ingens ararum oculis obijcitur, imaginumque ſanctorum virorum, in ipſis penicillo expreſſarum: nam quanto elegantiores, magnificentioreſque arae ipſae poſtea aedificari coeptae ſint, cotidieque conſtruantur, omnibus apertum eſt. Maioris operis fuit, vtilitateſque in ſe, ac commoda mirifica habet, quod cum prius curiae, ſedeſque magiſtratuum ſeiunctis, valdeque diſtantibus inter ſe locis ſitae forent, voluit ipſas copulari, propinquoque in loco ius dicere, cum viam inde appellatam, diuiſerit, pulcherrimaſque ſedes ipſis erexerit: quare conſilium hoc mirum in mo-

dum

dum ijs, qui litigarent, accommodatum fuit, & causidicorum etiam patronorumque cau-
sarum laborem minuit, qui antea cogebantur cum clientibus suis huc, & illuc perrepta-
re, ac vix poterant receptas causas tueri. Sed vicinum etiam eodem consilio domicilium
praetoris, ac iudicum ciuilium causarum parauit, atque ipsum quidem amplum, & o-
mnibus suis partibus ornatum, cum aspectu quoque praeterlabentis fluminis, & agrorum
itidem eleganter consitorum condiatur. Affine est huic consilio, quod tabularium con-
struxit, vocatum hodie Graeco nomine archium: in quo testamentorum tabulae, rerum-
que inter ipsos contractarum a suae ditionis hominibus fideliter custodirentur, magnis
propositis paenis illis, qui fraudis aliquid in hoc admisissent, cum prius saepe continge-
ret, vt ipsae, negligentius asseruatae, perirent, & causa multarum litium, veritatiique oc-
cultandae forent: cotidie autem magis perspicitur, quanta vtilitas hinc proficiscatur, vt mi-
randum sit in ciuitate, optimis legibus, atque institutis, vt nostra est, antiquitus ornata, tam
praestantem curiam tamdiu latuisse. Prospexisse eundem etiam commodis valetudinique
mercatorum apertum est, cum curauit locum tegendum, & ab omni iniuria caeli defen-
dendum, vbi illis deambulare mos est, atque id magnifica elegantique structura, quaeque
non solum prosit, verum etiam plurimum oblectet. Quid dicam de amplissimis aedibus,
ornatissimisque, in quibus modo viuebat, incoeptis olim a priuato nostro magni animi ci-
ue, & qui spiritu condicionem fortunamque suam superaret; ab ipso tamen postea auctis,
& ad regiam amplitudinem, propriamque suae personae dignitatem perductis; qua mo-
le, summa cura ipsius, infinitoque studio architecti elaborata (etsi non dum perfecta ab-
solutaque est) nulla grandior, nulla melior, nulla formosior toto orbe terrarum inuenitur.
Nam quod secretum iter construxit, quo libere proficisceretur è vetere regia domo ad no-
uam, deliciasque, & amoenitates nobilium hortorum perfruendas, imitatione fecit Ro-
manorum Pontificum, qui & ipsi occultam viam habent, qua se è Vaticanis suis aedibus,
cum ipsis commodum est, aut casus aliquis grauior vrget, in Hadrianam molem tutò
conferant. Quid itidem de ponte, magna vi aquarum impetuque fluminis euerso, ipsius
vero cura restituto, quo ciuitas orbata, multis commodis carebat: ac non paruam partem
sui splendoris amiserat; planeque manca, ac mutilata videbatur: nunc autem recepto,
& ad maiorem vtilitatem, venustatemque redacto opera eiusdem architecti, florentior est,
& suo ingenti bono laetatur, ac fruitur. Quid de aquaeductibus, fontibus, colossis,
columnisque multis locis in vrbe positis, partim Roma comportatis, partim è nostris
terris lapidicinisque erutis: quarum etiam lapidicinarum non nullae cura studioque i-
psius inuentae sunt, vnde saxa eruuntur varijs coloribus distincta, & quae lepore ele-
gantiaque contendunt cum illis, quae è Chio antiquitus, Penteliaque, ac ceteris insulis
Graeciae effossa, in Italiam conuehebantur, & ornatui vrbis seruiebant. E quibus quo-
que alia materies foditur, aurumque, ac cetera metalla eliciuntur, & noua quaedam lo-
ca monstrauit, & vetera maiore studio, atque opera exercuit, atque vt has fodinas, ita
etiam illas, vnde eruuntur, quae & medicamentis conficiendis, salutique omni gene-
ri animalium multis modis dandae, & multis alijs vsibus vitae idonea sunt. Sed artes
etiam non nullas, quibus carebamus, vtiles vitae, siue splendoris plenas, huc euocauit,
& quae prius erant, exquisitiores, vt fierent, curauit, vt ciuitas omni re ad bene beate-
que viuendum apta abundaret, ac locupletior foret; in quibus est, quae texendo magni-
fica stragula, auroque atque argento distinguendo, ita cuncta imitatur, ac pingit, vt ex-
primi melius illa penicillo, coloribusque non possint, cuius nobilis artificij vestigium a-
pud nos nullum erat: ne autem mortuis illis, quos magnis mercedibus datis huc ac-
cersierat, extingueretur, vt erudirent gregem puerorum, a se datum; magistri illi opti-
mi, studuit, in quibus etiam alendis, & praemio excitandis sumptus non paruos fe-
cit. Superiora igitur, ac fortasse haec quoque, ad exemplar ciuitatis, principis totius
orbis fecit, & nobilium Graeciae oppidorum. Sed locus hic tempusque non patitur,
vt cunctas ipsius, quibus vrbem expoliuit, cum solum etiam, atque abditas partes tel-
luris feraciores reddiderit, rationes commemorem, praeter quam quod illae sunt vo-
bis penitus notae, & in conspectu omnium positae. Non minus igitur, quam Caesar
Augustus gloriari potest ob studium ab se in ornanda vrbe positum, qui non paruae
laudi sibi dabat, quod, quam latericiam inuenerat, Romam marmoream reliquisset.
Quibus etiam inauditum est, ipsum nouas vrbes, oppidaque opportunis locis aedifi-
casse, atque illas sedulo munisse, vt obstrueretur aditus hostibus, non terra tantum,
verùm etiam mari, siquis vmquam auderet in tellurem hanc irrumpere, & firmissimum
imperium labefactare: in Ilua enim quoque insula vrbem condidit, quam suo nomine
vocari voluit, vetere consuetudine regum, & Romanorum Imperatorum, qui aucto-
res huius beneficij terris quibusdam populisque extitissent. Valde autem opportuno

loco illa sita est, ac portum amplum tuetur, cui inferioribus temporibus a ferro nomen impositum fuit: magna namque vis eius ex ea insula in continentem comportatur: antiquitus autem Argous ab Argo naue vocabatur, qua delecti illi iuuenes vecti (vt cecinerunt Graeci poëtae) in eum portum, relictis Stoechadibus insulis, in quas nauim prius appulerant, nauigarunt, atque ibi se spatio aliquot dierum oblectarunt. Admonuit me locus hic, mentioque maris, vt felicem pugnam, ipsius consilio commissam apud Plumbinum contra classem Turcarum extra locum breuiter tangerem: quo enim tempore acerrimi nostri Ducis aduersarij omnibus opibus, & suis, & sociorum, ipsum oppugnabant, non veriti etiam sunt immittere immanissimam gentem in propinquum litus, curae ipsius tunc traditum; spe igitur capiundi hoc oppidum vicinumque agrum depopulandi, cum in terram descendissent Turcae, non longe ab eo, orientem versus, fusi fugatique sunt, exuti armis, magnoque numero suorum caeso, atque ita magno, vt paenè vacuae a defensoribus triremes restarent, nec ausi amplius illi sint negotij aliquid Tyrrheni littoris incolis exhibere, aut pedem extra naues ponere. Miserat autem paulo antea prouidus vir, & qui diuinabat, hoc futurum, subsidio illi orae partem propriorum militum, & cohortes Germanorum, cum equitibus non multis, ducente Chiappino Vitellio: quorum omnium virtute res bene gesta est. Hoc igitur, quod nunc addam, etsi ad superiorem ipsius laudem pertinet, qua statuit sibi ornanda, & munienda cuncta ditionis suae loca, non est tamen alienum a proximae rei expositione, quod amplum portum moliri coepit, ac multo plurium, & altiorum nauium capaciorem, cum qui prius erat, magnitudini animi ipsius, ac studio nullam in partem responderet, intelligo eum, qui prope Liburnum situs est: hic vero & descriptus, & aliqua sui parte iam absolutus, triremium numerum maximum commode capit: a leua autem oppidi constitutus est, non magno sane spatio remotus, quo loco turris perpetuo lumine, vnde vocata est, tutam stationem noctu nauibus longe indicat, in aditu nunc oreque ipsius posita: nam a dextra quoque pusillus portus est, appellatus olim a numero vicinarum turrium, villa Triturrita: quarum turrium vestigia restant, etsi quarta addita est, & grandior, & pulchrior, noua a recenti tempore, quo constructa est, vocata: in hunc enim aliquando paucae se triremes conferunt, angustijs loci a maiore illo exclusae. Imitatus igitur in hoc est Magnus Etruriae Dux veteres illos Romanos Imperatores, qui & ipsi, consulentes vtilitatibus Italiae, & saluti nautarum huiuscemodi grandia opera portusque, iactis magnis molibus, ac vi aliquo modo allata telluri, multis locis construxerunt. Eidem quoque commoditati prospexit, ducta fossa ab oppido Pisas vsque, per quam tutò facileque omni tempore nauiculis merces Pisas veherentur, cum prius saepe, ostium fluminis penetraturae, idoneum tempus expectare cogerentur, ac non paucae in faucibus Arni perirent. Vt autem non parum fossa hac commoda mercatorum curauit, ita Pisanum omnem agrum stagnantem siccauit, fertilioremque reddidit, cura sua magna, & impensa itidem magna, multis fossis per eum ductis, quibus aqua deriuaretur, simulque caeli salubritati consuluit. nam quae prius pestilens ciuitas esse non sine causa credebatur, nunc salubris admodum est, & ab omni huiuscemodi metu morborum vacua. Hoc ipsum autem C. quoque Caesar facere cogitarat, quod tamen vtilissimum consilium, Italiaeque toti valde opportunum, ad exitum non perduxit, sed ne incoepit quidem, morte sublatus: Pomptinas enim paludes siccare in animo habebat. O hominem natum beneficijs in alios conferendis, ac laboribus suis sumptibusque magnis ceterorum mortalium malis periculisque subleuandis. Eundem finem, honestum plane, ac gloriosum habuit, quod nouae religionis, Hierosolymitanae illius similis, Diui Stephani nomine nuncupatae, auctor ac dux fuit: quae propugnaculum foret Christianae pietatis, perpetuoque cum saeuissimis hostibus, ac praedonibus dimicaret: consilium enim ipsius Themistocleum semper fuit, existimauitque vere vites potestatemque maris robur imperiumque terrarum confirmare, atque augere. Sed huic etiam ordini, vt firmior, atque opulentior sit, & agros multos, & vectigalia certa assignauit, nec non Pisis quoque domicilia, ac delubra multa aedificauit, & a Romana sanctissima sede commoda non parua ad eam ornandam impetrauit; quare numerus ingens clarorum, & illustrium virorum ad eam colendam nomina dederunt, & fortunae laudeique ipsius magnopere auctae sunt. Cum autem propinquum mare, infestum prius, ac refertum praedonibus magna ex parte purgarit, terram quoque suae ditionis proprijs armis muniuit, delectu habito fortissimorum militum; quorum cum magnum numerum descripsisset, centurionibusque ac ceteris militiae ordinibus instruxisset, frequenter illos exerceri voluit, ipsorumque corpora sua sponte firma, cum in montibus, asperisque locis nata sint, ac viuant, assiduis laboribus, & exercitationibus magis firmauit, habilioraque frigori ferendo, atque aestui, ceterisque bellicis aerumnis reddidit. cum

vero

vero illi reliquis suis in muneribus fideles semper, amantesque sui Ducis se praebuerint, huic etiam tristi tempori praesto fuerunt, maeroreque, ac ceteris insignibus magni luctus, quem ceperint dolorem ex interitu ipsius declararunt, missis ad funus, quod ductum est, centurionibus suis, ac signiferis, vt mos militiae est; quos videre potuistis non minus maestos, quam si singuli suum propriumque parentem amisissent. Eundem quoque habitum animi, vestitumque aspicere potuistis catafractorum ipsorum: vt enim ille multo prius pedestribus copijs, roboreque legionum, & leviore equitatu imperium hoc firmarat, ita post grauiorum equitum turmis, non minus necessarijs bello administrando, ipsum stabiliuit, nobilibus iuuenibus cupiditate flagrantibus suae virtutis in bello ostentandae. Cum autem optimus princeps, ita in salutem nostram, vtilitatesque incubuerit, ac, dum quieto licuit, toto animo commoda reipub. procurarit, ipsamque his omnibus, quos dixi, & alijs etiam modis ornarit, his suis armis, opibusque auxilium etiam tulit potentissimis regibus, atque id semper in bellis pijs. & quae gesta sunt, siue contra perpetuum nostrum dirumque hostem, siue contra rebelles Pontificij imperij, aut suorum legitimorum regum: nam & ad Carolum V. Imp. non semel auxilia magna misit, eundemque saepe pecunia iuuit. Quantopere autem Cosmum Carolus dilexerit, & quam praeclarum iudicium de ipsius, adulescentis adhuc, ingenio ac prudentia fecerit, cum eum Genuae salutauit, satis puto notum esse; quare ornauit ipsum gradu illo honoris, quo maxime illustres Principes, excellentique virtute praeditos decorare morem habebat; voluitque vnum esse celebris sanctaeque societatis, quae dignitatem hodie plurimam habet, imagoque dicitur esse priscae illius, fidelisque conspirationis fortissimorum totius Graeciae iuuenum ad aureum vellus è Colchorum terra asportandum; insigneque inuictissimus Imperator ad ipsum huius honesti doni dati misit; & hunc igitur semper quasi pius filius, quacunque re potuit, libenter iuuit, & ad fratris filium Maximilianum, qui in eodem amplissimo gradu honoris patri successit, partem suarum fortium copiarum, cum a rege Turcarum ei bellum illatum esset, itidem misit. Quis praeterea nescit nostrum Cosmum, regem Gallorum bellum gerentem aduersus eos, qui defecerant, & a Romani Pontificis potestate, & a sua auctoritate, ac iure, ambabus rebus iuuisse, idest & parte non parua suarum instructarum egregie, fortiumque legionum, & grandi itidem pecunia? Sed domum reuertar, ac de proprijs fortunatissimi hominis bonis, gaudijsque breui loquar: cum enim egregiam corporis speciem haberet: nam & magnus fuit, & formosus (de firmitate enim ac viribus, cum in ea ceteros vinceret, nihil attinet dicere) insitamque a natura grauitatem possideret, ac maiestatem non mediocrem, fortunae ipsius locoque, quem in ciuitate tenebat, mirifice congruentem, sobolem etiam suscepit ijsdem dotibus instructam; & a natura ipsa singulari venustate donatam, quam curauit etiam, vt virilem, ita quoque muliebrem honestis artibus expoliendam, cum domi haberent, vnde litteras, & Graecas, & Latinas discerent, & grauioribus etiam scientijs erudirentur. Vt autem taceam eum, qui marium primus ortus est: nam femina fuit, quae Cosmum (vt poëtae verbis vtar) patrio nomine donauit, duabus de causis is, qui Princeps vocaretur dignus fuit, & quia marium primus extitit, & quia Princeps, reipublicaeque Dux esse debuit, vt, inquam, hunc taceam, imaginem veram patris, aureum partum matris, amores ac delicias amborum, liberali omni doctrina perpolitum, cum duos habuerit, qui in collegium summorum Cardinalium cooptati sint, ambo eximie eruditi fuere; quorum tamen mortuus ille, specimen magnum probitatis, singularisque castitatis, quietam vitam, totamque in cognitione rerum positam dilexit: qui vero & viuit, & vt diu viuat, optandum est, cum auersus, & ipse a musis minime sit, magis tamen vitam, in rebus agendis occupatam sequitur, & in ipsa iam, vt est natura perspicax, atque acer, non paruam laudem consecutus est; cuius itidem animi, ac voluntatis est minor omnium fratrum Petrus, cum iam gradus magnos in maritimis rebus, ac classe regenda adeptus sit. E pluribus vero sororibus sola superstes Isabella (quae namque Alfonso Duci Ferrariensium nupsit, breui tempore frui potuit egregijs bonis tam honesti, & illustris matrimonij, morteque sublata, magnum sui desiderium reliquit, ob maximas ingenij dotes, & viro, & patri) Isabella igitur, quam Paulus Vrsinus, nobilissimus ac fortissimus Dux, in matrimonio habet, reliquis extinctis, & ipsa liberalem omnem, ac dignam muliere nobili, doctrinam colit, in quo imitatur veteres illas Romanas feminas, quae mathematicis studijs deditae erant, cum & ipsa in primis incensa sit desiderio cognoscendarum rerum caelestium, ortuque atque obitu siderum; nec minus tamen amplexetur descriptionem orbis terrarum, ac locorum. Non puto etiam sileri oportere studium magnum, quod ipsa ponit in agris suis hortisque excolendis, atque omni genere insitarum arborum distinguendis; in quo sequitur consilium, atque artificium patris, qui praeter ceteros, non principes modo viros, sed priua-

os etiam homines, hoc studio tenebatur, existimabatque vix posse liberos, ac politos viros vocari, qui sensu suo hanc voluptatem numquam gustassent; cuius percipiendae antiqui quoque illi reges valde enpidi extitere. Cum autem è liberis, quorum fuit semper amantissimus, liquidas multas ac sinceras voluptatea cepetit, plutaque in vita viderit, quae magna laetitia ipsum merito affecerunt: nemo enim ad certum spatium temporis fortunatior, nemo plura, maioraque bona, & voluntate Dei Opt. Max. & studio curaque sua nactus est, nulla alia re tantopere gauisus est, quantopere cum contigit ei, vt in matrimonium cum carissimo sibi filio collocaret Ioannam Austriacam, & reginam natam, & Imp. filiam, & Imp. sororem: haec enim res eum gaudio exulit, & infinita quadam laetitia pectus eius effodit: cuius sui animi, singularisque voluptatis, quam ex his optatissimis nuptijs perceperat, signa certa & magna dedit: quae namque nuptiae vmquam tanto cum apparatu, & splendore omnium rerum celebratae sunt, neque ipsius tantum, cuius proprium bonum solidumque hoc fuit, verum etiam totius ciuitatis, quae & ipsa secundis rebus sui Ducis, vt decebat, laetata est, & suam etiam dignitatem augeri claritate opulentissimae domus, cum ipso sanguine coniunctae, vere existimauit. Creuit autem hoc gaudium mirum in modum in animo sapientissimi Principis, cum vitam moresque optimae nurus perspexit: quae namque femina prudentiur? quae moderatior? quae humanior? cum exemplar quoddam probitatis, castitatis, pietatis, delapsum de caelo ad vitam reliquarum perpoliendam habenda sit? Sed quoniam alio tempore, magis apto ad virtutes ipsius explicandas, plenius de laudibus ipsius locutus sum, non ero nunc longior: nec res valde bonas secundasque cum malis tristibusque amplius miscebo. Idem etiam (relictis enim honestis artibus filiorum, ad pattis non nulla, laude aliqua digna, studia redibo, quae & ipsa, si non propria omnino sunt fortunatorum hominum, non aliena tamen existimari debent a condicione graduque ipsorum: quicquid enim animum excolit, opitulaturque aliquando mortalibus, in eorum quoque persona laudem inuenit.) Idem igitur, cum saltus siluasque frequentatit, deditus valde venatui, omne genus ferarum animantium, victusque ipsarum, ac naturam praeclare intellexit, quemadmodum etiam arborum, herbarumque, & vnde aliquid opis capitur ad vitam tuendam, morbosque a corporibus depellendos: & vnde detrimenti quippiam nasci posset, ac pestis ad eandem labefactandam: Quod etiam de Alexandro Macedone, illo Magno, memoriae proditum est ab optimis auctoribus, vere etiam de Cosmo nostro, & ipso Magno, praedicari potest, delectatum enm magnopere fuisse scientia medicorum: rex enim ille fertur, non intelligentia medicamentorum contentus fuisse, sed etiam animaduersioni huic subtili, atque vtili vsum sddidisse; quippe cum aegrotantibus familiaribus, atque amicis subueniret, ac studio suo operaque morbos ipsorum curaret, cum etiam medicamenta quaedam confecisset, ac quomodo morbis victu aliquis prodesse posset, docuisset. nam Mithridatem Ponti regem eandem amplexarum fuisse, medicamenta multa plane testantur, ab ipso vocata. Quis autem nescit idem factitare solitum Magnum nostrum Ducem, nec ciuibus solum aegrotis mederi, sed alienis etiam, longinquisque hominibus, ac principibus viris, remedia morborum mittere solitum? verum etsi hae laudes tenues non sunt, quippe eum & hi, quos nominaui, & alij etiam reges, & opulentissimi viri, quos non appellaui, appetentes earum fuerint, satis constat Cosmum grandioribus multo, & quae magis ore omnium feruntur, ornatum fuisse, quibus exponendis locus infra magis accommodatus erit: nunc enim importunitas inimicorum me inuitum rapit ad ea narranda, quae quamuis negorij multum periculique creauerint fortunatissimo viro, & qui, cum ipsi licuit, honestum semper otium amauit: in primis autem a ciuili bello abhorruit, eadem tamen plurimum gloriae dignitatisque ei attulerunt. Vixerat igitur lumen nostrum, columenque reipub. Cosmus spatio quorundam annorum, si non omnino sine metu, vacuusque ab insidijs inimicorum, minus tamen lacessitus, neque ipsorum armis aperte oppugnatus, cum repente Etruriae totius tranquillus status perturbatus est defectione Senarum a veteribus suis partibus, quae vrbs, cum in potestatem Gallorum regis venisset, statim repleri coepta est exulibus nostris, quasi portus, & perfugium eorum facta, vel potius sede noui futuri belli, quod studiose ab ipsis parabatur, adiunctis armis Gallorum, contra quietum statum nostrae ciuitatis: illam autem cum recuperare suis viribus Hispanorum fortissima natio elaborasset, nihil praestare eorum, quae toto pectore conata est, valuit. Tum vero, quod primo non sine causa timuerat, cotidie magis vidit reipub. nostrae Dux, omnia illic parari ad statum suum temptandum: ac, si aliqua ratione possent, conuellendum, confluentibus eo vndique aduersarijs: quare statuit sibi necessario arma capienda, ne tam vicinum malum aleretur, ac diuturnitate ita cresceret, vt vix postea excindi opprimique posset; itaque coniunxit suos fortes milites, roburque reip. sibi mandatae

cum copijs, inde prius reiectis, occupatoque noctu propugnaculo vrbis, continente moenibus, subito paenè ciuitatem obsedit, & multis fructibus agrorum commodisque spoliauit; quo in bello, cum longius euasisset, Gallis, & pecunia & copijs spes exulum fouentibus, & partam possessioоem eius terrae summo conatu defendentibus, ausi sunt etiam, ex vrbe egressi tenebris, in nostros fines irrumpere, vt nouis auxilijs, sibi è Gallia classe missis, occurrerent, & parte aliqua ditionis illorum ope ciuitatem priuarent, ac, si possent, ipsum etiam nostrum Dncem è sede sua exturbarent; qui sane inexpectatus, inbitusque hostium aduentus, vt necesse fuit, trepidatione ac tumulto omnia impleuit; & tamen paulo post discussus est hic, quasi nimbus, compulsis in obsessam vrbem illis, qui in alios incurrerant, atque nos affligere, fortunasque nostras diripere festinabant. Non multos autem dies post ijdem iterum eodem animo, vt se malo liberarent, è regione positam priori partem imperij, agrique nostri aggressi suot; vnde etiam expulsi fuere, victi magno praelio, & omni suo exercitu caeso, fugatoque, ac vix elapso, maximi animi viro, ac singularis in bello virtutis, duce aduersariorum, multis vulneribus acceptis, cuius felicis pugnae signa spoliaque adfixa parietibus huius sacratissimi templi videtis, tunc penitus fractae sunt opes hostium, animi tamen obstioati adhuc maoebant, cum pertinaciter vrbem defenderent, atque omoia perpeti mallent, & fame denique interire, quam mansuetudinem clementiamque victoris experiri. Non multo post tamen nudati omoibus praesidijs, nouisque incommodis in bello, ac vulneribus acceptis, coacti sunt manus dare, & condiciones, quas victor vellet, accipere. Concessa autem aliquanto post fuit possessio captae vrbis ab opulentissimo rege Philippo, nostro Duci, socio huius praeclarae victoriae, cuius consilio, sumptibus, atque armis ipsa magna ex parte conciderat, atque ita fortunae ipsius valde auctae, finesque imperij longe propagati: sed nulla tanta potestas dignitasque est, quae non congruisset ipsius praestanti virtuti, ac sapientiae; bene igitur ac merito collocatum fuit hoc beneficium, quod in ipsum, non dicam a grato, sed a liberali, ac magnifico rege collatum est. Qood si praeclarius aliud honestiusque nomen haberem, quo vocarem hoc eximium factum sapientissimi regis, libenter eo vterer, cum sit omni sua parte perfectum: & amplitudo enim muneris conuenit tam opulento regi, magnificentiaeque ipsius propriom est, & persona, cui datum est, valde ipsi accipiendo idonea. M. Antonius, diuiso sibi Romano Imperio cum Caesare Augusto, dona sane ampla dicitur dedisse sodalibus, atque amicis, idest ciuitates, regna, tetrarchias: in primis enim semper liberalitas hominis laudata est; illud tamen non bene, quod Cleopatrae amicae Phoenicem, Syriam, Cyprum, Ciliciae, Iudeae, Arabiae magnam partem dilargitus est; in quo tamen se ita mollitiemq; suam callide purgabat, dicens, Imperij Romani magnitudinem spectari ex datis, non ex acceptis muneribus, ac beneficijs debere. Nec tamen ipsum reprehenderim, quod celebrem illam Attali bibliothecam, cuius supra mentionem feci, eidem reginae dono dedit, & mulierem hanc generosam laudo, quae cupida magnopere huius praemij fuit: voluit enim illa resarciri damnum, quod Alexandria, sedes sui regni, acceperat, cum pugnatum in ea vrbe fuit inter C. Caesarem, & eum, qui tunc illic regnabat, Ptolemaeum puerum: incensa enim est infinita illa copia librorum, quam maiores ipsius collegerant, totaque flammis exusta; & Antonius hoc aequum postulatum esse, negarique ipsi non debere existimauit, vt damnum, quod a Romano homine datum esset, a Romano itidem homine compensaretur; sed reuertar eo, vnde digressus sum. Vos autem, ciues, quot fructus, quantasque vtilitates è Ducis vestri rebus secundis, duplicatoque paene regno, & iam ceperitis, ac perpetuo capturi sitis, non ignoratis. Nam quin iustum hoc bellum, ac prope necessarium multis de causis fuerit, dubitandum non est: haec enim vicina gens est illa (doleo mihi necessitatem impositam vetera vulnera refricandi, cogique aliquo modo male loqui, vel potius queri de nobili hac ciuitate, quae abundat ingenijs, floret scientia artium honestarum, fulget omni genere virtutis, & quae demum tota comis liberalisque erga ceteros est, quamque ego alias semper publice priuatimque dilexi) haec inquam gens est illa, quae olim vestris rebus parum prosperis laetabatur, quae suis copijs hostes vestros adiuuabat, quae perpetuas inimicitias vobiscum sine causa gerebat, falsis suspicionibus de nobis in animum multitudinis ab iniquis inculcatis: nunc autem victa bello a fortissimo vestro Duce, ipsiusque beneficijs delinita, se & sua omnia libenter vobis suppeditat, & nostris bonis, ac fructibus pariter fruitur; reconciliatisque animis vna vobiscum gaudet iustissimo imperio huius felicissimae domus, & cum praesentem suum, quietum ac tranquillum statum confert cum eo, quo regebatur a suis, plerunque turbulentis, ac seditiosis hominibus, bene secum actum putat, seque emersisse è mole graui molestiarum laetatur. Vt autem consilio suo, ac virtute Cosmus, verus ornatus ac splendor huius aetatis, fines imperij protulit, paeneq; vniuersam Etruriam suae

 ditionis

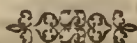
ditionis fecit, cum & Florentinorum, lati & opulenti imperij, & Senensium, itidem magni ac fructuosi, Dux furet, ac vocaretur, visum est Pio V. Pont. Max. & maximo & optimo, quique veterem innocentiam, integritatemque sanctissimae se iis nostris temporibus renouauit, cognita ipsius pietate, praeclaroque animo erga Romani imperij dignitatem, cum suis etiam armis victoriam Caroli regis Gallorum iuuisset, qua confecit communes hostes, visum inquam est ei, florentem Cosmum summis honoribus, magis adhuc ornare, & ampliore titulo honestare, atque, vt erat magnus ob res a se gestas, & ob imperij magnitudinem, nec non ob populorum, quos regit, eximiam & illustrem naturam, atque artes, ita etiam ipsum Magnum Ducem appellari, atque id Etruriae totius, telluris, quae semper viguit laude religionis, & nostram verissimam omnium, delapsamque de caelo, in primis recepit, & firmam adhuc sine vlla mutatione volontatis tenet, ac tuetur. Non debet hoc loco sileri magnum Magni nostri Ducis beneficium, non solum erga Pontificium imperium, quod semper ille coluit, ac toto animo veneratus est, sed etiam vniuersas pias nationes, & quae auctoris sui conseruatorisque nomine appellantur; quod cum mens data esset a Deo Opt. Max. huic innocentissimo Pontifici, & flagranti desiderio iuuandi gregis curae suae commissi, vt reconciliaret animos Christianorum regum, ac populorum, ipsosque postea ad bellum gerendum contra immanissimum hostem excitaret, quod ille impigre fecit, & ad exitum hoc optimum consilium magno suo labore, ac studio perduxit, huius laudis, ingentisque gloriae nostrum Ducem, quantum humanis consilijs prouideri potest, comitem sociumq; fuisse, ne dicam principem, atque auctorem, quod fortasse vere diceretur, sed malo in laudibus ipsius, honestisque factis persequendis modicus remissusq; videri, quam in suspicionem alicui venire vanitatis, putarique falsam gloriam ei affigere, qui sua propriaque totus nitet; quod tamen facile credent, ac verum prorsus esse iudicabunt, qui attendent, quanta cura, quanto studio, quanto ardore animi cuncta, quae pertinebant ad hoc bellum gerendum, administrarit, & quot triremes aedificandas, ornandasque curarit, cum hiemem, quae secuta est, totam, ceteris omnibus rebus posthabitis, assiduus in naualibus maneret, ac praesentia sua, stimuloque omni admoto, instans operi, consilium suum vrgeret. Quem autem fructum tolerit haec tanta ipsius sedulitas, auxiliaque magna, quae misit ad maxime pium salutareque bellum administrandum, praeclarissimamque inde victoriam, quod factum est, adipiscendam, satis est vobis cognitum, atque exploratum; magis tamen perspectum illis, qui in illa terribili pugna nauali praesentes adfuerunt: ipsi enim virtutem fortissimorum militum, triremiumque earum celeritatem, non desinunt praedicare, & summis laudibus in caelum ferre. Eodem autem animo posteriore hieme in eandem curam incubuit, nec cessauit vmquam omne genus armorum instrumentorumque, & cuncta demum, quorum ope florentissima classis parem priori laudem in hoc bello consequeretur, parare; & illa omnia sedulo, matureque praebere, vt qui flagrauit semper desiderio verae laudis. & in primis rectum, plenumque dignitatis, vti erat, esse putauit, nullum laborem fugere, nullum periculum vitare, nulli sumptui parcere, vt gloria, parta incredibili illa apud Echinadas pugna nauali, quae vniuersum orbem peruasit, & animos Christianorum hominum ingenti laetitia impleuit, retineretur, & noua aliqua victoria decoraretur, vt aliquando saeuissima gens, & quae pulcherrimam partem orbis terrarum vastauit, ac ingulis nostris semper imminet, coerceretur; ac, si fieri posset, quod desperandum non erat, diuino auxilio fretis, & concordia virium nostrarum, si mansisset in his fides, quibus debuit, aliquando exstirparetur, in illasque Scythiae niues, atque latebras, vnde emersit hoc infinitum malum, relicta luce Graeciae, retruderetur: Non debeo hoc loco reticere, quod valde simile huic tempori est, valetque ad gloriam nostrae telluris illustrandam, quae omni aetate honesta facta opibus suis adiuuit, ac semper desiderio verae laudis flagrauit: cum enim P. Scipio classem aedificare vellet, qua exercitum in Africam transportaret, acerrimumque hostem ex Italia, interuallo X V I. annorum ab eo vastata, atque incensa, amoueret, vt memoriae proditum est a rerum R. scriptore, magnas vtilitates a vetere Etruria ad eam rem accepit: populi namque ipsius certatim omnes, quibuscunque rebus poterant, consilium Scipionis adiuuarunt: poterant autem multis, propter opes, quibus praedita est, vbertatemque omnium rerum, haec ipsa regio. Caerites igitur frumentum socijs naualibus commeatumque praebuerunt. Populonienses ferrum. Tarquinienses lintea ad vela. Volaterrani armamenta nauium, ac frumentum. Arretini X X X. milia scutorum, & reliquum omne genus armorum, ac naualium instrumentorum quinquaginta milium summam, pari cuiusque generis numero, vt frumentum etiam, nec non quod opus esset in viaticum centurionibus, & remigibus dederunt. Perusini, Clusini, Rusellani abietes in naues fabricandas, ac vim magnam itidem frumenti; atque haec omnia non rogati se expleturos, sed

ſponte ſua, benigneque polliciti ſunt. Cum fideliter autem cuncta recitarim, quae apud auctorem legi (liceat, quod in mentem mihi venit aperire) non poſſum non magnopere mirari, cur Piſanos T. Liuius praeterierit, quos in primis veriſimile eſt, praeſto Scipioni eo tempore fuiſſe: nam, quin multis modis facile potuerint claſſem inſtruere, dubium non eſt, cum, praeter veterem gloriam eius ciuitatis, quam conſecuta fuerat in pugnis naualibus, & praeter maris propinquitatem tellus ipſorum copioſa fuerit earum rerum, quibus ceteri populi, liberaliter vſi, magnam inde gloriam reportarunt: quis enim ager fertilior, atque vberior Piſano? qui montea pleniores materiae, aptae ad naues fabricandas? cum pinus illic ſua ſponte copioſè naſcantur; quae materia, cum ipſi prius ea vterentur, vt optimi auctores teſtantur, in periculis, quae ipſis mari inferrentur propulſandis, cum pugnaciores forent Tyrrhenis, & a latere Ligures, moleſtos & iniquos vicinis haberent, inferiore aetate ceſſante apud ipſos eo ſtudio, Romam milla abſumebatur in vrbanis illis ſumptuoſis aedificijs. & magnificis villis, quas more Perſicarum regiarum conſtruebant. Neque eſt, quod quiſquam arbitretur, Piſanos, vt Graecos, voluntate & ſanguine diſſentientes a Tyrrhenis, noluiſſe ipſorum conſilijs, & ſtudijs comitari: ipſis enim quoque non mediocri bono erat, Annibalem ex Italia extrudi; in primiſque Graecorum natio laudis, & gloriae cupida ſemper fuit. Locus praeterea fabricandis nauibus valde opportunus eſt, cumq; hiſtoricus non oſtendat, vbi claſſis aedificata ſit, quãuis non ſine cauſa aliquis ſuſpicaretur id Oſtiae factum fuiſſe, cum narret Scipionem operi inſtitiſſe, vix poſſum credere, quin pars aliqua ipſius Piſis fabricata, & ornata ſit. Nam, quod idem Faeſulanorum noſtrorum mentionem nullam fecit, non tantopere miror; ipſi tamen quoque, ſi nulla alia re, ſaltem abietibus vnà cum ceteris Tyrrhenis praeclarum hoc opus non parum iuuiſſent. Sed, qui hiſtoriam ſcribunt, non ſunt in vetere memoria euoluenda ita diligentes, vt nos vellemus, & hic, magnus ſane ſcriptor, ob ingentem molem operis, quod ſibi propoſuerat, non poterat cuncta curioſe inueſtigare, vt non ſine cauſa aliquando negligentiae inſimuletur. Sed eo iam, vnde digreſſi ſumus, redeamus. Voluntas vero tam prompta populorum neceſſaria P. Scipioni fuit, quia vt delectum militum haberet, a ſenatu permiſſum ei non fuerat, ſed tantum, vt voluntarios ſibi ducere liceret impetrarat, & quae a ſocijs darentur ad nouas naues fabricandas, & ornandas accipere: ipſe namque, vt facilius, quod volebat, teneret, ſumptui negauerat reip. claſſem futuram. Adeo magna ſaepe praeclaris, rectiſſimiſque facinoribus impedimenta obſtant. Renouauit igitur Coſmus ſtudium, alacritatemque veterum illorum Etruſcorum, vel potius vicit: neque enim materiam inſtrumentaque, quibus claſſis fabricaretur, dedit, ſed triremes ornatas, & remigibus militibuſque inſtructas, miſit. Eaedem autem cogitationes erant tertio anno, ijdemque apparatus noſtri fortiſſimi Ducis in claſſe, quae vndique inſtruebatur, ſuis quoque nauibus augenda, ſupraque ille imbecillitatem valetudinis vrgebat hoc ſanctiſſimum opus, ac ſi poterat aliquid addi ſuperiori ſuae diligentiae, atque induſtriae hoc ſtudioſe, atque ardenter adiungebat, cum grauius aegrotare coepit, ac praeter veterem morbum, grauem quidem illum ac moleſtum, nouis ſaepe temptationibus labefactari; nec tamen ille, quod infixum animo penitus habebat, vllam in partem dimittebat. Quod autem ſubito non interrupit ſolum, ſed fregit hunc fortem conatum, fuit defectio ſociorum, & ſanctiſſimi foederis diſſolutio, qui nuntius magno Coſmo multis de cauſis non paruum dolorem attulit: vidit enim in medio curſu, aliorum culpa, iter ſuum ad ſingularem dignitatem ſibi comparandam obſtructum eſſe; nec minus tamen ei doluit publicum incommodum, & graue malum, quod vitae libertatique piarum nationum impendet: voluiſſet enim ante quam è vita diſcederet, quod tempus non longinquum futurum videbat, apertam viam ſalutis cernere Chriſtianis hominibus: mors enim ita ipſi minus acerba fuiſſet, cum quicquid poterat feciſſet, ad ſalutem alijs dandam valde accommodatum. Sed aliae etiam honeſtae cogitationes ipſius vi morbi impeditae ſunt, breuitateque vitae totae euerſae, ac diſſipatae: habebat enim in animo, menteque hoc aſſidue verſabat, reip. ſane ornatae, ac ſtabili. non parum ornamenti, & praeſidij ſua noua cura, ac ſtudio adſerre, dignitatemq; ciuium, & ſplendorẽ valde amplificare; quod, quamuis alicui, quomodo effici poſſit, mirum videatur, cum in hanc rem multo antea incubuiſſet, amori tamen illius in patriam, animique ac conſilij magnitudini, difficile non erat, hoc igitur quoq; nobis bonum eripuerunt infirmitas corporis, crebrique motus valetudinis. Nam quod ſuperfuit vitae, plenum dolorum, atque ingentium moleſtiarum fuit, cum videret ſibi ereptam facultatem agendi, quae viro, qualis ipſe erat, & fortunato, & ſapienti congruebant, & quorum gerendorum ille deſiderio magno ſemper inflammatus fuerat: tanta autem aegritudo Coſmum huius iniuriae acceptae a fortuna capiebat, vt aliquãdo etiam lacrimas non teneret, qui motus animi, niſi forti viro conueniret, nunquã Homerus ipſum heroibus illis ſuis, vt ſaepe facit, tribuiſſet, dolori tamen corporis fortiter reſiſtebat, virtu-

ptum, vehementer doletis, & quasi optimo, & amantissimo patre orbati, lugetis. Cum etiam gemitus ingens, ac ploratus huic officio meo, ac loco conueniant, vereor, ne vox deficiat, ac magno dolore oppressa faucibus haereat. Maestitia praeterea vestra, & squallor dolorem meum auget, omniaque hic apta ad grauissimam iustissimamque tristitiam significandam. O saeuum vulnus acceptum; ò atrox & inauditum malum, nescio vnde importatum, vt alieno tempore, etsi quod tempus non alienum tanto exitio extitisset, sed tamen vt alieno tempore custode nostrae salutis, auctoreque omnium commodorum spoliati sumus. Tu moriens, tecum, Cosme, cuncta nostra gaudia abstulisti. Tu discessu tuo infinita quadam miseria nos obruisti. Hic est ille, qui florentem hanc remp. constituit; qui multis vtilibus legibus ipsam firmauit; qui proprijs armis imperium hoc amplum roborauit, & equestres graues turmas legionibus robustissimis addidit. Hic est ille, qui sanctissimam religionem condidit, arcem interioris maris, horribilemque metum piratarum. Hic est ille, qui vrbem totam muniuit & pulchram antea, venustamque magis exornauit, & omni decore splendoreque perpoliuit. Quomodo igitur tanto incommodo ferendo pares erimus? quem finem vmquam luctui nostro inueniemus? quis maerorem hunc tantum, non dicam solabitur, sed leniet? Certe, si cogitamus damnum, quod fecimus, spectamusque, quod iam tam factum est, atrocemque plagam, quam accepimus, non possumus non magnopere lamentari, ac perpetuo angi, cum tamen aspicimus, quod ante oculos versatur, conuertimusque mentem ad te, noue noster Magne Dux, natum ex hoc optimo patre, & ipsius optima disciplina institutum, non debemus despondere animum; nec male omnino nobiscum actum esse putare: neque enim habebimus auctorem publicorum consiliorum rudem reip. tractandae, & qui modo gubernaculum ipsius attigerit, cum multos annos in ea regenda cum ingenti omnium laude, & admiratione versatus sis; quod beneficium magnum a patre tuo, sapientissimo viro, & qui futurae quoque nostrae saluti, beataeque vitae prospexit, vna cum alijs plurimis accepimus. qui cito te, adolescentem adhuc, & paenè puerum, in ea disciplina erudiri, & exerceri voluit, quam futuram tuam esse iure bono aliquando intelligebat; factus igitur ad eam, pulcherrimeque instructus venisti; quare maximum hoc onus, & vicino hoc nostro monte, grauius, quod modo humeris tuis totum impositum est, molestum tibi nullam in partem erit, & nos ex vsu vetere tuo huius rei, prudentiaq; singulari, fructus ingentes voluptatesque capiemus, cum res nostras tua cura, studioque meliores cotidie fieri videbimus. Eadem autem bona, quae sunt maxima, expectare possumus, ac debemus à te, Ferdinande, summe Cardinalis (absentem appello) sperareque amplitudinem tuam, & singulis nobis, & vniuersae ciuitati praesidio futuram, qui omni tempore, quacunque te potuisti, enixe, vt Romae, ita hic, & publicam dignitatem, & priuatorum nostrorum hominum commoda procurasti. Nunc autem, graui hoc nuntio accepto, pietate impulsus, ex vrbe huc cucurristi, praesensq; adesse tristibus his exequijs voluisti, vt ipsas quoque dignitate tua magna honestares, ac postremum hoc munus mortuo patri dares, quem viuum semper vehementer obseruasti, &, vt pius filius, toto animo coluisti.

ORATIO
PETRI VICTORII
IN MAXIMILIANVM II.
Caesarem mortuum.

Habita Florentiae in D. Laurentij, prid. Id. Nouembr.
CIↃ IↃ LXXVI.





INSTITVTVM hoc vetus, maximeque pius mos, clarissimi, atque amplissimi magistratus, lugendi publice interitum clarorum honestorumque virorum, virtutesque ipsorum, atque illustria facta celebrandi, summa laude dignum est: ideoque diligenter omni tempore ab omni honesta gente custoditum fuit: valet enim ad animum gratum eorum, qui inde adiuti sunt, erga auctores suorum commodorum, significandum; & ad posteros ad eos imitandos incitandum: illos autem, qui hoc onus imponi sibi passi sunt, magnopere laborare necesse est, cum difficile sit, virtutem factaque, oratione, ac verbis adaequare, praesertim cum illi longum tempus recte agendi habuerint: breue autem admodum plerumque concedatur oratori ad res ab ipsis gestas commemorandas, veluti nunc, cum mihi mandatum sit, vt dicam de laude MAXSMILIANI II. Imperatoris, vitamque ipsius, honeste actam, plenamque maximarum virtutum commendem, impedior angustijs temporis, vixque exiguam partem earum attingere possum; succurrit tamen hoc, opitulaturque in tanta difficultate, quod illae satis notae, peruulgataeque sunt, nec magnopere requirunt operam studiumque alicuius, qui eas explanare, atque amplificare debeat; & sane, si apud nos vixisset, omni hoc labore supersedere potuissemus: nunc autem, cum remoto a nostris sedibus loco, aetatem degerit, etsi valde celebri, variarumque gentium concursu frequentato, & quasi theatro quodam totius Europae, vnde, quae illic gesta sunt, facile per omnes pias terras sparguntur, & disseminantur, non pauca eorum fallere possunt non omnino accuratas, & curiosas aures. Illud certe nemini vmquam obscurum, & ignotum esset, quae quantaque fuerit antiqua, & recens, cotidianaque gloria Germaniae; quae terra, cum olim militari virtute floruerit, ingentemque laudem in bellis consecuta sit, & stabilem illam solidamque retinuit, & nouam ei litterarum scientiam, ingenuarumque artium cognitionem adiunxit. Veteris fortitudinis eius gentis testimonia clara, crebraque sunt in monimentis optimorum ingeniorum, quae res gestas memoriae prodiderunt: recentis autem inferiorisque aetatis, quod robur exercituum plerumque est in Germanis militibus, firmitateque earum legionum: nam de altera eorundem laude, eruditioneque multorum clarissimorum earum gentium virorum, nihil opus est dicere, cum omnia plena sint librorum, ab illis hominibus in omni genere doctrinae artisque editorum. In hac autem, summa laude praedita, gente, altissimum locum dignitatis, commendatione suarum maximarum virtutum, honestissimorumque factorum saepe tenuit Austriaca domus; cum enim fortitudine sua, & auctoritate, quam in bellis haberet, sui iuris fecisset Germania deligere Imperatorem, non certo alicui bello gerendo, sed potestati illi, dum viuit tuendae, more Romanorum inferioris aetatis Imperatorum, curaque eius rei mandata fuerit certis quibusdam familijs, quae consilio, & opibus florerent, crebro illae ad hoc praeclarum, & perillustre Austriacum genus se contulerunt, atque ita se putarunt recte muneri suo seruire, & saluti eorum populorum, totiusque reipub. Christianae prospicere. Pulchrum est autem, ac fortasse inauditum, ex vna eademque domo plures sumi a nulla lege, aut vi coactis hominibus,

minibus, quibus tantus honoris gradus, & tanta potestas tribuatur. nam reges Spartiatarum ex vna, alterave familia Heraclidarum ducebantur: neque enim licebat, vetere more, legeque Lycurgi, aliunde ipsos cooptare, etsi ciuitas illa referta erat multis fortibus, ac sapientibus ciuibus: hi vero latum campum habent, occurruntque passim non pauci, qui hunc titulum honoris honeste sustinerent: etsi fortasse non tam egregie perfecteque exercerent, quod testatur voluntas, consiliumque prudentium virorum, qui hos ceteris omnibus anteposuerunt. Non opus est nunc cunctos commemorare huius florentissimae domus, qui ad summam hanc dignitatem ascenderunt, seque in ea (quod non mediocrem virtutem requirit) recte ordineque gesserunt; duos tantum aetatis nostrae appellabo, qui magis propinqui sunt sanguinis huius, quem merito laudamus, ereptumque nobis vehementer dolemus. Quis enim clarior? quis illustrior? quis & belli, & pacis artibus insignior Carolo V. patruo huius, cuius mortem hodie deflemus? illius enim res gestae tot tantaeque sunt, vt, siquis eas attingere velit, integrum plenumque volumen efficiant. Quis patre Ferdinando iustior? quis fortior? & vniuersae genti, ob egregias animi dotes, infinitumque amorem in eos, quibus praeerat, magis carus? cum enim optimus pater familias esset: domumque priuatam diligenter, & exquisite tueretur, eandem artem curamque transtulerat in populos, qui curae ipsius commissi erant, regendos, non minusque eos, quam suos propriosque filios diligebat: neque enim defuerunt, docti & sapientes viri, qui putarent eandem disciplinam esse administrandae domus, & ciuitatis gubernandae: numeroque tantum, & multitudine personarum ipsas inter se differre existimarent. Quomodo igitur debuit, qui in re minore, paucioresque custodiente, tam accuratus esset, in maiore, & quae prouidet vtilitati, salutique variarum gentium, negligens esse, & non putare sui officij esse omnes ingenij neruos in ea re contendere? praesertim cum amore huius laudis arderet, sibique mandatos suae fidei beatos efficiendos, sciret. Ex hoc igitur patre natus Maximilianus, ex ipsiusque optima, & numquam satis laudata disciplina profectus, peruenit ad imperium, partum ipsi virtute, & gratia parentis, qui munierat viam singulari sua probitate, atque egregijs factis ad omnem suorum posterorum dignitatem; illo tamen filius ob sua propriaque animi bona, iudicio omnium mortalium dignus existimabatur: nam adolescens adhuc, sui consilij, raraeque in ea aetate prudentiae signa magna certaque dederat, cum in Hispanias, vt eam terram regeret, accersitus est, a quorum hominum vita motibusque cum natura non nihil dissentiret, effecit tamen industria sua, & comitate, vt ipsis vehementer gratus, acceptusque esset, atque omnes eum in oculis ferrent. Inde autem in Germaniam subito reuersus, cum desiderium patris ferre non posset, cum quo saepe de statu suarum rerum dignitateque deliberabat, populisque illis gubernandis impositus, non facile dici posset, quantopere amorem omnium, beneuolentiamque sibi conciliarit: imago enim vera patris erat, & non corpore tantum vultuque ipsum referebat, verum etiam animo factisque exprimebat. Quomodo autem aliter fieri potuit, cum paterni amoris heres foret, quo flagrabat vniuersa illa natio erga Ferdinandum, & suum etiam propriumque ipsi addidisset, collectum honestis artibus, ijsque studijs, quibus natio Germanorum delectatur? multum enim valet ad animos sibi populorum conciliandos, cum vident principes suos deditos esse illis rebus, quas amant, in ipsisque colendis, & tractandis excellere. Cum igitur venusta esset facies ipsius, formaque totius corporis honesta, aliquo modo capiebat homines, qui se adibant, aspectu ipso, & ad se diligendos statim alliciebat; cumque placeret inermis, dignitatisque non parum in se contineret, eiusdem armati, thoracemque induti species erat admirabilis, prae seque ferebat, quemadmodum sane erat, fortissimum Imperatorem. Equitare autem, armaque tractare; nec non certare cursu cum aequalibus, atque alijs huiuscemodi corporis exercitationibus vti, quae sunt etiam regiae virtutes, & eam vim, quam dixi, habent, iam puer didicerat. Venit autem non multo post tempus, vt rudimenta haec durae grauisque artis depromeret, & quasi in apertum aciemque proferret: nauauit enim operam patruo Carolo, gerenti bellum aduersus Saxoniae Ducem, in quo bello patris equitatui praeerat, & qua die praelium illud funestum paenè commissum est, aderat cum suis delectis equitibus; &, vt iuuenis, se in eo exercitu iactabat, pugnandique studio flagrabat, quemadmodum itidem, qua fugatae copiae sunt aduersariorum, duxque ipsorum captus. Ne autem aliquis despiciat superiora studia, & minora condicione fortunatorum hominum putet, memoriae proditum est, Iugurtham, illum regem Numidarum, adolescentem, plurimum diligentiae, ac curae in his posuisse, & hoc vnum eorum extitisse, quae vt tantopere Numidis carus esset, effecerant, & tam aequo animo tot incommoda, detrimentaq; in bello accepta ferrent. Idem etiam de moribus institutisq; Persarum veteres scriptores commemorarunt, qui & ipsi in his praecipue rebus liberos suos erudiebant, arbitrabantu rque

turque, hanc esse veram germanamque puerorum institutionem. Cum igitur corpus sedulo exerceret, non cessauit tamen, tantae spei eductus noster, animum quoque excolere, atque perpolire: nam puer incubuit diligenter studio honestarum artium, omnemque liberalem, & dignam ingenuo viro doctrinam percepit; quod aliquo modo peculiare est eius gentis: cum enim non solum nobiles, honestisque parentibus nati, verum etiam tenues homines, atque humilis fortunae degustent illic initia litterarum, quomodo existimari debet, tam illustri loco natum, eundemque docilem, ieiunum atque expertem earum fuisse, & non adhibita summa cura pectus scientia rerum optimarum munisse, quae postea, cum tempus agendi venisset, tantopere ipsi vtiles futurae essent? praeterquam quod ornant mirifice personam principum virorum, spectabilioresque ipsos reddunt. Verum hoc esse plane intelligitur exemplo Macedonum regum, Philippi & Alexandri, cum Philippus pater filio erudiendo accersierit Aristotelem, vsus honestis verbis, magnificoque testimonio de virtute illius, & Alexander filius cum abstrusas reconditasque quaestiones rerum naturalium a summo philosopho didicisset, questus postea est cum ipso, quod ea diuulgasset, atque alijs mortalibus patefecisset: quemadmodum enim in bellica laude, & virtute, propria regum atque imperatorum, ceteris omnibus facile praestabat, ita etiam in subtilioribus artibus, causisque rerum cognoscendis, ijsdem anteire volebat, quae vehemens sitis honorum, cupiditasque in singulis studijs summi loci obtinendi, in tali adolescente reprehendi non potest, cum ad laudem perpetuam valeat, non ad inanem popularemque gratiam aucupandam. Summum autem amatorem Maximilianum extitisse liberalium artium declarat, quod valde diligebat doctos & sapientes viros, & congressu eorum, sermoneque mirifice delectabatur, cunctosque, qui ad se veniebant, ac munus aliquod huius generis, eximiumque adferebant, libenter videbat, ac dono quopiam, honoreque auctos a se dimittebat. Non puto orationem hanc meam apud vos fide carere, neque existimari posse a quopiam vestrum ipsam vanam, atque fictam esse: ita enim vixi, & ijs moribus praeditum me arbitror, vt nihil vmquam tantopere fugerim, quantopere vanitatem, & similitudinem omnem assentandi: neque tamen me fallit, summum Imperatorem testimonio meo non egere: nulla est enim tam eximia praestansque laus, quae consensu omnium non cadat in personam ipsius, potiusque vereor, ne multa omittam, quae vere meritoque celebrari possent. Liceret mihi exempla multa magnaque adferre admirabilis liberalitatis illius, sed quia tam planum hoc, & apertum est, vt argumentis non egeat, ab omni hac narratione mihi temperabo; tantum, quod sine vlla dubitatione facere possum, de MAXIMILIANI benignitate admonebo, nosse illum nulla alia re tantopere fortunatos homines sibi animos variorum populorum deuincire, quantopere hac ipsa virtute; vt etiam eundem non fugiebat, se nomen & gradum dignitatis eum tenere, cuius auctor, & princeps fuit, qui cum alijs eximijs virtutibus splenderet, in commendatione tamen huius parem habuit neminem: Quid enim magis celebre, peruagatumque est, quam C. Caesaris liberalitas, & copiosa pecuniae largitio? sed in alijs quoque rebus dignitati imperatoriae non defuit, quae ab hoc peritissimo duce belli, victoreque multarum gentium initium duxit, & vsque ad nostra tempora feliciter perdurauit. Non solum autem ornauit excellentes viros in studijs sapientiae, quibus semper omni ratione profuit, verum etiam egregios opifices, vt architectos, pictores, & qui ex aere, marmoreque imagines simulacraque diuorum, aut virorum illustrium conficiunt, de quorum etiam operibus egregie iudicabat, cum factus esset natura ad ingenium sensusque, & singulorum hominum, & populorum subtiliter acuteque perspiciendos, ac vitia virtutesque cunctarum rerum facile intelligendas. Studio quoque agrorum colendorum tenebatur, arboresque sua etiam manu studiose serebat, in quo Cyrum illum iuniorem, Darei filium, regem Persarum imitabatur, qui incensus erat amore huius artis, cum gloriae sibi duceret, etsi maioribus virtutibus abundabat, ac libenter praedicaret, se versari cupide in eo labore, indeque capere mirificas suauitates: noster autem vim quoque, & naturam stirpium, atque herbarum callebat; &, cum nactus erat aliquos, qui aut periti forent virium ipsarum, causasque earum omnium, quae oriuntur e terra, nossent, aut saltem auersi ab eo studio non essent, longum & accuratum sermonem de ipsis cum illis habebat; ac, quae notasset, adhibitaque cura in ea intelligentia animaduertisset, expromebat. Venatui quoque deditus erat, in qua honesta voluptate, imagineque quadam artis militaris, officijque verorum ducum, FERDINANDUM patrem imitabatur, quo nemo vmquam magis illo studio inflammatus fuit, cum senex etiam inde auelli non posset; sed propter corporis imbecillitatem tenuesque admodum vires, filius non tantopere ipsum frequentauit; quae infirmitas virium impediuit etiam alia maiora ipsius consilia, quae,

& laudem

& laudem ipsi, & gloriam infinitam peperissent, & populis, quos regebat, & fructus magnos, & salutem tulissent. Non passa est eadem, ipsum tueri morem suum: cum enim faciles primo tempore ad eum aditus forent, soleretque semper, sublata mensa, audire cunctos, qui secum de quolibet agere vellent (nam patefactis foribus nemo inde excludebatur, quamuis tenuis homo foret, & vnus e multitudine) coactus est, consuetudinem hanc, plenam officij, gratamque valde gentibus, omittere: neque enim aduersante valetudine laborem illum sustinere amplius poterat, reliquaque munera, propria imperij, necessariaque, robore potius animi, spirituque ingenti, quam corpore, obibat. Magno animo ipsum praeditum fuisse testatur, quod non multo post, quam habenas imperij cepit, donis ac muneribus Turcarum regem sibi delinire recusauit, quod aliquando antea factum erat, nec tam delere hanc, quasi maculam quandam, cogitauit, quam initium inde ducere gerendi pium, & plenum dignitatis bellum cum saeua, & imminente semper iugulis nostris natione; imitari igitur voluit Alexandrum illum Macedonem, qui & ipse Persarum regi opulentissimo cum paruis copijs, sed veteranis, & optima pactis disciplina instructis, bellum intulit, & in Asiam exercitum transportauit. Tanta autem fama Byzantium peruenerat huius praeclarae voluntatis, tantusque metus inuaserat animos eius gentis, vt non putaret Solijmannus, prudens dux belli resistere se posse, finesque suos tueri, nisi ipse, etsi confectus aetate, infirmoque admodum corpore, eo veniret, periculumque tantum a suo regno, iactura etiam sui capitis, depelleret; quod si respondissent auxilia suae spei, eiusdemque penitus animi socij extitissent, non irritum fuisset consilium Maximiliani, & longe alium exitum bellum illud habuisset: ne dum enim plaga vlla in eo bello accepta esset, partes potius aliquae, membraque veteria imperij recepta fuissent; cuius rei ille acri desiderio tenebatur, & hoc sane sibi propo-suerat, cum iussit dolorem illum ferae, & bellicosae nationi, & profecto, si aliquando finis aliquis imponi debet crebris tristibusque victorijs eius importunae nationis, quae cotidie spoliat pium populum parte aliqua imperij, inde initium ipsius proficiscatur, necesse est. Quae namque gens fortior? quae numerosior? quae hodie militari disciplina instructior? nam, quin Germania, & bellica virtute, & multitudine munitorum oppidorum sit, tamquam murus, & agger Italiae, viamque obstruat Turcis, ne in eam irrumpant, nec ijs tantum, formidolosis hostibus, verum etiam septentrionum innumeris barbarisque nationibus, ardentibus cupiditate inuadendi in clemens hoc caelum, amoenasque regiones, diuitiasque, & bona nostra depraedandi, dubitari non potest. Aduersata igitur sunt, vt dixi, proposito voluntatique magnanimi, ac fortissimi Imperatoris mala, quae firmissimum corpus Christianae pietatis debilitarunt: inuenit enim, cum imperium adeptus est, imminutum non nihil obsequium erga Caesaream maiestatem; animosq; principum, ac populorum infectos inter se obscuris quibusdam, & reconditis inimicitijs, apertisque etiam dissensionibus, ac discordijs ortis, & a discrepantibus sententijs de vero cultu Dei nostri, pietateque Christiana, atque alijs etiam priuatis causis, commodisque singulorum: nam Imperatorem ipsum suis opibus, ac vectigalibus, destitutumque his, quasi membris quibusdam suae amplae potestatis, non posse magnum aliquod moliri, satis cognitum, & exploratum est: alijs vero temporibus, & sedulitate sua, & comitate, commendationeque maximarum virtutum tueri potuit regiam dignitatem, maiestatemque propriam imperij, quod ad sumptus etiam publicos, & munificentiam pertineret. Studuit autem summa cura Maximilianus omni tempore, quo clauum imperij tenuit, publicae quieti, ac securitati Germanorum, citoque, si quod semen discordiarum, intestinique huius grauis mali exortum videret, ipsum extinguere, frangereque conabatur, nec minus amauit, &, quantum in ipso fuit, fouit, totius Christiani gregis consensum animorum, veramque atque incontaminatam pacem, quam sciebat ab auctore nostrae salutis, tantopere commendatam, & tamquam filiolam, sibi valde caram, vniuerso suo populo custodiendam relictam. Vbi igitur sunt, qui aiunt plane stulti homines, ac nihil videntes, pauca gessisse in vita sapientissimum hunc Imperatorem, amantissimumque tranquillitatis suorum populorum, qui est verus fructus vitae? quasi nihil agant, inertemque penitus vitam ducant, qui sollicito semper animo versantur in hac cura, prouidentiaque sua tueantur honestum otium, & omnes fibras discidiorum, pestiferorumque odiorum è pectoribus Christianorum hominum euellunt; Cuensque Magnus minore laude dignus fuerit, cum sine collega consul domestica intestinaque mala sedauit, ac paenè dilapsam euersamque remp. restituit, quam cum in vltima Hispania relliquias expulsorum ciuium dissipauit, aut Mithridatem, Tigranemque Armeniae regem, minitantem Asiae debellauit. Relinquamus igitur hanc gloriam veteribus ducibus bellorum, qui crudeli internicione populorum, caedeque ingenti innocentium virorum, atque vrbium direptione, & excidio,

putabant se in caelum ascensuros, ac veram perpetuamque laudem adepturos, nosque, educti in mitioribus ritibus, ac legibus, vnius corporis esse partes arbitremur contrarias Christianorum acies, & potius in iuuandis mortalibus, è malisque ipsos eripiendis, operam studiumque ponamus, quam in ipsis perdendis, & graui mole miseriarum affligendis, tuncque solum putemus hoc probe nos facere posse, cum arma contra communem hostem capienda sunt, & parte aliqua saeui regni eit ille spoliandus, aut conatus eius, impetusque in nos acerrimus cohibendus; cuius animi voluntatisque, vt docui, fuit sanctissimus Imperator, arbiterq; nostrarum omnium rerum, Maximilianus. Cepit enim laetitiam incredibilem, quum cognouit ictum esse foedus inter Pont. Max. Hispaniarum Regem, & remp. Venetorum ad bellum gerendum contra Turcas, incursumque illorum labefactandum in optimum, & fortunatum Cypri regnum, gaudebatque mirifice, cum prospere in eo bello a nostris rem gestam audisset, nemoque se magis alacriter illi forti conatui comitem adiunxisset, verumtamen metuens, non sine causa, ne conspiratio illa, summa laude digna, maneret; nec prompte imperij arma ipsum sequerentur, sibi temperauit ab eo consilio: videbat enim in se, derelictum a soc.js, omnem impetum belli, propter vicinitatem terrarum, conuersum iri, cuius belli morsus antea degustarat. Non potest autem dubitari, quin eiusdem iudicij sententiaeque fuerit Maximilianus: hoc enim ille, quibuscunque rebus potuit, dum vixit, indicauit. Quantopere ille laetatus esset, si vidisset aliquando, contumacem atque arrogantem gentem, & quae truculenter insultat bonis, perculsam esse, atque prostratam, insolentesque spiritus eius fractos, & comminutos, qui magis nostris discordijs, quam sua virtute aucti sunt, & intolerabiles facti, eandemque cogi suspicere, & admirari illus, a quibus nunc, quod indignissimum est, se pulsulat coli, atque obseruari. Sed reuertamur ad ea, quae geri potuere, cum haec, nisi meliorem mentem Deus Opt. Max. his, qui possunt, dederit, aut saltem, nisi ad nostra mala spectanda oculos conuerterit, optanda potius, quam speranda sint. Poloni, rege suo mortuo, & illo, quem primum delegerant, alio conuerso, summam imperij ad eum sponte sua detulerunt, quam alijs, principibus viris petentibus, propositis etiam magnis praemijs, denegarunt, atque id multis modis cognita, atque illustribus exemplis perspecta admirabili virtute ipsius, ijsque omnibus animi dotibus, quae ad tantam potestatem recte, ordineque administrandam requiruntur, quorum consilium in ea deliberatione magnopere laudatum est; multumque vidisse auctores ipsius merito existimati, rebusque suis egregie consuluisse. Nam quod, parante ipso, quae oportebat, ornanteque aditum, ingressionemque eius regni, extitit subito, qui in ipsum inuaderet, sibique alienum ius arrogaret, si diutius vixisset, iniuriam illam mature vltus esset. Reuertar adhuc ad nun nulla, quae mores Maximiliani, vitamque honeste actam, ostendentia, dicenda restabant, ac simul, quae iucunda, plenaque purae voluptatis ei contigere, significanda, vt qui in longinquis locis viuunt, penitus imaginem, simulachrumque optimi viri, & omni laude dignissimi principis, hac quoque parte ante oculos positum habeant: nam illis, qui praesentes semper adfuerunt, aut in propinquis sedibus degerunt, omnis haec oratio superuacanea foret. Primum igitur, cum vxorem duxisset Mariam, summi Imperatoris vnicam filiam, nec minoribus, quā conueniret illi amplissimae fortunae, virtutibus praeditam (illam autem ei Carolus V. desponderat, perspecta in graui bello magnitudine animi Maximiliani) ipsam vnice dilexit, mirificeque caram habuit, quod bonum, & quam non exiguam sane laudem paternam, & quasi hereditariam habebat: fuit enim Ferdinandus quoque exemplar clarum huius sancti amoris: è sua autem Maximilianus suscepit plures liberos, sobolem illustrem, summaque specie corporis praeditam, & certis optimi ingenij, praeclaraeque indolis statim signis cognitis; è parte quorum, dum vixit, decem autem numero fuerunt, cepit singularem voluptatem: nam maiorem, natu grandiorem, eodem gradu honoris aliquo modo ornatum aspexit, quam rem ille semper toto animo exoptauerat, & in eam impetrandam omnem suam mentem, curamque contulerat; sed nihil erat, quod non ille sine magno negotio ob merita sua erga florentes eas gentes, beneuolentiamque in se omnium populorum obtineret, cum antea etiam, vt idem Boëmiae, ac Pannoniae rex crearetur, effecisset. Feminas autem duas reginas potentissimarum nationum, Hispanorum vnam, alteram Gallorum vidit. In ipsa autem hac prole sua, paenè diuina, educanda, & optima disciplina imbuenda, studij plurimum adhibuit, & in hoc optimi parentis officium a se desiderari passus non est. Quod vero tradidi, flagrasse ipsum desiderio Rodulphum filium successorem sibi in imperio relinquendi, siquid sibi humanitus accidisset, quod vsu venturum aliquando sciebat, nimis autem cito contigit, incubuisseque ipsum vehementer in hanc curam, non vna de causa tantus ardor huius rei excitatus in pectore eius erat: eodem enim tempore intelligebat se, & dignitati suae domus seruire, & quieti fortissimarum nationum consulere; praeterquam

terquam quod ea iudicia praestantis naturae, eaque semina admirabilis in ea aetate prudentiae in ipso cernebat, vt non siue causa sperare posset, eum gradum illum honoris eximie administraturum; sed in eo quoque laude non parua dignus est, quod iter obstruxit, aditumque intercluſit discordijs, quae ex comitijs illis necessario natae forent. Quis enim dubitat, quin multi, appetentes eius honoris, auidique tam amplae potestatis, omnia permixturi fuerint, vt ipsam adipiscerentur; quare in hoc quoque consilium hominis probare debemus: & prouidisse ipsum communi vtilitati, salutique populorum, confiteri: tempus enim hoc, & quasi nimbus, qui impendet pijs nationibus, in primis maximum consensum animorum, concordiamque requirit, nec requirit tantum, verum etiam flagitat, clamatque, aliter nos diu saluos, & incolumes esse non posse. Illud etiam in Maximiliano admiratione dignum est, declaratque vim ingentem naturae ipsius, quod multarum variarumque linguarum vsum habebat, & cum oratoribus, hominibusque earum gentium propria ipsorum lingua loquebatur: & Hispanorum enim, & Gallorum, & Boemorum, & Italorum sermonem perceperat: nam de Latino nihil opus est dicere, cum omnes illic ingenui pueri, liberisque parentibus nati eum perdiscant. Hoc autem magnopere laudare solitam antiquitatem in Mithridate Ponti rege, summoque Imperatore, notum est, ac satis peruulgatum, quem ferunt, cum plurimis populis imperaret, omnibus illis ius propria lingua dixisse: suo autem patrioque Maximilianus eximie vtebatur, valdeq; eloquens, & disertus in eo erat: & copiam enim, & delectum verborum habebat; quare, cum contingebat, ipsum ad proceres Germanorum, ceterosque duces, & ordines populorum verba facere, admiratione non parua, & stupore animos eorum implebat. Praesto idem semper erat commodis, & vtilitatibus amicorum, honorique ipsorum libenter seruiebat; nec tamen committebat, quod populares homines faciunt, nimisque auidi potentiae, vt, dum animos quorumlibet sibi conciliaret, iuri & aequitati repugnaret: cum enim ceteris in rebus mores, & studia Agesilai, regis Spartiatarum, probaret; sibique ipsum imitandum proposuisset, in hoc hominem non sequebatur: contemnebat enim Graecus ille, qui hoc dicerent, seque huius animi esse praedicarent, vt auxilium ferrent familiaribus vsque ad aras, solebatque contra aras etiam & leges, quos libebat, omni malo ac supplicio liberare. Illustre exemplum huius integritatis est, fideique in magna re seruatae, quod cum facile posset suae ditionis facere Belgicam regionem, populosque illos, oppressos graui bello, ad seque supplices manus tendentes, omni periculo, atque exitio liberare, induci nulla ratione potuit, vt hoc moliretur, ne fidem violaret, auctoresque huius consilij spreuit, ac repudiauit. Idem sincerus, integerque animus ipsius perspectus est illo tempore, quo Henrico potestatem fecit, vt per fines suos ad regnum, sibi a Polonis delatum, transiret, eumque comiter accepit, atque omni genere liberalitatis prosecutus est. Quod itidem non multo post fecit, cum idem fratre suo, Gallorum Rege, mortuo, relicto externo, ad suum propriumque regnum gubernandum conuolans, inopinato Viennam accessit: siquid enim addi potuit priori cultui, ac benignitati, totum illud tunc in eum effudit; quod sane non pauci mirati sunt, nullam resedisse in animo ipsius memoriam veterum simultatum, quae viguerant inter has honestas, plenasq; summae dignitatis domos; & causas alias alienationum, quae non paucos ab his officijs retraxissent. Probitas etiam optimi Principis, perpetuaque, & constans voluntas in eos ornandos, quos ob eximias ipsorum animi dotes, honestaque facta, praemio & honore dignos iudicabat, in eo apparuit, quod cum saepe perspexisset egregium animum COSMI, nostri Ducis, erga imperatoriam maiestatem: nec vllum officium ipsum vmquam praetermisisse, quod ad fidem obsequiumque in Romanos Imperatores declarandum pertineret; multaque saepe audisset de summo consilio ipsius, & singulari sapientia, atque iustitia in republica, quam regebat, administranda, vt de vera quoque imagine ipsius, aemuloque paternarum virtutum, Francisco filio, non cessauit vmquam in omni sermone ipsos dilaudare, & testimonio suo dignitatem gloriamque ipsorum augere: nec verbis tantum, & oratione contentus fuit, sed factum quoque addidit, quod valde claram hanc, & illustrem familiam magis adhuc decorauit, & quod habuit summum pretium ei persoluit, cum optimi parentis optimum filium Magnum Etruriae Ducem creare voluit. Ornarat sane Pius V. Pont. Max. ob magna ipsius merita erga Romanam Ecclesiam, & vniuersum Christianum populum, eodem gradu honoris, Cosmum nostrum, & Magnum Etruriae Ducem appellari voluerat, statueratque, vt quemadmodum ille ditionis amplitudine, virtuteque populorum, qui ipsi parerent, atque opibus, magnus erat, ita etiam merito, iureque bono, magnus vocaretur. Vnum igitur hoc eorum est, quo compensare Maximilianus ex parte voluit officia multa, vel merita potius in se varijs temporibus collata. Antecesserat

etiam aliud non sane paruum munus; & quod multis de causis eximium praestansque, vt est, existimari potest, quod eum Ferdinandus, optimus parens, plures filias suscepisset, quarum minores curae ipsius, vt in matrimonio digno eas collocaret, moriens reliquit: illis autem, tamquam claris quibusdam stellis, Italiae partes non nullae illustratae sunt; vna earum, fulgente valde, tellurem nostram decorauit, splendidioremque multo reddidit. De cuius laude, & admirabili probitate plura dicerem, nisi apud vos verba facerem, quibus omnibus illa satis nota, & perspecta sunt, eum cotidie testimonia certa exemplaque singularis virtutis ipsius videatis. Quae enim mulier vmquam modestior? quae castior? quae humanior? quae magis pia? quae denum omni genere virtutis insignior fuit? sed ineptum est, de hoc apud vos loqui, quibus cuncta haec cognita, atque explorata sunt. Praeter quam quod illo ipso tempore, quo primum Ioanna, Regina nata, ad nos peruenit, clarissimumque hoc lumen in terris nostris eluxit, plenum copiosumq; librum de laudibus ipsius scripsi, in quo, si non penitus argumento, animo saltem meo, ac voluntati satisfeci, suique aliquo modo praesagiens, atque diuinus, longeque prospexi summa bona, quae secum ad nos perferret. Ponamus igitur (quod vere facere possumus, ac debemus) hoc quoque in maximis beneficijs, quibus a fratre ipsius Caesare mortuo affecti sumus, & obitum eius, vt facimus, pie lugeamus; quod tempus etiam extremum vitae suae ille sancte pieque traduxit, & vt praeterita sua omni aetate, ita etiam postrema hac, non discessit vllam in partem a veteribus ritibus, atque institutis Christianorum sanctissimorum virorum, quamuis saepe numero ad hoc sollicitatus esset, & omnis machina ei admota, vt inde auelleretur, & nouam vitae degendae viam rationemque iniret; quare in hoc quoque, vt in ceteris omnibus suis consilijs factisque summa laude dignus est. Cum autem tam iusto, & forti Imperatore orbati restemus, qui semper studiose prouidit tranquillitati temporum, ac saluti suorum populorum, naturae autem modo satisfecit, aeternaeque legi paruit, Deum Opt. Max. rogemus, vt stirpem eius optimam, Rodulphum Caesarem, vnde non minora bona (etsi, quae a parente accepimus, maxima fuerunt) expectare possumus, eum institutus ab eo sit, optimaque disciplina excultus, tueatur; nobisque, & vniuerso Christiano populo diu saluum, incolumemque conseruet.

PETRI



PETRI VICTORII

LIBER

DE LAVDIBVS

IOANNAE AVSTRIACAE,

natae Reginae Vngariae, & Boemiae.





DMIRATA est maxime antiquitas illa prudens, & merito id quidem ac iure optimo, Archedicam, Hippiae, regis Athenarum, filiam, feminam primariam, quae cum patrem & virum; nec non fratres etiam, & liberos summo honore praeditos, ac reges denique haberet, in omnibus rebus humaniter se semper ac moderate gessit, nec vmquam in vita sua, ac moribus specimen aliquod superbiae, atque arrogantiae dedit; quodque tanta copia, & vbertate rarissimorum bonorum, immutatum leuiter etiam, ac contaminatum foret. Existimatum est hoc ab optimis ingenijs, multumque iudicio, ac sapientia valentibus, nouum valde & inusitatum: solet enim plerumque huiuscemodi fortunarum, ac gloriae amplificatio deprauare animos hominum, & labem magnam moribus eorum adferre; quare non cessarunt eximij poëtae, tantam naturae probitatem, cum rara admodum, & singulari fortuna coniunctam, praedicare, & summis verisque laudibus in caelum ferre, nec poëtae tantum hanc rem ingenio suo celebrarunt, verum etiam grauissimi auctores, quorumque magnum nomen est, in vetere memoria explicanda, ipsam monimentis litterarum prodiderunt, vt Thucydides, qui reliquos omnes eius generis scriptores prudentia & auctoritate longe superauit. Quod igitur prisca illa aetas in vna muliere nacta est, & mirifice laudauit, nos etiam beneficio Dei Opt. Max. & summo consilio, ac studio Ducis nostri, COSMI Medicis, eximium ac praestans bonum habemus; atque auctum id etiam, & amplificatum, si tanta vis bonitatis, ac fortunae augeri, & amplificari vlla ratione potest, habemus, & mirum in modum nobis ob possessionem illius placemus. Haec autem est IOANNA Austriaca, regina nata Vngariae, atque Boëmiae, FERDINANDI Imp. filia, & MAXIMILIANI Imp. soror, qui non multo antea summam illam potestatem legibus nactus, & summo consensu omnium Germanorum feliciter, & magna cum approbatione laetitiaque cunctorum mortalium Imp. creatus, imperium regit: & quae a persona illa requiri, & expectari possunt, administrat, ac gerit. Nec tamen hi duo tantum summum hunc gradum ho-

notis

noris in eius familia bonis artibus consecuti sunt, sed multo plures è maioribus ipsius, vt notum omnibus, atque exploratum est, eandem dignitatem adepti sunt, atque VIII. denique liberis suffragijs Caesares salutati; ad quem numerum ob mediocres etiam artes laudatorum virorum, nedum ob tantam vim maximarum virtutum, vix vlla, honesta etiam, familia omni tempore peruenit; in quibus etiam aetate nostra CAROLVS V. patruus huius nobilissimae feminae fuit, qui cunctis eius nominis virtute, ac rebus gestis multum praestitit. Quis igitur non fateatur verum esse, quod dixi, hanc nostram nobilitate parentum, & fortunae benignitate tantopere laudatam illam Graecam vicisse, ac longo interuallo superasse? bona enim, quae secum tulit, nunc tantum narrare libet, & vbertatem splendoris gloriaeque, quae nascitur a natalibus, & clara stirpe gentis ipsius commemorare. Nam quae hic inuenit eiusdem generis, magna sane decora, & quae merito possunt omnibus admirationem mouere, alio loco attingam, eodem animo, ac consilio, quo haec ipsa nunc, quae ornant cognatos huius ipsius, paucis attigi, ac notaui: magis enim me monent animi bona, & cumulus quidam insignium virtutum, quae in hac praeclara muliere conspiciuntur: haec vero tot tantaeque sunt, vt vix in vno alicuius animo coaceruari potuisse videantur; vnde factum est, vt nihil nostra ciuitas vnquam admirata sit magis, nihil vnquam viderit, quod tantopere pectus ipsius effoderit, ac singularem quendam amorem erga illam eo inseuerit; quae suos oculos in eam conuertit, atque ipsam tamquam de caelo ad se delapsam; & diuinam quandam naturam intuetur, ac spectat. Cum igitur, & ipse vnus sim è numero eorum, qui totam mentem animumque ad nouam hanc inauditamque virtutem animaduertendam intenderunt, quique saepe cogitans de admirabilibus ipsius animi dotibus obstupuerim, decreui tandem litteris mandare, si potuero, quae perspicio, & ab omnibus passim laudari, ac tota vrbe celebrari sentio: non quia omnino sperem, me posse, quod cupio, & opto praestare, & pium hoc consilium meum ad exitum perducere, sed tamen partem exiguam huius mulieris laudum adumbrabo, & animo meo, qui cupiditate incensus est illam celebrandi, obtemperabo, & vniuersae ciuitati, quae tamquam numen aliquod ipsam suspicit, ac veneratur, placebo, quamuis non plene etiam, & vt oporteret, argumentum hoc praeclarum, & honoris plenum explicaro: in qua enim re possum melius horas aliquas collocare, & siquid est in me ingenij, quod intelligo quam sit pusillum, vel nullum potius, exercere, quam in virtute celebranda, & diuina hac, refertaque tot egregijs bonis adolescente commendanda. Extitere alij, qui versibus pompam hanc omnem ludorum, fortunatissimarumque nuptiarum celebrarent. Non defuit, qui eleganti, & erudito carmine gaudia sanctissimi thalami commemoraret, ac quae mirifica bona inde breui extitura forent, vt vates & diuino numine afflatus, diuinaret. Praesto fuerunt etiam magni opifices, & singuli in suis artibus clari, qui picturis formisque luculentissimis ciuitatem ornarent, & quae referre, & ante lumina praetereuntium ponere oporteret, exprimerent, ac paenè viua, spirantiaque simulacra illa sua redderent. Inuenti etiam sunt, qui omni genere spectaculorum multitudinem oblectarent; quorum partim ingenio, & eruditione; partim pecunia, & sumptibus nobilissimi homines publicae laetitiae seruierunt. Ego vero in huius mulieris splendore animi demonstrando, & naturae dotibus intimis euoluendis, quae postea emanarunt, & cotidie magis quasi lumina quaedam, elucent, studium & operam meam omnem collocabo; quod si aliqua in parte efficere potuero, putabo id non ab ingenij mei viribus profectum, quae exiguae sane sunt, vt iam dixi, & vt omnes etiam sentiunt, sed ab amore, quo Deus prosequitur hanc optimam feminam, ipsius ornandae, & iusto, atque ipsi debito honore afficiendae studiosus, qui mihi mentem hanc dederit, vt ipsius reconditas virtutes, idest in animo sitas, & meliore nostri parte constitutas, aperirem, atque omnibus notas facerem: nam aliter illae, quae iam foras prodierunt, & honesta non pauca facta pepererunt, reconditae & abditae vocari nullo modo possunt. Cum igitur ipsam commendare velim, ac veris laudibus ornare, quid commemorem vetustatem eius generis, & res gestas maiorum ipsius? quamuis sine vlla dubitatione magnas, & a virtute etiam magna ex parte profectas: neque enim haec propria illius bona sunt, sed communia ipsi cum alijs omnibus eius familiae, ac maxime illustris, claraeque in primis domus; quorum sane bonorum vestigia quaedam reperiuntur in alijs quoque domibus, & splendidissimis familijs, etsi non tanta, neque ita expressa; quid opes & diuturnam perennemque potestatem ipsius gentis, quamuis satis amplas, & perpetuo tenore florentes; &, vt ad eam propius accedam, quid referam corporis bona, firmam valetudinem, vires, pulchritudinem? Illa illa vera bona sunt, & quae sola (vt sapientes non nulli olim censuerunt) videantur hoc graui honestoque nomine vocanda, quae animum componunt, atque inde omnem maculam, semenque vitiorum euellunt.

Cuiusmodi

Cuiusmodi in primis est pietas erga Deum immortalem; quae quanta in hac optima muliere sit, & quam penitus in tenero ipsius animo insederit, admirari potius licet, quam praedicare; vt saoe ciuitas omnis nostra admirata est, cotidieque magis admiratur, ac stuper: quis eoim oon, vt rem nouam atque omnibus seculis ioauditam, admiretur ac colat, cum videat feminam opulentissimam, atque omnibus fortunae bonis abundantissimam, eandemque io flore aetatis constitutam, posthabitis omnibus spectaculis, ac ludis, vel potius neglectis, tam assidue in sacris aedibus versari, & tam demisso animo, fortunarumque suarum, atque amplitudinis oblito, illic manere; reique diuinae, cum fit, tota mente, atque animo incumbere? ex qua re haec augustissima, & sanctissima femina maiorem voluptatem capit, quàm ex sacris virginibus salutandis, & omnibus commodis adiuuandis? Haec cum cotidie spectentur, ante oculosque omnium fiant, ita in se conuerterunt animos nostrorum hominum, vt de oulla alia re tam creber sermo apud nos sit; meritoque id ac necessario fiat, quod paulo ante a me dictum est: vt valde scilicet cuncta ciuitas admiretur singularem virtutem, vel diuinam potius, huius integerrimae, ac purissimae feminae: qui autem secum cogitare voluerit, ex quibus parentibus ipsa orta sit: & ex qua domo prodierit, multo minus hoc admirabitur, vel potius cuncta recte, & ordine fieri iudicabit: cui enim ignotum est, quae fuerit religio FERDINANDI patris, qui cum alijs etiam maximis virtutibus floruerit, omnibusque animi partibus ornatus extiterit, quae conueniont summo illi gradui hoooris, quem optimo iure in vita obtinuit, ob hanc praecipue eximiam laudem commendatus fuit, & in vitae sanctitate, ac vera religione, in primis enitnit, atque voo omnium ore per vniuersum orbem terrarum eo nomine celebratus fuit. Idem etiam vere dici potest de MAXIMILIANO fratre, a quo illa post ioteritum patris instituta, & educta est: cum enim ipse etiam abundet omnibus animi dotibus, quae requiruntur in eo, qui legitimum imperium io Christianos homioes habiturus sit, valdeque commeodetur opioione certa fortitudinis, atque animi inauditae magoitudinis: quae tamen cum prudentia coniuncta sit, iudicioque io consilijs capiendis incredibili, non minor tamen est pietate aduersus Deum, nec parum summa hac virtute, fonteque ac radice reliquarum omnium celebratur. Noo appellaui autem te, ANNA mater, regina bellicosarum oationum, cum de institutione filiae tuae, pietateque ingenti loquerer, quamuis exemplar quoddam antiquae religionis fueris, quia paucos dies, postquam tu hunc alijs felicissimum partum edidisti, fato functa es, nec quemadmodum ipsam procreasti, ita etiam eandem educere potuisti. Nec tamen non partem aliquam optimorum suorum morum ipsam a te traxisse, ingenitamq; ei fuisse a natura tantam probitatem, existimandum est, cum vera effigies tui sit; nec formam tantum faciemque, sed indolem etiam tuam, & ingenium referat; & praeterea, quod ob immaturam mortem illa a te habere noo potuit, a maioribus suis sororibus, a te sanctissime institutis, obtiouit, atque ita redundauit in ipsam tua optima, & grauissima educatio. Non fuisset igitur illa quidem melior; nec in omoi genere muliebris virtutis perfectior, te altrice, cum omnes oumeros io se booitatis habeat, sed tamen, ne te tua, & tibi debita laude priuemus, aliquo modo filia disciplinam tuam oluisset, sed eo vode digressus sum, reuertar. Notum etiam esse arbitror extitisse quondam in hac familia, quae semper viris illustribus, & hooestis omnibus factis claris floruit, hominem, qui sanctitate vitae, ita commendatus fuerit, & in cultu Dei Opt. Max. ita enituerit, vt viam sibi aditumque ad caelum aperuerit, & in diuorum numerum relatus sit. Cum eoim alij plures inde fluxerint, qui merito, & ipsi alia commeodatione idem nomen consecuti sint, & beneficio vetereque titulo imperij, diui vocati fueriot; hic tamen praeter ceteros, existimatus est, ob mirificam animi probitatem, cultumq; vitae seuerissimum; nec non quia plura in vita effecit, quae sine ope diuina effici posse oon videbantur, gratus acceptusque Deo Opt. Max. in eorum numerum relatus est, qui sancti, inferioris aetatis lingua, vocantur, ac propitij esse mortalibus pie vereque creduntur; precesque eorum, ac vota ad verum Deum, auctoremque nostrae salutis comportare. Nequis autem me fingere aliquid, ac comminisci putet, cupiditate incensum ornandi haoc familiam, quae nullum decus adnenticium externumque requirit, cum suis proprijsque referta sit, nomen etiam ipsius ponam, qui nouo hoc decore florentissimam familiam, instructamque omnibus virtutibus illustrauit: is enim fuit Leopoldus Austriae Dux, ab Innocentio VIII. Pont. Max. custodito vetere instituto ac more, (qui mos tunc ob antiquam ionocentiam integritatemque eius aetatis saepius frequentebatur) atque omni pompa cerimoniarum, praeclaro eo nomine donatus: eo honore affectus est, quo nullum maiorem, qui mortales nati sunt, consequi, post mortem etiam, possunt. Sed viuit adhuc io hac religionis plena domo, regina MAGDALENA, mode-

moderatiſſima mulier, vna FERDINANDI filiarum, buluſque noſtrae praeſtantiſſimae adoleſcentis ſoror, quam ſperare non ſine canſa licet eoſdem diuinos honores aliquando conſecuturam: cuncta certe Germania huius animi, ac iudicij eſt; ferturque per ora omnium populorum, admirantium vehementer ſingularem probitatem ipſius, iam iamque venerantium, ſermo de ipſa, vt de ſanctiſſima femina, & quae caeleſti potius aeternoque domicilio, quam his terrenis mortalibuſque ſedibus digna ſit; ipſa certe iam pridem animum mentemque ſuam hinc abduxit, ad caelumque ac diuinas res contemplandas totam conuertit; cuius ſuae voluntatis ſtudijque certiora olim ſigna dediſſet, niſi imperium patris, amorque erga minores ſorores, quae praeſidio eius, cum matre orbatae forent, egebant: ac pietas denique, ne totam ſe pietati religionique traderet; penituſque ſe mundo abdicaret, prohibuiſſet. Perſpicuum igitur eſt his tot, ac tam certis teſtimonijs, illam talem eſſe debere, inſitamque eſſe a natura, vel potius innatam in moribus ipſius, non aſſumptam, & aliunde aſcitam hanc eximiam religionem: quare perpetuam ipſam fore, ac cotidie magis vires ſuas amplificaturam, ſiquid ipſi addi poteſt, ſperare debemus. Habet autem ciuitas, quod maxime optauit, impetrauitque id bonum, quod ſemper a Deo ſummis precibus flagitauit: cum enim haec tellus a priſcis vſque temporibus mirifice dedita religioni fuerit, & quemadmodum fortitudine bellicaque diſciplina commendata olim fuit, ita etiam hac, principe reliquarum omnium, virtute celebrata ſit: intelligo autem tempora illa, quibus cultus deorum, ſuperſtitio potius, quam religio appellari potuit, (quae tamen propria ipſorum culpa non fuit, ſed commune vitium, atque inſcitia illorum ſeculorum, quibus omnia, quae huc pertinerent, ac caliginis, & tenebrarum plena erant,) nec non illa quoque; quibus patefactis iam oculis, homines coeperunt lucem aſpicere; ſpretiſque atque exploſis veteribus illis ritibus, toto animo veram religionem amplexati, ac maxime pium Dei cultum amare: nam quin poſterius hoc quoque, non minus, ac prius illud verum ſit, dubitari non poteſt, cum tot veſtigia in ipſa extent Chriſtianae religionis, antiquitus in ea impreſſae. ac multitudo id etiam declaret, optimorum, ac ſanctiſſimorum virorum, qui in ea poſtea viguere. Cum igitur haec terra, vt eo redeam, vnde diſceſſeram, abreptus cupiditate confirmandae rei, quae confirmatione minime egebat, hac in primis laude floruerit, quomodo poteſt non diligere, & in oculis ferre hanc auguſtam, & vere diuinam feminam, in cuius animo inſtitutiſque omnibus ſolida perſpicitur, & expreſſa, non adumbrata vera religio. Obſtupeſcit illa igitur, ac merito id quidem, tantam probitatem, tantam manſuetudinem, tantam & tam inauditam in ea aetate ſeueritatem, conditam tamen illam, ac temperatam cum ſingulari humanitate, & incredibili morum ſuauitate, in primiſque, vt dixi, qua admodum delectatur, & ad quam natura, moreque maiorum propenſa eſt, obſtupeſcit tantam erga Deum Opt. Max. pietatem. Et haec cauſa fuit, cur multi nobiliſſimi honeſtiſſimique homines, quique etiam diuitijs, atque opibus abundant, contra conſuetudinem antiquam vrbis, quae ſemper triſtis admodum in hac re, ac valde ſeuera fuit, deſiderio magno flagrauerint (vt omnibus notum, atque exploratum eſt) commendandi illi filias, quas vnice diligerent, & valde caras haberent, vt earum opera miniſterioque vteretur in commodis vitae procurandis, dignitateque ſua tuenda: videbant enim ſe illas in caſtiſſimam domum, pleniſſimamque integritatis mittere, & ab omni non ſolum culpa vitioque vacuam, ſed opinione etiam, tenuique ſuſpicione alicuius leuiſſimae maculae, & quaſi in diſciplinam ipſi tradere, vnde poſtea exirent ornatae optimis moribus, imbutaeque ſtudijs honeſtiſſimis, atque hoc ſibi magnificum, & praeclarum eſſe iam antea experti fuerant: eadem enim laude floruerat, quae ſocrus ipſius, ſi diutius vixiſſet, fuiſſet, optima & ſapientiſſima mulier, ELEONORA: neque enim tam mouit ipſos nunc, quemadmodum ſane mouere debuit, ſplendor fortunatiſſimae domus, claritaſque maiorum ipſius, cum tali mulieri ſeruire aliquo modo ſit ceteris imperare, ſpeciemque in ſe multam, ac dignitatem habeat, quam (vt antea fecerat) firma opinio ſanctitatis, & incorrupta, quoque nullae illecebrae vitiorum penetrare vllo modo poſſint, diſciplina. Cum autem negari non poſſit, priſtinam illam morum ſeueritatem, & in mulieribus, & in adoleſcentibus, languidiorem factam eſſe, & multum ſuarum virium remiſiſſe (libet enim verum fateri; nec falſi aliquid, affineque vanitati, ac mendacio in hac oratione mea locum habebit; quod tamen proprium noſtrum incommodum non eſt, ſed commune totius Italiae vitium, quae iam ad nimiam facilitatem, ſuauitatemque humanitatis non ferendam, declinauit) ſiquod remedium huic malo adhiberi poteſt, ne longius ſerpat, in eumque locum veniat, vt nulla ratione fraenari amplius coërcerique valeat, hinc ipſum expectari naſcique debet, praecipue in ipſius genere, muliebrique ſexu emendando, & corrigendo. Quae enim femina tam mollis, & tenera erit, totaque ornatui corporis, & leuitatibus dedita, ne dicam libidinibus, atque amoribus, quam non pudeat illius ſui inania

nia

nis studij, seq; ipsam stultitiae damnet: cum videat hanc, summo loco natam, omnibusq; fortunae bonis expletam mulierem, instruendo & ornando animo deditã esse, non corpori expoliendo vacare; libentiusq; multo templa diuorum frequentare, atq; ibi totos dies cõterere, quam ludos visere, & in theatris, spectaculis intentam, manere: cui enim notum, & exploratum nõ est, principes viros, & qui imperium in aliquam gentem habent, exemplo magis, & innocentia, quam legibus, & interdictis, populos emendare, & vniuersam ciuitatem a vitijs reuocare? Quod igitur summum beneficiũ aliquando haec nostra patria habuit ab optimis moribus, & singulari doctrina praeditis viris, cum nacta est aliquos, qui vtraq; re valeant, nec minus vita & moribus, quam eloquentia freti, in sacra illa suggesta ascendant, vt admonita ab illis, & assiduis concionibus castigata, vitam moresq; in meliorem partem mutaret, & omnes delicias suas ad certum tempus excuteret, donec scilicet memoriae ipsorum haeserit vestigium aliquod optimorum praeceptorum, idẽ nunc ab optima femina, & exemplo quodã continentiae, veterisq; sanctitatis habebit: funguntur enim hoc munere apud nos, sanctissimo & grauissimo omnium munerum, non tantum nostri homines, sed externi etiam, vndique, vt prosint moribus, euocati; qui illis artibus, quas significaui, ornati, & mira cupiditate incensi instituendi ciuitatem, & beatam illam vndique efficiendi, nulli labori parcunt, vt pulcherrimum hoc opus efficiant, & consilium suum optimum ad exitũ perducant; illi vero, vt dixi aliquando non nihil profuere, & aliqua in parte ciuitati aegrotae medicinam fecere. Sed, quia cotidiana nõ est curatio haec: certo enim tantum tẽpore anni vsurpatur: in verbisque praeterea tota, & oratione fundata est, diuturna salus. quae hinc nascitur, esse non potest; sed facile extinguitur, & e manibus cito elabitur, cum quicquid studio, & labore honestorum virorum lucri factũ est, id magna ex parte, vitio & temeritate incõditae multitudinis, & ad flagitia pronae, amittatur. Vt spero antẽ, & toto animo opto (in qua mea honestissima voluntate scio me plures socios habere; cum omnes ciues, qui habent in se aliquid non modo prudentiae, sed etiam sanitatis, & quos dolor aliquis tangit communis licentiae, & sumptuum magnitudinis, idẽ hoc ardenter cupere debeant, & supra cuncta alia cõmoda optare) vt spero igitur, quod hi minoribus viribus praediti, raroq; & infrequenter hoc medicamẽto, remedioq; pestiferi morbi vtentes, efficere nõ potuerunt, efficiet haec praeclara, & fortunata mulier, maximis suis, diuinissimisq; bonis adiuta, & omnibus diei horis oculis omniũ obuoluta, vt alteram saltẽ partem ciuitatis erudiat, & exẽplo sui modestia, & ceteris virtutibus instruat: nã si hoc contigerit, &, quod ipsa toto pectore exoptat, quoq; suos omnes ingenij neruos intendit, exitum habuerit, minore negotio virile genus, in quo plus roboris, ac iudicij est, emendabitur. Oportere antẽ cito obstruere viam graui morbo, & exiles adhuc infirmasque fibras ipsius elidere, perspicuum est, ne diuturnitate validior fiat, & omnẽ postea medicinam reipuat; qua peste Deus Opt. Max. ciuitatem nostram liberet, vt adhuc summa sua benignitate, & amore egregio erga nos, liberauit; nec tamen merito reprehendi, & accusari potest, qui longe incommodũ aliquod aduenien svidet, & ne irrumpat, & omnia labefactet, exemplo corruptorũ populorũ, timet. Non posse autem beatam vndiq; esse ciuitatem, quae illa parte laborat, & in qua mulieres delicate molliterque viuunt: cognouimus etiam auctoritate doctissimorum virorum, qui suis monimẽtis litterarum prodiderunt, atque id non vno tantum loco; quo magis apparet ipsis eam rem mirifice displicuisse, ciuitatem Spartiatarũ dimidia ex parte vita beata caruisse, in qua muliebre genus incontinenter luxurioseq; viueret, nec vllis seueris legibus institutisq; coercitum foret. Et certe mirari licet consilium Lycurgi; qui cum alijs in rebus seueritatem amauerit, vel asperitatẽ potius, & duritiam victus secutus sit, tantopere mulieribus indulserit, atq; adeo huic generi lubrico, & ad voluptates procliui, habenas remiserit. Sed hoc non huius tẽporis est: quare ad nostram integerrimam feminam redeamus, & diuinis quibusdam bonis excultam & expolitam; quae bona, quantum in ipsa situm est, in alias etiam spargere, ac disseminare conatur, & huius pulcherrimi operis efficiendi studio, & desiderio magno inflammata est: illa enim cum in plenissima dignitatis domo educata sit, disciplinamq; a teneris annis hauserit grauissimam & moderatissimam, inde percipit veras, ac puras voluptates: negligit antẽ & nullo loco habet, quas ceterae mulieres sectantur, atque magni aestimant. Non opus est me hoc accurate studioseq; cõprobare: huius enim animi ipsius testis est vniuersa ciuitas, cotidieq; quam illa contemnat cultũ corporis inanem, multis & magnis signis declarat: quae namque pecunia illi tribuitur, grandis & ampla, vt purpuram, & gemmas emat, & reliquo splendori nitorique externo seruiat. eam omnẽ in sacris virginibus subleuandis, & mẽdicis hominibus alendis conijcit. Affirmare etiã possum vestimenta ipsam sumptuosa, ac splendida, & qualia loco illi, quem tenet, dignitatiq; conueniunt, oblata ipsi, ac paenè obtrusa, eã plerumq; seponere, atq; domi condita, & collocata habere, satisq; se lautã, & nitidam putare, si animũ expoliat, ac vero se decore fulgoreq; exornet. Nã cognitũ etiam, & animaduersum est, ipsam cũ omni sua pompa, & grege familiariũ priuatas aliquando domos ingressam, vt mulierculas, aut aegrotas, aut senectute confectas, easdẽ tamen vitae integritate, & sanctitate morũ celebratas, & ipsas visat, & bonis suis. pecuniaq; expleat. Verũ igitur est praeceptum illud, & dignũ sapiẽtissimo eo viro, & omnium fama linguaq, celebratissimo, qui ipsum edidit: is autem fuit Pythagoras Samius, vitae hominum optimus cultor & magister: dicebat enim, Optimam viuendi rationẽ, & quae merito probari posset, esse eligendã, quae si forte primo tristis, & aspera visa foret, consuetudinẽ eam suauẽ, & iucundam reddituram asseuerabat, quod vsu venire in hac nostra plane intelligimus, ac videmus. Sed cũ iam satis de indole ipsius optima & sanctissimis institutis locutus fuerim (nam siquae restant, quẽadmodum profecto restant: neq; enim potui tam breui tempore omnes suas virtutes aperire, & facto aliquo ipsas illustrare, alio tẽpore cum plana illa omnibus

bus facta erunt, nec ſcrupulus vllus in animo alicuius de ipſis reſtabit, a me exponentur, & litteris mandabuntur)videor nunc debere ad te conuerſa oratione mea, Coſme Dux ſapientiſſime, publico noĩe te laudare,& conſiliũ tuũ in caelũ ferre, qui hoc fieri volueris, & in hanc curã toto animo incubueris:non.n.tuã domũ tm̃,omnibus honoribus ornatã,ornare ſtuduiſti ſplendore huius florentiſſimae familiae,& praeſidij ipſi plurimũ cõparare,opibus validiſſimae gentis, ſed patriae ẽt ciuibuſq; decoris multũ,ac firmitatis acquirere:cũ illa principẽ habeat,ducẽq; imperij ſui,ac fortunarũ oĩum, eũ,qui cũ ipſe per ſe nobiliſſimus ſit,& ſumma quaq; dignitate ornatiſſimus, adiunxerit ẽt Auſtriacae domus ſplendorẽ,ac gloriã ſuis laudibus:atq; ita cumulũ magnũ,quod fieri non poſſe videbatur, addiderit domeſtico aceruo veteris dignitatis,ſuorumq; ſplendidiſſimorũ honeſtiſſimorũq; factorũ: haec autẽ eſt vera ratio patriã exornandi;his artibus aeternus honos paritur ſuis ciuibus; hoc pacto ſibi principes viri aĩos eorũ,in quos imperiũ habẽt,deuinciũt. Eodẽ autẽ tempore non tibi tm̃ con filio hoc tuo maximũ gaudiũ,ac voluptatẽ perpetuã peperiſti, ſed nobis ẽt infinitã laetitiã,atq; hilaritatẽ attuliſti:laetamur.n.magnopere nouo hoc noſtro ſplendore,ac bono,indeq; voluptatẽ magnã, ac ſolidã merito capimus,nec minus laetamur,quia te laetũ,& vndiq; hilarem videmus:quis.n.vmquã ſe tam laetũ,ob aliquod ſummũ,& inexpectatũ bonũ a ſe ſubito partũ,praebuit,quã tu in his feliciſſimis nuptijs te ipſum feciſti? quod eo magis animaduerſum eſt, quia ſemper reliqua omni vita grauiſſimus ſeueriſſimuſq; fuiſti,ac perſonae tuae, altiſſimoq; iſti gradui honoris,quo praeditus es, ſeruiuiſti. Quis vmquã vidit parentẽ aliquẽ tãtopere ex ſe natã filiã diligere,q̃ tu ab omnibus intelligeris,nurũ hanc tuã,optimã,ac puriſſimã adoleſcentẽ;&,ſiquis vero ac proprio noĩe ipſam appellare velit,delicias orbis terrarũ,amare,& ſi licet ẽt ita loqui,fouere ac colere;nec mirũ hoc cuiquã videri debet:cuncti.n.mortales honeſtis ſuis factis laetantur, nec ſatiari queunt cogitatione, & animaduerſione ſuorũ pulcherrimorũ operũ. Tibi vero Franciſce, Princeps optime,ac vir fortunatiſſime,huius integerrimae mulieris,gratulor;cuius hoc propriũ bonũ eſt:(tempus.n.iam eſſe videtur, vt relicta grauiſſima perſona patris tui,qui tibi dux & auctor,vt ceterorũ,ita ẽt huius ſummi, ac praeclari cõmodi fuit,ad te ſenſus animi mei,orationẽq; dirigã)gratulor igitur tuae felicitati,ac vere,& ex aĩo gratulor,quod ipſi potiſſimũ eximiũ hoc bonũ contigit,datũq; tibi eſt voluntate Dei,vt cũ hac nobiliſſima femina,& oĩbus animi,& fortunae dotibus expletiſſima,aetatẽ degas;quo bono,ſi vere cogitare volumus,& non opinionibus vulgi ducimur,nullũ maius,nec magis ſolidũ bonũ eſt. Habebas iã pridẽ beneficio parentis tui,atq; inaudita paenè liberalitate,quae a mortali hoĩe in vita optari,& impetrari poſſunt. Tradiderat ille tibi habenas oĩum ſuarũ ciuitatũ, fortunatiſſimarũ & nobiliſſimarũ, regẽdas. Omne imperium ſuũ,virtute ipſius,& periculis partũ,a te gubernari, & adminiſtrari voluerat. Suas deniq; oẽs opes,& dignitatẽ,in tua manu,& poteſtate collocarat. Reſtabat aliud nihil,niſi vt domi haberes,ſociã thalami,& ſanctiſſimi matrimonij, feminã lectiſſimã, & oĩbus venuſtatibus refertiſſimã;qua,participe honeſtiſſimi facti,liberis operã dares, & cũ qua oẽs tuas curas, & gaudia cõmunicares,obtinuiſti ipſũ,eiuſdẽ cõſilio,& prudẽtia ſingulari,& tale q̃dẽ nactus es,vt ego libello hoc,& paruo monimento ingenij mei oſtendere conatus ſum,vt augeri ipſum,amplificarique nullo modo poſſit. Gaude igitur perpetuo ingẽti hoc,& praeſtanti Dei dono,& fruere diu,cum ceteris tuis morũ,& naturae bonis,tũ in primis hoc,quod maximũ oĩum,quae cadere in hoĩem poſſunt,& perfectiſſimũ eſt. Quod ſi breui,vt optamus,ac toto aĩo cupimus,fructus aliquis extabit huius honeſtiſſimi coniugij,dederiſq; nobis liberos,natos ex his duabus luculentiſſimis, & florẽtiſſimis ſtirpibus, & tibi ipſi firmũ aeternũq; praeſidiũ parabis,& parenti tuo,optimo ac fortiſſimo Duci gaudiũ mirũ in modũ augebis,& ciuitati,quae hoc cupide expectat,ceteriſq; oĩbus Etruriae populis dignitatẽ,ac decus apportabis. Cũ autẽ non ſine cauſa videri alicui poſſit hic labor meus abſolutus,& oratio iam ad exitum ſuum perducta,quo tamen facere poſſum Maximiliane, Imp. clariſſime,& ſumma quaque virtute inſtructiſſime,quin te,quamuis abſentẽ, & magno locorũ interuallo a nobis diiunctũ,appellem,tibiq; totius noſtrae gentis noĩe gratias agã,qui tm̃ & tã praeclarũ munus nobis miſeris, & ſocietate tui glorioſiſſimi ſanguinis,Principes noſtros ornaueris: a te.n. hoc mirificum noſtrũ bonum manauit,tibiq; acceptũ referre illud,fateri profecto debemus. Abundat ſane domus tua, & maxime illuſtris familia,eximijs alijs,& luculẽtis bonis,nec tñ hoc parui ducendũ eſt,quod fortunae in patrẽ tuũ teq; ipſum mira benignitate facultatẽ nactus es,auxilio plurimarũ ſororũ,cõciliandi tibi,ac firmo ſtabiliq; vinculo deuinciendi,vt alias non nullas honeſtiſſimas totius orbis familias,ita tres cunctae Italiae ſplendidiſſimas,ac perilluſtres domos;in quibus haec noſtrorũ Principũ eſt, multis modis,ac certiſſima quaq; ratione inſignis. Ornaſti igitur oẽm hanc terrã lumine, ſplendoreq; proprio tuae domus,& quaſi ſtellas quaſdã,valde claras fulgenteſque,in ea fixiſti,atq; ita maximo, & numq̃ interituro beneficio vniuerſam Italiam affeciſti:quare valde tibi obligati ſumus, vt pro meis oĩbus ciuibus loquar,& quod in animis eorum conditum defixumq; eſſe intelligo,aperiam. Cum autẽ alia quapiã ratione partẽ vllã tanti muneris cõpenſare nequeamus,hoc quod in nobis poſitum eſt facimus,ac grato quidem aĩo libentique facimus,vt cuncta tibi cõmoda optemus; ac Deum Opt. Max. rogemus, vt tibi in oĩbus tuis conſilijs factiſque ventos ſecundos praebeat, & optimae tuae menti proſperos exitus largiatur. Cumq; bellũ inſtet periculoſum,ac maxime formidabile, quod ab immaniſſima gente, auidiſſimaque noſtri ſanguinis maieſtati tuae, fortiſſimiſque nationibus infertur, in quo bello virtutis tuae explicandae facultatem magnã habiturus es,multis precibus a Deo petimus, de tua, & totius pij populi ſalute ſolliciti,vt felix in eo ſis: indeque tibi honeſtam, ac glorioſam, & nobis omnibus valde vtilem, ac ſalutarem victoriam conſequaris.

FINIS.



PETRI VICTORII EPISTOLARVM

Liber Primus.



PETRVS VICTORIVS Nicolao Ardinghello. S.



EX moltis epistolarum voluminibus a Cicerone confectis(nemo eoim nec plnres, oec elegantiores scripsit) ooo parua pars, longi temporis inioria, amissa est: quod damnom, etsi grauiter molesteque pati debemus, cum nullum sit scriptorum genus, qood magis in Cotidiano vso versetor, aequiore tamen animo ferendum erat, si eae ipsae, quae remanserunt, integrae, ac mendis porgatae essent, & non omnibus partibus corruptae, ac lacerae: haberemus enim omnis epistolarum generis exempla pulcherrima ac perfectissima: quibus propositis, studioseque animaduersis, possemus omnem rem, quae incidisset, copiosè & ornate explicatam litteris mandare, iisque certiores facere absentes: nonc verò com mendosae & diminotae admodum sint, quae circumferuntur, ac veneunt, fit, vt non ita cupidè, & cum voluptate legantur: cum enim crebro lectoris animus io aliquem locum offendit, qui sua obscuritate & corruptione impetum eius frangat, & tamquam in salebris haerere faciat, adeo languescit, & corroit, vt penitus cursum, in qoo ante alacriter ferebatur, remittat, ac deserat, & sic omne stodij illios iter interrumpitur, vt vix vllus ex ea lectione fructus percipiatur. Huius autem mali diuersae caussae extiteront: longam quidem diem, qoae multa litterarum monimeota sustolit, non paucas etiam his, quae in vita remanserunt, tenebras obfudisse facile concedimus: sed aliud quoque oon minorem tam grauis incommodi culpam sustinere existimamus: quod & ipsum, quia notum iam omnibus, & exploratum est, ploribus verbis persequi necesse non est: quis enim nescit, quae fuerit multorum superioribus temporibus in corrigendis antiquis aoctoribus licentia? vtque, dum labes quasdam delere vellent, saepius graoiores maculas inuexerint? & aliorum etiam sinistrum deterrimumque consilium, qoi, cum interpretum munere fungerentur, quaecunqne non intelligerent, soliti sunt immutare & peruertere, ne aliquid oescisse viderentur, opinionemque hominum de suo ingenio, atque eroditione amitterent, non parua certe hi quoque detrimenta intulerunt: sed haec iam pridem ratio explosa & damnata est: nam multi ingeniosi & diserti viri, videntes hoc malum cotidie magis fundi ac dilatari, non amplius sibi cessandum rati, se his fortiter pro communi studiosorum omniom vtilitate opposuerunt: auctoritateqoe & studio suo tantam audaciam temeritatemque refrenauerunt, maculas, quibus illi optimos quosque latinae lin-

quae auctores turpiter foedauerant, delentes, nec non fuliginem eam, qua ipsos quoque dies asperserat (non enim cum vno tantum hoste his certamen fuit) suis ingenijs abstergentes, hi magna cura & diligentia veteres libros inquirendo, sine quorum ope nihil fere huic rei vtilitatis adferri potest, egregiam operam in hoc negotio nauauerunt: horum semper a me studium laudatum, & celebratum est: tantum enim beneficium ab his acceptum fuisse iudico, vt, si illorum opera cessasset, eo processura fuerit imperitorum audacia, vt omnes bonos paeniteret: nec mihi satis fuit ipsorum studium industriamque laudare, verum etiam quantum in me fuit, ad meum vsum eos imitari volui, quantoque doctrina & ingenio inferior essem, tantum labore & diligentia parem illis operam praestare conatus sum: fere enim semper quaecunque maiore studio legi, morem habui cum vetustis exemplaribus conferre, nec me vmquam huius meae operae paenituit: cumque olim antiquos codices M. Tullij epistolarum, diu multumque a me perquisitos, nactus essem, quod in alijs facere consueueram, in his maiore auiditate aggressus sum: hi enim praecipue libri inter alia Ciceronis opera propter multorum locorum obscuritatem, & quia vndique male habiti erant, singulari quadam diligentia mihi indigere videbantur; nec fefellit vetustas eorum librorum spem, quam de ipsorum probitate animo conceperam: plurima enim in illis offendi, longe a vulgatis codicibus diuersa, multaque, quae sine vlla vllius opera statim se probarent, non pauca, quae adhibita cura, & diligentia restitui posse confiderem: quae saepins animo reuolnens, cunctosque auctores, quos mihi aliquam opem ad ea illustranda adferre posse suspicatus essem, diligenter percurrens, operam dabam, vt ea ne iacerent, fereque numquam librum meum in manus sumebam, quin illnm aliqua parte (vt mihi quidem videbar) meliorem facerem, atque huius mei laboris fructum putabam volnptatem, quam animo capiebam, cnm aliquem locum restituissem, quos omnes amicis aperiebam, quibuscum, fide ac beneuolentia singularibns, semper mea omnia libenter communico: illi autem, cnm meum hoc studium & si parum clarnm aut nobile, mihi tamen vtile, ceteris non ingratum fore praedicarent, me ipsum ad hanc rem mea sponte incitatum vehementius adhuc suis verbis inflammabant: & tamen eundem fincm mihi primo propositum firmiter animo retinebam, vt, siqua vtilitas ex hac mea sedulitate parari posset, ea cum amicis familiaribusque meis fruerer, non quia, si vlla ex ingenio studioque meo commoditas capi posset, alijs inuiderem, sed ne mea in hac re egregia voluntas mihi arrogantiae tribueretur: cum res in hoc statu esset, ecce tibi Florentini hi nostri librorum impressores, qui aliquid de mea hac diligentia audissent, petere coeperunt, vt sibi libri mei copiam facerem, velle se cuncta M. Tullij opera ample magnificeque excndere. Ego vero qui nihil tale vmquam animo cogitassem mirari primo, postea obstinatissime pernegare: sed illi tandem & precibus suis, & communium amicorum intercessionibus inuitum coegerunt me meos hos, qualescunque essent labores, sibi polliceri: qui vtinam tam ceteris vtiles iucundique sint, quam mihi molesti importunique fuere: oportere enim duxi, postquam onus hoc mihi imponi passus eram, me non nihil operae, temporisque rursus in hac re consumere: ad eosdem igitur antiquos libros redij, easdemque res, vt potui in alijs nunc litteris occupatus iterum recognoui, quod tamen magno meo incommodo fastidioque factum est, magnoque meliorum studiorum damno. Tanto autem desiderio flagraui, vt nostra haec opera in bonam partem accipiatur, eademque animi sinceritate, qua a me suscepta est, iudicetur, vt vbi penitus omni diligentia & industria adhibita, rectam lectionem indagare me posse desperauerim, adductus sim ingenuè confiteri, omnibusque nostram locorum illorum ignorationem notam facere, acrioreque ingenio, & maiore eruditione praeditis ea snppeditare auxilia, quibus facile possint labes has, tamquam grauem aduersarium, conficere: nec enim imitari volui Homericum Achillem, qui cum Hectorem perterrefactum, fugaq; sibi salutem quaerentem conspexisset, nutu capitis Graecis omnibus interdicebat, ne in eum tela conijcerent, veritus, ne quis fortè, illo vulnerato, summam sibi inde gloriam acquireret: ipse autem posterior, reque iam transacta veniret, tanta erat in eo auiditas gloriae, tantaque eam sibi laudem arripiendi cupiditate ferebatur, vt perpetuum & infestissimum sibi hostem nollet ab alio laedi, aut tangi. Nostrum consilium longe diuersum fuit; vt enim citius prosternatur, communem hostem cunctis monstrauimus, pro viribusque, fracto prius illo & paene profligato, aliorum etiam opem conuocauimus, omnibusque in eum animnm auximus, eaque arma dedimus, quibus ipsi penitus vita eripiatur: volni enim omni ratione, qua potui, aliorum etiam ingenia, qui hoc studiorum genere delectantur, allicere & iuuare, vt nos cito habeamns haec nobilissima Ciceronis monimenta, si non integra & perfecta (re vera enim, qui diligenter attenderit, videbit multis esse locis adeo corrupta, & quasi decurtata, vt sine meliorum librorum copia nullo modo resarciri possint) saltem huiuscemodi, vt sublatis mendis, reiectisque

quorundam

quorundam ineptijs, libenter legi & intelligi possint. Quam autem vix sperare debeamus meliores adhuc libros inueniri posse, conijcere licet, quod cum multos annos summo ardore, tot veteribus tota Europa bibliothecis excussis, certatum sit magna laude, ingentibusque praemijs propositis his, qui aliquid sua diligentia è tenebris eruissent, parum tamen lucri factum est: Spero equidem, confidoque fore, vt hi loci, quos ego vt ambiguos incertosque reliqui (nam multos plane desperatos, ea, qua hodie loca mutila & hiantia indicare moris est, nota signaui) cito sint cura diligentiaque studiosorum emendati in lucem prodituri: nos etiam, quantum fieri poterit, totos parui ingenij nostri neruos intendemus, si forte, quod adhuc non contigit, commodiore tempore, sedatioreque animo praestare possimus: numquam enim labore deterriti hanc curam deseremus: magna enim spe teneor his vestigijs posse in veram lectionem perueniri, cum saepe parua admodum peruersio sit, quae tantam caliginem offundit, vt, cum postea in veram incideris lectionem, mireris, indignerisque tam paruum in antiqua scriptura erratum tantum tibi negotij facessisse: vt autem suo arbitrio sententias aliquas, quae superioribus dictis quadrarent, interponere nullum negotium foret, sed audax temerariumque consilium, sic haec vestigia persequendo, parumque ab his declinando, veram lectionem reperiri posse confidere debemus, nec eam vllo pacto contemnere, quae è veteribus libris, quorum ex alijs partibus fidem & integritatem cognitam habemus, magna alicuius industria eruta sit. Quum autem hoc negotium plenum omnium suspicionum fuerit, multisque de causis me suspensum saepe incertumque tenuerit, in vna tantum re nulla mihi dubitatio exorta est: quod, cum cogitarem sub cuius potissimum nomine & tutela vellem hoc epistolarum volumen exire, tu solus occurristi Ardinghelle humanissime, quem ego sine scelere praeterire vix possem, & quem libenter putarem horum meorum laborum patrocinium suscepturum: tot enim sunt egregia tua erga me merita, vt, cum referendae gratiae par nullo modo esse possim, debeam saltem, nisi ingratus haberi velim, quacunque ratione possum, optimam meam voluntatem tibi ceterisque, qui tuorum in me beneficiorum conscij sunt, ostendere: nam, quin tu vnus praecipue possis magno illis praesidio esse, si quis in eos conetur inuadere, neminem dubitaturum credo, nisi qui te cognitum non habuerit: sed quis nescit mirificam tuam omnium ingenuarum artium eruditionem, summum ingenium, acerrimumque iudicium, quantoque studio & ardore animi soleas negotia, & famam amicorum tueri? non dico hoc temere, de quo loquar video: Cum omni semper culpa vacare conatus sim, nihil vmquam magis caui, quam in assentatoris vitium delabi, nullamque infamiam tantopere reformidaui: Quare, nisi ita esse plane scirem, non adeo stultus essem, vt vellem hoc quasi publico testimonio mendacij nulla necessitate coargui, sed nihil est, quod minus in tuis laudibus persequendis vereri debeam, quum sciam omnium nostrorum ciuium de tuis praestantibus virtutibus consensum: qui cum de te iam puero ex certissimis quibusdam signis cuncta sibi ingentia proposuissent, in ea spe cotidie magis, perspecta vitae tuae ratione, confirmantur. Cum plurimis igitur de causis hoc volumen ad te pertinuerit, ob hoc tibi potissimum a me mi[tti] debuit, quod cum in multis rebus opera & consilio tuo vsus sim, in hoc negotio studium & iudicium tuum fidele mihi, & vtile expertus sum. Accipe igitur vere tuum hunc librum & tibi maxime debitum, meque quod semper valde fecisti, ama ac tuere. Florent. Idib. April. CIↃ IↃ LXXXV.

PETRVS VICTORIVS Nicolao Ardinghello. S.



MAGNVM fuit ingenium M. Tullij, seu caeleste potius ac diuinum, quod tot optimarum artium scientiam capere, atque omnia, quae percepit, summo artificio explicare, ac litteris mandare potuerit, cum tamen omnem aetatem in rep. & in maximis rebus gerendis versatus sit: quibus enim ille temporibus quietum vacuumque animum a magnis curis, cogitationibusque habuit? quibusque difficultatibus, & impedimentis obrutus non est? Postquam enim ob fortiter gestum consulatum, & oppressam sceleratorum ciuium impiam coniurationem, magna in se improborum odia concitauit, numquam cessarunt non tam ipsius quàm patriae, & communis otij hostes eum varijs artibus aggredi, donec vi, armisque è ciuitate ea expulerunt, quam ipse suis consilijs ex ipsorum ferro, incendioque eripuerat: licetque non multo post magno senatus populique consensu in patriam reuocatus sit, incredibili totius Italiae laetitia, & plausu, non

tamen tutus ab inimicorum insidijs viuere potuit, qui ipsum numquam requiescere pati
suot: cumque & senatorijs muneribos, & forensibus laboribus esset hoc tempore distri-
ctus, numquam penitos philosophiae studium ex animo dimisit, sed quodcunque vacuum
tempus ab his praeclaris, gloriosisque laboribus nactus est, id omne in legendo aut scri-
beodo coosumpsit: constat eoim, quaedam de philosophia eum etiam his temporibus
scripsisse, sex inquam de rep. libros: nam, quin tres quoque illos de Oratore ad Q. Fra-
trem missos tonc scripserit, nemini dubium esse potest: sed post exortum ciuile bellum,
victosque Pompeianarum partium duces, cum vnius in potestate resp. esset, eiusque im-
perio ac voluntate cuncta regerentur, exoptatum sibi otium nactus, quamuis resp. lugu-
bre ac funestom, mirom est, quàm multa breui tempore volumina de obscurissimis, &
difficillimis philosophiae locis, quaestionibusque ediderit: cum aliter ille dignitatem
suam se tueri non posse cogitaret: nec se inertiae, ignauiaeque libero homioe iodignis da-
re vellet: tot inquam fuere, vt, qui omnem aetatem in litteris consompseront, ab omnique
publica administratione se abstinoerunt, non mediocri ingenio homines, acerrimo io hoc
studio posito, vix tot scripserint, cumque eo tempore propter varia & multiplicia homi-
num ingenia ab vno Socrate, tamquam fonte, plures familiae & diuersae disciplinae, quasi
riui, diductae essent, haberetque vnaquaeqne ratio suos defensores & grauissimos aucto-
res, omnes eas apprime tenuit, edidicitque Cicero, &, cum ei commodom fuit, aut de-
fendit, aut oppugoauit, quamois propter obscuram & abstrusam ipsarum rerum verita-
tem eam maximè rationem probaret, quae nihil sciri, aut percipi posse affirmaret, cun-
ctaque, quae verisimilia essent, sectaretur: oportebat autem egregiè artibus, ac doctrinis
instructum & eruditum esse, qui & pro omnibus philosophis, & contra omnes se posse
subtiliter ac copiosè dicere profiteretur: Stoicam verò philosophiam non parum admira-
batur, propter grauitatem ac magnificentiam sententiarum, (credo) ipsa valdè delectatus
vigebat autem ea tunc maximè, nonnollique Romani praestantissimi ciues ea disciplina
imbuti erant: nam multitudo Epicuri rationem magis sequebator, vt quae facilius perci-
pi posset, & alliceret, caperetque animos imperitorum laudibos voluptatis, quamois ea
quoque grauissimas sanctissimasqoe seotentias quandoque effunderet, quae fortes etiam
& iustos viros ei rationi posseot conciliare: nam ita illi aduersatus est, contradixitque Ci-
cero, vt non male de vita & moribus eorum, qui ipsam defendebant, existimaret, cum e-
tiam quosdam habuerit Epicureos homines secum magna beneuolentia, iocundissimaque
familiaritate coniunctos, qui cum omnes Epicuri sententias docuerant, quem ipsum qoo-
que noo odit, nec parcissimo tenuissimoque victu contentum fuisse vnquam repugnauit,
cum propter patrocinium voluptatis apud suae rationis ignaros malè ille audiret, & vt
ventri ac gutturi deditus ab aduersarijs in hoc male acciperetur: Veterem autem illam Aca-
demiam adeo intellectam cognitamque habuit, vt diu tractare non dubitarit: auctores sa-
nè ipsius ac principes, Socratem, Platonem, Xeoocratem, eorumque auditores omnibus
locis mirificè laudat, ac cunctis philosophis praeponit. Quomodo igitur potest aliquis
summum iogenium Ciceronis, summumque philosophiae studium non admirari? coosi-
lium namque eius institutumque latinis litteris explicandi, quae ante a Graecis tantum
doctoribus ac libris percipi poterant, quis adeo peruersos est, ac sibi ipsi commodisq; suis
inimicus, vt laudandum esse non putet? Cogitabat ipse hac qooqoe parte ciues suos iuua-
re, atque eos eunctas doctrinas in latinam linguam conuertens oon mediocri (vt erat) be-
neficio afficere: indignum enim ipsi videbatur, gentem illam, quae totum paenè orbem ar-
mis vicisset, legibusque temperaret, vitam moresqoe suos sine Graecis magistris excolere
& regere non posse, eumque omnibus rationibus imperaret, Graecis hominibus, ac do-
ctoribus seruire cogi. Reliqoa igitur haec praeclara omnium philosophiae disciplioa-
rum, quae tunc florebant, monimenta, quae nobis multis de causis cara esse debent: non
minus autem quia cuncti illarum disciplinarum libri vetustate, vel miseris potios praere-
ritis temporibus ita perierunt, vt nihil ferè aliud restet, vnde possint, si non perfectè intel-
ligi, ac gustari tamen, & animaduerti subtilissima illarum doctrinarum decreta ac ratio-
nes: nisi fortè credimus, omnia illa iodicio ac sapientium virorom consilio neglecta & de-
leta esse, quòd ea indigoa existimarent, quae legerentor, quasi non multa etiam Aristo-
telis, quem diu meritò omnes sunt amplexati, ac ne peiora quidem, eodem fato amissa
sint: nam quid de Theophrasto dicendum est, qui in eadem ratione versatus omnia fermè,
quae doctor ipsius Aristoteles, eruditissime & elegantissime tractauit? num & hic etiam
eadem de causa contemptus est, atque in situ & squallore relictus, qui paenè totus perijt?
Quae enim pars eius restitit, ea quoque multis maculis & peruersionibus confecta est:
quasique non viderimus in latinis etiam scriptoribus veteres quosdam bonosque interijsse:
nouos autem alios rudesque in vita permansisse, aut suspicari possimus ab illis, qui ijsdem
fontibus,

fontibus, quibus Peripatetici hauserant clarissimis ingenijs praeditis, ab optimisque magistris eruditis, nihil sapiens aut acutum inuentum, & posteriores omnes a veteribus sine causa dissensisse, cum soleant recentissima quaeque perfecta esse & absoluta maximè: Ita tamen iuniores legerat Cicero, vt maioribus illis Platoni, Aristoteli, Theophrasto sempermultum tribuerit: andiuerit etiam studiosissime Athenis Antiochum veteris Academiae nobilissimum & eloquentissimum philosophum: ne forte aliquis existimet, ipsum rationis eius, quae nunc maxime viget, expertem aut ignarum fuisse: nulla causa est igitur, quin hi Ciceronis de Philosophia libri ab omnibus legi, semperque in manibus haberi debeant: nam quanta sint elegantia copiaque scripti, nihil attinet dicere, cum omnes res, quas ille tractare voluit, semper electissimis verbis exposuerit: in his autem nullus orationis vel copiosae, vel elegantis ornatus desit: Quam sint autem inculta vel agrestia potius & barbara scripta recentiorum de philosophia, praeter admodum pauca, nemo est, qui nesciat, vt indignum admodum sit, tam bonas & praeclaras res tam rudi & inquinato sermone tractatas esse. Qui autem haec volumina saepe & accurate legerit, & optimarum rerum cognitionem sibi inde parabit, & cum huiuscemodi res scribere volet, facilè poterit eas ornatè & grauiter pro ipsarum dignitate dictare: atque his quidem nos, quae vix ab iniuria temporum defensa & conseruata sunt, quam potuimus opem praestitimus, summoque studio conati sumus multas in illis maculas perpurgare: nam quae iamdiu desiderantur, quaeque vetustate collapsa sunt, nulla ratione potuimus in vitam reuocare: Malè profecto nobiscum actum est, quòd optimi omnium scriptorum optimam partem amisimus: Acciderit autem hoc quorundam praepotentium iniuria, qui odio illarum rerum ducti summa acerbitate libros, qui ea complectebantur, persecuti sint, siue omnium negligentia superiorum, difficile cognitu & iudicatu est: Quin summa certe vsi sint stultitia illi excusari non possunt, qui, cum.vi. de rep. libros (vt alia omittam) describere possent, qui ab optimo reip. tractandae auctore, omnibus congestis, quae vsu & litteris didicerat, perfectè & absolutè scripti fuerant, in nugis potius quibusdam describendis operam suam consumpserunt: sed sit horum finis: neque ea, quae sanari non possunt, vulnera, amplius refricemus. Ad te vero Ardinghelle suauissime & hos quoque libros mitto, alterum amoris erga te mei non valde tamen necessarium pignus: perspexisti enim (vt arbitror) quantopere te merito tuo amem ac diligam: nam cum te obseruare ac colere debuerim, id quod erat personae ac dignitatis tuae, me potius hoc facere voluisti, atque hoc ipso semper magis delectatus es: quid enim erat (nisi hoc voluisses) quod te mihi tantopere dares atque adeo commodis meis inseruires? quare & te amo, ita vt nihil vmquam in amore fuisse ardentius putem: & colo tamen, vt & persona, quam geris, & singularis tua probitas postulant: Maxima quidem tua sunt, quae numquam praedicare desinam, erga me beneficia: atque haec quoque ipsa tu numquam augere cessas, ea sanè me tibi valde obligarunt: incredibilis vero tua humanitas, senilis quaedam prudentia, summum ingenium, excellens doctrina, me tibi arctioribus adhuc vinculis coniunxerunt: omnia verò haec simul congesta me ita captum tenent, vt semper te animo meo adfixum habeam, nec vmquam cessem de admirabilibus tuis virtutibus, egregijsque erga me meritis mecum ipse cogitare: quare noli mirari, cur secundum etiam hoc volumen tibi miserim, cum in tuo solum nomine acquiescam: sed expecta potius, siquid vmquam maiore studio magis te dignum efficere potuero: quod, etsi sentio, quàm mihi arduum ac difficile sit, conabor tamen, vt aliqua ratione & amori erga te meo & minimae parti tuorum meritorum videar satisfecisse.

PETRVS VICTORIVS
Bartholomaeo Caualcanti suo. S.



VERAM semper esse putaui nobilissimi tragici sententiam illam, τὸ ἡσυχάζειν φίλου. Nunc verò etiam expertus sum: Postquam enim negare non potui rogantibus satis multis, vt quaedam, quae ex antiquissimis exemplaribus sincerè (vt arbitror) restitueram in epistolis Ciceronis, diuulgarem, cupiens omni ratione, qua poteram, voluntati illorum morem gerere, & eruditis hominibus studium meum probare, in magnam turbam incidi molestiarum: nam & dum ea colligerem, non parum laboraui, & cum mihi visus essem, non nihil vtilitatis libris illis adtulisse, me quasi teneri arbitratus sum, eos etiam, quibus idem auctor philosophiam explicauit, & quibus orato-

rum praecepta elegantissimè persecutus est, si possem meliores reddere. Quare, multis priscis exemplaribus comparatis, id opus, magnum sanè & arduum, aggressus sum, & quàm accuratissimè potui, absolui atque ad exitum perduxi. Sed cum postea animaduerterem, multa esse loca maxime in epistolis, quae nisi aperirentur, obscura futura essent, cum aut historia illarum rerum a multis ignoratur, aut versus reconditi aliquorum poetarum citantur, non nulla etiam parum certa, & in varijs libris variè scripta, quaedam suspecta: alia autem prorsus mendosa, quae omnino oporteret indicare, necesse esse duxi, quasdam adnotationes conficere, quae obscura illustrarent, incerta & suspecta ostenderent, deprauata & manca, ne quempiam nulla vtilitate exerceant, denotarent. Verum in prioribus adhuc negotijs implicatus aliud commodius tempus expectare cogitabam, cum statim, quibusdam impressorum impedimentis hoc opere intermisso, satis idoneum tempus nactus sum, vt quaecunque mihi declaratione aliqua indigere viderentur, colligerem, & breuiter explicata in paruum hoc volumen conferrem: ea autem sine fucis (vt natura mea fert) exposui: nec enim meum consilium numquam fuit, hac occasione doctrinam aliquam (quae in me nulla est) aut multarum rerum scientiam ostentare: tantum conatus sum, quae in his libris maioris alicuius momenti immutaui, tueri, rationes, quibus ductus id fecerim, adferendo, & testimonia priscorum codicum adducendo: suspiciones etiam multas, quae mihi occurrerunt, & aliquantulum visae sunt posse studiosos adiuuare, libere protuli: nec in vlla re veritus sum simplicitatem mei ingenij aperire, dum quaecunque mihi in mentem veniunt, narro: tanta cupiditate exarsi clarissimum hunc scriptorem foedissimis maculis inquinatum purgandi. Quantum autem in hoc profecerim, alij indicabunt: studium quidem certe & egregia quaedam voluntas non defuit: sed quia fieri potest, imo potius necesse est, vt in quibusdam decepti simus: cognoscimus enim ingenij nostri infirmitatem, & lubricam periculosamque harum rerum tractationem, petimus ab eruditis, vt errores nostros, si quos animaduertent, non paucorum locorum non ineleganter illustratorum meritis compensent, nec me arrogantiae condemnent, quòd hoc onus minimè mearum virium in me receperim: nec enim id vmquam expetiui, sed potius ab alijs mihi impositum valde cupiens subterfugere non potui, vt si quid in hoc a me peccatum sit, facilitate potius quadam, & naturae bonitate peccatum sit, quòd ea, quae iustè repudiare poteram, onera subierim: nam (vt supra a me expositum est) paulatim & non vno consilio hoc munus suscepi: a primo enim ex occasione quadam tibi nota, coepi summo studio epistolas ad Atticum scriptas ad meum & amicorum vsum mendis purgare: quum enim domi tuae antiquum illud ab Angelo Politiano laudatum illarum epistolarum exemplar vidissem, quod disparem sortem ab ea, quam ille ei tributam dicit, multos sanè annos expertum fuerat: eripueras enim tu illud è manibus ignobilis grammatici, apud quem diu latuerat, a te sumpsi illud, & summa cura, quae in eo a vulgari lectione discrepabant, notaui: ex quo tempore cum eam iam, quae a me capi poterat, vtilitatem ab eo accepissem, & non nihil quoque illud suae dignitatis ac nominis per me recepisset, citò pristinam fortunam recuperauit: in manus enim clarissimorum & doctissimorum virorum, postquam a me exijt, peruenit: Cum igitur a te ortum sit huius mei laboris initium, non vacare omnino culpa mihi visus essem, nisi paruo hoc munere tibi grati animi memoriam ostendissem: quare semper cogitaui ad te hunc libellum, quemadmodum nunc facio, mittere: quamuis (vt verum fatear) maiora fuerint ea, quae me ad hoc impulerunt: cum enim a teneris (vt aiunt) vnguiculis, aetatibus nostris non multum differentibus, iucundissima familiaritate coniuncti inter nos fuerimus, nec vmquam nostrae beneuolentiae iter interruptum sit, sed coridie potius aliquid accesserit ad amorem, numquam ego excellens ingenium tuum, incredibilem doctrinam, suauissimos mores, singularem probitatem admirari & amare destiterim, cur non debui primos tibi ingenij mei fructus largiri? simulque cum nostra amicitia ciuibus nostris notissima, & (vt spero) probatissima sit, quantum per me fieri potest, eniti, vt externis etiam gentibus non incognita esset. Quod si multi opibus potentiaque illustres personas quaerunt, quibus labores suos commendent, rectius ego esse putaui, eum, cum quo familiarissime viuo, cunctis animi & ingenij muneribus clarum non praeterire, & cui fortuna potius defuisse videatur ad praeclaras & honestas res gerendas, quàm aut ea, quae ipsi sibi summo studio & diligentia homines ad laudem & gloriam nati parare solent, aut illis a natura, vt amplissimi viri euadant, tribui. Accipies igitur hoc, qualecunque est, laeto animo munusculum, & quae ingenij tui monimenta expectantur, ne patiare, diutius ea ingenuis artibus deditos desiderare. Vale.

PETRVS

PETRVS VICTORIVS Nicolao Ardinghello. S.



I, cum tu nobiscum adhuc in patria viueres Ardinghelle suauissime, nec ego suspicarer fore, vt aliquò diu a nobis afuturus his temporibus proficisceere, neminem potiorem habui, cui duas partes librorum Ciceronis, quae tunc editae sunt, mitterem, quanto magis nunc debeo tertiam hanc, quae prima habetur: tertio autem loco, non seruato ordine, formis excusa est, nomini tuo dicare? cum enim hic esses, mihi semper licebat aliquam partem diei tecum familiarissimo sermone consumere, ac de communibus litteris studijsque meis aliquid conferre. Nunc autem, cum hoc sublatum sit, nihilque aliud restet, quo desiderium tui leniam, nisi saepius ad te scribere, cur non hoc crebrò & quacunque occasione orta, faciam? Sic enim & multum de te cogito, quo nihil mihi, cum a te absum, accidere iucundius potest, & amantissimas prudentissimasque litteras tuas elicio, quae & me valde delectant, &, cum opus est consilio, iuuant: Ac consilium quidem tuum in vrbem migrandi laudo, non possum tamen non dolere, quod iucundissima tua consuetudine careo: cum enim Roma omnium, qui aut ingenio, aut doctrina, aut aliqua excellenti virtute commendantur, commune domicilium sit, sacerdotum tamen propria & quasi germana patria existimanda est, eamque praecipuè sedem habere debent, quicunque vestrae nationis vitae integritate, & laudatissimis studijs praediti sunt: non negarim istuc etiam morum ac temporum vitio plurimos confluere, qui prauis artibus instructi sint, & hos quoque non in postremis saepe haberi: verumtamen non adeo haec virtuti saecula inimica sunt, vt non videamus etiam Romae probitati, innocentiae, sapientiae locum esse: nam & sanctissimos, & sapientissimos viros sponte sua aduentantes illa comiter excipit, atque aliunde etiam praemijs, & honoribus ad se allicit: quantoque magis antiqua institutio, & disciplina dissoluitur, tanto magis debent, qui hoc facere possunt, & quorum maxime interest, labentem, & iam ruentem molem suis humeris sustinere, ac regere, atque istic praecipue operam suam nauare, vbi Christianae reip. sedes collocata est: nam illi, quorum ingenium in foro, & curia elucere potest, quem locum industriae suae exercendae aptiorem, aut clariorem habeant, quàm eum, quo vndique ex omnibus regionibus, quae Christi legibus parent, causae deferuntur, & vbi ampla iudicia exercentur, aut vnde suorum laborum maiora praemia expectare possunt? nullo enim tempore vestri ordinis hominibus, in quibus optimae artes, & praeclara studia apparuerint, altissimi honorum gradus, & amplissimae dignitates defuerunt. Recte igitur & tu fecisti, qui maximis tuis laboribus acquisitas scientias & artes in ista potissimum luce explicare volueris, atque ea ratione viam tibi ad laudem & gloriam aperire cogitaris, qua optimum quemque & studiosissimum iuuenem vti decet, & qua si plures vterentur, commodius profecto nobiscum ageretur, meliusque Christiano nomini consuleretur: neque enim locus esset nequissimis quibusdam atque improbissimis hominibus, qui languentibus studijs iuuentutis, per facinora, ac scelera ad honores obrepunt, eosque statim vitae suae turpitudine commaculant; quae res non paruam quoque inurit sanctissimae atque optimae religioni infamiam. Quod autem mihi in hoc tuo consilio maxima laude dignum videtur, de eo silere non possum, quod cum satis amplas fortunas haberes, vt posses domi copiosè ac lautè viuere, non ea te res tenuit, quo minus ad laudem & decus, posthabitis omnibus commodis, tenderes, anteponeresque solicitam & laboriosam vitam tranquillae & otiosae: multos enim cognoui acutissimis ingenijs praeditos, optimisque artibus a pueritia institutos, quibus rei familiaris copia obfuerit, siquidem deliniti, captique illecebris voluptatum, quas nimia rerum abundantia procreat, eum conficere cursum, quem ingressi erant, suo ipsi vitio non potuerunt: neque enim tu, quòd dignitatem tuam patrimonij angustijs tueri non posses, honesteque inter aequales versari, ad parandas tibi tua industria & labore opes exire coactus es: nam quemadmodum natura copiose tibi & ample cuncta sua bona largita est, ita etiam fortuna tecum valde benigne se gessit: Istuc vero cum venisti (nulla autem res actioque tua nobis ignota & obscura esse potest) subito omnium oculi in te côuersi sunt: nec enim illis penitus tuae virtutes inauditae erant, & vigebat adhuc apud eos patris tui nobilissimi ac prudentissimi viri memoria, qui Leoni X. vere Maximo Pontifici, ita gratus & probatus extitit, vt semper in maximis rebus ipsius iudicio ac sapientia ille vteretur, atque ei omnia sua arcana consilia crederet,

deret, ac denique cuncta maiora negotia procuranda daret: sed tamen cito, quod difficillimum est, expectationem, quae de te incredibilis excitata erat, superasti, ac, quod paucis, qui Romam accedunt, contingere solet, vt maior fama euaderes, consecutus es: nam & liberalium studiorum cultores, maiorem esse in te harum ingenuarum litterarum doctrinam, quàm numquam existimassent, experti sunt, & qui te olim iuris ac legum cognitioni operam dedisse non ignorarent, quantum in eo studio profeceris, facile animaduerterunt, atque omnes tandem vno consensu neminem multis annis, tot tantisque naturae bonis cumulatum, tamque praeclaris artibus instructum & ornatum Romam venisse, pronuntiauerunt. Fruere igitur istic Ardinghelle optime, tuis egregijs animi & ingenij dotibus, ac gaude his amplissimis de te hominum iudicijs: ego autem domi arctioribus vinculis detentus, quàm honestissime potuero, hoc otium, quo nunc abundo, traducam, &, cum maiora adhuc nequeam, saepe te, (cuius cogitatione solum recreor) litteris meis compellabo. Quod si recte duo illa volumina ad te misi, quod aptissime & appositissime mihi videor fecisse: nam & mirum quoddam scribendarum epistolarum artificium tenes, ac Ciceronem maxime in eo genere imitaris, & exprimis, nec non philosophiae studijs a prima aetate semper deditus fuisti, & in omni doctrinarum exercitatione versatus: multo rectius hoc ad te mitto, in quo cuncta eloquentiae praecepta non sine maxima eloquentiae vi explicata & tradita continentur: hoc enim tuorum laborum curriculum futurum est, haec ingenij tui in ista vrbe palaestra: Magna autem pars eruditorum libenter hos de arte dicendi libros in manus sumit, quòd eorum lectione mirifice delectetur: tanto enim lepore, tantaque elegantia scripti sunt, vt nullus in eis seu verborum, seu sententiarum ornatus desideretur: praecepta autem aut non valde curant, aut si in eis quoque attentius commorentur ad pernoscendam potius vim naturamque orationum Ciceronis sibi illa seponant, aut siquando accidat, ad fictam aliquam orationem, quam summo otio scribant, ornamentis quibusdam illustrandam, quàm quod ipsis extra sua vmbracula vsuri sint; tu vero & in solem processurus, & tamquam in acie manus cum aduersario saepe collaturus, quomodo igitur ad te id non maxime pertinet? Frigent quidem hodie pluribus locis studia dicendi, siue omnis potius eloquentia muta est: nam antiqua ratio iudiciorum paenè amissa: scriptis enim auctoritatibus quibusdam clarorum iurisconsultorum, prolatisque priuatas causas tuentur: sed non solum ex foro, verum etiam ex curia senatuque ferè cunctis deletis rebus publicis, omne eloquentiae munus sublatum est. Istic vero prisci in hoc moris, vt in multis etiam praeclaris rebus non parua vestigia remanent: namque & eloquentiae suus tribuitur honos, & paruae magnaeque causae voce disertorum, atque eloquentium virorum defenduntur: Vbi igitur potius, quàm Romae, Romanae eloquentiae pater in cotidiano vsu versari debet? qua in vrbe maxima cum ingenij gloria floruit, & in qua simulachrum adhuc est, & quasi vmbra quaedam illius eloquentiae, quam ipse plurimis ornamentis expolierat atque perfecerat, aut cui magis quàm tibi, tuique similibus, qui eam retinetis, ac cotidie in discrimen adducitis, Cicero amandus, atque eius ars semper in manibus est habenda? nam & ille, quae alios docere instituit, non ex Graecorum rhetorum libris corrogauit, sed longo vsu, ac cotidiana in causis exercitatione perdidicit atque probauit: Nam multum ipsa valere, magnamque vim ad animos eorum, qui audiunt, permouendos persuadendosque habere, documento esse possunt ea, quae a Cicerone in dicendo admirabiliter effecta sunt, quae & multa traduntur, & ab omnibus celebrantur. Quem enim potius aliquis in omni scientia & arte doctorem ac magistrum habere velit, quàm eum, qui se egregium quoddam eius rei artificium tenere, agendo, atque experiendo saepius declarauerit? De laudibus vero eloquentiae nihil est, quod agam: nam si eam laudare oportet, a praestantissimis ingenijs accurate commendata est, & in caelum summis laudibus elata: si autem non oportet, cur velim me nunc ostentare, omnia ambitiose argumenta colligendo, probationesque adferendo in re perspicua & confessa, vt incerta & obscura, confirmanda? Quare hanc partem omittam, &, ne te longius detineam, finem dicendi faciam.

PETRVS

PETRVS VICTORIVS Antonio Florebello. S.



ACCEPI ad VIII. Kal. Iul. epistolam tuam amoris & humanitatis plenam, eaque mirabiliter multis de causis delectatus sum: non possum tamen negare, cumulari me maximo gaudio, quod labores, & vigilias meas tantopere a te probari, & laudari video: quid enim mihi gratius iucundiusque accidere potest, quam nugas illas (sic enim verius appellandae sunt) a te non solum non contemni, & negligi, verum etiam celebrari, & summis laudibus extolli? scio equidem solere multos studia, scriptaque amicorum promptius, atque vberius, quam veritas postulet, laudare, neque id tamen prauo animo, aut callido aliquo consilio facere, sed aut naturae bonitate, inductos, aut quod ita se putant illis animum addere, alacrioresque ad alia conanda efficere. Quid igitur suspicer, te in hoc genere hominum esse? non malo sanè, neque inuido: an potius re diligenter acuteque perspecta, ita sentire, & loqui. hoc melius est, ac meae quidem certe laudi accommodatius: cur enim facilè credam, te falli posse summi ingenij, atque optimi iudicij iuuenem in ea praecipuè re, quam egregiè calles, & in qua tantum profecisti, vt istius aetatis parem habeas neminem: maioris autem, aut nullos, aut certè paucos: nam vt mentiri mea causa volueris, quo me ad aliquid maius temptandum excitares, nullo modo adduci possum, vt credam: Quid enim a me expectari grauius potest, quem pro ingenij mei infirmitate, & propter negotiorum familiarium occupationes, haec quamuis parua, & tenuia praestare potuisse mirum est. Aut quid minus ab his, qui te nouerunt, a te oriri posse existimandum: qui, quo es pudore, & morum probitate, ne summa quidem vtilitate proposita, a vero tantulum deflectere possis. Sic igitur faciam, teque optima fide mecum egisse existimabo, ac non solum mihi ipsi persuadebo, ita esse, vt scribis, quod aliquid opis, vtilitatisque libris M. Tullij attulerim, sed etiam ceteris, huius epistolae tuae testimonio, qua de meo illo studio praeclarum iudicium fecisti, me non omnem operam lusisse, probare conabor: quo magis etiam tibi obligatus sum, qui mihi laborum meorum vsque istinc tamquam laudationem miseris: cuius auctoritate, & splendore possem leuia mea haec studia confirmare, atque in honorem adducere. Nihil autem me aliud ad id negotium impulisse, nisi incredibilem quandam cupiditatem studiosos Ciceronis adiuuandi, compertum vnicuique esse debet: ea autem tanta fortasse fuit, vt me mearum virium obliuisci faceret; maiusque onus suscipere, quam mei humeri ferre valerent. Sed quoniam tu ita vis, bona spe simus. Vnum tantum velim (idque ex animo peto, atque oro) reliquos, qui elegantissimis M. Tullij scriptis delectantur, aliquid operae laborisque in illis perpurgandis ponere: dedecus enim est, profectò dedecus omnium studiosorum, in libris illis vllam maculam reperiri, quos semper in manibus habent, & ex quibus omnem sermonis nitorem, verborumque elegantiam mutuantur; multa autem sunt menda, quae facilius a plerisque indicari possunt, quam tolli; sed quod vni non conceditur, alij datum est, ac nulla prorsus errata subterfugere possent tantam doctorum, & ingeniosorum hominum in hanc rem conspirationem: quod si hoc factum fuerit, quamuis sine laudis meae detrimento esse non possit, siquam in hoc negotio meruimus (illi enim & plura, & meliora facile adferent) tamen incredibili laetitia afficiar: antiquum namque illud meum consilium sic adiuuabitur, atque exitum reperiet, quod ego solus ad finem perducere non potui: atque id, quod tantopere expetiui, & in quo tantum laboraui, perficietur. Cur autem me pudeat auxilia aliorum in difficili, atque honesta re implorare? cum ipse nihil cessauerim, neque vllum laborem recusauerim. atque etiam profitear, quicquid potero, in reliquum tempus me libenter, ac studiosè esse facturum. Sed de hac re nimis iam a nobis disputatum est: Amicitia autem nostra, cuius retinendae te cupidum esse ostendis (vt spero) perpetua erit, multum sanè ad eam confirmandam valuit haec tua elegantissima, atque humanissima epistola, non quòd, ego ingenij candoris, modestiae, & humanitatis tuae memoriam deposuissem, quam semper, vt debeo, conseruabo, ac sanctissimè colam: sed quia postquam te mihi in amore respondere perspexi: tantopereque laudi, atque honori meo studere sensi, mirificè aucta est egregia illa mea erga te voluntas, ac beneuolentia, & simul spero fore, vt quandoque praesentes illam tueri, ac celebrare possimus, quam vixdum institutam iniquitas temporum, magno cum meo dolore interrupit.

Rainerio

Rainerio Deio non potui tuo nomine salutem dicere: abest enim ille Lugduni, qua in vrbe ampla, & honesta negotia gerit: siqua alia in re tibi opera mea vtilis esse potest, gratissimum mihi facies, si ea, ad omnia tua commoda vtere: Vale mi optime, ac suauissime Antoni: Dat. III. Non. Iul. CIↃ IↃ XXXVII.

PETRVS VICTORIVS
Francisco Antonio Cantelmo. S.



CVM Martellum nostrum antea propter eius excellens ingenium ac suauissimos mores plurimum diligerem, nunc, posteaquam is sua de me istic praedicatione fecit, vt tu tam humaniter ad me scriberes, non possum non fateri, me valde illi obligatum esse, eumque hoc vno nomine omnia sua pristina erga me officia vicisse: quid enim mihi gratius, ac iucundius esse potest, quam scire, me à suauissimo ac probatissimo adolescente amari? quid honorificentius atque ad omnem laudem illustrius? quam amicitiam meam expetitam esse ab eo, qui omnes animi impetus ad gloriam direxerit, quique summo loco natus studeat generis nobilitatem ingenij claritate superare? Cum igitur magnam ob hanc rem voluptatem ceperim, huius mei gaudij non paruam partem Martello ipsi debeo, semperque debere prae me feram: maximam vero tibi, ac naturae tuae bonitati, meritis certe meis nullam: quis enim ego sum, quidve vmquam feci; quare tantopere a te debeam laudari? studium tamen meum atque egregia quaedam in ea re voluntas commendari potest ab ijs, qui grato animo labores pro communi vtilitate susceptos spectare volunt. & sane ego, si mihi hoc contigerit, non male mecum actum arbitrabor: nam quam parum in eo negotio progressus sim, me minime fallit; sed de hoc satis. Animi autem tui ista erga me propensio, ingenijque tanta benignitas incredibiliter me delectauit, cupioque, saluis tuis rebus, aliquam mihi occasionem dari, qua tibi ostendam, me ita humanitate tua atque ingenij elegantia captum esse, vt nihil tam arduum ac difficile sit; quod non studio atque amore in te singulari conficere facile possim, nunc quum aliud nihil queam, te ad studia honarum artium hortarer, nisi intelligerem, te ita optimis litteris deditum, vt maximam de te expectationem concitaris; cui vt respondere possis (quod sane difficile est) te omni studio ac diligentia audio laborare. Illud affirmare vere possum, quantum ex elegenti ac suaui epistola tua conijcere valui, te tantum iam in humanioribus litteris profecisse, vt paucos pares, seu nullos potius istius aetatis habeas. Quod si in tam praeclaris studijs permanseris; ista ingenij vi, isto animi ardore, ista omnium rerum copia, te facile in altissimum locum perueuturum confido, ac tibi ipsi magnam voluptatem atque egregiam laudem acquisiturum: patriae vero atque illustri familiae tuae decus ac gloriam immortalem. Val. XII. Kal. Mart. Florent. CIↃ IↃ. XXXVII.

PETRVS VICTORIVS
Paulo Magnolo. S.



ACCEPI superioribus mensibus humanissimas & elegantissimas litteras tuas, cumque ijs suauissimum munus libelli Ciceronis a te editi, & castigati, quae omnia me mirificè delectarunt; in primisque egregius iste tuus in me animus mihi carissimus fuit, magnopereque humanitatem tuam singularemque animi bonitatem amplexatus sum; qui ad me, hominem tibi ignotum tam amanter scriberes, tam cupideque amicitiam meam expeteres doctissimus vir, & cuius familiaritas, consuetudoque ab omni prudenti, ac litterato viro, omni studio, ac diligentia quaerenda & colenda esset, addideris insuper nobilissimum munus, & quo mihi nullum carius esset. Quid enim ad me a quopiam mitti poterat; quod tantopere me delectaret, quam labores, vigiliaeque doctissimi & diligentissimi viri in eum scriptorem, quem praecipue ego semper admiratus sum, ac studiosè legi? Quare ego tunc, vt maxime delectatus sum tam praeclaro tuo erga me studio, tantoque amore, ac beneuolentia, ita valde animo meo perturbatus, cum nullam rationem viderem, aut reperire omnino possem, cum saepe de hoc mecum ipse cogitassem,

gitassem, qua tam egregiae isti tuae erga me voluntati, & animi propensioni respondere rem. Quare diu anceps, & anxius, quo pacto me in hoc negotio gererem, quomodoque ex hac naxa exirem, tandem paucis post diebus calamum sumpsi, verbisque magnas gratias tibi egi, maiores etiam, si aliqua mihi occasio daretur, tibi relaturus, & quam maxime facere putui, conatus sum tibi declarare, quantopere me incredibili isto tuo amore, & liberalitate cepisses. Ac vide, quam aduersa fortuna in hac re vsus sim. Fasciculus ille, in quem tuas conieceram, negligentia eius, cui ferendas dederam, perijt, nec vmquam in manus eius, cui inscripseram deuenit: eram enim tum ruri: intellexi id autem non multo post, cum in vrbem redijssem. Grauiter omnino id tuli, praecipueque dolui, litteras ad te scriptas perijsse; maleque verbis accepi eum, qui id commiserat. Ne tamen statim huic incommodo mederer ipse, quod meum erat, causa fuit, quod onus mihi impositum est non mearum virium, quemadmodum puto, te audisse: istuc enim omnia adferuntur, idque ego facere coactus sum, & consilijs amicorum, & suasionibus eorum, qui vim adferre possunt, ad quod numquam antea induci poteram. Et quod, si mihi Deus aliquis dixisset, vix credidissem, tantopere ab ea re cogitatione, & animo abhorrebam: Fuit igitur mihi, quemadmodum accidit, vt puto, omnibus in omni re noua tractanda, vehementer laborandum. Quare non potui, quemadmodum cupiebam propter infinitas occupationes ad te scribere, & hoc meum aes alienum dissoluere. Nunc autem, cum alias tuas accepissem, non putaui, vlterius esse procrastinandum; ne mea culpa committerem, vt aut superbus, aut ingratus viderer; quorum criminum vnum a me longè abest; alterum etiam, dabo operam, quantum efficere potero, ne mihi haereat. Tantam esse tuam humanitatem ex tuis litteris perspexi, tantamque esse naturae tuae probitatem a pluribus ciuibus meis, qui istic studiorum causa, egerunt, audiui: vt putem, te, rem ita se habere, quemadmodum tibi narraui, facilè crediturum: quare non vitta ignauiam, negligentiamque in rescribendo meam excusabo: Nam etiam superioribus diebus, Vgulino Martello optimo, & nobilissimo adolescenti hanc curam iniunxi, vt me apud te diligentissime excusaret, quod puto illum fecisse: est enim officiosissimus, & me semper, studiaque mea amantissime obseruauit. Quod vnum restat, (puto enim te vidisse ex his, quae primis litteris me ad te scripsisse supra testatus sum; quantopere sim tuus, & quam iucundum mihi munus tuum fuerit, quamque valde cupiam rem tibi gratam facere) vigiliae tuae, & obseruationes istae eruditissimae in optimum auctorem valde mihi probantur, teque infinitis tuis laboribus egregiam operam nauasse iudico, nec vllam maiorem vtilitatem adferri posse litterarum studiosis existimo, quam fiat ex isto genere studiorum, siquis scilicet Latina scripta cum Graecis conferat, maximeque cum aliquis ostendit, a quibus Graecis auctoribus, Cicero multas sententias acceperit, locaque illa indicauerit: quod tamen est & doctissimi, & accuratissimi viri opus, & maximi vtij, & paucos omnino esse arbitror, qui id praestare possint: hoc autem in manus meum semper iudicium de hac re fuisse scite potest, qui libellum meum quandoque in manus ceperit: nam ibi non nulla semina huius generis studiorum reperierit, necesse est, breuiter tamen hanc rem tunc, & quasi praetereuntes tractauimus, & semper, vt arbitror, cum excusatione: alia enim erat ratio illius instituti mei, & laboris. Magnum igitur auxilium attulisti omnibus, qui Ciceronis scripta non negligenter legunt, & mea quidem sententia magna laude, & honore dignus es: ipse quidem me tibi debere fateor, hortorque, vt in isto studiorum genere permaneas: nam & eruditioni tuae consules, & magnum splendorem, & auctoritatem adferes Ciceronis scriptis, docens a praestantissimis, ac diuinissimis auctoribus omnia illum accepisse; quae de philosophia, ac grauissimis rebus locutus est. De re tua cum P. Turriano locutus sum, eaque mihi erit curae, ac diligentius omnino tractabitur, quam adhuc factum sit. Gratum autem mihi facies, si omnia tua negotia minima, maxima mihi imposueris, & in nulla re, aut labori, aut dignitati meae peperceris: nihil enim est, quod non tua causa libenter facturus sim: me autem in reliquum diligentiorem fore in rescribendo, significare, & tamquam spondere pro me tibi potest huius epistulae longitudo. Vale, & me ama, postquam tu ita voluisti, & tibi persuade, me tibi esse amicissimum.

PETRVS

PETRVS VICTORIVS
M. Antonio Antimacho. S.



Ccepi epiſtolam tuam, qua mihi diligenter commendas Alberighum Longum, ac teſtimonio tuo vehementer ipſum ornas, cum praeclarae cuiuſdam eruditionis nomine, tum ſingularis morum probitatis: quaecunque autem tu magnifice de illo polliceris, ea omnia ſtatim ille aduentu ſuo confirmauit: certa enim ſubito nobis indicia dedit diligentiae, qua vſus foret in ſtudijs optimarum artium; vultus praeterea hominis atque oratio prae ſe fert integritatem vitae ac morum facilitatem: quare erit ille mihi, & ſua virtute, & tua commendatione vehementer carus, & quibuſcunque rebus fieri poterit, acriore quodam ſtudio a me adiuuabitur: ſpero autem, me aliquando ita commodis ipſius, ſtudijſque conſulturum, vt non diſpliceat ei conſilium, quod huc commigrarit. Tibi vero eſt, quod gratias plurimas agam, pro egregio iſto tuo in me animo, & tot tantiſque laudibus in me amantiſſime congeſtis, perpetuiſque monimentis ingenij tui mandatis. Vellem autem par eſſe meritis iſtis tuis remunerandis, quod cum facile praeſtare non poſſim, in amore ſaltem me vinci non patiar, mutuamque voluntatem tibi ſemper tribuam, nec tamen non ſi quampiam aliquando huius rei occaſionem nactus fuero, partem aliquam beneficij iſtius maximi in animo meo compenſabo. Tu vale, exploratumque habeas, omnibus in rebus tuas apud me litteras magnum pondus habituras. Florent. III. Id. April. CIↃ IↃ XL.

PETRVS VICTORIVS
Franciſco Campano. S.



Vivsmodi eſt ſtudium illud, cui nos quattuor ab hinc annos operam dedimus, Franciſce Campane, vt finem nullum habeat, nec vmquam ad certum aliquem terminum perduci poſſit. Et ſi id antea non ignorabam; multo tamen certius cognoui, ſtatim vt libri ipſi è manibus exierunt. Animaduerti enim quaedam a me relicta eſſe, quae ſi adnotaſſem, non ingrata ſtudioſis fuiſſent. Hoc autem facilius ſcire potui; quia ipſe perſpexi deſideria plurimorum; nec non quia ad me multae multorum voces ab amicis ſcriptae ſunt: qui, quamuis labores meos non inutiles putarent, hoc tamen, aut illud adiungi voluiſſent. Cum enim in primis laboraſſem, vt, quae a me immutata fuerant, conſtituerem: non pauci voluiſſent etiam obſcuriores aliquos locos illuſtrari, quamuis ſcripturae immutatio nulla facta eſſet. Statui igitur horum ſtudio quantum poſſem, ac eum primum poſſem, ſatiſfacere: maximè cum ex aſſidua Ciceronis lectione cognoſſem, non ſine cauſa id a me poſtulari. Quamuis autem mihi hoc perficiendi, totumque praeſtandi, facultatem deeſſe pulchrè intelligerem: ſi tamen huic rei diligenter ſtuduiſſem, ſperaui me, ſi non deſideria illorum extinguere, ſaltem lenire, & aliquantulum mitigare poſſe. Huic igitur ſtudio intentus, ſeponebam cotidie aliquid, & eodem tempore omnibus Ciceronis libris opem aliquam adferebam: non enim vni, aut alteri tantum operi addictus eram, & in eo totas cogitationes meas conſumebam, intelligebamque quanto diutius in hoc inſtituto meo perſeueraſſem, tanto plura, ac meliora a me inuentum iri. Verùm cum ſemper in omni mea vita ſtatuerim, aliorum potius amicorum, ac prudentium hominum de me iudicijs, quàm meis ſtare: cum ſaepe ab amicis poſceret, vt quae ad eam diem animaduertiſſem, peruulgarem, non potui diutius has ipſorum flagitationes ſuſtinere, decreuique cupiditati eorum morem gerere. Nactus autem tempus a cotidianis meis laboribus vacuum, quo etiam ab illis magis premebar, & ad hoc nunc agendum impellebar, accuratè Epiſtolas Ciceronis relegi: & quaecunque iam in illis adnotaram, & nonnulla quoque, quae nunc mihi ſuccurrerunt, collegi, ex iiſque paruum quoddam volumen confeci. Additus etiam eſt labor, non nulla, quae olim a me animaduerſa erant, confirmandi: quae res maius volumen ipſum effecit: nam ad me perlatus eſt liber, nuper Venetijs impreſſus, Epiſtolarum, quas familiares vocant: in quo ſcholia quaedam ſunt doctorum, & ingenioſorum virorum; quorum nonnulla contra me, ac iudicium

dicium meum studiosè facta videntur. Commodum igitur visum est, de illis rebus, in quibus reprehendebar, iterum disserere. Non minus enim vtile esse puto, vetera confirmare, quàm noua contexere. Non quò sententiam meam, si forte falsa est, tueri, ac pertinaciter defendere velim: (numquam enim hoc sciens faciam: nam quamuis rebus meis, quemadmodum natura cogit, amicus sim: magis tamen veritatem ipsam amo) sed ne forte, siquando obscurior, aut breuior in illis explicandis, quàm oportebat, fui, culpa ingenij mei vera ac bona causa periret, eodemque tempore de opinionibus, ac iudicijs aliorum disputaui, quemadmodum mihi visus sum, modestè, ac temperanter: numquam enim alicuius iniuria naturam, consuetudinemque meam obliuiscar. Eruditi nunc, ac sapientes viri, quid rectum sit, videbunt: quibus ego, quemadmodum aequum est, totam rem permitto: & a quorum iudicio, auctoritateque numquam declinabo. Quòd si potuissem vllo pacto sine existimationis meae iactura, aut quod maius est, sine optimi scriptoris detrimento opiniones nonnullorum tacitus praeterire, libenter fecissem, ne viderer ex aliorum erratis laudem mihi velle comparare, aut concertandi cupiditate teneri, a qua re natura mirificè abhorreo: quod prioribus meis scriptis, & plurimorum clarorum, ac prudentium virorum, qui me bene cognitum habent, testimonio cognosci potest. Quemadmodum autem nunc in Epistolis Ciceronis laboraui, ac non pauca in illis animaduerti: ita cogito, atque id, Deo adiuuante, praestabo, reliqua eiusdem scripta eodem studio, atque diligentia perlegere: vt orationes etiam, de quibus olim nullas curas, ac cogitationes suscepi, non relinquam: sed quicquid in illis, aut ope vetustorum codicum, aut accurata ipsarum lectione animaduertero, omne perscribam. Et, quamuis putem, alios doctos, & acutos viros huic quoque studio nauare operam: quod tamen a diligentia, & mediocri eruditione mea expectari potest, non patiar id magnopere desiderari. Sed haec erunt, cum per molestas occupationes licebit: è quibus tamen quodcunque vacuum tempus eripere potero, perire non patiar. Statui enim omne reliquum tempus aetatis meae, quod cursu sanè naturae non paruum est, nec culpa, aut vitio meo minus, aut deterius fiet, in communibus vtilitatibus collocare: vt quandoque etiam maiora, grauioraque, quàm haec sunt, in manus eruditorum meo studio, ac diligentia elaborata ventura sperem. Sed haec etiam, vt antea diximus, aliàs erunt. Nunc autem huius mei laboris, qui paenè absolutus est, primam partem, Campane, ad te mitto, & eo potissimum ad te mitto; quia tu praecipuè me ad hoc nunc agendum incitasti, affirmans non esse has illius generis litteras, quae diu multumque in manibus haberi, ac premi debeant: nec etiam me impediri dixeris, siquid postea, quod lucem aliquam Ciceronis scriptis adferat in mentem venerit, quin tertiò, & quartò quoque idem opus aggredi possim; praesertim cum paucis diebus, quicquid est, quod in his rebus fieri possit, absoluatur. Quemadmodum igitur tuam in primis auctoritatem secutus, hoc aggressus sum: ita nunc ad eandem tuam auctoritatem confugio, ac volo hoc, quicquid est libelli, tuo nomine commendari, si tu edendum id statueris: nam de hoc quoque a te deliberari volo. Postquàm enim ego impositum a te mihi hoc onus non recusaui, ita nunc tu hoc non parum oneris, ac molestiarum, imponi tibi a me aequo animo patiere: & vt meus in his colligendis, & explicandis labor fuit, ita nunc tuus erit in statuendo, quid illis faciendum sit. Quòd si tu hanc curam suscipere volueris, quemadmodum cupio, & opto: confido, te id consilij capturum esse, quod mihi semper, ac tibi honestum futurum sit. (nam tua quoque in hoc negotio non mediocris res agitur) Cognoui enim aciem ingenij tui; & quum alijs omnibus in rebus libenter iudicium tuum sequar, in hac ne digitum quidem ab ea discedere, rectum esse non putarem. Scio enim in hoc litterarum genere quantum valeas, & quantam etiam laudem apud omnes meritò consecutus sis, qui doctissimos, & acutissimos viros imitatus, multas subtiles, & eruditas quaestiones in Virgilij poema confecetis: & non pauciora, quàm Graeci homines in suo poëta fecerant, quem omnibus ingenij viribus ornarunt, in Latino, qui turpiter paenè ab omnibus destitutus erat, adnotaris. In eodem igitur stadio, sed maiore cum laude versatus, quid de meis his nugis faciendum sit, tecum ipse deliberabis. Et vt accuratius de tota re tecum ipse quaeras, cogita illas tibi quemadmodum diuulgandas, ita etiam defendendas esse. Quòd si tanta praelia pro me aut subire non vis, aut sustinere te non posse putas, sapientius facies, ac mihi quidem gratius, si aut eas supprimes, aut ne vmquam emanare possint, conscindes, ignéue combures. Vale. VI. Id. Septemb. CIↃ IↃ XL.

PETRVS VICTORIVS Francisco Robertello. S.



Ccepi litteras tuas amoris, doctrinaeque plenas, iudicio, quod de meis posterioribus castigationibus facis, valde laetor: est enim egregium, & cui nihil ferè ad laudem addi possit: magis laetarer, nisi intelligerem, fieri posse, vt tu, qui in alijs rebus non falleris, propter incredibilem amorem, quo me prosequeris, in hoc vno deciperere. Ingenij tui bonitatem plurimum amo, qui, quae sentis, libere mecum loqueris: mihique consilium das, vt me grauioribus studijs dedam; non quod haec omnino spernas, sed quod operam, industriamque meam maioribus in rebus vtilem esse posse praedices, addasque, ceteros quoque hoc à me expectare, & tamquam iure quodam postulare. Ego, quae de me excitata sit opinio, nescio: quicquid certe praestare possum, non patiar a me magnopere desiderari. Dum tamen maturum tempus huius rei venit, quod in tam praeclaro scriptore laboro, non arbitror, me de studiosis latini sermonis male mereri. Hoc sane studium nullam, aut non magnam in se laudem nactum esse, nisi plane compertum haberem, testimonio tuo crederem, neque tamen hoc negotium gloria ductus suscepi, atque existimans, me huiuscemodi litteris eximiam quandam laudem adepturum: sed admirabili quodam desiderio, quo teneor, optimi auctoris scripta, vetustate, & audacia imperitorum multis in locis inquinata, expurgandi. Volui igitur potius a Ciceronis studiosis amari (qui multi sunt, & cotidie plures fiunt) quam studuerim ab illis magnopere laudari; quibus certe, si grati esse volent, labores hi mei cari esse debebunt, nec tamen tenuem hanc, exiguamque laudem, siqua ex hoc negotio proficiscitur, contemno, quoniam maiorem nondum degustaui. Non facile igitur ab hoc studio, cui addictus sum, reuocari possum, neque vmquam illud deseram: nec tamen omnes vigilias, omnesque cogitationes meas, quemadmodum tu facile existimare potes, in hac vna re consumo: nam habeo alia, quibus toto animo incumbo: ea autem breui absolui non possunt, & cum edentur, fortasse doctis viris probabuntur, nec leuia, aut inania vllo pacto videbuntur. Haec autem exiguo tempore, & paruo labore fiunt. Vnum illud vellem, quod tu ad me ab hoc negotio deterrendum excogitasti, vt quispiam meliora nactus exemplaria, plures locos nullo suo labore illustraret, Deus faceret, vt autographa ipsa horum librorum inuenirentur: hoc enim pacto omnem mihi laudem eripi facile paterer. Alios huic studio doctos sane, & diligentes viros dare operam non me latet, qui non nulla etiam ope antiquorum codicum, & incredibili vi ingenij inuenerint; numquam tamen speraui, me, quicquid in libris Ciceronis peruersum corruptumque sit, correcturum; nec tam stultus, aut arrogans fui: cognoui enim ingenij mei mediocritatem, nec quempiam esse arbitror, quem nihil latere possit, non tamen, quod feci, paenitet; quum alij quippiam restituent, labore me leuari putabo, & hanc etiam ex industria ipsorum vtilitatem capiam, quod acumen eorum imitans, facilius, quae restant, maculas delere potero. Pauca ista, quae ad me in epistola tua adnotata misisti libenter legi; non nulla probaui; cetera ex ingenio potius restituta cognoui, quam ex antiquis exemplaribus sumpta: huiuscemodi autem ratio libros corrigendi, quam periculosa sit, omnes iam nouerunt. Sed de his fortasse nimis. De altero illo Quintiliani loco, vel potius aenigmate nihil certi habeo. Locum Plutarchi, vbi mentio Clodiae Quadrantariae fit, arbitror mendosum esse; κεκοδραντα[illegible]que legi debere: peccabant enim fere Graeci librarij in Romanis nominibus, quemadmodum contra Latini in Graecis. Verba Plutarchi non adposui, quia nota erant, & illustri quodam loco posita neminem latere poterant. Accepi manuscripta Ciceronis exemplaria, siquid inde erui potest, breui videbo, statimque ad te remittam. Diligentiam tuam laudo, studiumque hos meos labores adiuuandi: quae postea polliceris te missurum, cum illis vti volam, ad te scribam. Gratum mihi fecisti, quod domestica tua studia nota mibi esse voluisti. Quod Athenaeum Latinum facis, praeclarum opus, sed arduum, operosumque aggressus es; noui doctrinam, diligentiam tuam; Graecum quoque te non secus ac Latinum sermonem tenere cognitum habeo, quae me valde deterrerent, sunt plurima menda, quibus ille totus scatet, cui rei mederi si possem, libenter facerem; nullum tamen adhuc eius scriptoris librum manuscriptum vidi, nisi in Medicea bibliotheca sit, affirmo tibi, Florentiae non reperiri: inde autem libros promere non licet: diligenter tamen inquiram, an in ea strue librorum lateat: non est enim, quemad-

quemadmodum te scire arbitror, explicata adhuc nobilis illa bibliotheca: & ea ratione, qua tibi morem gerere potero, & egregiae isti tuae voluntati opem ferre, libenter faciam. Franciscus Verinus doctissimus ac sanctissimus vir te plurimum diligit, & officio isto tuo, quod me tuis verbis illi salutem dicere voluisti, delectatus est. Vale. Kal. Febr. CIↃ IↃ XL.

PETRVS VICTORIVS
Marcello Ceruino Card. S.



POST longum temporis spatium, Marcelle amplissime, reliquum tibi mei promissi persoluo: neque tamen hoc ignauia, aut negligentia feci, sed molestis occupationibus impeditus, rem, plus quam voluissem, differre coactus sum. Nam animum meum, incredibileque satis tibi faciendi desiderium, primis illis meis laboribus perspicere potuisti: paucis enim diebus toto animo in onus a te mihi impositum incumbens, ea confeci, quae me non inertem, neque immemorem mandatorum tuorum ostendere potuerunt. Secuta postea sunt tempora, quae me in negotio illo, quod declinare non potui, nouum atque inexercitatum ita perturbarunt, vt non dico rerum tuarum oblitus sim, sed veniam mihi te daturum sperarim, si meo illi tempori inseruiens, curam hanc aliquantulum distulissem. Idem etiam me hoc facilius a te impetraturum confisus sum, quod videbam, te eodem tempore in publicis maximis rebus occupatum, vt si haec studia ex animo non abiecisses, necessario te remissius illis uauare operam putarem. Nam subito fortuna auctus es, & in eum dignitatis gradum pro multis tuis meritis elatus, quo paucis aspirare licet. Quae autem artes in tam illustri, excelsoque loco collocarunt, eaedem te in honestissimis negotijs semper occupatum postea tenuerunt, vt a nobis etiam diu afueris ad Carolum Caesarem missus, apud eum personam Maximi Pontificis gesseris. Mirari igitur non debes, si tot curis te implicatum videns, & parue tibi haec nostra studia dimissa ex animo putans, ijs meis litteris tibi obstrepere nolui. Fateor enim, me in hac re aliquantulum deceptum esse: quamquam enim te verè, ex animoque diligere studia litterarum sciebam (quippe in quibus tantum profeceras, vt paucos pares haberes, quomodo illa non amare vnicè poteras?) tamen existimabam, te magnitudine negotiorum abreptum, & condicionis etiam, vitaeque istius honestate compulsum, alijs nunc studijs operam dare. Verum non multo post errorem meum cognoui; qui ex plurimorum ingenio te iudicassem: illi enim, cum altius ascenderunt, saepe etiam artes illas, quae viam ipsis ad eos honores patefecerunt, obliuiscuntur. Animaduerti, inquam, me de te, quem optime cognitum habere debebam, non vere existimasse: atque hoc intelligere maxime potui, cum Romam reuersus, statim me huius aeris alieni, litteris tuis amantissime scriptis, admonuisti: & quamuis magnum illae apud me pondus haberent, nec possem vllo pacto amplius salua fide creditorem ludificari; tamen eum mihi flagitatorem apposuisti, qui, quamuis multis de causis suauis, iucundusque esse poterat, tamen quod ei mandaras, impigre, strenueque procurabat. Cum enim Ioannes Casa publicis de rebus huc a Pont. Max. missus esset, mandasti ei, vt mecum accurate ageret, vt quam diligentiam olim in M. Varrone purgando adhibueram, eandem in Catone, quemadmodum pollicitus fueram, expoliendo adhiberem. Vix igitur domum ad eum accesseram, hominemque salutaueram, eum rem tuam ille agere coepit, & quantum tempus illud tulit, ac multitudo ciuium, quae ingens ad eum conuenerat, concessit, mandata tua executus est. Expectabatur enim cum summa omnium laetitia, qui ea, quae ab omnibus audiuerant de optimis moribus, eximia ingenij vi, summa omnium bonarum artium eruditione, videre cupiebant: antea enim, cum in patria non admodum vixerit, magis constanti omnium fama de praeclaris ipsius virtutibus delectati fuerant, quàm illo praesente frui vmquam potuissent. Breui igitur tunc, paucisque verbis rem exposuit; nec tamen destitit, cum saepe ad eum (quemadmodum dignitas illius, ac nostra vetus amicitia poscebat) omni illo tempore, quo apud nos mansit, ventitarem, vrgere me, vt id conficerem, nec vllo pacto amplius procrastinarem. Quare non multo post opus aggressus sum, & ita me in eos sedulo gessi, vt rem totam maturè confecerim. Vt qui tamen vellem temporis tarditatem aliquo munere compensare, veteres meos labores in M. Varronem retractare coepi, & accuratius, quomodo possem tibi plenè morem gerere, mecum diu cogitaui, statuique tandem cunctos, qui de rebus rusticis Latinè scripserunt,

cum antiquis codicibus conferre, & quaecunque auxilio illorum emendassem, libello aliquo meo explicare: ita enim tu, quid de singulis locis sentiam, aperte perspicies, & alij etiam ex studio meo, quod vt a te ortum, ita etiam tibi acceptum referri volo, fructum aliquem capient. Cognoui enim naturae tuae bonitatem, & mirifice te gaudere publicis commodis scio. Nec enim tu (quemadmodum non nulli improbe faciunt) ea, quae studiosis litterarum opem ferrent, abdis; sed contra, quae ingentes vtilitates praebere possunt, & egregia veterum scriptorum monumenta, quae adhuc in tenebris latent, iamdiu cogitas, quomodo possis peruulgare: & eo iam rem deduxisti, vt cito sedulitas tua, atque alijs opitulandi incredibilis cupiditas, magnos fructus paritura sit. Quaecunque igitur possent hoc meum negotium adiuuare, comparare coepi, magnamque librorum copiam vndique corrogaui, nec, siquid in hac re industriae, aut exercitationis habeo, id cessare passus sum; sed omnibus ingenij viribus huic studio incubui. Quid praestiterim, tu ipse, cui in primis placere cupio, & qui hoc propter ingenij acumen, & bonarum artium eruditionem egregiè facere potes, iudicabis. Quod si diutius mihi in hoc studio manere licuisset (scis enim tu, qui omnes meas cogitationes perspectas habes, in quibus nunc litteris occupatus sim, & quae multarum vigiliarum studia animo versem) rem, vt arbitror, perutilem fecissem: nec reliquis, in quo magnopere laborare deberent, fortasse reliquissem. Nec tamen is sum, qui socios aliquos laudis habere vnquam recusauerim, quos etiam laboris participes habuerim, sed aliorum semper industriam excitarim, & in quo illi ingenia exercere possent, ostenderim, & non parua quoque auxilia ad rem peragendam fideliter ipsis, benigneque suppeditarim. Quod autem exiguo hoc tempore, quod ex meis multis, cotidianisque occupationibus eripui, conficere potui, ad te mitto: tu, quemadmodum te facturum esse confido, siqua acute animaduerti, boni consules; siqua me fefellerunt, non reprehendes; sed aut rei ipsius difficultati, aut ingenij mei tenuitati assignabis. Habes igitur magni illius Catonis librum de re Rustica, quantum fieri per me potuit, multis mendis inde sublatis, non parum expurgatum. Habes tres M. Varronis de rebus itidem rusticis libros, doctissimi, & grauissimi auctoris, in quibus etiam valde laboraui. Cum enim ille plurima scripserit, & omnes paenè Romanos homines elegantia, & multitudine scriptorum superarit, omniaque ferè vetustate, quae (vt ipse sapienter inquit) pauca non deprauat, multa tollit, absumpta sint; & hi quoque rerum rusticarum, qui cum paucis alijs dissectis, mutilatisque de lingua Latina libris, supersunt, male affecti essent, volui studio, ac diligentia mea illis aliquid opis adferre; siquidem cum semper nobilitatis studiosus fuerim, hos nobilissimos auctores in squalore, sordibusque iacere, aequo animo pati non poteram. Nam de elegantia ipsius Varronis, & sermonis puritate, quid ego nunc loquar? cui enim cognitum non est, eum optimis temporibus vixisse, & optimos semper Latinos, Graecosque auctores pertractasse, indeque magnam elegantissimorum verborum syluam, & ad omnis rei naturam exprimendam appositorum, sibi comparasse. Nam antiqui etiam auctores, & qui de eodem studio diligenter scripserunt, affirmant, eum rem rusticam eloquentia, & candore linguae expoliuisse. Hucusque igitur fidem meam liberaui, nec amplius tibi, quod sciam, debebam. Accesserunt tamen, tamquam cumulus quidam, non nulla, quae in Columella emendaui: nam eum quoque scriptorem non neglexi. Quod si aut meliora ipsius exemplaria nactus essem, aut ille fortasse magis emendatoris opera eguisset, plura etiam in eo restituturus fui. Totam huius mei negotij rationem in castigationibus meis explicatam inuenies: nam non nulla etiam, quae aut a Graecis, optimis auctoribus Terentius Varro acceperat, aut declaratione aliqua indigere videbantur, adnotaui: non pauca etiam vulnera, quae sanare non potui, aperui; in quibus nunc purgandis studiosi litterarum operam ponere debebunt. Hoc vt illi facere in animum inducant, & hos meos labores, qualescunque sunt, hilari vultu aspiciant, vehementer precor, nec aliam vllam mihi tantarum molestiarum mercedem posco. Nam si iudicio tuo probatus discessero, optime, & ornatissime Marcelle, ab omnibus me magnifice laudatum esse non sine causa existimabo. Dat. Florent. XII. Kal. Quinct. CIϽ IϽ XLI.

PETRVS

PETRVS VICTORIVS Andreae Daxio. S.



Ccepi breues tuas litteras, in quibus tamen & humanitatem, & veterem tuum erga me amorem recognoui. Quantopere autem laetatus sim, te mihi huic oneri ferendo comitem adiunctum esse, quod solus facile sustineres: ego vero illi paenè succumbebam, non facilè verbis narrare possum; non parum etiam gaudeo tuo, cui omnia cupio & debeo, quodcunque est, commodo. Recteque fecisse indico reip. nostrae Ducem, cunctarum bonarum artium amantissimum principem, qui te semper benè de litteris meritum multos annos iniquitate fortunae domi latentem excitarit, in lucemque & tamqnam litterarum forum reuocarit. Et si enim tu ab vtili praeclaroque tuo negotio numquam cessasti, priuatimque adolescentibus multis semper tuo labore profuisti, maiores tamen fructus ingenium doctrinaque tua publicè feret, quàm domi vmquam ferre potuisset. Quòd de me omnia tibi polliceris, quae & tibi commodo esse possint, & iuuentuti vtilitati, benè tibi notus sum; nec mores, ingeniumque meum vlla in re immutatum inuenies, sed eundem prorsus intelliges, ac praeteritis illis temporibus eram, quibus tibi vt optimo viro, & doctissimo magistro, valde addictus fui, & omnibus in rebus auctoritati tuae parui. Id autem etiam nunc facere me hortantur, & naturae meae facilitas, & antiqua tua erga me merita, & aetas ista sanctè honesteque traducta. Qnamuis autem propediem me de his rebus tecum locuturum putem (tempus enim me iam admonet, vt in vrbem reuertar) volui tamen interim animum meum tibi notum esse, qni qnidem nulla vmquam in re ab vtilitatibus iudicijsque tuis discrepabit: spondeo enim hoc tibi, speroque, te nullum a me officium boni viri, & patientissimi collegae, quo tu verbo vsus es, desideraturum. Vale ac me ama. E Decimano meo. XII. Kal. Nouemb. CIↃ IↃ. XLIII.

PETRVS VICTORIVS Vincentio Borghino. S.



Ccepi, suauissime Vincenti, tuas litteras, qnae me valde delectarunt: erant enim & amoris cuiusdam incredibilis plenae, & ingenium, eruditionemque tuam vndique redolebant. gaudeo igitur, te in his studijs breui tempore tantum profecisse, tibique gratulor, ac spero omnino fore, vt si, qnod te facturum prorsus confido, in his litteris diutius permanseris, reliquos omnes, qui illis vmquam operam dederint, facile superaturus sis: noui enim acumen ingenij tui, teque veram viam studiorum ingressum esse intelligo, qui Ciceronem tibi imitandum proposueris, scriptaque ipsius diligenter legas, ex quibus, & elegans, politaque doctrina erui potest, & magna facultas dicendi comparari: nam quòd te libenter ostendis commentariolos meos legere, multamque ex illis vtilitatem capere, nisi probitatem animi tui cognitam haberem, crederem, me illudi: nihil enim in illis esse video, quod admirationem cuiquam excitare debeat, aut maiorem aliquem fructum ferre, meque, vt amicis potius morem gererem, ea adnotasse scio, quàm quod scriptione, illa digna esse existimarem. vnum laetor, cuiuimodi sunt, non multum operae mihi eripuisse; paucisque omnino diebus a me confecta fuisse. Vnde autem proficiscatur, vt in eis tantopere fallare, qui in alijs rebus decipi non soles, perspicio: amor enim eximius, quo me prosequeris, ingenij tui luminibus obstruit, nec te verum sentire permittit: ea autem natura est amoris, vt vitia eorum, qui amantur, cognosci non sinat; ac cuncta saepè longè aliter, ac sunt, amatoribus videri faciat. Quòd enim te consuetudinis meae cupidum esse ostendis, & tamquam te mihi in disciplinam tradere velle cupis, eundem fontem erroris habet, & sanè, si simul viuere possemus, cuius rei ipse quoque non minore desiderio teneor, haberes socium studiorum assiduum, fidelemque, quique quod diligentia, studioque suo excogitare posset, semper in medium proferret: cupio enim quacunque te possum, amicos adiuuare, & cum alia omni ratione, parum aut nihil, & hac quoque non multum ipsis prodesse queam, quod efficere pos-

sem negligentia, aut fuga laboris, certe non relinquerem: cum autem aliae quoque curae hominum, negotiaque socios requirant, magnaque praesidia ex studijs comitum, paribusque voluntatibus ad ea conficienda capiantur, studia in primis litterarum hoc postulare videntur: praeter enim multas suauitates, quas congressus studiosorum adferre solent, excitantur ingenia hominum simul conferendo, cunctaque, quae alijs expositurí sumus, non omnino rudibus imperitisque hominibus, subtilius accuratiusque cogitamus: verum quoniam id fieri vix potest, hoc fructu amoris vtilitateque studiorum orbatos nos esse, aequo animo patiamur. Valde autem mihi gratum fuit, audire, te huc propediem rediturum: cum enim eadem in vrbe erimus, paenè simul viuemus; saepeque nobis licebit simul aliquot horas consumere, interim te in istis studijs oblectabis; id quod ipse quoque toto animo facio, quorum ratio haec est: nihil enim meorum te caelatum esse volo, vt quod temporis ex his meis necessarijs laboribus eripere possum, in Aristotelis libris consumam, cuius doctrina, quemadmodum me non nullos olim annos occupatum tenuit, antè quàm iniquitate fortunae in hoc molestum odiosumque genus litteras docendi detrusus sum, ita nunc valdè delectat. itaque, cum superiore aestate libros de moribus ad Nicomachum accuratè legissem, illis absolutis, statim eos, qui sequuntur de optimo ciuitatis statu aggressus sum: multumque operae ac studij in illis posui, & in sententijs eliciendis, quae non nullis in locis obscurae, abditaeque sunt, & in verbis Graecis Aristotelis corrigendis: scatent enim multis mendis libri illi, maleque superioribus temporibus habiti sunt: nam praeterquam quòd fracti non paucis in locis, amputatique inueniuntur, postremaque pars tota abrupta: ea quoque, quae supererant, corrupta in excusis codicibus deprauataque leguntur: compsratis autem ipse manu scriptis libris, summaque diligentia in hoc posita, non parum opis mihi videor illis attulisse. Idque cum libenter doctrina eorum librorum captus, faciam, libentius quoque id ago, quia intelligo accuratam horum librorum lectionem vtilem mihi esse ad opus illud ingens, quod prae manibus habeo explicandi libros Aristotelis de ratione dicendi: cum enim ars illa ex facultate hac, quae de moribus, se ciuitatum rectionibus agit, nec non ex analytica scientia constet, quomodo potest eam quispiam perfectè tenere, qui non haec omnia, ex quibus illa concreta est, accuratè diligenterque legerit? Quamquam vereor, ne meus hic magnus, diuturnúsque labor frustra susceptus sit: audiui enim Danielem illum Barbarum, de quo tu ad me olim cum eodem metu mea causa perculsus esses, scripsisti, παράφρασιν illam suam edidisse, quam tamen adhuc non vidi: expecto autem, nec tamen cesso omnia, quae laborem hunc meum adiuuare possunt, sedulo comparare, eumque vrgere: nam quod aiunt, ipsum simul edidisse Hermolai patrui eorum librorum in latinum sermonem tralationem, hoc studium meum non impediret: statui enim Graecos illos explicare, & quemadmodum sententias, quantum per me fieri posset, ita etiam verba Graeca, quae rariora, obscurioraque essent, vimque omnem exemplorum, quae multa illic ex veteribus poëtis, oratoribusque sumpta sunt, declarare: eniti enim volebam, vt proxima aestate hunc laborem meum absoluerem, vt facere conabor, nisi haec nunc docti hominis vigiliarum editio rationem omnem meam interturbarit. Exposui tibi, quo in statu nunc res meae sint, & quo in genere studiorum verser. Reliquum igitur est, vt quid sentiam de M. Varronis loco, duobusque Ciceronis aperiam, quod faciam conclusa iam epistola separatim: nolo enim illam sic etiam fortasse nimis longam, hoc quoque non paruo cumulo praeter modum augeri: longior autem quàm putaram, illa fuit, quod sermone tecum instituto abductus sum: visus enim mihi sum omni hoc tempore tecum coram loqui, sed etiam ne viderer, longitudinem epistolae tuae, si in respondendo breuior fuissem, condemnasse. Laudo autem primum diligentiam tuam, qui cuncta subtiliter perpendas, & ingenij tui vires in adiuuandis bonis auctoribus exerceas: si enim in hoc studio perseueraris, opera haec tua vtilis, grataque studiosis bonarum artium vehementer erit; & tibi quoque ipsi non mediocrem vtilitatem ac voluptatem adferet. Angelus frater tuus, optimus atque humanissimus iuuenis ex diuturno morbo iam conualuit; vt, cum tempestates permittunt, domo exire, ac munera sua commodè obire possit, quae res multis bonis atque honestis viris valdè grata fuit, qui de ipsius vita saluteque, non minus, ac tu facis, laborant. Amici tui, quos ego verbis tuis salutaui, valent, plurimamque me tibi salutem rescribere voluerunt. tu quoque vale, exploratumque habeas, me tibi amicissimum esse, & omnia, quae tibi commodo esse possint, vehementer cupere. Florent. IIII. Id. Febr. CIϽ IϽ XLIIII.

PETRVS

PETRVS VICTORIVS
Nicolao Ardinghello Card. S.



IGET adhuc in me Ardinghelle amplissime studium illud, quo superioribus annis valde flagraui, bonos auctores adiuuandi: nec cesso, quum per occupationes licet, aliquid operae, diligentiaeque huic etiam parti litterarum dicare; qui mei labores aliquando foras prodibunt, & aliquid vtilitatis, vt spero, studiosis bonarum artium adportabunt. Nunc quum in manus meas venerit Euripidis Electra, quae adhuc in tenebris latuit, ac situ paenè, carieque confecta erat, visum mihi est, illam ad te mittere, quem, quamvis multis, magnisque negotijs distentum esse sciam, tamen toto animo litterarum studia, & ingenuas artes amare cognoui. Arbitror enim hoc munusculum tibi, & ob poëmatis excellentiam, & ob auctoris nobilitatem non parum gratum fore: tu vero, quum ipse diligenter legeris, si tibi videbitur, alijs etiam legendam, ac formis quoque excudendam dabis. Quod, quia te cunctis in rebus publicorum commodorum studiosum cognoui, omnino puto esse facturum. E tenebris autem illam primum eruerunt ingeniosi, eruditique adolescentes, Ciues nostri, Bartholomaeus Barbadorus, ac Hieronymus Meus, cum vetera huius poëtae exemplaria, vt iam editas Tragoedias multis mendis scatentes, cum illis conferrent, vndique conquirerent, ac sedulo illa pertractarent, statimque ad me attulerunt: Quo duce illi in studijs litterarum vsi sunt. ipse postea accurate lectam, & non paucis locis purgatam (praecipue autem personae perturbatae erant) quae a te quoque legeretur, dignam esse existimaui. Quin autem illa Euripidis sit dubitari non posse arbitror: praeterquam enim quod inter medias eius poëtae fabulas in vetustissimo codice interiecta est, testimonio antiquorum scriptorum id liquido confirmatur, qui inde exempla saepe sumunt. Stilus quoque id, & elegantia sermonis manifesto declarant. Vnde autem hoc boni, quicquid est, manauerit, significare etiam tibi, alijsque non inutile existimaui, ne & illis sui laboris merces eriperetur, & vt cotidie magis, magisque ad laudem, ea degustata, excitarentur. Nam quod tibi eam mittendam statui, non dici potest, quantopere illi gauisi sint: Sunt enim mirum in modum amplitudinis dignitatisque tuae amatores, & incredibiles animi tui dotes (vt debent) admirantur. Quod quum sua sponte faciant: cui enim cognita non est eruditio, probitas, humanitas, admirabilis quaedam naturae tuae comitas, qua omnium animos, eorum etiam, qui te semel viderunt, tibi concilias? Faciunt etiam hortatu meo, ac crebra tuarum illarum praeclarissimarum virtutum praedicatione. Ipse sane, quum semper te dilexerim, nunc vero tantis honorum gradibus merito auctum, colam, ac nonnulla, quae non omnino vacua consilio mihi fuisse videntur, aliquando fecerim, nihil vmquam mihi sapientius fecisse videor, & in quo mihi magis placeam, quam quod marnte ingenij tui diuinitatem perspexi, & exorientes laudes tuas quantum potui, celebraui, demumque te mihi vnum praecipue semper obseruandum esse duxi. sed nimis prouectus sum, cum tamen paruam partem tuarum virtutum attigerim; amor autem idem ille, & ingens admiratio tui me vltra, quàm nunc oportebat, abripuit, atque asportauit. Vale, & me ama. Florent. Pr. Kal. Mart. CIƆ IƆ XLV.

PETRVS VICTORIVS
Ambrosio Nicandro. S.



CCEPI litteras tuas Kal. Aug. datas: quae mihi multis de causis iucundissimae fuerunt: in primis tamen delectatus sum summo illo tuo in me amore, qui cum a naturae tuae bonitate magis quàm a meritis vllis meis proficiscatur, eo mihi gratior fuit, meque tibi multum obligauit, ac perpetuis vinculis obstrinxit. Recordor sanè, te non sine magna ingenij ac doctrinae fama multos ab hinc annos Florentiae vixisse cum Bernardo, gentili meo, sanctissimo, tuique amantissimo sene; verum aetas, qua tunc eram, fecit, ne officia vlla in te conferre possem, aut fructus aliquos ex eruditione

tua capere; quamuis iam tum puer ſtudijs ijs deditus eram, in quibus poſtea aſſiduè verſatus, aliquis mihi eſſe videor, poſtquam a te tantopere dilaudor: nec tamen me fallit, vnde id naſcatur, vt modum in laudibus meis praedicandis non teneas: impellit enim te, vt hoc facias, animi tui probitas, antiquuſque amor, quo omnem domum noſtram diligebas, quae te olim peregrinum hominem recepit, & quibuſcunque rebus potuit, ornauit: fuit certè optimus ille vir, qui te amplexatus eſt, omniumque ſimilium ingenioſorum hominum ac doctorum admirator praecipuus, qui cum ſine liberis mortuus ſit, patrimoniumque ad alios deuenerit, me hanc, quae illius propria erat, amoris tui hereditatem creuiſſe mirificè laetor: vellem autem tantam tuam beneuolentiam, ſi poſſem aliqua re compenſare, huic certè rei ſtudebo, ac quantum potero, enitar, ne me in amore vincas. Ioannem Gondulam amicum tuum vidi libenter, & cum alijs etiam rebus tibi multum debeam, hoc certè beneficium non mediocre extitit; quod opera, & ſtudio tuo tam beneuolum, tam ingenioſum, tam politum vndique & elegantem hominem cognoui, ne valeam, ſi non illum totum ita amo, vt tibi vix concedam, qui illum, vt dignus eſt, ac meretur, valde diligis, & a quo, vt multis manifeſtiſque ſignis perſpexi, valde diligeris: illius igitur memoria ſemper apud me vigebit, & cum aliqua in re illi gratificari potero in eam toto animo incumbam, & quaecunque eum velle ſenſero, omni tempore libenter diligenterque praeſtabo: ſi in vrbe diutius manſiſſem, ſaepius cum eo congredi potuiſſem: dum enim fui, non paucas horas ſimul conſumpſimus, cum ille non ſemel domum meam ventitaſſet: verum quae me huc arripuit cauſa faciebat, ne illic etiam humanitate ipſius ſuauiſſimiſque ſermonibus frui poſſem, aut ipſe ex conſuetudine mea, ſi vlla inde capi poteſt, voluptatem vllam deguſtare: eram enim occupatiſſimus, domumque me abdideram, ac ſcriptis quibuſdam meis inuigilabam. Secutus igitur huc ſum ſolitudinem: vacuoque hoc tempore a cotidianis meis laboribus, vt minus interpellerer, in villam hanc meam, remoto ſalubrique loco poſitam, me contuli: totoſque dies & omnes meas cogitationes in illis conſumo: magnitudo autem librorum, ſi opus abſoluero, me apud omnes excuſabit, fidemque faciet, me non naturae aſperitate triſtitiaue animi colloquia amicorum, frequentiamque hoc tempore fugiſſe, ſed neceſſario feciſſe, vt ſummam manum aliquando imponerem labori, qui me diu ſollicitum habuit, quique a me crebris plurimorum vocibus, epiſtoliſque flagitatur. Quòd ad Electram pertinet nuper a me diuulgatam, de qua multum in epiſtola tua loqueris, perſpicuum eſt, illam eſſe Euripidis: teſtimonio enim quoque antiquorum ſcriptorum id liquido confirmatur. Stoboeus, qui ſedulo ſententias ad vitam conformandam idoneas collegit, multas, quae in ea fabula leguntur, vt Euripidis adducit. Interpres quoque Ariſtophanis mentionem illius fecit: nam quòd οἰκονομίαν ipſius non valde probaui, qui diligenter omnia expendet, & ea, quae patefeci, & non nulla fortaſſe alia vitia in ea deprehendet: cuius enim aures non reſpuant, potentiſſimi regis filiam agricolae homini glaebaſque ſubigenti nuptam? quaſi nulla ratio ab Aegiſtho, qui rerum potiebatur, excogitari poſſet, qua res ſuas in tuto poneret, quamuis cum fortunato aliquo adoleſcente eam in matrimonium collocaſſet, aut domi ipſam ita cuſtodire non poſſet, ne facultatem illa haberet, coniugem ſibi, quem vellet, eligendi. Sed haec nunc relinquamus: eo autem nomine ab huius etiam artis magiſtro ſummique cunctis in rebus iudicij viro, Ariſtotele damnatum eſſe Euripidem, quòd ſaepe in hoc laberetur, nec ſatis commodè fabulas texeret, notum eſſe arbitror. Idem etiam, quod tamen facilè intelligi potuit, declarauit, inueniri multas tragoedias, quae hilarem exitum haberent, quamuis, quae triſti clauduntur, magis probet. vt reperiri etiam non nullas, quae duplicem ipſum habeant, & in quibus bonis benè ſit: malis autem malè; quo in numero fortaſſe haec haberi non ſine cauſa poteſt: impura enim mulier coniugiſque interfectrix Clytemneſtra, adulterque Aegiſthus, & alieni regni occupator, iuſta paena affecti ſunt, eumque finem nacti, quem ſcelera ipſorum poſtulabant. Electra fraterque ipſius Oreſtes, qui dignitatis cauſa excitati ſunt, mortemque patris clariſſimi viri vlciſci magno cum periculo in animum induxerunt, ſecundum exitum habuere, incolumeſque in vita, rebus ſuis ſatis commodè conſtitutis, remanſere. Quòd me conſulis, quid ſentiam de duobus illis obſcuris locis in hiſtoria T. Liuij, tibi in praeſentia ſatisfacere non poſſum: neque enim librum ipſum apud me habeo, vt ipſos accuratè animaduertere valeam; cum in vrbem rediero, hanc curam libenter ſuſcipiam, diligenterque videbo, quae ratio eorum nominum ſit, ac quicquid excogitare potuero, ad te ſedulo perſcribam. Tu me amabis, & amicum affinemque meum Carolum Gondium meo nomine, qui iſtic mercaturis faciendis rem quaerit, ſalutabis, meque illi plurimum commendato. Vale ex agro Decimano XII. Kal. Septemb. CIƆ IƆ XLV.

PETRVS

PETRVS VICTORIVS
Francisco Dauanzato. S.



I, cum officio alicui leuiori desunt, moris esset, vt amici se diligenter purgarent, accurata mihi tecum excusatione opus foret, quod litteris tuis amantissimis scriptis, pluribus iam mensibus ad me missis, adhuc non respouderim. verum conscius mihi animi mei erga te, existimansque tibi cognitam penitus perspectamque esse naturam, moresque meos, aduersus te autem beneuolentiam non paruam, numquam veritus sum, ne negligentia haec mea (vt duriore quàm fieri potest nomine appellem) a te in malam partem acciperetur, & incommodam aliquam opinionem in animo tuo gigneret: nihil enim vmquam te arbitror in me consuetudineque mea contumax cognouisse, potiusque semper quibuscunque modis possim expositum deditumque commodis amicorum, nec amicorum tantum, verum saepe etiam alienissimorum hominum. Causa autem huius rei fuit, quod me multis magnisque occupationibus impeditum elegans illa tua epistola oppressit, vt cum toto animo alio conuersus essem, non oblitus sane sim huius aeris alieni: semper enim illam ante oculos (ita me Deus amet) habui: verum non potuerim inde me abstrahere ac diuellere, & particulam aliquam temporis huic curae seponere: in primisque confisus sum, nihil incommodi ex hac re nasci posse, intelligens animi tui aequitatem, ac longum firmumque amorem tuum erga me, quem, ne dum tenuis haec suspicio, vix aliqua maior iniuria interrumpere posset. Occupatio autem huiuscemodi erat: qua maior nulla graniorque esse potest, & quae non me tantum, sed quemuis etiam acrem vigilantemque virum distentum vndique teneret. Incumbebam enim toto pectore labori illi meo multorum annorum, absolutioni inquam, meorum commentariorum in libros Aristotelis de arte dicendi operam dabam, quos iam paenè ad exitum adduxeram, adeoque in illis cogitationibus inuolutus eram, vt perire omnes horas, quae inde eriperentur, putarem; ac si id aliqua de causa committerem, culpa me non crederem vacare. Intelligis enim tu difficultatem suscepti operis, & quot quantaeque salebrae in singulis paenè versibus reperiantur, vt studium illud poscere videatur hominem liberum, ac solutum omni alia cura: ego autem mole non parua molestiarum alijs temporibus vrgear? quare solum illud anni tempus vacuum ab alijs laboribus nactus, cogebar in eam curam toto animo incumbere, ac ne valetudinis quidem vitaeque rationem vllam ducere; quod si me aliquando relaxaro, atque hoc onus omnino deposuero, in hac quoque re voluntati tuae morem geram, respondeboque iucundae huic vtilique epistolarum mittendarum exercitationi: non possum autem nunc tibi non magnopere gratulari; qui tantopere in hoc honesto studio progressus sis, tamque eleganter latinè scribas, nec volo vllo pacto voluptatem, quam ex hac te cepi, non planè tibi significare: mirum enim in modum, lectis illis tuis primis politissimis litteris, gauisus sum: secundae autem hae laetitiam mihi auxerunt, non minore elegantia, sermonisque puritate exaratae: non enim dici potest, quantopere delecter latini sermonis elegantia, & quam probem consilium eorum, qui in hac praeclara facultate comparanda studium ponunt: praecipuè autem illi mihi laude digni videntur, qui stili elegantiam cum pulcherrimarum rerum scientia coniungunt; in qua tu palaestra strenuè verfaris: quomodo enim magnum aliquid effecisse videri possunt, qui omnem aetatem in verbis elegantioribus colligendis, concinneque texendis, consumpserunt, nec eodem tempore pectus cognitione grauium, subtiliumque rerum referserunt: aut qui in artibus percipiendis humanisque ac diuinis rebus perdiscendis, semper occupati, ea, quae acceperunt, copiosè postea politeque eloqui, aut eleganter litteris mandare non possunt? A quorum hominum errore, deprauatoque iudicio, tu acumine ingenij tui, prudentiaque longissimè abes. Perge igitur alacri animo in ista tua vera studiorum ratione; ex qua & voluptatem mirificam cotidie capies, & fructus etiam aliquando vberes feres. Confecto autem itinere isto studiorum, comparataque egregia supellectili, cum domum redibis, si me, vt spero, publico hoc munere humaniores litteras docendi, liberatum offendes, poterimus vna aliquando

subti-

subtiliores philosophiae locos: & obscuriores quaestiones conferre. nam ipse quoque ad eadem ista studia redire cogito, quae a me aegre intermissa, uumquam tamen penitus dimissa sunt; mirificus enim me amor ipsorum tenet, statimque, vt absoluero, vel edidero potius hos labores meos (habent enim iam libri hi subtiles elegantesque quicquid a me expectare potuerunt) cunctas horas, quas ex hac cura mea auferre potuero, eo conferre statui. Propè autem hoc, si Deus iuuabit, erit: locum enim modumque nunc quaero, vbi illi fideliter formis excudantur, cum inani expectatione diu pependerim: sperabam enim fore, vt hic emitti è manibus meis, diuulgarique possent; cum diu actum esset de officina libraria hic instruenda: nam quod annum iam ferè litteris tibi patrio sermone scriptis, cum de me id diligenter quaesisses, significaui fore, vt paulo post ederentur; quae res consilium meum immutarit, volo tibi notum esse, ne forte me tibi tunc mentitum putes: Missum enim Roma ad me est antiquissimum ac fidelissimum exemplar totum librorum, cuius cognita bonitate, coactus sum omnia diligenter perpendere, quaecunque discrepabant a communi lectione: plurima autem illa erant, ac maximi ponderis, & non nulla etiam retractare, vt ex editione postea ipsa manifestum fiet: cuncta enim diligenter adnotaui. Haec igitur eius optimi codicis occasio, moram aliquam attulit editioni eorum librorum: eadem tamen vtilitatem non mediocrem verae earum rerum perceptioni apportabit. Omnibus igitur iam rebus expositis, quae mea tuaque interesse putabam, te nunc scire: finem faciam. Vale & me vt facis ama. Florent. IIII. Kal. Decemb. CIↃ IↃ XLVI.

PETRVS VICTORIVS Francisco Dauanzato. S.



QVi bene te cognitum non haberet Dauanzate Carissime, litterasque tuas amantissime scriptas legeret, εἴρωνα profectò te magnum esse iudicaret; cum affirmes in illis ab ijs te bonis abesse, quibus abundas: probare enim mihi conaris, te non eo ingenio, artificioque praeditum esse, vt possis facile litteras nullo argumento ad me exarare, idest quibus aliquae certae res non exponantur, quasi significare velis, te posse propositam omnem materiam verbis commode explicare, narrareque mihi, quod in animo habeas, tuaque, aut mea interesse putes: laborare autem vehementer, cum rem nullam definitam, certamque mihi indicaturus es; sed officij tantum cuiusdam causa, memorisque animi tui ostendendi, calamum in manus sumis, cum tamen meo iudicio res longe aliter se habeat, possisque tu vnus ex omnibus vtrumque egregie praestare. Quis enim melius colligere omnia lenocinia orationis, aut magis blandus in scribendo esse, quàm tu, potest? Ego certe tibi primas huius rei defero, neque tamen puto, te id efficere cum labore aliquo, studioque, atque exercitatione facultatem hanc tibi comparasse, sed totum hoc proficisci a suauitate morum tuorum, amabilique admodum natura: scio enim te simplici ingenio praeditum esse, animumque in primis ingenuum, sincerumque habere. Quare, quod alijs, qui planè te non nossent, suspicionem aliquam importaret, mihi in mentem non venit dubitare, ne tu astute mecum agas, ac dotes ingenij tui tegere, ac dissimulare coneris. Quare te hoc scire volo, tuas mihi semper litteras, quibuscunque de rebus scriptas, gratissimas fore, vt quae ab erudito, proboque iuuene mittuntur, ac plenae sunt amoris cuiusdam mirifici erga me: quamuis aliquando in respondendo negligens sim. Quod facio sanè inuitus: Verum magnitudo occupationum cogit, ne huic officio deesse: premor enim multis vndique varijsque molestijs, ac plures iam menses tot, tamque odiosis negotijs distentus fui, vt nihil cogitari supra possit. Praeterea intelligens aequitatem animi tui, confido, te huic culpae meae ignoturum: spero autem tempus aliquando huiuscemodi venturum, quo possim & voluntati tuae, & desiderio animi mei cumulate satisfacere, qui non minus ingenuae huius oblectationis cupidus est. Sed, his rebus relictis, venio ad alteram epistolae tuae partem, qua petis a me, vt Phalerei commentarium περὶ ἑρμηνείας, quem olim formis excudendum curaui, ad te mittam, ostendisque, te potissimum id cupere, quia M. Antonius Antimachus, vir Latinae, Graecaeque linguae in primis, peritus; multumque in hoc genere litterarum docendo exercitatus in latinum sermonem conuertere cogitet, nec facile se id conficere posse putet oh menda, quibus refertus vndique liber est, nisi castigatius aliquod exemplar nactus sit: existimetque,

meque, si adiutus in hac re a me fuerit, se posse praeclare opus ad exitum perducere, quod a te acceperit; me non parum operae, studijque in eo perpurgando posuisse. Totam igitur tibi rem, quemadmodum se habeat, narrabo, libereque, vt fideli amico consilium meum aperiam. In primis autem exemplar illud cuicuimodi est, cum epistola hac ad te mitto: neque enim in eo emendando quicquam laboraui, sed audientium tantum commodum secutus imprimi volui, cum penuria hic magna esset Aldini exemplaris, ac facilius ita excusum manibus teneri, ac portari posset. Est igitur illud exscriptum formis fideliter ab excuso iam antea libro, nisi aliquae potius maculae, vt fit, oegligentia operarum istarum, quae munere eo funguntur, accreuerunt. In explicando autem postea illo, cui tempori iudicium meum reseruaui, sententijsque omnibus accurate perpendendis, non inficiaret, aliquos locos a me purgatos (nisi fortasse fallor) ope in primis vetusti libri. Illa autem omnia diligentius etiam postea subtiliusque animaduersa adnotaui, vel potius sententias omnes eius libri, artificiumque scriptis meis declaraui, aut saltem id facere studui, ac summis laboribus praestare enisus sum. Quod eo libentius feci, quia, vt tibi notum esse puto; valde facit hic commentarius eruditissimi, politissimique scriptoris ad priorem partem tertij libri Aristotelis de arte dicendi, in qua περὶ λέξεως, & ipse agit. In eo autem opere interpretando, cum diu, multumque laborarim, iudicaui, meas esse partes, libellum etiam hunc, qui eundem paenè σκοπὸν habet, ac plenius, quae breui ab Aristotele tradita sunt, enucleatiusque persequitur; scriptis meis illustrare. Illa autem aut vna cum commentarijs meis in eos libros, aut non multo post, quod magis puto, edentur: cupio enim solutus omnibus curis, maioreque iam hoc onere deposito diligentius ea prouidere, ac, si opus fuerit; aliquibus locis retractare. Editio autem eorum librorum, quae multis, varijsque de causis multum dilata est; iam appropinquat: nam, quod superioribus meis litteris tibi significaui, me animi pendere, vbi potissimum illa formis imprimi deberent, non multo post fautor bonarum artium, omnisque generis litterarum amator eximius, nostrae ciuitatis Princeps; euocauit huc typographum hominem, propositisque praemijs non paruis, voluit in hac vrbe eius artis officinam instruere. Ille autem ad ornandam tabernam, ceteraque, quae opus forent comparanda, tempus octo mensium postulauit: quorum dimidia ferè pars iam abijt. Ipse quoque hominem hortari non cesso, vt properet, & omni, qua possum ratione vrgeo, vt sperem omnino confectum opus, absolutumque autumno hoc fore: ista enim cura me valde sollicitat, optoque in primis videre illum diem, quo hac cogitatione, quae valde me premit, liberatus sim. Habes nunc ad omnia. Te vero firmum in animo, exploratumque habere volo, me, quibuscunque in rebus potero; commodis tuis non defuturum, ac studia quoque tua erga amicos enixe me adiuturum: doleo autem hac in re non posse desiderio tuo, aequisque boni atque eruditi viri postulatis satisfacere. Quod nisi opus iam instituissem, vel potius paenè absoluissem, idque omnibus nostris hominibus notum foret: in potestate tua fuissem, ac quid velles libenter effecissem. Ne igitur fidem iam datam fallam, abijciamque onus, quod sponte suscepi, quod sine existimationis meae iactura fieri non posset, quam tueri semper, augereque toto pectore debemus; rogo te, vt mihi veniam hanc des, nec cogas, speratam iam, ac multis vigilijs, laboribusque partam laudem alteri delegare. Rem autem ita se habere, vt ostendi, dies propediem demonstrabit. Vale, & me ama. Florent. X V I. Kal. Mai. CIϽ IϽ XLVII.

PETRVS VICTORIVS
Cosmo Medici, Duci Florentinorum. S.



VM leuiores etiam meos labores ad honestos viros, & insignes ingenij, ac fortunae bonis, miserim: eosque dignitate ipsorum commendari voluerim, hoc maiorum vigiliarum munus, tibi iampridem optime Princeps destinaui: & nunc proposito illostri tuo, probatoque omnibus nomine, in manus eruditorum trado, atque edo: cum enim praesentiore auxilio, acrioribusq; defensoribus egeat; fuit etiam a me maiore praesidio, & valentioribus opibus muniendum. Huic autem rei persona tua in primis idonea visa est, quam plurimis de causis eruditi viri, & studiosi bonarum artium, verentur ac colunt: contraque cuius voluntatem ac iudicium nihil vmquam molirentur: inuadere namque in res, quae Principis viri nomine ornatae sint, tectaeque illo ab omni iniuria, impetuque inimicorum esse debeant, est manifesto auctoritatem eorum,

rum, dignitatemque violare. Quare siquis erit, qui animi mei ingenoitate, qua in hoc opere vsus sum, non spectata, studioque opitulandi alijs, quacunque re possum, neglecto, paret se contra hunc laborem, aut aliquas eius partes temptare, ac vellicare conetur, eum spero, & amore tui reuocatum, metuque perterritum, sibi ab omni hoc negotio temperaturum: Cuius autem voluntatem, nutusque magis docti viri obseruare debent, quam eius, qui commodis ipsorum diligenter prospicit, atque eos vndique praestanti sua liberalitate sustentat? vt ingrati animi crimine carere nullo modo possint, qui huiuscemodi quicquam mente cogitarint. Praetereo quos, e multis locis accitos, doctissimos viros, Pisis, antiquo disciplinarum omnium domicilio, collocasti, qui illic & nostrae, & peregrinarum gentium iuuentuti erudiendae, atque optimis artibus imbuendae incumberent, & quos etiam externos homines, alienis in locis vitam degentes, aliquam occasionem eius rei nactus, ornasti, & grandi pecunia subleuasti. Quantum hoc beneficium est, quod iamdiu mente versas? cuique summis opibus inseruis, & iam in eum locum deduxisti, vt cito fructus non paruos laturum sit? quantum inquam beneficium est, quod veteres scriptores, a maioribus tuis summo studio collectos, atque è Graeciae ruinis, incendijsque ereptos, formis excudere, & ad vsus eruditorum diuulgare vis: atque huic rei efficiendae Germanum hominem, qui huius generis magna negotia tota Europa gerit, propositis amplissimis praemijs huc euocasti, atque apud nos typographam officinam struere, atque ornare mandasti. Hoc sane huiuscemodi est, vt capere omnino illo omnium eruditorum animos debeas, atque arctioribus vinculis astrictos tenere: nam si superiores tui, quique in ista clarissima familia floruerunt, summam inde laudem consecuti sunt, qui semper ipsos domi clausos habuerunt, quanto maiore gloria tu dignus eris, qui per omnes terras ipsos disseminaris, & consilio isto tuo casibus omnibus, quibus plurimis expositi sunt, cum singulis exemplaribus continentur, eripueris: vt eodem facto, & vtilitati studiosorum, & aeternitati eorum librorum, consulueris. Laudati merito ab omnibus semper fuere, qui copiosas bibliothecas construxerunt, ac magnum numerum optimorum librorum sub vnum tectum contulerunt: id autem priscis temporibus opulenti multi, fortunatique homines ac summi reges studiose fecere, vt Polycrates Samius: Pisistratus Atheniensis: Nicocrates Cyprius: Eumenes, atque Attalus, magnificentissimi Pergami reges atque elegantissimi: quique reliquos omnes, & Aristotelis bibliotheca empta, & Athenis, Rhodoque infinita librorum vi Alexandream comportata, in hoc studio superauit, Ptolemaeus Philadelphus: nec non Romani imperatores: ipsi enim quoque laudis huius, ac gloriae valde cupidi extitere, vt multitudo ingens bibliothecarum Romae quondam fuisse perhibeatur. Et tamen, qui huic rei studuerunt, hominibus tantum, qui illic viuerent, profuerunt, sed ne ijs quidem plenam, atque integram vtilitatem attulerunt: neque enim commode semper possunt eruditi, suisque studijs apte, custoditos in illis, libros tractare: qui autem formis imprimendos fideliter curant, in toto quasi orbe terrarum bibliothecam struunt, ac multo magis commoditatibus studiosorum seruiunt: paruo enim aere illos parare, diligenter emendatos, & vsibus ipsorum accommodatos queunt. Neque tamen tu ab hac quoque laude vacuus es, quamuis verioris, noua ratione parandae, viam inueneris: a Clemente namque VII. Pont. Max. magnifice inceptam bibliothecam, inchoatam tamen, imperfectamque relictam, absoluis, ac magnis sumptibus aedificas, nec ornamentis tantum ipsius, pompaeque indulges; verum etiam illam sedulo supples, accurata librorum conquisitione, congerisque illuc omnes, qui ad te amatorem summum ipsorum, ab ijs, qui tibi gratificari cupiunt, deferuntur. Intelligens igitur ego cunctos eruditos viros tanto hoc beneficio obstrictos tibi esse debere, meae meorumque librorum securitati consulens, ad te illos misi: sed multum etiam me, vt hoc facerem, impulit, quod, cum tibi plurimum debeam, nec maiore aliqua re gratum animum meum, ostendere valeam volui munusculo hoc, me non immemorem esse beneficiorum, indicare. Debeo autem cum priuatis de rebus, ornatus a te commodis honoribusque non paruis, tum publico etiam nomine, quod ciuitatem summa diligentia consilioq; regis: vt enim semper dignitatis ipsius amator mirificus fui, non possum non maiore beneficio me affectum esse ab illo confiteri, qui ipsam tueatur, & incolumem, honestamque esse velit, quam qui me priuatim pecunia adiuuerit, aut aliquo huiuscemodi commodo affecerit: nam me haec non summa putare, tu optimus testis es: cum enim maiora praemia a te facile, propter excellentem tuam liberalitatem: & non contemnendum, quod de me fecisti, iudicium, obtinere possem, semper his, quae primo mihi a te proposita fuerunt, contentus fui: qua sane in sententia, dum tibi commodum erit, meque munere hoc fungi volueris, permanebo: totisque ingenij viribus iuuentuti seruiam, nec publice, aut priuatim operam meam desiderari patiar. Vt igitur haec non magni aestimo, neque valde ipsis commoueri soleo, ita toto animo amplector, qui

patriam

patriam hanc meam sonet, & saluam, auctamque vult; quod tu, qui ad eius gubernaculum accessisti, non malis vllis artibus vsus, nec adhibita vi ciuibus, sed voluntate ipsorum arreptus, & consilio Dei euocatus, studiose facis. Quis enim non fateatur, Principem eum ciuitatem adiunare, eiusque dignitati, ac saluti prospicere, qui seueris legibus coercet libidinem iuuentutis, cunctaque obscena vitia inde euellere, atque extirpare conatur? Qui luxuriem refrenat, parce ac modice vestibus, ceteroque cultu corporis vti priuatos iubens. Idemque magistratibus, & qui in vrbe ius dicunt, & qui in agris, oppidisque summam potestatem habent, praecipiat, vt quemadmodum seueritate, aequabilitateque iuris personam, quam gerunt, tuentur: ita etiam vestimentis, decoreque omni, ac comitibus, publicam dignitatem custodiant. Hoc certe nemo, non maleuolus, ab eadem animi propensione erga rempublicam, speciemq; ciuitatis, non profectum pernegaret, quod patrium vestitum iam paenè dimissum, ad militaremque, & castrensem translatum, reuocas; quod etiam in magistratuum apparitoribus, ceterisque ipsorum insignibus seruari voluisti. Nam illae maiores curae, vtilioresque sunt, quod oppidanorum hominum, colonorumque magnum numerum, delectu habito, armasti, eisque certos viros, peritos militarium ordinum, praeposuisti, seduloque ipsos statis diebus exerceri, militiae munere omni obeundo, imperasti, vt ab omni repentino tumultu ciuitas, agerque tutus sit, & magnas etiam aduersariorum copias contemnat. Nec tamen si forte aliqua aliquando infinita vis hostium irrupisset, ne arceri a finibus regionis vlla ratione potuisset, aut plaga aliqua in bello (vt fit) accepta foret, non alia via saluti nostrae consuluisti, cum vrbem diuturno opere, magnisque sumptibus munieris, & infirmiores ipsius partes ita roboraris, vt ascensus illac esse hostibus nulla ratione possit, simulque ad eam defendendam omne genus armorum, infinitamque vim aenearum ballistarum compararis. Nec non eodem consilio distinendorum hostium aditusque ipsis ad imperij sedem intercludendi, cuncta etiam opportuna loca, oppidaque ditionis tuae diligenter munis: aggeribusque ac propugnaculis firmas. Hae cogitationes, vt optimi Principis, patriaeque amantissimi manifesto sunt, ita istius aetatis, fortunaeque his temporibus minime esse consuerunt. Qui tamen te fortissimo patre natum, & in quo Italiae quondam salus nixa sit, cogitabit; quo vno in bello interfecto, ita animi nostrorum militum, ducumque ceciderint, vt statim saeuissimis hostibus aditum patefecerint, nec vllis fluminibus, aut aggeribus, locorumue angustijs arcere se posse illos putarint. Vnde fertilissimorum agrorum vastatio, & opulentissimae vrbis direptio, consecutae sunt. Qui inquam te è Ioanne Medice natum esse recordabitur, cuius nomen solum loco pellebat aduersarios, ac perculsos suos recreabat; eundemq; in bene instituta ciuitate, sanctissimaq; domo caste, pieque educatum, & omnibus optimis artibus ornatum, hoc mirari desinet, recteque, atque ordine omnia fieri existimabit. Vt contra ab his, qui tam generosa stirpe: ad renouandasque proprias huius terrae virtutes, laboribus, periculisque suis nati orti non sunt, sed ex otio, languoreque procreati, atque in ijsdem studijs alti, nihil praeclarum, aut honestum vnquam expectabit. Sed vt facta tua proba rectaque, breui tangere volui, vt tecum memoria ipsorum gauderes, cotidieque magis ad noua nobis beneficia adferenda incenderere, ita culpas aliorum, inertiamque detegere nolo: is enim tu es, qui cumulate laudari, in caelumque ferri sine collatione aliorum, istius ordinis hominum, qui longe aliter se gerunt possis; quique, cum multis rebus ciuibus tuis vtilis sis, nulla tantum re, quantum exemplo atque honestate vitae prosis; quae vera, clemensque ratio est Principi homini ciuitatem excolendi, ac priuatorum mores emendandi. Vt autem nunc, praedicatione tuarum virtutum omissa (quarum admiratio longius me, quam oportebat, prouexit) ad rem redeam, libri hi (vt taceam, siquid ipsis studio, diligentiaque mea profui) grati tibi esse debebunt, & quia a summo doctore scripti sunt; quique ingenij acumine, atque excellentia eruditionis, reliquos omnes vicerit: & quia disciplinam eam tradunt, quae fructus eximios principibus viris, & ornatus singulares fert: qua enim te magis omnibus praestare debet, qui in amplissima fortuna constitutus est, ac reipublicae clauum tenet, quam eloquentia? vt milites, togatosque his mollissimis habenis flectere, &, quocunque vult, animos eorum perducere possit. Sed quia haec nota sua vi sunt, nec egent voce aut auctoritate mea, vt planius intelligantur, de illis silebo: tantumque te rogabo, vt, si plene, quod volui, praestare non potui, nec tanto oneri ferendo pares vires habui, imbellicitati ingenij mei ignoscas, & egregiam animi voluntatem amplectare. Vale. Florent. Idib. Sept. An. CIↃ IↃ XLVII.

PETRVS VICTORIVS
Rationis dicendi studiosis. S.



VM incredibili quodam, singularique adiuuandi bonas artes studio arreptus, non bene tenuibus ingenij mei viribus exploratis, nec exigua doctrina animaduersa, arduum, ac perdifficile opus aggressus fuerim, multosq; ac magnos labores in eo perficiendo sustinuerim, videtur nunc tempus esse rationem consilij mei reddere, ac, quibus auxilijs in eo vsus sim, aperire. vt, si naturae meae acumen, ac subtiliorum rerum scientiam, in eliciendis abstrusioribus sensibus Aristotelis, eruditis viris non probaro, diligentiam saltem, ac fidem, qua maxima in hoc negotio vsus sum, illis probem: vt enim me parum sapienter tantũ onus suscepisse facilè concederem, ita maiore cura, ac studio tractari illud potuisse pernegarem: quod si sedulitatem ipsam, amoremq; erga subtilissimorum horum librorum amatores demonstraro, nec omnino fine, propositoq; meo lapsus esse, inanemque penitus laborem cepisse iudicabor, animo meo gaudebo, ac satis iustum praemium mearum vigiliarum me reportasse putabo: neque enim vmquam speraui, me posse omnia, quae perobscura hic sunt, loca illustrare, aut si quid in animo alicuius acuti, & eruditi viri scrupuli oriretur, funditus euellere, atque extirpare: intelligo enim, quem auctorem interpretandum susceperim, & cum quot, quantisq; eodem tempore difficultatibus & tamquam monstris mihi pugnandum fuerit, vt si partem eorum prosternere, ac profligare potuerim, non parum mihi fecisse videar in tantis rerum angustijs. Omitto nunc propriam huius scriptoris obscuritatem, ob concisum modum dicendi, quo semper in suis libris vsus est, & reconditam, abditamq; huius artis explicationem: quae res maximum quodque ingenium defatigare, ac torquere possunt, lectionis varietas, multitudoq; macularum, quae plurimas partes horum librorum turpiter foedarant: nec non testimonia antiquorum scriptorum, quorum plura apud auctores ipsos, cum vetustate perierint, non leguntur, quemuis meritò perterreant: nulla me tamen res adeò perturbare potuit, vt incoeptum desererem, ac nõ ad exitum perducere conarer: omnia enim potius, quae potui, ad impedimenta haec tollenda, difficultatesq; superandas, praesidia comparaui: primumque magnum numerum librorum calamo scriptorum vndique corrogaui, sine quorum ope non valdè me posse veram, sinceramque lectionem indagare confidebam: nec tantum, qui hic aut publicè, aut priuatim erant, collegi: sed è multis Italiae oppidis ad hunc vsum veteres codices opera amicorum euocaui: duos autem ex omnibus emẽdatiores nactus sum: quorum alter non satis antiquus, è non malo tamen exemplari, vt patet, exscriptus, Francisci Puccij, docti hominis, Pontani familiaris, quondam fuit: alter verò, qui & hunc, & reliquos omnes, & vetustate & fidelitate multum superat, Nicolai Rodulphi Cardinalis, integerrimi, atque eruditissimi viri est: in magna enim antiquissimorum librorum supellectili, quos ille magnis sumptibus, summoq; animi ardore comparauit, volumen etiam habet, quod plures huius artis scriptores continet, in quibus etiam hi tres libri sunt, ab optimo artium omnium magistro de dicendi ratione scripti. Huius igitur auctoritate, testimonioque saepè vtar: probitas autem illius, fidesque, (ne nunc in ea constituenda tempus teram) in singulis locis spectandis intelligetur, declarabitque (vt spero) res ipsa, me non sine causa illi multum tribuisse. Gaudeo autem, eum Romae illustri in loco haberi, ac domo; quae ingeniosorum, ac doctorum hominum plena est: non minore enim studio amplissimus ille vir, & Latinae, & Graecae linguae peritos, optimarumq; omniũ artium studiosos alit, fouetque, quàm copiosissimam bibliothecam, qua & ipse, & alij pasci possint, confecerit. Laetor igitur illic potissimum testem eum teneri, vbi nec facilè corrumpi possit, & ab omnibus, cum opus esse iudicarint, & videri, & audiri queat; ne cui fortè in mentem veniat (vt sunt hominum ingenia) me fucum fecisse, & aliquid aliquando finxisse: Quod, quemadmodum multo minoribus in rebus non auderem, in tam graui, magnaq; re, nec cogitaui vmquam, nec feci. Sed alio etiam, quod eiusdem generis est, non contemnendo auxilio vsus sum: veterem enim tralationem diligenter inspexi, &; quam scripturam suo in exemplari auctor ipsius habuerit, inde cognoui: qui quidem rudis quidam, & expers omnis politioris doctrinae manifestò fuit: negotium tamen hoc cum fide administrauit. Quare cum barbaram illam tralationem in manibus haberem, Graecum codicem tenere, ac voces eius sermonis audire mihi videbar: nam ne verborum quidem ordinem vmquam variat, ac singula verba exprimit, saepeque etiam Graecis ipsis vtitur: cum, aut vim eorum non perciperet, aut, quomodo vno verbo reddi possent, non videret. Cum autem illa, cuiuimodi est, mul-

tis

tis iam ante ſeculis confecta fuerit, Ariſtotelis libri tunc integriores, emendatioreſq; erant; qui poſtea (vt fit) librariorum negligentia cotidie magis deformati ſunt: inueni autem illam plerunq; concordem cum optimo libro, de quo ſupra locutus ſum, & quem antiquiſſimum poſtea vocabo, ne ſemper domini ipſius dignitate in tam tenui re abuti cogar; qui propter egregia animi fortunaeq; bona, bonoris cauſa ſemper appellandus foret: cum enim antiquiſſimum librum nominabo, illum Rodulphi Cardinalis accipi volam. Tralationis autem huius quoq; ipſius manu ſcriptos, ac ſatis vetuſtos libros ſecutus ſum, quos diligenter cum Graecis excuſis contuli, ac, quid inter ipſos diſcreparet, animaduerti: & omnem deniq; moleſtiam hanc patienter tuli, & inquinatiſſimorum verborum faſtidium exorbui, vt optimo ac politiſſimo ſcriptoti conſulerem, ac viderem, ſi ex faece illa ſinceri aliquid, puri que depromi, atque erui coniectura poſſet. Omnia autem haec docere, & ſtudioſis multis de cauſis aperire, vtile exiſtimaui · nam illud etiam non mediocre auxilium nullo modo reticebo, quod multis in locis horum librorum examinandis, & vbi de lectionis veritate, & vbi de ſententiarum obſcuritate ambigebatur, vſus ſum iudicio optimi ac doctiſſimi viri Franciſci Medicis; cum quo fideli, ſanctaque amicitia (dum vixit) coniunctus fui: ille enim formam operis huius mei, impolitam adhuc & rudem diligenter vidit, ac quid ſibi de tota re, plurimiſq; ipſius partibus videretur, amicè, libereq; indicauit. Cum autem ingenio multum ac doctrina valeret, meque ex omnibus plurimum diligeret, honoremque meum ac dignitatem, non minus, ac ſuam, caram haberet, mihi non parum prodeſſe potuit: quod quidem mirifica probitate animi ac beneuolentia, ſtrenuè fecit. Hoc verò, cum grati animi oſtendendi cauſa, non inuitus praedico, tum libentius hoc facio, quia cum potiſſimum ille ad laudem, gloriamq; monimentis ingenij ſui, parandam, natus foret, imbecillitate valetudinis (qua diu grauiter conflictatus fuit) & mortis immaturitate impeditus, nihil eorum perficere, quae magnificè, grauiterq; ſcribere incoeperat, potuit: quemadmodum enim viuam amici hominis memoriam ſemper animo tenebo, nec egregias ipſius virtutes, ac ſubtiliſſimarum artium ſcientias, ore vnquam celebrare deſinam, ita etiam quantum ſcriptorum meorum tenuitate fieri poterit, eam ab oblinione hominum, atque a ſilentio vindicabo: nactuſq; tempus ad hoc idoneum, aliquam è tanto naufragio tabulam colligere conabor: ſunt enim quae inchoata a ſe, mihi abſoluenda: & vſibus ſtudioſorum prodenda, cum morti vicinus eſſet, in T. Lucretium Carum, reliquit. De praeclara autem ipſius eruditione, quamuis viuo etiam illo a me diuulgari coepta ſit, locus magis opportunus erit (vt ſpero) agendi: ſi enim cum ipſum ex ſuis ſcriptis cognitum iri putarem, amore tamen incenſus, luculentum teſtimonium de illius probitate animi, & optimarum artium ſcientia, non ſemel in meis libris feci: quanto nunc mihi magis, vt è tenebris nomen eius eripiam, naturaeque temporis reſiſtam (quod omnia conficere, atque obſcurare conſueuit) laborandum, eſt? nunc enim tantum, quod ſine iniuria omittere non potui, commemorare libuit. Haec igitur ſunt & perſonae, & res, quae mihi in munere hoc obeundo, praeſidio fuerunt: nam reliqua, ſi qua hic non inſulsè, neque imperitè adnotaui, a ſedulitate vigilijſque meis profecta ſunt, & aſſidua librorum horum tractatione, Graecorumque omnium auctorum euolutione. Reddenda adhuc mihi ratio eſſe videtur, cur in Graecos Ariſtotelis de arte dicendi libros Latinis verbis ſcripſerim, nec illos antea exprimere, & in Latinum ſermonem vertere conatus ſim: conſentaneum namque videtur, vt vna, eademque lingua ſcientia omnis, atq; ars explicetur, qua perſcripta eſt, praeſertim cum Latinus ſermo magis communis, & vſitatus ſit: Plures autem cauſae mihi, & eae quidem (vt arbitror) non paruae, vt hoc facerem, perſuaſerunt: in primis autem rei difficultas: cum enim ſaepè Ariſtoteles vtatur teſtimonijs, & poëtarum, & oratorum, laudibus aut vitijs orationis declarandis idoneis, ſi verborū ſenſum redderes, non poteras ſimul vim eorum exemplorum retinere. Quod ſi, relictis illis, alijs exemplis, quae loco illi, ac tempori conuenirent, vtetere, non erat hoc Ariſtotelem interpretari, & incommoda fortaſſe inde aliqua naſci potuiſſent: praecipuè autem hoc in oratione, quae numeris conſtaret, vſu veniebat, vt ſi Graecorum verborum ſententia Latinis vocibus exprimenda foret, numerus orationis immutaretur, ac longè diuerſae, atque antea erant, ſyllabae fierent: neque loco illi amplius congruerent, vimque exempli haberent. Singula praeterea verba, ſi verti debuiſſent, quae aut translata forent, aut actum in ſe haberent, aut huiuſcemodi aliquem ornatum, ac ſaepè plures continerent, eandem in ſe moleſtiam habebant: vt facilè intelligere poterunt, qui plures tertij libri partes diligenter attendent: verbis autem, quibus illa tradita ſunt ab auctore, conſeruatis, illiſque accuratè explanatis, omnia plana erunt: magnum autem negotium eſt huius acutiſſimi, politiſſimique ſcriptoris libros ita vertere, vt canduri ſermonis, & veritati ſententiarum ſimul ſeruias: pluteſque, qui in hoc munere verſati ſunt, dum alterum toto pectore amplexantur, altero penitus excidere. Addidit autem

mihi animum, impulitque vehementer, vt hoc efficerem, communio vtriusque linguae, quae viget in animis plurimorum:nulli enim ferè nunc sunt laudandarum artium studiosi, qui non Graecum sermonem attigerint, & è fonte hoc hauserint, vt non pauci etiam ipso copiosè se ingurgitarint, nec pueri tantum, adolescentesque huic rei toto animo incumbunt, verum etiam matura iam aetate homines, ac senes. Quod sanè, quicunq; optimarum artium, philosophiaeque in primis studiosi sunt, sapienter faciunt: quae namque ab eloquentissimis eruditissimisque hominibus eo sermone litteris mandata sunt, vix subtiliter, perfecteque percipi videntur posse, si in aliam linguam transferantur, aut saltem plurimas passim obscuritates gignunt, quae bona ingenia postea diu, multumque torqueant: vt praestet, laborem, qui in eorum lingua perdiscenda sustinetur, ferre, atq; ita vno labore multis, magnisque se molestijs liberare: compensatur enim id temporis, quod illic teritur Graecae lectionis suauitate, ac scriptarum illarum rerum percipiendarum facilitate. Nec magna(nisi fallor) exquisitaque eius sermonis scientia opus erit, vt sensus verborum Aristotelis, quibus in his libris vsus est, eliciatur: ipse enim, quamuis ordine singulas comprehensiones non expresserim, nihil tamen, quod non Latinis verbis reddiderim, reliqui: nec minorem operam in verbis explanandis, locutionumque rationibus explicandis, quàm in sententijs euoluendis, posui: nec tamen hoc, quod a me vsurpatum est, nouum penitus, inauditumque est: animaduerti namque alios etiam in Graecos poëtas, & artium aliarum doctores, Graecis eorum verbis propositis, Latinè quaedam adnotasse: nec ipsa vllo modo distorquere, in eundem antea sermonem transferendo, voluisse, & qui commentarios Graecae Latinaeque linguae fecerunt (quo labore suo plurimum ingenuarum artium amatoribus profuerunt) hoc spectasse videntur: eademque ratio est eorum, qui Graecos nunc publicè poëtas, oratoresque, iuuentuti consulentes, interpretantur: illos enim ipsos diuersa, ac scripti sunt, lingua declarant. Vt hoc etiam sine reprehensione fieri hic a me potuisse videatur, ac fortasse sit etiam fructum non paruum allaturum, & laudem aliquando, aemulosque, inuenturum. Valete.

PETRVS VICTORIVS
Ciuibus suis, Graecarum artium studiosis. S.



VM, Excitati a me, mirificè Graecum sermonem diligere coeperitis: in eoque perdiscendo omnem laborem ac molestiam libenter feratis: tantumque iam profeceritis, cognitis oratoribus ac poëtis, vt grauioribus rebus percipiendis, ea lingua scriptis, idonei sitis, officium meum esse putaui, vos ad eas litteras deducere; quibus non linguam tantum expolire, sed cor etiam pectusque excolere, atque omni virtute cumulare possitis. Huic vero rei perficiendae, Aristotelis libros de vita ac moribus eruditissimè atque elegantissimè scriptos, aptos esse iudicaui. Intelligeos autem eos, qui formis excusi sunt, mendosissimos esse, quod ex domesticis olim studijs animaduerteram, nolui vos vno tempore tot tantisque molestijs conflictari: nec me etiam in interpretando, a declaratione sententiarum, argumentisque, quibus illae firmatae sunt, explicandis, abduci lectionis prauitate. Quare, quae potui, nunc vulnera sanaui; curauique, vt plurimis maculis sublatis, multo nitidiores imprimerentur: non pauca enim verba ac totas sententias, quae desiderabantur, restitui: non nulla etiam, quae cum scholia declarationesque quondam fuissent, importunè in seriem verborum auctoris irrepserant, è non sua sede exturbaui: magnum praeterea numerum vocum, quae deprauatae erant, correxi & emendaui. Atque haec omnia ex vetere illo meo labore, accurataque horum librorum lectione, hausi. Qui autem adhuc restant obscuriores loci(sunt enim non nulli, de quibus certi nihil in tanta breuitate temporis, magnisque aliorum studiorum occupationibus ob varias etiam antiquorum librorum, valdeque inter se discrepantes lectiones, statuere licuit) eos, cum illuc peruenerimus, maturè postea considerabimus: singillatimque & sententias ipsas exquirentes, & omnes auctoritates perpendentes, summa contentione ingenij, purgare atque illustrare conabimur. Nulli enim labori parcere decreui, vt commodis vtilitatibusque vestris seruiam, & candori, atque elegantiae horum politissimorum librorum consulam; quos, quemadmodum reliqua omnia monimenta acutissimorum ingeniorum, inscitia superiorum temporum ac negligentia librariorum turpiter foedarat. Valete, atque ita vos parate: vt non animo tantum optima haec praecepta, combibatis, verum etiam vita, factisq; cotidiè exprimatis. XII. K. Nou. CIↃ IↃ XLVII.

PETRVS

PETRVS VICTORIVS
Petro Ardinghello. S.



LITTERAE tuae multis de causis mihi iucnndae fuerunt: praecipnè autem ea parte me delectarunt, qna te bene valere, atque operam dare, vt melius valeas, significasti: studia enim ista venandi, qnemadmodum animos iuuenum honesta voluptate oblectant, ita etiam corpus firmant, ac tolerandis laboribus praeparant. Nam quod ijsdem narras, te, quae a me de vita, ac moribus acceperis, animo versare, sententiasque singulas summi scriptoris accuratè perpendere, laudo consilium tuum, &, quamquam cohortatione non eges, cum ipse tua sponte ad id satis incensus sis; tamen addam egregiae huic tuae voluntati anctoritatem meam: non facile enim dici potest, quot, quantosque inde fructus capturus sis: & quàm magnae voluptati aliquando tibi, honorique ista diligentia in volutandis his libris posita, futura sit: sine exercitatione namque, vsnque, nihil magnum, neque in studijs litterarnm, neque in alijs vllis praeclaris artibus effici potest, vt non adiuncta meditatione, diligentique earnm rerum tractatione, praecepta omnia doctorum, aut parum, ant nihil valeant. Mane igitut in ratione ista, vt desiderio optimi parentis, conceptaeque in animo multorum de te opinioni possis respondere: Nec tamen ita dnrus snm, vt & aetatem tuam, & anni tempus, & amoenitatem loci, vbi nnnc es, oblitus sim: quin potius mediocritatem in hoc etiam seruandam censeo, cum secutus sententiam sapientis illius veteris, qui μέτρον ἄριστον esse dixit, tnm iudicium nostri anctoris, totinsqne familiae Peripateticorum, cuius decreta, tamquam certam, ac numquam fallentem normam spectare debemns: Omnium enim rerum μεσότητας, virtutes esse voluerunt, atque illic manere nos oportere in cunctis nostris dictis factisque existimarunt. Qnod ex me de editione meorum scriptorum quaeris, excudi illa post multa, magnaque impedimenta in hac re nata, coepta sunt: Nunc enim quoqne vix dum initio facto, improbitate cuinsdam officinae ministri, qni consilium nostrum disturbare volnit, tota res valdè retardata est; huic tamen quoque rei remedium adhibitnm, non sine tamen aliqua temporis iactura. Certare igitur nobis necesse fuit, vt cnm alijs plurimis difficultatibus, ita etiam cum innidia, malenoloque animo operarum. Vnde nemo vmquam huic negotio incommodi aliquid expectasset. Deus faciat, vt optatum exitnm videre possim, ac vinus, valensque tam grane onns, quod me diu pressit, aliquando deponam. Tu vale, ac de me tibi cuncta pollicere, quae cum alijs etiam probis, studiosisque adolescentibus debeam, tamen in primis tibi mnltis, honestisque de causis, praestare cupio.

Florent. Non. Febr. CIↃ IↃ XLVII.



PETRI VICTORII EPISTOLARVM

Liber Secundus.



PETRVS VICTORIVS Studiosis Graecarum artium, Graeco sermone scriptarum. S.



NON est è genere eorum hominum Reipublicae nostrae Princeps, qui adumbrati honoris splendore, inanisque gloriae cupiditate capti, res praeclaras, & vtiles soli habere volunt, atque ipsarum possessione ceteris omnibus antistare: contra enim ea vera bona putat, quae communia sunt, & a cunctis, qui se dignos illis praebuerint, obtineri possunt. Hoc, quemadmodum nobis multis modis saepe declarauit, ita nunc consilio hôc suo plurimis gentibus indicauit: instituit enim veteres scriptores, a maioribus suis summa diligentia conquisitos, magnisque sumptibus è Graeciae ruinis incendijsque saeuissimi belli ereptos, diuulgare, atque ita commodis studiosorum, memoriaeque doctorum virorum consulere; qui laboribus suis ingenijque excellentia posteris prodesse voluerunt, & in his curis studijsque aetatem omnem consumpserunt: iniquo autem fato diu vsi in tenebris latuere, ac, quemadmodum ipsi varijs casibus expositi fuere, ita fructus nullos cupidis ingenuarum artium, aut paruos admodum, tulere. Nec solum hos, qui lucem multis seculis non aspexerunt, in medium proferre decreuit, sed etiam non paucos, qui mendosi iam, ac manci excusi sunt, summa cura perpurgatos, membrisque suis auctos, ope eiusdem supellectilis, fidelissimorumque codicum copia, iterum foras dare. Huic igitur rei nunc incumbitur: operaque datur, vt tam honesta piaque Principis voluntas, pro dignitate ipsius, ac studiosorum vtilitate, ad exitum perducatur. Interim cupiens ego specimen aliquod huius operis, quod texitur, dare: ac tam laetum nuntium auribus eruditorum primus apportare, non dum tantae rei apparatu confecto, quasi excucurri, ac paruum hoc volumen edendum curaui. In quo quattuor Porphyrij libri de non caedendis, deuorandisque animantibus, valdè a nostris etiam auctoribus celebrati: alterque itidem ipsius libellus, quo quaestiones quaedam subtiles grauesque de diuinis rebus, ex decretis Platonis, continentur; nec non etiam declarationes Michaelis Ephesij, vnius posteriorum Aristotelis interpretum, in quattuor libros de partibus animantium. Tyrij Philosophi libri, accurataque de illis rebus disputatio, remota superstitione, mirificè vtiles erunt, ob multiplicem ac variam recondita-

rum,

rum, elegantiumque rerum expositionem: ac crebra etiam antiquorum scriptorum, vetustate consumptorum, exempla; quibus vtitur aut in sententijs suis confirmandis, aut in iudicijs ipsorum, institutisque refellendis: nam exiguus libellus, quo voluit excitare ad res percipiendas, quae animo tantum & ratione cernuntur, totus aureolus est: ac non multis verbis, multam obscuramque doctrinam complectitur. Non ingratam etiam fore putaui Ephesij breuem explicationem, in optimi auctoris libros: quamuis parem illum dignitate doctrinaque Porphyrio minimè fuisse, non ignorem; & quia partim Aristotelei illi libri obscuri perdifficilesque sunt; & quia a nullo alio, quod sciam, Graeco homine illustrantur, excepta Metochitae paraphrasi, quae non dum formis excusa est: nec vllam in partem melior eruditiorque expectari debet. Quod verò ad scripturae integritatem, diligentiamque in lectione purganda adhibitam, pertinet, non inficiabor Porphyrij libros pessime habitos inscitia superiorum temporum, vitioque librariorum valde corruptos fuisse: tantum tamen studij, collatis pluribus exemplaribus, in illis emendandis posuimus, vt multum auxilij ipsis tulisse nobis videamur, quamuis non omnes maculas delere, nec manca imminutaque non nulla loca restituere, potuerimus: fides certè illis nostra diligentiaque non defuit; quod etiam in scholijs Ephesij, magna cum eorum vtilitate, praestitimus. Valete ingeniosi, & eruditi viri, & propediem plura melioraque ab humanissimi Principis liberalitate: egregioque ipsius in vos amore, expectate.

PETRVS VICTORIVS Studiosis. S.



VM pluribus spectatis codicibus, male habito vndique ac neglecto Porphyrio non parum consuluissem, multisque partibus ipsum meliorem reddidissem, tentaui, si possem, alia via ei opem ferre, quam etiam non inutilem expertus sum: sciebam enim hinc saepe testimonia sumpsisse Eusebium Pamphilum, aequalem ipsius, in libris προπαρασκευῆς εὐαγγελικῆς: quamuis non sine causa illum exagitet, atque omnibus contumelijs vexet: eruditione namque auctoris captus, multos, ex his praecipuè libris, locos adducit, quibus aut probat, quod confirmare vult, aut falsò, praueque ipsum de aliqua re sensisse docet. Fuit enim Porphyrius nostrae pietati, latè iam patenti, firmasque radices agenti, parum aequus, ac Christiano denique nomini valdè infensus, quamuis in his libris nihil tangat, quod eam laedat: ac potius nostris institutis, moribusque mirificè congruat. Vt enim traditam a patribus religionem toto animo probabat, & ab illa fortiter contra aduersarios stabat, ita temperantissimum hominem se praebuit: tenuique admodum victu contentus fuit: nam ventris, ac gutturis vitiorum ipsum inimicum, acerrimumque reprehensorem extitisse, viuentemque adhuc e corporis carcere, vinculisque euolauisse, verè dicere possumus. Hoc autem, praeterquam quod ex optima grauissimi viri disciplina: seuerissimaque Plotini domo profectus est, multis etiam sanctissimis praeceptis ab ipso in hoc opere collectis, liquidò intelligitur; quae causa fuit salutis (vt arbitror) huic subtili, magnaque doctrina refertae scriptioni, cum alij ipsius labores improbioris iudicis merito perierint, atque ex omni hominum memoria deleti sint. Attendi igitur diligenter cunctos locos, qui citati a Pamphilo sunt: cumque multa, magnaque lectionis discrimina in illis offendissem, malui excuso iam Porphyrio, eaque scriptura, quae apud ipsum reperitur, retenta, varietates omnes hic adnotare: neque enim ne illic quidem sincerè cuncta, integreque seruata sunt: quamuis non pauca melius legi videantur. Quod factum arbitror, quia Pamphili scripta in magno honore apud Christianos homines fuerunt: cum multam lucem adferant nostris rebus: inanesque ritus gentium sedulò refellant. Porphyrij vero hi libri ob iustum odium, quod contra se alio nomine concitarat, diu iacuerint, ac situ paenè, squaloreque confecti sint. Praeterea non me fallit consuetudo veterum, qui in exemplis aliorum auctorum ponendis non parua libertate vtebantur: ac si sententiam retinuissent, verba ipsa, ordinemque eorum saepe non curabant. Hanc igitur tutiorem viam esse ratus, quicquid discriminis apud eum scriptorem in testimonijs ab his libris petitis, animaduertere potui, adnotaui: ac breui etiam aliquando in vtram partem magis inclinem, indicaui.

PETRVS VICTORIVS



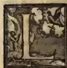
SEBASTIANVS Couradus officiosus homo, & qui me plurimum diligit, significauit mihi per litteras, te in longo sermone, quem secum habuisti, dixisse, epistolam a te mihi missam, cui a me responsum non esse non fine causa mirareris: vt autem valde officio hoc illius delectatus sum, ac veterem ipsius in me beneuolentiam agnoui, ita non parum conturbatus, quod aliena culpa, ac negligentia tabellariorum in magnum crimen incidissem, atque inhumanitatis nomine apud humanissimum atque optimum virum iniuste laborassem. Re igitur omni statim illi, vt erat, exposita, volui nunc accurare me tibi purgare, atque omnem suspicionem huius culpae ex animo tuo delere: fateor enim, desiderari merito in me potuisse humanitatem, si huiuscemodi quicquam vmquam commisissem, vt doctissimi & grauissimi viri litteris suauissimis non respondissem; verum id vitium longe ab indole, moribusque meis abest, qui, cum alia re non magnopere possim, conor saltem tueri amicitiam honestissimorum, amplissimorumque virorum, quorum amore erga me vehementer mihi placeo: nec aliquid in vita iucundius gusto huiuscemodi officijs, ac perpetua, fidelique aduersus illos obseruantia. Vidi sane illis ipsis diebus, quibus arbitrari nunc possum, te ad me scripsisse, ac legi libenter litteras tuas, ad Accoltum Cardinalem scriptas: erant enim elegantissimae, singularisque cuiusdam eruditionis plenissimae; te vero eodem illo amore impulsum, quo studiosos omnes ingenuarum artium cuiusuis fortunae complecteris, ad me quoque scripsisse, ne suspicari quidem potui; nec vero vmquam tam turpem notam mihi inuri passus essem, si ipsas accepissem, nec superbum me praebuissem aduersus eum, qui valde humaniter se mecum gessisset; atque ea ratione initia ac fundamenta verae amicitiae iacere voluisse. Restat nunc, vt, siquid forte illis litteris continebatur, in quo operam hic meam requireres, rursus me certiorem eius rei facias: omnia enim, quae grata tibi esse sensero, studiose geram, atque honori commodisque tuis semper inseruiam; oroque, postquam tu semel probitate tua inductus, nullis officijs meis excitatus, me amare coepisti, vt in ea voluntate permaneas, ac me in numero tuorum habeas: tuus enim profecto sum animo, ac voluntate, quod si vmquam facultatem aliquam nactus fuero, quod nunc verbis polliceor, ac spondeo, re, factisque cumulate comprobabo. Vale Florent. Kal. Mai. CIↃ IↃ XLIX.

PETRVS VICTORIVS
Ioanni Pontifici Nouiodunensi. S.



CVM a nobis discesseris non dum plane corpore confirmato, nec plagis omnino sanatis, meas partes esse duxi, qui te propter singularem humanitatem tuam, doctrinamque incredibilem & suspicio, & saluum vndique cupio, quaerere ex te per litteras, quomodo valeres: quomodoque itineris molestiam infirmis viribus, ac difficili anni tempore sustinueris: Ideoque ad te epistolam hanc exaraui, quam a ciue meo Iannoctio Nerlio, nobili ac probo homine, eodemque ingenuarum artium valde studioso perferri ad te volui, ne tu contra commodum valetudinis, dum desiderio huic meo seruis scribere cogereris; atque ego vero compos fierem: is enim me certiorem de statu valetudinis tuae faciet. Vtinam autem ea de te audiam, quae opto ac spero. Ipse labori illi meo, de quo tecum locutus sum, quum per occupationes licet, incumbo: in quo sane perficiendo maius studium pono, postquam argumentum ipsum a te probari, summi iudicij viro, cognoui. Vereor tamen, ne intermittere opus cogar, quod istuc mihi breui veniendum sit. Quod si (vt puto) necesse fuerit, dolorem interruptorum studiorum, voluptas, quam te visendo, ceterisque amicis salutandis capiam, compensabit. Vale & me ama. Florent. XVII. Kal. Ianuar. CIↃ IↃ XLIX.

PETRVS VICTORIVS
Petro Taber. S.



EGIT mihi heri Franciſcus Taurellius amicus ſummus meus, partem illam epiſtolae tuae, in qua de me multum & amicè loqueris, rogauitq; vt viderem, quid ad te reſcribi a ſe vellem, praeſertim de loco illo Ciceronis, quem, cum ſuſpectum habeas, rogaſti ipſum, vt ex me quaereter, quid de eo ſentirem: Viſum igitur mihi eſt ad te ſcribere, neque hoc onus ipſi, homini vehementer occupato imponere. Primum autem gratias tibi ago immortales pro animo iſto tuo erga me, beneuolentiaq; incredibili, referamq; libenter, ſi vmquam potero: quis enim non amet tam propenſam erga ſe nobiliſſimi, & eruditiſſimi iuuenis voluntatem? Audeatque, ſi praeſtare id poſſit, aliqua honeſta ratione ipſam retinere, vt culpā ſaltem fugiat, nec tam turpem notam ſibi inuri patiatur: quid enim turpius ingenuo viro accidere poteſt, quàm non reſpondere in amore, atque humanitatem alicuius, & quaſi preces, omni profecto laude & honore digni repudiare? metu tamen huius infamiae ac criminis, quod ego ſemper toto pectore vitaui, in aliam fortaſſe reprehenſionem incidam, quae & ipſa non parua eſt, nec minore contentione fugienda, intelligo inquam, vitium temeritatis, qui tam ſubito de re ſane obſcura, difficilique enuntiem: verum, & quia alias aliquantum de illo verbo, ita ab optimo Latini ſermonis auctore vſurpato, cogitaram, & vt deſiderio tuo cito ſatisfaciam, hoc periculum potius ſubibo; libereque tibi, vt conſueui, quid exiſtimem, demonſtrabo. Arbitror igitur, locum illum integrum eſſe, & omni mendo vacare, Ciceronemque, cum inquit, optare hoc quidem eſt, non docere. idem ſignificare voluiſſe, quod ſignificauit verbis iis, paenè iiſdem, in extremo libro de fato; vel potius partis illius eius libri, quae reſtitit, poſitis. Optare hoc quidem eſt, non diſputare: manifeſtò enim accuſat Democritum, qui in confirmando eo, quod vellet, videretur adhibere, quae in mentem ipſi veniebant; cauſaeque illi, quam tunc defendebat, quoquomodo accommodata erant; non quae ex principijs ipſius prodirent; ſatiſque firma ac connexa inter ſe forent. Et vt ſenſum animi mei penitus aperiam, puto hoc acceptum fuiſſe è Graeco ſermone, expreſſumque ex eius linguae ſcriptorum grauiſſimis diſputationibus: illi namque, cum huiuſcemodi aliquid quempiam dicere, quod incredibile foret, ac iure optimo irrideri poſſet, ſignificare volebant, εὐχαῖς ὅμοια λέγειν ipſum aiebant: nam quin, εὐχὰς vocatas a Graecis, Cicero aliquando optata appellarit, dubitari non poteſt. Sed alijs etiam non nullis in locis ille eodem pacto locutus eſt, vt in Academicis quaeſtionibus; qui locus valde ſimilis eſt illi, quem indicaui è libro de fato, quippe cum eundem phyſicum illic quoque inſimulet; ait enim. Somnia cenſet haec eſſe Democriti, non docentis, ſed optantis. Haec ſunt, quae ſubito mihi occurrerunt, feſtinanti ſcrupulum iſtum ex animo tuo euellere. Tu, ſi aliter de hac omni re putabis, atque in eadem opinione permanebis; quia non ſatis certa iudices, quae a me excogitata ſunt, voluntatem ſaltem meam probabis, ſtudiumque tibi placendi, non aſpernabere. Vale & me, quoniam ſponte hoc facere coepiſti, & nullo meo officio impulſus, perge amare, & quaecunque a me proficiſci erga te poſſunt; quoniam & ego, iuſta tamen de cauſa excitatus, ita inſtitui, omni tempore expecta. Florent. III. Non. Febr. CIↃ IↃ LIX.

PETRVS VICTORIVS
Iulio III. Pont. Max. S.



VANTA laetitia affectus ſim, cum audiui te in altiſſimum iſtum dignitatis gradum aſcendiſſe, Pontificemque Maximum omnibus ſuffragijs creatum eſſe, facile te arbitror ſuſpicari pro vetere meo erga te amore, atque obſeruantia: cum enim ſaepe commodis honoribuſque aliquibus auctus iuſtam cauſam gaudendi, tibique toto animo gratulandi mihi dederis, animaduertere potuiſti animum meum è rebus tuis ſecundis eam voluptatem coepiſſe, qua ſi ipſemet vtilitatibus illis honoribuſque ornatus eſſem. Superat autem tantum praeſens haec reliquas laetitias, quibus tua cauſa

omni tempore perfusus sum, quantum locus ipse, dignitasque, quam adeptus es, ceteras omnes dignitates, quae non tantum tibi antea contigerunt, sed in quemlibet mortalem cadere possunt: quare vix tanto gaudio sustinendo par fui: & quia desiderio quodam teneor, amplitudinem tuam in ista sublimi sede videndi, oculosque iucundissimo aspectu satiandi, vix me continere potui, quin subito istuc, nuntio accepto, aduolarem; quod, nisi imperio Principis nostri retinerer, qui me publicae istic orationi habendae destinauit, vnumque esse voluit ex ijs legatis, quos ex vetere instituto ad gratulandum tibi, omniaque pollicenda, cito mittet, omnia alia vincula fregissem, summaque celeritate me istuc contulissem: cupio enim, cum integrum hoc, solidumque gaudium, vt iam significaui, percipere, tum tibi, si mea opera, industriaque in parte aliqua reip. tractanda vti volueris, operam nauare: cum autem vsu istarum rerum, prudentiaque a multis facile vincar, fide, sedulitateque a nemine me patiar superari: tibi autem studium omne meum, curam, diligentiamque dico, atque omni tempore praesto futurum vsibus istius principatus affirmo, postquam, quod semper optaui, tu ad eum regendum voluntate Dei Opt. Max. euocatus es. Interim de te, admirabilibusque virtutibus tuis toto animo cogitabo, vt, si non omnem illarum vim copiamque numerare potuero, partem tamen aliquam ipsarum tangam, cum Ducis nostri nomine apud te in consessu isto seniorum sacerdotum, amplissimaque curia, verba faciam. Vtinam Deus ipse, cuius tu nunc personam in terris geris, te firmum valentemque reddat, vt omni corporis molestia liberatus, diuinum istud munus fortiter obire possis, atque omnem curam in salute commissi tibi gregis, sanandisque reip. vulneribus ponere. Vale.

PETRVS VICTORIVS
Ioanni Pontifici Nouiodunensi. S.



RIMIS illis litteris, quas ad te scripsi, cum primum te istuc contulisti, sollicitus de valetudine tua, attigi non nihil de mea ad vrbem profectione: nunc autem, quod tunc obscure significaui, aperte tibi indicabo, totamque rem diligenter narrabo. Cum enim moris sit nostrae reip. vt aliarum fere ciuitatum ac regum, statim Pont. Max. declarato, legatos ad eum mittere, qui doceant; se fore semper in eius potestate; rataque habere iudicia ac suffragia summorum antistitum in aliquo ex ipsorum ordine sacris Christianis praeficiendo; Princeps ciuitatis me in eorum numero esse voluit; mihique potissimum, vt munere hoc orandi apud nouum Pontificem fungerer, mandauit. istic igitur te (vt spero) propediem videbo: nam cum mihi hoc iter molestum sit, quia me a studijs litterarum interuallo hoc temporis auocat, compensabo dolorem hunc voluptate, quam capiam visendis amicis, in quibus tu primum locum merito obtines, & ob singularem humanitatem, & ob scientiam artium maximarum: te enim humanissimis atque elegantissimis litteris tuis primum mihi cognitum: postea autem hic visum, ac spatio aliquot dierum cum corpore aegrotares, diligenter obseruatum, perpetuo mihi statui colendum atque omni officio prosequendum: socius autem huius legationis erit vnà cum alijs quattuor honestissimis ac nobilissimis viris Philippus Nerlius, qui te hic salutauit, ac multis iam annis, quod tu memoria fideliter retinebas, leuibus quibusdam officijs coluit. Hic igitur, cum in sermone iniecissem, me velle ad te scribere, rogauit, vt suo nomine tibi salutem dicerem, atque omnia, quae fieri per ipsum, suosque possent, pollicerer. Vale, ac sedatis iam tot turbis, compositaque ex sententia rep. hilaris viue.

PETRVS

PETRVS VICTORIVS
Iacobo Laureo. S.



CCEPI litteras tuas Idib. Mai. datas, quae, cum per ſe mihi gratae fuiſſent: cur enim gratae eſſe non debuerint? cum ab eo proficiſcantur, qui me diligere videatur, & non paruam in me ſuarum rerum conſtituendarum ſpem collocatam habere? eo gratiores fuerunt, quod lepidum atque elegans munuſculum ſecum attulerunt, ingenij ſcilicet tui fructum, ac multorum laborum, vigiliarumque monimentum: delector enim mirifice noſtrorum hominum laudibus, amplectorque toto animo illos, qui ſtudio ac labore ſuo laborem aliorum minuere volunt, quod tu profecto, in vertendo in Latinum ſermonem Aeliano, effeciſti. Ago praeterea gratias Franciſco Robertello, qui tibi auctor fuerit, vt hoc opus ad me mitteres, cognoſcoque veterem illius in me beneuolentiam: nam quod de egregio ipſius animo erga me loqueris, affirmaſque ſaepe ſolere illum multa, quae ad laudem meam pertineant & publice, & priuatim praedicare, gauderem magnopere, ſi teſtibus amicitia noſtra egeret, & tamen laetor, ſaepe illius ad meas aures aliquid peruenire, quod in me perhonorificum ſit, ac declaret, amorem noſtrum interuallo locorum imminutum non eſſe. Ego certe dabo operam, ne hoc ille ſine cauſa faciat. Quod vero ad te ornandum, fortunaſque tuas amplificandas facit, ſiqua occaſio dabitur, commodis tuis non deero, vel potius omni ope ſtudioque meo enitar, accurateq; hanc rem procurabo: doleo enim, tam bonum ingenium, & quod ingenuis artibus nitatur, duriore fortuna conflictari: ſed hoc diuturnum fore non ſpero, praeſertim cum habeas iſtic quoque tanta praeſidia amicorum; quorum opibus ac teſtimonio cuncta tibi honeſta proponere, ac fructuoſa potes. Quod ſi non tam celeriter, quam oporteret, fit, temporibus tribuito, & tamen virtus omnia perrumpere conſueuit, dignumque ſe tandem locum, praeſtantiaque ſua, ſuperatis omnibus difficultatibus, tamquam aduerſarijs, obtinere. Tu vale ac; quod ſponte facere coepiſti, me ama. Florent. IIII. Kal. Iun. CIↃ IↃ L.

PETRVS VICTORIVS
Honorato Faſciatello, Epiſcopo. S.



VM Simonem Portium, pedibus laborantem, domum ſalutatum iſſem: degit enim ille nunc apud nos, hoc anni tempore, munere ſuo philoſophiam Piſis profitendi, arctiſſimoſque Ariſtotelis nodos explicandi ſolutus, in multis alijs iucundiſſimis ſermonibus (noſti enim tu in primis, qui magna familiaritate diu cum ipſo coniunctus fuiſti, quae ſit hominis copia, & in omni genere diſputandi elegantia) accepi, te ab Iulio III. Pont. Max. epiſcopum eſſe creatum, cum paucis antea menſibus vel diebus potius te vſus eſſet, atque inſtituendo, ingenuaque omni diſciplina expoliendo Cardinale ſuo deſtinaſſet: eo autem nuntio maxime laetatus ſum, & tui ipſius cauſa, quem ſemper amaui, & propter admirabiles virtutes tuas, merito ſuſpexi, & aliorum etiam, qui idem vitae iter ingreſſi, atque in doctrinae ſtudijs diu verſati, ſperare poſſunt, praemium aliquod aliquando fore ſuis laboribus; cui rei ſi operam darent opulenti viri, & in maximis dignitatibus conſtituti, vehementer inflammarentur animi reliquorum ad optimas artes colendas, & in antiquum gradum honoris reſtituendas, vnde importunitate barbarorum, calamitateque ſuperiorum temporum indigniſſime deiectae fuerant: nam, quin hoc perfici poſſet, dubitare non debemus, cum hac aetate magna illis acceſſio facta ſit, ſponte ad hoc conſpirantibus ingenioſis viris, potiuſquam iuſta vlla mercede tantae ſuae induſtriae inuitatis. Ipſe autem mirifice ſemper de ſummo hoc Pont. ſperaui, & facultatem nactus iudicium meum publice teſtandi, copioſe id magnificeq; praedicaui: quare gaudeo etiam hac de cauſa (vt dixi) commodis tuis, vtorque hoc ſigno quodam voluntatis ipſius, quod praeſtantes in ſtudijs viros liberalitate ſua ſit ſubleuaturus, quae ſi ferebatur antea minore in fortuna conſtituti, quanta ab ipſo expectari debeat tantis opibus aucto, nemo non intelligit: nam, cum antea quoque recte pecunia vſus ſit,

perſona,

persona, quam nunc sustinet, qua maior nulla, grauiorque in terris est, admonet, vt in honestissimis rebus, & quae magnum mortalibus fructum ferre possint, opibus à Deo Opt. Max. datis vtatur. Sed his nunc, quae maioris operis sunt, relictis, ad illud redeo, quod mihi initio propositum fuit; gratulorque tibi ex animo, optoque, vt diu gradu isto honoris perfruare, ac maiora etiam aliquando obtineas: nihil enim non dignum est tua virtute. . . . . . . tui amantissimus libenter & ipse munere hoc gratulandi tibi functus esset, sed multos iam dies grauiter aegrotat; quare mandauit mihi, vt se apud te excusarem, ne forte tu, rem ignorans, vitio hoc illi tribueres, atque ab negligentia quadam & obliuione veteris vestrae amicitiae profectum falso putares: cum enim ille ob plurimas ingenij dotes, politissimamque omnem doctrinam amandus & sinu tenendus ab omnibus videatur, non vnius ob insignem probitatem, & eximiam quandam erga amicos beneuolentiam, qua vincit omnes, amplexandus, & carus habendus est. Cum igitur iam & officio meo, & voluntati ipsius satisfecerim, finem faciam, tantum te orabo, vt, siquando opera mea vlla in re tibi opus esse indicabis, illa fidenter vtare: nihil enim est, quod non libenter tua causa facturus sim. Vale.

PETRVS VICTORIVS Francisco Robertello. S.



EGI orationem tuam, Robertelle carissime, quam habuisti istic prid. Kal. Nouemb. quo die iuuentutis istius erudiendae fundamenta iecisti, ac libenter quidem legi: est enim copiosa & grauis & digna, quae non tantum scriberetur, sed formis excusa diuulgaretur, ac per omnes terras cito disseminaretur. Illa igitur, quod aliquando facere in animo habebam, vt non vltra differrem, admonnit: cogitaram enim saepe mecum, ad te scribere, ac rogare, ne veteris nostrae amicitiae obliuiscere: cum enim interuallo non paruo locorum disiuncti simus, ereptaque nobis omnis sit facultas simul congrediendi, nisi huiuscemodi quibusdam officijs mutuam beneuolentiam conseruaremus, periculum foret; ne aliquando illa minueretur, vel potius, vt sunt humanae res, penitus extingueretur; cui tamen malo ex parte mea sedulo occurram, teque etiam idem facturum spero, quem semper mirificum mei amatorem cognoui. Eo autem magis hoc fieri oportere iudicaui, quod abeuntem te a nobis, subito tuo discessu videre, & alloqui non potui, & superiore aestate ambo maximis occupationibus impediti, quamuis in ijsdem locis essemus, crebro vnà versari, sermonibusque familiaribus frui non potuimus: ipse enim statim liberatus molestijs illis, quo maxime egebam, ad reficiendum corpus, animumque, rus me contuli, mansique illic reliquo omni tempore, quod vacuum nobis è publicis laboribus datum erat. Quamquam, vt verum fatear, cum in diuersis locis ageremus, excepto primo illo tempore, quo praeclaram societatem amoris hic inter nos coijmus, animo potius, quam oculis semper coniuncti fuimus: cum tamen Pisis humaniora studia profitebare, ob vicinitatem loci, crebrosque nuntios, qui hinc inde permanebant, multasque huiuscemodi alias commnnitates tecum mihi simul viuere, atque in ijsdem sedibus versari videbar. Sed ea vis est veri amoris, quod me consolatur, vt longinquiora loca facile peragrare soleat, & quae multo adhuc magis, quàm nos simus, distantia sunt, copulet, ac connectat: id quod nobis omnino puto vsu venturum; &, ne spes haec mea me fallat, quantum valeo, enitar. Peto autem a te diligenter, vt eidem rei incumbas; desideriumque hoc meum adiuues, quod facies, si crebram mihi occasionem aliquam bene de te promerendi dabis: nihil vero ipse vmquam omittam, quod gratum, acceptumque tibi futurum sentiam, ac si huiuscemodi scribendi genere delectabere, ego quoque summo studio illud colam, & in omni denique re, qua potero, tuae voluntati erga me, signisque non mediocris amoris, satisfaciam. Vale, ac me, vt facis, perpetuo ama. Florent.

PETRVS VICTORIVS
Salluſtio Piccolomineo. S.



MAVI te plurimum, Salluſti cariſſime, cum primum iſtac iter faciens vidi, ſuauiſſimumque ſermonem tuum accepi, atque omnia denique, quae in ingenuo adoleſcente deſiderari poſſunt, in te poſita eſſe plane cognoui: amor tamen ille poſtea auctus eſt, cum mihi Roma redeunti omne itidem officium praeſtitiſti, quod veteri amico, atque omnibus neceſſitudinibus cõiuncto tribui deberet: quare a te ita diſceſſi, vt quemadmodum tibi ſaepe verbis confirmaui, omnia ſemper tua cauſa facturus fuerim. Epiſtola vero tua, quae mihi non multo poſt hic reddita eſt, & humanitatem tuam magis declarauit, & opinionem, quam habebam de tua doctrina, amplificauit: eſt enim illa & amoris & elegantiae plena, & quae grauiorem aetatem ac diuturniorem in ſcribendo exercitationem redoleat: ſed nihil eſt, quod expectari non poſſit a nobili adoleſcente, qui litterarum amore incenſus, in boniſque artibus aliquantum verſatus, deſiderio laudis flagret. Omnia igitur adhuc proſpere fluebant, non mediocremque laetitiam mihi memoria tui adferebat, cum, ecce Iacobus Griffolus, probus ac doctus vir, tuique in primis ſtudioſus, huc accedens, ea mihi rettulit, quae me vehementer conturbarunt: nam & patrem tuum, prudentiſſimum virum, in illa nobili legatione interijſſe, & te graui morbo diu conflictatum, nec dum omnino inde recreatum ſignificauit: adeo res noſtrae imbecillae caducaeque ſunt, vt tu, qui non multo antea benignitate fortunae florebas, ſubito nunc iniquitate ipſius perculſus, ac proſtratus iaceas: nam & ſummum in ſua rep. virum, patrem amiſiſſe, ſcio quem dolorem pio filio adferat; ſed impedimenti quoque non parum ad honeſta ſtudia colenda. Quid enim de morbo, corporiſque vexatione dicendum eſt, cum relictis omnibus rebus valetudini tantum ſeruire cogimur, ac de vita etiam saluteque in periculum venimus. Hae igitur res, vt dixi, nuntijque odioſi me magnopere commouerunt, vt in malis tamen gaudeo, te impetum morbi iam euaſiſſe, ſperoque diligentia ac ſtudio tuo breui firmum, valentemque futurum: nam ipſe quoque ſuperioribus diebus in febriculam incidi; quae tamen, vt aduentu ſuo timoris aliquid medicis iniecit, ac longiuſcula fore videbatur, ita facilem euentum habuit. Et profecto omni hoc tempore poſt reditum meum non ita, vt ſolebam, valui; neque animo valde ſedato, in ſtudijſque litterarum occupato vixi, quae cauſa fuit etiam, cur ſerius litteris tuis reſponderim; ſed id tamen bene cecidit: aegrotanti enim moleſtae illae fortaſſe fuiſſent. Hoc tamen incommodum, ceſſationemque meam, & alijs officijs, & hoc genere ſcribendi reſarciam. Tu vero toto animo valetudini incumbe, ac te cito integrum nobis, omnibus relliquijs morbi pulſis, vegetumque redde, vt ad praeclarum iter ſtudiorum, in quo multum progreſſus es, redeas, ac te omni honeſta arte, virtuteq; expolias, quod ſi poſſem vlla ratione alterutrum horum, vel vtrumque potius adiuuare, operam meam libenter pollicerer, nec vlli labori, vt tibi prodeſſem, parcerem.

PETRVS VICTORIVS
Marcello Ceruino Card. S.



I liber vmquam aliquis, qui antea abditus in lucem proferretur, publiciſq; vtilitatibus exponeretur, merito ad honeſtum aliquem virum miſſus eſt, vt illius nomine commendaretur, gratioſiorq; exiret, hic ipſe profecto doctiſſimus in primis ſcriptor, veraeq; pietatis plenus tibi potiſſimum dicari, Marcelle Ceruine, tuoque patrocinio debuit ornari: diu namque tu; multiſque rationibus curaſti, non ſolum vt ille prodiret; ſed vt integrior etiam, nitidiorq; in manus eruditorum veniret; in quo cũ ipſe quoque non nihil laborarim, & vt grauiſſimo auctori conſulerem, & vt voluntati tuae parerem; cui ſemper omni ope placere ſtudui; mihi viſus ſum meo iure poſſe, quod rectum eſſe ſentio, ac valde comprobatum iri puto, praeſtare; cui tamen propenſioni animi mei erga dignitatem tuam acceſſit quoq;, vt par erat, iudicium optimi Principis; qui, cum a me olim accepiſſet, te magnopere ſuadere, vt primum hunc Graecum ſcriptorẽ excudi mandaret,

ret, & consilium tuum tunc probauit, & nunc te paenè socium, huius laudis esse voluit. Quod si tardius gestum est, nimisque lentum negotium hoc fuit, id varijs de causis factum est: nosti enim tu optime, quot morae in huiuscemodi rebus interuenire soleant; & cum quot, quantisque difficultatibus luctandum cotidie sit. Per ipsum certe non stetit, quin maturius multo res perficeretur: ardet enim ille desiderio incredibili studia litterarum adiuuandi, egregiamque librorum supellectilem a maioribus suis, summis sumptibus, laboribusque comparatam, per orbem terrarum disseminandi; quo magno beneficio intelligit, se animos studiosorum sibi deuincturum. Quare nulli rei, vt hoc ad exitum perducatur, parcit; sed quod nimis durum spissumque initium habuit, incoeptum iam pleniore gradu fortasse progredietur, vberioremque, quam adhuc fecit, fructum aliquando pariet. Interim tu Cardinalis amplissime, vitaque ac moribus gradu isto honoris dignissime, cape Clementem Alexandrinum tuum, quem diu optasti, atque interposita auctoritate tua è tenebris eripuisti, fruereque iucundissima sancti in primis, eruditique scriptoris lectione. Nam quod communis ille tecum est omnibus, Graeci sermonis peritis, non minore te voluptate affectum iri puto ex fructu, quem audies, vulgo ex optimis praeceptis huius scriptoris percipi, quàm si solus illum domi possideres. Is enim tu es, qui alienis potius vtilitatibus, quàm proptijs commodis semper seruieris, huiuscemodique animorum medicinae illis potius sunt adhibendae, qui adhuc aegrotant, quàm ijs, qui eam sui partem longo studio, ac cura purgatam iam, ac firmam habent. magni autem admirabilesque fructus inde hauriri possunt: nam vt taceam, quòd varia reconditaque doctrina bi libri referti sunt, vt grati quoque non parum esse possint his, qui ingenuis artibus, humanioribusque studijs delectantur: nemo enim Christianus scriptor plures locos antiquorum poëtarum citauit; nemo suas sententias clarioribus testimonijs confirmauit, vt non sine causa a nostris etiam auctoribus hoc quoque nomine valde laudatus fuerit. Quot quantaque emolumenta hinc nasci possunt ijs, qui grauioribus litteris dediti, cupiditate verae pietatis noscendae incensi sunt; omnemque labem vitiorum è vita sua delere cupiunt? vt enim ille obscuras, difficilesque quaestiones explicat? vt acer est accusator improborum, erroremque animi illorum exagitat? Quanto studio mores suorum temporum notat? qui ad nimiam iam mollitiam ob copiam omnium rerum fluxerant, vt nobis quoq; corrigendis, delicijsque huius aetatis excutiendis non parum tanta seueritas apta sit. Quod vt facit ille summo ardore, vt qui noua pietate, veroque Dei cultu totus inflammatus esset, ita magna facultate dicendi, copiaque acutissimorum argumentorum peragit. Habebunt igitur sacri concionatores, qui vitae nostrae oratione sua moderari volunt, omnesque fibras flagitiorum euellere, vnde se arment, ac munus illud suum copiosius, elegantiusque obeant. Et cum huic rei ipse incumbat semper, praecipue id toto animo in tribus libris, quos Paedagogi nomine inscripsit, quia verum Christianum instituunt, gerit: huic enim rei tantum illic operam dat, nec vllam vitae partem omittit, quae emendatione egeat, quam non summo studio colat, atque omni denique culpa, quantum in ipso positum est, liberet. Vtinam reliqua huius sancti viri opera, eruditissimique ingenij monimenta conseruata forent: nam plura ipsum scripsisse, & a Graecis memoriae proditum est, & ab Hieronymo, qui in recensendis sanctarum litterarum auctoribus; huius quoque vitam, ac scripta summis cum hominis laudibus, loco posuit: non inutilia namque & illa fuissent. Nos certe, quae potuimus, collegimus, & non sine cura quoque aliqua nostra, diligentiaque castigata, formis imprimenda dedimus. Nam Stromatum (ita enim VIII. libri ab ipso ob varietatem lectionis vocantur) vnicum tantum illud exemplar habuimus; quod in Medicea bibliotheca custoditur: In reliquis autem emendandis tu quoque vehementi amore, quo hunc auctorem prosequeris, nos adiuuisti; ac conferendos a tuis, probis, & eruditis viris, cum antiquissimis exemplaribus curasti. Cui etiam praeclaro studio tuo liberalitate sua opem tulit omni eleganti, ac digna nobilissimo viro supellectile ornatissimus Rodulphus Pius antistes Carpensis, qui è bibliotheca, quam a maioribus suis, doctissimis viris, ac maximis virtutibus, insignibus accepit, ac studio postea suo auxit, deprompsit vetustissimum exemplar Protreptici ac Paedagogi, ac tuis, vt commode ipsum tractarent, commodauit; vt inde quoque non parum opus illud purgatum ac nitidius factum sit. Eorum autem duorum librorum prior, qui spectat ad hortandum, ordine reliquos praecedit; atque (nisi fallor) est, quem Hieronymus aduersus Gentes vocat: vt enim illo ad verum Dei cultum, Christianamque pietatem homines impellit, ita eodem stultos titus priscorum reprehendit; omniaque illic erroris ac fraudis plena esse contendit. Haec igitur sunt, quae praesidio fuerunt optimo auctori pereunti, ac paenè iam è manibus elapso; in quo certe, vt dolendum est, tam vtilem grauemque scriptorem

tamdiu latuisse; acriterque accusandi, qui tam egregios, ac fructuosos veterum labores supprimunt, ita magnopere laetandum, ipsum in vitam redijsse, atque omnem impetum fortunae euasisse: amandique, ac toto pectore celebrandi, qui huiuscemodi monimenta, magna superiorum hominum cura, beneficioque Dei è tot incendijs bellorum, tempestatibusque erepta, peruulgant, & ab omni huiuscemodi iniuria in perpetuum vendicant. In cuius rei voluntate, scientiaque huius ingentis in mortale genus beneficij, nemini Dux reip. nostrae, Cosmus Medices cedit, quamnis res alacritati animi ipsius non respondent; aliorumque culpa vtilissimum hoc negotium non valde adhuc progressum sit. Vale. Florent. V. Id. Septemb. CIↃ IↃ L.

PETRVS VICTORIVS . . . . Card. S.



Itto ad te Cardinalis amplissime, Clementis Alexandrini volumen, nuper hic formis excusum, quem vnum hoc genere scriptorum graui, pioque in primis delectari scio, tantopereque in eo studio versatum, vt culmen iam Christianae disciplinae teneas: cum autem te diligentem in conquirendis bonis auctoribus nouerim; partemque arbitrer horum librorum iam legisse, quorum exemplaria quaedam alibi extabant: non puto autem varium opus, multaque eleganti doctrina refertum, quod Stromatum nomine ea de causa Clemens vocauit, vidisse: id enim apud nos tantum, vt ab accuratis indagatoribus librorum accepi, inueniebatur; quo gratius accepriusque probitati tuae munusculum hoc meum erit: quid autem iuris in eo habeam, vt non sine causa possim alienis laboribus gratiam mihi clarissimorum virorum, atque omni genere laudis florentium aucupari, ex epistola, quam ad Marcellum Ceruinum tui ordinis probatissimum virum scripsi, intelliges. Accipe igitur laeto animo hoc opus, nec leuitatem rei respice, quam nullo negotio nunc aliunde comparare poteras, sed animum meum specta, qui cum amplitudini tuae semper deditissimus fuerit, atque incredibiles tuas virtutes, vitaeque sanctitatem merito adamauerit, in quo facile potuit, in eo tibi gratificari voluit, in maioribus rebus, quod vehementer cuperet, tibi morem gerendi facultate orbatus. Vale.

PETRVS VICTORIVS Sallustio Piccolomineo. S.



Vm Vincentius Martellus heri ad me in Decimanum meum è vicina villa venisset, homo vetustate amicitiae valde mihi coniunctus, nec alienus a studijs nostris, in sermone, quem mecum habuit, ostendit, velle se, priuati negotij causa, istuc accedere; quo audito, statim tui recordatus sum, cogitauique, oportere me illi ad te litteras dare; quae certiorem te status mei facerent, ac testarentur, tui memoriam firmiter in animo meo haerere, quae numquam inde delebitur. Viuo igitur in litteris, simulque valetudini incumbo, quam paenè amiseram, molesta grauedine, omne hoc tempus, quo Roma redij, vexatus, sed iam me hic paucis diebus clementia huius caeli refeci. Quod si audiero de te, valde laetabor: acceperam enim ea tibi fortunae iniquitate contigisse, quae vtrumque poterant perturbare, vel perturbarant potius: nam interitu patris te coactum, fortunis tuis aliquantulum contractis non parum curae impertiri, nec satis etiam commode valuisse: Sed spero diligentia tua vtrique malo iampridem occursum esse: cupio certe, vt cursum illum in bonis artibus videam cito te confecisse, in quo multum progressus fueras; ex ingenioque tuo existant aliquando hi fructus, quos maximos inde prouentutos, cum primum te cognoui, non temere iudicaui. Declarationes Griffoli in poeticen Horatij diligenter legi, ac quid sentirem de hoc ipsius labore, per litteras ei significaui. Testimonio etiam,

quod

quod illi de recondita doctrina eius libelli dedi, mihi visus sum librarium mouisse, & tamquam calcar ad rem mature conficiendam admouisse, quamuis adhuc opus non inchoarit. Ego sane non desinam vrgere, nec tamen adhuc studio, precibusque meis homínia ingenium vinco, ita tardum est, ac lente omnia administrat. Tu salutem Grifolo meis verbis dicito, ac me ama. Vale. Ex Decimano fundo propter Diui Cassiani oppidum. Idib. Septemb. CIↃ IↃ L.

PETRVS VICTORIVS
Petro Angelio. S.



Legi epistolam tuam, qua mihi significas veterem tuum amorem erga me; desideriumque non paruum insinuandi te in amicitiam meam; id quod mihi valde gratum fuit: gaudeo enim mirifice, me eum haberi, cuius beneuolentia a doctis viris summo studio expetatur; nec tamen non eodem tempore dolui, quod iisdem cognoui, te multos ab hinc annos ad me eiusdem rei obtinendae causa sedulo scripsisse, quas litteras numquam accepi, neque verbum vllum de ista re antea audiui: metuo enim, ne diu apud te inhumanitatis crimine laborarim, a quo vitio natura institutisque longe absum. Recte igitur fecisti, qui mihi occasionem me purgandi dedisti, atque hunc scrupulum, qui illic haerere non sine causa potuisset, ex animo tuo euellendi; quod, vt faciliua facerem, statim, acceptis posterioribus his, respondendum duxi: cupio enim probis eruditisq; viris omnibus in rebus satisfacere, quae longiorem etiam operam, studiumque requirunt, nedum in tam tenui officio, & quod nullo negotio persolui potest, ipsorum voluntati non respondeam. Quod vero mihi gratias agis, ostendens ad aures tuas peruenisse, me testimonio meo te in obtinendo loco isto adiuuisse, doctrinae ingenioque tuo gratias agas, oportet, quae te istuc euexerunt, & ad maiora etiam impetranda idoneum reddiderunt; ego certe quibuscunq; rebus possum, studiosis bonarum artium semper faueo. Nam, si gratia apud Principem opus fuisset, habes Antonium fratrem valde ipsi acceptum iuuenem ob singularem animi probitatem, incredibilemque Graecae omnis disciplinae ac linguae cognitionem; quem ego saepe, & apud illum ipsum reip. Ducem, & apud eos, quos prope se habet, diligenter laudaui, atque omni genere verborum ornaui, quod meo iure facere me posse semper existimaui: est enim mihi egregie cognita indoles illius, ac multis periculis factis, eruditio explorata, vt taceam nunc, quantopere in eo ad humanitatem informando, & elegantioribus litteris expoliendo laboraui. Delector tamen isto tuo indicio, laudoque tam pium ingenium, qui omnem vndique gratum te ostendendi ansam arripis: ita autem me officio isto cepisti, vt, cum a te numquam alienus, neque voluntate neque factis fuerim, consequenti tempore nihil omissurus sim, quod ad te honestandum, atque omni commodo augendum pertineat. Tu interim vale, atque isti iuuentuti instituendae, vt facis, omni industria, sedulitateque incumbe. Florent.

PETRVS VICTORIVS
Ciuibus suis Graecarum artium studiosis. S.



Vetus illud consilium meum vrgens, optimi adolescentes, iungendi vitae praecepta cum iis, quae pariunt eloquentiam, adfero vobis Xenophontis Atheniensis ἀπομνημονεύματα, quae mecum diligenter legatis: accurata enim huius praeclari, ac diuini operis tractatione & pectus simul edolabitis, & linguam exacuetis: exprimitur enim ipso imago vitae Socratis, vel potius sanctissimae morum disciplinae perfectissimum exemplar. Quid magis igitur vobis informandis, & ab omni labe vitioque purgandis aptum excogitari potest? Nam de sermone huius elegantissimi scriptoris: dicendique genere, puro ac dulci, quid attinet dicere, cum Xenophontis voce Musas locutas memoriae proditum sit? Excultum autem ipsum fuisse omni genere virtutis, nihilq; ingenui viri proprium desiderari in eo potuisse, manifestum est. Probitas tamen in pri-

mis hominis laudatur & pietas erga Deos, nec non auctorem totius vitae ac magistrum, cum feratur primus, notis quibusdam in animo positis, excepisse voces Socratis; ac postea, vt reliquis quoque prodessent, diuulgasse. Vnde ἀπομνημονεύματα, hos plenos doctrinae atque elegantiae commentarios inscripsit. Sed non possunt imperatoriae virtutes ipsius, ceteraeque praestantissimae laudes tam exigua pagina explicari; satisque & ex ipsius scriptis, & aliorum optimorum auctorum monimentis exploratae sunt. Vt autem facilius in manibus semper hos aureolos libros habere possitis, separatim excudendos, non nullis locis emendatos ac meliores redditos, curaui. Si quae autem restant maculae, dum accuratè singulas sententias perpendemus, eas delere conabimur. Vos valete, & egregiam hanc animi mei voluntatem, studiumque in vobis instituendis, & omni liberali arte expoliendis, labore ac diligentia vestra adiuuate. Florent. IIII. Non. Nouemb. CIↃ IↃLI.

PETRVS VICTORIVS
. . . . . . S.



Mitto ad te, vir doctissime, quattuor Xenophontis libros, in quibus ea, quae a Socrate dicta sunt, & ad dignitatem postea ipsius defendendam pertinentia; & ad aliorum vitam omni tempore excolendam vehementer apta rettulit: illos vero superioribus diebus curaui excudendos; qua de causa ex epistola intelliges: digni autem mihi videntur in primis, qui adolescentibus commendentur, atque in eorum teneris animis mature imprimantur, & propter sententiarum grauitatem, integerrimamq; disciplinam, & propter elegantiam verborum, atque Attici sermonis puritatem. Cum autem pleni macularum essent, partim illarum deleui, reliquas ijs, qui melioribus exemplaribus vti potuerint, abstergendas reliqui: sed ipse quoque in singulis sententijs nunc diligenter examinandis, huic curae non deero, ac nitidiores adhuc, melioresque ipsos reddere conabor. Quod ad aures tuas peruenit, me opus confecisse varium ad exemplar quorundam veterum, atque inferioris etiam aetatis scriptorum, id verum est: collegi enim multa, quae olim, cum diligenter legerem Graecos Latinosque oratores, ac poetas, sedulo animaduerteram: ex ipsisque iustum volumen effeci: id autem, si quem fructum ferre potest studiosis bonarum artium, propediem edetur. Tu vale, ac tibi persuade, te mihi earum, acceptumq; esse, cupereque me magnopere, quicquid possum tibi gratificari.

PETRVS VICTORIVS
Bernardo Maphaeo Card. S.



Saepe ad te scribere aliquid Latine cogitaui, Maphaee amplissime, atque in omni litterarum genere politissime, vt tuam aliquam epistolam elicerem, in quo tu plurimum vales, atque eius quidem res occasiones praeclarae aliquando se mihi obtulerunt, quas tamen, nescio quo modo, elabi mihi è manibus passus sum, vel cum tu egregijs tuis meritis a sapientissimo omnium, grauissimique iudicij viro, Paulo III. Pont. Max. in altissimum istum dignitatis gradum cooptatus es: postulare enim videbatur tanta dignitatis tuae accessio hoc officium a me, qui te semper amaui, ac quantum etiam mediocritate ingenij mei, testimonioque fieri potuit, crescentes laudes tuas ornaui: Vt quemadmodum valde tunc gauisus sum nuntio illo, ita laetitiam animi mei monimento aliquo litterarum indicarem. Quod tunc igitur non sine quadam culpa mea commisi, id nunc facere nullo modo volo, neque in eodem negligentiae crimine rursus peccare, vt non significem verbis meis, quod tibi, quasi alumno ipsius, maximam voluptatem allaturum confido, quamuis id multo ante aliorum litteris te arbitrer accepisse, Alexandrum Farnesium, & sacerdotij dignitate maxime venerandum, & multis varijsque virtutibus admirandum, incumbere hic toto animo studijs litterarum: ac tantam diligentiam in principibus Graecorum & Latinorum oratorum accuratè legendis ponere, vt quemadmodum cum res tulit, in rep. Christiana regenda, maximisque publicis negotijs administrandis magna cum laude versatus est, ita, si hoc otio ei frui licebit, quo vtitur optime, gloriam hinc

hinc non parnam consecuturus videatur. Quantum sit ingenium hominis non ignoras, quanta memoria, iudicium verò viu multarum rerum expolitum faciliorem etiam viam harum artium faciet. Vellem honestissimam hanc optimi iuuenis voluntatem studiumque ardens magis adiuuare posse; quantum certe valeo, enitor, assiduoque vna lego. Vnde libentius ad scribendum, testificandumque, quod praeclarè noui, motus sum. Nam quod maiore admiratione dignum est, de constantia ipsius fortitudineque animi in toleranda hac iniquitate fortunae, puto, te multorum litteris admoneri, quamuis & ipse egregius testis harum ipsius virtutum esse possim: neque enim, qui tranquillum animum sedatumque non habet, attente potest grauioribus studijs vacare, ac multas diei horas cum Musis consumere. Adiungerem verae huic narrationi, quam grauiter se integreque apud nos gerat, quàm nullum ipsius sit neque dictum, neque factum, quod reprehendi vllo pacto possit; vel potius quod non meritò laudari debeat, ac dignitati grauissimae, quam sustinet, personae mirifice conueniat: quanta denique erga nostros humanitas, & in omni sermone comitas ipsius sit, commemorarem. Vnde tantum sibi amorem, gratiamq; vulgo conciliauit, vt feratur in oculis ab omni ciuitate, atque vno omnium ore celebretur. Sed mihi hoc nunc propositum non fuit, maiores ipsius laudes attingere, tantum tibi exponere alacritatem ipsius volui in recolendis optimis artibus, quibus eum a prima aetate, voluntate, studioque optimi ac Max. Pont. imbutus esset, postea inde abreptus aestu maximarum curarum, ad eas nunc, concedentibus temporibus, reuertitur: ac cum maiores aliquando, iucundioresque ex ipsis fructus se capturum putet, iam nunc sentit, illas non mediocre perfugium esse ac solacium praesentium malorum. Vale, ac me, vt semper fecisti, ama. Florent. III. Id. Decembr. CIƆ IƆ LI.

PETRVS VICTORIVS
Ciuibus suis, Graecarum artium studiosis. S.



QVIA toto animo semper culturae ingeniorum vestrorum incubui, omnibusque modis tentaui animum vestrum expolire, confectis iam explicatisque Aristotelis libris de vita & moribus ad Nicomachum filium, Platonis aliquid epularum vobis apponere volui, vt elegantiam verborum, numerosque doctissimi ac politissimi scriptoris degustetis; ac longè alium res obscuras tradendi modum, ingenuoque, ac graui viro magnopere dignum, videatis. Sumpsi autem è multis sermonem habitum a Socrate de amicitia: nam res ipsa praeclara est, & ad vitam honestè iucundeque degendam, omnibus accommodata: vobis autem in primis, vnius patriae ciuibus, amanda atque auidè amplexanda. Praeterea copiose subtiliterque hic locus duobus libris ab altero illo doctore tractatus est, vt materiem iam planè cognitam habeatis. Restat nunc sententias eruditissimorum auctorum inter se conferre, ac diligenter singula perpendere, si qua fortè dissensio inter summos viros sit. In quo ego dux vester ero: cunctaque, quae perspicere potero, magno adhibito studio, indicabo. Libellum autem hunc, commodi vestri causa, non nullis locis purgatum, separatim a reliquo opere, excudendum curaui. Valete. V. Kal. Feb. CIƆ IƆ LI.

PETRVS VICTORIVS
. . . . S.



ACCEPI tandem, vir optime, litteras tuas amantissime scriptas, cum illae diu antea multorum manibus iactatae fuissent; quod mihi non mediocrem dolorem attulit. Vereri enim primo coepi, ne tu, quod non statim respondissem, aut negligentiae meae, aut superbiae tribueres: quorum, non facilè dixerim, vtrum magis reformidem; ab vtroque certè mihi vitio videor, & natura, & moribus abhorrere. Non multo post tamen me consolatus sum, nec esse timendum putaui, ne de cuius ingenio & indole tu paulo antea tam praeclarum iudicium fecisses, subito ijs criminibus, ineptijsque

ptijsque esse affinem censeres, cum hoc ipsum, quod accidit, & alia etiam non nulla huiuscemodi, quae me culpa liberarent, vsu venisse potuerint. Verum de hoc, fretus conscientia mea, ac prudentia tua, amplius me non purgabo. Gratissimae autem illae mihi, quoquo tempore redditae sunt, fuerunt: ac plurimum laetitiae merito attulerunt; cur enim non gaudeam, audiens labores meos frustra susceptos non fuisse; nec me operam & oleum in tam magno opere moliendo, penitus perdidisse? Atque ab eo quidem audiens; qui de ijs rebus egregie iudicare potest, cum eas praeclarè intelligat, & nuper etiam in ipsis tuto animo volutatus sit. Habeo igitur tibi gratias immortales, quod me magna delectatione affecisti: voluptatem enim hanc, statuo, verum esse, ac solidum fructum tantarum vigiliarum. Epistola verò tua, vel potius claro quodam praeconio laudum mearum tamquam firmo testimonio semper vtar in honore meo constituendo: cum enim inanis laudis cupidus ac popularis existimationis nullo tempore fuerim, voces honestorum virorum auctoritatemque numquam duxi esse negligendas, sed magis sedulo vndique colligendas. Perge autem quaeso in via ista, quam sponte inisti, scripta ista commendandi, ac dignitati meae summo studio suffragandi: alacriorem enim me multo ad huiuscemodi aliquid aggrediendum reddes; atque eo magis eodem amore ac beneuolentia ductus illa complectere, quo magis voculis maleuolorum ipsa laedi animaduerteris: nec tamen reculo, si qua in re lapsus sum, quod in tam arduo ac difficili opere paenè necessarium fuit; quin graues & eruditi viri me corrigant, ac libere errata mea reprehendant; quin potius beneficij loco, ac ne mediocris quidem hoc accepturus sum: propositum enim meum fuit politae doctrinae, quae traditur illis libris ac diuinissimo huic eruditissimi viri monumento lucis aliquid industria mea adferre. Quomodo igitur irasci possum ijs, quibus idem σκοπὸς est; quique sedulitate sua studiosis artis dicendi opem ferre conantur? Nam quod tu omnes hos parum progredi posse arbitraris, aut ne in hanc quidem palaestram ingredi ausuros, tribuo id admirabili cuidam animi tui bonitati, ac beneuolentiae, qua me semel, quamuis absentem, complexus, omni ratione, qua potes, ornas. Sed cum sperem, me alias ad te litteras saepe missurum, in his longior non ero: cogito enim de communibus studijs aliquid aliquando tecum conferre viro, quem multo antea doctissimum esse multorum commemoratione audieram: modo autem amantissimum mei certis indicijs animi tui expertus sum. Vale. Florent. VII. Kal. Ian. CIↃ IↃ LI.



PETRI VICTORII
EPISTOLARVM
Liber Tertius.



PETRVS VICTORIVS
Alexandro Farneſio Card. S.



Vm primum Chriſtianae reip. ſtatu magna cum animi tui moleſtia, perturbato, te ad nos contuliſti, Farneſi ampliſſime, cogitare coepiſti, quemadmodum otium illud, quo tunc abundabas, honeſte traduceres: ac ſine multa controuerſia cognouiſti, veniſſe tempus, quo diuturnam ſitim expleres; totoque animo ſtudijs bonarum artium incumberes: cum enim cupidus ſemper earum fueris, ac ſuauiſſimos muſarum fontes puer deguſtaris, abreptus tamen inde aeſtu maximorum negotiorum, grauiſſimiſque occupationibus impeditus, non ſine morſu aliquo doloris ingenua hac propriaque liberorum hominum voluptate multos annos caruiſti. Quare nunc, permittentibus non ſolum temporibus, verum etiam poſtulantibus, totum te litteris inuoluendum eſſe cenſuiſti: ex quibus etiam praeſens hoc commodum caperes, quod auxilio illae tibi ſint ad minuendum maerorem, quo conficeris, tanto incendio belli excitato, ac tot tamque grauibus malis impendentibus. Quamuis autem habeas tecum, & eruditos plures, & eloquentes viros, cuius hominum generis ſemper domus tua referta fuit; me tamen quoque in partem huius laboris vocaſti; ac tecum optimos & Latinae & Graecae linguae oratores diligenter legendos ſtatuiſti. Tam honeſtae igitur voluntati tuae omni ratione ſeruire cupiens, lectionemque grauiſſimorum ſcriptorum adiuuare, ſuaſi tibi, vt legeres commentarium Demetrij Phalerei, quo accurate ille tradidit omnes elocutionis virtutes; ſimulque vitia eiuſdem, vt facile caueri poſſint, oſtendit: cum enim Demetrius diſertus in primis orator fuerit, ac dicendi laude Athenis floruerit, artificij illius, quod tractabat, naturam vimque ſcriptis ſuis declarauit. Nihil autem elegantius eruditiuſque hoc libello legi poſſe, ſemper exiſtimaui. Partem verò huius artis exponit; quae, cum ceterae, mutatis moribus ciuitatum, pulſaque è foro eloquentia, iaceant, ſemper vigeat, neceſſe eſt: donec enim oratio manebit, nec taciti congreſſus hominum erunt, magna ex parte praecepta haec expoliendi ſermonis, perſuaſioniſque adiuuandae valebunt. Iuuit autem me ſemper, principes cuiuſque ſtudij, diſciplinaeque auctores tractare: minutos vero plebeioſque earundem rerum magiſtros relinquere: Quamuis adiutum hunc ab optimo omnium doctore non negarim, cum eadem ferè perſequatur, quae prima parte tertij rhetorices libri Ariſtoteles docet: Quin eo magis nobis gratus eſſe acceptuſque doctiſſimus

ctissimus ille auctor nobis praecepit, apertius multo, copiosiusque Demetrius explicarit. Nam grauiorum etiam artium coguitione instructum fuisse hunc politissimum scriptorem; multosque philosophiae locos obscutos grauesque litteris suis illustrasse, memoriae proditum est: fuit enim Theophrasti auditor; vnde facile & suauitatem illam orationis, & scientiam rerum optimarum haurire potuit. In rep. quoque Athenis, quam optime digessit, cuiusq; clauum spatio decem annorum teuuit, magna cum laude ipsum versatum, memoriae proditum est: Quamuis uon desint retum Graecarum auctores, qui eum vexent contumelijs; regnasseque in libera ciuitate obijciant. Vnde, conuersis postea rebus, patria pulsus est iniuria; acerbitatemque animi sui, ac virus, cum in auctorem saeuire nou posset, multitudo Atheuiensis in statuas imaginesque eius euomuit, trecentas, quas ei breui spatio temporis erexerat, tanto studio prius illum ornandi, atque ingentia merita compensandi, exarserat, minore multo interuallo euertens; tanta est concitatae concionis insania; ac tam ingrati saepe animi aduersus auctores maximorum beneficiorum. Nam prudentia sua Demetrius, gratiaque, qua apud Cassandrum florebat, etipuerat ciuitatem è maximis malis; licentiaeque populari moderatus fuerat, ac placidos ipsi frenos vtilesque adhibuerat. Hoc quoque me impulit, vt ad doctrina & rebus gestis clarum ac nobilem clarissimum, nobilissimumque virum inuitarem: hortaretque & ad praecepta haec orationis seruanda, & ad omnem ipsius vitam imitandam. Illi autem, vt multis nominibus similis es, ita Deus Opt. Max. faxit, vt exitum disparem molestiarum tuatum consequare; saluusque ac florens, vt probitate tua innocentiaque dignum est, domum reuertare. Demetrius namque, cum ad Ptolemaeum, qui σωτὴρ vocatus est, Alexandriam confugisset, In illa ipsa terra, importunitate impotentissiml hominis, qui ipsi in regnum successit, vita priuatus est: tu verò humanitatem fidemque maximi pij Principis, firmam semper ac stabilem, cui salutem tuam crederes, delegisti: & iu eius sinum, tamquam in tutum aliquem portum, & ab omni impetu ventorum remotum, te coniecisti. Non solum autem ego pro tua incolumitate vota facio, sed vniuersa ciuitas summis precibus obtestatut Deos immortales, vt cito haec tempestas transeat; sensusque animi tui, studiosi pacis, seiunctique ab omni cupiditate rerum nouarum, omnibus patescant. Dolet autem illa rebus tuis aduersis, capta admirabilibus tuis virtutibus: ita enim te gessisti apud nos, vt merito te illa diligere ac suspicere debeat, tamquam exemplum quoddam continentiae, ac priscae grauitatis. Quis enim vmquam in senectute temperantior, quàm tu in aetatis flore constitutus omne hoc tempus vixeris? cum a culpa non tantum vitioque afueris, sed omnem omnibus male suspicandi occasionem eripueris. Quis in toleranda iniuria, fortuuaeque iniquitate patientior? cum ne querela quidem vmquam vlla ex te audita sit. Quis denique in omni sermone comior? vt uon sine causa illa, tamquam de caelo lapsum intueatur, atque omnia tibi secunda optet. Sed ego, vt vnus è multis, magnopere delectatus sanctitate vitae tuae, studiisque honestissimis, quae mihi magis, cotidie domum tuam frequentanti, nota sunt, voluptate huius commemoratiouis asportatus, paenè propositi mei oblitus sum; nec cogitaui laudes tuas angustam hanc paginam capere non posse; nec opportuuum tempus earum explicandarum hoc esse. Quare, his nunc relictis, ad Demetrium redibo; qui cum politissimus scriptor ab eo, qui iudicare poterat, in omni oratione sua vocatus sit: iuiquitate autem temporum, atque inscitia hominum superiorum contaminatus foret, ac turpissimis maculis inquinatus, a me summo studio purgatus est; ac si non omnino restitutus, multis tamen partibus nitidior redditus. Vsus autem sum in mendis tollendis ratione illa, quam semper probaui: scripta euim ipsius, antiquaque exemplaria sedulo conquisiui; pluribusque, gratia ac studio amicorum collectis, me totum ad auctoritatem eorum contuli, vt paucis admodum in locis, cum id tuto fieri posse visum est, opinione coniecturaque vsus fuerim. Non decuit autem illum tot tantisque vulueribus deformatum ad te mittere, cum paenè nulla corporis ipsius pars integra restaret: nam foeditas ipsius te auertisset ab amote: ego autem cupio, illum tibi iu delicijs esse. Accipe igitur Demetrium opera mea paenè a morte reuocatum: &, vt facile in manibus haberi possit, in enchiridion translatum. Vt autem, quid de obscurioribus ipsius locis sentiam, cotidie ex me accipis, ita plenos in illum commentarios, quos habeo institutos, propediem expecta: studeo enim quacunq; ratione possum, vt elegans doctrina huius libelli, qui adhuc iacuit, ab omuibus iutelligatur; atque inde fructus, quos vberrimos ferre excultus potest, vulgo capiantur. Vale, ac me amplitudini tuae deditissimo, quibuscunque in rebus tibi commodum est, vtere. Floreut. Idib. April.
CIↃ IↃ LII.

PETRVS VICTORIVS
Ioanni Casae Archiepiscopo Beneuentano. S.



CVM & ipse praeclarè intelligas, quantopere te diligam; singularesque animi tui dotes, atq; ingenij magnitudinem admirer; & non pauci praeterea alij communes amici, politi ac diserti viri; qui saepe me & probitatem tuam & doctrinam celebrantem, ac veris laudibus in caelum ferentem audiuerunt, iampridem desiderio quodam incredibili exarsi, animum meum erga te cupidis litterarum indicandi; ac, quod iudicium fecerim de pluribus ac maximis virtutibus tuis, declarandi: quamquam testimonio meo illae non egent, sed suis viribus nixae, per se satis clarae sunt, atque magnificè per omnium ora vagantur. Cum autem non viderem, quo modo consequi possem, quod vellem: nam genus scriptorum meorum huiuscemodi non est, vt longinquas terras peragrare possit; citoque ad aures eruditorum hominum sua commendatione peruenire; tenui me vsque ad hoc tempus; expectauique, dum cum aliquo eximiò praestantique auctore epistolam hanc meam coniungerem, cuius fauore gratiaque illa adiuuaretur, & tamquam alas ad volandum caperet. Cum igitur laboribus meis, qui vt tenues atque humiles sunt, ita fideles vtilesque non sine causa fortasse dici possunt, libros Aristotelis de optimo statu ciuitatis integriores, vt puto, reddiderim, ac multis labibus expurgarim; eosque postea, magna adhibita diligentia, imprimendos curarim, ad te illos mittere decreui: teque ipsum tamquam arbitrum atque existimatorem facere iudicij, sedulitatisque meae; vnoque tempore cupiditati illi veteri seruire. Huiuscemodi namque est opus hoc, vt quicquid sibi adnexum fuerit, sine vlla dubitatione sit in illustri loco positurum. Iustam autem hoc faciendi illam quoque causam habui, quod a studio diligentiaque tua in hoc consilio meo adiutus sum: misisti enim ad me peramanter superiore anno, quae in his libris accuratè legendis, & cum antiquis exemplaribus conferendis, adnotaras: vt enim totius philosophiae studio teneris, ita partis huius, quae ad mores pertinet; viamque bene ac beate viuendi monstrat, cupiditate flagras: id namque personae, quam sustines, praecipue conuenire videtur, cum in eo dignitatis gradu locatus sis, vt te ipsum specimen continentiae, grauitatisque (vt facis) praebere omnibus debeas; & aliorum vitam factaque tamquam è specula aliqua intueri. Huic verò etiam muneri fungendo, ac nostris hominibus corrigendis, ab omnique vitio ac culpa retrahendis & Platonis & Aristotelis monimenta prosunt; quae diligenter tractasti, vt scripta tua, eruditionis atque elegantiae plena testantur: non enim facere possum, quin laudem hanc tuam tangam: ac de mirifica vi ingenij tui loquar, cum Latinè soluta oratione Ciceronem exprimas; & in lyrico carmine pangendo cum Horatio certes; vel potius, secutus vestigia Thebani poëtae, granditatemque ipsius ac spiritus adeptus; magnopere illum laudatum superes: quam etiam gloriam in patrio sermone colendo consecutus es; ac geminam hic quoque palmam accepisti: qui noster sermo post Graecum Latinumque, primum elegantiae copiaeque verborum nunc locum tenet, ac diuinorum ingeniorum monimentis auctus atque illustratus est. Vnde meritò homines tantam naturae tuae vim, seu artem admirantur, nec cogitare secum possunt, quomodo tam diuersis inter se rebus, ac paenè repugnantibus efficiendis par esse potueris. Sed vtinam, vt ingenio vales; animique robore plurimum polles, ita corpore firmiore esses: maiores namque fructus ex doctrina ingenioque tuo caperentur; qui nunc imbecillitate valetudinis, articulorumque doloribus, saepius quàm vellem, te opprimentibus, impediuntur. Verum humanae res huiuscemodi sunt, nihilque integrum vndique ac vegetum apud nos inuenitur: cum enim animi dotibus in primis floreas, externaque etiam bona fortuna tibi copiose dilargita sit; hoc vnum molestum est, ac vitam vndique beatam violat. sed vt animi bona longe praestant bonis corporis, ita tu, expletus cumulatusque illis, aequiore animo tentari te aliquando parte hac ferre debes; praesertim cum diligentia, curaque tua modereris huic incommodo, & continentia impetum morbi coerceas ac frangas. Virtutes autem illae tuae solidae ac firmae, quae vno omnium ore celebrantur, ac mirificos sui amatores cotidie inueniunt, cum honore non paruo dignitateque decoratae sint, videbantur adhuc altiore gradu dignae; vt probi viri non sine causa saepe questi sint, tibi eum honorem delatum non esse, ad quem alij, minoribus

fortasse laudibus commendati, facile peruenerunt. Nec tamen non Alexander Farnesius, optimus ac clarissimus iuuenis, tuique amantissimus, qui plurimum olim in hoc potuit, ac de probitate doctrinaque tua egregie semper sensit, non magnopere pro te laborauit, vt mihi ipse crebrò, cum apud nos maneret, commemorauit: & tibi enim ipsi honorique tuo toto animo fauebat, & hanc rem auo suo Pont. Max. laudi datum iri intelligebat. sed vincit saepe omnia omnium studia fortunae iniquitas ac fatum ipsum, quod tibi tunc, non sine damno summi ordinis, contigit: cui, quamuis amplissimo, ac sanctissimis pluribus honestissimisq; viris fulgenti, splendoris aliquid decorisque virtutibus tuis attulisses. Vera tamen laus est, dignum se praebere maximis honoribus, non altissimum dignitatis locum adipisci. Ignosces autem mihi, si hoc vulnus nunc refricui: vt enim te reliquis bonis instructum libenter video, ita hac quoque specie auctum incredibiliter cupio. Libri vero hi, qui meritò tibi semper cari fuerunt, erunt, vt opinor, nunc gratiores, opera ac studio meo expoliti: & quia omnia mea tibi grata iucundaque esse consuerunt, & quia multae inde maculae deletae sunt, quae sententiarum luminibus officiebant. Eos autem, quamuis olim manibus contriueris, crebrò tamen releges: quae enim lectio iucundior esse fructuosiorque potest ei, qui & honesto loco in nobilissima ciuitate natus sit, & cum pectus cognitione bonarum artium munierit, in rep. quoque Christiana tutanda versatus sit, pulcherrimamque ipsius partem susceperit: missus enim nuntius ad Venetorum eximiam, praestantissimamque remp. a sapientissimo Pontifice, acerrimoque humanorum ingeniorum existimatore, Paulo III. munus illud integre sapienterque obisti, ac testimonio grauissimorum ciuium, iudicioque prudentissimi senis laudatus inde discessisti. Non parua autem laus est, vniuersae ciuitati, honestae praesertim ac graui, vitam factaq; sua probari, summoque viro, atque omni aetate in maximis curis negotijsque versato, placere. Nam amores illorum ciuium in te: ac quantum ipsi doctrinae, probitati, morum elegantiae, comitati tuae tribuerint, cui notum non est? Quae causa in alijs non nullis etiam fuit, vt his miseris calamitosisque temporibus te eodem contuleris, caelique istius benignitate atque hominum charitate laetus perfruare. Ipse autem, qui commoda fortunasq; tuas aliter adiuuare non possum, precor Deum Opt. Max. vt res tuas secundas ornet, atq; aduersis auxilium ferat: in primisque odioso morbo leuet, vt diu amicis praesidio esse possis, atque vti virtute tua sine molestia vlla, siue in studijs litterarum, ingenuisque artibus colendis, siue in procuratione reip. maximisque rebus gerendis: vtrique enim personae sustinendae maxime idoneus es: & potes ambas has vitas, quae rarò admodum coniunguntur, summa cum laude gloriaque colere, ac principem etiam in ipsis locum non magno negotio obtinere. Vale, & me, vt facis, ama. Florent. Idib. Quint. CIƆ IƆ LII.

PETRVS VICTORIVS
Roberto Nobili. S.



ACCEPI litteras tuas, adolescens optime, sed accepi sero, atque ita sero, vt necesse sit, fuerim a te saepe omni hoc tempore negligentiae insimulatus, quod illis humanissime scriptis, ac plenis amoris erga me, tanto interuallo non responderim: neque enim arbitror tibi vnquam in mentem venisse a me id superbe factum: praeter enim quam quod hoc valde abhorret a moribus meis, non tam stultus sum, vt adolescentis, gratia atque opibus florentis, tam propensam in me voluntatem aspernatus fuerim. Doleo igitur mirifice me hoc nomine diu tibi suspectum fuisse, cum culpam tamen alij sustineant: illo enim tempore, quo ipsas Ancone datas video, vrbe aberam; consueui namque omnem paenè autumnum ruri conficere: cum autem plures iam antea dies redijssem, mihi illae redditae sunt: Quare nunc me tibi purgare volui, ac simul gratias agere: neque enim aliter tantam humanitatem tuam compensare possum: nam quod ostendis a teneris vnguiculis tibi impressum, vt praestanti doctrina viros diligas, ac venereris, satis hoc quidem indicium certum est magnae indolis; planeque declarat ingenuarum artium desiderio te correptum; cum eos, qui dignitatem aliquam in ipsis consecuti sunt, suspicias, atque admirere; in quibus quem locum ipse teneam, nescio: Quicunque certe sum, ac quantum ingenio valeo, studeo vigilijs meis prodesse iuuentuti. Quamuis autem liquido intelligam, opus non esse, te ad studia litterarum hortari; audebo tamen officij gratia id facere, ac quasi currentem incitabo: cum enim litterae magno praesidio sint omni hominum generi, ac conditioni, in primis multum decoris ac dignitatis adferunt

runt ijs, qui sua sponte honesti sunt, atque a fortuna ipsa, benignitateq; Deorum immortalium in altum tolluntur, quod tibi profecto contigit. Adiungitur huic rei, quod hoc tam egregio instrumento praeclarorum facinorum, maioribus in rebus illi vti possunt, quam qui inferiore loco nati sunt, nec tam amplum campum earum explicandarum habent. Perge igitur alacris in ista ratione, incumbeque toto animo, dum licet, studijs litterarum: veniet enim tempus, speratum sane illud & optatum, cum tu auctus dignitate, crescente aetate, partem aliquam feras, & eam quidem non paruam maximi oneris, quod maioris auunculi tui humeris, consilio Dei Opt. Max. impositum est, atque ita tamquam aestu quodam negotiorum ex vmbraculis musarum abripiare, ac quae domi didiceris, in apertum solemque proferre cogare. Intelligens vero ipse quanti referat, multo antea se ad aliquam curam praeparare, & quam viam studiorum mature ingredi debeas, cupiens ostendere (quamquam non desunt domestici praeceptores & magistri) misi ad te libros Aristotelis de rep. quos nuper imprimendos curaui multis locis (nisi fallor) diligentia mea emendatos, ac meliores redditos: simulque vt lene hoc munusculum, si tibi supra penitus purgatus non forem, reliquam curam suscipiat tuendi mei, & in animum tuum insinuandi; quod non magno negotio ipsum confido facturum, cum sponte tua viam amicitiae nostrae munieris, & amplissimam ianuam ipsi patefeceris. Vale & opera mea, siqua in re tibi vtilis esse potest, arbitrio tuo vtere; Dionysiumque tuum, probum & eruditum, vt video, virum, ac semper cognoui, saluta: quomodo enim non praeclare sentire de doctrina ipsius & officio meo debeo, cum, praeter alia documenta, quae huius rei habeo, tam egregie discipulum instruxerit, & hac, quae in tuis litteris perspicitur, facultate latine scribendi exornarit: quod vero eundem mei cupidum esse narras, non miror; facit enim ille, vt solet, gaudeo tamen immortaliter: nulla enim res me tantopere oblectat, quantopere audire rationem studiorum meorum doctis, ac prudentibus hominibus probari, gratoq; animo ab illis accipi incommoda, quae sustineo in eorum laboribus minuendis, & elegantioribus litteris excolendis. Vale.

PETRVS VICTORIVS
Bartholomaeo Marantae. S.



THEOPINVS Rhodomontius, natione Germanus, qui, cum Neapolim venisset, visendae istius pulcherrimae vrbis causa, comiter a te acceptus est, cum ad nos rediit; secum portauit cythisi semen, quod dicebat a te accepisse, valdè perito homine harum rerum: eiusque partem mihi dedit, vt sererem, quod feci, magna adhibita cura, ac diligentia; nec tamen illud exortum est, nescio qua de causa, quod sanè miratus sum: nam integrum videbatur, & ego terram antea subigendam diligenter curaueram, tempusque etiam idoneum delegeram, ac nihil denique diligentiae omiseram: cupiebam enim vehementer videre fruticem tantopere a veteribus scriptoribus celebratum, ac summis laudibus in caelum sublatum. Rogo igitur te, atque omnibus precibus obsecro, des operam, vt ego rursus experiri possim, fasciculumque eius seminis ad me mittas, cum tempus ipsius legendi tibi aptum videbitur: vereor enim, ne illud absolutum perfectumque fuerit, cum ne granum quidem vnum ipsius è terra exierit. Sed quid opus est, me nunc haec accuratè exponere, cum tibi praeclarè omnia cognita sint, plurimumq; studij posueris in stirpium omni genere, naturaque inquirenda, ac tantum in hoc studio profeceris, vt alijs etiam, labore tuo plurimum prodesse potueris. Hunc verò fruticem, ignotum hac aetate omnibus è tenebris erueris; ac manu paenè ipsum monstraueris. Litteras meas, quibus epistolae tuae subtiliter scriptae respondi, arbitror, te accepisse, nec non etiam volumen Demetrij, quod Rhodomontius ipse, vt liberalis homo, gratusque erga te, omnino ad te suo nomine mittere voluit: nam nihil postea de illis rebus audiuimus. Tu, siquid vmquam tua causa potero, gratum mihi facies, si me admonueris. Cupio enim mirum in modum seruire commodis amicorum: in primisque doctorum hominum, & totius antiquitatis studiosorum, qualis tu in primis es, nec vllum vmquam laborem eius rei causa, recusabo. Vale, ac me mutuò ama. Florent.

PETRVS VICTORIVS
. . . . . S.



ITTERAE tuae Kal. Febr. datae gratissimae mihi fuerunt: perspexi enim in illis superiorem tuum animum erga me egregium illum quidem, ac plane fraternum, nec non ingenij elegantiam haud mediocrem: ad eas autem quod sero respondi, spero te mihi ignoturum: sum enim in studijs litterarum multis modis plurimum occupatus: praeterea non sunt epistolae nostrae huiuscemodi, vt in illis aliquid aliquando negligentiae admissum incommodi quippiam parere possit: nam, si periculum vllum huius rei fuisset, omnem cunctationem abiecissem, atque huic rei toto animo incubuissem. Interitus gentilis tui doctissimi viri fuit mihi permolestus: acceperam enim a multis, eum esse probum virum, ac valde officiosum, sed cum ille senex iam esset, ac graui morbo conflictaretur, aequo animo ferendum est, cum è summis doloribus ereptum esse, praesertim enm monimentis ingenij sui semper viuus futurus sit. Mitto ad te Demetrium περὶ ἑρμηνείας, quem modo excudendum curaui; qua de causa ex epistola, quae ante librum ipsum posita est, intelliges. Spero, munusculum hoc tibi studioso artis dicendi, atque eius abditas ac penetrales sedes perscrutanti, acceptum futurum. Aliud autem & ipsum non paruarum vigiliarum opus in manibus habeo, quod cito, nisi per impressores steterit, peruulgabitur: confeci enim volumen simile Noctibus Atticis in XXV. libros distinctum, quibus varij loci veterum scriptorum declarantur, & non pauci etiam emendantur. Studeo igitur, vt vides quantum tenuitate ingenij mei fieri potest, ac quantum mihi molestissimae occupationes concedunt, prodesse omni iuuentuti, desiderio bonarum artium captae: nam huic nostrae praesto semper sum, ac publice priuateque summa diligentia deseruio. Alteras postea tuas breues accepi a Hieronymo Sementio Principis vestri legato, qui cum diuersaretur hic apud affinem meum, eoque forte accessissem, lectis illis, omnia mea officia ipsi obtuli, quod me, vt facerem, diligenter rogaras, ac te ipsa cum opera mea illi opus erit, praestabo. Vale.

PETRVS VICTORIVS
Alexandro Farnesio Card. S.



PERABAM epistolae argumentum, Alexander amplissime, qua tibi vigiliarum hoc mearum munus dicare statueram, laetius futurum, ac quale maximè conueniret statui illi rerum, quem tibi semper ipse, atq; omnes boni optarunt; capiebamque animo iam voluptatem non paruam, cum cogitabam, me facultatem citò habiturum de tuis laudibus, ac pulcherrimis actionibus dicédi: cum enim vetus mos fuerit, Regibus ac fortunatis hominibus labores suos mittere, dignitateque alicuius personae, quae in laude vixerit, gratiosaque apud studiosos sit, gratiae aliquid ac fauoris scriptis suis acquirere, te vnum è multis elegi, statim vt ingenij haec mei monimenta diuulgare, atque edere statui, cuius nomine illa, auctoritateque tectiora prodirent, & in manus eruditorum gratiora venirent. Haec igitur mecum ipse meditabar, totusque in cogitatione maximarum tuarum virtutum, praeclarorumq; factorum versabar, cum subito ad exitum iam perducta opera impressorum, meq; calamum sumere volente, grauis nuntius venit, atq; omnium quidé ille tristissimus, res tuas è bonis malas factas esse, atq; ex omnium secundissimis, si non omnino miseras: neq; enim hoc casus vllus efficere potest, nec tantum roboris ac virium temeritas habet, quae tamen splendoris multum ac floris repentè amiserint: neq; hoc culpa vlla tua, sed iniquitate fortunae, quae rebus tuis florentib. nunc vndiq; inuidens, maculae aliquid illis aspergere voluit: in quo tamen ipsa; vt est omnibus in rebus temeraria ac praeceps, modum nullum tenuit, sed ea parte, qua plurimum obesse potuit, nó tacta, neq; polluta dignitate tua, illas violauit, atq; acerbissimam plagã animo tuo inflixit. Est auté hoc tantum vulnus, vt, cum iam illud obscurè significẽ, vix audeam nomine appellare; quod tamen apertè narrandum, &, vt postulat virtus nobilissimi iuuenis, grauiter deflendum est: quamquã refugit animus à cómemoratione huius rei, ac prae lacrimis vix ipse locum hunc possum attingere. Horatius. n. frater tuus, aetate reliquis minor, virtute nemini illorum secundus,

cundus, in medio cursu laudum suarum: nam militiae puer admodum se dedit, vi Martis ademptus tibi est, dum operam opulentissimo & elatissimo regi, affini suo, nauaret, ac nullum periculum pro dignitate, officioque boni ducis recusaret. Honesta quidem mors haec est, ac plena dignitatis; in tam tenera tamen aetate, immatura, magnopereque dolenda, praesertim cum, quamuis multum decoris iam gloriaeque illic adeptus esset, ampliora tamen adhuc restarent, quae nullo negotio, si diutius in vita mansisset, fuerat consecuturus. vt plurimum dignitatis non familiae tantum vestrae, honestissimae, atque omni gradu honoris cumulatissimae, sed & patriae, & vniuersae Italiae esset acquisiturus. Qui autem diligenter attenderit, quibus ille initijs profectus sit, & quae praesidia secum attulerit rerum gerendarum, studiumque optimi adolescentis in honore consequendo, & industriam in agendo, sibi ante oculos posuerit, intelliget me, in tam praeclaro iudicio de illo faciendo, non falli; nec plura desiderio ipsum ornandi concedere, quàm veritas, ac fides patiatur: magnum enim est, vt taceam animi magnitudinem, corporis firmitatem, speciemque singularem, tolerantiam laborum, contemptum omnium corporis voluptatum, cupiditatemque tantum honoris, consilium in illa aetate rarissimum; magnum, inquam, est, summo loco natum esse, ac Pontificis Maximi, sapientissimi viri, & praestantissimo illo gradu dignitatis omnium iudicio dignissimi existimati, nepotem esse: tres fratres habere gratia, atque laude florentes, & in alto eunctos dignitatis loco constitutos; cum ipse etiam proprijs opibus valeret, ac vetere domus vestrae principatu ornatus esset; quodque omnia haec longo interuallo eximia bona, commodaque vincit, cum maximo Rege sanguine coniunctum esse, ab eodemque vnicè, & vt generum denique decet, diligi & carum haberi. Haec tamen omnia, quae viam ad maximam fortunam muniebant, vel necessariò potius in excelso gradu honoris fortissimum iuuenem collocatura erant, repente fracta dissipataque sunt, ac firmam spem de ipso in animis hominum conceptam praeciderunt, proque ills aegritudinem maestitiamque ingentem illuc inseruerunt. Nam te fratrem ipsius, Cardinalis optime, quantus dolor subitò inuaserit, tanto fortunae vulnere accepto, qui tuos omnes maximè caros habes: huius autem in primis virtute ac fortibus factis delectabare, quamuis absens, & magno spatio terrarum remotus, video, ac prope oculis cerno: confido tamen te, eum amori, & naturae nostrae imbecillitati; cui resisti a fortibus etiam viris non potest, aliquantulum satisfeceris, collegisse, ac condicionem humanam respicere coepisse; armaque illa expedisse, quae tibi magno rerum vsu, scientiaque artium optimarum comparasti: est enim sapientis officium, ante oculos semper positos humanos casus habere, & illo potissimum tempore, quo res nostrae valde secundae florentesque sunt, eximiam illam fortunam suspectam habere, ac semper aliquid mali expectare. Huius animi fuisse fertur Philippus ille Macedo, Alexandri pater, prudentissimus rex; quique, eum multa impetu belli atque armis vicisset, non pauciora consilio sapientiaque confecit: cum enim exiguo temporis interuallo tres res, maximè optatae, nuntiatae illi forent, gnarus rerum humanarum, animaduersaque saepe fortunae instabilitate, quae consueuit summis felicitatibus inuidere, sublatis manibus in caelum, deam hanc ipsam orauit, vt mediocri aliquo detrimento res illas prosperas compensaret. Cum autem hoc munus sapientis viri esse videatur non confidere magnopere rebus humanis, cogitareque se mortalem natum, & varijs multiplicibusque casibus expositum, in primis proprium est eius, qui Christiana pietate non solum instructus sit, sed summum etiam locum in ea teneat, & sacerdotio sit amplissimo ornatus: vt ceteris omnibus, quemadmodum reliquarum virtutum, atque honestorum factorum, sic fortitudinis ac tolerantiae casuum humanorum specimen atque exemplar esse debeat. Hac ego re fretus, cum magnitudinem animi tui, constantiamque duris alijs temporibus perspectam habeam, quod tempus hoc postulare videbatur, & persona eius, quem tu me tecum esse voluisti, consolari te, ac tantum dolorem leuare non conabor. Nam potuissem fortasse, si necessarium id esse duxissem, officio hoc iubente, summoque amore me impellente, ex intimo artificio, monimentisq; sapientum, non vulgare quoddam genus consolationis depromere. Verum id, cum allis, in luctu maeroreque positis, fructus aliquos ferre potuisset; inferius multo virtute sapientiaq; tua fuisset. volo igitur omnia in te, fortitudineque tua posita esse: nemo enim melius quàm tu tibi ipsi ingentis huius mali medicinam facere potest, nec quicquam est, quod tantam vim habeat ad animum tuum sanandum, quantam diuina ipsius animi tui vis in consilium adhibita, dignaque a te, vt est, cui pareas, habita. Nec tamen, cum potissimum nunc ad te scribere contigisset, vulnus hoc non refricare potui. Munusculum autem hoc, tibi multò antea destinatum, sepone, ac temporibus ijs, quibus & oblectare animum voles, & a grauioribus curis, cogitatio-

 nibusque

nibúsque te ficere, refertua: varietas namque ipsius taedij aliquid aliquando ex animo tuo absterget, & è multis, quae hic notata sunt, non nulla fortasse non indigna cognitione a te iudicabuntur: neque enim tam stultus sum, vt putem lectionem harum rerum aptam nunc esse ad dolorem istum minuendum; neque eo ad te misi, sed casus hoc fecit, & iniqua quaedam fortuna, quae diu me pressit, vt hoc, quod alijs temporibus non insulsum (vt arbitror) visum fuisset, nunc ineptum fortasse & importunum nonnullis esse videatur. Sed hoc (vt spero) verè a te existimabitur, ac summa aequitate animi tui perpendetur; me certè diligenter cogitasse, an hoc tempore id fieri oporteret, multi sunt testes: nihil enim minus vellem, quàm auribus tuis in tanto maerore obstrepere, ac nullius iudicij homo a ceteris existimari. Sed ijs iam omissis, quod confido omnino te facturum, moderare dolori tuo, atque vtere domesticis exemplis fortitudinis. Recordor enim, te mihi aliquando narrasse, quanta animi magnitudine, quanta constantia, auus tuus, aetate confectus, acerbissimum dolorem tulerit, cuius ad eam diem in summa potestate venti fuerant maximè secundi. Ipsum igitur in aduersis rebus, grauique hoc incommodo magno animo tolerando, imitare, quem in reliqua vita reddere, atque exprimere sedulò conaris. Nam Regem istum potentissimum, eundemque humanissimum, pro cuius imperio, dignitateque Horatius sanguinem profudit, nullum arbitror officij genus praeterijsse, omnibusque viribus atque opibus te a luctu maeroreque reuocare conatum esse. Quo magis, quod ratio ipsa suadet, ac communis necessitas cogit, tanta auctoritate adiuncta, mature te facere oportet, nec afflictum longius, & stratum iacere. Quod enim magni ponderis a sapientibus non nullis existimatum est, esse ad res aduersas leniendas, a malis ad bona animum traducere, copiosè tibi facere licet. Vtere igitur hoc quoque firmo solatio huius aegritudinis; conuerteque oculos ad ea, quae in te posita sunt, multa & praestantia, & animi & fortunae bona: praecipue autem eximias animi tui dotes intuere; conseruaque te, spretis ac conculcatis casibus humanis, illi spei, quam maximam de virtutibus ac moribus tuis meritò cuncti mortales animo conceperunt. Vale. Florent. VII. Kal. Sept. CIↃ IↃ LIII.

PETRVS VICTORIVS
Lectori. S.



Olo tibi, lector optime, quae fuerit origo scriptionis huius aperire; atque omnem denique consilij mei rationem, si quid hoc quoque ad rem pertineat, exponere. Cum diligenter olim legissem principes quosque Latinae linguae auctores, & in legendo plura notassem, quae aut expressa de Graecis scriptoribus videbantur, aut eorum doctrina potetant adiuuari, & non mediocriter (nisi fallor) illustrari: semper enim putaui, singulas res veteres Graecos auctores, & inuenisse subtilius, & explicasse accuratius: vt alia etiam quae non satis eruditè ab interpretibus fuerant declarata, non pauca itidem negligentia librariorum contaminata, siue a peruersis quibusdam correctoribus, dum emendare voluerint, deprauata: hortatu postea amicorum, bonam magnamque partem horum collegi, & ne aliquando perirent non omnino inutiles (vt ipsi aiebant) labores illi mei, in volumen redegi; eundem ordinem, quem olim in notando secutus fueram, conseruans, si ordo hic vocari potest, cum quicquid animaduersione dignum offendis apud diuersos auctores, variaque etiam in materia, seligis, & in commentarijs confusè scribis. Studui autem ea potissimum è reconditis Graecorum litteris tamquam è fonte omnium scientiarum, haurire, quae sententiam aliquam Latini scriptoris ornarent: nam si voluissem, quaecunque illic abstrusa, & inaudita ferè auribus Latinorum hominum inuenissem, excerpere, paruo negotio magnum aceruum librorū construxissem. sed mihi semper labor hic magna ex parte irritus visus est: excidunt enim citò illa omnia, quae cum Latina doctrina coniuncta non sunt, nec nostro alicui, aut poëtae, aut oratori haerent. praeterquam quod, cum Graecus sermo hodie tantopere notus ac diuulgatus sit, cuncti, qui possunt, apud auctores ipsos ea legere malunt, vt non multi ita restent, quorum vtilitatibus leniter consulitur. Sed cum saepe cōtingat in hoc genere scriptorum, si prodesse studiosis velis, quae prima est, veraque causa scribendi, vt sententijs aliquorum aduerseris, doctorum virorum, ac benè de litteris meritorum: quod tamen modicè feci, & quanta

maximè potuì dignitatis illorum habita ratione, nolim mihi irasci, siqui forte adhuc viuunt eorum, contra quorum opiniones disputaui, nec voluntati meae, ulla suffusae maleuolentia, succensere: neque enim mihi propositum vmquam fuit ex aliorum erratis laudem mihi comparare; quod scripta etiam mea, me tacente, declarant, meque hac culpa, siquis aequus iudex esse velit, facilè liberant, nec tamen, cum periculosa sit, & huic malo exposita, haec ratio scribendi, deprecari hoc nunc inutile esse, alienumque ab officio meo putaui. Praeterea cum, quamuis satis magnum volumen effecerim, & quod non nullis fortasse prolixum ac nimis longum videatur, loci tamen adhuc non pauci mihi restent, qui non insulsè animaduersi (vt opinor) sunt: videamque etiam, me plures alios inuenturum, si per valetudinem licebit, quae vt firma olim vegetaque fuit, ita nunc aliqua sui parte laborare coepit; siue hoc aetas iam ingrauescens facit; siue potius assiduus labor, ac vigiliae, quae quoduis corporis robur frangere debilitareque possunt, polliceor, me rursus huiuscemodi aliquod volumen confecturum: praesertim si eruditi viri, ac studiosi bonarum artium, aequi bonique labores hos meos fecerint; nec inanes eos esse, frustraque susceptos, existimauerint.

PETRVS VICTORIVS
Francisco Philippo Pedimontio. S.



ACCEPI litteras tuas Kal. Febr. datas, quae mihi valde gratae ac iucundae fuerunt: perspexi enim in illis admirabilem quendam amorem erga me, quem, vt ostendis, in animo tuo excitauit opinio quaedam, vtinam non falsa, virtutis & eruditionis meae. multum igitur debeò scriptis atque operibus meis, postquam mihi beneuolentiam vndique conciliant doctorum & eruditorum virorum, in longinquis etiam terris positorum; in quibus cum laboris plurimum studijque posuerim, omnes illas molestias leues mihi fuisse putabo, tanto inde ac tam suaui fructu percepto: neque enim alium mihi vmquam finem studiorum meorum proposui, nisi prodesse studiosis bonarum artium, atque eorum iudicijs commendari: sed cum hoc increbuerit, a disertis atque ingeniosis hominibus non inutiles labores illos meos existimari, in reliquum etiam tempus alacrior ad scribendum reddar. Quod autem scribis, te multo ante cupientem tuam erga me voluntatem mihi per epistolam significare, pudore quodam retentum fuisse, nihil erat, quod vererétis tam humanum atq; honestum munus obire, sed tamen, postquam hoc factum est, gaudeo, tibi necessitatem obuenisse, vincula huius pudoris, non rustici sanè, sed ingenui fortasse, frangendi. In quo autem operam meam requiris, vt diligentiam, quam adhibuisti in colligendis veteribus inscriptionibus, quae in lapidibus incisae istic visuntur, perpendam, libenter tibi morem geram, seduloque, atque accuratè omnia perlegam, ac magna quidem, vt spero cum voluptate: semper enim huiuscemodi monimentis relliquijsque vetustatis delectatus sum, in oppidisque istis ac municipijs, quae valde a Romanis hominibus frequentata erant, vel potius tota è Romanis ciuibus constabant, plurima huius generis reperiri arbitror, quae integram illam antiquitatem redoleant, ac leporis venustatisque multum in se contineant. Nam quod addis, te in eas inscriptiones annotationes confecisse, quae siquid in illis obscurum esset, huiuscemodique, vt negotium facessere posset minus versatis in hoc genere studiorum, id illustrarent, hoc etiam opus tuum vtile ac necessarium puto: multa enim in illis sint, verisimile est, quae nunc vix intelligantur, immutata paene ratione omni illius scripturae, ac non parua parte veteris consuetudinis extincta. Haec igitur quoque a me diligenter legentur, & quamquam scio, me omnia probaturum, ac iustis laudibus illa celebraturum, spondeo tamen, me tibi verè fideliterque, quid de illis sentiam, indicaturum. vtinam ita tibi possem de altero illo, quod in mea manu positum non est, polliceri: vereor enim, ne in hoc tibi satisfacere possim, neque tamen hoc fit, quia mihi aut gratia, aut auctoritas apud typographum desit: nam & mihi ipsi aliàs, & alijs etiam opera atque intercessione mea ille libenter strenueque inseruiuit: sed eius officina nunc omnis, valde antea instructa & ornata, exinanita, & dissipata est, operaeque abiere: id autem factum est difficultate horum temporum, ac proprijs ipsius angustijs: nam tempora hic valde dura, atque adeo calamitosa sunt, vicino, ac prope cotidie nobis imminente, acerrimo bello. Volui autem tibi omnia nota esse, vt de negotio isto tecum deliberare posses: quicquid autem consilij ce-

peris, id ego quoque vehementer probabo, ac quacunque in re potero, semper opus istud tuum, enixeque iuuabo. Vale, ac me, vt facere coepisti, ama. ego certè enitar, ne frustra tantum desiderium mihi placendi in animum tuum innaserit.

PETRVS VICTORIVS Thomae Aldobrandino. S.



Aegre patior, patrem tuum, optimum virum; interpretemque legum prudentissimum, litteris meis non respondisse, postquam te manus hoc obire voluit, ac tamquam vicarium suum mihi dedit: ita enim mihi politissima suauissimaque epistola tua frui contigit; quamuis elegantia tuarum litterarum mihi prius incognita non esset, vel ex ipsa illa epistola longissima, qua interitum Ioannis Saluiati Cardinalis amplissimi ornatè copiosèque deplorasti, quam si laudaui, vt sanè laudaui, meritò id, atque ex animo feci: ita enim argumentum illud tractatum puto, vt personam ipsam, quae maximam dignitatem in vita consecuta fuerat, dignaque adhuc maiore fortuna ab omnibus iudicabatur, valde ornaris: sed alijs etiam certis indicijs acumen ingenij tui, scientiamque Latini sermonis, noueram; quas animi tui dotes quamlibet occasionem nactus libenter praedicabo; cum natura etiam propensus sim in laudes meorum ciuium celebrandas, quibus opera studioque meo adiuuandis omni ratione, qua possum, praesto semper sum: patrem autem tuum, multi sunt anni, cum vehementer dilexi propter incredibilia ipsius naturae bona, probitatemque singularem: quamuis consuetudine eius, cuius virtutes admirabar, frui diutius non licuerit: quare tanto magis cogor, te veram illius imaginem beneuolentia complecti; cui etiam additur inclinatio animi tui erga me, qui videris, amicitiam meam non negligere, vel potius vehementer expetere. Sed nolo diutius in commemoratione mutui huius animi commorari, cum magis probem amicitiam rebus factisque stabilitam, quàm inanibus verbis adumbratam. Putabam sanè non valde necessariam esse renouationem illius officij, quo multo antea patri tuo Lucam Antellium, probum ingeniosumq; adolescentem commendaueram: statim enim videram, quanto studio diligentiaque commodis eius consuluerit. Sed cum casus ille acerbus, interitusque clarissimi viri, apud quem eum constituerat, & sapientissimum consilium patris tui disturbarit, & spem omnem huius iuuenis abruperit, non existimaui in tanta rerum immutatione ineptam prorsus, importunamque fore, non sanè iteratam, sed breui tantum significatam commendationem meam. Audiui autem libenter, te de moribus Lucae atque doctrina bene existimare, & quia gaudeo, iudicium, quod de illo iam pridem feci, confirmari, & quia video, ipsum in ijsdem artibus studijsque, quibus hic deditus erat, etiam nunc versari, nec iniqua fortuna deterritum, malisque, quae subito ipsum oppresserunt, iter illud, quod ad virtutem gloriamque ducit, reliquisse. Quod autem nunc tibi subuenit, vt donec maior aliqua spes affulserit, apud Laurentium Lentium maneat, in comitatuque eius sit, valde probo consilium tuum: id enim honestum adolescenti ipsi erit, atque in tanto otio litteris incumbere toto animo poterit; praesertim cum valeat multum praesul ille in eo studio, ad quod Lucam impulit pater tuus, vt exemplo etiam suo grauis & doctus vir valde ipsum excitaturus sit. Quod verò ostenderas, te cupere, vt testimonio meo laudum tuarum ornarem te apud Ceruinum summum Cardinalem, omnique virtutum genere abundantem, id subitò feci, ac mehercule quidem magna cum voluptate feci, speroque vno & eodem facto me ambobus gratificatum fuisse; tibi cum facilè impetraueris, quod optabas; ipsi vero, quia semper animaduerti, eum eruditorum iuuenum, tuique similium laudibus delectari: in eo verò officio rationem eam secutus sum, quam mihi praescripsisti: vt nunc autem non defui desiderio tuo praeclaro, ita omni tempore, quo voluntatem tuam adiuuare potero, in illam rem totis viribus incumbam. Tu vale, ac patri tuo me diligenter commenda, cui ea bona opto, quibus digna est ipsius vita, semper integrè & cum magna honestate acta. Florent.

PETRVS VICTORIVS
Roberto Nobili Card. S.


ILEXI te, adolescens optime, multo ante quàm te vidissem, atque id quidem meritò, nec sine iusta causa feci: quis enim non amaret puerum eum, qui à tenetis vnguiculis ita optimis studijs deditus fuisset, vt magnos in illis progressus fecisset, ac vicisset in eo cursu ceteros, qui robustiore etiam aetate multum & ipsi in eisdem artibus laborassent. omitto naturae probitatem, quae, vt ego fama & auditione acceperam, singularis erat, signaque multa alia maximarum virtutum; quae virtutes, vt iam tum in illa aetate apparebant, ita, si maturitas accessisset, vberius erupturae intelligebantur. Haec igitur me tunc, vt te diligerem, impulerunt: accessit non multo postea dignitas, qua auctus es; summique sacerdotij amplitudo, qui tantus honos; fortunarumq; tuarum amplificatio, non, vt consueuit in multis, animum tuum retardauit: sed acrius potius te ad eadem honesta studia incitauit: studuisti enim, vt iudicium auunculi tui confirmares, atque id, quod ille beneficij loco tibi dedisse videri posset, in te meritò, summoque consilio collatum, cognosceretur. Venit deinde tempus, quo in campum descenderes, & ex vmbraculis sapientiae in aciem eximias ingenij tui dotes perduceres; quod tempus, quemadmodum tibi luctuosum fuit, interitu eius, qui te ornauit, ac familiam omnem vestram illustrauit, ita tibi ingentem laudem gratiamque pepetit: in comitijs enim illis praeclaris, quae laetitia omnes extulerunt, quibusque creatus est Pont. Max. is, quem omnium preces votaq; exoptabant, egregiè te gessisti, vt manifestò ab omnibus intelligeretur, quamuis anni adhuc abessent, maturitatem tamen aetatis in te magnopere desiderati non oportere. Eo autem ipso tempore istuc ego adueneram, excitus domo, spe quadam non dubia videndi eius, quod sanè breui factum est. vtinam diuturnior eius gaudij fructus fuisset: nescio enim quomodo, diuinitus certè, mihi promiseram fore, vt cito in altissimo gradu honoris collocatum Marcellum Ceruinum viderem; quem multum obseruaram; quem semper, ob praestantes animi ipsius dotes, atque illustria facta, tamquam Deum colueram. Vidi autem tunc primum te, talemq; inueni, qualem mihi sermo multorum, & tacitus quidam animi sensus saepe praedicauerat, idest egregium adolescentem, & scientia optimarum artium valde expolitum: tecum enim saepe collocutus sum, & ab omni domo tua humaniter comiterque exceptus; quibus in colloquijs de grauibus rebus, praecipuè autem de studijs litterarum, nihil a te non subtiliter eruditeque prolatum notaui: nam quàm eleganter epistolam latinè scriberes, huiuscemodique alia ingenij tui monimenta multò prius hic perspexeram. Videbam igitur me, si diutius istic mansissem, ex humanitate tua, tantaque morum suauitate, non mediocres voluptates esse capturum; conatusque fuissem, si opera sedulitateque mea opis aliquid tuis studijs adferre potuissem, libenter id studioseque facere. Sed inuidit his meis cogitationibus iniquissimum fatum, acerbaque mors Marcelli Pontificis, qui me, vt scis, complexus iam erat, participemq; aliquarum suarum curarum esse voluerat: illa autem grauis plaga, vt me confecit, ita animos bonorum omnium valde perturbauit: ego enim subitò, desperatis rebus, intelligeniq; mihi ereptum esse praesidium illud, quo maximè confidebam, Roma discessi, domumque redire, rursusque hic me in otium litterarum abdere, deliberaui; qua in vita, omnique alia in re, siquid vmquam opera, studio, diligentia mea efficere potero, quod tibi iucundum, acceptumque futurum putem, in id toto pectore incumbam: nihil enim magis, quam tibi commodare, tuaeque amplitudini morem gerere, cupio: in itinere autem; nam plures dies consumpsi in agro Piceno peragrando, magna mea cum voluptate audiui, laudem tuam renouatam: vt enim ex superioribus illis comitijs iudicio omnium probatus existi, ita ex ijs, quae consecuta sunt, plurimum commendationis, gloriaeque domum retulisti; quae res effecit, vt sapientissimus Pont. Paulus IIII. & ipse magna in te cognita virtute tua, delectatusque modestia ista incredibili, te in oculis ferat, atque vndique faueat dignitati tuae. Perge igitur via ista, quae contra stultas opiniones multitudinis, corruptosque sensus delicatae iuuentutis, referta est magnis solidisque voluptatibus: ita enim cumulum tuarum laudum cotidie augebis, & magnam laetitiam adferes ijs omnibus, qui te vere & ex animo diligunt: in primis autem, optimo & clarissimo viro, patri tuo, qui cum plurimum factis suis floreat, non parum tamen decoris atque ornamenti consecutus est, quod te genuerit, ac tantum virtutis lumen accenderit. Vale.

PETRVS

PETRVS VICTORIVS Ioanni Casae Archiepiscopo Beneuentano, S.



VANTAM voluptatem ceperim ex aspectu tuo, valde a me, diuque exoptato, quamquam arbitror, te certis indicijs in re ipsa perspexisse, apertius tamen id, planiusque nunc his litteris tibi significabo: ex ijs enim, quae mihi in omni vita iucunda acciderunt, nihil tam iucundum, nec tam plenum verae suauitatis mihi vmquam contigit. Nam amicum videre, quo plures annos carueram, cuiusque desiderio vehementer flagrauetam, attulit mihi laetitiam incredibilem: eum autem spectare ad ampla honestaque negotia vocatum; sponteq; ad bonam, magnamque partem Reip. Christianae consilio suo regendam, a summo Pontifice accersitum, auxit mirum in modum hanc voluptatem: honore enim gloriaque amicorum solitus sum semper, vt propria mea laude, commodoque delectari: neminem autem vmquam cognoui, qui magis propter ingenij magnitudinem, liberaliumq; artium cognitionem, ac naturae in primis bonitatem, summo quoque honore dignus videatur; qui summus honos, amplissimusque gradus dignitatis iampridem merito tibi delatus esset, nisi tempora intercessissent inimica virtutis, & quibus bonae artes, studiaque honesta fructum nullum tulerunt, contraque potius neglecta inuisaque iacuerunt; quod tu cum intelligeres: nullum enim negotium fuit hoc cognoscere, tempori cedendum ratus, sapienter, optimoque consilio vsus, in otium litterarum te contulisti: inuentoque loco studijs tuis idoneo, totum te in litteris illic abdidisti, & non solum eo in recessu alteram ingenij tui partem, quae contemplatione rerum, acutisque cogitationibus alitur, ornasti, sed illis ipsis studijs opera, sedulitateque tua ornamenti plurimum, splendorisque attulisti. Cuius rei certa vestigia, testimoniaq; extant pulcherrimi ingenij tui partus, qui vno omnium studiosorum, elegantiumque virorum ore celebrantur, magnoque in pretio ab ijs omnibus, qui non omnino auersi a musis sunt, habentur. Properabam ipse saoe ad honestum istud otium tecum simul perfruendum; quod ego magnopere multo antea animo meo probaueram & ad quod inuitatus a te amantissimis tuis litteris non semel fueram: cupiebamque te in litteris inuolutum videre; cum subito medio in itinere audiui, te Romam euocatum: atque in illa ipsa loca, in quibus tunc eram, cito naui accessurum: quare consilio omni profectionis abiecto, donec quo expectabare, peruenires, illic mansi. contigitque non multo post, quod supra narraui, vt optatissimo tuo aspectu oculos, animumque satiarem; suauissimoque tuo sermone mihi spatio vnius ferè diei frui licuit. sedes sane ipsa, quam tibi olim delegeras, & quam nunc, vt aliorum voluntati morem geras; in primisque, vt summo Pontifici dicto audiens sis, reliquisti; consiliumque illud tuum vetus suas quasdam, certasque voluptates habebat: eas autem ipse, qui hanc vitam semper colui, valde admiror, magnamq; partem beatae vitae in se continere existimo: quid enim securius, quid puta omni liquidaq; voluptate refertius, quam remoto ab vrbe loco, longeque ab oculis hominum inani omni laude contempta viuere? cum tam incerti sint exitus rerum humanarum frustraque saepe honesti viri totam aetatem in vera laude quaerenda consumant: medioque in cursu cogitationes suas vel iniquitate fortunae, vel aliorum improbitate frangi sentiant; quae vitia qui intelligat, & aliquando etiam expertus sit; quomodo non sapienter facit, si tam fallacem rationem, plenamque maximorum periculorum fugit, & in tuto res suas ponit, in otij portum tranquillitatisque se conferens, fortunae fluctibus euitatis. Cum autem omnibus hominibus, qui volgi temeritatem reformidant, impetusque fortunae suspectos habent, commoda non parua illic capere liceat: ceteros enim vident maximis turbinibus vulgo iactari, ipsique animum semper habent omni solicitudine vacuum: hi in primis veros, solidosque fructus inde ferunt, qui alia ratione animum oblectare possunt, primaque aetate ab honestis artibus non abhorruerunt; quod non multis sanè vsu venit, in quorum numero tu es, qui non tantum a teneris annis animum liberalibus studijs aspersisti: leuiterq; illa, quod multi faciunt, degustasti, sed auide ipsa deuorasti, atque omni spatio vitae aliquas horas diei semper in litteris interioribus recolendis collocasti; nec tamen non a sinceris his, ingenuisque voluptatibus abstrahi te, quamuis inuitum, aequo animo passus es: magis enim semper aliorum commoda, quam proprias vllas vtilitates amasti; nullumq;

laborem

laborem vmquam pro commodis aliorum fugisti. Quod si prisci illi, Graeci, Romanique homines, in falsa vitae ratione; refertaque omni inanitate religione, non oportere putabant, cum Deus vocaret, iussa mandataque eius detrectare, voluntatemque ipsius omnibus in rebus spectandam esse censebant, vt tunc etiam existimarent posse hominem sponte è vita discedere, corporisq; vincula rumpere, cum huius rei opportune faciendae signum Deus dedisset; quanto magis tu in vera pietate, Christianoque cultu educatus, & sacris interioribus initiatus, voluntatem eius, imperiaque spernere non debuisti, qui vicem praesensque Dei Optimi Maximi instar est; vimque, ac numen ipsius in terris tenet: qui tempus esse admonuit vitae illius tranquillae relinquẽdae, curaeque alicuius pro communi Reip. Christianae dignitate suscipiendae: vt enim nauis haec fluctibus multis procellisque agitata, salua in portum deferatur, maximarumque tempestatum vim subterfugiat, omnes, qui opis aliquid praestare possunt, omnia facere decet: praecipue autem officium illorum requiritur, qui eam consilio, studioque suo plurimum adiuuare queunt; quique se illi tuendae totos dediderunt, atque huius sanctissimae Reipub. ciues sunt, magni etiam momenti esse debuit; stimulusque non paruus, qui te illis sedibus exciret, quod a sapientissimo Principe: vnoque omnium ad regendam Remp. maxime apto, ad partem illarum curarum suscipiendam vocatus es: cur enim sanctus huius laboris esse recusares, & in tam honesto munere industriam tuam ponere negares? quis enim dubitare potest, quin optimus senex, summo genere natus, & qui omni sua vita virtutem coluit, honestasque studia toto animo semper amplexatus est, alijs artibus, quam quibus pepetit, principatum administraturus sit? neque enim ille altissimum hunc dignitatis gradum astutis consilijs; studione partium consecutus est, sed integritate vitae, commendationeque prudentiae, magno consensu bonorum est in hac sede collocatus. Animi autem ille sui; rationisque, quam in gubernanda Rep. tenere vellet, breui multa, magnaque signa dedit; erexitque subito mentes omnium, ac bene sperare iussit, qui rectis vijs ad honores tenderent; vt contra se durum improbis, & qui malis artibus, fallacibusque rationibus nituntur, planè ostendit. Recte igitur fecisti, qui te facilem tam prompto in te animo, optimi sapientissimique Pontificis praebuisti: rationemque vitae repente mutasti, relicta illa ad tempus, quam tantopere diligebas, & in qua summa cum tua laude tantos progressus feceras, receptaque altera, quam non sine causa nlim damnaras, & in qua incerta omnia, plenaq; magnarum molestiarum senseras. Cum sanè, si diligenter quaeratur, incertum valde sit, vtri studio magis natura aptus sis, & ad vnam eam vitam colendam, cui tunc incumbebas, factus videare: vtraque certe in re superas eos, qui nihil aliud tota vita egerunt, & qui iudicio hominum multum valere in illo studio existimantur; quod quam paucis, vel nulli alij potius contingat, vt summum attingere; in tam diuersis, vel contrarijs potius studijs potuerit, satis notum est, & constanti omnium opinione confirmatum. Vale. Florent. III. Kal. Quinct. CIↃ IↃ LV.

PETRVS VICTORIVS
Philippo Rodulpho. S.



MAGNAM pater tuus, puer optime, ex tuo ingenio laetitiam caperet, si praesens adesset; videretque te studijs litterarum tantopere deditum: cum enim hoc commune gaudium sit omnium parentum; nihilque gratius ipsis accidere possit, quam videre filios incumbere bonis artibus; in primis ille incredibilem animo voluptatem sentiret, intelligens, te cotidie magis delectari studijs honestis, atque in illis miros progressus facere: cum enim te tanto animo diligat, ac non sine causa magna sibi, cum aetas accesserit, de industria, virtuteque tua pollicitus sit; cupiatque demum, te respondere laudi maiorum tuorum, quomodo non vehementer gaudeat, spectans, te ire eorum itineribus, ac prope iam premere ipsorum vestigia? Quo igitur ille frui nunc gaudio non potest, impeditus horum temporum calamitate, & si minores fructus, voluptatesque capiuntur ex ijs, quae audimus, quam ex ijs, quae oculis cernimus, fac, vt ille absens gaudium percipiat, cotidieque ad eum vndique perferatur, te cupere illi satisfacere, ac flagrare desiderio ingenuorum studiorum. Maiore diligentia te ad hoc impellerem, quem toto pectore complexus sum, cuiusque laudi immortaliter faueo, si putarem, te hortatore egere; nunc autem, cum videam tua sponte incitatum, satis esse duxi te admonere: quae vero a me proficisci possunt ad te adiuuandum, praeclarumque hoc opus efficiendum,

non arbitror te expectare, vt amplius tibi pollicear: nam & hoc saepe feci, & numquam defui commodis adolescentium, qui opera mea in studijs humanarum artium vti vellent; nedum autem fungi hoc munere vmquam recusarim, omnes potius labores, quos in illis instituendis suscepi, leues mihi semper & suauitatis plenos existimaui. Vale. Florent.

PETRVS VICTORIVS Philippo Rodulpho. S.



PISTOLA tua valde me delectauit, & quia ea significat, quae volebam, de valetudine tua, tuorumque; & quia te non immemorem esse mei, cupereque huc redire, declarat, vt fructum aliquem capias ex ingenio, sedulitateque mea, quod quidem ingenium meum, qualecunque est, ac mediocris industria, in omni re, qua tibi prodesse possim, atque honori tuo fauere, praesto semper erit: cum enim plurimum studuerim iuuentuti; & multorum indolem summis laboribus meis excoluerim, te vnum ex omnibus multis de causis, atque illis quidem magnis & honestis, elegi, quem potissimum ornarem, & in cuius laudem omnem operam meam, studiumque conferrem; quod, & si te arbitror aliqua ex parte iam perspexisse, clarioribus indicijs, si in ijsdem locis viuemus, aliquando demonstrabo: sed, quae ipse re cupio comprobare, verbis nunc, non conabor ostentare. Tu interim, nobilissime puer, quantum in isto loco licet, vetera studia recole, ac versa animo, qui sis; cuique spei alare, quod si facies; cogitabisque, quam personam sustineas, ne latum quidem vnguem vmquam a virtute discedes, ac crescenti vndique laudi tuae seruies. Sed stultè feci, qui, cum hoc tempore vnà tu cum patre tuo, optimo ac prudentissimo viro sis, cuius praecipuè partes hae sunt, & qui hoc egregiè praestare potest, hanc viam praecipiendi ingressus sim; quare desinam, tantumque te rogabo, vt parentes tuos, quos toto animo diligo atque obseruo, meo nomine salutes. Vale. Florent. VI. Non. Mai. CIϽ IϽ LVI.

PETRVS VICTORIVS Philippo Rodulpho. S.



VAM sedulò tibi semper suaserim, vt in studia bonarum artium toto pectore incumberes, non opus est, nunc me tibi, aliunde peritis testibus, comprobare: te namque hoc firmiter memoria retinere arbitror; praeterquam quod extant etiam huius consilij mei monimenta quaedam; neque enim verbis tantum, verùm etiam litteris, accuratè scriptis, hoc praestiti; vt te ad laudem gloriamque capessendam cohortarer: praetereo siquid ipse operae atque industriae in hac re posui; laboreque meo ingenium tuum expoliui, non faciebam hoc temerè: neque enim mediocres fructus laturam indolem tuam, litteris excultam, intelligebam, si tibi ipsi non defuisses, & monitis amicorum, qui tua causa volunt, ac laudi tuae seruiunt, parere non recusasses: magnum enim est, ortum esse in tàm honesta familia, non paruum, abundare ceteris quoque fortunae bonis: maximum verò omnium, & ad hunc cursum conficiendum mirificè aptum, habuisse patruum, qui cum in collegio summorum Cardinalium multos annos magna cum laude vixerit, dignus in primis habitus sit altissimo illo omnium, in quem mortales ascendunt, gradu honoris; quemq; omnes fateantur summam illam dignitatem morte amisisse, quae, fato nescio quo acerbo in eo tempore ipsum, non sine maximo dolore bonorum, oppressit. Non commemorabo dignitatem maternae stirpis; quae & ipsa non mediocri tibi auxilio ad honores adipiscendos esse semper potuit: nunc vero in collegium grauissimorum patrum vno ex auunculis tuis cooptato, quasi manum porrigere, & ad eosdem honores, si vera via pergere volueris, & cogitationes omnes tuas ad virtutem direxeris, facilè rapere potest. Occasio igitur haec, quae mihi magna ad te scribendi data est: neque enim omittere debui, quin tibi tantum tuorum honorem gratularer, vt sanè gratulor, & verè atque ex animo gratulor, sperans non paruam partem eorum commodorum in te redundaturam, me impulit, vt te rursus admonerem, & nouos quasi stimulos admouerem: noli autem putare, me hoc alia vlla de causa, quàm laudis tuae desiderio fa-

cere; cui ſemper mirabiliter faui, & quam auctam videre, ac firmis fundamentis nixam, magnopere expetiui: in te vero diligentiaque tua omnia ſita ſunt. Nam, ſi laborem fugere nolueris, omnia per te nullo negotio conſequere; quem timere, adoleſcentem, & ad laudem gloriamque natum, minimè decet: ſine labore autem, & ſumma animi contentione, vix quicquam magnum, & praeclarum in vita a quopiam geri poteſt; quod cecinit etiam verè vetus quidam ſapiens poëta. qui ait, τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τ'ἀγαθὰ οἱ θεοί. Dum autem cupio, te omni laude florere, & dum in curſu honeſtorum iuuenum, virtutiſq; amore flagrantium, ceteris omnibus praeeuntem ſtudeo videre, cepi fortaſſe laborem non neceſſarium; qui te, tamquam iners, ceſſatorque fores, incitare conatus ſum: quare, ſiquid in hac re peccaui, peto a te, vt mihi ignoſcas; amor certè meus incredibilis erga te, tibi (vt arbitror) planè cognitus, ac perſpectus, me induxit; &, vt in hanc fraudem inciderem, ſi ita appellari debet, quod ab egregio quodam animo in aliquem proficiſcitur, fecit. Vale.

PETRVS VICTORIVS Ioanni Caſae Archiepiſcopo Beneuentano. S.



QVI alias quaſdam ad te ſcribendi occaſiones omiſi, ne te in magnis Reipublicae rebus vehementer occupatum, magis impedirem, diuque mihi ab hoc officij genere temperaui; nunc, cum caſus tulerit, vt tecum communicare aliquid debeam de ijs, quae ad ſtudia litterarum pertinent, quibus te ſcio valde, atque ex animo delectari; facere non potui, quin ſtatim ad te epiſtolam hanc exararim. Hoc autem, ſi aliquis fortaſſe hoc tempore factum reprehendet, atque ineptum putabit, te non omnino (quae tua eſt humanitas) contempturum confido. Quin contra ſolet potius varietas rerum oblectare, & animum feſſum grauioribus curis, aſſiduiſque cogitationibus huiuſcemodi aliquis ſermo è ſinu muſarum promptus, reficere, atque recreare. Cum igitur hic adoleſcentibus noſtris, qui Graecae linguae perdiſcendae ſtudioſi ſunt, Oreſtem fabulam Euripidis interpretarer, veni ad eum locum, vbi Helena, perſuaſa ab Electra, filiae Hermionae partes illas imponit portandi comam ſuam, ea de cauſa caeſam, ceteraque, quibus moris erat ea aetate mortuos munerari, ad ſepulcbrum Clytemneſtrae, vt honorem eum ſorori haberet, ſeque magno dolore affectam eſſe ex acerbo illius interitu ſignificaret. Poſt quae verba, cum Electra, plena admirationis, exclamet; naturaeque vim incredibilem eſſe in vtramque partem affirmet, ſiue boni aliquid, ſiue mali ab initio vitae illa hominibus dilargitur, ac ſtatim, quod in vniuerſum protulerat, illi ipſi rei, de qua agebatur, accommodet; dixi, me putare, loqui ipſam de pulchritudine Helenae; quam tantam fuiſſe oſtendere vult, quemadmodum ſane omnium ſermone illa ferebatur, vt facto hoc, quod vnum maxime corrumpere ipſam ac labefactare potuit, violata nulla ex parte ſit; adiunxique, in eam mentem veniſſe poëtam, eruditum valde atque ingenioſum virum, magnopere veriſimile eſſe, vt, cum in manibus Helenae perſonam haberet, induceretque illam feciſſe, quod rationibus ipſius magnopere contrarium erat, deprauareque poterat id bonum, quo illa ceteris mulieribus anteceſſebat, cogitarit, an ipſi contigiſſet, quod alijs, minore pulchritudine praeditis, neceſſario eueniſſet; idque nullo modo factum eſſe oſtendere voluerit, quod multum valet ad famam peruulgatam de illa, confirmandam, conſtantique omnium opinioni de eximia ſpecie corporis ipſius reſpondet; ſimulque commemoraui, non me fallere, Graecas declaratiunculas aliter locum capere, & ab hac ſententia diſcrepare; quarum tamen auctoritas apud me nulla foret, cum multis ſignis intelligi poſſit, ipſas alicuius eſſe, vel plurium potius, qui ſuperiore aetate vixerint, cum extinctae iam ita in Graecia bonae artes eſſent, vt vix ſcintillae aliquae veteris eruditionis in ipſa reſtarent. Nam quod ille putauit, hoc Electram protuliſſe, quia priſtinam & innatam malitiam in animo Helenae manere adhuc ex facto illo cognouit, leue admodum ac nugatorium me illud exiſtimare oſtendi, ad indicandam naturae ipſius prauitatem, quae multis atque inſignibus facinoribus notata erat. Si namque, quod interpres arguit ipſam feciſſe, eo animo ac conſilio Helena feciſſet, in tenui re illa peccaſſet, nec ſatis iuſtam cauſam exclamandi Electra habuiſſet. Neque enim decet eam valde mirari, cum vſitatum aliquid quotidianumque fit, nec vocem eo tempore tollere oportet. Affinis enim tunc Helena illi culpae fuiſſet; cui omnes mulieres vulgo obnoxiae ſunt; cunctae namque formae ſuae conſeruandae

seruandae vehementer studiosae sunt; canentque quicquam facere, quod gloriam illam suam imminuat. Vt antem boc infirmum admodum argumentum eius rei demonstrandae fuisset, ita quod ipse cogitaui, magni momenti esse ad id significandum affirmaui; quod etiam iode perspici posset, quia Terentius iu Phormione, cum induceret seruum admirabilem quaodam ac nouam pulchritudinem Virginis cuiusdam commemorantem, facit illum his sigois ipsam declarare: exponit enim eam inuentam fuisse hniuscemodi quodam habitu corporis, vestituque, qui tamen ipsam maculare oullo pacto potuit: comicus eoim hic quoque eadem ratione insitam a natura, & ingentem fuisse pulchritudinem illam significare voluit: inquit igitur apud eum Geta. Virgo pulchra, &, quo magis diceres, nihil aderat adiumenti ad pulchritudinem; capillus passus, nudus pes, ipsa horrida, lacrumae, vestitus turpis; vt ni vis boni in ipsa inesset forma, haec formam extinguerent. Sed quid dico Terentium, stndeoque boc, testimonio etiam illius comprobare: qui saue non omniuo eodem argumento vtitur, eum vetus ipsius interpres Donatus tradat, Apollodorum, vnde fabulam hanc vertit Terentius, fecisse toosotem ipsum nuntium, non adolescentem, qui forte in toostrinam venisset; qui tonsor apud eum diceret, se nuper puellae comam ob luctum abstulisse, totumque se effunderet, verisimile est, in eam pulchritudinem celebrandam, quam facto illo, maxime ioimico pulchritudini, non vidit immutatam. Addit autem idem eruditus Grammaticus, varietatis huius rationem reddens, se scire; hoc Terentium mutasse, ne externis motibus spectatorem Romauum offenderet. Nam, quod videtur huic meae sententiae aduersari in Graecis verbis, docui aliter capiendum esse, atque interpres ille Graecus accepisset: intelligo, inquam, quod apud poëtam est παρ᾽ ἄκρας ὡς ἀπέθρισε τρίχας: valet enim παρ᾽ ἄκρας, prope partem illam capillorum, quae capiti haeret, tamquam Electra dixerit, ad cutem Helenam comam totondisse; quem magnum ornatum muliebris corporis cum penitus, pietati seruiens, sibi dempsisset, non tameo ipsam inde turpem redditam. Nec existimari debere hoc iosoleus esse, quod poëta vocarit summos capillos, partem illam, quae quasi radix ipsorum est: qui enim tondere caesariem incipiunt, ad eam partem postremo perueniunt, praecipueque io muliebri coma, quae prolixa est valde, atque pendet è vertice, videtur ipsa recte summa appellari potuisse. Addidi etiam, me arbitrari, si poëta diuersa ratione vltimam partem capillorum intelligere voluisset, ipsam praepositionem παρὰ additurum non fuisse; quae fortasse caosa fuerit auctori eius scholij, vt erraret, qui hoc non animaduertisset, & magis communem, vsitatamque notionem eius nominis secutus esset. Cumque molestum praeterea sit, quod sequitur, ἔστι δ᾽ ἡ πάλαι γυνή: qui enim quempiam eundem esse ait, qui olim fuerit, & naturam ipsius moresque, & formam, effigiemque corporis in eo conseruatam esse intelligere potest; grauissimusque scriptor ac magnae inter Graecos auctoritatis, contrariam in partem vsurpet hanc vocem, confessus sum, hoc me magis perturbare: Plutarchus enim, solitus saepe locis illustribus poëtarum sensus suos explicare, in Alcibiadis vita, iostitutisque connumerandis, vbi narrat, quomodo ille Lacedaemone vixerit, ac quemadmodum ingenium suum ad tempus versarit, quum ostendisset, quid pronuntiari de ipso potuerit, si quis tantum, quae extra posita in eo forent, quaeque ille simularet, spectasset; addidit, siquis contra mentem adhibuisset ad veros ipsius animi motus, factaque, exclamari recte potuisse, ἐστιν ἡ πάλαι γυνή. Quamuis enim summa arte celasset sua vitia, eruperant tamen illa nonoullis in rebus, & idem, qui Athenis fuerat, improbissimus scilicet ac flagitiosissimus iuuenis, illic quoque esse Alcibiades intelligebatur. Huiuscemodi tamen voces antiquorum poëtarum, quae sermone omnium postea celebrabantur, ac vim prouerbiorum obtinebant, distorqueri saepe, ac longe alio sensu, quam quo primum editae forent, pronuntiari solitas esse affirmaui; quod multis huius ipsius auctoris exemplis nullo negotio posset comprobari. Id autem huic ipsi loco me arbitrari euenisse, nec sane durum videri debere, a corporis aspectu ad animi vim indicandam, boc Plutarchum transtulisse; vt quod ab auctore de muliere prolatum fuerat, ipse, iisdem verbis retentis, manifesto viro accommodaoit: qoare me putare posse, hanc quoque tanti viri auctoritatem sustineri. Quod vero statim Electra Helenam execratur, & in odium Deorum immortalium venire optat, vt principium maximorum malorum & sibi ipsi, & fratri, & vniuersae Graeciae, videri quoque seotentiam meam adiouare: specie enim corporis, non prauitate animi Helena tanta exitia parauerat; similemque locum hunc esse Homerico illi, quum grauissimi senes, qui Priamo assidebant, laudata pulchritudine eiusdem mulieris, atque in caelum testimonio suo sublata, intelligentes tamen, quanta incommoda ipsa Troianis hominibus intulisset, vtile rebus suis esse dixerunt, vt illa eo, vnde venerat, rediret, nec apud se diutius, futura semper ipsis, filiisque detrimento, maneret. Haec mihi tunc, vt alia nonnulla huiuscemodi occurrerunt, quibus sententiam meam comprobarem, vt fit, quum semel

aliquis opinionem aliquam suam de aliqua re amare coepit: tuetur enim eam studiose, atque omnia vndique ad eam confirmandam rapit. Exposui tamen me nulla alia re tantopere fretum ita asseuerare, quantum elegantis illius, ac necessarij sensus opportunitate; quam φαντασίας si poëta reliquisset, putarem non sine causa in hoc loco acumen ingenij ipsius desiderari potuisse. Ecce autem postridie quidam ex ijs, qui me audiunt, ad me veniunt, & cum tabellis quidem, vt Cicero ait, obsignatis, qui docent, tibi longe aliter de hac re videri; adferuntque epistolam quandam tuam versibus scriptam, in qua manifesto contra me stas. Cohorrui igitur subito atque animo concidi, postquam vidi mihi tecum rem futuram, quem nulla in re aduersarium me habiturum vnquam putaui, & a cuius iudicio, si id scissem, numquam discrepassem. Magna est autem auctoritas tua merito apud hos, atque id & sua sponte ipsi faciunt, vt probent, atque admirentur doctrinam, & elegantiam ingenij tui, & meis etiam assiduis vocibus ad hoc incitantur. Quare quomodo me geram in hac re, non facile mecum statuere possum; atque id, quia veritatem huius rei non perspicio: neque enim metuerem opinionem meam condemnare, & palam me in errore versatum conhteri. Decreui igitur, te huius quaestionis iudicem sumere, atque ita tibi omnem rem examinandam tradere, vt cum tu rursus, ipsa diligenter ponderata, ostendas, te in illa tua vetere sententia perdurare: pollicear protsus me ita quoque firmiter crediturum: & omnia, quae contra facere videntur, argumenta nullius ponderis existimaturum. Vale, & me, quod iampridem fecisti, ama. Florent. Idib. Decemb. CIↃ IↃ LVI.

PETRVS VICTORIVS
Ioanni Casae Archiepiscopo Beneuentano. S.



VAESIVISTI olim ex me per litteras, vir optime, & honestarum artium scientia instructissime; quid sentirem de initio illo librorum T. Lucretij: qui cum philosophus Epicureus sit, atque illi disciplinae totus addictus, quam tunc versibus explicare aggrediebatur; videtur tamen ilico contra decreta sua fecisse, cum oret Venerem, vt pacem ab amatore suo Romanis impetret; liberetq; remp. illis malis, quae tunc ipsam vehementer perturbabant, quo aequiore animo Memmius, ad quem opus mittebat, incumbere huic studio possit, solutus, liberque omnibus illis curis. Quis enim nescit, Epicurum Deos immortales omni procuratione rerum humanarum liberasse, quietamque ac tranquillam vitam semper ducere existimasse? Cum igitur hoc tibi negotium merito facesseret in fronte illius eruditi, summoque artificio confecti poëmatis (neque enim facile credendum erat, politum, diligentemque in primis poëtam, illic prooemium, quod non conueniret suae doctrinae, affixisse) voluisti etiam ex me scire, quomodo nodum hunc dissolui posse putarem: non quia, vt opinor, quod tibi incognitum, molestumque foret, mihi perceptum planumque esse existimares: neque enim tantopere te arbitror vires ingenij tui, aut mei ignorare. Sed habet hoc animus noster, vt cognitione rerum alatur, ac siquis vnquam scrupulus eum male habere coeperit, omni ratione ipsum euellere conetur, nec vllam viam non tentet illius molestiae depellendae. Est autem quaestio haec perobscura, ac difficilis in primis, & quae non indigna sit, in qua se docti viri, & humanioribus litteris dediti, exerceant. Nun multo autem ipse, postquam tuas litteras acceperam, cum accurate prius animo versassem, quomodo dignitas poëtae defendi posset, & tam foeda macula e pulcherrimo eius corpore deleri, quid mihi in mentem venisset, pro tempore exposui. Quod sane cum mihi non valde satisfaceret, intelligeremque praeclare tibi quoque non nimis probari, numquam curam istam penitus dimisi, nec cessaui, cum legerem aliquid, quod ad disciplinam illam faceret, videre diligenter, an aliquid reperirem, quo planum fieret, id, quod magnopere videretur dissentire inter se, mirifice conuenire. Praeter enim quàm quòd tibi omni in re inseruire cupio, ardeoque cupiditate incredibili gerendi ea, quae grata & accepta animo tuo esse intelligo, pascor & ipse huiuscemodi cogitationibus, nec aliam vllam non modo voluptatem his temporibus capio, sed ne inuenio quidem, vbi leuiter acquiescam, animumque a multis, magnisque aegritudi-

nibus reficiam, nisi in studijs litterarum. Quibus rebus accessit, qnod vnà cum erudito, & ingenioso iuuene; his proximis mensibus, diligenter Lucretium relegi. Quare coactus sum opiniones illas, sententiasque ipsius omnes in animo meo renouare, librosque eos euoluere, iu quibus aliquid, quod δόγματα ipsius illustret, continetur. Hanc enim vnam rationem esse certam puto, vere exploratequе sensus illius poëtae percipiendi; inuestigare inquam, decreta illius familiae, quae sparsa nunc multis locis, ac disseminata sunt, summoque studio adhibito, ipsa è tenebris eruere. Cum igitur valde huic curae intentus, accurate legerem Plutarchi Chaeronensis librum, quem scripsit aduersus Colotem Epicureum (valde enim bic grauissimus, eruditissimusque scriptor, qnod tu minime ignoras, infensus fuit huic familiae, opinionesque ipsius omnes, ac facta sedulo semper labefactauit) repperi illic quiddam, breui prolatum, quod omnem hanc difficultatem tollit, docetq; Epicurum, cum voluisset, Deos nihil habere nec sui, nec alieni negotij, sustulissetqne demum πρόνοιαν: eundem tamen reliquisse εὐχὰς, putasseque preces, ac vota hominum de suis rebus a Dijs immortalibus exaudiri: necnon ceteras itidem rationes concessisse, quibus reliqui mortales Deos venerantur, & quae demum ὁσιότητος nomine continentur. Quod cum alij, staute illo, fieri non posse putarent, repugnareque maguopere haec inter se crederent; ille tamen non dissentanea esse arbitrabatur. Hoc antem Plutarchus in multis alijs ponit, quae eodem vitio laborare credebantur, & ficta falsò, absurdaque penitus ab Epicuro contenta existimabantur, ad ostendendam ipsius sententiarum contrarietatem. Nec tamen, quomodo hoc Epicurus defenderet, probaretque superiori sententiae congruere, aut Plutarcbus indicanit, aut alibi me legisse memiui; Quod mirum videri non debet in tanta decretorum ipsius obscuritate, & ceterorum scriptorum, in recitandis ipsius sententijs, iniquitate. Nescio enim quomodo bic praeter ceteros, cum probns & innocens homo, testimonio etiam aduersariorum fuerit, semper improbe exagitatus sit, & maledictis multis, quae nullo modo in vitam eius cadunt, vexatus. Quamuis antem dissolutio haec non omnino animum impleat; quod tamen satis est ad dignitatem Lucretij tuendam, tam turpique negligentiae crimine ipsum liberaudum, cumulate facit. Neque enim nunc de veritate huius rei disputatur, in controuersiamque venit, an potuerit Epicurus, cum Deos securam agere vitam voluerit, nec sua interesse pntare, quid ab bominibus in vtranq; partem fiat, recte, huicque sententiae congruenter, preces, votaque relinquere: sed an poëta non decreto hoc suo prodito, Venerem, vt auxilium sibi ferret, orarit, precesque humanas, ad aures Deorum immortalium peruenire posse putarit. Quod liquido perspicitur, indicio buius loci, ipsum secutum doctoris sui auctoritatem, summa ratione gessisse. Nam Ciceronem etiam inconstantiam in sententijs Epicuri saepe reprehendisse, notum est, protulisseque de illo aliquando, ipsum, cum multa praeclare saepe dicat, quam constanter sibi, conuenienterque dicat, numquam laborasse. Exempla vero multorum Epicuri locorum, qui vt buic culpae affines, ab obtrectatoribus ipsius arguerentur, & in naturae ratione euoluenda, & in ijs, quae ad vitam moresque pertinent, explicandis; & apud Ciceronem ipsum legnntur, & in illo ipso Plutarchi opere inueniuntur; quae nunc commemorare, patefacto eo, quod quaerebamus, necesse esse non puto. Maguo igitur tu consilio vsus, semper bene de iudicio poëtae existimasti, nec quicquam ab eo commissum esse, quod non suae rationi consonum foret, eo loco credidisti. Volui vero ipse, quicquid sedulitate mea indagassem, tibi subito significare, vt me mandatorum tuorum memorem esse intelligeres; quanuis sciam, te nunc multo grauioribus curis distineri, quàm, quum animi causa huiuscemodi lectiunculis poëtarum aliquas boras diei magno in otio consumebas: nec vmquam ita Lucretium amasse compertum babeam, vt sententijs ipsius delectarere: es enim omni eleganti doctrina expolitus, & acutiorem multò Peripateticorum disciplinam Platonisque reconditos fontes hausisti. Sed lepos Latini sermonis, facundiaque admirabilis illius poëtae, in eo te quandoque tenuit aliquantum. Qui si felicior fuisset in argumento deligendo, & magis dignus poëtae nomine extitisset, & longo interuallo reliquos, qui maxime laudati poëtae sunt, plurimorum iudicio vicisset. Nam, quin boc pacto poëmata ipsins multis luminibus ingenij referta futura fuerint (quod aliquando non sine causa, ob materiam, quam sumpsit, minime poëticis ornamentis recipiendis aptam, in ipso desideratum est) dubitare non possumus. Vale & me, vt semper fecisti, ama, ignosceque huic meae loquacitati.

PETRVS VICTORIVS Philippo Rodulpho. S.



VAE de voluntate mea erga te, vel studio potius, accepisti, vera prorsus sunt: ardeo enim desiderio incredibili tuae laudis; teque summum locum honoris inter aequales, & magnae spei adolescentes, obtinere cupio. Eum verò cursum, in quo nunc es, & quem, vt conficias, omnes ingenij neruos contendere debes, non nihil sanè opera mea adiuuissem, si domi mansisses: nam & mecum semper aliqua scripta grauissimorum auctorum diligenter legisses, & stimulos tibi ego non nullos admouissem, qui te benè erga virtutem animatum magis adhuc ad eam inflammarent. Sed quoniam condicio temporum hoc passa non est, omnia in te posita sunt, oportet, quae ad laudem pertinent; habes aetatem; habes ingenium, habes memoriam; versatus aliquandiu es in coetu eruditorum iuuenum; gustasti primoribus labris studia scientiarum; adisti quoque reconditos fontes Aristotelis, me certè, manu te paenè ducentem, ad haec omnia, ac verum iter gloriae tibi monstrantem, in potestate tua non exiguo spatio temporis habuisti, nec aliorum praeterea cura defuit, tibi studentium, laboremque tuum sua sedulitate subleuantium: quare necesse est, non parum profeceris in studijs bonarum artium. Noli igitur nunc tibi deesse, vtereque praeclara hac supellectili, auxilioque eorum, quae perceperis, conare vlterius progredi; quod si facere in animum induxeris, intelliges, nihil magis ad cognitionem rerum optimarum prodesse, quàm studium ac voluntatem. Sed tempus, vt arbitror propè est, quo ad nos redibis; quod si contigerit, (vt spero, & opto) tunc me ducem & auctorem omnibus in studijs, in quibus aliquid valeo, si non recusabis, habebis: vt autem alios fortasse doctiores, & qui te subtilioribus scientijs facilius imbuere possint inuenies, ita neminem tui amantiorem, & qui magis ex animo gloriae tuae faueat, reperies. Vincentius Bonannius valde te diligit, sanè luteque, quam ipsi per me misisti, mirificè delectatus est, ceteriq; item tui sodales, qui apud nos restiterunt, te in oculis ferunt. Vale, & partem aliquam istius otij scribendo consume.

PETRVS VICTORIVS Cosmo Medici Duci Florentinorum ac Senensium. S.



VTABAM esse officij mei, Dux clarissime, cum in studijs philosophiae multum temporis consumpserim; debeamque temporibus omnibus tuis praesto semper esse, videre si possem vlla ratione dolori tuo mederi, partemque aliquam aegritudinis, quae animum tuum exederet ob acerbissimum interitum optimae ac suauissimae filiae, inde delere; parabamque me ad aliquod egregium consolationis genus è sinu eius artis promeodum, quae potest animum purgare, & haec saeua atrociaque fortunae vulnera sanare. Cum igitur tota mente in hac cogitatione versarer, accepi ab honesto & graui in primis viro mirificam tuam esse in hoc casu sustinendo constantiam, teque forti ac magno animo excepisse iniquissimum hoc telum fortunae, nec passum vllo pacto esse illud altius penetrare. Est sane hoc virtutis tuae, facileque inducor, vt credam, te restitisse dolori, quem durissimis temporibus omnes nouerunt, nullis inimicorum minis, nullis insidijs aduersariorum, nullo nouo, & inexpectato genere periculi, potuisse perterreri: sed contra semper praesenti animo grauia illa mala expectasse; virumq; te demum ac dignum eo loco, quem tenes, praebuisse: quamquam fuere plures eruditi, & graues homines, qui putarent aegrius posse intestino maerori resisti, & huiuscemodi domesticis plagis repugnari, quam incommoda & externa mala sustineri: quia quanto magis aliquis humano & exculto animo est, tanto maiore suorum charitate tenetur, & eripi sibi illos iniquius fert. Et sane quis, nisi praeditus eo robore animi, quo tu es, quique praeclare cognitam haberet infirmitatem rerum humanarum, obitu talis filiae non vehementer commoueretur, totumque se maerori ac luctui traderet; quae cum summo loco nata esset, in ipsoque aetatis flore constituta foret, abundaretque omnibus & animi, &

corporis dotibus, subito in media spe rerum suarum, & cum honestissimo fortunatissimoque matrimonio iam iamque copulari deberet, veraque laetitia, & gaudio se, ac suos implere, extincta est, & ex oculis omnium miserabiliter sublata; quo maior tua virtus est, qui non communi sensu veteris, nec sequeris in hoc opiniones imperitorum, sed quemadmodum gradu honoris ceteris antecellis, ita nihil vulgare in animo tuo geris, totumque te removisti a iudicijs multitudinis: qui enim semel secum cogitauit, quanta sit imbecillitas nostrae condicionis, quique diligenter contemplatus est, quam sint leuia, & caduca, quae stulti suspiciunt atque admirantur, nulla huiuscemodi re magnopere perturbari poterit: quare fructum capiet è rebus secundis, & cum huiuscemodi quippiam contigerit, vt necesse est homini euenire, non statu mentis conuelletur, neque omnem memoriam eijciet ex animo bonorum, quae testant ipsi in vita. Ignarus certe est nostrae naturae, turpique admodum errore tenetur, & qui vnus vitam beatam maxime labefactare potest, qui sperat omnia sibi in vita propitia euentura, nec vllum vmquam incommodum interpellaturum esse cursum rerum secundarum. Huius certe animi non fuit Philippus Macedo Alexandri illius pater, qui Magnus ob res multas feliciter gestas appellatus fuit, quod cognomen fortasse magis patri ipsi, quam filio conuenisset: cum enim eodem tempore multa ei ex sententia contigissent, intelligeretque, se ille potitum esse tribus, diuerso in genere vehementer animo suo expetitis rebus, suspectam habuit tam eximiam in se fortunae liberalitatem, nec posse diuturniorem illam esse putans, quia morem ipsius cognitum haberet, ac solere eam praestantibus mortalium bonis inuidere sciret, porrectis in caelum manibus, inquit. Modico aliquo malo ò, dea, compensa tam prosperum euentum rerum harum secundarum. Idem igitur tibi quandoq; in mentem venerit necesse est, qua sapientia praeditus es, & plurimo rerum vsu instructus. nam quin omnium fortunatissimus ad eam diem extiteris, eodemque diu tenore in te ornando inconstans haec dea vsa fuerit, dubitari non potest. Verita igitur ipsa, ne tanta sua benignitas tibi obesset, & tam continenti cursu rerum nimis efferrere, te hominem esse admonere voluit: putabat enim eodem errore, quo multi opulenti homines, ac maximi reges implicati sunt, teneri; quod si eo animo fecit, quod fecit, non a vetere suo studio te exornandi discessit: nullum enim maius beneficium in aliquem conferri potest, quam animum ipsius curare, & omnes stultitiae fibras inde euellere: nam quantam vim habeat ad perdendum, & labefactandum consilium hominis, atque mentem, prosperitas & magnus successus rerum bonarum, & quam facile illabatur in animos fortunatorum hominum haec pestis, faciatque, vt illi obliuiscantur suae naturae, inde etiam intelligi potest. Quod Epaminondas Thebanorum imperator, altera die, postquam insigni illa pugna, & quae neruos eius gentis incidit, Lacedaemonios deuicit, è tabernaculo exijt squalloris plenus, humilisque; qui tamen antea consueuerat, & nitido corpore, & alacri vultu in publicum prodire. Quaerentibus autem ex eo amicis, an aliquid triste repente interuenisset, nihil inquit: verum heri animaduerti, me ipsum magis, quam oporteat mihi placuisse: quare hodie castigo immoderatam illam laetitiam. Non potuit igitur, qui temperatam semper vitam, tenuemque coluerat; quique animum optimis artibus diligenter expoliuerat, facere, quin ille in tanta immutatione rerum nimis exultaret, & è finibus suis aliquantulum egrederetur; cognouit tamen statim sapientissimus vir impetum huius irrepentis tacite mali, & paena ab ipso palam sumpta, animum acriter coërcere non dubitauit. Quare mirum non fuisset exemplo multorum clarorum alioqui virorum, qui ea ratione corrupti sunt, si tibi quoque eadem res fraudi fuisset, & aliquid labis animo tuo attulisset. Nunc autem aut nulli, aut leui admodum huiuscemodi malo tam acre medicamentum adhibitum esse, dolendum est, sed nobis magis quam tibi, qui non tam forti animo praediti sumus, nec tam egregie munitum pectus contra humanos casus habemus, nec minus tamen, quam tu ipse, incommodis molestijsque tuis angi & maerere debemus. Nam ipse, vt partes meas implerem, nisi audiuissem incredibilem tuam existere in sustinendo isto malo fortitudinem, cogitaueram, te admonere, vt spectares praesentes fortunas aliorum istius loci hominum, & qui superent etiam, si non prudentia, opibus tamen, & amplitudine potestatis dignitatem tuam; hortatusque essem, vt ante oculos tibi poneres res eorum aduersas, & quemadmodum ipsi contrarium valde exitum consilijs suis nacti sunt, attenderes; non quia putassem, nisi animum aegritudine impeditum haberes, te non multo melius quam me, haec perspicere posse, atque intueri. Sed postquam semel aliquis ob aliquod acceptum incommodum valde angi, ac sollicitari coepit, habenasque tandem dedit maerori, paene sensu omni orbatur; nec videt, aut cogitat, nisi quae molestiam illam tuentur, & augent. Haec quidem, quae proximis his mensibus euenere, documento satis certo esse possunt, quam sint fragiles, & infirmae res humanae, & inanes

inanes penitus, fallacesque nostrae cogitationes, tibique prorsus significare, non male omnino tecum actum esse, quamuis repente hoc graui vulnere perculsus sis; neque enim sperare debuisti, te penitus extra condicionem aliorum esse, & in quem nulla aliquando calamitas cadere posset: non enim est hoc sapientiae tuae, neque ita insolenter de te ipso, praeclarisque tuis bonis sentire consueuisti. Non parum etiam ad dolorem istum mitigandum valere arbitratus essem, eoque magna cum spe remedio vsus forem, quod illa praecipue in re fortunae immutationem in te cognouisti, qua praeclare ornatus es, & abundas: cum enim ipsa superioribus temporibus copiose tibi plurima dilargita sit, hoc in primis eximio, & praestanti bono ditauit, & contra omnes huiuscemodi casus armauit: & numerus enim liberorum is est, & ea in singulis indoles, ac festiuitas, vt vnius iacturam, suauitate reliquorum facile consolari possis; aequiore certe animo quiuis ferre debet, cum è magno aceruo aliquid sibi surreptum videt, quam si parte aliqua inde dempta, exiguae eius rei, aut nullae prorsus copiae restarent; quod tamen illustribus multis, & honestis viris in possessione etiam huius ingentis boni aliquando contigisse, memoriae proditum est. Non omisissem etiam rogare, si te molli, ac tenero nimis animo hoc detrimentum ferre audissem, totumque in luctu, ac squallore versari, vt, quod longinquitas, ac dies necessario factura esset, rationi mature concederes: nullus enim vmquam tantus, nec tam iustus animi dolor, ac maeror fuit, quem non tempus aliquando leniret, atque omnes denique ipsius radices extirparet; conuenireque id magnopere prudentiae tuae docuissem, prouidere hoc, citoque huic medicinae occurrere, nec tardum illud, lentumque nimis remedium temporis expectare. Nam, quin debeamus sedulo hoc procurare; molestoque valde, & qui meliorem nostri partem vehementer laedit, tamquam morbo aliquo, animi dolore nos liberare, dubitandum non est: aliter enim non possumus hoc, quod datum est vitae tranquille beateque degere. Exemplis denique aliorum, magnopere in omni sua vita, probatorum virorum, declarassem, aequo animo has ipsas iniurias tolerari oportere: nec philosophorum solum, qui cum omni sua vita huiuscemodi casus meditati sint, omneque studium suum in communis naturae fragilitate consideranda posuerint, mirandum non est, si forticulos postea se praebent in dolore sustinendo, sed eorum etiam, qui in honoribus populi, atque in rep. toto animo versati sunt, & opulentorum demum hominum, ac summorum regum; quorum etiam magnitudo animi, praesentiaq; in hoc malo contemnendo, morteque liberorum constanter ferenda, mirifice celebrata est: magna autem nunc eorum copia relicta, quae mihi se offert, vnius tantum meminero, Antigoni Regis: intelligo enim ad quem scribam, qui sane accepto tristi illo nuntio de Halcyonij filij obitu, qui in praelio obtruncatus fuerat, fertur, excelso animo respexisse in illos, qui tantam cladem ipsi renuntiarant, &, cum parum tacuisset, humique defixos oculos tenuisset, dixisse. ò, Halcyoneu serius quam putabam è vita migrasti, cum adeo temere in hostes irrueres, nec vllam aut tuae salutis, aut meorum praeceptorum memoriam conseruares. Hac igitur ille, tanto rege digna voce significauit, & se charitate suorum magna teneri, & tamen paratum esse, siquid aduersi accidisset, & quod optimis suis consilijs repugnaret, grandi animo, & constanter ferre. Sed neque dum tibi, securitatique animi tui consulerem, oblitus etiam essem nostrorum commodorum: nobis enim nullo modo prodest, te vlla re impediri, nec oculos vmquam deijcere a gubernaculis ciuitatis. Postulassem igitur, si nullo alio argumento te a tristitia reuocare potuissem, nec traducere animum tuum ad cogitationem reliquorum, quibus abundas, maximorum bonorum, vt dares hoc patriae; dares summo isti loco, quem in ea tenes; dares denique precibus tuorum ciuium, qui multis incommodis conflictati, nuperque siquid mali, quod adhuc experti non essent, restabat, atroci hac eluuione vexati, nulla alia in re, nisi in studio, & benignitate tua, suorum damnorum resarciendorum spem habent. Resp. autem, & patria, vt operam, & consilium tuum paratum sibi semper esse vult, vt eo singulis horis in bonis suis tuendis, malisque declinandis vti possit, ita etiam veterem suam speciem, tam elegantem & venustam, & omnia denique ornamenta, quae prostrata nunc, & deformata iacent, auxilio tuo sperat se recuperaturam. Haec igitur & huius generis alia, accurate collegissem, quae a doctis & ingeniosis viris excogitata sunt, ac monimentis litterarum tradita, si opus esse his medicamentis intellexissem; quibus sane opus non esse, vehementer gaudeo. Cum vero illa a me breui nunc nulla necessitate exposita sint, volui in hoc animo meo satisfacere, ac tibi sedulitatem meam probare; qui cum omni in te re fortunatum esse cupiam, cursumque tuarum rerum secundarum perpetuum esse optem, vt, quemadmodum semper feci, eximias fortunas tuas, cumulumque praestantissimorum bonorum libenter praedicare possim; non deesse tamen decreui tristioribus etiam temporibus, ac specimen aliquod huius meae in te voluntatis a me dari, non alienum putaui; quae sane

F 3 officia,

officia, vt mihi iucunda nullo pacto esse possent, ita tibi, vt in malis, non ingrata futura considerem. Quamquam opera haec mea non inutilis omnino importunaque fuisse, alio etiam nomine existimanda est: & si enim confici penitus te atroci hac plaga passus non es; pulchreq; aegritudini illi ac maerori restitisti; natura tamen huius rei fert, vt morsus quidam doloris aliquando exoriantur, nisi diligenter antea prouisum est: Ijs igitur recordationibus stimulisque, qui grauiter pungerent, atque animum contrahere niterentur, medicina facienda fuit, ne ad te vmquam penetrare possint, aut, si forte subito aliqui apparuerint: non enim silice nati sumus, neque ea vis est animi nostri, vt nullo vmquam impetu doloris vllo modo quati possit, intelligant, re munitum esse contra ipsorum incursiones omnes, & acerrimas etiam tempestates. Quicquid profectò a me factum est labore hoc, quem cepi, inflammatus studio te adiuuandi, & omnem maculam ex animo tuo abstergendi, ab optimo animo, ac tibi deditissimo profectum est; de quo te dubitare nullo pacto puto. Quare in bonam partem omnino, siqua forte in re lapsus sum, te accepturum confido, &, ne tibi amplius molestus sim longitudine huius epistolae, finem faciam scribendi. Vale. Kal. Decemb. CIƆ IƆ LVII.

PETRVS VICTORIVS Lectori. S.



LVRES, vt apparet, eidem operi, eodem tempore, diuersis tamen in locis, toto animo incubuere, communis vtilitatis studiosi, ac Graecas litteras hac etiam parte adiuuare volentes: cum enim Aeschylus Atheniensis, magni nominis in tragicis, summaque cum laude in eo studio versatus, ad nostra tempora, quibus & doctrina omnis liberalis, & in primis Graeca lingua reuixit, mancus vndique ac debilis peruenisset: (nam & plurimae ipsius tragoediae funditus periere, & nō nullae, quae restabant, mendosè excusae fuerant; turpibusque maculis affectae in manibus habebantur) huic illi malo remedium adhibere conati sunt; easque rursus diligentius multo, integriusque imprimendas curarunt, ac non pauca ipsius vulnera facile sanarunt. Nos igitur quoque, qui olim eidem rei operam diligenter dederamus, ac non sine fructu aliquo, cum antiquis libris hunc poëtam contulisse nobis videbamur, perire lucubrationes nostras noluimus, sed eas erudito ac diligenti iuueni Henrico Stephano diuulgandas dedimus, cum hic apud nos facultatem edendi nullam haberemus; cuius rei expectatio diu consilium nostrum remorata est. Atque hoc non fecimus, vt laudem aliorum minueremus, sed vt, quicquid studio nostro in hoc efficere potuimus, in medium proferremus: neque nunc labores nostros cum eorum vigilijs conferemus, vllamve in partem vicisse nos illos gloriabimur; docti postea viri videbunt, quae potissimum è multis editio anteponenda sit. Vna certe in re illis feliciores fuimus, quod integram Agamemnonem nacti sumus; cuius fabulae prima tantum pars, atque ea quidem pusilla, typis antea excusa fuerat. Nam quòd prius errore quodam non paruo, confusa haec fabula erat cum Choëphoris, originem huius incommodi (nisi fallor) indicabo. Erant in vetustissimo, nobilissimoq; volumine, quo continentur omnes Sophoclis atque Aeschyli tragoediae, quae superiorum temporum acerbitatem subterfugere; nec non Apollonij etiam Argonautica; (id autem apud nos est) ambae hae fabulae, eodem ordine scriptae, quo res ipsae gestae fuere; vt Agamemnon praecederet, consequerentur Choëphorae: lapsae autem illinc sunt paginae non nullae, siue ab improbo quopiam excisae, in quibus reliqua ac magna quidem illa pars Agamemnonis continebatur, & initium Choëphorarum manebat: neque enim multa è principio huius fabulae videntur desiderari. Alium autem librum inueneramus, in quo Agamemnon integra esset: cum tamen nec in illo, nec in altero vllo Choëphoras totam reperire potuerimus: quare affirmare ausim, eam partem huius tragoediae ex hoc nostro exemplari manasse; vnde sane descripta fuerit, postquam id incommodum, quod narraui, acceptum est: quare mutilata capite, atq; initio suo in manus venit. Quod vero ad Agamemnonem pertinet; ne quicquam omitteremus, quod ad eius restitutionem faceret, cum audissemus, Romae in bibliotheca Alexandri Farnesij, summi Cardinalis, atq; omni re, nobili ac splendido homine digna, instructissimi, Aeschyli volumen inueniri, in quo haec fabula legeretur, conferendam eam, a nobis descriptam, curauimus cum eo exemplari; in quo nobis operam suam fidelem atque eruditam praebuit Gulielmus Sirletus, vt cuncta diligenter notaret, quae illic aliter legerentur. Nos autem postea varietatibus illis diligenter ponderatis, in eam opinionem venimus,

venimus, vt nostrum librum non deteriorem illo putaremus, ac magnam partem eorum, quae variata in eo offenduntur, immutatam ab aliquo crederemus, qui in suos quosdam versus restituere chori cantus voluerit: saepe enim addita, aut dempta illic quaedam cognouimus, quae consilium ipsius adiuuarent. Vt autem comitem huius laboris, magni quidem atque ardui, eruditum ac strenuum iuuenem habui Bartholomaeum Barbadorum (quem semper, propter ingenij excellentiam, & optimarum artium studium, plurimum amaui) ita laudis ipsum socium habere cupio, siqua ex tam tenui studio gloria acquiri potest. Quamquam nobilissimos viros, & pulcherrimarum rerum scientia politissimos, honeste olim in eo versatos accepimus; & sane, si spectetur vtilitas, quae profecto ingens capitur è diligentia posita in emendandis, auctoritate veterum librorum, antiquorum monimentis, res praemio hoc virtutis atque honestorum factorum carere non debet. Nam, quin molestum in primis atque operosum hoc negotium sit, nemo dubitare potest; sed magis hoc cognitum ac perspectum habent, qui id experti sunt, & aliquando in eo occupati fuere. Non paenitebit autem nos tantos labores in alieno opere suscepisse, si gratos illos & acceptos studiosis ingenuarum artium esse intelligemus. Dignus certè semper nobis hic poëta visus est, & propter sententiarum grauitatem, & propter elegantiam sermonis, in quo purgando cuncti, qui id facere possent, omnes ingenij sui vires contenderent; & sane consensus duorum doctissimorum, atque eruditissimorum virorum, qui in hoc elaborarunt, eiusdem iudicij fuisse illos declarauit. Multa vero, quae valerent ad eum ornandum, & ad vtilitatem, quae ex accurata eius lectione capi potest, ostendendam, commemorare non libet: magnis enim ille crebrisque testimonijs grauissimorum & Graecorum, & Latinorum scriptorum celebratus est; & non vt poëta solum, sed etiam vt philosophus, ac scientia reconditarum artium ornatus. Nam, quantopere etiam studium suum adiuuerit, ac quantum dignitatis ei adportarit, quod prius rude admodum atque inchoatum ferebatur: (quamuis summum eius attingere non potuerit) ab vtriusque linguae magnis auctoribus memoriae mandatum est. Volui etiam, humanissime lector, tibi quid de scholijs, quae inueniuntur in antiquis libris sentirem, ostendere; simulque quantum numerum bonitatemque eorum auxerim, quae in Aeschylum antea excusa fuerant, libellumque hunc multis partibus meliorem reddiderim, indicare. Declarationes igitur has non contemnendas plerumque arbitror, quippe cum videam, Eustathium Homeri interpretem, qui vltimis Graeciae temporibus floruit, magnaeque auctoritatis grammaticus habitus est, earum testimonio saepe niti, atque ipsas diligenter citare. Arbitrorque non paucas ipsarum, particulas esse iustorum commentariorum, quae inde sumptae, commoditatis causa, vt parata aliquis haberet, quae notionem externae aut priscae vocis traderent, aut consuetudinem aliquam referrent; translatae postea sint in libros ipsos poetarum. Cognoui enim hoc contigisse in multis antiquissimis Aristotelis exemplaribus, vt declaratiunculae multae, quae illic leguntur (siue illi libri rationem disserendi, siue res naturales tradant, siue partem aliam philosophiae explicent) haustae sint è magnis plenisque doctissimorum virorum, Alexandri, Simplicij, Philoponi voluminibus: illae autem quum semel studio alicuius in opus ipsum auctoris transierant, fiebat, vt semper, qui illum auctorem describeret, notaret etiam quae in margine eius exemplaris apposita forent. Neque tamen eiusdem auctoritatis, fideique omnes esse iudico; vt nec omnia etiam commentaria, quae in antiquos scriptores confecta sunt, eandem diligentiam, eruditionemque prae se ferunt. Vt autem libere loquar, quod sentio de scholijs ijs, quae in tres nobilissimos tragicos circumferuntur, puto haec, quae in Aeschylum leguntur, in vetustissimo praesertim nostro exemplari, meliora ceteris, & eruditiora esse; primasque ipsis libenter detulerim: secundas vero Sophocleis, & illis maxime, quae Romae primum separatim excusae fuerunt: nam ipsa postea creuere opera cuiusdam, qui magis numerum eorum augere voluerit, quam intelligentiam eius poëtae adiuuare studuerit: immiscuit enim cum ipsis non nulla, doctrina & acumine priorum illorum indignissima. Quae in septem Euripidis tragoedias declarationes editae sunt, minores multo, inferioresque doctrina esse existimo. Nam hoc etiam affirmare non dubitarim, quod scio, Graecum hominem, qui Sophoclea primum scholia, formis excusa, diuulgauit, descripsisse ipsa è nostro hoc exemplari; ac praeterea illa, quae apud nos abhinc annis sexaginta in Apollonium Rhodium excusa sunt vnà cum opere ipso poëtae, ab eodem libro fluxisse; quod valet etiam ad nobilitatem huius voluminis ostendendam, auctoritatemque ei vndique ac gratiam conciliandam, cum inde tot commoda in studiosos bonarum artium profecta sint. Neque tamen, ijs solum retentis, quorum vestigia in nostro antiquissimo exemplari impressa sunt, cetera reieci, quae prius excusa, illinc absunt: illa enim quoque vtilia puto, ac posse aliquando sua luce caliginem alicuius obscuri apud poëtam loci discutere censeo: hoc tamen testificari volo, plurima,

quae

quae iu excuſo autea volumine leguntut, explanata ita, vt ſingulis poëticis vocibus ſtatim redditae ſint earum declarationes, in noſtro calamo antiquitus exarato libro inueniri ſine tam accurata, minutaque omnium verborum expoſitione: quòd coutentus auctor eorum fuerit, autordinem verborum monſtraſſe, aut veterem aliquem motem tradidiſſe, aut aliquid, quod ad artem pertineret, admonuiſſe: neque tantopere diffiſus ingenio fuerit, eruditionique lectotis, vt egere illum ſemper ſingularum vocum, non reconditarum etiam propinqua, coniunctaque explanatione iudicarit. Nam hoc etiam aſſeuerare auſim, in nullis alijs tragicorum ſcholijs plura inueniri, quae ad artificium huius poëmatis oſteudendum pertineaut, ac ſtudioſos eius percipiendi magis adiuuare queant. Quòd ſi geuere aliquo declatationis alicuius ttagici poëtae ſcripta egebant, hae ipſae iu primis Aeſcbyli fabulae id requirebant: cum infinitis locis obſcurae admodum ſint, inueniantur que iu ipſis multa nomina valde a conſuetudine remota. Ille enim, vt vudique amplum grandeque id poëma efficeret, & plura quàm alij eiuſdem loci verba nouauit, & vetuſta etiam, peregrinaque liberius vſurpauit; quae omnia, niſi explicata foreut, moleſtiam ſaepe lectori non paruam exhiberent, impetumque eius vehementer retardarent. Neque tameu ille vmquam, dum ſeruit amplitudini eius poëmatis, nitorem atque elegantiam ſermonis neglexir: aſperſa euim eſt oratio ipſius ſuauiſſimis quibuſdam quaſi floribus, qui exornant eam magnopere, & vndique concinnam ac politam reddunt. Iuuit autem me praecipue, quum breui in margine noſtri illius libri ſiguificatum iuueni, hoc aut illud ad imitationem Homeri prolatum fuiſſe; omueſque illas animaduerſiones diligenter collegi; ſiue illae eodem pacto vſurpatum verbum aliquod fuiſſe ab Aeſchylo, quo a priucipe poëtatum, oſtenderent; ſiue ſenteutiam quampiam bauſtam eſſe è fonte eodem pulcherrimarum, grauiſſimarumque ſeutentiarum demonſtrarent: uam omnihus iu rehus Aeſchylum ſummum Homeri imitatorem extitiſſe, admiratumque ſemper eſſe iugeuium, & eruditionem ipſius ab optimis auctoribus proditum eſt: cum idem etiam (vt erat probus vir, ac ſimplicis naturae) feratur ſolitus dicere, tragoedias ſuas, exiguas eſſe partes amplarum Hometi cenarum: quod cum, vt multa alia, Graecè melius dicatur, ita tamen quoque expoſitum declarat, quantum houorem ipſe habuerit eximio poëtae, & quantopere ſe adiutum ingenio ipſius, inuentioneque fateretur. Labores autem, quos ſuſtiuui in ſcholijs ijs, quae adiunxi, eruendis ex autiquo exemplari, & ordine ſuo collocandis (cum ob vetuſtatem illud multis locis paenè deletum ſit) ac faſtidia, quae in tam humili, minutoque opere deuoraui, commemorare non libet: neque enim quicquam vmquam, quod prodeſſe poſſit ſtudioſis, aut nimis arduum, aut me indignum putabo. Vale.

PETRVS VICTORIVS
Chriſtophoro Rufo. S.



VNVS tuum valde mihi carum, acceptumque fuit, Rufe cariſſime, atque id uon immerito: quid enim magis gratum, iucundumque dari poteſt homini ſtudioſo litterarum, quam huiuſcemodi aliquid, quod pertineat ad ingeniorum expolitionem, valeatq; multum ad tenebras è bonis auctotibus pellendas, lapſuſque aliquos in illis interpretandis doctorum alioqui, clarorumque virorum demonſtrandos; qua iu re tractanda, quemadmodum multum vidiſti, praeclareque protſus te geſſiſti, ita cum è multis, ad quos recte tuus hic labor mitti potuiſſet, loquor de litteratis viris, & qui ho: genere ſcribendi delectautur (nam fortuuatos homines, quibus plerumque omni tempore mouimenta ingenij dicari ſolita ſunt, videris conſulto ſugiſſe) me potiſſimum delegeris; ad quem, eruditionis pleuum, variaeque doctrinae bunc ipſum libellum mitteres, non ſiue cauſa id feciſti: ipſe namque ſemper ſcriptionis geuus boc probaui, & quantum potui, colui, vt mirifice vtile, ac quod ſine fuco, pompaque egregios fructus ſaepe ferat, neque tamen non cum huiuſcemodi doua plurimum ornent perſonam eorum, ad quos miſſa ſunt; indicentque beneuolentiam magnam illorum, qui miſére. Fateor, me his quoque nominibus non parum tibi obligatum eſſe: praeſertim cum uulla tecum neceſſitudine coniunctus antea forem; vixque me de facie notum haberes. Puta igitur ijs de rebus, valde me tibi amicum eſſe; ardereque deſiderio, praeclarum iſtum animum tuum compenſandi, & aliquo genere beneuolentiae in iſta voluntate retinendi; quamquam confido, te, quod ſpoute ſuſcepiſti, uulliſque meis meritis & officijs impulſus, diu id ad finemque cuſtoditurum,

ftoditurum, in quo mihi vehementer gratum facies; ipse qnoqne, fiqua ratione vmqnam potero, vt maiorem causam in reliquum me ornandi habeas, operam dabo: oulla eoim in re me vinci, tac superari, quam in huiuscemodi muneribns grauius fero, praesertim si culpa, negligentiaque mea commissum esset, ne gratns memorque beneficij existimarer. Vale.

PETRVS VICTORIVS Lectori. S.



VANTVM stndium, fidemq; olim in hoc epistolarum volumine emendando adhibuerim: quotque & quantas maculas hinc deleuerim auxilio veteris exemplaris, facile arbitror cognouisse omnes, qui de his rebus iudicare possunt, & nullo liuore impediuntur. Commodum autem mihi fuit rursus, post tot annorum spatium, eidem operi incumbere: cum enim paratus semper sim omni re, qua possum, studiosos bonarum artium adiuuare, nunc potissimum ex sententia me hoc effecturum existimaui, postqnam eius rei, quam maxime optaueram, facultatem me adeptum vidi, vt apud nos scilicet liber excuderetur, quod mihi tunc non contigit. Sed vt rationem, quam secutus in hoc som, aperiam, probemque me nihil temere fecisse, contraque potius tanta cura, animaduersioneque io tenui quauis scripturae mutatione vsum fuisse, vt si de magna aliqua re ageretur: magnum enim esse arbitror integritatem veterum scriptorum custodire: eosque quantum fieri potest, puros, incorruptosque posteris tradere. Vt igitur factum meum constituam. extat io Medicea, oobilissima omnium bibliotheca, antiquissimns harum epistolarum liber, cuius etiam auctoritate in hoc munere obenndo iam pridem vsus fui. ad eum igitur io primis tedij, ipsumque diligenter euolui. Est autem ille vetustatis illius, quae vere ita vocari potest, omnique veneratione digna est. euinsmodi sane panca reperiuntur priscorum homioum monumenta, noo tantum è charta, fragiliq; hac materia, verum etiam è lapidibus caementisque constructa: quid enim taota temporis lnnginquitas non conficit atque consumit? est inquam paene vetustatis illius, cuius & Florentinae Pandectae, & Virgilianus Palatinus codex: nec noo Tereotij liber valde praedicatus, existit: Hoc enim non alienom esse duxi testari, quia non pauci sunt, qui cunctos calamo exaratos antiquos appellant: illi vero vt ex optimis exemplaribus exscripti esse possunt; atque ita aliquando non mali, infidelesque merito haberi, ita qui illo modo vocentur, & in nnmero horum, quos significaui, habeantur, digni nullo modo suot. Ne autem diutius in eius fidelitate ostendeoda, & argumentis aliquibus comprobanda, tempus teram, citabo locupletem grauemque testem huius rei, vel potius clarissimum praeconem, Angelum Politianum: is enim, qni ipsum & vidit, & diligenter legit, mirifice eum laudat: arbitraturque, quod signis satis certis confirmat, ex ipso tamquam è fonte aliquo, capiteqne, ceteros omnes manasse, quotquot tnoc extarent, harum epistolarum libros: non est autem auditum alium vllum repertum, è tenebrisque erutum, post Angelum mortuum; cuius integritas magnopere celebretur, quod sane in alijs noo oullis, & Ciceroois ipsius, & aliorum etiam bonorum auctorum monumentis, non sioe aliqua huius seculi felicitate, effectum est. Facit autem hoc ille in XXV. capite suarum Miscellanearum, vbi docet, cum multa praepostera in his ipsis epistolis vnlgo & excusa & scripta eo tempore forent, in quam seriem essent restituenda. Cum igitur ita se res habeat, vt inde profecta sint cetera ipsarum exemplaria, quod ipse quoque nouis quibusdam, nec ijs contemnendis argnmentis confirmare possem, si opns esse iudicarem, reprehendi non debet, qui in ptimis illnd spectat, & qnicquid in eo scriptum est, diligenter ponderat: ipsum enim instar est omnium, vel potins ceteri omnes prae illo contemnendi: notus enim mos est eornm, qui aliquid exscribnnt ex antiquis libris: potius enim multa saepe corrumpunt, depranantque, quam aliquid vmquam corrigant, aut emendent, quod in exemplari maculosum sit, vel potius tunc maxime corrumpunt, deteriusqoe reddunt, cum emendare aggrediuntnr. Nec tamen non ego plutimos calamo exaratos, sedulo collegi, & è publicis bibliothecis, priuatisqne domibus, deprompsi. cuius rei mihi testes esse possunt multi honesti & eruditi viri, qui ad me salutandi causa hoc tempore venerunt: viderunt enim circumfusnm vndique multis harnm epistolarum voluminibus; eaque passim explicata iacere, vt statim omoia, quae vsus ferret, inuenirentur. Vtinam diligentia hac, conquisitiooeque acri taliom librorum aliquid proficeretur. manam ita possent notae, quae io illis

restant

reſtant deleri, aut manca & decurtata loca ſuppleri: nulli enim labori parcerem, nec mihi (vt opinor) deeſſent amici, qui ſtudio huic meo ſeruirent; cuius rei argumentum eſſe poteſt: quod paene inuito mihi non nulli, beneuolentia ducti, auxilio mihi fore putantes, huiuſcemodi libros obtruſerunt, & ex longinquis etiam terris miſerunt. Cum igitur hoc modo ſe res habeat, quod accuratiſſimi quoque doctiſſimique viri teſtimonio confirmatum eſt, vt ex hoc vno ceteri deriuati ſint, patet, quae in eo corrupta, laceráue ſunt, non poſſe niſi coniectura ſanari. quicquid igitur integrum apparet in ceteris, aut ſcriptis, aut excuſis, quod illic vitio alicui affine ſit, id fucatum eſſe, intelligitur. quae ratio emendandi quam lubrica fallaxque ſit, exploratum iam eſt, cum magno optimorum ſcriptorum detrimento: non pauciora enim vulnera ipſis impoſuerunt hi ſiniſtri correctores, quam tempus ipſum, & inſcitia priſcorum ſeculorum; nec tamen mederi aliquibus plagis poſſe negarim eruditione & acumine ſuo ingenioſos viros: & non paucos locos grauium ſcriptorum ita feliciter reſtitutos fateor. idem tamen modice hoc fieri debere arbitror, & cum maior aliqua tantum neceſſitas vrget, ad hocque efficiendum magna adminicula praebentur ab antiquis exemplaribus: ſi nulla namq; veſtigia reſtent verae lectionis, aut ſi penitus illa confuſa, contaminataque ſint, quis putet ſe tantum ingenio valere, vt in tantis tenebris lucem aſpicere queat? multo facilius idem exiſtimare licet, vbi membrum aliquod defecit: totaque ſententia incuria librarij omiſſa eſt, quod in his ipſis epiſtolarum libris pluribus locis factum eſt. eos igitur locos, quos ita affectos eſſe cognoui, ſatius eſſe duxi, ita vt inueni, ſtudioſis tradere, quam ingenio alicuius reſtitutos, vt veros & proprios auctoris proferre: neq; enim mihi vmquam curae fuit, aut propoſitum hoc habui, omnia moliri ac facere, vt integri prorſus hi libri viderentur, & ſiqua in ipſis macula foret, ea tegeretur, ne pueri, emptoreſque hinc reijcerentur: tam enim amicus veritatis ſum, quam qui maxime: ſtudiumque meum grauibus viris, & iudicio praeditis, gratum in primis acceptumq; eſſe cupio. Vtinam huius animi plures, qui vtilitatibus ſtudioſorum ſeruirent, & huic rei operam nauarent, extitiſſent: nam fuiſſe non nullos fateor, & adhuc etiam exiſtere, qui cum fide, & quaſi religioſe verſentur in hoc munere certum eſt; è quorum numero primae meo iudicio Laelio Taurellio deferendae ſunt, qui vtiliſſimum opus, & in quo puſillae etiam mendae valde moleſtae forent, plurimumque obeſſe poſſent, ſummo ſtudio ac diligentia purgauit, cuncta exquiſite minuteque conferens cum antiquiſſimo celeberrimoque Pandectarum exemplari: hic enim tanta cum fide ſe geſſit, adeoque caute negotium illud adminiſtrauit, vt nihil vmquam iudicio ſuo, quo plurimum valet, tribuere voluerit: ac non nulla etiam, quae ſane vitioſa ſuſpicaretur, vt in exemplari inuenit, reliquerit: neque enim tantum prodeſſe poteſt vnus, alterue locus ita feliciter reſtitutus, quantum obeſſe licentia in aliena ſcripta inuadendi, ſuaque ex libidine aliqua illic fingendi: animus enim noſter, poſtquam ſibi ſemel indulgere coepit, vlterius ſemper progreditur: & cum inuentis ſuis delectetur, nihil eſt, quod non audeat. Hunc igitur & doctiſſimum, & omni in re prudentiſſimum virum, in hac re mihi imitandum propoſui: nec ſane multum mihi laborandum fuit, cum natura ſemper ad aliquid temere variandum in alienis ſcriptis timidus fuerim: nec ſolum in conſilio hoc ipſo probando, illum ante oculos ſemper habui, ſed ſingillatim etiam, certiſque in locis examinandis, iudicio ipſius vſus ſum. Cum etiam, vt veterem ſcribendi rationem ſequerer: ac ne digitum quidem ab ea, quam in exemplari hoc optimo inueniſſem, diſcederem, mihi auctor idem fuerit, quod ipſe ſane curioſe fecerat, in illo praeclaro legum opere edendo. quamquam Gabrielem etiam Faernum, qui & Terentij fabulas & Ciceronis Philippicas, a ſe cum antiquiſſimis libris collatas, diuulgare cogitat, eiuſdem animi eſſe inueni. Nam, quin Beroaldus iunior in Cornelij Taciti V. libris excudendis hoc ſedulo ſeruarit, dubium non eſt: cum enim vnicum eorum exemplar habuerit, vetus ſane illud, & quod elapſum è multis tempeſtatibus, non ſine iactura tamen aliquorum membrorum, ſalutem dedit non malae parti illius hiſtoriae, totum ſe addixit vetuſtati illi vndiq; referendae; quod & ipſe libenter de ſe praedicat: & ego, cum apud nos liber cuſtodiatur, affirmare praeterea poſſum. Non tamen, ita conſtans eſſe reperitur hic epiſtolarum liber in ea ratione tuenda, vt ille Pandectarum, & Terentianus quoque magni nominis codex: nam declinat hic noſter aliquando ad eum ſcribendi modum, quem poſterioris aetatis homines magis amarunt. Quare vt illum repperi, ita etiam exire ſtudui: hanc enim quoque ipſius varietatem inconſtantiamque, haud inconſtanter expreſſi. Habes igitur optime lector ſimulacrum quoddam optimi exemplaris, magna ſedulitate fabricatum: gaudeo autem ipſum in claro illuſtrique admodum loco ſeruari, vt ſemper illic conſuli poſſit, ſi forte aliquis de fide mea dubitarit: nihil enim magis cupio, quam diligentiam meam probari, ſtudiumque intelligi, quo incredibili exarſi, ſtudioſos horum librorum totis viribus adiuuandi. Florent. Kal. Sext. CIↃ IↃ LVIII.

PETRVS VICTORIVS
Thomae Aldobrandino. S.



NCREDIBILIS quaedam cupiditas tibi placendi, desiderioq; isti tuo, & recto & honesto, satisfaciendi me induxit, Aldobrandine carissime, impulitque, vt sperarem, me id conficere posse, quod plane adhuc non praestiti, ac fortasse etiam liber his omnibus curis, occupationibusque, quibus valde premor, vix praestarem. Non oportet autem, me nunc eas sedulo commemorare: partim enim notae sunt, partim a te ipso expositae, amanterque consideratae. accedit, magnum in primis impedimentum, aetas ipsa, iam grauis, & praeteritis multis magnisque laboribus fracta, comesque ipsius perpetua infirmitas valetudinis. Haec igitur omnia ardorem illum, qui primum in animo meo, gustatis tuis scriptis, excitatus est, lenierunt; propositisque multis difficultatibus paenè restinxerunt; non sanè, vt non tibi inseruire cuperem, quem semper amaui; cuiusque aequum postulatum officij mei videbatur esse, si vlla ratione valerem, implere, sed vt accuratius vires meas expenderem, & cuncta, quae conatum hunc comprimere possent, mihi ante oculos proponerem. Sumpsi sane saepe in manus volumen huc tuum, delectatusque mirifice sum acumine & elegatia sententiarum, nec non librum etiam ipsum Aristotelis relegi, nec tamen vmquam, qood optabam, ac tibi, timide tamen, diffidenterque promiseram, singulas sententias Latinas cum Graecis auctoris contuli, cogitauique, fideliter ne explicatae forent, ac ꝗquid illic caliginis obscuritatisque existeret, satis illud esset industria tua illostratum. Laudo autem valde consilium tuum, qui praeclarum hoc opus aggressus sis, studeasque Latine & polite dicere, quae nunc plerumque a magistris huius disciplinae barbare & inquinate traduntur; laboremque istum tuum & exercitationem in hoc graui studio & tibi magnum fructum laturam arbitror, & alijs etiam cupidis bonarum artium voluptatem, & vtilitatem allaturam confido. Sed haec tibi iam nota erant, neque in hoc operam iudiciumque meum requirebas: ipse tamen boc narrare voloi; & quia, saneo tuis laudibus, & quia non nihil valere id puto ad te magis studio illustris buios exercitationis inflammandum: dedissem aotem huic tabellario, cui epistolam dedi, librum etiam ipsum, nisi omni conatu tentare adhuc vellem, si vllam in partem possim voluntati tuae morem gerere, non quia existimem librum correctione vlla egere, sed vt penitus ex animo tuo istam opinionem euellam, me immemorem fuisse mandatorum tuorum; cum vero rursus ipsum ea maiore diligentia; qua possum, relegero, statim ad te remittam, quod breni prorlus spero futurum. Grata autem iu tuis litteris mihi magnopere fuit salus, quam mihi misit Franciscos Dauanzatius, quem iuuenem ob eximiam ipsius eruditionem, oaturaeq; probitatem, vehementer amo, cupioque meliore, qoam adhoc fecit, suis in rebus fortuna vti. Eodem etiam officio doctissimi viri, & qui me multum, vt sensi, diuque dilexit, Scipionis Tettij delectatus sum. ambobus igitur meo nomine, tam egregiae ipsorum io me voluntatis gratias summas ages. Tettium vero tecum beneuolentia coniunctum esse; teq; tam egregie de eo sentire, libenter audiui. Vale, & me ama. Florent. XII. K. Mart. CIↃ IↃ LVIII.

PETRVS VICTORIVS
. . . . . S.



VMQVAM dubitaui, qoin tu omni obsequio, & comitate prosecuturus esses, quemconq; tibi commendassem, tanta tua est humanitas, & in me, multis modis mihi perspecta, beneuolentia. Laetor autem, iudicium meum tibi probatum, & illis omnibus, qui principem locum istic litterarum tenent, qui, cum ego paenè ignotum hominem delectatus facundia ipsius & specie quadam doctrinae tibi tradidissem, re ipsa, & periculo ipsius facto, cognouisti, oon malum me existimatorem ingeniorum esse. Qoamquam, vt verum fatear, procliuis sum ad boiuscemodi officia, & quoscunque litteris, honestisque artibus tioctos video, libenter amplector, & testimonio meo orno, & sane censeo, ita fieri oportere: quicunque enim studijs doctrinae incumbimus, quasi vinculo quodam

quodam amoris coniuncti inter nos esse debemus, & putare honesta quadam societate teneri. Potissimum autem Gallos & Germanos, ceterosq; transalpinos homines arbitror ego humaniter excipiendos, qui relictis suis rebus, Italiam studiorum causa petiuerunt: sunt enim plerumque ingeniosi; ardentque desiderio bonarum artium, quas melius sperant, se a nostris doctoribus percepturos: nisi enim haec cupiditas eos impulisset, non tantum itineris laborem suscepissent, nec tamdiu, in aliena terra longe a suis sedibus viuere, magno animo decreuissent: tantus vero amor virtutis non solet in tardos animos penetrare, nec facile potest, lenta frigidaque corda inflammare: teijci autem eos; aspereque tractare ab ijs, quos ipsi admirantur, sibique duces, auctoresque vitae proposuerunt, durum admodum videtur. omitto commoda, quae inde accepimus: hi enim sunt, qui Latinos multos, Graecosq; scriptores luculentissimis formis excusos ediderunt; in illisque purgandis plurimum studij, diligentiaeque adhibuerunt, quo beneficio quid maius esse potest? Artes denique scientiaeque omnes crebris tumultibus, periculisque belli agitatae, atque alijs quibusdam grauibus iniurijs conflictatae, è patrio hoc quasi ipsarum solo paulatim in illas quietiores sedes concedere velle videntur, vt restent tantum apud nos non nulli, qui tamquam reliquiae sunt superioris saeculi, & adhuc veterem huius telluris gloriam retinent, qui si defecerint; & res, vt ire coepit, diutius eodem tenore vsa, praecipitarit, periculum est, ne ad interitum breui omnia redigantur. Haec autem dolore commotus intempestiue fortasse nunc protuli: angor enim, angor, quum video torpere iuuentutem, omniaq; potius agere, quàm cultui animorum operam dare: multo autem magis indignor, quum attendo non nullos, qui remedia huic malo adhibere potuissent, quique praemijs & honoribus ad haec studia olim homines excitare consueßent, eos contra nunc mutato consilio morbum augere, & quasi scriptoribus ipsis atrocissimum funus indicere: sed nimis pronectus sum, quare finem faciam, tantum te rogabo, vt optimum adolescentem Baccium Valorium salutes. Tu autem non tantum mihi molestus non fuisti, quod ad me Latine scripsisti, sed me magnopere delectasti: gauisus enim sum elegantia litterarum tuarum: simulque mihi placuit, videre, te consilium meum non spreuisse; qui semper te hortatus sum, quamuis in iurisconsultorum castra transisses, ne nuntium remitteres politioribus his, amaenioribusq; musis, spondens hoc tibi aliquando & vsui & honori futurum. Vale. Florent. X. Kal. April. CIƆ IƆ LVIII.

PETRI



PETRI VICTORII EPISTOLARVM

Liber Quartus.



PETRVS VICTORIVS Alexandro Farnesio Card. S.



CVm Romam veneris is, quem ego vnum omnium eius loci atque ordinis mortalium plurimi facio, ac dignum, quem omnes admirentur, & colant, existimo, volui tibi, Farnesi amplissime, iudicium meum de illo significare: nam aduentus ipsius te fallere non potuisset propter incredibilem hominis eloquentiam; & quia claro & illustri in loco doctrinam suam eximiam, vt prosit rudioribus, & non satis in via nostrae pietatis instructis effusurus erat; simulque studui, vt illum alloquerere, & dotes animi ipsius coram degustares: hortatus enim sum, vt te salutaret, quem hilari vultu semper honestos & eruditos viros accipere cognoui: & ea de causa, vt ipse literas has tibi redderet, curaui. Est autem hic (si forte tibi adhuc de facie notus non esset). Angelus Iustinianus, vnus Franciscanae familiae; qui duobus ab hinc annis apud nos eodem munere functus est, & in Reparatae, magna cum vtilitate nostrorum ciuium & admiratione ingenij sui, de vita & moribus Christiani hominis toto hoc tempore, sacris concionibus dicato, disputauit. Est autem natione Graecus, in Chio natus & educatus, sermonisque veteris eius eruditae gentis bene peritus, & qui non tantum accurate legerit nostros theologos, qui lingua illa scripserunt, sed antiquos etiam oratores, & poëtas. vnde magis adhuc arbitror, eum tibi carum futurum; qui & sermonem eum didiceris, & ingenia eorum hominum non sine causa semper suspexeris: existunt autem adhuc aliqui, quamuis tota illa gens grauissimis malis conflictata sit, & diuturna duraque seruitute oppressa, qui specimen non paruum retinent veteris illius tantopere laudatae Graeciae, & multis ingenij sui luminibus declarant, fuisse olim, quales praedicantur, suos maiores; in quibus hunc ipsum principem locum obtinere puto. Nolo nunc amplitudini tuae narrare multa, quae facile vereque possem, de doctrina huius magni oratoris, probitate animi, suauitate morum; vnum tantum commemorabo, mirifice vtilem fuisse nostris hominibus operam & studium ipsius: cum, quae è superiore loco diceret, videretur depromere è visceribus suis, ardereque ipsum appareret cupiditate iuuandi, emendandique vitam eorum, qui audirent: est enim vehemens & acer in disputando; tristeque ac seuerum dicendi genus colit. Tanta vero multitudo ad eum audiendum cotidie confluebat, vt aedes illa vix caperet; qui omnes attentis auribus vocem ipsius, optimaq; praecepta hauriebant. Quapropter discedens hinc,

reliquit magnum desiderium sui, asportauitque secum animos paenè cunctae ciuitatis; quã in re saepe recordatus sum, libenterq; praedicaui, assentientibus tanè mihi, qui audiebant, idem euenisse antea in discessu tuo: Cum enim vixisti apud nos, ita te moderatè temperanterque gessisti; omnibusque in rebus ea documenta sapientiae dedisti, vt nullum tuum factum reprehendi potuerit, multaq; meritò laudari: quare coniectis omnium oculis in te, perspectaque tanta integritate vitae, cuncti tibi fauebant, atque omnia bona optabant, & tamquam imaginem quandam honestae praeclaraeq; vitae se intueri arbitrabantur. Mansit igitur diu, & manet adhuc in pectoribus multorum simulacrum hoc tuae virtutis, nec facilè delebitur memoria illa tam eximiè a te transacti illius temporis ex animis nostrorum hominum. Idem igitur contigit in hoc viro: nactus enim ille quoque est plurimos mirificos sui amatores, vel potius in sinu & oculis fuit totius ciuitatis: quamuis enim personae vestrae dissimiles sint; studia tamen non admodum diuersa fuerunt: vt enim ille suasione, & voce, ita tu exemplo tui & auctoritate corrigere, & emẽdare mores eorum valuisti. Praeteritis autem diebus, cum hac transiret, istuc iter facturus, magnus hominum numerus, vel potius grauissimus quisque, & alicuius dignitatis vir, ipsum salutauit, ac siquid posset, quod ad eum ornandum, sodalesque ipsius adiuuandos valeret, benignè prolixeque pollicitus est: nam hoc etiam in vobis par assimileque est: vt enim hic haud magna cum re, sed fide plenus (quemadmodum de Ennio poëta Cicero locutus est) ciuitatem nostram valde diligit; seque illi carum acceptumq; fuisse vehementer gaudet, ita tu, cognitis voluntatibus erga te nostrorum ciuium, omni amore & charitate postea semper ipsam prosecutus es. Sed quia in hoc officio obeundo, conciliandoque tibi viro (nisi fallor) digno beneuolentia & patrocinio tuo, multo longior fui, quàm putaram, finem scribendi faciam, nec alind quippiam ad id adiungam: etsi, quum calamum cepi, cogitabam quiddam addere, quod nõ ingratum tibi, si audisses, neque iniucundum futurum putarem: do enim operam, vt absoluam opus, quod iampridem inchoaueram, atque ita tibi, quod debeo, quamuis sero, non omnino malum nomen, dissoluam. Vale, ac me, vt semper propter tuam singularem humanitatem fecisti, complectere, & ama.

PETRVS VICTORIVS Marcello Tuto. S.


DOLEO, mi Marcelle, initio coniunctionis nostrae cogi me tibi purgare, quod tam sero tuae elegantissimae, atque incredibilis cuiusdam amoris plenissimae epistolae responderim: id autem magnitudine occupationum mearum factum dicam, an potius inertia quadam non video: nam nullae tantae occupationes esse debent, quae impediant huiuscemodi officia, & tamen omni hoc tempore contra vitae meae institutum plurimis negotijs distractus fui: illud etiam vere affirmare possum, me eum in studio nunc litterarum grauiorum verser, in Aristotelicisque scriptis diligenter legendis multum operae ponam, ita diu cessasse a scribendo, vt vix audeam calamum sumere, ac latinam litteram facere, vt, siquid vmquam in hac facultate valui, quod intelligo, quam fuerit exiguum, id totum, auocato animo ab hac industria, consuetudineq; scribendi, euanuerit: sed tamen cupiditas non parua tibi morem gerendi, qui crebris tuis litteris ostendis, miro quodam desiderio te huius rei teneri, vicit pudorem hunc meum, atq; omnes difficultates superauit. Vtinam litteris meis (repente enim me ad respondendum dedi) tam egregium animum tuum in me, praeclaramq; voluntatem retinere possem; nam augeri illum non postulo: neque enim amplius pateret, me in hoc accusari, neq; labori vlli parcerem: cur enim non placere studeam optimo, ac nobilissimo iuueni, & in cupiditate rerum honestarum ipsi gratificari: compertum enim te habere volo, me & hac ipsa, & omni alia ratione, qua possim, tibi libenter satisfacturum, ac cuncta semper, quae tibi grata esse sensero, studiose praestaturum: imbecillitati autem virium mearum, cum omni contentione ingenij parum perfecero, nec tanto ardori animi tui erga me par esse potero, veniam dabis: nam, quod ab Vbaldino docto, atque honesto viro significas, te doctrinam accepisse, id facile probas, ac nullo negotio ex epistola illa tua intelligi potuit, quae, cum diserta atque elegans in primis sit, liquido ex praeceptis eruditissimi, ac politissimi hominis conformata esse cognoscitur: quantum enim valuerit Vbaldinus noster, in laude hac, & quam diligens fuerit scriptorum Ciceronis obseruator, nemini ignotum est. Nactus igitur tu es magistrum ad eam rem idoneum, & ille discipulum accuratum a naturaque factum ad praecepta ipsius haurienda, atque oratione exprimenda. Gratulor vero tibi, quod tam vberem fontem

disciplinae tuae habueris, atque eo magis gratulor, quod quasi intelligens, illum cito arefactum iri, haurire inde plurimum maturasti. Mors sane Vbaldini inexpectata multis de causis mihi molesta fuit: videram enim illum domi grauissimi viri, atque omni genere virtutis abundantissimi, firmissimo corpore ac maxime vegeto; sed nihil tam viget, ac floret, quod non repente ictu morborum affligatur; magnumque omnino damnum factum est, interitu ipsius, ac non tantum humanae litterae atq; ingenuae hae artes perculsae sunt, sed interiores etiam reconditaeque grauem plagam acceperunt: sed nihil est, quod homini ferendum non sit, teque etiam oportet aequo animo hanc fortunae iniuriam pati: studia enim, quibus toto animo incumbimus, hoc in primis nos docent, humanos casus esse fortiter tolerandos. Vellem tantum in me positum esset roboris, ac virtutis, vt, quae mente concipio, re efficere ac praestare possem: vberem enim te ea, quae ab illo accipiebas, a me expectare, nouaeque huius amicitiae comparatione veteris iacturam compensare; sed non audeo tantum de me, certe quicquid potero, semper tibi, vsibusq; tuis paratum erit: in hoc vero libentius nunc me iactaui, vt viderem, si id etiam ad te consolandum doloremq; istum tuum, quo merito premeris, diminuendum pertineret. Tu vero vale, atque epistolae huic meae potius ab amore quodam ingenuo, quam ab vlla meditatione diligenti profectae, ignosce, & alias accuratiores, eruditioresque expecta.

PETRVS VICTORIVS
Carolo Sigonio. S.



Mabam te sane antea, Sigoni doctissime, atq; id quidem non sine causa: nam praeter quam quod necesse habebam, hominem magni ingenij, magnaeq; doctrinae, qu que tam egregie de vetere memoria meritus esset, toto animo complecti; videram praeterea in tuis accuratissimis scriptis indicia quaedam beneuolentiae erga me: quare amicus tibi merito factus eram, tempusq; expectabam remunerandi te, quamque gratum officium illud erga me fuisset, testificandi: nunc autem accessit noua quaedam res, quae magis animum tuum aperuit, ac quantopere tibi carus sim, declarauit: illud autem huiuscemodi est. Scripsit ad me Leonardus Malespinius, Latinis, Graeciiq; litteris eruditus, & probus, vt ego cognoui vir, cum istuc venisset, teque, quem amat, ac suspicit, salutasset, in sermone a te actum esse de iniuria, qua me nuper hoc causa vlla affecisset M. Antonius Muretus, dixisseque te, non magnopere esse, cur dolerem. laboremque susciperem in obiurgatoris illius opinionibus confutandis: hanc enim rem tibi curae fore. Gauisus igitur sum valde inclinatione ista, vel incredibili potius amore, ac pietate tua erga me, &, vt verum fatear, maiorem laetitiam cepi ex humanitate tua, beneuolentiaque ista, quam molestiam ex illius importuni hominis contumelia: neque tamen ita loquor, quia aegreferam, me, siqua in re lapsus sum, refelli, in animoque habeam suscipere inimicitias cum illis, qui a sententia mea discreparint: cum enim ipse saepe opiniones aliquorum non probarim, recusare non possum, quin alij quoque a me dissentiant, aliterque, quam ego fecerim, de loco aliquo veteris auctoris existiment: hoc autem ita se habere, nec fingi a me declarat, quod, cum alij quoq; antea hoc fecerint, cum eorum nemine de ea re, ne verbo quidem vmquam expostulaui: hunc vero nunc exortum esse, quem ego numquam laesi, neque de ipso vlla ratione male merui, qui in me dedita opera inueheretur, stomachandum est. Videbar enim mihi ita de humanioribus studijs, omnique eleganti doctrina meritus esse, vt siquid etiam aliquando, prodesse studiosis cupiens, peccassem, venia mihi potius danda esset, quam tam inhumaniter, acerbeque tractarer, quod si hoc faceret aliquis, qui ob diuinitatem ingenij sui, exquisitamque vndique doctrinam numquam erraret, nulla in re vmquam laberetur, leuius ferẽdum foret: nunc vero, cum ipse multo maioribus culpis affinis sit, quam sint, quae in alio reprehendit, quis non intelligat, maleuolentia ipsum ductum in me irruisse? nam quod honeste saepe me appellat, & pauca quaedam laudat, videri vult veritate impulsus, non studio concertandi fuisse: notum autem artificium hoc est, propriumque iniusti maxime hominis, & qui, quod ab optimo auctore traditum est, bonis rebus vtatur ad nocẽdum, ipsas cum mala quapiam miscens: constat enim eum sedulo rimatum esse, quaecumque scripsi, notasseque omnia, quibus maculam aliquam mihi inurere posse putauit. Sed finis huius rei sit: nescio enim quomodo longius, quam volebam a fine meo aberraui: propositum enim mihi fuit, vt iam significaui, tibi gratias agere de praeclara ista voluntate tua erga me, quod sane ex animo facio, iustamq; causam huius rei habens: quomodo enim non be-

neficij loco ponendum est, me nactum esse, qui pro me arma capere velit, expedireque se ad pugnam, bonum praesertim militem, & qui fortissimum aduersarium, cum ipsius res ageretur, non reformidarit. Vale. Florent. Non. Nouemb. CIↃ IↃ LIX.

PETRVS VICTORIVS
Marco Antonio Passero. S.



VM maxime famae tuae celebritate commotus, probus adolescens & omni genere litterarũ politus, ... quem ego semper dilexi, studiorũ causa se istuc contulisset, putaui ego, partes meas esse, tibi illum commendare, rogareque diligenter, vt egregiam tuam beneuolentiam; propensionemq; animi erga illos, qui desiderio bonarum artium; in primisq; philosophiae capessendae tenentur, ipsi praestes: polliceor enim, quod in primis oblectare solet animos eorum, qui erudire possunt, ac praestanti hoc beneficio, doctrinae alijs tradendae, iuuare mortales, ipsum talem è celeberrima schola tua euasurum, vt non indignus discipulus futurus sit, te tanto doctore, ac tamdiu in optima ratione explicanda, tanta eum gloria, commendationeq; omnium gentium, quae ad te audiendum vndiq; confluunt, versato. Sed facio fortasse impudenter, qui tibi aliquid oneris imponam; studeamque apud te alium constituere, qui antea fortasse studio, operaq; alicuius egerem, qui me tibi traderet, in amicitiamque tuam insinuaret. Fraudi autem mihi fuit, siquid in hoc peccaui; meque in hunc errorem induxit, constans sermo multorum, qui tuam humanitatem valde mihi praedicarunt, ex quibus etiam non nulli fuerunt, qui te a me non alienum esse affirmarunt; quod si verum est, vt tu aliquando de me, studijsque meis amice locutus sis, totum id a singulari quadam tua probitate profectum est, qui diligas etiam eos, qui nulla in re de te bene meriti vmquam sunt; nec adeo magnam ingenij commendationem habent, vt ab absentibus etiam ignotisque amari vllo pacto debeant; sed totam hanc partem purgandi me relinquam: neque enim natura valde blandus sum, intelligoque me cum philosopho loqui, atque illo quidem grauissimo, & hoc, sine praestanti, nomine dignissimo. Vale. Florent. XIIII. Kal. Decemb. CIↃ IↃ LIX.

PETRVS VICTORIVS
Carolo Sigonio. S.



CCEPI nudius tertius litteras tuas VIII. Kal. Decembr. datas, quae mihi periucundae fuerunt: cognoui enim ex illis verum esse, quod ad me multo antea scriptum fuerat, te valde mei studiosum esse, humanissimoq; animo ac verae pietatis pleno, cogitasse communem iniuriam propulsare, efficereque, vt illum, qui ambos nos sine causa lacessisset, suae temeritatis paeniteret. Delectatus igitur sum magnopere praeclara hac tua voluntate erga me, simulque officio illo tuo, quod adhuc integra re deterrere ipsum ab eo consilio conatus es; maioremque inde voluptatem capio, quam molestiam ex illius ipsius parum mihi aequi hominis iniuria: atque hoc non sine causa, quia bis temporibus difficilius multo est, huiuscemodi virum inuenire, cui improba facta displiceant, fungaturque his officijs in eum, quem numquam viderit; nullaque cum ipso arctiore necessitudine coniunctus sit, quam leuem aliquem, atque inuidum: illorum enim & semper, & nunc maxime, magna copia est. Puta igitur beneficium hoc tuum, perpetuo in animo meo mansurum; meque, si fieri poterit, ipsum aliqua ratione aliquando remuneraturum. Laetor autem illum, quod ad te pertinebat, errorem suum agnouisse; auctoritatique communium amicorum cessisse: teque cura ista ac labore tuas res defendendi, liberatum esse vehementer gaudeo: neque enim tanti commoda mea facio, vt ipsa cum amici molestia maculaque aliqua coniuncta esse velim: in amicorum enim numerum te prorsus recipio, nec postremum in illis locum, multis de causis tenere volo: haec autem dixi, quia videris veritus esse, quomodo ego fuerim accepturus, quod denuntiatio illa tua, iustusq; dolor, qui animum tuum repente occupauit, incensumque ipsum aliquantum postea tenuit, exitum non habuit, rogasque, vt prompto illo animo tuo contentus sim; qui si concertare cum aduersario

aduersario tibi opus fuisset, meas partes non minus ac tuas fortiter sustinuisset: laudo enim potius, quod contra reconciliatam gratiam nihil committere vis. Quod vero in extrema epistola tua consolaodi loco affirmas, uulla cuiusquam maleuolentia labem vllam aspergi posse nomini meo; eique gloriae, quam mihi iu studijs bonarum artium iam pridem comparaui, hoc magis amanter a te, huicque tempori apte, quam vere ex animoque prolatum puto. Extitit certe iamdiu in me mirum quoddam desiderium humaniores has litteras adiuuandi, idque vt praestarem, uulli vmquam labori peperci; meque aliquando io tenuioribus etiam quibusdam rebus, vnde tameu illae aliquantulum ornari possent, volutaui: idem tamen semper magoopere caui, ne cuiusquam auimum offeoderem, existimationemque vllam in partem honestorum clarorumque virorum violarem: non putaui vero me vmquam ex hac sedulitate mea tales fructus collecturum; plus tamen apud me semper poterit haec animi mei propeusio erga optima studia, & donec viuam, nulla cuiusquam iniuria, ab hoc proposito reuocabor. Vale, ac de me tibi omnia, quae ab optimo amico expectari possunt, officia pollicere: numquam fallam (quantum in me erit) opinioonem tuam. Vale. Flor. IIII. Non. Decemb. CIↃ IↃ LIX.

PETRVS VICTORIVS Christophoro Rufo. S.



VIDE, quàm non tecum sentiam, mi Rufe. Quaereris enim mecum per litteras, ac paenè me accusas, quod officium illud tuum, eruditionemq; epistola mea uimis extulerim, simulque non valde probas consilium meum, quod elegantissimum tuum libellum; variaeq; ac reconditae doctrioae plenum, ad fortunatissimum virum, Ducem reip. oostrae, miserim: ego autem tantum absum; vt putem, me in ingenio tuo, doctriuaq; commendanda, modum superasse, vt verear potius, ne uimis exigue ieiuneque partem hanc attigerim; iudicio meo certe, voluntatique in co non satisfeci; nec quod in animo habebam penitus exprimere valui. Vt etiam plenè nou potui declarare voluptatem, qua ex amore illo tuo eximio erga me perfusus sum. Fuit certè munus illud omni genere beneuolentiae cumulatum: in primis autem opportunum, temporeque ipso, quod iu omui re plurimum valet, commendatum: Cum enim quidam maleuolentia ductus, prauisque cousilijs aliorum impulsus, me laesisset, tu repentè extitisti, qui me ornares, indiguumq; etiam fuisse illa iuiuria praedicares. cur igitur nou debeo ego, me a te beneficium accepisse confiteri; factumque istud amantissimum iusta lance ponderare: tu enim quacunque ratioue potuisti, pessimo illius animo occurristi: potuisti autem optima, valdeque apta ad improbos ipsius conatus reprimendos. Quod vero doctrinam tuam, acumenque ingenij probaui; quorum vtrunque ex celeri lectione illius operis facilè cognoui, non puto, me iu hoc deceptum; quin cootra, cum accuratè omnia diligenterque examinabo, arbitror, me id vberius esse facturum. Nam quod a sapientissimo Principe, acriqne litterarum etiam harum amatore, fructum hunc ingenij tui degustari volui, meo id periculo feci: ego namque, oon tu, irriderer, si rem iudignam auribus ipsius ei obiecissem: illud quidem certè non potest ipse non maguopere probare, quod videt, te suae laudis studiosum esse, colereque ac celebrare dignitatem ac gloriam suae familiae, in ptimisque incredibilem illius, vnde natus est, fortitudinem. Feci igitur hoc sapienter, vt opinor; amore sine dubio maguo iustoque tui incitatus, faciamque semper libeoter, cum aliquam huius rei occasionem nactus ero; quae profecto ooo deerit: omoi enim tempore licet, ac sine suspicione vlla cupiditatis, virtutem alterius decorare, honoremq; ipsi aliquem praemiumq; acquirere conari. Nec tamen oon in boc etiam fortasse propriam aliquam laudem vtilitatemque secutus sum: pulchrum enim mihi non sine causa visum est, intelligi ab ipso hoc facto tuo liberalissimo nou paruam esse existimationem meam, nomenque, quod mihi laboribus multis, vigilijsque peperissem, cum is honos mihi habitus a te sit, qui aequalibus ipsius opulentis viris, summaque potestate praeditis, deferri darique solet. Nescio autem quid Damianus scripserit: ego profectò de te nihil vmquam humile angustumque cogitaoi, quod res ipsa declarat: nullam enim tibi nisi verbotum gratiam rettuli: non tam male autem omnino mecum actum est, vt nou possem etiam illo modo officio meo, si opus esse iudicarem, satisfacere; potui fortasse aliquid subito iacere, profectum ab intimis sensibus, quod magis valeret ad significaudam diguitatem tui muneris, quae

 mihi

mihi videretur omni ratione honestanda, inclinationemque animi mei in istiusmodi benignitatem illo etiam genere humanitatis compensandam, quam ad lenem vllam suspicionem, quae mihi in mentem istius rei venisset, indicandam. Sed de hoc hactenus, vel nimis potius multa: vellem enim sane mentionem huius rei nullam vmquam factam. Gabrielis Falopij, summi medici, animus iste praeclarus erga me, quem mihi narras, fuit mihi vehementer gratus, non tamen nouus ille atque ignotus: accepi enim ab alijs quoque, qui, huc redierunt, cum in isto domicilio optimarum artium studijs litterarum operam dedissent, ipsum me vnice diligere, ac de me sanè magis amicè saepe aliquid, quam verè praedicare. Quomodo igitur non debeo gaudere, vel mirificè potius mihi ea de causa placere, cum videam me ab eo amari, qui vnus omnium mortalium propter admirabilem doctrinam, suauissimos mores, singularem probitatem, maximè dignus est, qui ametur, atque ab omnibus in oculis feratur, praesertim cum nullis meis in ipsum officijs impellatur, sed totum hoc a naturae bonitate nascatur, propriumque munus sit ingenij ipsius. Vidi sanè ipsum saepe, cum hic esset, libenterque cum eo loquebar, captus lepore orationis ipsius, ac multarum rerum exprompta memoria: consilium vero, quod cepit relinquendi nos, atque in istum quasi mercatum omnium scientiarum se conferendi, magis laudare potui, quam amare: cognoui enim discessu ipsius magnam plagam accipere Pisanum gymnasium, nosque omnes maximis fructibus priuari, qui ex arte ipsius, consuetudineque vitae cotidie capiebantur. Salutabis autem ipsum diligenter meo nomine, gratiasque ipsi immortales ages pro egregia eius voluntate erga me. Gratulor autem tibi, quod ipsum doctorem nactus es: eius enim praeceptis, optimaq; docendi ratione, futurum puto, vt cito ad summum istius nobilis artis; in primisque generi humano vtilis peruenturus sis. Vale, ac puta, me tibi amicum esse, cupereque magnopere, quacunque te possum, te iuuare. Florent. XVII. Kal. Ianuar. CIↃ IↃ LIX.

PETRVS VICTORIVS
Ioanni Faseolo. S.



ON erat, ne antea quidem, mihi ignotus animus tuus erga me, beneuolentiaque non parua: acceperam enim iamptidem litteris amicorum, te studiosum esse mei, fauereque magnopere meae laudi. Nunc autem planius multo id, certiusq; cognoui ex epistola tua, quam ad Philippum Carnesecem misisti, iuuenem optimum, meique amantissimum: in ipsa namque omnia, quae ad id significandum valent, diligenter expressa sunt, & quasi ante oculos posita: Quod si dubium vllum huius rei in animo meo ante tuam hanc epistolam fuisset, quod prorsus illic manere non debuit; nec sanè vllam in partem mansit, id omne opera, studioque communis amici, sublatum est; ipse namque primo aduentu suo, cum mihi accuratè narraret, qui status apud vos rerum esset, quod ad studia litterarum pertinet, diceretque, quos istic haberem, qui me diligerent, honorique meo studerent, in primis te appellauit, addiditque crebros de me a vobis sermones habitos esse non sine aliqua mea laude atque ingenij commendatione: Non tu igi ut mihi te purgare debuisti, quod sero extremo hoc officio functus es: multo enim prius, vt apparet, plusquam oportebat, & quam res ipsa postulabat, feceras: ipse potius excusatione egeo; qui nullo signo amoris, quam grata mihi, acceptaque foret praeclara ista tua voluntas erga me, vel potius studium & opera in me ornando posita, declaraui; sed volo huic orationi finem statui: ego enim quoque, qui totum te in animum meum ob ista officia receperam, partibus meis tacitus etiam satisfecisse mihi videbar; potius mutuis officijs inter nos ex hac die certemus: etsi vix maiora vlla in me a te proficisci possunt, quam fuerint illa quae in me benigno admodum animo iamptidem effudisti: pulchrum enim ac veri honoris plenum est, in celeberrimo isto totius Italiae gymnasio celebrari, propterea quod istinc tamquam ex aliquo theatro, voces per vniuersam Europam resonant; cui merito tuo ego isto pacto respondere non possum, nec valeo, quamuis omnia faciam, par pro pari referre. Restat igitur, vt aliam rationem excogitem, qua partem saltem aliquam istius beneficij coner implere, in quam sane rem, vt debeo, toto pectore incumbam. Tu tamen: hoc enim te admonere volo, vide, ne amore mei abductus, plus mihi atque opinionibus meis tribuas, quàm verè facere possis: neque enim mea huiuscemodi sunt, vt è superiore loco, claraque ista & illustri sede, tamquam certa, & firma cotidie proferri debeant: ita enim non valde personae tuae seruires, & mihi inuidiae plurimum conflares. Totum autem

tem hoc in iudicio, & eruditione tua positum erit. Sed quia satis longa epistola haec est, nec magnopere nunc restat, quod dicam, finem faciam scribendi. Tantum te oro, atque id ex animo, vt mihi aliquam de te promerendi occasionem des: nullam enim rem iam diu tantopere optaui, quam re ipsa factoque aliquo, quantopere grata mihi fuerit humanitas tua, tibi declarare. Vale. Florent. XVII. Kal. Ianuar. CIↃ IↃ LIX.

PETRVS VICTORIVS
Thomae Aldobrandino. S.



FECIT humaniter Albericus Longus, quod ad te diligenter scripsit de mea erga te animi propensione; vnde etiam magis probitas hominis intelligitur, qui huiuscemodi officijs delectetur, ac studeat animos amicorum inter se conglutinare, obscuras ipsorum voluntates aperiendo: in hoc autem ille operam suam non lusit: nam te, quem antea multis de causis diligebam, cognita litteris tuis praeclara tua voluntate aduersus me, vehementer amare coepi, ac toto animo sum complexus: cur enim non diligerem ciuem meum, iuuenem optimo ac prudentissimo patre natum, cum quo mihi olim familiaritas intercesserit, ac quem semper ob plurimas ipsius virtutes, eximiamq; legum scientiam suspexerim, praesertim cum eum audissem, ingenuarum artium valde studiosum, atq; idem, cui ego deditus sum, litterarum hoc genus colentem: accepi enim te alio, ac pater, itinere properare ad gloriam; cum frater tuus in domestica laude versetur, & iam premat vestigia merito semper laudati parentis: Puta igitur, te mihi esse carissimum: nec minus me cupere tibi gratificari, quam tu epistola tua ostenderis, te ardere studio mihi placendi. Vt autem ipse animum tuum in tuis litteris vidi, accepique libenter istam officiorum omnium in me pollicitationem, ita volo tibi exploratum esse, par desiderium in me extare tibi morem gerendi: quod si aliquando vsus tibi operae meae venerit, cum opibus non multum, gratiaque valeam, firmam tamen fidem meam, stabilemque inuenies, ac non mediocre studium in procurandis commodis amicorum. Sed haec magis re praestare, cum opus erit, quam nunc verbis ostentare, animus est: quare finem huius rei faciam. Albericus vero, quem mihi commendas, apud me commendatione non eget: virum enim probum, eruditumque cognoui, dignumque ipsum ob plurimas animi sui dotes omnium gratiam, illustriumque virorum amicitia duco: tota praeterea domus, vbi viuit, comitate hominis delectata, ipsum fouet. Laelio Taurellio optimo viro, summoque iurisconsulto, tuo nomine salutem dixi, quae ipsi, vt plane perspexi, valde iucunda visa est: iussit enim, vt auctam illam tibi diligenter referrem. Hortor autem te, si aliqua cura rerum nostrarum in vobis manet, vt hunc humanissimum hominem gratia atque auctoritate apud Principem florentem obserues: diligit enim familiam vestram, ac cupit semper, quacunque ratione potest, amicis operam nauare. Ipse vero in oculis te fero, spondeoq; ex parte mea nostram amicitiam integram perpetuo mansuram. Vale. Florent. XI. Kal. Mart. CIↃ IↃ LIX.

PETRVS VICTORIVS
Ioanni Baptistae Arcucio. S.



AMBAE tuae perbellae epistolae, Arcuci, quarum prior Tusco nostro sermone; altera Latino scripta est, mirifice me delectarunt: sunt enim singularis cuiusdam suauitatis plenissimae, & amoris in me tui certa signa in se continent: quare ago tibi gratias immortales: semperque beneficium istud non paruum memoria retinebo: beneficium enim prorsus existimo, veriusque ita vocari posse puto, quam multa, quae saepe homines hoc praeclaro nomine appellant: reddidisti igitur me ad scribendum alacriorem, atque id non sine causa: multi enim plures hodie reperiuntur, qui astute aliena scripta carpunt, quam qui libenter, siquid in ipsis laude dignum est, commendent ac probent. Tu vero contra fecisti & ob ingenuos tuos mores, probitatemque incredibilem, modum potius in illis celebrandis & in caelum ferendis non tenuisti, quod ego tribuo (vt dixi) naturae tuae, & amicitiae nostrae, quae, vt maiora illa tibi, pulchioraque iam

quam sint, viderentur, effecit. Delectauit etiam me mirum in modum in posteriore hac epistola tua, quod perspexi, te valde eruditum virum esse,& in omni genere doctrinae accuratum, cum soleant poëtae, in quo studio tu multum profecisti, ac vere dici potes florere, magis ingenij viribus, quam scientia excitari: hac igitur de causa te magis admiror,& ad maiorem tui nominis gloriam peruenturum confido, cum ambo in te coniuncta sint, quae possunt perfectum vndique & absolutum quempiam in eo genere laudis conficere, sed nolo nunc aliud addere, quod valeat ad dotes animi tui explicandas, veniet(vt spero) tempus, cum id magis opportune & subtiliter praestabo; & si tu aliena opera & studio in hac re non eges, qui non tibi solum magnitudine ingenij tui, sed amicis etiam ijs omnibus, quos ornare volueris, aeternum decus parere consuesti. Quod vero me admonuisti de non nullis rebus, quae tibi negotij aliquid in his meis postremis libris exhibuerunt, gratum mihi fecisti, & ob hoc quoque tibi multum debeo, & optimi viri munere functum esse iudico: quid autem ad ea respondeam, hic infra notatum erit. Vale. Florent. V. Kal. April. CIↃ IↃ LX.

PETRVS VICTORIVS
Cosmo Medici Duci Florentinorum ac Senensium. S.



OST XII. annorum spatium rursus ad te confugio, Princeps optime, cupioque commendatione tui nominis, quae magna vbique est, aliquid gratiae, atque amoris alteri huic labori meo conciliari; quo ego rem arduam in primis, difficilemque complexus sum, interpretationem inquam Aristotelei libri de arte poëtarum. Cum enim semper alacri animo magna onera suscaeperim, nulla alia re tam fretus, quàm cura, diligentiaque mea, contenderimque, quantum ingenij vires ferre potuerunt, quod aggressus sum, efficere, atq; ad exitum perducere; restat nunc, vt auctoritas tua mihi praesidio sit, ac quod per me praestari non potest, sua erga me beneuolentia, huic partui mearum vigiliarum tribuat, ac dilargiatur. Quod si posterius hoc meum munus, quod ad te nunc mitto, bonitate atque elegantia sua, tanto vinceret prius illud, quanto tu omni hoc tempore veterem illum statum tuum, ac condicionem superasti, multo minus te in ipso ornando laborare oporteret, ipsumque fortasse sua vi satis ornatum ac commendatum foret: cum enim semper pulchra fortuna tua, semper speciosa, semper amabilis fuerit, tantum ipsi hoc interuallo temporis decoris accessit, vt nunc denique illa expolita, summoq; splendore cumulata videatur. Tu igitur, quod tibi facile fuit, praeclaris animi dotibus ornato, effecisti; resque eas gessisti, quae a virtute, sapientiaque tua poterant expectari. vnde aucta est ea de causa, veraque gloria illustrata dignitas tua. Ego, qui nulla re tecum possum comparari, tantum studui, si possem, veterem locum tueri, partamque olim laudem (si modo vlla a me parta tunc est) retinere: quare magis videor mihi auxilio tuo, voluntatisque propensione egere. Cum autem principes viri videantur omnia studia bonarum artium debere fouere, monimentaque cuncta optimorum ingeniorum amplexari: hoc enim postulare videtur persona, quam sustinent, atque id non sine causa debet ab ipsis expectari, vt diligant humaniores litteras, alantque honore aliquo ingenuas artes, in primis illi erga poëtas ipsos, & eos omnes, qui studium ipsorum colunt, atque aliqua ratione expoliunt, praeclarè debent esse animati; atque id non tantum communis vtilitatis gratia, desiderioque illius vnà cum alijs voluptatis fruendae, quae maxima inde capi potest, verum etiam honoris, dignitatisque suae augendae causa: cum enim ipsi a fortuna ceteris omnibus bonis ornati sint, nulla alia re videntur egere, quae ad statum eorum cumulandum, beatumque vndique, ac florentem reddendum quicquam valeat, nisi voce poëtarum, quae memoriam eorum propaget, ac viuam semper, vegetamq; retineat; quae tamen res, cum tantopere illis optanda sit, ac paenè necessaria, si dignitatem suam tueri volunt, atque immortalitatis desiderio vllo tenentur, non tamen subitò, facileque ab illis paratur, nec prestò semper adest, quum vti volunt: antea enim curetur necesse est, ac sedulò ipsi conficiendae incumbatur: vèrum autem hoc esse, atque ita se prorsus rem habere, voce etiam illa peruulgata Magni illius Alexandri declaratur; qui, cum summis scriptoribus rerum suarum abundaret, Achillem tamen in Sigeo, vbi corpus illius conditum erat, fortunatum vocauit, qui suae virtutis praeconem Homerum nactus fuerit: ita enim significauit, se

statu

statu illo rerum suarum non omnino delectari, quia bono poëta careret, nec posse ingenio alius ullius eruditi hominis tantum nomen magni alicuius viri, quantum poëtae illustrari. Eadem igitur de causa tibi quoque alendus, & instruendus poëta est: cum enim domi, forisque honestè te gesseris, & vt ciuitatem legibus ornasti, ita etiam imperij fines longè propagasti, vel potius imperium ipsum, magna cum admiratione omnium, duplicasti, si alijs tuis eximijs bonis hoc etiam addideris, magis clarae, illustresque res tuae omnes erunt, atque in hoc etiam, quemadmodum in alijs rebus fecisti, non solum laudem, gloriamq; maiorum tuorum adaequabis: verum etiam longo interuallo superabis: illi namque, cum sapientia, opibusque praestiterint, litterarumque genus omne, atque artium honestissimarum amauerint, in hoc quoque satis felices fuerunt; & quosdam non malos sanè praecones laudum suarum obtinuerunt. Quis enim nescit, Marullum, Politianumq; in bonis valde poëtis enumerandos? nam Graecum illum hominem, qui Latina poëmata condidit; primusq; recentiorum sermonis huius alieni elegantiam, candoremq; vidit, ac summo studio coluit, domi patrui tui magni vixisse, ad ipsumque fructus ingenij sui misisse, exploratum est. De altero etiam illo dubitari non potest, quem ramus alter tuae stirpis protulit, atque, vt alumnum suum, fouit postea semper amanter, ac texit. In tãto autem numero honestissimarum familiarum: tantaque vbertate ingeniorum, hoc etiam nobilis & illustris in primis, Atestina domus, quam tu tibi affinitate coniunxisti, hac aetate consecuta est; vnde plurimum honoris, ac gloriae factis ipsius accessit, semperque magis celebrabitur. Quod si non paucae, ceteris rebus fortunatae ac clarae, ipsius expertes fuerunt, atque hac parte magnopere laborarunt: hoc bonum rarum est, nec omni homini, quamuis cupido ipsius, ceterisque fortunae bonis ornato, contigit, vt eo frui possit: tamquam enim a Deo Opt. Max. dono datur; naturaque ipsa conflatur: nec tamen non multum industria, studiumque prodest, & ars ipsa haec studia valde expolit, ac plurimum ipsis leporis, ac venustatis acquirit; quae causa impulit hunc doctissimum, & accuratissimum scriptorem, vt ipsam traderet, ac rationem praeclarum poëma, & ab omni labe vacuum, efficiendi demonstraret. Si igitur, quod te cotidie magis facturum confido, haec studia colueris (nam, quin iam hoc feceris, partemque aliquam tuarum curarum huc olim traduxeris, atque omni ratione nostros adolescentes excitaris, negari non potest) si inquam, haec studia colueris, & amatores ipsorum toto pectore complexus fueris, sine dubio haec vetus huius telluris laus renouabitur, florebuntque magnopere hic, vt olim fecere, studia poëtarum. Quod non temerè mihi videor posse affirmare, quia praeterita aetate, in qua non magnopere ipsa culta, & ornata sunt, tamen hi duo extitere, qui veteribus illis, tantopere laudatis, nostris poëtis non valde inferiores fuere; &, vt multi putant, si diutius vixissent, palmam profectò ipsis eripuissent; vt fortasse adhuc non desunt, qui vestigia ipsorum premant, ac sine dubio in hoc magnum nomen honoremque consecuti sint. Vt autem aliae res, quae a te solo ad ipsa ornanda valde apta, proficisci possunt, mirificè haec studia adiuuabunt, ita res tuae gestae materiam idoneam poëtis ad scribendum dabunt. Ego sanè, qui parum, aut nihil efficere valeo, quod ad ipsa promouenda valeat, tamen multum in hoc laboraui, ac naturam meam vici. atque ea praeterea de causa tibi hunc meum laborem dicaui (cui mea omnia, animumque ipsum, vnde hi fructus proueniunt, iampridem consecraui) vt te erga haec studia praeclarè animatum, magis adhuc inflammarem, & ad poëtas ornandos, ceterosque litteratos viros decorandos, quae propria laus est tuae familiae, incitarem. Vale, in optimisque tuis cogitationibus felix sis.

PETRVS VICTORIVS Lectori. S.



MAGNI semper honores habiti sunt poëtis; nec tempus vllum fuit, quo studium condendi carminis non extiterit, quantum è priscis litteris, vetereq; omni memoria licet suspicari: scripta namq; Hebraeorum, quae satis antiqua sunt, testantur, gentem eam admodum hac arte delectatam fuisse; in qua etiam non pauci apud eos magnopere floruerunt, summamq; inde laudem, ac gloriam reportarunt. Extitere postea Graeci, qui cum ceteros omnes mortales omni dote ingenij superarent, in studium & ipsi idem toto pectore incubuerunt; in primisque genus hoc orationis, pedibus quibusdam ligatum, coluerunt: neque enim tantum quae oblectare possent, ac suauitate quadam animos hominum permulcere, numeris quibusdam, versibusque complexi sunt, sed graues etiam materias, tristesque hoc tamquam condimenti quodam genere aspersenrunt.

Testantur

Testantur hoc, verumque esse declarant, Parmenidis, Xenophanis, Empedoclis opera, qui cum aut theologi, aut physici fuerint, subtiliter a se, optimeque cogitata hac ipsa oratione incluserunt. Vixerunt iisdem temporibus non pauci; ac multo plures ipsos aetate consecuti sunt, qui, cum veriorem materiam sui carminis cepissent, magisque aptam huic lepori, festiuitatique recipiendae, omnem operam industriamque suam in poëmatibus conficiendis consumpserunt. vt taceam, qui cunctos illos tempore antecessit, lumen eximium ingeniorum, fontemque omnis elegantiae, Homerum; de cuius summa virtute, naturaeq; diuinitate cum omnes consentiant, reliqua ipsius omnia valde incerta, & obscura sunt: neque enim omnino compertum est, aut qua aetate vixerit, aut vbi natus sit, aut quod denique praestitit, naturae ne ipsius vi, an arte, doctrinaque praestiterit. Aeschylus autem in primis, qui & philosophus erat, & in omni suo facto, vitaque amplitudinem ac dignitatem colebat, grande argumentum sectatus est, tragoediaeque scribendae se totum dedit, quam cum vndique rudem, & incohoatam accepisset, pluribus rebus ornauit, ac magnopere studio suo expoliuit. Huic successere Sophocles, atque Euripides, qui in eadem scena magna cum laude versati sunt, ac siquid illic desiderari poterat, cura, diligentiaque sua addidere. Non enumerabo nunc, qui aetate illa in eodem studio vixerunt, quamuis longe diuersa genera poëmatis amauerint: aliique musis se totos dicauerint. Et sanè cum mecum diligenter cogito, menteque, quae fuerit vita eorum, qui tunc Athenis aetatem degebant, reuoluo, fortunatos illos, beatosque fuisse iudico, quibus cotidie liceret aliquod specimen ingenij gustare, eodemque tempore sincera aliqua voluptate se vndique explere, & mores simul, vitamque ab omni labe, culpaque emendare: in ea enim praecipuè vrbe, domo profecto quadam Musarum, florebant & studia reliqua doctrinae, & haec in primis elegans, & polito homine digna, disciplina. Quare rectè existimatur amplus ille grandisque poëta dixisse, nec sine causa tantum huic ciuitati praeclarisque ipsius institutis tribuisse, qui affirmauit Athenas Graeciae Graeciam esse; quod vt vniuersa Graecia cunctae Barbariae praestaret, ita haec vna Graeciae ciuitas reliquas omnes eius gentis ciuitates dignitate, ac gloria superaret. Non opus est nunc accuratè docere, quanto studio Athenienses partus optimorum ingeniorum fouerent; quibusque, quasi condimentis quibusdam, hunc suauem etiam sua sponte cibum animorum concinnarent: cum potius in hac re quibusdam aliquando visi sint plus quàm oportet, fecisse, iustamque ipsius mensuram transiluisse; qui fortasse falsò senserunt, nec quantum boni inde capi posset, siquis verè existimet, cognouerunt: cantus enim quidam musicaeque artis lepores, vt magna voluptate aures afficiunt, & ea quidem pura, ac sincera, ita & animis moderantur, & motus ipsorum turbidos extinguunt; vt non sine summo consilio illi dicti sint a grauissimis, sapientissimisque viris magnam vim habere ad veteres mores retinendos, statumque ciuitatis optimum conseruandum: nam quanto facilius irrepant in pectora hominum, quae festiuitatibus his commendata fuerint, vel potius hoc eximio bono ornata, neminem arbitror ignorare: quantum verò studium veteres poëtae adhibere soliti sint, vt vitae hominum prodessent, exemploque aliorum, quos tamquam imaginem quandam magnarum virtutum, aut ingentium vitiorum effingerent, nos expolirent, & ab omni culpa reuocarent, exploratum est: neque enim illi, si finem alium suorum laborum habuissent, tantopere probati fuissent; nec adolescentes ipsi voluntate parentum, consilioque eorum, qui tenerae illi aetati praesunt, omne illud tempus in illis & diligenter legendis, & ad verbum ediscendis consumpsissent. quare existimari debent, huic etiam parti doctissimi viri prouidisse, & eos potissimum numeros, modosque elegisse, qui & rebus illis, quas canerent, mirificè conuenirent, & animos etiam nostros ab omni labe, maculaque purgarent. Quos etiam sumptus nobilis illa ac generosa ciuitas in scena ornanda sustinerет, & quanto artificio res eas, quae illic agerentur, referendas curaret, nemini dubium est: nam scripta etiam epicorum, quibus in theatro locus eodem pacto vt tragicis, comiciique non erat, non carebant ornatu, nec vllo modo destituta, impolitaque manebant: ad lyram namque antiquitus illa canebantur, & certos quosdam summo studio instructos, atque omni cultu corporis expolitos, quos ῥαψῳδοὺς vocabant, habebant. De melicis verò; grandioribusque illis poëtis, qui dithyrambici dicebantur, nihil opus est disputare: his enim poëmatibus exornandis praecipuè musica inuenta erat; magnamque in primis coniunctionem illa, cum hac arte habebant. Nec existimare debemus tam eruditam, optimisque legibus institutam ciuitatem, aures patefacturam fuisse poëtis, nisi ex illorum studio fructus magnos capi posse intellexisset: si namque maius aliquod incommodum ex lectione illorum nasci plerunque cognouisset, longe illam a se voluptatem protinus exturbasset: quis enim est verior fructus rerum secundarum, aut qua alia in re melius tranquillis temporibus homines acquiescunt? sine studio namque aliquo, relaxationeque quapiam animorum nullo

modo

modo vita traduceretur. Sed Romana etiam respublica, quae gens granis in primis, & seuera fuit; duramque admodum, atque asperam vitam diu coluit, quippe cum in militaribus laboribus tota occupata foret, cito haec studia recepit; poëtasque in magno honore, ac pretio habuit; quod studium in tam nobili ciuitate, & quae imperium in omnes gentes haberet, tantopere creuit, vt quemadmodum cetera bona eò comportata fuisse ex omni orbe terrarum videbantur, ita quoque ipsum, relictis veteribus, suisque sedibus, confluxisse in eam vrbem non sine causa existimaretur. Statim igitur illic orti sunt Enuij, Pacuoij, Accij, qui tragoedias scriberent; grandeque hoc poëma magnificè explicarent; sententiarumque amplitudinem, cum granditate verborum, stiloque sublimiore copularent: nec tamen eodem tempore scena altera destituta fuit, ac sine honore vllo, dignitateque iacuit: extitere namque lepida ingenia, qoae ipsum freqnentarent; atque ita demum teouem illam materiam colereur, atque omni suauitate expolirent, vt non paeniteret grauem illum populum, & gloria vndique, magnitudineque rerum gestarum florentem, in theatro sedere, atque aures vocibus comicorum, iocisque praebere: Ij autem fuere Caecilius, Trabea, Afranius, alijque complures, in quibus Plautus, Terentiusque summum locum tenuere; cum eorum alter facetijs, salibusque mirificè animos eorum oblectaret: alter vero, seoeritate, singularumque naturarum proprietate, a se mirabilem in modum expressa; rerumque ipsarum prudenti constitutione, eosdem captaret. non defuerunt etiam ipsis, qui reliqua genera poëmatum adumbrarent; & si parem in illis laudem Latini cum Graecis primis temporibus coosequi non potuere: nam apud illos quoque postea uati sunt, qui doctrina, ac studio non paruo in ea genera adhibito, non multum Graecis cederent, nec valde inferiores ipsis laude ac gloria forent; quamuis, vt verum fateamut, natura ipsa Graecos illos diuinos poëtas, suo quosque, in genere primos, videatur informasse: ars vero & diligentia nostros potius expolisse; qui sanè tantum in ea re progressi sont; plus minusve honoris, commendationisque acquisiuerunt, quantum ad illos propius accesserunt: meliorésve, aut deteriores eorum imitatores extiterunt. Cum autem in principe omnium ciuitate haec studia florerent, & quae tamqoam mater ceterarum vrbium foret, paulatim illa in municipia, coloniasque mauarunt, ac per omnem Italiam spargi, disseminarique coeperunt; & eadem de causa etiam in prouincias transierunt; quibus omnibus in locis vehementer colebantur, summoque in honore erant. Huius vero rei signum est, ac satis quidem illud certum & exploratum, quod cuoctae illae ciuitates theatra aedificarant, quorum vestigia multa manent adhuc, vel potius non paucis in locis adeo integra, & ab omni temporis iniuria conseruata sunt, vt certo intelligatur, cogitasse illos operis ipsius, ac materiae firmitate naturam ipsam vincere, quae vt noua aliqua semper gignit, ac procreat, ita vetera, factaque cuncta conficit, atque consumit: voluerant autem illi praestò sibi semper facultatem omnem esse huius voluptatis fruendae, atque omnia prompta, parataque manere, quae ipsam adiuuarent, atque omni re vndique ornatam, instructamque redderent. Sed non tam fortasse his obfuit vetustas ipsa; iniuriaeque, quae nasconrur ab ijs rebus, quae in propinquo telluri hoc caelo fiunt, quàm humana vis, impetusque mortalium; qui alia mente vsi, longeque diuersum consilium secuti, illa euerterunt, quae sedulo maiores, magnisque sumptibus factis fabricarant. quae causa etiam, vt arbitror, fuit, vt optimorum ingeniorom monimenta, quibus illa seruiebant, eodem fato vterentur, & ipsa quoque miserabiliter extinguerentur. Vnde pauca illorum ad nos peruenerunt; praesertimq; apud Graecos nouae comoediae penitus interierunt, vt quae tenerae esse, & posse mores iuuenum corrumpere existimarentur. Cum tamen contrariae rei efficiendae illae iuuentae forent, & ipsius certè praestandae magnam porestatem haberent. Sed Cicero quoque vtilitatem huius poëmatis magnopere praedicauit, qui testimonio veteris grammatici, comoediam imitationem vitae, speculum consuetudinis, imaginem veritatis vocauit: & Plutarchus praeterea; optimus huius rei existimator, vitaeque coltor tristissimus, eximiè ipsam celebrauit, cum Menandri fabolas commendaret, ac quot fructos ex illius ingenio tenero adhuc prodijssent: adolescens enim ille mortous est, significaret. Nam Socratem, Xeoocratem, Zenonem, seuerissimos quosque philosophos, in theatrum venire solitos, litteris mandatum est. Animus sanè illorum, qui ipsa tollenda curarunt, reprehendi non debet: prodesse namque humanae vitae voluerunt: consilium fortasse non omnino sapiens fuit: quod enim nocere tantum consueuit. nec boni quicquam vmquam gignere potest, id funditus excideodom est, atque omnes eius fibrae sine dubio elidendae: contra autem, quod mixtum est, & quasi è duabus maximè contrarijs rebus temperatum, quarum alterae detrimentosae sunt: alterae verò vtiles, qoales ferè omnes res in hac nostra vita sunt; neq; enim purae sinceraeque illae vllo pacto sunt, ipsae nullo modo videntur extirpandae, ne vnà cum malo, bono etiam priuemur: potius enim via aliqua, ratioque est excogitanda,

qua

qua vitium illarum conteratur: commodum autem, bonumque, quod inde capitur, abnegatur. vnde factum illud Lycurgi, stulti atque importuni regis, meritò insimulatur, atque ab omnibus irrisum semper est atque exagitatum; qui cum vidisset, quibusdam, qui ipso vsi fuerant immoderate, vinum aliquid nocuisse, subitò vites excidi iussit, ac stirpem illam mitem, vnde tot bona ad humanum genus perueniunt, quantum in ipso fuit, saeuitia sua, magnoque opinionis errore obtruncauit. eadem igitur ratio fuit eorum, qui fabulas poëtarum, suauissimum pastum animorum, magnumque ornatum rerum secundarum, deleuerunt; ac paruo spatio temporis fructus magnorum ingeniorum, qui valde vtiles erant alijs ingenijs excolendis, ac quicquid denique ad eos expoliendos pertinebat, perdiderunt. Quare non parum fortasse in illos quadraret, quod Spartiates quidam in Philippum Macedonem, illum Alexandri patrem, fertur dixisse: cum enim Lacedaemonem nuntius venisset, Olynthum eum euertisse, atque in nobilem, ac copiosam Graecorum vrbem rabiem omnem suam exercuisse, inquit, regem eum aequalis illi vrbis condendae facultatem numquàm habiturum. Sed vetus hoc incommodum, & quod longinquitate temporis paenè tenebris inuolutum est, amplius non deploremus; optemus potius, ne huiuscemodi aliquid in mentem veniat nostri seculi principibus, ac maturiore consilio in deliberatione omni de hac re, vtantur. Vt, siquando etiam duri quidam ac paenè agrestes, siue qui tristitia hac sua commendari velint, huiuscemodi aliquid suaserint, consilia ipsorum mala vafraque contemnant, ac nullo modo Musis bellum indicant: cum enim vita nostra, malis multis ac molestijs vndique cincta, aliqua egeat oblectatione, nec continenter versari possit in laboribus, requietemque nullam capere tantarum defatigationum, quae remissio animi honestior est, ac magis probo viro, liberaliterque educato digna? Nam imbecilla aetas, & quae nullo pacto voluptate diutius carere potest, nisi in animi voluptatibus aliquibus occupatur, corpori se totam tradit, atque illius cupiditatibus explendis ardenter incumbit; vt vitam ita degere videatur magis beluae alicuius, quàm hominis propriam: quia neglecta meliore parte sui, deteriori seruit, rationemq; appetitui patitur obtemperare. Praetereo fructum illum, qui maximus ex hoc studio percipi potest, de quo supra disputatum est: qua enim alia re magis ad virtutem colendam adolescentes, quàm vocibus poëtarum inflammantur? aut quomodo illi magis a vitijs reuocantur, turpitudinemque eorum propè oculis intuentur, quàm spectatis, & tamquàm ante pedes positis exemplis illarum rerum, quae summo consilio a poëtis, ea de causa, describuntur? Nec Platonis auctoritas, quominus poëtas diligamus, studiumque ipsorum toto pectore colamus, debet nobis obstare; qui putatur non valde amicus ipsis fuisse. quippe cum ducem eorum optimum è rep. illa, quam finxit, quamuis ornatum vndique, ac summo quoque honore affectum, eduxerit, atque exterminarit, vt qui crederet sententijs ipsius quibusdam, totaque demum ratione illa, infici multum, atque deprauari mores hominum eorum, quos suo quodam, ac nouo modo institutos, illic viuere voluit; ac si id facerent, plenè, perfecteq; beatos futuros existimauit: ipse namque perspicitur magnopere hac arte delectatus fuisse, sermonesque ipsius eruditissimi, atque politissimi referti sunt vocibus poëtarum: accurati vero eiusdem interpretes longè aliud ipsum sensisse arbitrantur, nec minus aliquid vmquam cogitasse, quàm Homeri dignitatem violare, quem admirabatur, ac cum aliquam eius rei occasionem nactus erat, libenter ornabat, ac summa virtute praeditum esse affirmabat: ita demum illi purgare conantur hoc crimen, tamquam nullam maiorem maculam doctori suo, auctorique vitae, inuri posse existimarint; nec alia vlla re tantum dignitatem illius, existimationemque laedi ac labefactari, quàm si crederetur ille poëtam eum insectatus fuisse, quem ceteri omnes iure optimo colerent ac venerarentur. Quod si alia nulla ratione auctoritatem Platonis poterimus sustinere, opponemus ipsi Democritum, magnum illum physicum, & qui de hoc etiam praeclarè potuit iudicare: ipse namque mirificè Homerum celebrauit, scripsitque ipsum; quae verba adhuc eius illustri loco posita leguntur, cum diuinam naturam nactus esset, ope ipsius ornatum illum variorum carminum potuisse fabricare; vt qui putaret sine diuino caelestique ingenio, nullo modo potuisse ipsum, adeo pulchra, sapientiaeque plena carmina conficere: nam eundem etiam, quod simile huic est, sine quodam afflatu furoris negasse quemquam poëtam magnum esse posse, Cicero testatus est: magnam autem vim apud me habet ad Homeri virtutem perspiciendam, & quasi ante oculos mihi collocandam, cum cogito, virum illum ipso contentum fuisse, ac nihil amplius in ea re desiderasse, cui vnus hic mundus satis non fuit, sed innumerabiles, vel infinitos potius, mente animoque peragrauit. Hanc igitur artem, tantopere generi humano vtilem, cum ipsum valde probaret, & quantos fructus ferre posset, praeclarè videret, iudicio suo ac cognitione multa pulcherrimarum rerum ornare voluit Aristoteles: simulque, quae ipsius tractandae optima ratio esset, amatoribus illius indicare; gratiaeque mul-

tum

tum ipsi, ac dignitatis aduersus eos, qui eam non magnopere diligerent, conciliare: etiam non deerant etiam, qui, eam colentes, in aliqua re, ignoratione ducti, peccarent; quos corrigere, atque in veram viam reducere, rectum esse existimauit. Quod siquis hoc vnquam efficere eximiè potuit, ille in primis, vel potius vnus omnium mortalium, huic rei praestandae idoneus fuit: & quia quae laudi, aut vitio poëtis darentur, longo tempore Athenis obseruat: & quia ingenium id, iudiciumque habebat, quod metiri res omnes facilè valeret; veramque illarum formam cerneret, atque alijs etiam, qui cupiditate ipsarum capti forent, demonstraret. Semper verò eum studium hoc amasse multis modis intelligitur, in quibus hoc etiam non paruum animi ipsius erga illud indicium est; quod scripta sua omnia testimonijs poëtarum refersit, saepeque verum esse, quod sentit quacunque de re, auctoritate ipsorum comprobauit. Valet etiam plurimum ad idem declarandum, quod cum a patre ipsius, prudentissimo rege, Alexandrum suscepisset instituendum, & omni eleganti doctrina, &, quae tantae spei puero conueniret, expoliendum, Homerum in primis illi proposuit, ingeniumque ipsius in virtutibus eius summi poëtae contemplandis exercuit: cum enim alterum Homeri opus ab ingenioso viro, ac multum in hac re vidente, vocatum sit pulchrum humanae vitae speculum; quis non fateatur, imaginem magnanimi viri, ac fortissimi regis Iliade expressam esse, nec potuisse optimum, sapientissimumque praeceptorem verius illum informare; & simulachrum eius vitae, quam sequi postea ipsum oporteret, ante oculos illi melius collocare, quàm si monstrasset ei Achillis virtutes, artificiumque poëtae docuisset in illo heroe fingendo, ceterisque principibus Graecorum copiarum, & ipsis clarissimis viris, exprimendis? Inde autem natus est admirabilis ille amor magni illius regis erga magnum eum poëtam, quem multis modis significauit, ac nullo tempore passus est minui suo in pectore, atque extenuari; quod mirari non debemus, cum in animum eius tenerum singulares virtutes, incredibilemque industriam huius diuinissimi poëtae acutissimus magister studiosè, & quanta maximè diligentia posset, insevisset. Nam Alexandrum postea, virum factum, militarisque disciplinae vsu etiam valde peritum, Iliadem bellicae virtutis viaticum existimasse semper, atque appellasse, ab ijs, qui res ipsius gestas scripserunt, comitesque itinerum eius fuerunt, litteris proditum est. Eundem etiam Achillis facta magnopere admiratum fuisse, è numeroque heroum omnium plurimum illum amasse, testatur honos, quem cineri ipsius atque ossibus habuit. Cum enim, bellum illaturus regi Persarum, Ilium venisset, vel, vt alij volunt, in Sigeum; illicque Mineruae hostias immolasset, simulque heroas, re diuina illis facta, sibi propicios reddidisset, columellam super tumulum Achillis stantem, vnxit vnguentis, nudusque vnà cum sodalibus suis circum ipsam cucurrit, coronaque illic imposita beatum Achillem praedicauit, quod duo illa multum peruagata; & quae paucis admodum in vita contigere, consecutus esset. Confecisse praeterea Aristotelem libros non paucos Homericarum quaestionum, memoriae a veteribus proditum est, quemadmodum etiam separatim cum tragoediam ornasse, omneque demum hoc studium alijs quoque scriptionibus suis illustrasse. Incubuit igitur ille in hanc rem toto animo, atque, vt existimare licet, quod conatus est, absoluit, cumulateque perfecit: omnesque partes poëtices subtiliter pertractauit. Cum autem dicendi etiam studium expolisset, atque ad intimas ipsius partes acie ingenij sui penetrasset, magistrosque demum illius, artem, quam profitebantur, docuisset, eadem naturae diuinitate quid boni, malique in hac ipsa committi possit, declarauit; in quo etiam plus ne, an minus laborarit, non facile affirmarim. Nam, cum illic plures habuerit, qui ante ipsum in id opus incubuerint, doctoresque illius studij, vt potuerunt, extiterint, hanc contra artem primum ipsum aggressum fuisse iudico: neque enim vlli memorantur, qui id efficere tentarint: vt post Aristotelem etiam, qui aliquid ipsi addiderint, multumque in eo progressi sint, minime feruntur. Non falsò etiam fortasse putaret, qui crederet, hunc doctissimi viri laborem magis profuisse ad scripta veterum poëtarum iudicanda; virtutesque, ac vitia illorum intelligenda, quàm nouum aliquem, qui in eo studio cum laude versatus sit, informasse, & perfectum vndique, atque absolutum reddidisse: neque tamen id auctoris ipsius culpa factum est: sed vitio potius eorum temporum, quae, postquam ille editus ac diuulgatus est, Athenis, reliquaque in Graecia, consecuta sunt: ita enim omnia Macedonum armis, intestinisque malis illic perturbata sunt, vt vetera instituta Athenienses dimiserint, ac nouos mores, miserae illi fortunae conuenientes, paulatim didicerint: otij vero, ac pacis haec studia socia sunt, florentibusque rebus gentis alicuius ac populi, non tantùm tranquillis temporibus, maxime frequentantur. Romani autem poëtae ad praecepta haec, nisi fallor, non multum aures patefecere; neque auctoritatem huius summi doctoris in studio suo secuti magnopere fuere: tragici namq;, ac comici totos se ad fabulas Graecas vertendas dederunt, nec noua multa argumenta studiose finxerunt. Epico vero carmini colendo apti in pri-

mis, vt arbitror, Lucretius, Catullusque fuissent, si eorum alter veriorem materiam cepisset, in qua versibus complectenda ingenium exerceret; alter vero longiorem aetatem vixisset, cum iuuenis adhuc tale specimen huius poëmatis dederit, vt non male de ipso hue ariolari possimus: ambo autem magnis ingenijs praediti fuere; ijsque luminibus poëmata illa sua refersere, vt si toto pectore in hoc amplum argumentum incubuissent, nullo negotio pares illi tractando, omnique virtute cumulando, futuri fuisse intelligantur: nam quanta in vtroque fuerit facultas scribendi, elegantiaque orationis, cum ea aetate vixissent, qua maximè Latinus sermo purus, sincerusque esset, quid attinet disputare? Successit his Virgilius, non magno sanè spatio temporis interiecto: sed, quo grauia in primis mala, atrociaque exorta sint, & quae, vt veterem statum eius ciuitatis labefactarunt, ac paenè Romanum imperium euerterunt, ita Latinum sermonem, extincta omni nobilitate, totum inquinarunt, & antiquum omnem lepôrem ei eripuerunt, hic igitur, cum idoneam materiam, propriamque eius carminis sumpsisset, plurimum ipsam studio diligentiaque sua exornauit; ac quod arte iudicioque praestari potuit, egregiè perfecit, atque cumulauit: nam & Homerum ducem sibi proposuit, ipsumque omni in parte sui poëmatis accuratè expressit, vel, vt quidam volunt, potius expilauit; quin certè tamquam apis quaedam, singulos eius flores, vt tragicorum etiam, reliquorumque optimorum, & Graecorum, & Latinorum poëtarum lustrauerit; indeque suauissimum mel confecerit, dubitari non potest. Sed tamen hic magnus, & qui studio illo suo, curaque adiutus, primum facilè locum inter suos sibi vendicarit, ac iudicio multorum cum Homero etiam de primo loco ac palma concertarit. Sed vt ad opus Aristoteleum, artemque hanc redeam, iacuit diu ipsa, & paenè vndique tenebris oppressa atque extincta fuit; quippe cum è tribus libris, primus tantum in vita relictus sit; reliqui autem duo, qui consequebantur, interierint, nec vestigium eorum vllum restiterit: nam ad hunc numerum librorum, quos scripserit de hac arte, peruenisse Aristotelem, testimonijs veterum auctorum perspicitur: & Plutarchus enim in Homeri vita tertij libri mentionem fecit, non longè a principio eius benè longae scriptionis, vbi de origine eius poëtae disputat, ac quid de re illa memoriae prodiderit Aristoteles, diligenter commemorat. Sed etiam Laertius in Socratis vita narrat, Aristotelem in III. lib. περὶ ποιητῶν, dixisse optimo illi viro sedulò aduersatos fuisse Antilochum Lemnium, & Antiphontem interpretem portentorum. Praeterea ipsemet in VIII. libro de optimo statu reip. testatur, se accuratè, copioseque disputasse de purgatione perturbationum in his, quae scripsit de poëtica; nec non & in primo itidem, & in III. libro de arte dicendi exponit, se de facetijs, omnique ipsarum specie seorsum disseruisse in ijsdem de poëtica scriptis; quarum rerum vix vmbra quaedam nunc reperitur in hoc libro, quem in manibus habemus; praeterquam quod nullo modo verisimile est, ipsum, accuratum in primis doctorem, multas partes huius operis neglecturum fuisse, & eas quidem non paruas; imperfectumque demum id, atque inchoatum reliquisse: aut enim non attingendum id fuit, aut postquam manus illi admouisset, partesque ipsius aliquas accurate persecutus esset, reliquas etiam expolire debuit, propositumque suum ad exitum perducere: nam, quin statim in principio huius operis comoediam appellarit, ipsamque ornandam sibi proposuerit, dubitari non potest: quomodo igitur ipsam, si opus plenum, integrumque esset, omittere potuit? Vtinam potius hunc vnum librum, qui restitit, totum, integrumque esse affirmare possemus, vt scriptionem hanc ipsam mancam, debilemque esse asseuerare non timemus. Neque tamen ob id minus nobis gratum, acceptumque hoc, quod tenemus, esse debet: cum enim ipsum è magna quadam procella, naufragioque saluum sit, videtur, a nobis ea de causa magis custodiri, ornarique debere; praeterquam quod ita multa praecepta in ipso continentur, disputationesq; tam acutae, & poëtae informando necessariae illic existunt, vt omnis opera in eo diligenter legendo bene collocetur, fructusque sine dubio maximus inde capiatur. Sed, vt significaui, iacebat hoc praeclarum opus, nec aliquos adhuc acres sui amatores nactum fuerat: quamuis enim formis excusum iam, diuulgatumque foret, Georgiusq; Valla in Latinum sermonem ipsum vertere conatus esset, non tamen adhuc, quia nulla magna diligentia in eo illustrando adhibita fuerat, in vsu, honoreque vllo erat; cum constet, eruditissimos etiam viros, qui omnem aetatem in humanioribus ijs litteris expoliendis consumpserunt, accuratè ipsum non legisse; neque inde vmquam testimonia vlla citasse. Exortus postea est Alexander Paccius, ciuis meus, qui studio praeterea hoc ipso vehementer tenebatur, ac tragoediam etiam quandam, inuento nouo genere versus, nostro patrioque sermone conscripsit, vt plures etiam è Graecis poëtis, non sine laude, & industria multa, partim eodem nostro, partim Latino sermone expressit: ille igitur ita acriter hoc opus amauit, vt semper in manibus illud haberet; ac de nulla re magis cum hominibus doctis, versatisque in scriptis huius philosophi loqueretur. Quare cum incensus desiderio ipsius esset, ac nulli labori

parceret, vt eum adiuuaret, cum antiquis libris, cuius rei potestatem magnam nacta est, cum gratia apud Clementem VII. Pont. Max. floreret, peruulgatam scripturam contulit, & multos sine dubio locos emendauit. Sed etiam, cum idem arderet studijs omnis elegantis doctrinae; in primisque, vt traditum est, artem hanc coleret ac frequentaret, vt magis familiarem sibi hunc librum redderet, singulasque sententias accuratè ponderaret, in Latinum sermonem ipsum vertere aggressus est; nec tamen plenè, quod animo contendebat, effecit: conatui enim illi egregio mors obuiam ijt, ac singulare bonum, quod inde nasci potuit, fregit ac disturbauit. inchoatus igitur, imperfectusque labor ille honesti ac probi viri exijt; nec tamen non studia aliorum non parum excitauit. In idem opus non multo post Franciscus Robertellus toto pectore incubuit; qui & annis, & eruditione florens, consumptis in tam praeclaro, arduoque opere plurimis vigilijs, hunc librum primus scriptis suis illustrauit, plurimumque caliginis inde sustulit atque dissipauit; nec non ope antiquorum librorum, non nullas praeterea ex eo maculas deleuit, atque exturbauit; cum enim multa ille legisset, fabulasque omnes omnium poëtarum diligenter versasset, ac sedulo in primis Graecos scriptores, in quibus varia, multiplexque doctrina existit, volutasset, bene paratus in hanc palaestram venit; quare non sine causa, magnam inde laudem, gloriamque reportauit. Descendit statim in eandem arenam egregiè & ipse alia parte ornatus, ac scientia omni subtili comitatus, Vincentius Madius; qui cum aetatem omnem in grauioribus libris einsdem auctoris contriuisset, atque in celeberrimis gymnasijs scripta ipsius interpretatus esset, laborem etiam hunc viribus suis indignum non existimauit, atque in eo sustinendo omne ingenij sui robur contendit; hic & singulas sententias diligenter examinauit, ac quae obstare illic; pugnareque inter se videbantur, cognouit, adhibitaque diligentia plurima nodos plures dissoluit, atque extricauit, &, ne longior in laudibus ipsius persequendis sine vlla necessitate sim, quippe cum liber ipse, plenus eruditionis ac diligentiae, in manibus sit, vtilem valde operam suam in hoc praebuit, atque collocauit. Sed nescio quo pacto ego, dum hos verè ornaui, & quantopere ad hoc munus obeundum instructi accesserint, significaui, errorem animi mei magis indicaui; qui non ita fortasse idoneus huic operi, neque par tanto oneri sustinendo, tamen illud suscepi, & quasi cum illis contendere voluisse, possum existimari; a qua sanè mente, consilioque longè semper afui, ac quiduis aliud magis animo meo cogitaui; quod sanè verum esse, atque ita prorsus se habere, res ipsa, vt arbitror, ratioque, quam in hac scriptione mea secutus sum, declarabit; meque omni huius turpissimi criminis suspicione liberabit. Sed, vt rationem mei consilij aperiam, ac quid denique me, vt tam erumnoso nauigarem salo, impulerit, studium id fuit iuuandi, & amor erga hunc optimum scriptorem incredibilis; quum enim olim diligenter libros eius de arte dicendi legi, ac studio, vigilijsq; meis quantum potui illustraui, eodem tempore hunc etiam libellum, non valde alienum ab eo argumento, accuratè versaui, & cum ipsius obscuritatem animaduertissem, ac quàm malè ille a vetustate tractatus fuisset, cognouissem, aliquid lucis ipsi adportare, plagasque non nullas aliquando eiusdem sanare mihi videbar, cumque diutius in hac mente fuissem, coepi sperare, si id facere perrexissem, tempore futurum esse, vt adiumento alicui ad eum intelligendum ijs, qui non tantum in eo laborassent, futurus essem. Quod vero falli in hoc, decipique magnopere potuerim, admirandum non est, cum nihil tam difficile omni homini sit, quàm scire, qui sit, ac quid praestare possit, videre. hoc igitur fortasse mihi fraudi fuit, ac quod primò, si totum mihi propositum fuisset, meritò me perturbasset, atque ab eo conatu penitus abduxisset, paulatim susceptum, non tam arduum, laboriosumque mihi visum est. Sed his omnibus rebus nunc relictis, ignosci arbitror oportere illis, qui desiderio iuuandi ceteros capti, splendoreque laudis occaecati, maius aliquod onus suscipiunt, quàm vires eorum valeant sustinere. hanc igitur mihi quoque veniam dari rogo; praesertim si liuor nullus, obtrectatioque in hoc meo labore apparebit; quarum rerum vmbram omnem, speciemque, vt illae (nisi fortasse nimis mihi placeo) ab animo meo absunt, ita inde delere, ac funditus extinguere conatus sum. Accesserunt postea preces amicorum, assiduaeque ipsorum voces, vt quicquid & ipse inuenissem ad hoc studium illustrandum aptum, diuulgarem, & cum amatoribus ipsius maximis communicarem: ego enim, vt timidè semper ac pedetentim ad hoc opus accessi, & in singulis ipsius partibus multum haesitaui, ita ad extremum hoc consilium capiendum valde cohorrui, & tamquam scopulum aliquem prolationem in medium mearum harum vigiliarum reformidaui. Nam, quin cupidi ipsius multi inuenirentur, numquam dubitaui: neque enim contingit hic, quod in altero illo studio, arteque dicendi vsu venit, vt in liberis tantum ciuitatibus ei locus sit, vigeatque solum tranquillo statu reipublicae, atque omni strepitu belli procul fugato: cum enim & illic maximè floreat, ac

ſecundis ipſarum rebus magnopere delectetur, gratum tamen eſt regibus, honoreſque ac praemia magna adipiſcitur ab opulentiſſimis quibuſque hominibus; idemque rerum aduerſarum ſolacium ac perfugium magnum eſt. Quis enim neſcit Aeſchylo ab Hierone Siculo maximos honores habitos eſſe? qui cum Athenis diſceſſiſſet, exiſtimans ſe ignominia notatum, quod ipſi ſeni adoleſcentem Sophoclem, qui tum primum in ſcenam venerat, delecti iudices antepoſuiſſent, eumque victorem illius certaminis ſententijs ſuis declaraſſent, in eam potiſſimum tellurem ſe contulit, tyrannnque illi mirificè gratus & acceptus fuit; vnde ſtatim praeclarum ipſius factum, beneficiumqne in illos homines maximum ingenio ſuo celebrauit: condebat enim Hieron tunc Aetnam vrbem; vnde poëta ille, argumentum hoc ſui carminis fecit, fabulamque eo nomine dncuir, qua & auctorem eius beneficij ornauir, & hominibus, qui illic viuerent, beatam viram ominatus eſt. Apud Archelaum etiam Macedonem vixiſſe multum Euripidem, notum eſt, qui rex tam benignus in eum poëtam fuiſſe fertur, & tam ſaepe maxima pecnnia, muneribuſque ampliſſimis eum ornaſſe, vt magnum ſane pondus auti aliquando Euripides magno animo recuſaret; atque in eo contra preces ipſius perſtiterit, aliquandn totam illam pecuniam ſodalibus iuis neceſſarijſque Athenas miſerit, ne animum regis erga ſe penitus videretur repudiare. Nam Menandrum etiam, qni alteram ſcenam coluit, a Ptolomaeo primo Aegypti rege magnis propoſitis donis euocatum fuiſſe, memntiae proditum eſt. Sed alia plurima, ſi maiore confirmatione res egeret, exempla occurrerent; nec ſolum vetera, verum etiam noua, magiſque huic ipſi aetati propinqua, quamuis negari nnn poſſit, quin haec rariora ſint, vt propter miſera etiam, & valde calamitoſa ſuperiora tempnra, non ita multi fuere, qui huic laudi toto animo incumberent, quamuis non penitus illa vmquam extincta ſit, cum in aliqua ſemper gente omni aetate aliqui extiterint, qui vt potuere tunc ſtudia haec colerent, atque amarent. In quo eriam verè patria haec nnſtra glnriari poteſt, quae ingenia illa tulit, quae prima hanc laudem renouarent, atque omnibus alijs, qui aliquid ipſius lingua ſcripſiſſent, lnngn interuallo praeſtarent: ij autem fuere, vt vno omnium conſenſu patet, Dantes, ac Petrarcha, qui inter alios eius ſeculi poëtas, tamquam lumen aliquod emicuernnt: eorum verò alter, aetate prior, & amplitudine argnmenti maior, & cognitione omnium ſcientiarum illuſtrior, poëma confecit, ſtuporis plenum, & diuinitate multa refertum. Quod ſi aliquem inferiore aetate natura armauit, ac ſiquis ſe ad ſcribendum diuino ſpiritu afflatus contulit, hic profectò is fuit: neque enim humania viribus nixa mens vlla, quae vidit ipſe, &, vt nos videremus, effecit, potuiſſet vmquam contemplari. Qui ſucceſſit aurem illi, cum minnrem materiam ſumpſerit: eſt enim Petrarchae poëſis, vt de Anacreonte illn Teio, Cicero memnriae mandauit, tota amatoria; multum tamen ipſi dignitatis attulit, honeſteque in primis atque ample teneras illas res, ac molles pertractauit, cum contra Graecus ille & turpiorem amorem celebrarit, & vini plenum, temulentiaeqne poëma condiderit: ita ſe demum noſter, in eo opere geſſit, vt nihil in eo videatur poſſe deſiderari, quod ad argumentum illud nrnandum, atque omni laude cumulandum faciat. Cum igitur elegans hoc ſtudium tantum adiumenti ceperit a noſtris hominibus; nec tantum inuenti ſint apud nos, qni magnificè, praeclareque ipſum coluerint, ſed etiam palmam ex eo tulerint, cur non debui & ipſe, ſiquid opis ipſi afferre poſſem, valde cnnari, & cum eximium carmen ſcribere non valeam; nec etiam fortaſſe rectè id faciendi rationem alijs tradere, eum ſaltem, qui ſummo ingenio praeditus hoc fecit, artemque hanc docuit, atque omni eleganti ſupellectile locupletauit, ſcriptis meis adiuuare; & praecepta, quae dedit, vetuſtate ipſa, & praeterea alijs malis corrupta multum, atque obſcurata, ſedulitate mea illuſtrare? Cum autem nunc explicationem huius libri, finem mei laboris eſſe ſtatuerim, habeam ramen inſtituta quaedam alia, quae valeant aliquid ad artem hanc ipſam ornandam, commodiore tempore illa diuulgabo, vt nulla re, qua poſſim, deſinam ipſam expolire; ſi modo id, quod conatus ſum, vllam in partem efficere potui, atque praeſtare. Vt autem omnes ingenij mei vires contendi in ſingulis ſententijs explanandis, ita diligentiae plurimum, ſtudijque adhibui in antiquis exemplaribus cnnquirendis; cumque omnes, quae apud nos ſunt, bibliothecas perſcrutatus eſſem, npera etiam amicorum, induſtriaque in hac re vſus ſum; qui vt ſtudio meo inſeruirent, ceteras Italiae omnes excuſſerunt, vnde aliquid aptum ad hunc librum purgandnm poſſet expromi. Sed ſe potius in hoc illi ſtudinſos mei, diligenteſque praebuerunt, quàm auxilij multum mihi, opiſque, ad id qnod quaerebam, tulerunt; quod ſanè ipſe admiratus non ſum: ſciebam enim vulnera, quae impoſita erant huic operi, mnltis abhinc ſecnlis eò comportata fuiſſe; videramque ipſe nlim, ac diligenter tractaram volumen quoddam antiquiſſimum, in qno cum vnà cum alijs nnn nullis bonis auctoribus, fideliter ſcriptis, hic etiã liber eſſet, nihilo melior illic ille multis locis, quàm peruulgatus quilibet,

typisque excusus erat: quare desperaui aliquid boni inde posse expectari. Totum igitur me contuli ad lectionem communem diligenter spectandam, quam tamen arbitror, me multis locis emendasse, ac studio meo meliorem reddidisse; quod partim feci ope illorum ipsorum, cuicuimodi erant, scriptorum librorum: partim collatione aliorum locorum, ac testimonio deoique, auctoritateque quorundam veterum auctorum: vt coniectura etiam aliquando, acerrimaque animaduersione animi mei; quod tamen pudenter (nisi fallor) & cautè feci, semelque tantum, aut iterum, aliquid mihi, necessitate coactus, in hoc permisi; aut, siquis etiam hoc vult, arrogaui: nec recuso etiam, si forte deceptus sum, omisque in hoc mihi tribui, quin opinio mea refellatur, veritasque ipsa iudicio meo anteponatur: omnia enim malo, quàm huic diuino, atqne vtili io primis operi, cui plurimum prodesse studui, videri obfuisse, aut aliquid ipsi maculae aspersisse. Nam in hoc quoqoe simplicitas animi mei, cupiditasque infinita iuuandi apparebit, quòd vt labor hic meus communior sit; sententiaeque auctoris minore cum molestia percipiantur, ab his etiam, qui ipsius linguam noo didicere, singula verba expressi, ac ne ordinem quidem illorum pleruoque variaui: hanc eoim rationem, rudem penitus atque inornatam, aptiorem semper existimaui scriptis huius doctissimi, atque acutissimi scriptoris exprimendis: qui namque in praeceptis alicuius artis, rebusque subtilibus, atque obscuris vertendis, elegaotias sermonis sectaretur, hic studio illo suo (vt opioor) potius officeret, quàm lectorem adiuuaret, ac scrupulos saepe magnos in animum eius insereret: oratio enim eorum, qui aliquam artem tradunt, longe diuersa est a genere dicendi oratorum, & eorum denique, qui multum in eo studio versati sunt: quamuis enim illi tunc loogè alij scriptioni incumbant, retioent tamen non parum frequentatae ab ipsis locutioois; resque omnis aut multum augere, aut contra conterere valde, & extenuare consuerunt. Hoc etiam, vt apparet, vidit Melaothius, acutus valde & ingeniosus poëta, vitiumque nimis expolitae orationis significauit: cum enim quaesitum esset ex eo, quid sentiret de tragoedia Diogenis, respondit, non posse se ad eam oculis peoetrare, oominibus vndique tectam atq; obscuratam. Eodem igitur pacto acuti sensus Aristotelis non poteruot indagari, si granditate verborum specieque, tamquam velis quibusdam, operti fuerint atque adumbrati. Qua in re fortasse plures, non parum lapsi sunt, qui diu versati, io illo scriptore, verborumqoe splendore, ac copia diligenter notata, stilum Ciceronianum huc transtulerunt, atque in hoc potius studium omoe suum; quàm in sensibus philosophi exprimendis posuerunt, qood nullo modo (nisi fallor) fieri oportuit: eruditio enim doctrinaque abscondita hinc petitur, non flores, ornatusque sermonis ab his auctoribus expectaotur. Verum autem hoc esse, prorsusque probari debere, intelligitur etiam auctoritate illorum, qui publicè Aristoteleos libros interpretaotur; qui cum eruditissimi viri sint, ac de hac re egregiè possint existimare; quippe cum ipsos tamquam incudem quaodam, continenter tundant; nec vllam quamois minutam, & exilem partem eorum relioquant, quam oon subtiliter perpendant & excotiant, relicto labore hoc ipsorum, doctoreqoe suo ita concinoato, vt vix agnoscant, veterem illam simplicem, puramque tralatio nem sequuntur, nec ab ea vmquam, in qoo sanè multum videot, decepti elegantia, splendoreque vllo verborum diuelluntur: siquis enim illic aliquantulum a vero sensu auctoris digrediatur, quod necesse est, si pluribus verbis, aut ornatioribus vtatur, statim plures, ac molestae quaestiones exotiuotur, quae magnopere perturbaot lectorem, ac sine causa ingenium ipsius exerceant; cum tale oihil ab auctore vmquam prolatum, aut cogitatum sit. Cognoui ego Petrum Halcyonium, qui mirum, quantum io hoc valuit; ac si conatus hic laodem in se magoam aliquam habet, noo deboit non magnopere commendari, ita se certè ille in ea ratione amauit, vt non veritus sit Theodorum insectari, ac ceteros omnes, quos ille doctissimus vir, plurimumque io hoc munere laudatos, secutus fuerat, prae se contemnere atque conculcare; hic non oullos libros Aristotelis interpretatus est, atque omnem industriam suam in eo posoit, vt sententias philosophi, Ciceronis verbis exprimeret; cuius eloquentiam meritò semper probarat, & cum scribebat etiam aliquid, ooo infeliciter reddebat: quid autem praestare in hoc, de quo quaerimus potuerit, non est tempus nunc accuratè docere: laborem certè illum, non esse probatum testatur, quod in scholas philosophorum receptus noo est, praeterquam quod statim exortus est, eruditus sanè & accuratus vir, qui valde ipsum accusauit, ac volumen etiam de illius in eo operae erratis diuulgauit. Possem etiam exemplis positis certorum locorum, vitium hoc ipsorum patefacere, &, quàm nullo iodicio in hoc vsi sint, declarare; sed quia ab aliorum culpis exagitandis toto animo abhorreo, & rem ipsam satis iam planam, & apertam esse arbitror, omoi hoc labore supersedebo. Nam ipse quoqoe huiuscemodi aliquid fortasse efficere potuissem, si conatus essem, atque id rectum esse, ac laude magna digoum existimassem: eam enim laudem esse, di-

gnamque prorsus, quae hoc nomine appelletur puto esse, quae a sapientibus viris, iudicioque praeditis proficiscitur; non ab his nascitur, qui vmbram potius rerum, & quod in promptu est spectaut, quàm vim illarum, naturamque reconditam intuentur. Huic igitur quoque periculo me exposui; nec voces maleuolorum, imperitorumque, fructus aliorum gratia reformidaui, & cum fide demum me in hoc, quemadmodum in alijs omnibus partibus gessi, atque eam in primis seruaui. Nec tamen non auctor sum ijs, qui harum litterarum, artiumque omnium optimarum studiosi sunt, vt Graecum sermonem perdiscant; quod non magno negotio, si tantum ipsius percipere voluerint, quantum huic eruditissimo scriptori legendo, ceterisque scientijs eo scriptis percipiendis satis est, neque longo tempore impetrabunt: ita enim paucorum mensium labore, maximos labores, in quos necessario aliter singulis diebus incurrent, declinabunt; ac multo facilius ad occultos sensus auctoris penetrabunt: neque enim existimandum est, quemquam melius, aptiusque sensum animi ipsius oratione editurum, quàm auctor ipse fecerit, è cuius mente intellectuque illi prodierunt. Qui verò semel gustata suauitate, copiaque huius sermonis, contentus hoc non erit, sed ad fontes etiam poëtarum accedere ausus fuerit, atque inde iucundissimum liquorem haurire, & tamquam in amoenissimis Musarum pratis requiescere voluerit, laborabit hic quidem magis; quippe cum illi festiuitates omnes, & lepôres vndique collegerint, & è vetere etiam memoria, peregrinisque regionibus verba quaedam eruerint, vt non pauca quoque libere satis & contra consuetudinem ipsam, aut iunxerint, aut immutarint. Vnde factum est, vt quidam ipsos alia lingua, quàm ceteri scriptores, locutos existimarint, & ob hanc difficultatem illos attingere magnopere reformidarint; nec tamen non labor ille maximum fructum, voluptatemque aliquando in animis ipsorum creabit, & molestiam illam non sine grandi foenore compensabit. Cum autem iam, quae dicere cogitaram, ac consilio meo constituendo, necessaria existimaram, exposuerim, alacri animo ad auctorem ipsum ire iubebo, &, vt omnes singula ipsius verba diligenter expendant, admonebo; quem ipsorum laborem, si studio, diligentiaq; mea plurimum leuaui, gaudebo, ac quod magnopere cupij, me plenè consecutum putabo. Sin nullum magnum, vt studui, fructum illis tuli, voluntas certè non defuit; conatusque huius rei efficiendae, vt vnicuique apparere posse puto, non mediocris.

PETRVS VICTORIVS
Carolo Sigonio. S.



VAE res fecerunt, vt & ad tuas litteras sero responderem, & gratias tibi. vt debebam, subitò non agerem de elegantissimo munere tuo, quod mihi vehementer gratum fuit; altera illarum est, quod omni hoc tempore valde occupatus fui, totoque animo distentus in eo opere, quod vides: misi enim illud ad te vnà cum hac epistola, edendo: quare quamuis non tanto etiam tempore egerem, vt commodè non possem epistolam conscribere, non tamen tantum otio abundabam, vt accuratè librum illum tuum legere valerem; quod vt facerem, a me maiorem in modum petieras; altera causa est, quod optabam, te simili munere remunerari, atq; in hoc quoq; te ipsum imitari: scripsisti enim in illis tuis litteris, hanc causam fuisse, cur ad meas illas V. Id. Dec. datas serius multo responderes; quod vnà cum litteris librum tuum de iure ciuium R. ad me mittere velles; nec tamen ob id liber apud me segnis eo tempore, otiosusq; mansit: nam cum nullo modo possem ego, vt cupiebam, ipsum manibus versare, egregiamque inde cognitionem eius materiae, quam tractas, haurire, dedi ipsum legendum duobus summis amicis meis, qui illius videndi non paruo desiderio tenebantur; prior eorum fuit Laelius Taurellius. qui, vt ciuilis iuris est consultissimus, ita omnis elegantis doctrinae peritissimus. ille igitur libenter ipsum legit, & non parum etiam postea mihi laudauit. Diligenter deinde eundem tractauit Vincentius Borghinus; quem virum ego semper multum amaui: nam ipse quoque illum auidè deuorauit, cum studij plurimum olim posuisset in ijsdem omnibus rebus inquirendis, quibus tu operam dedisti, ac diligenter etiam de praenominibus, nominibusque Romanorum, omnique historia earum familiarum conscripsisset; qui libri ipsius iampridem exijssent, nisi ille inde procuratione aliarum rerum non sine damno aliquo bonarum litterarum abreptus fuisset; & (vt arbitror) magnopere hominibus, doctis & prudentibus placuissent. Ille igitur quoque mihi ipsum commendauit: quare, si auctoritates sequeris in confirmandis opinionibus tuis, magis cara tibi iudicia horum,

quàm

quàm mei ipsius esse debent: nec tamen non ego nunc leuatus onere magno in manus eum capiam, diuturnamque sitim eius legendi explebo; &, vt spero, in eo probando me socium optimis his, eruditissimisque viris adhibebo: sed etiam, quid de illo sentiam, vt tibi roganti non desim, aliquando significabo. In quo tu sanè mihi operam reddes, sumpto quouis spatio temporis, ac quid tibi visus sit hic meus labor, indicabis; nisi operis magnitudo te ab eo legendo absterrebit: nec tamen non, gustatis quibusdam locis, quid de reliquis sperari possit, non male existimabis. Vale. Putaque me tibi amicum esse, atque omnia tua causa cupere; huiusque mei amoris erga te signa etiam certa, cum res tulerit, daturum. Florent. Kal. Quinct. CIↃ IↃ LX.

PETRVS VICTORIVS
Antonio Polo. S.



Opvs foret fortasse me tibi primum purgare, quod numquam ad hunc diem ad te scripserim; neque hoc genere officij, quo vno absentes amici veterem beneuolentiam tuentur, tecum vsus sim, vt debebam: deinde polliceri me tam grauem errorem depositurum, & diligentem ad hoc humanissimum munus obeundum me praebiturum: sed ego fretus humanitate tua ipsum omittam; conaborque potius declarare, id commissum a me non esse obliuione antiquae nostrae consuetudinis, quae ita iucunda fuit, & tanta suauitate referta, vt deleri ex animo meo nulla ratione possit: obuersatur enim mihi saepe ante oculos tempus illud, cum scriptores & Graecos & Latinos hic vna legebamus, & reconditos ipsorum sensus eruere studebamus; omnemque florem orationis & lumen sententiarum aperire, astante summo Cardinale, Alexandro Farnesio, & maximo suo ingenio iudicioque ad tenebras inde disturbandas quasi facem praeferente. Quomodo igitur potest extingui è pectore meo tam dulcis memoria praeteritarum rerum, & tam pura, sinceraque voluptas, vt si maiorem ipsa numquam me in vita gustasse affirmarim, mentiturus profectò non sim. Contigit autem, vt ter postea te viderim semper occupatum, atque in itinere, quamuis curreres, postremum tempus fuit, cum praeterito autumno, recta via digressus, rus meum aduolasti, atque ibi me beneuole salutasti, aduentuque tuo inexpectato mira laetitia affecisti: mittebaris autem a Pont. Max. nuntius de magnis rebus: cum igitur nesciam, quando te amplius visurus sim: longa enim spatia intercesserunt inter ea tempora, quae dixi; & ego iam valde senex sim, decreui ad te scribere; hocque animo calamum sumpsi, vt tecum loquerer per litteras, & desiderium tui, quo magno iustoque incensus sum, lenirem, id quod saepius faciam, si intellexero, tibi hoc officium meum non molestum esse. Vale.

PETRVS VICTORIVS
Philippo Thebalduccio Iacominio. S.



Nvllam iampridem animo laetitiam maiorem cepi, puer optime, quam eam, quae me totum repentè perfudit, lectis tuis litteris: gaudeo enim mirum in modum, cum video istius aetatis aliquos verum iter gloriae ingredi, & a teneris vnguiculis incipere virtutem colere, atque amplexari: tibi autem praeter ceteros multis honestisque de causis plurimum faueo: nam, vt taceam affinitatem, qua coniuncti inter nos sumus, statim vt te superiore anno vidi, suauitatem indolis tuae, ingenijque acumen cognoui, ac vehementer amaui: postquam autem accuratius tecum locutus sum, ac de ratione studiorum tuorum diligenter quaesiui, perspexi; te non frustra operam ijs dedisse, sed tantum in illis profecisse, quantum si ceteri ista aetate progressi essent, magis desiderio parentum satisfecissent, meliusque laudi suae consuluissent. Hoc igitur magnam in primis vim habuit ád me impellendum, vt te in animum meum penitus reciperem; quamuis nihil in te perspicere potuerim, cum sedulo de hoc cogitarem, cunctaque subtiliter examinarem, quod non magnopere probarim, ac dignum laude commendationeque iudicarim. Nunc autem admiratio illa non parum aucta est, magisque bonitatem naturae tuae inspexi, cum tribus his, quae nunc magno in honore sunt, linguis te vti posse vidi, commo-

deque

deque illis quicquid animo cogitas explicare. Perge igitur iter istud facete, teque in primis ijs ingenij exercitationibus dato: ex nulla enim re maiorem vtilitatem capies, nihilq; magis aptum est ad ingenium excolendum, faciendumque, vt quae didiceris in promptu semper parataque habeas, quod nisi tanto locorum internallo seiuncti essemus, non tantum te verbis adhortarer, auctoritateque mea, vt laudi vndique seruires, impellerem, sed hunc praeclarum conatum tuum re etiam factisque adiuuarem. Quacunque certè re possum absens, & honori tuo, & voluntati patris tui, prudentissimi viri, quem semper meritò dilexi, non deero. Quare audacter mihi omnia onera imponite, non fallam, quantum efficere potero, opinionem vestram. Munus tuum, atque ista ταριχ, quae ad me misisti, fuerunt mihi valde grata, laudoque benignitatem tuam, istoque etiam nomine me plurimum tibi debere fateor. Vale. Florent. Prid. Non. Ian. CIↃ IↃ LX.

PETRVS VICTORIVS
Carolo Sigonio. S.



Libri tui, quos ad me nunc misisti de antiquo iure Italiae, fuerunt mihi vehementer grati, munusque ego hoc tuum elegantissimum omninm, suauissimumque statim iudicaui: quid enim homini studioso litterarum, & a vetere gloria huius telluris minime abhorrenti, magis aptum esse potuit, quàm labor amici hominis, qui omnem earum rerum memoriam enoluerit, & paenè cuncta, quae diu magnis tenebris circunfusa fuerunt, in lucem reuocarit? Haec subito animo meo, vt volumen ipsum vidi, obuersata sunt, ipsumque mirificè spe quadam non inani oblectarunt: cognoram enim iam quanta diligentia alterum opus confecisses, & quàm feliciter, quod praestare volnisti, absoluisses: postquàm autem ipsos libros perlegi, intellexi me non frustra gauisum fuisse; admiratusque mecum sum, quomodo potueris illa sparsa vbique, vel potius dissipata, in vnum colligere, & tanta prudentia adhibita iudicare; nec tam iudicium meum in hoc sequor, quàm aliorum quorundam doctissimorum virorum: mihique amicissimorum: in primis autem Laelij Taurellij, cui plurimum ipse meritò in omni re semper tribui; quique de his rebus egregiè potest existimare, cum sit omni eleganti doctrina expolitus: ille enim auidè libros ipsos legit, & ante me quidem legit, eum a studijs suis, scientiaque iuris ciuilis, ipsos alienos non putaret. Fecisti igitur opus magni laboris, & quod non Populo R. solum gratum, acceptumque esse debeat; cuius in primis laudem gloriamque veterem renouat, verum etiam omnibus antiquis oppidis, municipijsque Italiae, quae si retinent aliquid magnanimitatis; nec vnà cum imperio amisso extingui in se passa sunt spiritus illos suos, gaudere profectò debebunt, cum videbunt iura sua prisca, plena aequitatis, vel dignitatis potius, illustrata esse; quae paulo antea clam ipsis erant, ac spatio multorum seculorum omnes ferè mortales fefellerant. Quod commentarios meos nuper editos legis, probasque, id mihi periucundum est; laetorque mirificè testimonio hoc tuo laudum mearum: nec enim te puto hoc auribus meis dare; sed quod sentis, vt amico proboque homine dignum est, de illis libenter praedicare. Vale, & iter istud, quod magno animo ingressus es, celebrandi veterem memoriam, perge conficere: simul enim memoriam tuam posteritati commendabis, in discutiendisque tenebris vetustatis nomen tuum ab omni caligine vindicabis. Vale iterum, & me ama. Flor. Prid. Non. Ian. CIↃ IↃ LX.

PETRVS VICTORIVS
Bartholomaeo Riccio. S.



Gavdeo litteras meas, olim magna cum fide scriptas, causam tibi attulisse epistolae conficiendae, etsi intelligo, animum tuum, lectione ipsarum commotum, veteris amici desiderio; cuius interitum, molestum omnibus bonis, litteris illis deploraui, mirum in modum inflammatum fuisse. Tulit igitur labor ille meus fructum eum, quem nunquam putassem, causaque fuit, vt vir optimus, & omni parte ingenij sui politissimus, idemque numquam satis ornatus: nunc etiam post tantum spatium temporis celebraretur, & in caelum, quo receptum eum esse, pro ipsius pietate, constanter

constanter credimus, summis laudibus efferretur, nec tantum ille ipse, testimonio, auctoritateque tua commendaretur; verum etiam sodales ipsius integerrimi, ac sanctissimi viri, quos ipse semper coluerat, quorumque eximiam virtutem, omni sua vita suspexerat, in quo socios ille habuit cunctos mortales, qui aliquid ingenio, sapientiaque valerent, neque inuidia, maleuolentiaque suffusum animum haberent. Delectatus igitur admodum sum officio hoc tuo, & humano, & pio; nec possum non magnopere laudare probitatem, quae viuam in se retinet memoriam amicorum, nec longitudine temporis, extingui ipsam, & obliterari patitur. Laudo etiam (quod verè, ac iure optimo facere possum) aequitatem animi tui, qui, vt sapientem virum decet; in primis autem Christiano homine dignum est, paratus es, naturae concedere, ac legibus ipsius obtemperare; viamque tibi diligenter munieris, ad perpetuam illam vitam impetrandam, quae fugere neminem potest, qui oculos ad eam direxerit, & huius fallacis aeui illecebras, deliciasque contempserit: qui autem suspicit, & admiratur in uita viros illos, quos tu videris praeter ceteros tibi proposuisse tamquam exemplar quoddam, ac verum simulachrum sanctitatis, non potest, dissimilis illis esse, & ab optimo ipsorum itinere, institutisque vitae abhorrere. Non est autem, cur ego nunc rursus veterem amicum celebrare coner, quem tunc omnibus ingenij viribus, quantum in epistola fieri poterat, ornaui: vel potius, quod sentiebam de praeclaris ipsius, eximijsque animi bonis fideliter, commemoraui, praesertim, cùm tu etiam in eam rem toto animo incubueris, atque id amanter, copioseque praestiteris. Cardinalis amplissimi singularis, diuinaque virtus, & non huius seculi probitas, quem omnes ereptum terris, incredibiliter doluerunt, si quis explicare ipsam pro dignitate aggrederetur, integrum volumen requireret, nec paruis epistolae cancellis vllo modo contenta esset. Illum verò, qui cognorunt, & aliqua necessitudine coniunctioneque attigerunt, non fine causa beati fuisse, existimandi sunt, quod in primis contigit illis, quos in epistola tua appellas, & ipsis optimis viris, ac magnis ingenij dotibus praeditis. Qui etiam de ipso loquuntur, aut scribunt, & exiguam partem exprimunt, virtutum ipsius, summam ineant a bonis gratiam, praedicatione illa necesse est, quae non potest, non grata esse, & accepta hominibus, postquàm ipsis, eo viuo, ac superstite diutius frui non licuit. Sed hoc nunc omittamus, ac potius, cùm dabitur occasio aliqua, sedulò id, totoque animo geramus. Probo ego verò consilium tuum, qui a studijs nostris humanioribus ad diuina delaberis, & est profectò hoc dignum nostra pietate imbuto homine. Quin etiam memini, cùm ille, decus, ac lumen aetatis nostrae, me diligenter hortatus est, vt partem aliquam meorum studiorum eò deriuarem: inciperem autem a Platone, qui quasi medius, est, & interiectus inter vtroique diuersi generis scriptores, quod sanè consilium ipsius non contempsi, sed statim grauissimum hunc auctorem, atque alta semper, caelestiaque animo versantem, magis, quàm antea solebam, amare coepi, ac multò crebrius in manibus habere, cumque hoc deceat omnem Christianum hominem non potest sine labe, magnoq; errore animi abesse a sene, qui ex hac infirma ad certam illam, solidamq; vitam breui temporis interuallo migrari debet; cum autem aetatem, quam honestè egisti, mihi commemoraueris, ego, qui minor sum X I. ferè annis, si me forte contigerit, plus in vita manere, memoriam tui stabilem in animo retinebo, ac speciem hanc amicitiae, serò institutam, fideliter colam. Vale.

PETRVS VICTORIVS
Petro Angelio. S.



RATVM mihi fuit, & vndequaque iucundum munus tuum, atque id merito ac iure optimo: quis enim, nisi omnino omnis honestae artis expers esset, penitusque auersus a Musis, inueniretur, qui tam vario & eleganti poëmate non delectaretur. sed aliud etiam eodem tempore mihi valde placuit, animumque totum non parua voluptate perfudit; quod statim vt editus liber est, missaque sunt ad te aliqua ipsius exemplaria, me illud legere voluisti: cupior enim huiuscemodi officijs, ipsaque non mala signa esse arbitror voluntatis aliquorum erga nos: etsi de animo tuo in me numquam dubitaui, quem semper, vt doctum hominem, & omni ingenua disciplina instructum, ita etiam probum virum, & studiosum amicorum cognoui. nam quantopere te dilexerim, rebusque tuis bonis laetatus sim, Deus Opt. Max. scit, amicique communes non nulli, si coniunctio animorum nostrorum, ex similitudine studiorum nata, testibus egeret, confirmare

firmare auctoritate sua possent, non minus inquam paenè te amaui, quam Antonium fratrem tuum, quem notum omnibus esse puto, quanta beneuolentia prosecutus sim, ob eximium ipsius ingenium & vitae admirabilem probitatem; quamuis magis ille mihi familiaris fuerit, & qui nunc in comitatu est summi nostri Cardinalis, studiumque suum omne ponit in optimis artibus ipsi tradendis, diu mihi operam dederit, ac me diligenter obseruarit. Sed ijs nunc relictis, quae non valde necessaria fuerunt, poëma tuum, diligenter a me lectum, me magnopere cepit, vel potius inflammauit desiderio illarum rerum, quas non solum accuratè explicat, verum etiam pingit, atque ante oculos constituit; & cum adolescens olim multum in eo studio versatus sim, indeque mirificas voluptates hauserim, &, vt semper existimaui, firmitatem hanc corporis, integramque valetudinem, quae me vsque ad hanc aetatem prosequuta est, magna ex parte ipsi acceptam refero, omnis memoria illarum rerum in me, dum legerem, renouata est, vt ea, quae subtiliter, & accurate narras, quasi cernere, & in saltibus lustrisque cum canibus versari omni illo tempore mihi visus sim. Sed cum tam diligenter ipsa expressa sint, & omnibus artis coloribus distincta & variata; siquid in me indicij est, non solum illa iuuare possunt procliuem ad id studium, naturaque factum ad honestam hanc voluptatem decerpendam, verum etiam eum, qui in vrbe semper vixerit, nec partem vllam ipsius vmquam attigerit: cum enim iustis verisque laudibus hoc studium ornaris, & cuncta apte magnificeque, quae illic contingunt, plena incredibilis suauitatis, exposueris, excitare repente labor hic tuus potest mirificum amorem in animis eorum, qui legunt, erga illud ipsum, faceteque, vt doleant, se diu tanta voluptate caruisse; conenturque, incensi cupiditate ipsius, resarcire praeteritum tempus, quo ignotam sibi illam passi sunt, eum sua non mediocri iactura, è manibus elabi. Nam quod, vt expolires id opus, cumulateque perficeres, de ortu etiam, vitaque & moribus beluarum, quae venatorum omnibus in terris praeda sunt, cecinisti, hoc quoque non inertem lectorem oblectabit: cuius enim animum non pascat tam varia & multiplex pulcherrimarum rerum cognitio & scientia? & materies igitur ipsa, vt ad me redeam, mihi valde probatur, & a te illam fuse & copiose tractatam puto. quare non video, cur praeclarum hoc ingenij tui monimentum non omnibus ingenuis viris, & qui solidis purisque voluptatibus tenentur, valde gratum acceptumque futurum sit: quid enim me oportet in illo verborum delectum, aut suauitatem numerorum, aut grauitatem sententiarum, aut splendidissima, quae illic vbique fulgent, lumina ornamentaque orationis praedicare? haec enim cuncta tuae facultatis ac copiae propria sunt; & cum huiuscemodi aliquid tangis, aut exprimere conaris, poscentibus hoc locis ipsis, quos tractas, occurrunt illa tibi facile, vt homini docto, & in optimis poëtis legendis interpretandisque exercitato: non est autem, quod aliquis, qui te, studiumque tuum flagrans cognitum habeat, cum huiuscemodi aliquid in scriptis tuis repperit, valde admiretur: expectati namque illa a te eruditioneque tua debuerunt: iudicium autem suo loco ipsa ponendi, & vera ratione tractandi, tibi nullo modo deest. Gratulor igitur tibi, ac vere ex animoque gratulor, quod cum elegantem, nobilemq; materiam tui carminis ceperis, feliciter ad exitum tam arduum difficileque opus perduxeris; simulque quod necesse est: neque inde abesse vllo pacto potest, magnum tibi nomen, aeternamque gloriam pepereris; & cum laetarer, gaudijque non parum ex illius laude sentirem, quicunque fuisset, qui hoc praestare, industriaque sua efficere potuisset, magis gaudeo te, cui semper ex animo faui, illum extitisse, qui, quod pauci, vel nulli potius praestitissent, impleueris: atque inde in patriam praeclaram palmam reportaris. Quare gaude tu quoque magno hoc tuo & immortali bono, existimaq; verum ac certum praemium esse tantorum laborum, testimonium grauium atque eruditorum virorum, quorum, vt mihi pro certo videor posse polliceri magna copia tibi praesto semper erit, & illam, quam dixi gloriam; quae & ipsa tibi mortuo etiam comitatura est, & contra omnem iniuriam temporis nomen tuum celebratura. Vale.

PETRVS

PETRVS VICTORIVS
Alexandro Farnesio Card. S.



NEscio quomodo factum sit, FARNESI amplissime, vt ego, qui tibi omnibus in rebus praesto esse cupio; quique dignitatem tuam, & decus semper ante oculos habeo, tam diu tibi, quod debebam, soluere procrastinarim; nec multo antea, vt decebat, aere hoc alieno me liberarim, praesertim voluntarius debitor, & qui nulla necessitate coactus olim fidem meam obligaui, & quasi me tibi obtuli. Statui igitur in eo, quod tueri nulla ratione valeo, non diutius commorari: vnum tantum affirmare possum ac vere praedicare, negligentia id mea commissum non esse, quod multis modis probarem: nam quanti merito apud me sis, & quàm cupiam amplitudini tuae in hoc etiam genere satisfacere, interiecto hoc & tamquam medio tempore alio genere monimentorum meorum declaraui. hoc igitur relicto, ecce tibi DEMETRIVM, quem diu optasti; vndeque olim tot tantasque putas voluptates hausisti: ecce inquam Demetrium, cura diligentiaque mea explanatum, ac, pulsa inde multa caligine obscuritateque, vt arbitror, valde illustratum. Sed quid ego dico tibi? cum olim ex me eadem haec accurate cuncta explicante acceperis, ac fortasse etiam aliquando meliora: fit enim quandoque, vt in dicendo, interpretandoque subito non nulla occurrant, quae restincto illo ardore animorum, quum aliquis domi meditatur, numquam in mentem veniunt; cuius ego rei satis, ac plus etiam, quàm vellem, peritus sum, sed alio etiam pacto non omnino apte idem dictum fuit: neque enim nunc Demetrius litteris explicatus diuulgatusque tuus est, sed omnium, quamuis tuo nomine valde commendatus sit, tuque hoc profecto voluisti; qui postquam me habere in animo hoc facere cognouisti, numquam cessasti, me hortari, vt ad hoc opus aggrederer, ac saepe stimulum aliquem admouisti: neque enim eiusdem animi voluntatisque vllo pacto es, cuius cognominis tuus fortunatissimus iuuenis quondam fuit; nec tanta cupiditate cuiusuis honoris adipiscendi praeceps fereris, qui iniquo animo tulit doctorem suum, eruditissimum virum, ea edidisse, quae sibi vni olim patefecerat: scientia enim quoque earum rerum, non imperio solum ac potestate ceteris omnibus antecellere cupiebat; cui scilicet potentissimo iuueni, vt nomine, ita quoque alijs rebus tu multo magis similis es, quàm ego illi, cuius ipse id factum eo tempore non probauit, vllam in partem par aut similis sum, nec tamen hoc proferre alienum fuit, quod alioqui plurimum quadrat. Quod si etiam minime a te excitatus, vt hanc curam susciperem, laboreque ac vigilijs meis, vt facile ab omnibus legi & intelligi Demetrius posset, efficerem; quaerendus aliquis fuit, & ex omni numero principum, beatorumque hominum eligendus, cui hoc munus maxime conueniret, tu in primis is eras, cui & ipsum & multo etiam maiora summorum ingeniorum opera mittenda forent: vt enim omittam FARNESIAE domus splendorem; atque tui egregiam voluntatem, semperque paratum animum ad omni genere liberalitatis optimarum artium studia adiuuanda, quis nescit, quanto studio tu semper ornaris doctos & eruditos viros? & quantopere dignitas eorum commodaque curae tibi fuerint; nec tantum quum, viuente adhuc PAVLO III. optimo sapientissimoque sene, neque satis vmquam laudato Pontifice, florentibusque tuis rebus, concursus ad te cunctorum litteratorum fiebat, eorumque omnium, qui in aliqua honesta arte ceteris praestabant, quibus omnibus praesidio eras, in eosque alacri animo gratiam tuam benignitatemque conferebas, sed etiam reliquis temporibus ac duriore quoque tua fortuna: numquam enim destitisti fouere optima studia, semperque domus tua plena fuit eruditorum hominum, & in omni genere litterarum magnopere celebratorum. possem ego multos appellare; qui verum esse, quod dico facile testarentur, e quorum numero non pauci mortui sunt; si mortui illi dici debent, qui propter clara ingeniorum suorum monimenta perpetuo viuent, nec vlla vmquam temporis obliuione obruentur; possem etiam non paucos nominare superstites adhuc, & qui gloria sua, summaque dignitate, quam sibi, & in studijs poëtarum, & in alijs optimis artibus pepererunt, viui adhuc perfruuntur. sed quia haec cuncta certa & explorata sunt, neque, vt notiora planioraque fiant, egent testimonio alicuius, vt neque etiam, quanta sit animi tui magnitudo, & in hac parte laudis promouenda voluntas egregia, verbum de hoc amplius non addam. Non potest igitur non magnopere consilium meum probari, qui omnino volui, vt beneficium illud, quod ex te ortum esset, ad te etiam rediret, & in tuo praeclaro, honestoque nomine acquiesceret; vnde

quoque

quoque plurimum amoris ac gratiae sibi conciliaret. Cum autem soleant, qui huiuscemodi aliquid faciunt, librosque suos mittunt ad claram quampiam, illustremque personam, occasionem illam nacti loquendi de vita, factisque eorum, ipsos verbis ornare ac summis laudibus in caelum ferre (quod ego quoque alias feci, ac vere semper moderateque feci) cur id hoc tempore non faciam certa causa est: cum enim virtus tua in illustri maxime loco posita sit, ac tamquam in theatro quodam totius orbis versetur, non eget oratione praeconioque alicuius, vt magis clara insignisque fiat, & exemplo cognita perceptaque, prosit: non potest etiam eadem vllo pacto latere, cum omnium oculi iampridem in eam conuersi sint: quare potui sine damno vllo laudum tuarum omni hac oratione supersedere, vetusque hoc institutum, vtileque, (siquis recte id modiceque gerat) non seruare. Quod vero facit ad opus ipsum celebrandum, bonaque, quae inde capi possunt, ostendenda, seorsum id infra a me diligenter tractatum est. Non est igitur quod amplius, munere iam omni meo expleto, dignitatem tuam remorer: occupatamque illam in his rebus diutius teneam. Si vero non potui, quod pollicitus sum, perficere, nec omnino hoc opus explere, id ab ingenij mei tenuitate, & minime exquisita rerum harum doctrina profectum est; cura certe & diligentia non defuit, quam etiam vtramque rem multum exacuit studium, quo valde hoc toto tempore incensus fui tibi placendi, munusculumque hoc ita concinnandi, vt non indignum persona tua, ad quam peruenturum erat, omnino foret; venia autem illi digni videntur, qui nulli labori parcentes non male penitus, negligenterque, quod susceperunt, effecere, quamuis numeros omnes illius rei propter difficultatem operis non impleuerint, nec fastigium ipsi, vt optabant, imposuerint. Vale, teque communi spei bonorum conserua. Florent. VI. Id. Sext. CIↃ IↃ LXII.

PETRVS VICTORIVS Lectori. S.



MVLTI & magno ingenio doctrinaque praediti viri artem dicendi ornarunt, iam a primis illis Corace, & Tisia, qui quasi inuentores ipsius, ac patres extiterunt, nec apud Graecos solum, verum etiam apud Latinos; in quorum moribus & institutis eloquentia maxime floruit, ac summos honores praemiaque adepta est. Cum autem & praeceptis illorum instructi, & naturae bonitate adiuti, non pauci in foro iudicijsque pulcherrime stetissent, ac reliquas partes huius facultatis eximie tractassent, vt pares illi inter se in eo fuere, quod reliquis omnibus in dicendo plurimum praestiterunt, ac longo interuallo post se illos reliquerunt, ita non parum dissimiles inter se extitere, quod alij aliud genus orationis amauerunt: ipsorum namque non nulli, ampli & splendidi fuere, atque omni genere ornamentorum redundantes: alij contra exiles, tenuesque; qui tamen & ipsi in illa sua gracilitate placuere, & non paucos eximios sui amatores nacti sunt. Fuerunt etiam, qui medij inter hos extitere, & quasi temperati ex illis, qui & ipsi è causis, concertationeque omni verborum non illaudati discessere; vt praeterea quidam lenes ac moderati: alij vero graues ac vehementes fuere; multisque alijs huiuscemodi discriminibus inter se distincti. Has igitur formas dicendi & quasi figuras quasdam, plures diserti & eruditi viri verbis descripsere, qui sane inter se de numero etiam ipsarum dissenserunt: non nulli praeterea ipsorum, quam optimam omnium esse iudicarent, oratione sua explicuerunt, & in summo oratore fingendo vim omnem ingenij sui consumpserunt, reliquis aut praetetitis aut leuiter demonstratis: hoc certe videtur argumentum fuisse Ciceronis, cum rogatus a M. Bruto, vt id faceret, de optimo genere orationis subtiliter, copioseque disseruit, ac summum perfectumque oratorem informauit. Idem etiam efficere voluisse Dionysium Longinum apparet, qui inscripsit librum suum, in quo de excelso loco inter oratores disputauit, περὶ ὕψους; ac quomodo certo itinere perueniri posset in altissimum illum eloquentiae gradum diligenter monstrauit, nec tamen primus ille apud Graecos de elatione hac, & quasi altitudine orationis accurate disputauit: Caecilius enim, & ipse Graecus dicendi magister, ante ipsum de eadem re quaesiuit, & librum, in quo quaestionem hanc complexus est, eodem pacto vocauit; quippe cum Longinus eandem materiam, vt narrat, vberius tractandam susceperit, quia ille minute exiliterque locum illum persecutus fuerat; & ita denique, vt nullum magnum fructum capere inde, qui legerent possent. Alter vero Dionysius, qui Halicarnasso oriundus fuit, ac tempore illum multo antecessit, cum de artificio dicendi plura scripsisset, ac varijs locis de his orationis notis aliquid attigisset, confecit

vnum

vnum libellum, in quo, etsi ipsum a certa quadam parte eius muneris appellauit, quippe cum de componendis nominibus vocarit, tangit tamen multas quaestiones ac loca, quae a M. Cicerone sedulo in suo illo aureolo libello explicantur. In primis autem hic noster, quem studio laboreque meo ornare, explanareque volui, hanc curam suscepit, vt exquisite has formas dicendi persequeretur: nam initio statim se hoc facturum esse indicauit, &, quod pollicitus est, egregie praestitit. Cum igitur, principio inde ducto, vnde oportebat, singulas notas explicasset, & quae sequi deberet, quaeque vitare, qui exprimere ipsas vellet, ostendisset, nec non propinquas ipsis labes deprauationesque, vt facilius ipsae fugi possent, patefecisset, imposuit finem suo labori: quattuor autem numero veras formas esse existimauit, eundemque numerum conficere vitia illarum ac corruptelas docuit; quippe cum in singulis illis consectandis, qui veras atque integras venantur, inde deiecti, quia prudentes non sunt, nec iudicio valent, in vitia ipsarum delabuntur, decepti similitudine quadam ac specie veritatis. Hermogenes, qui multis post Halicarnasseum seculis extitit, accuratus ac subtilis magister dicendi, dum artem hanc traderet, siue plures ipsius partes, melioresque explicaret, de formis & ipse dicendi diligenter disseruit, quas ἰδέας vocauit: auxit autem ille valde numerum earum, longeque aliam viam in describendis illis secutus est; quod tamen ipse efficere voluit, studiose tractauit, nec sine laude multa ad exitum perduxit: χαρακτῆρας vero formas has, siue notas, vt veteres illi fecerant, & qui Hermogenem aetate antecesserunt, Demetrius appellauit: vt enim(nam inde tractum nomen videtur) notae impressae humeris equorum, aliarumque pecudum (quae nomine illo a Graecis significantur) indicant cuius generis stirpisque illi sint; ita hae notae testantur, cuius sectae & quasi nationis sit orator. Adeo autem hae notae, formaeque dicendi animaduersae sunt, tantique momenti ad vim alicuius oratoris, virtutemq; significandam iudicatae, vt qui, aut nouam aliquam laude dignam non inuenisset, aut inuentam ab alijs ingenio ac studio suo non perfecisset, nihil praeclarum in eo genere praestitisse, nec magnopere celebrandus orator esse existimaretur, quasi vulgaris esset, & nihil eximium, summeque spectandum in se haberet. Quod vero Demetrius περὶ ἑρμηνείας se scribere velle statim demonstrauit, intellexit, se habere in animo de oratione, varijsque ipsius generibus diligenter disputare, quae sane plura sunt, valdeq; inter se distantia: quod enim Cicero commemorat, M. Brutum se rogasse, vt explanaret, quod optimum esse genus orationis indicaret, arbitror ipsum ἑρμηνείαν ad summum perductam, cumulatamque omni virtute intellexisse. Et sane ille Latinus liber par est similisque multis modis huic Graeco, quem in manibus habemus: praeter quàm quod ambo a summis oratoribus summa industria confecti sunt, & qui, vt intelligere licet, quicquid iudicij scientiaeque de oratorio dicendi genere habuerunt, in ipsos contulerunt: nam de altero illorum, Latino scilicet, quin hoc verum sit, dubitari non potest: ipse enim met hoc de semetipso suis verbis declarauit, ac testatus est, se omnes ingenij neruos in eo opere contendisse, ac tale denique effecisse, vt quantum de illo libro, tantum de sui iudicij fama detrahi non recusarit. Et certe multis modis hi clari & honesti in primis viri pares inter se ac similes fuere, quod Cicero quoque litteris mandauit, qui sibi gloriae duxit, quod huius vitam, ac studia exprimere ac reddere potuerit, qui tamen ceteros omnes prae se despicere solebat, neque tantum in studijs bonarum artium; verum etiam in re publica administranda: contigit enim ambobus, quod paucis omnino in omni aetate vsu venit, vt in vtroque vitae genere floruerint, & praeterea eundem reip. statum, positum inquam, illum in potestate optimorum, amauerint, ac consilio auctoritateque sua, ipsum valde auxerint, atque ornauerint: monimenta autem ingenij vtriusque plura extabant: cum enim eorum vterque otium nactus esset, totos se philosophiae explicandae dediderunt, ac multos graues & obscuros praeclarae huius doctrinae locos illustrarunt; in quo sane M. Cicero fuit felicior, cum pars aliqua, & ea quidem non mala, ipsius laborum conseruata sit, reliquis vetustate consumptis: Demetrij vero praeclara monimenta tempus confecerit, & superior saeua tempestas euerterit, praeter hunc exiguum libellum, praesertim cum ille memoriae proditus sit, multa variaque, scripsisse, ac reliquos aetatis suae Peripateticos copia operum ingenij superasse: nam indices adhuc librorum eius, materiaeque diligenter subtiliterque explicatae extant. Solus igitur hic περὶ ἑρμηνείας liber procellam eorum temporum euasit, ac meliore fortuna, quàm reliqui, vsus est: saluus enim & incolumis ad hanc aetatem peruenit; quem tamen non nulli nuper auctori eripere voluerunt, & quasi è manibus ipsi extorquere conati sunt; cum tamen ille in omnibus exemplaribus auctoris nomen retineret, & quemadmodum erat, ita se Demetrij illius Phalerei esse, prae se ferret; & sane ipse etiam olim, cum studio industriaque mea ipsum purgaui, plurimis foedissimisque maculis aspersum, diligenter de hoc quaesiui, ac non nullis coniecturis ductus, argumentisque haud inanibus, comprobaui esse illum legitimum, verumque

partum huius auctoris, cum praeter fidem antiquorum librorum, quae tamen aliquando fluxa lubricaque est, nihil certi & explorati de hoc haberem: quare res digna cura & animaduersione mihi visa est. Quanto autem magis postea ipsum tractaui, ac singulas etiam sententias, iudiciaque in omni re huius hominis subtiliter acuteque ponderaui, tanto magis in ea opinione menteque confirmatus sum, vt eruditissimus liber, omniumque elegantissimus a diserto in primis oratore, politissimoque viro confectus esset. Possum etiam hoc vere de illo praedicare, me neminem eorum inuenisse, cum quibus ipsum diligenter legi (legi autem eum multis, & ijs quidem magno ingenio ac iudicio praeditis hominibus) qui non ipsum statim amauerint ac magnopere admirati sint. Addam his vnius certam magnamque auctoritatem, qui & ipse eadem de re eodem pacto existimauit, & cum in sinu semper ac manibus opusculum hoc haberet, de opifice ipsius numquam secum dubitauit. Is autem fuit Ioannes Casa, cuius iudicium cum maximi momenti cunctis in rebus merito esse debeat, in hoc certe ceteris omnibus anteponendum est: diligenter enim ille scriptorum eorum, quos accurate legerat, virtutes, vitiaque ponderarat; ac quicquid ad illos plane cognoscendos pertineret, subtiliter examinarat: & ita denique, quod ego aliquando valde admiratus sum, in hoc tritum, subactumque ingenium habebat, vt nihil ipsum fallere posset, quod ipsorum laudes augeret, aut aliquam in partem imminueret. Ecce autem (cum adhuc non omnino certus de hoc essem; coepti tamen iam forent labores hi mei in eum formis excudi atque exarari) litterae a Gulielmo Sirleto, doctissimo atque optimo viro, mecumque summa beneuolentia coniuncto, quibus mihi significauit, ne dubitarem de nomine auctoris: comperisse enim se librum hunc vere fideliterque inscriptum esse, ac sine dubitatione vlla a Demetrio Phalereo, summo illo viro Athenis, Theophrastique auditore scriptum fuisse: hoc enim Theophylactum narrare in epistola quadam ad Romaeum Theophylactum, quam etiam epistolam diligenter descriptam, ad me misit. Verba autem ipsius, quae huc faciunt, sunt haec (tollendae enim dubitationis causa, & vt omnis veritas de hac re pateret, ipsa hic putaui collocanda.) *Εἰ δὲ καὶ τοῦ πολυετοῦς σιωπῆς καὶ τὴν δαιμόνιον Ἀριστοτέλους αἰσχύνῃ, τὴν γοῦν γλῶτταν ἐπέχεις καὶ ἀποποιεῖ σοῦ τὰ πτέρυγα: οὐ γὰρ ἐκείνου τοῦ κορυφαίου θιασῶται Θεόφραστος καὶ Δημήτριος; ὧν ὁ μὲν ἀπὸ τοῦ θεσπεσίου φράζειν ἔλαχεν: ὁ δὲ Φαληρεὺς καὶ περὶ δημηγορικῶν λόγων συνταγμάτιον πεπονηκὼς ἐξήνεγκε.* accusat autem hominem, quod longo silentio secum vsus esset. Vocare vero Theophylactum coryphaeum Aristotelem, quamuis ex superioribus verbis certo non teneretur, obscurum tamen esse non posset: quis enim nescit, fuisse illum ducem & auctorem familiae peripateticorum? cuius familiae statim post illum principes nominat, qui eloquentiae laude floruerant: ita autem eleganter, translato verbo a gregibus saltatorum, Graeci vocabant ducem alicuius coetus: praecipue autem philosophiae sectarum; quemadmodum etiam M. Cicero narrat Philonem Academicum solitum appellare Zenonem quendam Epicureum, qui summum locum in illa *χορῷ* tenebat, coryphaeum Epicureorum: nam quod idem Theophrastum, ac Demetrium, cum sodales fuisse illos, & auditores Aristotelis significare vellet, *θιασώτας* ipsius vocauit, ab eodem studio id quoque verbum concinne traxit: thiasi enim qui sint, versu etiam Virgiliano intellectum est. vnde *θιασῶται* qui eundem thiasum coetumque hominum colunt. Non deberet autem vllo pacto contemni testimonium Theophylacti, nec parui ponderis esse existimari: est enim satis vetus, & non parum eruditus scriptor, idemque valde honoratus vir, cum Bulgariae Episcopus fuerit: vixit autem aetate Nicolai I. Pont. Max. quo etiam tempore extitit Photius ille Constantinopolitanus Patriarcha, qui confecit librum, bibliothecen ab ipso appellatum, volumen ipsum epistolarum, in quo illa continetur, Romae in Vaticana bibliotheca seruatur: nam in altero eiusdem auctoris satis magno, quod est apud nos in Medicea, ipsa non legitur; vnde foris hoc totum petere necesse fuit. Gauisus igitur magnopere sum probo hoc probi viri, qualis in primis ille est, officio, magnamque ex ea re voluptatem cepi; nec minorem sane, quàm fuit illa, qua Pamphilus Terentianus perfusum se dicit, quum cognouit, virginem, quam amabat, ciuem esse Atticam: sunt enim hae quoque meae deliciae, atque amores; illa certe verba, cum rem postea seruo narrauit, quem sibi fidelem in primis putabat: solumque sua solide gauisurum esse gaudia sciebat, facile intelliguntur magno cum affectu pronuntiata esse. Glycerium mea suos parentes repperit. idem igitur mihi tunc multis de causis vsu venit, vt non magno negotio quilibet iudicare potest, qui incerti animi de aliqua re, quam valde amarit, aliquando fuerit, eximique sibi scrupulum illum vehementer cupierit: quare magis adhuc eum diligere coepi, metu hoc pulso ex animo meo, magisque postea semper neruos contendi, vt eum expolirem, ac quantum per me fieri posset, dignum tanto auctore efficerem. Scriptum autem ipsum a Demetrio puto Alexandriae in illo suo calamitoso otio, quo sane in loco ipse

patria

patria pulsus ab inimicis, mutatis rebus, conuersoque toto statu reip. enm se eò tamquam in portum contulisset, omne illud tempus consumpsit in veteribus suis studijs renouandis, optimiique artibus monimentis litterarum prodendis: quod etiam in commentarijs meis suo loco tetigi, ac non leui argumento comprobaui. Quin autem a philosopho, & illo quidem vno è familia Peripateticorum opus hoc confectum fuisset, dubitari ne antea quidem poterat: cum crebro vtatur testimonio Aristotelis, ac Theophrasti, libenterque ipsorum eruditionem, ac iudicium celebret: quod magistri dicendi, nisi necessario, non faciunt, cum turpe ipsis esse videatur egere auctoritate philosophorum in ea arte confirmanda, quam solam ipsi tradunt; & in qua explicanda omnem vitam suam consumpserunt: quam etiam causam magna ex parte fuisse puto, quod, cum liber hic elegantissimus sit, & optimorum praeceptorum plenissimus, ipsius mentionem rhetores non fecerunt: neque enim voluerunt videri sine illo non posse artem suam tueri; quod si aliquando necessitas aliqua ipsos coegit, vt id facerent, ad doctorem ipsius Theophrastum, superioremque adhuc Aristotelem, & qui primus eius generis sedulo oratores instruxit, sese contulerunt: Phalerei verò ipsius, vt oratoris, & qui genus dicendi ornatum ac florens secutus esset, meminerunt, vt Cicero, quem adhuc magis miratus sum hunc librum silentio praeterijsse, cum auctorem dilexerit, eumque in omni vita ipsius ac facto suspiciat: nec gloriae veterum Peripateticorum vmquam inuiderit: sed etiam ingenium ipsorum voluntatemq; magnopere commendet, qui hanc etiam partem studiorum coluerint, & cura diligentiaque sua meliorem perfectioremque reddiderint: nam quod Hammonius Aristotelis interpres, in prooemio commentariorum in librum περὶ ἑρμηνείας, cum quaereret de iudice eius Aristotelei operis, Demetrij ipsius mentionem fecerat, & huius quoque libri; qui eodem verbo, longe tamen aliter sumpto, vt ille putat, eodem referri videtur, opus inquam hoc eruditissimum magis cognitum, tritumque, vt a philosopho scriptum, fuisse philosophis, quàm rhetoribus, & libentius eadem de causa ab illis celebratum. Simultates vero Aristotelis cum Isocrate principe ipsorum; & è cuius disciplina psenè illi cuncti fluxerunt, notae sunt, & a Graecis Latinisque auctoribus memoriae proditae; quas, cum illi, dum viuebant, exercuissent;, vt decet tamen graues ac doctos viros: neque enim vlla contumelia verborum inter se vmquam vsi sunt, sed occulte tantum significarunt, se magnopere inter se de studijs suis ac litteris dissentire, posteris etiam reliquerunt. Neque tamen me fallit, cum dixerim, hos viros inter se contendentes, abstinuisse maledictis, visum esse aliquando Aristotelem in Isocratem iniuriosum fuisse, ac voluisse dignitatem ipsius sordibus inquinare, sed visum tamen talem aduersarijs: intelligo autem, cum obiecit illi, quod causidicus quidam foret, ac multi orationum ipsius iudicialium manipuli (ita enim locutus est) circumferrentur a bibliopolis; quae sane verba negari non potest, quin parum amico animo pronuntiata sint, ob translationis etiam illius humilitatem: nam Isocratem in eo etiam genere aliquando orationes alijs scripsisse, etsi hoc fautores ipsius inficiabantur, exploratum est. sed etiam Cephisodorus Atheniensis, Isocratis auditor, respondit accurate ijs omnibus, quae contra iudicium magni illius rhetoris Aristoteles ediderat, ac quattuor libris (tot enim scripsit) defendit & existimationem & sententias sui doctoris, quem etiam mortuum valde amauit. In primis autem hic honoratus ac grauis scriptor recte id, moderateque gessit; vestigia tamen non nulla hoc quoque in libro apparent veterum illarum inimicitiarum, quae per manus ipsis a maioribus traditae fuerant: nam & ipse acriter cum potest, aduersatur Isocrati, & praecepta ipsius irrider, vt cum miratur consilium eorum, qui in arte dicendi tradenda dixerint, oportere res paruas magnas facere dicendo: ille enim Isocrates fuit, qui hoc etiam in eo libro scripsit, quo ornauit summo studio Athenas, ac Panegyricum ipsum, quia in magno conuentu ciuium Atheniensium recitari debebat, vocauit: etsi eo loco potius id posuit, ornare orationem volens, & vim illius potestatemque incredibilem declarare, quàm id faciendum esse ab oratoribus ostendere. Sed idem Isocratem protulisse testatus quoque est Hermogenes, nec non Plutarchus in vita, quam scripsit nobilis eius ac clari doctoris: qui praeterea, quam occasionem nactus ille hoc ediderit, diligenter narrauit; nec clam me tamen est videri Platonem de hoc aliter sentire, qui in Phaedro tradiderit, & hoc, & alia huiuscemodi multa Gorgiam, ac reliquos sophistas solitos factitare, qui paenè eadem & ijsdem etiam verbis, quibus vsus est Isocrates, appellat, vt non debuerit eo nomine scorsum Isocrates exagitari, quod commune illi vitium esset cum magno numero hominum, qui sibi scientiam eius artis arrogarent. Alijs etiam huiuscemodi coniecturis idem confirmaretur, vt illa magni omnino ponderis ac momenti, quod non citat auctor huius libri testem vllum in magno numero veterum scriptorum, quorum iudicio sententias suas confirmat, qui non aetate Demetrium Phalereum antecesserit: nec vllius praeterea opinionem re-

fellit; qui post illud tempus vixerit; valet igitur hoc quoque non parum ad idem constituendum. Nam quod scholion quoddam in Aristophanem citat hunc librum, vt Dionysij Halicarnassei, nihil me hoc mouet: nec vim vllam (vt opinor) habet contra tot & tam firma, quae collegi vndique, argumenta: aut enim peccatum memoriae hoc est eius, qui id adnotauit, cui culpae affines etiam sunt aliquando clari grauesque scriptores, cum ipsius nomen, vt obscuri leuisque hominis ignotum sit, aut fefellit ipsum veritas huius rei, vt vnum aliquem è recentioribus Graecis, qui pares veteribus illis doctrina & diligentia non fuere: multis vero modis ab Halicarnasseo id opus elaboratum non fuisse intelligi potest, vt iam aliqua ex parte significaui: est autem locus, vbi Demetrius docet, duci etiam posse sales ac venustates ex alieno versu in orationem apte inserto, quod lepidus ille comicus fecerat, qui accusans Iouem, quod non nefarios ac periuros homines, vt oporteret, fulminibus appeteret, sed aut sua templa, aut deserta ac sola loca percuteret, Homericis verbis in ea re vsus fuerat: nam certum illud & exploratum testimonium Theophylacti non tantum omnem scrupulum euellit ex animis, siquis omnino restaret de vero parente huius praeclari operis, sed praeterea gratum nobis esse debet, quia opus hoc ipsum laudat, & summa virtute refertum putat, quod sane vere, & sine vllo metu praedicare potuit: nisi enim ita sensisset, σπουδαῖον ipsum numquam appellasset; quod vero idem, imminuto eo nomine, non σύνταγμα, sed συνταγμάτιον vocat, declarat hoc plenum integrumque hunc librum esse, nec corpus ipsius maioris multo magnitudinis vmquam fuisse; quod etiam aliter intelligi poterat: a vero enim principio huius rei tractandae auctor mihi semper visus est exorsus fuisse, & ad verum iustumque ipsius finem operam suam perduxisse: nec tamen non hoc etiam ita se habere auctoritate veteris & grauis scriptoris cognitum esse, laetandum est: nam si longius opus fuisset, operaque magistri vlterius processisset, non breui illo & extenuato nomine apte ipsum appellari potuisset. Recte igitur Sirletus fecit, qui omnibus his rebus, aut plane cognoscendis, aut certe confirmandis praesidio fuit: lumenque id nobis praetulit, quod subito caliginem omnem ex hoc loco disturbaret: quare omnes, qui librum hunc amant, & ex ipsius elegantissimis vtilissimisque praeceptis fructum aliquem ferunt, valde obligati illi esse debent, animumque Sirleti procliuem ad litteras, bonasque omnes artes adiuuandas, toto pectore celebrare; quod enim indicio ipsius cognitum est, verum illum Demetrium Phalereum confecisse hunc librum, non contemnendum esse, declarat, quod veteres illi Graeci Aristotelis interpretes initio statim suorum laborum, doctissimorumque commentariorum, sedulo de hoc, vt de non nullis alijs rebus, quaerebant, ac plurimum studij & diligentiae ponebant, vt probarent indices librorum falsos non esse, nec alienum nomen illis operibus ascriptum: si namque id factum fuisset, multa inde & magna incommoda nasci potuissent; & vt ipsi multis locis necessario laborassent, qui non respondissent iudicio ac sententijs veri illius auctoris, ita etiam aliquando perturbassent lectorem, & aliquid tenebrarum intelligentiae ipsius offudissent: nunc autem, postquam hoc animaduersum ac perspectum est, vt non loquar de studio ipsorum, quod profecto alacrius & exploratius fit; nec vmquam tamquam in salebris quibusdam haeret, sed qui legunt ab omni metu vacui; nec vllam in partem diffisi, quin praecepta manarint ab optimo illo auctore, cuius ipsi auctoritatem secuti, se ad eam disciplinam contulerunt, auidius ipsa combibunt, & maiore cura in animo suo condunt: ducis enim omnis & auctoris in omni re quantum opinio, & auctoritas valeat, cognitum est: hic vero talis est multis modis, vt de fide auctoritateque ipsius dubitari nullo pacto possit, doctrinaque haec omnis, eiecto scrupulo illo, certa fidelisque in primis haberi debet: nam & magistros optimos eius artis habuit: ante ipsum enim de eodem studio dicendi & Aristoteles & Theophrastus subtiliter copioseque scripserant: & ijs quoque temporibus vixit, quibus maxime viguerunt studia eloquentiae, & in ea rep. floruit, in qua & nata, & alta, & ad summum perducta eloquentia est: adolescens enim Demosthenem & Aeschinem inter se concertantes audiuit, reliquosque eius aetatis eloquentissimos viros, idest Hyperidem, Lycurgum, Phocionem, Demadem, aliosque, & aequales etiam non nullos in eo studio claros habuit, & nullo modo contemnendos oratores, vt Dinarchum; nam Dinarchum non maiorem natu iudico fuisse, quàm Phalereum, vt Cicero videtur putasse; qui facit illum in Bruto aequalem Demosthenis; quippe cum memoriae proditum sit, cum in disciplinam se tradidisse Theophrasto, & postea Demetrio Phalereo, coepit sane Dinarchus orationes alijs scribere, viuente adhuc Demosthene: post obitum tamen Alexandri Macedonis maxime floruit, cum Demosthenes iam, ceteriq; magni oratores, aut exilio, aut morte multati essent; nullusq; magnopere restaret, qui in aliquo honore foret. Phalereus vero accessit ad remp. eo tempore, quo Harpalus Alexandri praefectus, fugiens eius regis iram se contulit Athenas, contra quẽ, ne reciperetur, fertur Demosthenes iam senex multa dixisse; sed illo

etiam

etiam tempore, quo reip. gubernaculum ereptum est è manibus Phaleteo, opibus Antigoni & Demetrij regum, coactosque ille est exire ex vrbe, fugit etiam Athenis Dinarchus: eiusdem enim criminis, cuius multi poteotissimi ciues Athenienses, reus erat: insimulabaturque & ipse vnà cum illis multitudinis statum dissoluisse. Sed ad superiorem disputationem redeamus. Quod etiam io omni arte, scientiaque tradenda plurimum prodest, non rationem tantum, praeceptaque ipsius Demetrius acceperat, verum etiam vsum addiderat, & eum qoidem magoum; quippe cum, qui de illo accurate scripserunt, [illegible] ea de causa ipsum vocent: arbitror autem Phaleteum eo nomine ornatum fuisse, quia non tantum in rebus gerendis, rep.q; administraoda, sed etiam causis agendis, & sententijs publice dicendis, multum versatus sit; vt ita quoque magous factus, artibusque philosophorum imbutus, & ipse etiam philosophus, complecti oratione potuerit, praecipereq; alijs, quae audisset, & quae praeterea ipse vidisset, ac saepe periculo facto, vera esse cognosset. Cum enim non defuerit olim eruditissimus vir, philosophorumque dignitatis studiosus, qui affirmare sit solitus, admirabilem illam eloquentiam, quam Demosthenes consecutus est, oon parua ex parte ipsum adeptum esse, quia libros Aristotelis de arte dicendi accurate legisset; praeceptaque illa acuta, reconditaque imbibisset, quid de hoc nostro polito doctore existimare licet, qui noo solum Aristotelis libros illos, vt apparet, diligenter euoluerat, verum etiam Theophrasti, qui de ijsdem rebus vberius planiusque scripserat; nec tameo me fallit contra philosophum illum, qui taotum Aristoteli tribuerat in alieoo studio, Dionysium Halicarnasseum se armasse, ac sedulo iudicium ipsius opinionemque refellere conatum esse; qui libellum etiam edidit, quo demonstrare voluit id, quod ille de ea re senserat, nec verum esse, nec probari vllo modo posse: cum tamen fortasse argomenta, quibus vtitur, non omnino firma siut, non oullaque ipsorum (vt opinoor) nou maguo negotio temptari, labefactarique possint: vereor autem magnopere, ne ille contra, cupiditate defendendi suos rhetoras abreptus sit; qui nudi protsus, spoliatique omni honore restareot, si id, quod ipsi profitentur, ac solos se praestare posse arbitrantur, melius a philosopho acciperetur: aptum enim hoc quoque est, pendetque a vetere illa dissensione, controuersiaque inter sapieotiae studiosos, & dicendi magistros, de qua supra locutus sum: illa enim ab Aristotele orta, qui toto animo Isocrati aduersatus est, a posteris etiam ijs omnibus, qui ab vtrisque fluxerant, retenta est, acerrimeque pugnata. Sed accuratius fortasse aliquando de tota illa re disputabo, doceboque (vt spero) non omnino dignum esse, cui penitus in ea re credatur, Halicarnasseum, oec iodignum vllo pacto Aristotelem esse, vnde in illo etiam ipso studio, cui totum se dediderat, Demosthenes expoliretur: quis enim est, qoi oon fateatur multa in eo philosophum illum vidisse, quae nemini vmquam magistro dicendi in mentem venerant, ad intimasque ipsius partes ac penetralia deoique ipsum penetrasse, cum vix vestibulum ipsius limenq; rhetores attigissent; qui tamen oon alieoo parumq; apto illi arti oroatu, vt noo oulli rhetores sophistaeq; antea fecerant, eam decorauit, sed suum ipsi propriumque assignauit; quem illi imperiti homines eius esse nesciebant. Rectius fecit magisque ingenue Cicero, qui cum Demosthenis digoitatem augere vellet, Platonis fuisse illum mirificum amatorem significauit, creditumque nou tantum lectitauisse ipsum studiose, verum etiam audiuisse; sed signo etiam quodam idem probat, additque dicere hoc etiam ipsum de se se in quadam epistola, quod etiam de alio & ipso summo apud Athenienses oratore, memoriae prodidit, idest Pericle, quem ab Anaxagora physico instructum fuisse, & omni polito viro digna arte imbutum tradidit: ne aotem inaoe poterat esse, quod in epistola quadam Demosthenis scriptum ab eo esse dixit, se frequentem fuisse Platonis auditorem, eum epistola illa interierit, idem etiam in Graecorum commentarijs legi, & Graecorum eorum, qui germani sunt ipsius discipuli: illi namque existimarunt, valere etiam aliquid ad Platonis variam elegantemque doctrinam demoostrandam, quod inde summus perfectusque orator prodijsset. Alcioous igitur narrauit in libro de Platonis decretis, Demosthenem in epistola, quam scripsit ad Heracleodorum quendam, accusasse vehementer hominem, obiecisseque hoc illi vt probrum, quod cum in disciplinam se Platoni tradidisset, illam postea deseruit. Sed verba ipsa Demosthenis hic ponamos, quae acerba sont, & cum stomacho magno prolata fuisse intelliguntur. Οὐκ αἰσχυνῇ παιδείας καταφρονήσας καὶ λόγων, ὧν Πλάτωνος [illegible]; addidit autem statim Alcionus hoc ferre oon potoisse Demosthenem, quia fuerat & ipse Platonis auditor. Quin etiam idem adiungit, Philiscum oratorem & ipsum aperte dixisse in vita, quam scripsit Lycurgi oratoris, magnum Lycurgum oratorem eodem pacto euasisse, effecisseque multa, quae nullo modo efficere, ac praestare posset, qui Platonem non audisset; nec ex eius vberrimis copiosissimisque sermonibus aliquid vmquam decerpsisset: ille vero se totum in ipsius fontibus proluerat. Neque tamen (vt opinor) magnopere adiutum ab Anaxagora Periclem,

aut a Platone Demosthenem, Cicero existimauit, quia dicendi artem ab ipsis illis summis viris accepissent, sed quia imbuti rationibus illorum, scientiaque magnarum, scitarumque rerum ornati, in eo etiam studio facti essent grandiores & excelsiores: cum contra Demetrius & illud ipsum sublime & elatum a suis doctoribus Aristotele & Theophrasto, & praeterea praecepta dicendi, quae diligenter exposuerunt, hauserit: nunc autem ad ea, quae huius temporis sunt; quaeque in manibus habemus, reuertamur. Vtinam, vt quaestionem hanc, caputque de omni genere orationis, Demetrius cum laude tractauit, perfecitque, quod voluit, ita ipsi venisset in mentem omnem artem dicendi explicare, profecto multam opem studiosis ipsius attulisset, & aliquem ornatum ingenio suo huic arti adportasset: sed id fortasse fecit, iniuriaque praeteritorum seculorum id omne amissum est, & non paruo cum damno sublatum: coniecturam enim facio de particula hac, quae sine dubio eleganter exquisiteque tractata est: cum enim quodam modo propositum idem argumentumque habeat, quod Aristoteles in priore parte tertij de arte dicendi libri, materiam illam omnem diligenter persequitur, multisque modis ornat, & pulchriorem florentioremque reddit: nam cum eosdem etiam saepe, quos Aristoteles, locos tractet, tamquam declarare illos & explanare conatur, semperque de suo aliquid addit, quod lectorem acuat, summumque amatorem illorum adiuuet; quantum etiam ipsi merito tribuat, inde intelligi licet: potius enim sententias ipsius confirmat & auget, quàm studeat vmquam aliquid conuellere, ac non omnino firmum esse, exploratumque probare. Cum autem vim omnem & rationem huius artis intimam, incognitam antea non oratoribus solum, verum etiam ijs, qui ipsam vulgo tradebant, diligenter Aristoteles explicasset, non posuit postea studij aliquid in diuersis orationis generibus declarandis, semina tantum earum formarum non parua in illis suis libris sparsit, quae monstrare possent, quod dicendi genus amplum elatumque foret, contraque quod tenue & exile; quemadmodum etiam, quae verba ex oratione graui eijci, exturbarique deberent, vt etiam, quae sedulo eodem comportari; vt illi valde apta & accommodata, ab omnique demum vitio ac labe remota. Cum vero variae naturae hominum, qui in rep. versarentur, valdeque inter se distantes, varia diuersaque effecissent genera dicendi; videretque Demetrius a multis quaeri solere, in quam potissimum formam hic, aut ille incumbi deberet, id addere voluit huic studio, quod mirifice ipsum ornaret; efficeretque praeterea, vt facilius aliquis imitari posset, quos vellet: & in illam formam se induere, quam maxime laudari videret; sine cuius reddendae desiderio magno teneretur: posuit enim diligenter ante oculos, qua ratione ac via singulae illae formae obtinerentur; vt etiam se oportere docere existimauit, quo modo aliquis, qui non satis prudens esset, a fine, quem sibi proposuisset, depelleretur, & paulatim abductus a vero, similitudine quadam falsa virtutis, quam perperam sequeretur, longe alius tandem euaderet, valdeque dissimilis foret ei, quem primo se futurum sperarat. Non tam accurate autem Aristoteles hoc tractauit, nec tantopere a proprio studio suo vitaque discessit: hoc enim in primis operam eius requirebat, qui in iudicijs diu versatus esset, & a primis vitae temporibus forum pressisset: quare id Demetrius aggressus est, in quo vtrunque studium coniunctum erat; quique non minorem curam, aetatisque partem in sole puluereque, quam in palaestra vmbraculisque philosophorum consumpserat. Tantum vero studij ac diligentiae collocare solitos ea tempestate philosophos in arte dicendi ornanda mirari non debemus, cum tantos fructus tunc ferret, & in tam praeclara re gerenda vires omnes suas exerceret: qui enim cogitabunt, quam reip. formam amauerint Graecorum ciuitates, & quae ratio fuerit illas administrandi ac regendi, tantos honores eloquentiae habitos olim esse, desinent admirari: cur enim neruos suos omnes philosophi non contenderent, cum semper prodesse velint, & optimos conatus hominum adiuuare, in instrumento illo expoliendo, quod ad tam pulchrum honestumque vsus adhiberetur? aut cur tam accurate de optimo statu reip. disputarent, ac multa magnaque volumina conficerent de vera ratione gubernandi ciuitates, vt ipsas postea tractari finerent, vel versari potius, ab improbis hominibus; qui impudentia freti, linguaeque volubilitate incitati in omni contentione superarent graues & honestos viros, qui dicendi imperiti forent; nec possent, quae vera esse sentirent, reique p. fructuosa existimarent, oratione defendere ac comprobare? Accessit huic rei, quod artem eam tunc profitebantur, seque solos tenere iactabant; vt disciplinam etiam regendarum ciuitatum, sophistae, genus hominum merito philosophis inuisum, & quod falsis promissis deciperet & infatuaret adolescentes discendi cupidos. ijs igitur resistendum fuit, & non solum cotidianis disputationibus improbitas, inscitiaque illorum fuit exagitanda, verum etiam hoc genere scriptorum veritate patefacienda, omni honore auctoritateque spolianda. Eo magis autem hic noster, qui & ipse merito inter philosophos numeratur, ornare illam artem debuit:

buit: quia numquam ab eo studio alienus fuit, vel potius inde magnos fructus & dignitatem tulit. Cum vero idem fere argumentum, quod Cicero haberet, cum ad M. Brutum, rogatus ab illo, scripsit de optima specie, & quasi figura dicendi, non tamen initio statim, vt ille, se magnam rem & arduam aggredi testatur; neque de difficultate illius operis verbum facit, sed sine sui consilij confirmatione; excusationeque nulla vtens, ilico, idoneo principio sumpto, quod docere volebat, incipit explicare: non insulse autem (vt arbitror) putaret aliquis ideo tanta diligentia sibi M. Tullium viam munisse, tantumque laborasse, vt se extra culpam crimenq; arrogantiae poneret, quia non solum de diuersis illis formis dicendi; magnopereque inter se dissentientibus, disserere debebat, verum etiam quae omnium optima ex illis esset, iudicare: id enim in primis (vt ipse quoque narrat) arduum ac difficile est, cum varia sint hominum iudicia, ac singulis, quod ipsis magnopere probatur, optimum esse ac ceteris omnibus anteponendum, videatur; hanc certe curam non suscepit Phalereus, vt expositis iam omnibus formis, & tamquam notis, quas putabat esse, dicendi, vitijsque ipsarum & quasi adulterinis simulatisque figuris indicatis, vt fugi facilius postremae hae possent atque declinari, quae optima ipsarum esset, maioreque studio persequenda foret, doceret: aut enim hoc in arbitrio & potestate eorum, qui legerent, reliquit; aut eos omnes, qui singulas formas probe egregieque tractassent, laude dignos existimauit, quod vt oratores inuenirentur, qui natura ad certam quandam formam colendam impellerentur, nec facile aliò traduci possent, ita etiam, qui audirent, tales saepe ingenio moribusque essent, vt vix vmquam probare possent, quod ab eorum sensibus iudicijsque discreparet. quare non debere indagari id optimum, quod tam incertum foret, nec stabilem vllam sedem, firmamque haberet. Posset etiam aliquis non sine causa putare, hoc non fecisse Phalereum, nec vllo pacto necessarium existimasse, quia singulae causae, si quis ipsas recte, & ordine tractare velit, suum quendam ac proprium stilum formamque dicendi sibi aptam requirant: quare id, quod certis temporibus verum est ac laude dignum, non semper, nec in alio genere causarum probatur: vnde M. Cicero absolutum illum perfectumque oratorem iudicauit, qui versare naturam suam posset, & singulis generibus causarum aptum dicendi genus accommodare. Non quaesiuit igitur studiose Demetrius; quaecunque id causa ipsum mouerit, quae forma, notaque dicendi primum bonitatis gradum obtineret, sed singulas tantum diligenter expressit, & quibus partibus ornati deberent, vt summam virtutem in se continerent, ab omnique vitio vacuae forent, declarauit. Cum vero ambitus ille verborum, comprehensioque, quae περίοδος Graece appellatur, magnum lumen ornatusque orationis sit, ac si loco temporeque adhibeatur, magnopere etiam adiuuet finem orationis: in primis autem seiungat oratoris dictionem à vulgari cotidianoque sermone, primum extare illum docet, variaque genera ipsius inueniri tradit; cum aliter in orbem quendam includat sententiam, qui scribit historiam; aliter, qui sermonem fingit, vocatum à Graecis διάλογον; aliter etiam & maiore quodam conatu, oratorem: illud enim studium in primis requirit rotundam & contortam orationem. Sed, quia plures reperiebantur, qui nescirent, prosam etiam solutamque orationem partibus quibusdam & quasi membris vinctam esse, posseque illam quoque, quod aperte fieri videmus in omni genere poëmatis (illic enim partes ipsae, versusque distinguuntur) diuidi ac secari, ab hac potissimum re initium huius disputationis duxit; docuitque idem quod illic, in soluta quoque oratione & ea praesertim, quae facta esset, euenire; nec ideo illam solutam appellatam esse, quia prorsus omni nexu vinculoque careret, sed quia non haberet certas & suo semper loco positas mensuras illas; qua omni re mostrata, naturalemque ortum atque aptum ijs, qui ea vtuntur, habere, probata, quomodo partes illae vocentur, ostendit; quotque genera ipsarum sint, vt etiam, qui sit earum ornatus, nec non quo pacto iungi ipsae debeant, vt gignant circuitum illum, declarat: ijsque demum omnibus traditis, quae periodi naturam patefacere videbantur, ad formas illas tradendas, numerumque illarum comprobandum, quas χαρακτῆρας ipse vocat, vt ceteri omnes, qui de arte dicendi quicquam scripserant, aggreditur; qui sane finis ipsius erat, & quam totam rem diligenter explicandam sibi proposuerat, quod inde etiam intelligi licet, quia illis explicatis constitit, nec vltra progressus est. Cum vero Demetrius de formis his, notisque accurate praeceperit, qui magnus orator extitit; verisimileque sit, eum genus id dicendi secutum fuisse, quod in primis ipsi probaretur: neque enim ignoratione inscitiaque harum rerum peccare potuit, cum omnia cognita haberet, ac quid boni malique in singulis notis positum foret, egregie teneret: non possum omnino indicare, quam potissimum formam ille secutus sit, quodque dicendi genus sibi aptum iudicarit, cum orationes ipsius perierint; nec quicquam Demetrij habeamus, quod significare hoc vllo pacto valeat: nam hoc in libro nihil tangit, quod aperte id dilucideque demonstret

monstret

monstret: neque enim se magis hanc, quàm illam formam orationis probare vmquam ostendit; neque cuius ipse, dum in foro caussisque iudicialibus versatus est, magnopere studiosus fuerit, vmquam significauit. Cicero tamen, dum oratorem illum suum perfectum fingit, hoc docuit, &, ne ignotum id nobis penitus esset, effecit: in media enim illa sua forma, modica ac temperata, Demetrium collocauit, nec tantum dignum eum esse, qui in illam reciperetur, iudicauit, sed etiam ceteris omnibus, qui aliquando in ea floruissent anteponendum existimauit; quod cum de ipso protulisset, sui iudicij rationem ita reddidit: atque his verbis sententiam suam constituit. Cuius oratio cum sedate placideque loquitur; tum illustrant eam, quasi stellae quaedam, tralata verba atque immutata. Vt autem, si possumus vllo pacto, traducamus illum ad vnam aliquam earum formarum orationis, quas ipse celebrauit, & quas vere distinguere posse omne genus orationis credidit, secuti iudicium Ciceronis, planum est, nullo modo includi posse Demetrium in eam notam, quam δεινότητα vocauit: neque enim in ipsa quicquam adhibetur sedatum ac placidum; contraq; omnia concitata atque turbulenta; eodemque pacto non magno negotio intelligitur, ipsum notam dicendi magnificam, excelsamque non coluisse: in oratoribus enim illis Cicero ipsum enumerasset, quos amplos, copiosos, graues, appellat: non omnino praeterea ipsum tenuem demissumq; esse Ciceronem putasse perspicitur: remouit enim aperte illum à forma orationis humili atque subtili, & in altiore aliquantum, ornatioreque collocauit. Vt opinor igitur, mixtus quidam ille fuit è forma summissa atque venusta; eademque florente ac modice ornata: nam plurimum etiam studij diligentiaeque Demetrium hic in ea nota exprimenda adhibuisse notum est; delectatumque ea ipsum fuisse signis non malis intelligitur: neque enim potuisset tam apposite sedes atque elementa lepôrum illorum & elegantiarum tradere, si animo ab ipsis ac voluntate abhorruisset. Idem etiam alio loco planius apertiusque Cicero testatur: cum enim in Bruto, quid sui iudicij esset de Demosthene, quem perfectum oratorem, & omni virtute cumulatum semper putauit, ostendisset; & vt de illo, ita etiam de aequalibus ipsius Hyperide, Lycurgo, alijsque non nullis, in ipsis naturalem lepôrem, non fucatum fuisse, affirmauit; statimque, cum illis senibus adolescentem successisse Phalereum dixisset, de ipso etiam quid sentiret, indicauit, &, vt intelligere licet, nitorem sane in eo plurimum fuisse; sed illum cura factum, nimisque exquisitum existimauit, ad extremumque, quod perspicue hoc doceret, de illo inquit. Hic primus inflexit orationem, & eam teneram mollemque reddidit; & suauis, sicut fuit, videri maluit, quàm grauis: sed ea suauitate, qua perfunderet animos, non qua perstringeret, & tantum vt memoriam concinnitatis suae, non quemadmodum de Pericle scripsit Eupolis, cum delectatione aculeos etiam relinqueret in animis eorum à quibus esset auditus. Videndum igitur accurate, an posterius hoc ipsius de Phalereo iudicium dissentiat aliquantulum à priore: melius enim mihi videtur in oratore de ipso existimare, cum reliquis illic eum anteponat, qui in ea forma, quae valde frequentata est, laudemque saepe inuenit, nomen aliquod dignitatemque consecuti sunt: in Bruto vero ipsum videatur notare, tamquam orationem eneruarit, & dum nimis suauem ipsam, politamque efficere studet, eam languidiorem reddiderit. Sed hac quaestione relicta, de qua nihil certi & explorati praeter superiora Ciceronis testimonia adferri potest: nam inutilem prorsus illam fuisse non arbitror: quia si Demetrio nos addicimus, opinionemque eius, quam habuit de hac re, sequimur, eam formam orationis eum putasse optimam, existimare debemus, quam exprimere conatus est, & ad quam totum se finxit atque informauit, hac inquam, quaestione omissa, ea quae restant, siqua illa sunt, explicemus. De vtilitate huius operis, & quantos fructus ferre possit illis, qui diligenter ipsum legerint, nihil attinet disputare: etsi enim alia quoque sunt munera oratoris, & non solum oratione vti, arsque ipsa dicendi constat pluribus partibus, qui tamen praeclare hoc facere potuerit; didiceritque apte & copiose eloqui, non male ad ea instructus erit: excellet enim profecto ipsa inter ceteras, vnde etiam sola nomen oratori dedit: vt autem in reliquis, quas sibi vendicat orator, iuris aliquid se habere putant aliae non nullae artes ac scientiae, ita eloquentiam propriam esse oratoris fatentur, atque ipsam illi sine vlla controuersia relinquunt: hanc igitur, quae tantam vim habet, in primis ipsum tenere & validam vndique, omnique ratione auctam exornatamque possidere oportet. Quantum vero lepôrem venustatemque auctor admisceat subtilium harum rerum ac saepe minutarum expositioni, non facile aliquis narraret: nam & exemplis illustribus cuncta illuminat, & locos plures optimorum poëtarum declarat, & voces non paucas acutorum hominum commemorat; quae omnes res splendore, & varietate sua plurimam suauitatem gignunt; atque omne fastidium, quod aliter inde nasceretur, expellunt, &, ne exoriri illic possit, efficiunt. Cum autem contingat aliquando aliquid constituere, ac

fidem

fidem, auctoritatemque cuipiam sententiae comparare, vtitur plerunque ratione illa, quae & magnam lucem rebus incertis dubijsque affert, & eodem tempore io memoriam redigit, quod notitia sui vehementer oblectet, & quasi noua quadam voluptate perfundat, idest simile aliquid arripit; ac quod illic fit planum omnibus atque exploratum, idem etiam vsu venire in eo, quod non tam perspicuum erat, docet; quod facit etiam saepe Aristoteles in libris illis, quibus vitam & mores hominum excolit, ac de rebus boois ac malis disputat. Est igitur lectio huius libri & sua sponte iucunda; & propter condimenta etiam, quibus ipsius epulae commendantur, libeotius voranda: ipse quoque quacunque ratione valui; & quantum tenuis ingenij mei vires eoiti potuerunt, ipsum exornare, & iucundiorem vndique reddere cooatus sum: quid autem effecerim, eruditi viri, & qui existimare de his rebus possunt, iudicabunt. Sed cum omoia, quae dicere io aoimo habebam, explicarim; ad ipsum auctorem traoseamus, & quae faciunt ad hanc partem eloquentiae expolieodam, ex ipsius suauissimis vberrimisque fontibus hauriamus, quos ego, cum propemodum aperuerim, ac turbidos, multisque faedissimis rebus inquinatos olim purgauerim, ouoc rursus studio magno io hac re posito, infinitisque laboribus ea de causa susceptis, liquidos ipsos purosque vndique reddere elaboraui; quod, praeter quam quod toto animo prodesse cupio studiosis litterarum; oec vllum vmquam laborem recusaui, vt eorum vtilitatibus seruirem, libentius adhuc feci, vt fidem meam seruarem, ac quod aliquando pollicitus essem, perficerem. Custodiui autem hic quoque, noo tam iudicium meum sequutus, quàm voluotatem aliorum, quod in altero illo labore meo in librum primum Aristotelis περὶ ποιητικῆς seruaui, vt sententias cunctas auctoris Latine exprimerem, quo facilius illae, ab ijs etiam, qui Graecam linguam oon didicere, percipi ac cogoosci posseot: qua etiam in re eadem simplicitate animi, quam illic adhibui, vsus sum; nec tam elegantiam collocationemque verborum aptam, quàm veritatem, fidelitatemque sententiarum spectaui. Sed cum eo loco accuratius de hoc disputarim, oihil nunc addere decreui, quod faciat ad hanc partem vigiliarum mearum, quae valde tenuis pusillaque est, constitueodam: tantum rogabo doctos & disertos viros, vt aequi bonique hoc faciant, & ne patiantur, vt vnde ipse nullam vmquam laudem quaesiui, inde aliquid maculae, iniustaeque reprehensioois traham: nam ij, quorum inscitiae eius sermonis mederi volui, debebuot mihi opitulari, & quod sua illorum gratia non sine periculo aliquo commisi, videre, ne existimationi meae aliquando obsit; sed cum hoc etiam, quod vehemeoter me pungit, noo omnino indefensum reliquerim, desinam: atque omnia in lectoris probitate, aequitateque animi, relioquam.

PETRVS VICTORIVS

Paulo Iordano Vrsino. S.

MITTO ad te, vir maxime illustris, tuorumque omnium amantissime, oratiooem à me nuper habitam in fuoere Ioannis Medicis Cardinalis; & mitto oon solum, quia statim me rogasti, vt tibi copiam illius facerem, verum etiam, quia tibi in primis illa debetur, & propter affinitatem, & propter mutuam ac singularem beneuolentiam, qua inter vos coniuncti fuistis. Quis enim maiore cum voluptate laudes eius audiet celebrari, quam ille, qui eas omnes in animo suo conditas habebat, & viuum adhuc auctorem illarum ob egregias animi dotes colebat? Quod si tantum in se boni illa haberet, vt valeret aliquid ad eum ornandum, cui missa foret, profecto tibi ipsi illa hoc etiam nomine maxime conueniret, qui funus hoc ipsum magnificentia tua mirum in modum decorasti, & omni re, qua potuisti: potes autem plurimis, celebrasti. Si vero coniugis tuae, praestantissimae feminae, quae dolore afflicta domi iacet, illa in manus venerit, & tantam aegritudinem leuare potuerit; vel saltem aliquam partem lacrimarum eius abstergere, magis adhuc laetabor, & sapienter me consilium hoc cepisse arbitrabor. Quod enim officium tam humanum, & vnde maior fructus exoriatur, esse potest, quam ferre auxilium optimae, ac nobilissimae feminae, cui pietas, ac singularis amor in suos fraudi sit, ipsamque prorsus conficiat, &

paenè

paenè ad interitum perducat? Aliquid igitur horum efficere volui; atque vtinam, quod cogitaui, praestare potuerim. Tu vale, & illam miseram, omni nunc alio solacio destitutam, consolare. Florent. V. Kal. Decemb. CIↃ IↃ LXII.



PETRI VICTORII EPISTOLARVM

Liber Quintus.



PETRVS VICTORIVS Bartholomaeo Marantae. S.



Epistola tua, humanitatis & eruditionis plena, quam ad me per Theopinum Germanum misisti, valde grata, & accepta mihi fuit; delectatusque magnopere sum eximio isto tuo amore erga me, nec sane res vlla est, qua tantopere capiar, quam quum video me diligi & carum haberi a probis, & eruditis viris, quorum vt gratiam mihi conciliarem, nullum vmquam laborem recusaui, suscepique curas & molestias infinitas: gratias igitur tibi mirificas ago pro animo isto tuo erga me; cupioque mihi facultatem dari compensandi aliqua ratione egregiam istam tuam voluntatem, quam si nactus ero, docebo, non frustra te me amare coepisse; nulla enim re me aegrius vinci patior, quam humanitate & dignis honesto viro officijs. Quod tam bene sentris de scriptis meis in librum, quem habemus Aristotelis de arte poëtarum, est, quod valde gaudeam: video enim te posse existimare de his rebus, & libere etiam, quae sentis, vt decet probum & studiosum virum, pronuntiare: est igitur testimonium istud tuum magni apud me ponderis, erit etiam (vt spero) apud alios, qui si, te auctore, putabunt, me non frustra in magnum illud & arduum opus incubuisse, sed aliqua ex parte meis vigilijs intelligentiam eius libri adiuuisse, finem meum me adeptum existimabo; alacriorque multo ad alia huiusmodi fiam. Loci, de quibus subtiliter dissetis, obscuri sane ac difficiles, a me rursus lecti, ac diligenter in vtramque partem ponderati sunt; nec tamen mutaui sententiam; quae vero illa fuerit, cum fatearis, mentem meam non omnino tibi perceptam esse, statuereque te non posse, an iudicium tuum a meo aliquanto discrepet, declarabo, ac quantum in epistola fieri potest, accurate explicabo. Cum imitationem genus esse omnis poëseos traderet Aristoteles, complexus est artes non nullas, quae (nisi fallor) poësis non sunt, quamuis imitentur: ideo autem id fecit, quia vtuntur ad imitandum duabus rebus, quibus vtitur etiam aliquando poësis, idest harmonia & rhythmo: nam paulo post, cum ostendere vellet, mirari neminem oportere, quod dixerat, diuersa esse quasi instrumenta imitandi, vsus est simili aliarum non nullarum artium, aut si non omnino perfectarum artium, quae tamen vmbram illarum aliquam retinerent, ac prope ad ipsas accederent: non enumerauit autem illas in superioribus, quia nullum est ipsis commune instrumentum in eadem re efficienda cum partibus vllis poëseos: illae vero sunt pictura, quae statuas fabricat,

fabricat, aut fingit aliquid è luto aut cera, nec non quae imitatur quippiam voce, vt faciunt non pauci, qui exprimunt cantus quarundam auium, & alios etiam sonos: neque enim hi quoque eodem instrumento vtuntur, quo vtitur poësis: aliud enim orationem esse, aliud vocem, perspicuum est, cum vox sit communis homini cum beluis: oratio vero nullo pacto. Non arbitror igitur, citharisticam vocari debere poësin, etsi contingit aliquando, vt ad citharam aliquid canatur: neque enim hoc in natura eius manet; citharistaeque etiam illi sunt, qui sine vllo vllius cantu fidibus vtuntur; eadem ratio(vt opinor)est saltatoriae: quamuis enim alicui, dum grex aliquis saltaret, praesto esset, qui carmen caneret, & ad motus illos corporis cantum suum accommodaret, non tamen ea de causa dici posset ars illa orationis particeps esse: extra namque illa posita est, ac sine interitu eius artis inde remoueri potest; plurimaque ac frequens inuenitur saltatoria sine oratione vlla aut cantu: nam testatur etiam Aristoteles, ipsam vti numero tantum ad imitandum. Argumento illi, quo ipse vteris ad constituendum, saltatoriam esse poëma, supra tuo responsum est: ais enim, nisi res ita se haberet, quorsum de ea ab Aristotele mētio facta esset? meminit enim ipsius, quia imitatur, & imitatur rhythmo, siue vt ipse loquitur in rhythmo, quo numero vtitur etiā aliquando poësis. Quod idem affirmas, extare etiam harmoniam vacuam ab imitatione, quin hoc verum sit, dubitari non potest: neque enim omnis, qui capit in manum citharam, vtiturque fidibus, propositum habet aliquid imitari, sed Aristoteles reliquit has harmonias liberas ac solutas; differit namque de varijs rationibus imitandi. Quod vero infra adiungis, satis esse, vt poëma sit, si vnum tantum habeat è tribus imitationis instrumentis, non audeo dicere, verum non esse, repugnat certe id vehementer opinioni meae: arbitror enim, nullum instrumentum imitandi, opusve illius sine oratione propria poëtarum habere eam vim, posseque vere vocari poësin: necessaria enim est oratio, vt id fiat. Sola sane oratio talis, idest inclusa pedibus, sine concentu vllo, aut numero, idest reliquis instrumentis carens, quibus aliquando vtuntur poëtae ad imitandum, conficit poëma, quum scilicet aliquid sedulo exprimit, atque imitatur, nec opus est attendere in Aristotelis scriptis enodandis, veraque inde sententia elicienda, quid de his rebus existimet, aut Athenaeus, aut quiuis alius recentior scriptor, qui eadem saepe nomina aliter capiebant, nec dubium vllum est, quin omnis ratio imitandi, quae vtatur voce aliqua, aut sono, aliquo modo poësis vocari possit, siue quum coniunctus est cum ipsa extra positus cantus aliquis; sed non proprie, neque apposite; cum contra eam, quam praecipit de arte poëtarum, veram & absolutam poësin, non inchoatam, & quae tantum vmbram quandam eius retineat, ita appellare oporteat. Demum omnis quaestio apta inde est, quomodo accipi debeat primus ille locus: nam si artes illae, idest quae tibijs vtitur, & quae fidibus, nec non quae saltando, & motu corporis imitatur, positae sunt illic vt poësis, non est dubium, quin tu vere semper existimes, sed ego longe aliter sentio, vt olim significaui, & nnnc etiam in his meis litteris testatus sum. Vt autem paucis repetam, ac confirmem iudicium meum; vocat eo loco diligens magister illas τέχνας non ποιήσεις, quia complectitur non tantum species poëseos; sed praeterea artes eas, similes sane aliquo modo illis, non tamen omnino poësin; vt, quum inquit, οὕτω καὶ ἐν ταῖς εἰρημέναις τέχναις, & infra, πάσας μὲν οὖν λέγω τὰς διαφορὰς τῶν τεχνῶν, ἐν οἷς ποιοῦνται τὴν μίμησιν, vocat etiam μιμήσεις, idem prorsus intelligens, quas antea appellarat artes, vt apparet, quia propositum ipsis est imitari; in eoq; operam suam ponunt. locus, quem dico, est. τῶν λεχθεισῶν ἑκάστων μιμήσεων: nam praeter quam quod expositas a se prius ostendit, se intelligere, verba haec, quae sequuntur, significant, in illis existere tres has, de quibus omnis lis est. καὶ γὰρ ἐν ὀρχήσει, καὶ αὐλήσει, καὶ κιθαρίσει ἔστι γενέσθαι πάσας τὰς ἀνομοιότητας: confirmat vero sententiam meam, quia illic separat has rationes imitandi ab illis, quae fiunt oratione: nam seorsum inquit, καὶ περὶ τοὺς λόγους δὲ καὶ τὴν ψιλομετρίαν, ad extremum etiam docet, se disseruisse, περὶ τῶν μιμήσεων, non περὶ τῶν ποιήσεων, & diuersis ipsius generibus; quod (vt opinor) non fecisset, si tres illae quoque ποιήσεις forent: illo ipso namque nomine eas appellasset. Haec sunt, quae mihi nunc in mentem venerunt ad tuendam sententiam meam, & quae (vt recordari videor) me, cum commentarios illos confeci, impulerunt, vt ita locum acciperem, quae si tibi penitus, & alijs etiam quibusdam non probantur, mirum non est in re tam obscura iudicanda, studiosos veritatis viros inter se aliquantum dissentire: nam si forte ipse in hoc parum vidissem, non tam me errasse doleret, quam angerer, siquos auctoritate mea de certa via deduxissem, cum propositum meum fuerit, quum durum illum, & molestum laborem suscepi prodesse diligentia, & vigilijs meis studiosis eius artis, non vllam in partem nocere, nec eum aliquo concertare: in posteriore certe hoc puto, me naturam meam & mores omnibus probasse, prius praestare omnino non poteram, ne aliquando laberer, cum homo sim, nisi penitus mihi ab hoc negotio temperassem; vnde (nisi fallor) &, vt tu etiam

amice

amice praedicas, maiora incommoda cupidis bonarum artium nata essent. Tu vale, & de me omnia tibi pollicere, quae a studioso tui viro, fidelique amico expectari debent, numquam fallam, quantum in me erit, spem atque opinionem tuam. Florent. XIIII. Kal. Ianuar. CIↃ IↃ LXII.

PETRVS VICTORIVS Cosmo Medici Duci Florentinorum, ac Senensium. S.



LTERAM etiam hanc curam suscepi, Princeps optime, vt in concione dicerem de laudibus coniugis tuae, praestātissimae omnium feminarum; quod feci, nescio, libenter ne dicam, an grauate: sine dubio enim huic quoque tempori tuo aduerso ac misero, volens, libensque inseruiui; tristis tamen atq; inuitus acerbum hunc casum mente reuolui, ac de ipsius vi, & atrocitate copiosius verba feci: renouare enim magnopere recordatione hac & singularum partium diligenti tractatione in animo meo dolorem, atque aegritudinem coactus sum, & res tuas malas, quas obscurare, & extinguere maluissem, illustrandi, atque augendi necessitas mihi imposita est. Deus igitur Opt. Max. faciat, vt ex hac die, siquid est in me ingenij ac facultatis, in tuis potius rebus laetis, ac prosperis mihi collocandum sit; quam in vlla alia re, quae similitudinem aliquam harum habeat, ipsum vllo pacto sit exercendum. Quod si mihi contigerit, vt spero, & opto, & vt tua quidem certe virtute & integritate dignum est, tunc enitar, quantum potero, vt intelligas, quanta in me vigeat cupiditas tibi inseruiendi, ac res tuas, cuicuimodi illae sint, ornandi. Tu interim egregium meum animum, ac voluntatem erga te spectabis; & quid facere voluerim, non quid fecerim, cogitabis: in primis autem, de quo tecum etiam in extrema hac oratione mea egi; quodque nostra magni interest, operam dabis, vt dolorem istum tuum sedes, ac te vndique saluum nobis incolumemque conserues. Vale. Florent. IIII. Non. Ian. CIↃ IↃ LXII.

PETRVS VICTORIVS Petro Maphaeo. S.



PISTOLA tua valde grata mihi fuit: perspexi enim ex ipsa id, quod etiam in primo illo nostro congressu mihi cognosse visus fueram, te probum iuuenem esse, amantissimumque tuorum; in quibus etiam me a te numerari mirum in modum gaudeo. Nam quod res tuas mihi curae esse arbitraris, certe non falleris: delector enim magnopere ingenijs elegantioribus, honestisque artibus instructis, atque ipsis quacumque re possum, faueo & inseruio. Theonem accuratum magistrum dicendi, quem pollicitus sum cura mea multo emendatiorem, quàm circumferatur, me ad te missurum, propediem exspecta. vtinam idem de scholijs illis in Iliadem Homeri tibi, ceterisque studiosis eius diuinissimi poëtae recipere possem: vereor enim, ne nimis lentum hoc negotium futurum sit, quod tamen mea culpa non fiet; sed librariorum, qui non libenter excudendos suscipiunt libros illos, vnde non celeres eosdemque satis magnos quaestus se facturos esse existiment; ipse tamen, vt hoc aliquando aliqua ratione efficiatur, curabo, & quemadmodum nulli sumptui peperci, & infinitos paene labores sustinui, ne hae vetustissimae, eruditissimaeque declarationes perirent, ita omnia faciam, vt tandem ipsae in manus doctorum virorum perueniant. Vale; meque, vt tua sponte facere coepisti, perge amare. Florent. Idib. Februar. CIↃ IↃ LXII.

PETRVS VICTORIVS Bartholomaeo Riccio. S.



Ccepi, humaniſſime Bartholomaee, ſuauiſſimum atque elegantiſſimum tuum munus; quod mihi per Bernardinum typographum miſiſti: tuo enim nomine mihi librum reddidit, affirmauitque, ſe id a te mandatum habuiſſe: ſine litteris enim venit. Ago igitur tibi gratias immortales, quod me cito voluptate hac frui voluiſti, quam ſpero, me ex ipſius lectione magnam prorſus hauſturum, vel potius confido, vt ex parte quadam ipſius, quam ſtatim perlegi, iudicare poſſum. Amabam ego ſane te antea non mediocriter, atque id quidem merito ac iure faciebam: quomodo enim non amare potui hominem de honeſtis artibus optime meritum, & qui ſtudia haec noſtra labore, induſtriaq; ſua plurimum expoliuerit? nunc autem vehementius amo, poſtquam te in tuis me numerare, amicorumque loco habere ſigno hoc cognoui: fructus namque hi ingeniorum amicis ſubito mitti ſoliti ſunt: nulla verò ego re tantopere delector, quantopere amore erga me, beneuolentiaque proborum & eruditorum virorum, eamque vt conſequerer, multum ſemper in omni anteacta vita mea laboraui. Vnum tamen fuit, quod ſtatim aperto libro, indiceque perſpecto, leuiter me pupugit: voluiſſem enim nomen meum illic ſpectari, & quaſi illis (vt verum fatear) doctis, & grauibus viris, ad quos epiſtolas miſiſti, quoſque ita facto hoc tuo non parum ornaſti, ſubinuidere coepi. Sed hoc nunc relicto (quod fortaſſe tacere debebam) volumen hoc tuarum epiſtolarum diligenter legam, crebroque in manibus habebo, vt cetera etiam, quae a te monimentis litterarum prodita ſunt, accurate, nec ſine aliqua vtilitate perlegi. Tu verò vale, ac quae a vero fidelique amico officia poſtulari debent, a me omnia expectato: dabo enim operam, vt intelligas, te non fruſtra me diligere coepiſſe. Florent. III. Kal. Mart. CIↃ IↃ LXII.

PETRVS VICTORIVS . . . . . . S.



Mni ſane tempore, quo mihi perſpectus es, vir ſuauiſſime, iam inde a principio notitiae, quae inter nos vetus admodum fuit, probum ego te hominem eſſe, & mei cupidiſſimum cognoui: non minimum autem ex eo, quod nuper a te valde amanter factum eſt: cum enim ego ad te miſiſſem duas illas meas conciones, quas paucis interiectis diebus habueram de laudibus duarum, quouis honore dignarum perſonarum, tu meatum rerum augendarum ſtudioſus, curaſti, vt iterum illae iſtic formis excuderentur, & epiſtola etiam tua ipſas ornaſti, &, vt honeſtiores in manus eruditorum peruenirent, effeciſti: cur enim ego illam tuam eſſe non putem, cum ſit elegantiſſima, & amoris illius tui, quo me ſemper magno proſecutus es, pleniſſima? puſilla quidem res haec eſt, & tenuis; ex leuibus tamen etiam rebus intelligitur ſaepe animus alicuius, & voluntas praeclara erga nos: non poſſum igitur hoc quoque non in beneficij loco ponere Teſtimonium etiam iſtud tuum meorum ſtudiorum fuit mihi vehementer gratum, & aliquid dignitatis meis laboribus, vt ſpero, pariet, vt hominis eruditi, & qui in his rebus tractandis valde exercitatus ſit: quare nolui committere, quin tibi litteris his meis indicarem conſilium hoc tuum mihi acceptum, probatumque fuiſſe; neque tamen tam id feci nimio ſtudio laudis, quàm quòd delector huiuſcemodi officijs amicorum, quae proficiſcuntur ab animo ingenuo & integro; & eo magis ipſis capior, quo rarior eſt nunc, & infrequentior fides, & verus amor inter familiares, cum omnia his temporibus ſimulationis, ac liuoris plena ſint. Tu vir optime vale, ac parem animum, ſtudiumque erga res tuas, ſpectatas illas quidem certe omnibus, ac merito celebratas, quod tamen nouum in me non erit, a me ſemper expectato. Florent. Prid. Non. Mart. CIↃ IↃ LXII.

PETRVS VICTORIVS
S.



Tsi iis ipsis diebus epistolam ad te scripsi, qua tibi gratias egi, quod quiddam ad studia mea ornanda aptum fecisti, tamen Theopino Rhodomontio Germano, in patriam post longam peregrinationem redeunti, atque istac transeunti, litteras non dare non potui; quibus a te sedulo peterem, vt hominem complecterere, & quacunque re posses breui isto spatio temporis, quo in ista nobili vrbe manebit, adiuuares. Est ille quidem modestissimus omnium, nec tibi quicquam maioris oneris imponet: nullum autem maius beneficium apud illum ponere potes, quàm compotem ipsum facere tuorum sermonum, & cum eo aliquantulum de studijs bonarum artium, suauissimisque fructibus ingenij tui colloqui: nulla namque alia de causa ille domo discessit, multosque annos in Italia vixit, nisi vt instructus vndique, ornatusque meliore parte nostri reuerteretur. Et, cum multam, assiduamq; operam dederit honestis artibus perdiscendis, studuit tamen non minus mores, institutaque huius regionis perspicere, clarosq; in ea viros, & illustri aliqua laude celebratos visere; quo desiderio politi hominis incensus, Italiam paenè omnem lustrauit. Magno igitur munere me affeceris, si ipsi te comem iucundumq; praebueris: valde enim ipsum amo, & propter eximiam probitatem hominis, excellensque ingenium mirificè carum habeo. Sed de hoc nimis multa; magnaque parte huius accuratae commendationis supersedere poteram, cum sit mihi compertum multis modis, quod mihi gratum est, idem etiam tibi cordi vehementer esse; id quod ab egregio tuo amore erga me, optimaque natura proficiscitur. Vale. Florent. XVI. K. Apr. CIↃ IↃ LXII.

PETRVS VICTORIVS
Antonio Rainerio. S.



Ccepi elegantissimum carmen tuum, Antoni suauissime; legiq; libenter: Cum autem illud huiuscemodi sit, vt quemlibet merito oblectare possit, non omnino rudem hominem, neque penitus auersum a Musis, quanto magis mihi iucundum fuerit, quem ornat, ac summis laudibus in caelum fert, facile iudicare potes. Vellem sanè, quae mihi ingenio tuo tribuis, magis verè de me praedicari possent. Non enim tantopere mihi placeo; neq; ita gloriae popularis auidus sum, vt non intelligam, vix vmbram quandam istarum virtutum in me manere, illas tamen te, cuicuimodi ipsae sunt, vt bonum poëtam, & studiosum dignitatis meae, plurimum auxisse, vehementer laetor, teq; id amico animo fecisse existimo; Quare maximas tibi gratias ago, &, siquando etiam potero, non minores habebo. Cur enim eum non amem, ac toto pectore amplectar, qui, si nihil aliud, toto certè illo tempore de me acriter cogitauit, ac, quanto magis tenue argumentum, exileque cepit, tanto magis laborarit, necesse est, vt partem aliquam sui muneris impleret, & aliquid simile simulachri faceret; Nam isto genere carminis, aut Deos immortales, aut claras admodum, & illustres personas solitas celebrari scis, qui ipsum tam eximie, feliciterque colis, neque id etiam me fallit. Ego vero te amo, & me tibi valdè obligatum esse fateor. Existimet de me quisque vt vult. Sed non est nouus, & repentinus tuus iste egregius animus in me; verum multo ante mihi perspectus, & cognitus: iampridem enim, quantopere me diligeres, declarasti, & amoris istius tui specimen non paruum dedisti. Ego potius laborarem, si mihi cum aliquo acri homine, ac iuris sui acerrimo defensore res esset, cuius nulla adhuc extant merita erga te; nam amori me tuo praeclare respondere, Deus mihi testis est: nec te etiam hoc ignorare arbitror: recordaris enim, me olim quiddam excogitasse, quod ad fortunas tuas augendas facere videbatur, a qua tamen condicione te remonisti, ne longe abesses a tuis, vt qui animum aequum habes, &, vt virum probum decet, paruo contentus es, nec longinquas spes persequeris; cuius etiam animi, iudiciique similitudo quaedam est in me. Sed non opus est nunc haec alieno tempore commemorare: redierunt autem mihi in mentem ea, cum omnino ostendere vellem, me tua causa semper voluisse; nec non vt liberius a me peteres, siquid vnquam rebus tuis aptum facere posse putatis. Siquid enim huiuscemodi aliquando mihi indicaris, omnem operam meam, studium, gratiam, in eo conficiendo collocabo. Tu interim vale, & praeclaram istam tuam beneuolentiam erga me conserua. Florent. Prid. Id. Mai. CIↃ.IↃ.LXIII.

PETRVS VICTORIVS
Antonio Augustino. S.



ENIT tandem in manus meas, valde quidem illud optatum, & a me diu frustra expectatum, volumen M. Tullij Philippicarum, quod Faernus noster magno adhibito studio emendauit: inueni autem illic multa auxilio antiqui illius libri, quem nactus est, fideliter restituta; non pauca etiam iudicio ipsius, quo plurimum valuit, coniecturaque correcta; in quibus etiam admodum delectatus sum probitate hominis, qui contra consuetudinem multorum, siquid vmquam tangit, ingenio alieno excogitatum, sincere id narrat; admirabilique in hoc vtitur animi simplicitate: incidi igitur in locos plures, quod indicio ipsius cognoui, cura acumineque tuo illustratos, & ab omni prorsus macula purgatos: tu enim quemadmodum grauioribus studijs egregiam operam nauasti, ita etiam humaniores litteras industria, sedulitateque tua plurimum expolisti; in quo sane merito tibi multum debent studiosi earum, qui nullum vmquam laborem fugeris, vt ipsas ornares, & integriores formosioresque vndique redderes: In alijs autem pluribus locis, in quibus se a te adiutum ingenue fatetur Faernus, est ille, in extrema fere II. Philippica, qui prius in excusis omnibus libris maculosus erat: cum igitur ipse vetustissimi illius sui libri, quem sequitur, lectionem indicasset, & ipsam profecto valde deprauatam, opinionis tuae statim mentionem fecit; a qua sane se alienum non esse ostendit; ego quoq; mirifice illam probo, nisi quod voluissem, te posteriore, quam restituis, voce contentum, priore illa, quae apposita ipsi est, supersedisse, & hoc profecto melius veriusque esse existimassem, vt ita totus locus legeretur. Confer cum hac nundinatione tua, tuorumque: ita enim litterae ferè numero pares sunt, vt ex primoribus corruptae illius lectionis elementis fiat nundi: ex ijs autem, quae sequuntur, prima tantum littera immutata, reliquum eius vocis conflетur; nam si ex illis facimus immani, desideretur, vnde possimus quasi fabricare antecedentem partem consequentis nominis: cum etiam pluribus locis hoc verbo M. Cicero vtatur, vt contra P. Rullum, & in C. Verrem, numquam, quod recorder, aliquid ipsi adiungit. Praeterea magis mihi videtur significari, quod certe orator facere voluit, ac locus ille requirit, auaritia, turpitudoque Antonij, si declaratum non fuerit, magnam pecuniam ex ratione illa confici posse: nam summa sine dubio grandis, immensaq; erat, sed ex multis minutis venditionibus coacta; quare arguebat animum tenuem sordidumque: quanto enim maiorem singillatim quaestum illum fuisse audimus, tanto minor fit (nisi fallor) in animis nostris foeditas illius facti, maiorq; venia dignus esse videtur M. Antonius, qui cum fines recti migrare statuisset, non leui de causa improbus iniustusq; fuerit. Sed haec ipsa quoque, de quibus tecum nunc ago, minuta pusillaque sunt; nec tamen omnino in tanto scriptore negligenda: ego autem potius hanc occasionem ad te scribendi arripui, quem suspicio, & omni honore dignum iudico, quam quod existimauerim, hanc idoneam causam fuisse conficiendae epistolae; praesertim cum tu in multo maioribus rebus istic nunc occupatus sis; quae vtinam faustum, felicemque exitum habeant. Vale, ac me, vt semper fecisti ob egregiam humanitatem tuam, ama. Florent.

PETRVS VICTORIVS
Petro Maphaeo. S.



CCEPI litteras tuas, Petre suauissime, doctrinae, prudentiaeque plenas: quare fuerunt mihi quidē illae vehementer gratae: quòd autē in ipsis apparent certa, magnaq; signa egregiae cuiusdā beneuolentiae erga me, tanto magis illis delectatus sum. Cur enim mihi iucundū non sit, intelligere, me amari, carumque haberi etiam a probo, praestantisq; ingenij iuuene, quem omnes; qui multo prius, quā ego, ipsum cognouerunt, summo amore, laudeq; dignum iudicant, totoq; animo amplexati sunt. Idem igitur me facere oportere existimaui, statim vt te vidi: neq; enim leuia apud me fuerūt testimonia cōmunium amicorum de virtute tua, quae tamē postea, quod sanè raro vsu venire solet, aucta sunt, teque ipsa maiora reperta. Sed vt ad epistolam redeam; quod petijsti a me, sedulo feci,

Paulumque

Paulumque Spinulam, quem mihi commendasti, libenter vidi; &, quibuscunque rebus potui, adiuui. Mansit ille quidem apud nos spatio quattuor dierum, quorum bonam, magnamque partem mecum consumpsit, ac semper quidem in sermonibus, accuratisque disputationibus de illo suo studio, quod vrget, ad exitumque perducere conatur; eiusque rei causa, vt affirmabat, se, quum hinc discessit, Venetias contulit, qua in vrbe maior est copia opificum illorum, qui vndiq; desiderio ipsius satisfacere possint. Visus autem ille mihi est multis in locis, iudicium meum probasse, nec se frustrà huc venisse, existimasse. Quod si verum est, gaudeo magnopere, & quia cupiebam te illi significare, commédationem tuam plurimùm apud me valuisse, & quia mihi visus ille est homo ingenuus, dignusque, in quem omnes omnia sua officia rectè collocarent, optimosque ipsius conatus, quantum possent, adiuuarent. De difficultate verò eius operis, quod suscepit & tu subtiliter disputasti, & ego semper eodem pacto existimaui, quod me arbitror multis modis ostendisse. Nam praeterquàm quòd longè ab eo consilio afui; nihilque tale vnquàm attigi, nisi inuitus, & coactus, diffisus ingenio meo, ac tot, tantisque rebus aduersantibus deterritus, non semel etiam iudicium de eo meum patefeci, ac quid sentirem, litteris mandaui, non vt perterrefacerem alios, qui maiore ingenio praediti sunt, ab eaque laude reuocarem, siqua magna in ea re posita est; sed vt me purgarem, docerémque non temere, ac sine causa fecisse, quòd munus illud semper defugerim, & adolescentibus etiam aliquando, quorum honori fauebam, auctor fuerim, vt ex alio quopiam potius studiorum genere gloriam, commendationemque sui ingenij sperarent; quin etiam memini, me aliquando apud aliquos offendisse, qui a me dissentiebant, & in id studium toto animo incubuerant, qui fortasse multo melius famae, dignitatique suae consuluissent, si in alia quapiam re industriam, vigiliasque suas consumpsissent; sed fieri potest, vt tantoperè hanc curam improbarim, quia incidi aliquando in scripta quaedam de graeco, aut latino versa negligenter, & ab hominibus, qui nullo modo huic tanto oneri ferendo apti erant, propter inscitiam illius linguae, vnde transferebant, qui stultitia sua, & errore magno animi penitus me abalienarant ab eo incoepto: Non pauci enim sunt hac aetate, qui nimis sibi arrogant, & ostentandae eruditionis causa, aut quaestus faciendi, maius opus aggrediuntur, quàm efficere possint, nec tamen non, qui etiam ingenio floruerunt, atque opinionem magnam doctrinae meritò consecuti sunt, cùm huiuscemodi aliquid tentarunt, aliquando lapsi sunt, & tamquàm in salebris haeserunt. Nam quòd tu putas, nisi huiusmodi M. Ciceronis vigiliae interijssent, nos fortasè habituros fuisse exemplar quoddam huius rei, & formam vacuam ab omni labe, ac culpa, certè, si aliquis vnquàm hoc praeclare efficere potuit, verisimile est, ipsum illum futurum fuisse; vt tamen argumentis quibusdam perspici potest, locisque, qui restant, non satis exquisitè tractatis, ne ille quidem felix omninò ab hac laude fuisset, nec penitus satisfacere nostrorum hominum iudicijs potuisset. Nosti enim profectò, inuentos non nullos hac aetate, qui ipsum accusare non veriti sint, & locos aliquos ab eo conuersos e graecis poëtis, non planè ipsi perceptos fuisse, affirmare. Quòd si integer ille ipsius Thimaeus in manibus esset, multò magis, ne ob obscuritatem eius libri aliquando peccasset, timeri potuit. Et fortasè etiam non sine causa ex relliquijs illis suspicari licet. Nam cum T. etiam Lucretius in saeua illa pestilentia describenda, quae incubuit in populum Athenienſem, inclusum, & constrictum ab hostibus intra muros ciuitatis, proposuerit sibi Thucydidem imitandum: ille enim in secundo libro historiarum prius ipsam accuratè exposuerat: ac multos inde locos sumat, vel potius totam eam exprimat, non inscitè aliquis dubitare potest, ne aliquando ipse sententiam nobilis eius scriptoris perceperit. Cui tamen, vt poëtae magis ignosci potest. Sed non disseritur de fide: manifestò enim ille multa de suo addidit, quorum apud scriptorem illum rerum graecarum grauem vestigium nullum est, quemadmodum etiam non pauca reliquit; sed omnis quaestio est, an verum quandoque sensum elicuerit ex illis locis, quos sine vlla dubitatione reddere, & exprimere voluit. Quòd si hi summi auctores, qui illo tempore vixerunt, quo & graecus, & latinus sermo vigebant, in dubium aliquando veniunt, ne in vertendis quibusdam locis lapsi sint, quanto magis id de nostrae memoriae hominibus expectari debet, qua vterque extinctus est? Ac quicquid ipsorum tenemus, plurimo labore, & infinita cura in ea re posita a magistris perdiscimus, aut e libris eruimus. Declarat etiam satis difficultatem huius rei, quòd illa ipsa M. Ciceronis, quae restiterunt, huius generis, non respondent ceteris ipsius politissimis monimentis, nec perspicitur in ipsis eadem dicendi copia, & ornatus. Id autem meritò, quia adstricta est aliquo modo tunc eloquentia illius, & quasi vinculis quibusdam, compedibusque illigata, praeter quàm quòd singulae linguae suos quosdam ornatus, ac venustates habent, quae vix alio sermone retineri possunt. Quod etiam auget magnopere molestiam hanc, tantumque vim habet,

 vt non

vt non finat quempiam, qui hoc aggrediatur, omni ex parte probari. Omitto ceteros, tamquàm scopulos, qui in hoc studio sunt, quos tu acutè vidisti, & luculenter etiam explicasti. Nec tamen ipse reprehenderem quempiam, qui hoc exercitationis causa faceret; multis enim modis id prodesse posse, intelligo, vt etiam eum, qui auctorem quempiam tradentem artem, disciplinamque vtilem vitae hominum in aliam linguam conuerteret: omnis enim sermo est nunc de illis, qui expectant ex hoc studio ingentem laudem, confiduntque, se penitus reddituros esse elegantias illas, ac lepôres, quos a summis ingenijs magno labore sua lingua expressos inuenerint. Sed de hoc iam satis, vel fortasse plus etiam, quam oportebat. Feci autem id à te inuitatus, eaque causa fuit, vt in tam lubricum, & scopulosum locum inciderim. Facile namque passus sum, me a te trahi eo, vnde aliter fugissem, oratione tua. Amo enim te, & omni iure voluntati tuae satisfacere cupio, cuius rei semper, cum posteto, certum documentum dabo. Laelius Taurellius, vir summi consilij in rebus gerendis, & magnae in studijs litterarum eruditionis, quem me tuo nomine salutare voluisti, laetatus est, suaui tua sui recordatione, teque plurimum amat, idemque facit Varchius, de quo tu tam magnificè in epistola tua & sentis, & praedicas. Sed, vt addam ipse aliquid de studiosis tuis, quos apud nos habes, Lottinus totus tuus est, mecumque saepe ex eo tempore, quo hac transisti, de te valde amanter locutus est. Existimat enim praeclare de indole, ac moribus tuis; quin etiam, cum epistolam tuam ipsi legissem, eam non parum laudauit. Posse autem illum iudicare, acrique in primis ingenio praeditum esse, nosti. Vale, ac me, vt facis, ama. Florent.

PETRVS VICTORIVS

Ferdinando Medici Card. S.



RATRI Ego tuo, probo adolescenti, ac multis, magnisque ingenij dotibus commendato, statim vt ille eximium istum dignitatis gradum adeptus est, per epistolam gratulatus sum, declarauique, vt potui, oratione mea, quantam voluptatem cepissem ex honore illo suo rectè, ordineque collocato, & qui mirificè conueniret virtuti ipsius, & incredibili expectationi, quam ille de singularibus suis bonis excitasset, simulque hortatus sum, currentem illum quidem, vt tota mente properaret ad laudem, eamque semper ante oculos propositam haberet. Non mihi igitur visus sum, posse committere, quin eodem munere in te fungerer, cuius itidem optimae indoli faueo, atque ipsi, vt debeo, omnia bona exopto. Nec tamen multum temporis consumam, vt ostendam, quanta laetitia affectus sim, quum audiui, honorem istum maximum ad te delatum, teq; ab optimo, sapientissimoque patre delectum esse, qui damnum illud magnum resarcires, & quod iniquitate fortunae ille praestare non potuit, aliquando tu ipse efficeres, & ad exitum, cura, studioque tuo perduceres: Existimo enim, illam communem mihi fuisse eum multis: quamquam praecipua laetitia mea, multis de causis esse debuit, qui, si aliter fecissem, & nō gaudio exultassem, affinis graui culpae, seu verius sceleri fuissem. Potius igitur aliquid operae ponam, vt confirmem egregiam voluntatem tuam, teque ad iter istuc honestum praeclare animatum, magis incendam, ac si, quid impedimenti, difficultatisque illic subest, id remouere, totumque frangere, ac labefactare coner. Neque enim magna vlla laus indè oriri posset, nisi asperitatis aliquid in eo inesset, ac tibi tamquàm cum hoste aliquo saepè congrediendum foret. Non parum autem prodest, cognoscere quemlibet, eum quibus aduersarijs sibi res futura sit; intelligereque ipsum insidias eorum, ac petitiones, reddit eum cautiorem, & ad illas euitandas paratiorem. Occurret igitur tibi statim labor; qui sanè molestus est, & naturae nostrae contrarius, ipseque in primis deterrere a laude, virtuteque persequenda conabitur, quae prorsus obtineri non potest ab eo, qui dolorem reformidat, nec partem vllam ipsius, vt virum fortem decet, perpeti, ac perferre vllo pacto potest. Quis enim ingenuus puer, quique primoribus saltem labris gustarit honestiora studia, non audiuit illam Graeci poëtae vocem, qui affirmauit, consilio Deorum factum esse, vt ante virtutem sudor collocaretur, nec posse ad eam perueniri, nisi longa via, & ardua. Quam etiam sententiam non ignotam esse tenerae aetati, vel potius pueros nobiles, in ore semper eam habere debere grauissimus latinus scriptor testatus est. Cognitum igitur, atque exploratum habere oportet, non esse adolescentiae fugiendum laborem, omnemque hominem, qui loco, temporeque ipsum tolerare noluerit, necessariò non multo post incurrere in magnos, & perpetuos dolores,

eundemque

eundemque illum carere summis, sincerisque voluptatibus, quae a vita honesta, virtutique dedita abesse nullo modo possunt. Neque enim adeo natura nobis inimica fuit, vt vellet, nos sempiternis laboribus conflictari, nec aliquid vmquam suauitatis in vita sentire: contra enim illae voluptates, quas virtus procreat, diuturnae, liquidaeque sunt; quae verò a corpore proficiscuntur, breues, & cum paena, molestiaque temperatae. Qui igitur reuocat a labore, auctorque est adolescentibus, vt dolorem fugiant, reuocat eodem tempore ipsos a laude, eripitque eisdem omnem sensum verae, ac purae voluptatis. Hoc ipsum (vt existimare licet) sensit vetus ille sapiens, cuius iudicio, auctoritatique meritò semper multum tributum est: affirmauit enim, oportere eligere cursum vitae optimum: ipsum enim, quamuis primò visum tristem & asperum, consuetudinem tamen redditurum esse suauem: intelligebat enim praeclarè acutus vir, cunctos mortales, sua sponte ad voluptates procliues esse: nec posse ipsis diutius facilè carere. Pollicebatur igitur, eos etiam, vnde minimè antea sperassent, magnam, solidamque suauitatem hausturos. Non sunt igitur audiendi otij nobis, & cessationis auctores, sed procul arcendi, & ab auribus iuuenum depellendi. Quanto rectius suasit Peleus apud optimum poëtam, qui, cum filium, puerum adhuc, mitteret in graue, ac periculosum bellum, mandataque ei diligenter daret, quae seruare ipsum toto illo tempore, quo apud Ilium mansurus esset, vellet, non praecepit, vt honesta pericula vitaret, videretque, ne aliquid doloris, ac molestiae vmquam subiret, sed contra cohortatus est illum, vt niteretur, ceteris omnibus in omni honesto facto praestare, ac principem locum semper inter illustres, & claros viros tenere. Cui enim ignotus est, versus hic Homericus αἰὲν ἀριστεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων. Quem ferunt etiam pronuntiasse doctissimum virum Posidoninm, & praecepti loco Cn. Magno edidisse, cum ille ad bellum Mithridaticum proficisceretur; rogassetque Rhodi philosophum eum clarissimus Imperator, haberetne aliquid, quod se facere iuberet. Vt autem hi, qui puerorum industriam, assiduitatemque in bonis artibus percipiendis positam reprehendunt, vehementer illi aetati nocent, omnemque cursum eorum ad laudem remorantur, ac tardant, sic non nulli, qui, cum se in eorum familiaritatem, honestis rebus insinuare nequeant, blandicijs, & assentationibus, eodem penetrare conantur; qui finem etiam suum saepè simulatione beneuolentiae consequuntur, ac, nisi diligenter prouisum est, simplicem illam aetatem expugnant, & à recto itinere gloriae abducunt. Hi igitur multo plus, quàm veritas patiatur, ipsorum bona augentes, atque omni occasione ipsos praeter modum celebrantes, corrumpunt eorum animos, faciuntque, vt illi inani specie virtutis delectati, in vera persequenda negligentiores fiant, existimentque se satis adeptos, quod fortunae bonis ornati sunt, atque ipsis copiosè referti. Quemadmodum enim haec despicienda non sunt, magnumque splendorem adferunt ijs, qui munere quodam, benignitateque Dei, ijs cumulati fuerint, ita plena, absolutaque existimari non debent, nec magnos vllos, vberesque fructus vmquam ferunt, nisi diligentia, studioque eorum, qui ipsa sine vllo suo labore possident, factum fuerit, vt virtus ijs addatur, scientiaque illorum ipsorum bonorum rectè vtendorum: aliter enim saepè obsunt, ac iuuenes etiam arrogantiores, contumeliosioresque reddunt. Quis enim vmquam magnopere Alexandrum Macedonem laudauit, quod illo patre natus esset, qui sedulitate sua, studioque patrium regnum valdè auxit, & exiguos ipsius fines, mirum in modum dilatauit: ac Graeciam denique ipsam, gloria belli florentem, domuit ac vexauit. Hae namque Philippi ipsius propriae laudes sunt, nomenque illius meritò illustrant. Contra autem filius praecipuè ornatur, & in caelum summis laudibus fertur, quòd rebus illis contentus non fuit; neque se otio, ac voluptatibus tradidit, sed opibus patris, copijsque vsus est in maiore gloria, laudeque adipiscenda, & dum nullum laborem declinat, caputque cotidie, ac vitam multis, magnisque periculis obijcit, vniuersum paenè orbem subegit, ac longo quidem internallo fortunam patris, gloriamque superauit; nulla enim tanta alicuius industria est, cui cumulus addi non possit; neque opes tantae, & amplitudo rerum existit, quae non solum adaequari, verum etiam vinci se patiatur, & amplificari, si, qui versatur in hoc honesto certamine, vtitur rebus partis virtute illius, eum quo contendit, in eo superando, ac primo dignitatis loco spoliando. Non debes igitur tu quoque satis te adeptum putare, etsi magna multa, & praeclara alieno labore adeptus es, & ad quae pauci admodum aspirare possunt, & inani etiam spe, cogitationeque ferri, sed totis viribus conari addere aliquid, vel plurimum potius, si possis, patris tui summi Principis laudibus, & cum ipso in hac honesta palaestra pugnare, è quo certamine, si forte ille victus a te, superatusque discesserit, laetabitur; nec aliquid de sua laude, gloriaque diminutum, sed magis ipsi multum additum, arbitrabitur. Praesertim cum tibi alius honoris cursus propositus sit, in quo te exerceas, ac neruos omnes tuos contendas. Cui etiam cursui non deterius praemium propositum

situm est, nec minor etiam facultas adiuuandi mortales illic exiſtit, ſi eo perueneris, quo ſanè iam duo minoribus opibus freti è maioribus tuis, non magno labore peruenerunt. Sed haec, quae modo tetigi, & meliora etiam fortaſſe nonnulla, docti viri, quos domi habes, cotidie tibi praecipient, animumque tuum, in quo apparent non parua ſemina magnarum virtutum; nec tamen idem ob infirmam iſtam aetatem penitus corroboratus eſt, in vero ſenſu laudis retinebunt: viamque iidem illi diligenter obſtruent, omnibus rebus, quae ſi in pectus tuum irrumperent, maculae aliquid, ac vitij eo importarent, cuiuſmodi in primis ſunt, vt docui, fuga laboris, & malorum omnium mater, & altrix aſſentatio. Ego tamen quoque mea intereſſe putaui, ſiqua ratione id praeſtare poſſem, tibi prodeſſe, conari, cuius rei efficiendae magno deſiderio inflammatus ſum, nec vlli prorſus in hac re concedo. Quòd ſi in hoc aliquo modo peccaui, & inſolenter feci, quod tamen abeſſe pluximum ſolet a moribus, & natura mea, non video, quid me in errorem hunc rapere potuerit, niſi cupiditas tuae laudis. Quare ita etiam dignus eſſe videor, cui, praeſertim a te, ignoſcatur: finis enim omnibus in rebus exiſtimandis ſpectandus eſt, ac voluntas eius, qui facit, quae mea profectò eximia, ac ſingularis eſt, & ab omni labe vacua, vt nullo negotio ab ijs, qui legerint, intelligi poſſe, arbitror, cum ad ea horter, impellamque, vnde, qui placere, & obſequi adoleſcentibus ſtudent, retrahere ſedulo ipſos, & abſterrere ſolent. Vale. Florent. VII. Id. Sext. CIↃ IↃ LXIII.

PETRVS VICTORIVS
Petro Magno. S.



DILEXI ego ſemper magnopere Hieronymum Meium, propter ſingularem eius animi probitatem, excellenſque ingenium in ſtudijs bonarum artium; &, quacunque re potui, ipſi libenter gratificatus ſum. Is cum a me nuper tuo nomine petiſſet, vt mitterem ad vos, ſiquas haberem in ἐρωτικῷ Plutarchi emendationes, quia tu velles accuratè librum eum legere, ac multitudine maculatum perterritus eſſes; ſtatui ſubitò vobis morem gerere, & quaecunque olim, cum ipſum diligenter euoluerem, & cum calamo ſcriptis libris conferrem, adnotaram, collegi, iſtucque; ſtudioſe deſcripta, ad vos miſi. Etſi autem non pauci loci ſunt, qui reſtituti, & ab omni labe vitioque opera, ac ſedulitate mea ſunt purgati, non pauciores tamen reſtant, quibus mederi nullo pacto potui: nam indicaui etiam, vbi forent apud poëtas ipſos teſtimonia non nulla ipſorum, quibus vtitur hic auctor in ſententijs ſuis confirmandis; quae nunc apud eum corrupta, aut mutilata ſunt, vt, quacunq; ratione poſſem, tibi prodeſſem, & laborem iſtum tuum leuarem. Illa vero maiora vulnera, quae partes aliquas huius pulcherrimi corporis aut foedarunt, aut omnino abſciderunt, vetera ſunt, ac vix poſſunt (niſi fallor) vllis vllius ope ſanari. Probo autem iudicium tuum, qui hunc eruditiſſimum, grauiſſimumque ſcriptorem ames, & ipſius varia, reconditaque doctrina vehementer delectere. Libellus certè hic, cuius tu nunc intelligendi mira cupiditate incenſus es, elegantiſſimus omnium, politiſſimuſque ſine dubio eſt: continetque in ſe vberem, ac copioſam multarum rerum hiſtoriam, diſputationemque ſubtilem: eandem tamen lepidam, ac venuſtam de motu illo animi, qui multos mortales ſollicitat, angitque, vel potius quem nemo vmquam, dignus, qui homo appelletur, non aliquando expertus eſt. Vale, ac me ama. Florent. Prid. Id. Febr. CIↃ IↃ LXIII.

PETRVS VICTORIVS
Mario Columnae. S.



CVM ſaepè mecum ipſe, Mari optime, cogitem de ſingularibus animi tui dotibus, ingenijque cupiditate, qua flagras, omne virtutis genus perſequendi, ac non paruam ex ea re capiam voluptatem, volui ſemel tecum per litteras de hoc ſolido, ac iuſto gaudio meo diligenter loqui: nam, quum ſimul ſumus, & in iiſdem locis verſamur, non neceſſe eſt, me amplecti animo, quae ſint praeclara tua cuiuſuis generis bona: cotidie enim mihi licet inde aliquid haurire, ac maiores fructus ex te praeſente, integrioremque iucunditatem ex ſermone, colloquioque

tuo degustare, nec tamen nunc, quae in te summa sunt, ex quibusque possem facilè longiorem orationem contexere, externa, aut corporis bona valdè praedicabo, non quia ipsa despiciam, aut parui aestimanda esse putem: (contra enim eximium munus Dei ipsa arbitror, &, qui illis ornatus est, meritò spectandum, & fortunatum habendum iudico) sed quia, si conferantur cum animi bonis, multum illa sui splendoris amittunt, ac tota paenè iacent. Cumq; praeterea non vnum sit genus virtutum, vt tu nosti optimè: nā alterum genus ipsarum in animi motibus sustinendis, cupiditatibusque coërcendis totum occupatum est: alterum verò rationem perficit, animique partem illam, quae διάνοια vocatur, planumque sit omnibus, atque exploratum, te à nulla priorum illarum abhorrere, vel potius saepe aliquod specimen ipsarum in vita dare: statui, ne de his quidem nunc disputare, teque, quod sine vllo labore praestare possem, & fortem esse, & temperantem, & liberalem demonstrare, & reliquis itidem eiusdem generis quasi habitibus animi praeditum: quod enim admiror in te, & singulari laude dignum puto, est, quod tu propè vnus hoc tempore, aut certe cùm paucis tui loci, ordinisque hominibus toto animo incumbis studijs bonarum artium, & nulli labori parcis, vt animum cotidie magis expolias cognitione rerum optimarum, & omni scientia, quae nobili, atque illustri viro digna est: tantumque iam in hac voluntate permansisti, vt non parum in hoc honesto itinere progressus sis; nec contemnendos inde fructus decerpseris: hoc, inquam, est, quod ego suspicio, & magnopere mecum ipse laudo; praesertim cum intelligam plurimos, qui & ipsi omnibus fortunae bonis copiosè instructi sunt, nullam suscipere curam de meliore sui parte ornanda; totosque se in corporis voluptatibus persequendis volutare, ipsiusque desiderijs turpiter seruire. Deus igitur immortalis faciat, quod multis de causis optandum est, vt tu diutius per publicum otium, tranquillitatemque reip. viam istam tenere possis, nec aestu aliquo belli, perturbationeque quietorum temporum inde abripiare, spero te exemplum alijs futurum verae dignitatis, gloriaeq; hoc pacto comparandae: neque enim solum illa militari virtute, armisque belli quaeritur (quam laudem tu à parente acceptam, fortissimo viro; summoque duce retines, ac studiosè, cum opus est, recolis) verum etiam pacis studijs, & scientia honestarum artium paratur: cumque multi tua illustrissima in familia omni tempore extiterint, qui in ea disciplina floruerint, commendationeque Martis ad summos honoris gradus peruenerint, vnum aliquem aliquando in ea exoriri, qui ipsam hoc eximio bono cumulet, laudemque illi plurimam, ac decus pariat artibus Mineruae, non mediocris laus esset, vel potius qui vtrunque studium in se coniungat, ac varijs temporibus è diuersa vita, dissimilique palaestra mirificè laudatus, probatusque omnibus discedat. Praetereo, quòd praeclara illa laus boni ducis, atque imperatoris non parum adiuuatur studijs sapientiae, fiuntque illi in illa sua arte meliores, & ad omne consilium de maximis rebus capiendum paratiores, si muniti fuerint hac praestanti scientia; cuius rei, praeterquàm quòd id à summis ingenijs confirmatum est, documento esse possunt clarissimi homines, qui cum exercitus duxerint, & res omni laude dignas gesserint, magnam tamen partem aetatis consumpserant in ingenuis artibus tractandis, philosophiaq; colenda. Epaminondas profectò ille Thebanus huiusce modi fuit, de cuius gloria militari, amplissimisque victorijs non opus est aliquid me longius praedicare, cum illae peruagatae sint, & vno omnium veterum scriptorum ore vehementer celebrentur. Is certè philosophiae deditus fuerat, & Lysin illum Pythagoreum audiuerat, ex cuius disciplina plures honestissimi viri, ac suis ciuitatibus vtilissimi profecti sunt. Xenophon quoque ex viroque dispari studio egregiam palmam domum reportauit; de cuius itidem imperatoria laude, maximisque rebus gestis omnes eodem modo existimarunt: quis enim nescit, ipsius virtute, ac consilio factum esse, vt non magna illa manus Graecorum militum, qui Cyrum minorem secuti fuerant, cum fratri Artoxerxi bellum intulit, è medio Persarum regno, infestantibus vndique cum magnis copijs hostibus, conseruaretur, saluaque, & incolumis in Graeciam reduceretur? Ipsum verò in altero quoque vitae genere studiosè versatum fuisse, praeclara ipsius ingenij monimenta testantur; praeterquàm quod cum ciuis Atheniensis ille esset, & honesto loco natus foret, Socraticus passim ab eo, vnde disciplinam acceperat, appellabatur. Possem alia etiam facile exempla colligere, quibus confirmarem hoc aliàs quoque factum esse, & coniunctionem hanc duarum maximarum artium mirificè vtilem fuisse, & fructus incredibiles tulisse: verum, cum id probabile sua sponte sit, & sit etiam à me duobus his certissimis testimonijs constitutum, non arbitror oportere amplius me in eo comprobando laborare. Quare reuertar ad superiorem meum finem explicandum; teque cohortandum (etsi admonitore non eges) vt in eodem honesto itinere permaneas, quod nunc ab his hominibus, à quibus in primis frequentari debebat, magno errore horum temporum paene vacuum, ac derelictum est. Vnum autem ego hac aetate cognoui honestissimum virum, & cunctis fortunae donis refertum, qui, relicta consuetudine multorum, contemptisq;

corporis

corporis voluptatibus, quibus expleri facile potuisset, totum se studijs litterarum, honestisq ue artibus colendis inuoluerat, Ioannem Casam, ciuem meum, de cuius ingenio tu non minus bene, quàm ipse faciam, existimas, & quem tibi in hac vitae parte, de qua tecum loquor, proposuisti ad imitandum. Ille igitur, cum toto animo properaret ad laudem, semperque veram dignitatem, ac gloriam propositam ante oculos haberet, perfecit ea non longo vitae spatio, quo vixit, & eo quidem multis, varijsque occupationibus impeditus, quae vix a quopiam nostri huius seculi homine effici potuisse videbantur: coniunxit enim in se, ingenij sui magnitudine, quae numquam fere alias in alio vllo mortali omni tempore copulata simul fuere, oratorum, & poëtarum studia, & in ambobus illis enituit, &, quod illic optati potius potest, quàm obtineri, perfecit, ad exitumque non sine magna omnium admiratione perduxit; quodque magis adhuc nouum, & inauditum est, hanc singularem naturae facultatem, vel diuinam potius, non in suo tantum, patrioque sermone exercuit, sed in Latino etiam profudit, qui sermo cum suos habeat, veteresque in vtroque genere valde laudatos scriptores, aliquid etiam dignitatis inde assumpsit, sensitq; laudem, & splendorem suum augeri non nihil doctrina, & elegantia huius summi viri. Quod nisi mors eum nobis citò eripuisset, &, si ille, quae inchoauerat, absoluere potuisset, quemadmodum grauitate sententiarum, & omni ornatu orationis, nulli nouorum scriptorum cedit, ita copia, & multitudine librorum inferior ipsis nullo modo fuisset: nam de iudicio ipsius, plurimaque arte, quam solitus esset adhibere in scribendo, quid me oportet longius commemorare? qui enim aliquid iudicio valent, & ipsius aliquando scripta in manus sumpserunt, hoc statim ita se habere nullo negotio cognoscere potuerunt. Sed nimis multa fortasse nunc de hoc, quem hoc tempore non statui commendare, ac vetis laudibus in caelum ferre. Sed cuncta tamen (vt opinor) apte, atque opportune: volui enim exemplo huius optimi ac prudentissimi viri iudicium tuum confirmare; qui & ipse, quod tu magno animi ardore facis, menti excolendae omnibus viribus, atque opibus incubuit; nec putauit diuitijs, ac reliquis externis bonis vti oportere in corporis libidinibus satiandis, sed hanc paene desertam viam a sui generis hominibus coluit, ac celebrauit. Non possum igitur te quoque non magnopere laudare, qui huius animi sis, vt cetera omnia prae virtute ac dignitate contemnas, paruique omnino ducenda esse putes: &, quemadmodum initio statim demonstraui, cum saepè, ac multum mecum de hoc praeclaro consilio tuo cogitarim, & cum communibus amicis accuratè locutus fuerim (in quibus primum locum tenet nobilissimus, ac spectatissimus iuuenis, Bartholomaeus Valorius, qui te plurimum amat, &, vt ipse ab omnibus ametur, dignus est) non potui mihi temperare, quin semel ijs etiam, qui alibi viuunt, hoc iudicium meum notum facerem, ac monimentis litterarum mandarem. Te vero in bonam partem id accepturum spero, nec me vllo pacto accusaturum, quod, quasi in os te laudauerim, aut stimulo aliquo te egere in eo, quò toto pectore contendis, persequendo existimauerim: neque enim hoc me mouit, nec huiuscemodi aliquid, quum calamum sumpsi, mihi in mentem venit, sed (vt saepe dixi) animo meo, & voluntati egregiae erga te non aliquando satisfacere non potui. Vale, ac me, summum amatorem tuum, (si mereor) pari amore prosequere. Florent. IX. Kal. Mart. CIↃ IↃ LXIII.

PETRVS VICTORIVS Annibali Oricellario. S.



VOD mihi, suauissime Annibal, onus imposuisti, quamuis sua sponte magnum fuerit, numquam tamen graue mihi duxi: libenter enim id tuli, & in singulis ipsius partibus tractandis voluptatem non paruam inueni: nam, quod in primis alicui molestum esse potuisset, dubiumque ipsum habere, an edi haec scripta oporteret, mihi negotium non exhibuit, nec vllam in partem suspensum me tenuit: iampridem enim mecum statueram rectum hoc esse, dolebamque potius tam sero id fieri; ac de re, quae scrupulum non magnum in se haberet, tantopere deliberari. Impulit autem me in hanc mentem, fecitque, vt certi prorsus animi essem de omni hoc facto, iudicium, quod olim feceram de ingenio, doctrinaque huius eximij viri, in quo me socios comitesq; multos habere praeclare intelligebam, qui & ipsi existimabant, nihil limatius, ac politius his monimentis inueniri posse: nihil auctoris ingenio acutius, perfectiusque. Quos certe fructus antea admirabilis naturae ipsius videram: videram autem multos; hanc pro-

fecto opinionem de illo in animo meo excitarant. Poſſem autem multa de ſummo ingenio huius hominis, infinitaque cura, quam in hoc genere ſcriptorum poneret, vere praedicare, quae me ab omni reprehenſione, culpaque temeritatis (vt opinor) vindicarent, atque id non tam vt me tibi, cui haec omnia nota & perſpecta ſunt, quam vt alijs omnibus purgarem. Sed, cum res in eum locum iam venerit, vt cuncti mortales ex his praeclaris monimentis ſpecimen aliquod capere illarum rerum facile poſſint, vel potius perfecte de ipſis exiſtimare, iudicia ipſorum non praeoccupabo; nec crimen arrogantiae ſubibo. de his ſolum alienis ſcriptis illud ex animo pronuntiabo, quod M. Cicero aliquando de ſuo quodam libro, quem valde probabat, ac perfectum vndique eſſe arbitrabatur, in epiſtola quadam ſcripſit; me non recuſare, ſi forte aliter, quam ego ſentiam, de illis aliquando exiſtimatum fuerit, quin quantum de his libris, tantundem de mei iudicij fama (ſi vlla ipſa eſt) detrahatur. Nam non parui etiam ponderis, vt hoc ſecuro animo facerem, apud me fuit, quod videbam hos viros his ſcriptis ſempiternae memoriae commendatos, quorum laudem ac gloriam libenter omnes probi & honeſti homines audituri eſſent, ac ſiquid etiam maculae ac vitij aſperſum foret in eorum ſplendore, decoreque illuſtrando, ipſum illos dignitate eorum captos, & iucunditate illa perfuſos, non animaduerſuros: improbum vero fuiſſet, ac nefarij ſceleris profecto ſimile, tam praeclarum argumentum occultare, ac vitam horum honeſtiſſimorum virorum perpetuis tenebris dicare: quamuis enim ingenti ipſorum virtuti ſcriptores deeſſe potuiſſe non videantur, non tamen (niſi fallor) facile parem huic noſtro, & iudicio, & facultate dicendi, praeconem illa inueniſſet. Quod vero pertinet ad labores, quos magnos varioſque ſuſtinui, vt liber purgatus & ab omni macula vacuus exiret, omnem ego hanc moleſtiam indignitatemque deuoraui, vt amici hominis laudi honorique ſeruirem; nec vnquam odioſos mihi labores illos eſſe cognoui: non modo enim ipſos grata memoria ſodalis condiuit, ſed omnem penitus inde triſtitiam amaroremque depulit. Leuauit quoque non nihil hunc meum laborem, quod eodem tempore me gratum tibi factum eſſe cognoui, quem etiam perſpexi eidem rei toto animo ſtudere, ac curare quanta maxima diligentia poſſes, vt haec affinis tui monimenta integra prodirent; in quo ego officium hoc tuum vel pietatem potius, vehementer laudo: ac maius quidem te in illum beneficium contuliſſe iudico, cum memoriam ipſius ita vitam tenueris, quam ſi illum in vitam reuocaſſes: cum enim ille mortalis natus eſſet, neceſſario non multo poſt extinctus fuiſſet: haec autem (vt ſpero) aeterna erunt, & nulla iniuria temporis, vetuſtateque delebuntur. Remitto igitur ad te librum excuſum, & iam communem omnium, publicumque factum, qui prius tuus priuatuſque erat, vel potius magis nunc, quam vnquam, tuum, cum ornet plurimum, atque omni dignitate augeat eum, qui tibi auunculus fuit, ac veris proprijſque ipſius laudibus celebret, non ſuſpectis & aliunde, vt ſaepe contingit, aſcitis: quin autem redundet quoque in te aliquid huius gloriae, dubitandum non eſt; neque etiam parui illud aeſtimandum. Gaude igitur non parum eximio hoc tuo ac praeſtanti bono, contigiſſeque tibi in vita cum alijs multis animi & fortunae donis, vt naſcerere è ſorore huius praeclari viri, &, ſi es tuo nomine nobiliſſimus, non mediocri tibi laudi ducito, praeſtatoque te dignum, vt facis, tanta ſanguinis, egregiaeque virtutis coniunctione; quin certe te ille plurimum amarit, & ſumma cura ſtudioque mores ingeniumque tuum expoliuerit, dubium non eſt. Sed haec non ſunt huius temporis: illud magis addendum eſt, & ipſo tota haec epiſtola concludenda. Gratum admodum, acceptumque mihi munus tuum fuiſſe, praeclariſſimum, honeſtiſſimumque munerum omnium, exiſtimareque me beneficio hoc valde honorem meum creuiſſe, poſtquam; de quo tecum prius ſedulo egeram, efficere noluiſti, vt perſonam aliquam tanto dono digniorem inuenires: ſatis enim me, ſatiſque teſtimonijs ipſius crebris in hoc volumine ornatum putabam; ac mihi aliquo modo aeternitatem partam rebar. Nam conſuetudinem illam antiquorum Graecorum non improbo, quam tu in tuis litteris attigiſti. vnde memoriae proditum eſt, quendam ex illis, ſapientiae ſtudioſum, habitum fuiſſe eo tempore contemtorem, qui nullum vnquam ſuum opus ad principem aliquem virum miſerit, cum multa praeclare ſcripſiſſet, quaſi eos contempſerit, & illo honore indignos putarit. Romani vero ſcriptores illi veteres: & qui floruere ante, quam reſp. in vnius poteſtatem caderet, hoc non faciebant, neque inſtitutum illud ſeruabant, quia maiores nullos ſe, aut opulentiores habebant: quare ad amicos, familiareſque ſuos hoc traducebant, quos tu imitari voluiſti, cum tamen contra hac aetate magna copia ipſorum ſit. Sed poſtquam tu affirmas hoc etiam in mentem auctori ipſi veniſſe, vt me huiuſcemodi aliquo munere honeſtarer, non poſſum id, vt cetera ipſius omnia conſilia, factaque non magnopere laudare; eoque nomine immortales tibi gratias agere. Vale. Florent. IIII. Id. Iun. CIↃ IↃ LXIIII.

PETRVS VICTORIVS Lectori. S.



ON putaui alienum, humanissime lector, de non nullis te admonere, quae tibi cognita esse oportet initio huius noui operis perlegendi; non tam nostri muneris ornandi causa, & auctoris ipsius celebrandi, quam, vt laborem tuum leuem, & instruam te ita, vt verius iudicare de omnibus his paruis ingenij magni monimentis possis: praesertim autem ijs ipsorum partibus, in quibus quippiam ignoratum, aut existimationi ipsius labis aliquid adportare, aut sensum animi tui impedire posset, diligentius id faciam. Nam quaedam sunt, quae nulla mea opera egent; nec suspensum te vllo pacto tenere possunt, quia non minus ipse quam ego, statim vt legeris, percipies, cuiuimodi illa sint, & quantum ipsa tribui debeat. Haec autem sunt; primum carmina, quae primum etiam locum obtinuerunt. Illa vero varijs tẽporibus condita fuere: quamuis maiorem ipsorum partem scripserit postremis vitae suae annis, cum se in Euganeos montes abdidisset, recessumque illum colerct, in quo non paruo temporis spatio bene beateque vixit: nam & multo melius illic, quam alibi vmquam, valuit, & totum se litteris scriptionibusque inuoluit; vnde si se auelli passus non esset, & vinum adhuc eum superstitemque haberemus, & volumen hoc plenius, copiosiusque manibus tereremus. Sed multo plus apud eum consilia aliorum valuerunt, quam verum ipsius iudicium, quod fecerat de fortunae varietate, inconstantiaque rerum humanarum; quae non satis prudentia consilia inuitum ipsum illinc retraxerunt, & quasi de statu mentis deiecerunt. Huius autem animi ipsius testis ego (vt opinor) non omnino leuis esse possum, qui cum eo illo ipso tempore totum paene diem locutus sum in itinere: cum ille, pontificijs litteris euocatus, Flaminia via Romam proficisceretur: occurri autem ipsi Pisauri: visus enim mihi est, non valde securi animi fuisse de euentu illius consilij, doluitque, sibi inuito, ac recusanti extortam fuisse bonam mentem, in qua manendum sibi esse, quod reliquum erat vitae, secum deliberauerat. Quod sequitur in editione hac, pertinetque ad vitam nostram informandam, & multis grauibusque molestijs liberandam, multo prius ab ipso scriptum fuerat; cumque illud saepe Romae lectum & ponderatum essee ab eruditis & ingeniosis viris, quorum in ea vrbe omni aetate magna copia fuit, semper eorum iudicijs maxime probatum fuit, & summis laudibus in caelum sublatum, & propter orationis elegantiam, & propter sententiarum grauitatem, totiusque illius disputationis acumen & subtilitatem. Vita praeterea Petri Bembi, in qua ille litteris mandanda multum laborauit, vt amici hominis, & qui in ijsdem studijs, quibus ipse deditus erat, totus occupatus fuerat, atque in ipsis vitam cum summa laude consumpserat: (quamuis in ipsa nihil amicitiae dederit, & omnia summa cum fide verseque exposuerit) perfecta ab eo, expolitaque fuit. Contareni vero vita, numquam satis laudati hominis, quamuis omnes graues & honesti viri in eius doctrina, probitate, castitate, prudentia, pietate erga Deum celebranda inter se contendere videantur, non omnes numeros absolutionis assecuta est, neque extremam auctoris manum obtinuit: vt, quemadmodum ille vit integer, & vndique perfectus absolutusque fuerat, ita etiam libellus, qui vitam ipsius explicat, & cuncta hominis consilia factaque memoriae prodit, nulla parte mancus debilisque foret. Inuidisse igitue tantae ipsius gloriae aliquo modo fortuna visa est, nec passa fuisse, vt quemadmodum in huius summi viri vita nihil labis aut culpae inesset, ita etiam omnis macula notaque ab his politissimis scriptis abesset: quanto magis autem illa fini extremoque propinqua est, tanto magis rudis inchoataque est; quod ijs omnibus, qui legent, cognitum esse debere existimaui; ne siquid forte illic incuriae vitijque aliquando offendatur, illud auctori assignetur, ipsiusque inscitia aut negligentia commissum esse credatur: nemo enim est scriptor eruditus, laudisque alicuius & gloriae cupidus, qui non diligenter sua scripta relegat, ac nouo quodam studio, laboreque suo illa purgare ac nitidiora reddere conetur; cum hic noster in primis in ea re diligens accuratusque foret, & plurimum studij in suis omnibus laboribus emendandis adhiberet, quod morte praeuentus, aut subitis magnisque occupationibus inde abreptus, praestare in eo, quod maxime ornare & omni virtute expolire cupiebat, non potuit; cum argumentum ex sententia nactus esset, & quod omnem ornatum lumenque orationis sustineret: patet autem, quanto animi ardore aggressus hoc sit, & quale quasi vestibulum aditumque huius praeclari operis struxerit. Restat nunc, in quo maior adhuc scrupulus, mea sententia, est: quodque magis me sollicitat honoris causa huius praestantissimi

viri

viri labor, quem posuit in vertendis in Latinum sermonem contionibus Thucydidis: cum enim semper arduum esse ac difficile existimauerim conuertere aliquid e Graecis scriptoribus (siquis recte & cum mediocri etiam laude munus hoc obire velit: nam, vt plerique hoc faciunt, qui nullo ornatu adhibito, nullo selectu verborum, nullo iudicio, quoquo modo sententias expressisse contenti sunt; si hoc etiam ipsum praestare possent, nihil est tam procliue & paratum) in primis semper durum & laboriosum putaui attingere hunc scriptorem, & aliquam ipsius partem in alium quempiam sermonem comportare: contiones vero has propter obscuritatem sententiarum, orationisque breuitatem, ne dicam asperitatem & duritiem, maiorem adhuc molestiam in se continere non sine causa (vt arbitror) credidi. Et tamen hic noster tot tantisque difficultatibus deterritus non est, sperauitque, se posse studio & diligentia sua ipsas superare, vel potius ingenij & industriae suae periculum facere voluit; experirique, vt fuit semper auidus verae laudis ac gloriae, an ex hoc quasi certamine honeste discedere posset, & tamquam palmam inde domum reportare: nihil enim sibi vmquam facile pronumque proposuit, sed semper cum ijs, qui summum locum in qualibet laude tenent, contendendum putauit, & aliquos etiam ipsorum fortasse vicit & omni honore spoliauit: hoc enim verius esse puto; cum compertum habeam, maiorem partem horum laborum ab ipso exercitationis causa fuisse susceptam, eum maiora quaedam meditaretur, ac doctrina ingenioque suo digniora; ipsas tamen quoque edendas putaui, magis vtilitatis aliorum causa, quam illius ipsius decorandi, qui multum operae ac diligentiae in ipsis posuit, quippe cum nihil, tempiatum ab ipso, iudicem negligendum; huiuscemodique, vt nullum fructum ferre posset studiosis, habeudum. nec tamen hoc quoque (vt apparet) opus absoluit: nam conatum hunc magnum ingenij ipsius summam laudem inuenturum fuisse, si exitum habuisset, dubitandum non est: fecisse enim, vt prudentissimi grauissimiq; scriptoris orationes subtilissimae & magnorum consiliorum plenissimae, eleganter & erudite scriptae, ab ijs etiam legi possent, qui illius ipsius sermonis, quo primum scriptae fuere, rudes & expertes omnino sunt: ac ne nunc quidem, etsi omnes illae expressae non sunt, dici potest id non aliquo modo praestitisse, vel prope saltem ad id ipsum accessisse: qui enim primi ad rem aliquam arduam aggrediuntur, rationemque illius laboris superandi ac viam monstrant, ij aliquo modo illius negotij, difficilisque operis confectores habexi & appellari possunt. Siqui autem extiterunt, qui in aliquibus locis ab hoc nostro interprete dissentiant, atque alium fuisse sensum auctoris, quam qui ab ipso expressus est, contendant, ij meminisse debebunt, semper habitas esse has orationes obscurissimas, & ijs etiam temporibus, quibus sermo Graecus vigebat, & hic luculentus scriptor in manibus disertorum erat, negotium ipsas facessere solitas ijs, qui ipsas accurate legerent; quippe cum M. etiam Cicero ita de illis existimauerit, & hoc suum iudicium monimentis litterarum mandarit: cum enim Thucydidem ipsum magnopere laudasset, quamuis, contra sententiam quorundam, oratori nullo modo vtilem, nec forensi generi dicendi accommodatum affirmasset, haec addidit. Ipsae illae contiones ita multas habent obscuras abditasque sententias, vix vt intelligantur. Si igitur tanta caligo ipsas semper texit, vt vix luminibus penetrari ad multas partes ipsarum eo quoque tempore potuerit, quid mirum, si nunc, in maiore multo harum rerum caecitate, diuersa ingenia, & ea quidem acuta & valde exercitata, diuersos sensus inde eliciunt, & aliqua opinionum varietate distrahuntur? Nam iudicium huius nostri auctoris nullo modo arbitror contemnendum, cum sit notum omnibus & exploratum, quanta fuerit acies ingenij illius, & quantam curam diligentiamque ille adhibere sit solitus in ijs omnibus, quae litteris prodebat, & in manus eruditorum peruentura videbat. praeter quam quod, cum ille natura consuetudineque factus esset ad res magnas publicasque & cogitandas & administrandas, multo melius ad occultos hos reconditosque sensus peruenire poterat, quam qui numquam in re publica gubernanda aduersatus esset: nec vllo tempore cogitationem aliquam talis hominis propriam suscepisset. consideret demum secum, si forte ipse antea hoc opus aggressus esset, quam saepe multumq; secum dubitaturus fuisset, & non in paucis fortasse locis haesurus, vt humanius clementiusque postea de scriptis aliorum iudicet: nā hoc in primis genus exercitationis expositum esse vocibus maleuolorum, & facile ab obtrectatoribus reprehendi accusarique posse, omnes nouerunt: nulli enim adhuc in hoc negotio ita felices fuerunt, vt non incurrerint in maledicta inuidorum; inuenerintque aliquos, qui ex eorum erroribus laudem sibi comparare studuerint. Sed hoc relicto, in quo ille aut vacuus est ab hoc omni periculo, maloque, aut siqua illic offensio est, nostra est, qui ea, quae ipse animi causa exercitationisque studio scripserat, edere, & in manus doctorum hominum tradere voluimus; cum sciamus ipsum plures epistolas summa elegātia & eruditione refertas varijs temporibus scripsisse, paucas tantum, quas ederemus, inuenire potuimus: cum bona pars illarum aut amissa sit, aut vnà cum alijs quibusdam ipsius diuersi generis

ſcriptis cuſtodiatur, quae in his locis collocata ſunt, vt his temporibus commode tractari, inueſtigarique non potuerint. Nam doctam illam & grauem epiſtolam, ſi tamen epiſtola ipſa appellanda eſt, quae ante hiſtoriam Petri Bembi tuue nomine iam excuſa fuerat, putaui auctori reſtituendam: quod enim ipſum tunc mouit, poſtquam vt ſcriberet eam coactus eſt, ne cuius eſſet eo tempore intelligeretur (noluit enim exiſtimari nimis honoris cupidus, ſi ſuum nomen in fronte alieni operis, & illius quidem valde illuſtris & clari, adfixiſſet; nec ſuae dignitatis id eſſe vllo pacto arbitrabatur) cum incommodi nihil nunc gignere poſſit, non putaui attendendum: contra enim hoc tempore nulli alij rei ſtudetur, niſi vt quantum fuerit ingenium hominis ab omnibus intelligatur, atque ita ope horum monimentorum viuum ipſum celebreque contra tenebras mortis vetuſtatemque teneatur: quare non putaui partum illum eſſe negligendum, qui & ipſe meo iudicio ad nomen ipſius celebrandum valde aptus eſt: quod autem narraui, verum eſſe nouit cuncta illa nobilis & beata ciuitas. Si ipſae igitur, quae adhuc latent & abditae ſunt, & haec, quae reddita ipſi eſt, colligi potuiſſent, non parum (vt arbitror) volumen hoc auxiſſent, & vtilitatem etiam non paruam ijs, qui legerent, attuliſſent. Idem etiam accidit de alijs non nullis, quae praeclare inchoauerat, vt alia de cauſa, quia ſcilicet plane perfecta non ſunt, ipſa coniungi cum his non potuerint, & ſpecimen quoque & ipſa dare cum reliquis magni ingenij, ſingularíſque doctrinae huius ſummi viri. Sed multo maior iactura fuit, quod ipſe maturе extinctus eſt, qui non ſolum haec, quae inſtituerat, abſoluere & expolire potuiſſet, verum etiam alia maiora multo & grandiora conficere; quod ipſe, vt iam dictum a me eſt, & multis quoque notum, tota mente cogitabat, & magna cupiditate huius eximij operis efficiendi ardebat: is enim profecto fuit, & tali ingenio praeditus is vir, vt, ſi diutius vixiſſet, gloriam omnium, qui inferiore hac aetate vixerunt, omni genere ſuorum ſcriptorum, non ſolum adaequaturus, verum etiam ſuperaturus eſſet. Vale.

PETRVS VICTORIVS Cynthio Ioanni Baptiſtae Gyraldo. S.



ACCEPI litteras tuas, vir optime, meique ſtudioſiſſime, plenas amoris, ac ſuauitatis cuiuſdam incredibilis, quae me laetitia plane refeſerunt: delectatus enim ſum magnopere, quum vidi, te mei memoriam firmam in animo retinere: poſtquam enim me ſemel, nullo meo merito, diligere coepiſti, ſemper amor ille tuus in me auctus eſt, non ſolum cuſtoditus, & nullo interuallo temporis, aut intermiſsione litterarum deminutus. Quod profecto natum eſt à probitate animi tui, humanitateque ſingulari; cuius etiam rei certum argumentum eſt in his tuis litteris, quod honeſtos omnes, ac doctos viros, de quibus loqueris, valde probas, ac magnis laudibus in caelum fers; id quod non multi hoc tempore facere conſuerunt, qui exiſtimant, quantum alienae dignitati à ceteris tributum ſit, ſuae demptum, ne dum ipſi hoc munere fungi velint, dotem aliquam ingenij in alio poſitam celebrandi, ac teſtimonio ſuo augendi. Amo igitur naturam iſtam tuam, ac toto animo recipio beneuolentiam ingentem erga me, cui compenſandae quomodo par eſſe poſſim, non video. Si tamen aliquo modo vmquam potuero, dabo operā, ne penitus partes meae in hoc officio deſiderentur: tu vero animo tuo ſincero, & nulla inuidia ſuffuſo, gaudero, & è tanto tamque praeſtanti bono veros vberéſque fructus capito. Conſilium autem, quod cepiſti, laudo, ac nihil melius pro re nata, te facere potuiſſe arbitror; contuliſti enim te ad Principem humaniſsimum, ac bonarum omnium artium cupidiſſimum (vt maiores eius & illuſtriores laudes nunc taceam) quis enim neſcit ipſum vndique euocare ad ſe, magnis propoſitis praemijs, doctiſsimos quoſque & honeſtiſſimos viros, atque ipſos omni amore ac beneuolentia proſequi? in quo coetu eruditorum hominum, & omni genere ſcientiae inſtructorum, cum tu honeſtum locum teneas, & ſingulis horis cum illis de ſtudijs litterarum familiariter loquaris, cur non contentus iſtic viuere debeas, ac te in μακάρων νήσοις poſitū eſſe putare: quae enim vita magis remota eſt ab omni perturbatione? quae magis omni liquida puraq; voluptate referta eſt? quod eo magis cognoſcere, ac verum eſſe intelligere potes, quia in altera illa magnas moleſtias, perpetuaſq; animi ſollicitudines expertus es, ortas ex contētione, & parum grato animo (vt ais) eius, quem erudieras, & quem omni humanitate, ac morum elegantia expolire conatus fueras; quae ſollicitudines te diu vexatūt, & omni vitae fructu iucunditateq; priuarunt.

priuarunt. Si huc accesſiſſes, quod tibi in mentem aliquando veniſſe narras, ego omni, quo potuiſſem, officio te proſecutus eſſem, nec ſolum ego, qui iam diu te amaui, ac totum in animum meum recepi, verum etiam ceteri omnes, qui in hac vrbe ingenuis artibus delectantur, apud quos nomen tuum clarum eſt propter multa valde pulchra ingenij tui monimenta, & Princeps noſter (vt opinor) te eo loco habuiſſet, quem virtus tua, & magnus vius rerum, requirit. Arnoldus Arlenius, qui (vt video) tibi multa de mea vita ac moribus praedicauit, eſt vir probus, & natura αἰδήμων: quare, vt ingenium eſt talium hominum, auxit ille plus fortaſſe, quam res patiebatur, animi mei dotes, ſi vllae ſunt in me, quae vere hoc nomine appellari debeant, ac ſiquid vmquam feci, quod ſimilitudinem aliquam, aut ſpeciem virtutis retineret, ille tamquam abſolutum ac perfectum vndique iudicauit; quare indolem eius te intelligere oportebat, & cumulum aliquem de meis, ab eo prolatis, laudibus deruere: gaudeo tamen, te in hanc partem peccaſſe, & in eo, quod honori meo prodeſt, non multum vidiſſe: ſum enim cupidus huius laudis, & in vmbra ſaltem aliqua tantae dignitatis adipiſcenda, omnes ſemper ingenij neruos contendam. Sed ad Arnoldum reuertar; eſt profecto ille vir probus, ac bene doctus, ſemperque in ſtudijs honeſtarum artium verſatus: habet autem hic honeſtiſsimos homines, qui valde carum ipſum habent, & fortunas eius ornare conati ſunt; aut ſaltem tantum illi commodi procurare, vt viuere apud nos poſſet mediocriter, vel potius victitare. nec tamen efficere vmquam potuerunt, quod ſtuduere: malo (vt arbitror) fato huius viri. Eſt ſane ille ei curae, cui praepoſitus iſtic eſt valde idoneus, & in ipſa plurimum exercitatus; maiora tamen ab eo (niſi fallor) expectari poterant, vberioreſque fructus ex ingenio & eruditione ipſius capi. Franciſcum Ottonaium, cum quo ſaepe te de me locutum fuiſſe ſignificas, meo nomine ſalutabis: illum vero ego ſemper amaui, & politum hominem, elegantibuſque in primis artibus ornatum cognoui. rebus igitur ipſius proſperis vehementer laetatus ſum; gaudeoque ipſum in honore eſſe apud iſtum optimum Principem, ac ſummum doctorum hominum & aliqua ingenij laude florentium, amatorem. Tu quoque laeto animo iſtic viue, & magnis iſtius regionis commodis libens fruere: ego certe tibi affirmo, ac vere, ſincereque praedico, niſi aetas mea iam grauis impediret, ac ſi id per Principem noſtrum facere mihi liceret, cui deeſſe nec poſſum, nec debeo, me libenter ad iſtum conſeſſum gregemque doctiſſimorum virorum, ad quem etiam inuitatus ſum, concurſurum fuiſſe, & alijs non nullis de rebus; & vt vterer conſuetudine multorum, qui in iſtis locis degunt, in ſinuque atque oculis iſtius Principis ſunt, & amicorum, & affinium hominum. Sed quoniam id effici nullo pacto poteſt, recordatione crebra eorum, ſuauique memoria, tuique etiam, qui non vltimum locum in illis tenes, deſiderium hoc meum leniam; atque hic, quoad natura patietur, cum alijs veteribus meis amicis, ideſt cum libris viuam, ac, quod reliquum eſt vitae, traducam. Quae mihi mandaſti, cum tempus earum rerum efficiendarum idoneum nactus ero, ſedulo efficiam, ac te in magna gratia apud Principem noſtrum, vt ſpero, ponam. Gentiles autem tui, nobiles in primis atque honeſti viri, te amplexantur. Vale, ac me, vt iam diu feciſti, ama: putaque, in quo numquam falleris, te mihi carum eſſe; multa alia, quae vellem, non magnopere polliceri poſſum: quicquid tamen omnibus opibus, ac viribus meis effici poterit, tibi praeſto ſemper erit. Florent. VI. Kal. Quint. CIƆ IƆ. LXIIII.

PETRVS VICTORIVS

Fabio Segnio. S.



LEGI tuum carmen, amice optime, ac libenter quidem, & magna cum voluptate legi: non tam quia me illo, reſque meas valde commendari, & quaſi in caelum ingenio tuo ferri vidi, quam propter elegantiam, ſuauitatemque carminis ipſius; vel (vt verius dicam) propter amplitudinem & ſpiritum vere poëticum, ac dithyrambicum: nam in quodcunque argumentum iſto modo ſcripſiſſes, & quemcunque tibi hominem ornandum tanta magniloquentia cepiſſes, certe non parum me delectaſſes; vt profecto audiui non paucos, valde ingenioſos & eruditos viros, audito illo magnopere delectatos eſſe, ac ſummis laudibus ipſum celebraſſe, &, vt memini, me aliquando, huiuſcemodi aliquo tuo carmine lecto, voluptatis & admirationis ſtatim plenum factum eſſe; neque tamen negarim, mihi vehementer gratum fuiſſe, te in meis oblectationibus delicijſque laudandis ingenium tuum exercuiſſe: gaudeo enim quibus ipſe rebus capior, quaeque ſunt propriae voluptates, & amores huius meae aetatis, eaſdem alijs placere grauibus & honeſtis viris, vel potius te artificio tuo & induſtria feciſſe, vt merito illae placere omnibus debeant; neque ſolum hominibus huius aetatis, verum etiam alijs, qui poſtea naſcentur.

quemadmodum easdem has perpetuo nunc maerere necesse est, & studio tuo sempiternas fieri: quae enim sata cultaque sunt ingenio poëtarum, vt de quercu Mariana M. Cicero memoriae prodidit, numquam intereunt, sed canescunt seclis innumerabilibus. Fecisti igitur rem dignam bonitate tua, & vetere nostra amicitia, quae longo temporis spatio, atque adeo a teneris, vt aiunt, vnguiculis, incoepta, vsque ad hanc diem integra inuiolataq; permansit. Vellem autem, si possem, vt res ipsa postulare videbatur, beneuolentiam tuam pari munere compensare, sed, cum id minime praestare, ac ne conari quidem satis prudenter possim, meo egregio erga te animo contentus eris; in quo tamen benignitate hac tua, vt paulo ante ostendi, nullum lucrum fecisti: semper enim ille paratus promptusque ad omnem tuam dignitatem tuendam amplificandamque, vt debuit, fuit: non est autem cuinis datum ad grande hoc poëma aggredi, sed est aliquo modo tuum, tuique similium, quem natura genuit omnibus in rebus celsum & erectum, sed quid dico tuum; cum fratrem habueris socium huius landis, ac tecum aliquo modo de summo loco in hoc honesto, pioque certamine contendentem? qui, nisi adolescentulus, vel puer potius, extinctus fuisset, cum Ingenio floreret, ac magnam de se in tenera illa aetate expectationem concitasset, profecto eximius in isto studio admirabilisque euasisset; non temere hoc dico, neque ornandi caussa adolescentis, rem, plusquam veritas patiatur, effero: cum enim Romae extremo tempore vixerit: & claro in ea nobili ciuitate, illustrique loco vixerit, satis nota est, testataque indoles ipsius: testant praeterea quaedam monimenta diuini illius ingenij, quae indicant, quid sibi homines non sine caussa polliceri de ipso potuissent, si diutius in vita mansisset, ac suam maturitatem singularis eius natura adepta esset; occupatus sane ille erat in patrio sermone, ac vim omnem ingenij sui in eo consumebat; quae via ad summam laudem consequendam non mala & ipsa a multis existimata est. Tu vero, magnus in omni re dignitatis amator, ad veterem, non nostram solum, sed omnium paenè gentium linguam colendam totum te transtulisti; ac summos in ea poëtas, mirificeque omni tempore probatos, imitandos tibi proposuisti; ad quos quam prope accedas, ac verius fortasse totos illos exprimas, apparet. Sed mihi nunc propositum non est, te, ingeniumque tuum laudare, nec quantum valeas in eo studio patefacere: aut enim hoc praeclari tui labores praestabunt, & nomen tuum (vt spero) aeternitati commendabunt; aut nullum cuiusquam ingenium, operaque in eo posita docti viri efficere, & ad exitum perducere poterit. Sed potius tibi gratias agere cogitaui, quamquam ne hoc quidem consulto, ac toto animo, sed tecum per litteras familiariter loqui, vt saepe coram facere solemus, quum in vrbe sumus: neque enim committere debui, quin tecum aliquantisper de hoc nouo ingenij tui partu loquerer, cum mea potissimum interfuerit, te in eo laborasse, cum ad me allatum sit, plurimum sermonem de illo cum magna tua laude excitatum esse Florentiae, ab illis, ad quos id aliter non pertinet, nisi quia musis dediti sunt, ac fructus optimorum ingeniorum amant, & amplexantur: sed cum iam, quod volui, gesserim, finimque loquendi tecum, qua ratione potui, expleuerim, finem faciam, ac siquid reliquum est, in congressum aliquem nostrum reseruabo. Tu interim vale, ac cum tibi concessum est per odiosas ac molestas istas curas, quae te nunc importune premunt, in isto tuo studio versare, ac laudem gloriamque non solum tibi ipsi, verum etiam patriae, seculoque huic nostro para. Vale iterum. E Decimano meo. XVII. Kal. Octob. CIↃ IↃ LXIIII.

PETRVS VICTORIVS Horatio Cordanetto. S.



LEGIT mihi Titius noster, vir probus & suorum amantissimus, litteras binas tuas, plenas amoris erga me, & humanitatis cuiusdam incredibilis; quid enim ego dicam elegantiae, & eruditionis? Semper enim me magis ceperunt haec studia beneuolentiae ac pietatis, profecta ab animo sincero ac puro, quam doctrina aliqua recondita, & magno etiam selectu verborum ornata; etsi ne hoc quidem vmquam contempsi, ac spreui: nam quod ostendis in priore illarum epistolarum, te Florentiam venisse vnius tantum mei videndi caussa, quam gratum mihi acceptumque esse debeat? & quantum sane valet hoc ad amicitiam conciliandam? Quod vero me non vidisti, cum ruri eo tempore essem, damni nihil fecisti, quin potius arbitror, si id contigisset, te subito consilium tuum reprehensurum fuisse, dicturumque idem illud, quod ferunt, fortissimum virum, vel Deum potius, dixisse, cum in sacellum introisset, atque illic simulacrum Adonidis collocatum

locatum vidisset; cuius erat apud multos magna opinio sanctitatis. ἐὰν ἐρῶ. Sed hoc nunc relicto. Amo vehementer (vt supra quoque significaui) officium hoc tuum, fateorque, me tibi valde obligatum esse: & cum sit nihil, quod tantopere cupiam, quam respondere amicis, cupidisque mei in amore; praesertim si ijdem fuerint ingeniosi viri, & omnium honestorum hominum amore dignissimi, vt tu certe es, polliceor tibi omnia officia mea; cupioque mihi occasionem aliquam dari, qua demonstrem, te non omnino sine causa me diligere coepisse; quod si aliquando mihi obtigerit, gaudebo. Tu autem efficere potes, nisi fallor, vt cito id contingat, meque solidae veraeq; laetitiae participem prorsus facere. Suscipies igitur aliquid cogitationis de hac re, meque interea amabis. Vale vir optime. Florent. III. Kal. Ianuar. CIↃ IↃ LXIIII.

PETRVS VICTORIVS
Gulielmo Sirleto Card. S.



NIHIL ego iam pridem tam libenter audiui, nec quod me tanta laetitia afficeret, quam quod nuper accepi, te in collegium summorum Cardinalium à Pio IIII. Pont. Max. cooptatum fuisse, atque id quidem merito; verisque de causis: nam & vetus nostra, fidelisque amicitia requirebat, vt honore tuo, magno ac iusto, perinde atque meo laetarer; & praeterea gaudere (nisi fallor) debui, cum cognoui, ac vidi probitatem animi, scientiamque artium honestarum, qui ambo in te non mediocriter sunt optimi habitus animorum, ornari; praemioque sibi debito affici, quod raro visu venit his malis miserisque temporibus. Sed non ego tantum, qui te semper amaui, eximiamque tuam virtutem penitus perspexi, & quum occasio aliqua data est, etiam praedicaui: verum multi etiam, qui te numquam viderunt, sed tantum aliquid subito de summa bonitate tua, & singulari eruditione audiuerunt, nuntio hoc vehementer laetati sunt, iudiciumque Pont. Max. optimi ac sapientissimi viri, probarunt, vel potius summis laudibus in caelum tulerunt. Magnopere igitur laetari debes tot praeclaris iudicijs hominum de virtutibus tuis; haec enim vera est ac solida voluptas, vt scis, & qua nulla purior maiorque ab hominibus gustari potest; cum, quantum infirmitas naturae nostrae patitur, nos ornet, ac paenè dijs immortalibus similes faciat. Non ita temere agerem cum alio quopiam mortali, metuens, ne oratio haec mea, plena dignitatis in illum, ipsum deprauaret, & insolentiorem forte redderet. sed nullum periculum est de hac re in aequitate animi tui, qui toto pectore (vt aiunt) abhorruisti semper ab omni inanitate, nec vmquam passus es, te abduci testimonijs etiam de te amplissimis fortunatorum hominum, aut praeclara ipsorum voluntate erga te, sed quantum tibi licuerit, omnem eorum benignitatem fugeris ac repudiaris: ipse quoque non fidenter locum hunc attigi: verebar enim, ne apud te eadem de causa offenderem. sed munus, quod suscepi, me coegit, atque id non tam tua causa feci, quam aliorum: interesse enim ipsorum existimaui, exemplo tui proposito, ostendi. quae sit via virtutis consectandae, & quae ratio verae gloriae adipiscendae: tu namque nulla alia re adiutus, sed tantum bonis artibus instructus, dotibusque animi commendatus, adeptus es honorem illum, qui merito maximus semper existimatus est; & quem etiam non pauci, plurima cura, ac diligentia in ea re adhibita, cum opibus & gratia non carerent, consequi numquam, ac sibi parare potuere. Gaude igitur non tam summo hoc dignitatis gradu, quam ijs bonis, quae in te posita sunt, quae cum ipsa tibi causa fuerint huius honoris consequendi, parient etiam tibi alia non minora commoda: in primis autem beneuolentiam & amorem honestorum hominum gloriamque demum veram, ac perennem conciliabunt. Ego autem cum alia nulla in re tibi magnopere prodesse valeam (nam siquid a me proficisci posset, quod ad nouum istum florentemque statum rerum tuarum magis ornandum aptum esset, id in tua manu potestateque totum situm foret) rogabo Deum Opt. Max. vt te diu incolumem seruet, ac de suis magnis verisque laudibus numquam conticescam. Volebam has litteras, vt moris est, per publicum tabellarium ad te mittere, cum subito mihi redijt in mentem ciuem, & familiarem meum, Fabium Segnium; eundemque probum, & honestum hominem, & multis magnisque animi dotibus instructum: in primis autem poëtam eximium, istuc proficisci: quare mutaui consilium, ipsasque ei dedi: tu vero, cum illum arbitrer dignum amicitia tua, ipsum beneuolentia complectere, quod si feceris, vt spero, facies mihi gratum, neq; discedes quicquam ab ingenio institutisque tuis, qui semper eruditos viros, & studiosos bonarũ artium vehementer amasti. Vale. Flor. IX. K. April. CIↃ IↃ LXIIII.

PETRVS VICTORIVS
Angelo Nicolino Card. S.


E modo cooptatum fuisse a Pio IIII. Pont. Max. in collegium summorum Cardinalium; neq; in ea te totius ciuitatis spem vel desiderium potius inane atque irritum fuisse, audiui libenter, magnamque ex ea re, vt debui, voluptatem cepi; cognoui enim te semper mei amantissimum fuisse, laudique atque honori meo, quacunque ratione potueris, fauisse. Habebis igitur, in qua eximia tua virtus prudentiaque eniteat, vberiorem segetem; quamquam studium tuum, & praeclari ingenij indoles numquam cessauit, neque in tenuibus curis versata vllo tempore fuit, quo minus adhuc mirandum est, illam ad summum peruenisse, ac perfectam vndique, absolutamque redditam esse. Arbitror igitur, atque id non leuibus argumentis ductus spero, quemadmodum principem locum diu inter veteris tui generis honestissimos homines, iurisque peritissimos tenueris, ita etiam te inter noui huius ordinis amplissimos viros, & omni laude dignissimos, facile eundem gradum honoris adepturum: magna enim vis est sapientiae, nihilque praestare, & efficere non potest excellens natura, ad quam accesserit longa exercitatio, & assidua cura meditatioque rerum honestarum, sed de hoc hactenus: confido enim tempus ipsum iudicium hoc meum, siue augurium aliquis appellare malit, confirmaturum. Auxit autem vehementer meum gaudium, quod vidi: & quasi praesens adfuerim, oculis perspexi, laetitiam, quam merito ferre debes, ob hunc magnum iustumque honorem, quem nunc adeptus es, communem tibi fuisse cum reip. nostrae Duce, qui, vt hoc fieret, omnibus viribus opibusque conatus est; non quia res sua vi difficilis arduaque foret, aut in se impedimenti aliquid maioris haberet, sed vt expleret animum suum opusque illud adiuuaret; vnde sperat non sine causa ad se plurimum laudis & commendationis peruenturum. Magnum est autem, & toto pectore expetendum, talem quempiam esse, vt in ipso ornando grauissimus & opulentissimus vir sponte laborarit; putaritque ad res suas honestandas dignitatem eiusdem pertinere. Voluptas vero animi huius optimi Principis, & qui tanta cum prudentia, felicitateque clauum nostrae ciuitatis tenuit, grata omnibus nobis acceptaque esse debet. Habes igitur, vnde merito pluribus de causis laetere: ego autem de omnibus illis vere, & ex animo tibi gratulor, optoque, & a Deo Opt. Max. precor, vt perpetuum istud gaudium in animo tuo sit, fruareque diu rebus tuis iucundis. Vale. Florent.

PETRVS VICTORIVS
Francisco Medici Florentinorum, ac Senensium Principi. S.


VM participes nos esse volueris, Princeps optime, tui magni, ac solidi gaudij; idque per honestam ac grauem personam nobis significaris; in quo gessisti te humaniter ac beneuole, fecistique rem similem ceteris omnibus tuis factis: benignitate enim & amore erga tuos vincis ceteros omnes, qui principem locum aliquando aliqua in terra obtinuerunt; voluiquàm gratum id mihi fuerit, pusillo hoc ingenij mei monimento declarare: nam reliqui nostri ordinis verbis tibi gratias egerunt. Non possum igitur non magnopere laudare consilium tuum, qui laetitiam tantam, & tam veram nobis nullo temporis spatio celares, nec oportere duxeris, te illa tacitum diu frui; sed contra ciuibus tuis statim ipsam patefeceris, & tibi communem esse cum omnibus, qui imperio tuo parent, decreueris: cum enim ex hac re sperare possimus, nasci debere plurima, & maxima commoda; in primis autem quietem, & tranquillitatem temporum, quo nullum maius ac certius bonum priuati homines optare, ac gustare possunt; recte factum est, subito sentire illos appropinquare sibi eximiam felicitatem, ac vitam prorsus beatam. Ego autem, quum cogito mecum dignitatem huius matrimonij, teque video affinitate coniunctum esse cum tam florente, & opulenta familia, & qua nulla nostra aetate vetustior, clariorque

riorque habetur, non fine causa videor mihi polliceri posse, & superiora illa bona, & alia etiam, siqua existunt ipsis maiora ac diuiniora; praesertim cum cognitam habeam prudentiam tuam, & summam animi virtutem, quae vti illis bonis sciet, & verum inde fructum capiet: nam, si de probitate, & industria tua mihi solitus etam antea etiam, multa & praeclara promittere, quanto nunc magis, postquam accesserunt ad illas tantae opes, & tam magna auxilia, quae inde omnibus temporibus apta proficisci possunt? Sed video, me fine mihi proposito exire, ac si omnia persequi voluero, quae in mentem veniunt, nimis longum futurum, & nimis magnum volumen effecturum: quae illa in aliud tempus, maiusque otium reseruabo: statui enim nunc quasi sententiam de scripto dicere; & tibi gratias agere, quod facio sincere, & ex animo, quod me cum alijs maximo & verissimo gaudio impleuisti; optoque & a Deo Opt. Max omnibus votis precor, vt haec laetitia tibi perpetua sit, ac cotidie crescat, nascanturque ex hoc fausto, feliciquc coniugio ea bona, quibus ipsum gignendis inuentum est; quaeque inde expectari merito ab omnibus debent. Vale, Florent. Prid. Id. April. CIↃ.IↃ LXV.

PETRVS VICTORIVS

S.



PETIISTI a me per litteras, quas ad Bartholomaeum Valorium, communem amicum, scripsisti, adolescens suauissime, & morum omnium amantissime, vt ad te mitterem versus illos, quibus Achilles Statius ornauit memoriam Michaelis Sophiani, & desiderium suum illius mortui leniuit, missos ad me aliquanto antea Roma, cum hic esses, ab auctore ipso, qui sciebat, me valde honore ipsius, & commodis semper laetatum fuisse: cum enim aliter nequiret, vir probus & ingeniosus, antiquae amicitiae seruire, hac vna, quae restabat, via, deesse ei nullo pacto voluit: qua enim re magis aliquis vita functos potest ornare, quàm vitam eorum, honeste actam, & cogitationes grauibus, & doctis viris dignas, celebrando? Probo igitur consilium istius, boni profecto, & eruditi viri, quicunque ille est: neque enim nomen eius nobis notum fecisti; animumque egregium hominis vehementer laudo, qui scripsit orationem de laude Sophiani, & partes vitae ipsius, ingenijque dotes multas, quae vere celebrari possunt, vno loco complexus est, ac munimentis litterarum prodidit: Fuit enim Sophianus talis, vt ample magnificeque commendari possit, atque omni honore verborum fide optima affici, cum moderatus vir & integer extiterit, idemque suauissimis moribus praeditus, & eleganti variaque doctrina excultus: fidelis praeterea amicis, vel potius cupidissimus, quacunque re poterat, ipsorum iuuandorum, dignusque demum vetere illa Graecia; in qua ille postremis his, miserisque ipsius temporibus, bono loco honestisque parentibus natus erat; quae Graecia, cum olim floreret liberalibus artibus, vel potius mater, inuentrixque omnium disciplinarum fuisset, totaque referta foret eximijs, praeclarisque ingenijs; nunc, quod non sine magno animi dolore dico, si non caret penitus his veris solidisq; bonis, saltem ob iniquitatem temporum ipsis non abundat. Sophianum igitur, his moribus, & vita praeditum, totq; ac tantis ingenij luminibus ornatum, in ea nunc ortum semper admiratus sum: durum enim est, & arduum admodum, in terra, graui & aspera seruitute oppressa, quempiam exoriri, qui animum erigat ad honesta studia, ac toto pectore virtutem sequatur, ac colat. Ipsum autem honestum virum fuisse, instructum plurimis ac maximis virtutibus, cum alijs multis satis certis huius rei indicijs, declarat etiam multitudo amicorum, qui valde ipsius interitu perturbati sunt, indeque ceperunt dolorem acerbissimum: quot enim censes mecum de morte illius, eruditos sane omnes & claros viros, egisse? qui ingenti molestia tali casu affecti sunt: primus autem mihi rem narrauit, & quod vulnus proxime acceptum esset, exposuit Ioannes Vincentius Pinellus tuus, qui me, cum ruri essem, vt est singulari humanitate praeditus, visit: eum enim mecum prius non nulla de communibus studijs locutus esset, meque suauissimo sermone suo non parua voluptate affecisset, ad extremum aperuit hanc plagam, ac quod damnum litterarum studia, ingenuaeque artes non multo prius fecissent, significauit, idque non sine aegritudine magna, atque ita, vt lacrimas vix teneret. Quanta vero sit infirmitas generis humani, & quam semper huiuscemodi aliquod incommodum expectare debeamus, paratosque nos esse oporteat ad hos casus aequo animo tolerandos, testatur etiam, quod tu in ijsdem illis tuis litteris, quas supra significaui, mandabas, vt Benedictus Varchius tuo nomine rogaretur, vt scriberet aliquid, quod

quod faceret ad Sophianum honorandum; qui tamen duobus tribusve antea diebus extinctus erat; cum paenè subito ille, saeua ἀποπληξία oppressus, nobis ipsius amicis ereptus esset. egebat igitur Varchius eo tempore potius beneuolentia, & grato animo amicorum, qui interitum eius lugerent, & de graui illo calamitosoque casu miserabiliter quaererentur, quam ipse posset erga alios se talem praebere, ac pio hoc munere fungi; nec tamen deerunt bona, & acuta ingenia, quae ipsum quoque, vt doctissimus ornatissimusque poëta inquit, postremo hoc munere mortis donent, praesertim cum ille semper aduersus alios in hoc genere satis benignus ac liberalis extiterit; & praeterea ita ornatus non vulgaribus animi dotibus fuerit, vt merito ab omnibus celebrandus, & in caelum summis laudibus tollendus videatur. Quod vero ad Sophianum pertinet (vt eo redeamus, vnde abrepti valde simili casu fuimus) semper ego eum, vt scis, amaui, & doctrinam ipsius non parum suspexi, nec non aliquando etiam, quid sentirem de ingenio eruditioneque hominis, litteris mandaui; quod testimonium vetus meum de illo, nunc confirmo, & siquid addi potest laudibus illius, id libenter & ex animo adiungo, nec vmquam cessabo, cum occasionem aliquam huius rei nactus ero, id facere, nec putabo, me vllam in partem peccare posse, cum etiam magnum aceruum laudum ipsius omnibus studiosis ingenuarum artium ante pedes extruxero. Nunc autem, vt initio dixi, laudo mirifice eum, qui hoc munus accurate laudandi ipsum suscepit, & in oculis fero. At tu mihi carissime vale, & perge viam istam virtutis, cui totus deditus es, colere, & te penitus philosophiae, ac vitae beatae consectare. Quodque obliuisci non debeo, saluta diligenter meis verbis Pinellum, quem ego valde diligo, & merito carum habeo, propter singulares ipsius, honesti in primis, & docti viri, virtutes: reliquit enim ille, quum me salutauit, in animo meo magnum sui desiderium, ac si licet hoc quod sentio libere dicere; maluissem hominem numquam vidisse, quam gustata semel primoribus labris suauitate sermonis ipsius, & reconditarum litterarum scientia, subito ipso orbari, nec diutius tanta tamque sincera voluptate frui posse: praestat enim eximium aliquod bonum numquam sentire, quam leuiter cognitum idem illud repentè amittere. Vale iterum, ac me, vt semper studiose fecisti, ama. Florent.

PETRI



PETRI VICTORII EPISTOLARVM

Liber Sextus.



PETRVS VICTORIVS Carlo Borromeo Card. S.



MITTO ad te, Borromee amplissime, poëtam elegantissimum, familiaris tui opera, studioque olim expolitum: nunc autem non sine cura aliqua mea, formis excusum atque diuulgatum: cum enim domi tuae illum haberes, possesque solus, aut cum paucis, labore & industria diligentis & eruditi viri frui, vt es omnibus in rebus publicorum commodorum studiosissimus, maluisti bonum hoc cunctis bonarum artium cupidis impertiri. recte igitur fecisti, consiliumque hoc tuum laudent omnes necesse est, qui non sunt penitus auersi à musis, nec suas tantum propriasque vtilitates consectantur: ipse vero libenter suscepi hanc curam, dedique operam, vt fideliter imprimeretur, vt seruirem honori ac laudi Faerni, cum quo dum vixit, magna amicitia coniunctus fui: cum enim aliter nunc illum iuuare non possem, hoc, non paruum sane, beneficium me in eum collaturum esse existimaui, si memoriam ipsius coluissem, & quantum per me fieri posset, viuam, florentemque conseruassem. Cognoui etiam, me veteribus, eius sodalibus, cupidisque, si hoc egissem, gratum esse facturum, hominibus honestis, & qui plurimum Faernum ob ipsius probitatem, eruditionemque diligebant, quorum etiam partim mei necessarij sunt, partim vero, propter egregias animi dotes, & ipsi omnium amore dignissimi. ijs igitur quoque placere volui, studuique, nihil à moribus meis, dignitateque alienum gerens, beneuolentiam eorum mihi magis conciliare: nam quantopere etiam ipse eodem studio delectatus sim, & quantum diligentiae adhibuerim in bonis auctoribus, & Graecis & Latinis emendandis, & ab omni labe vitioque expurgandis notum, testatumque est: quomodo igitur non debui eandem voluntatem in alijs fouere, qui in eodem cursu non sine multa laude versarentur; praesertim cum quod molestiae in hoc munere obeundo omni tempore suscepi, non ostentandi ingenij, honorisque magni adipiscendi causa susceperim, sed veteres auctores illustrandi, & è corpore ipsorum turpes maculas eluendi; quare omnem hominem, qui in hoc studio cum fide iudicioque aliquo versaretur, semper adiuuissem; quod etiam arbitror, me aliquando fecisse, nonnullisque suppeditasse ea auxilia, quae in me posita erant, & ad finem illum obtinendum magnopere pertinebant: quod alij fortasse, ieiuni animi homines, & nimis auidi laudis, non fecissent. Valuit etiam aliquid ad me impellendum, &, ne declinarem hunc laborem, persuadendum, quod & ipse non parum

hoc

hoc lepido nobilique poëta delector; putoque, ipsum valde vtilem esse, & ad Latinam linguam puriter perdiscendam, & ad vitam hominum suauiter excolendam: nam, quin accurata lectione Terentij mores emendentur, & politiores integrioresque reddantur, siquis consilium illius, finemque attendat, corrigique se patiatur, dubitandum non est: sunt enim fabulae ipsius (quantum ratio eius poëmatis fert) honestae ac graues, remotaeque ab omni turpitudine verborum factorumque: talem autem ipsum fuisse natura moribusque facile suspicari possumus; cuius rei etiam indicium est, quod ille vsus est consuetudine sanctissimorum, moderatissimorumque suae aetatis virorum; qui non tantopere ipsum dilexissent, nec in amicitiam suam irrepere passi essent, nisi similis ipsis, parque ingenio ac vita fuisset. Facit etiam (nisi fallor), vt merito ille hominibus grauibus carus, atque iucundus esse debeat, quia proposuit sibi ad imitandum Menandrum, cunctasque suas fabulas, vna aut altera excepta, ex eo poëta expressit; de cuius ingenij suauitate, salibusque ita multa & doctissimi & honestissimi viri memoriae prodiderunt, vt non mediocriter dolendum sit, illum e manibus ereptum esse, & ita quidem deletum, vt ne vestigium quidem vllum Graecum ipsius appateat. Nam cum extiterint olim grauissimi viri Graeci, quique suis praeceptis, scriptisque magnopere pietatem nostram Christianam adiuuerint, qui vehementer Aristophanem amauerint, nec vnquam fere fabulas eius e manibus dimiserint, Plutarchus tamen de illo poëta aliter sensit, longeque ipsi praeponendum esse Menandrum existimauit: cum enim eum errorem ex animis quorundam euellere cuperet, sedulo duos hos poëtas inter se comparauit; quorum alter veteris; alter vero nouae comoediae auctor fuerat, collectisque diligenter eorum virtutibus, ac vitijs, vel potius alterius insignibus vitijs; alterius summis virtutibus, praeferendum esse omnibus de causis Menandrum demonstrauit, in cuius laudes celebrandas ita se effundit, vt modum nullum ipsarum tenere posse videatur. Non necesse est autem, me nunc argumēta illa huc transferre; vnum tantum ponam, quod in primis aptum est ad Menandrum ornandum: ad alterum vero illum omni paene honore spoliandum, quod cum facetissimus praeter ceteros, lepidissimusque comicus Aristophanes & habeatur, & dicatur, affirmat Plutarchus Aristophanis sales, cum amari & asperi sint, vim quandam exulcerandi, mordendique habere: contra autem Menandri sales ita lepidos ac venustos esse, vt ex illo ipso mari, vnde Venus orta est, nati esse videantur. Sed vt, relicto Aristophane, ad nostrum redeamus, qui Menandrum probant, summisque laudibus in caelum efferunt, ijdem manifesto Terentium commendant: illius enim Graeci Latinus hic imago quaedam, simulacrumque est; vel potius ille ipse expressus, in aliumque sermonem (hoc enim fere tantum discriminis est) conuersus; quod intelligitur etiam testimonio quodam Ciceronis, versibus notato: legitur autem illud apud Donatum in ipsius poëtae vita. Nec tamen me fallit, non nulla in vertendo mutasse Terentium, quibusdamque in rebus iudicium quoddam suum adhibuisse, vt illud, quod è simplicibus duplices fere cunctas fabulas fecit; qua in re, cum placere voluerit spectatoribus, qui plerumque gemina compositione rerum, duobusque simul ad exitum perductis argumentis capiuntur, discessit non tantum a mente & quasi praescripto Menandri, verum etiam a sententia Aristotelis, arbitrantis, alterum illud melius esse, iudicantisque vno in argumento, vnaque in persona manere poëtas oportere, siue tragoediam, siue comoediam scribant: nam quaedam etiam ipsum variasse, instituta non nulla ad consuetudinem moremque Romanorum hominum conuertentem, apud eundem etiam veterem grammaticum lectum est; neque tamen hoc, quin verum id sit, quod diximus, facit, nullo inquam alio in loco planius spectari posse lepores venustatesque Menandri, quam in fabulis Terentianis, vt taceam maiores virtutes ab ipso acceptas, quemadmodum cum Graecus ille fingat in meretricijs amoribus adolescentium libidinem exerceri solitam, nec feminae ingenuae pudicitiam expugnatam arte vlla in scenam referri, siquando tamen virgini ciui stuprum infertur, numquam non inde nuptias nasci solitas; vt ex principio illo malo turpique, res bona atque honesta proficiscatur; quod accurate, vt apparet, seruauit Terentius, neglectum ab recentioris memoriae poëtis, qui passim, & his, a bonis moribus alienis, & alijs turpioribus adhuc amoribus comoediam inquinant, &, ne dum vitam expoliant & corrigant, potius ipsam foedant, & omni dedecore contaminant. Est igitur omnibus his de causis, alijsque non nullis minime obscuris, Terentius amandus, in sinuque frequenter habendus, ac profecto bene omnis opera ponitur, quae in ipso illustrando celebrandoque collocatur, quod ipsum etiam me hortatum est, vt diligenter eum imprimi curarem: studeo enim prodesse quacumque re possum, cupidis honestarum artium, nec vllum vmquam laborem recusaui, vt partem aliquam huius laudis adipiscerer. Coeperam autem multo antea hunc Faerni conatum adiuuare, &, vt ex ipsius scriptis apparet, miseram ad eum antiquissimum Terentij librum, quem domi habebam; cuius ille testimonio saepe vtitur, &

vnde

vnde se plurimum in iudicando adiutum fatetur: est autem is multis in rebus similis ei qui Petri Bembi fuit: nam nomina personarum Graecis litteris notata ambo habent, non primis fere syllabis vocum illarum, quibus personae appellantur, cum statim in fronte singularum scenarum declaratum sit, quibus litteris personae, quae illic loquuntur, significentur, quae omnia (vt opinor) diligenter a Faerno exposita fuissent, si extremam manum labori huic suo admouere potuisset; & non ante iniquissima morte praereptus esset. Ordo etiam fabularum communis, peruulgatusque à nobis seruatus est, qui fortasse verus non est, quod suspicari licet etiam ex fastis: quia quod iudicium de hac re ille fecisset, compertum nobis non erat, nec quicquam ipse de hoc litteris suis mandauit; in Bembi certe libro Adelphi postremum locum tenent. Quia autem Faernus ardebat cupiditate hunc optimum poëtam iuuandi, & omni ratione, qua poterat expoliendi, facereque multum ad eum restituendum intelligebat, rationem versuum, qui in consuetudine comicorum sunt, tenere; scribere aggressus est librum de illo genere metrorum, quem tamen non absoluit; quod si ad exitum opus hoc perducere potuisset, cum in primis eius rei peritus esset; multumque in hoc studio versatus foret, omnem illam materiam plene perfecteque tractasset, nec vllam quaestionem propriam eius loci omisisset: illum tamen ipsum qualem reliquit, vel potius ipsius initium, & non contemnendi aedificij vestibulum occultare non libuit, nequa ingenij ipsius monimenta perirent: hoc autem rectum esse, & fieri debere illi, quibus memoria Faerni commendata est, iudicarunt, sperantes omnia in bonam partem acceptum iri; & id boni, quod in illo libello est, studiosos huius elegantis doctrinae prorsus laudaturos; siquid vero non omnino plenum perfectumque illic inuenerint, ei veniam daturos: nam quale opus ipsum integrum futurum fuerit, declarat, quod auctor ipsius in primo statim aditu, minime gloriosus homo, nec inanis laudis cupidus, de sua facultate non nulla praedicat, & quam haec doctrina hac aetate adhuc obscura, tenebrisque multis inuoluta sit, testatur. Hos autem omnes optimi ingenij fructus Cardinalis optime (vt initio scripsi) ad te mitto, vnde exierũt, & è cuius copiosa bibliotheca in manus eruditorum peruenerunt, vt à cunctis statim intelligatur, cuius beneficio ipsi aucti sunt, in quo arbitror etiam me manibus Faerni gratum fecisse, si haec post mortem curare hominibus mos est; qui te post Pium IIII. Pont. Max. veterem suum patronum, auctoremque suorum omnium commodorum colebat; nec sane aliter facere poterat, nisi a iudicio ipsius, sapientissimi viri, discedere vellet; quod numquam commisisset: videbat enim cum reliquis omnibus, qui in ista celebri vrbe ac regina omnium ciuitatum viuunt, quanto in honore apud ipsum esses, & quantum ille ingenio prudentiaeque tuae tribueret, cum bonam magnamque partem oneris eius, quod sustinet, maximi omniũ onerum, quodq; vere Aetna grauius appellari potest, humeris tuis imposuit. Sed sua sponte etiam ille de te egregie existimabat, ac quem coleret; & tamquam numen aliquod veneraretur, elegerat. Hos igitur tui magni amatoris labores fouebis, & ab omni iniuria, impetuque aduersariorum defendes. Quod vero nunc de illis consilium captum est, vt scilicet ederentur, quia vtiles illos magnopere auunculus tuus existimabat, maluisset multo antea capi; ac meminі etiam, quum ille, minore adhuc in fortuna constitutus, hic mecum questus est, quod negotium hoc nimis lentum foret, plusque, quam oporteret, differret Faernus monimenta haec publicare: se namque illi semper auctorem fuisse, vt maturaret, praedicabat, &, vt id facilius facere posset, pecuniam etiam, auxilijque omne genus solitum polliceri dicebat. Hoc igitur quoque nomine labores hos amabis, carosque valde habebis. Non sum tamen nescius, ipsos ad te erudiendum magnopere aptos non esse: nam aetas tua, & dignitas, & tantus vsus rerum longe aliam doctrinam requirunt, & quicquid temporis è magnis grauibusque occupationibus eripere potes, in sapientiae studijs diuinisque nostris litteris perscrutandis collocas, vna cum doctis & probis viris, quos domi habes, legens semper aliquid nostrae institutionis proprium, vt magis adhuc personam istam, quam sustines, ornes, quae profecto satis iam satisque ornata est, si modus vllus adhiberi, terminusque in vita humana emendanda, omnique virtute expolienda constitui debet: cui enim nota non est probitas animi tui? cui non saepe audita vel spectata potius, incredibilis temperantia & castitas? quae cum in ista aetate moribusque horum temporum rara & infrequens sit, domestica in te, & a natura prope ipsa insita videtur. De pietate vero erga Deum Opt. Max. quae mirifica in te viget, in oreq; omnium populorum est, verbum facere non libet: metuo enim, ne, dum rem narrare velim, & oratione mea praestantissimam hanc, & diuinam virtutem, quae in te est, celebrare coner, ipsam potius conteram & extenuem. Sed, his maioribus virtutibus tuis nũc relictis, ad amorem, quo prosequeris honesta studia, atque artes has liberales venetar; de quo si forte aliquis dubitaret, praeclarum specimen his ipsis diebus dedisti, cum curasti, vt Gulielmus Sirletus, vir haud magna cum re, sed fide plenus, vt de Q. Ennio M. Tullius litteris mandauit, in amplissimum vestrum Cardinalium collegium cooptaretur. Dignus

gnus ille quidem per se erat omni honore, & praeclare de ipso sua sponte auunculus tuus, optimus,ac munificentissimus Pontifex,existimabat:iamque nonnullis eum beneficijs affecerat: sed tamen exploratum est, illum tuae gratiae auctoritatique potissimum datum esse; teq; ipsum tuis humeris ad sublimem istum gradum honoris euexisse, captum doctrina hominis egregia,& vitae honestate singulari. Perge igitur grauiora illa studia colere, & disciplinam,propriam Christiani hominis,summique Cardinalis,amplexari: nec tamen imaginem humanae vitae,accurate expressam à Terentio,& putam ipsius orationem,despice; putatoque,quum ipsum legis, etsi multo minores personas in fabulis his inuenies, tenuesque demum homines,de rebus priuatis humilibusque inter se loquentes, P.Scipionem,C.Laelium, L.Furium loquentes audire; qui (vt memoriae proditum est) a poëta personam mutuati,quae domi luserant ipsi otij honeste consumendi causa, in scenam, Terentij nomine, postea deferebant. Florent. XVI. Kal. Iun. CIↃ IↃ LXV.

PETRVS VICTORIVS
Alexandro Farnesio Card. S.



PVTAVI superioribus diebus prorsus fore, vel sperauí potius, quod optaueram diu,ac tum maxime cupiebam,atque id non sine causa,vt amplitudo tua, virtusque in eum gradum dignitatis ascenderet, quem semper sapientes viri,ob egregium animum tuum erga Christianam Remp. prudentiamque singularem;nec non ob multa,magnaque merita aui tui Pauli III. Pont. Max. tibi opinione sua detulerunt, meque ex ea re laetitiam incredibilem (quòd certè factum esset) hausturum, & vero, iustoque gaudio exultaturum. Quod quia non contigit, tua potius modestia, & animi probitate quam alia vlla de causa; quippe qui malueris alium sanctissimum,sapientissimumque virum deligere,cuius aetati cederes; eique personam istam grauissimam, honestissimamque personarum omnium imponeres,quam tibi ipsi honorem istum summum, dignitatemque omni arte studioque comparare,non possum non ita quoque consilium tuum laudare,qui contentus fueris iudicijs omnium mortalium, semperque te talem praebueris, vt dignus potius summo quoque honore ab omnibus hominibus haberere, quam ipsum festinatione tua praeripere velle ante tempus alicui,non satis prudenti, viderere. Nam ita quoque Reip.consuluisti, quae gubernatorem optimum, vigilantissimumque nacta est, & qui possit, eam è tot,tantisque fluctibus,ac procellis, saluam,& incolumem in portu collocare, & inuidiam declinasti, vocesque maleuolorum retudisti, teque demum ei tempori reseruasti, cum vna mente omnes,animoque,omissis suis vtilitatibus, extinctisque omnibus causis simultatum, nulla cupiditate honoris deprauati certatim ad te concurrent, tuisque fortissimis humeris onus istud imponent,qui in primis illi ferendo apti sunt, nec periculum vllum est, ne ipso vllam in partem deprimantur,cum tu adolescens, ac paenè puer, ipsum subieris, ac te in ipso regendo, tolerandoque diu cum magna omnium laude, & admiratione exercueris. Quod tempus si vmquam veniet, vt opto, atque etiam confido, verè tunc illud aliquem de te, in sede ista diuina caelestique posito, multum videntem illum quidem hominem dicturum arbitror; quod memoriae proditum est, dixisse, Demaratum Corinthium, veterem amicum Philippi Macedonis: totiusque illius domus hospitem, quum aspexit Alexandrum ipsius filium in solio Persarum Regis sedentem. Magna laetitia caruisse Graecos ante eam diem mortuos, qui non vidissent Alexandrum in throno Darei sedentem. Vtinam ipse ille valeam esse,qui haec verba effundam: Deusque. Opt. Max. vitam mihi ad id tempus producat,vt solidam hanc,puramque voluptatem capiam,& quemadmodum ille,senex itidem, vt ego, fertur fecisse, lacrimans prae gaudio, veram illam vocem, & quae mihi manet ex intimis visceribus ac medullis,edam,aequo animo tunc,laetusque moriar:quod illi quoque non multo post fertur contigisse, vt me parem vndique, similemque Demarato faciam,non parum sane laudato viro, & magnae fidei, probitatisque meritò existimatu. Vale,vir optime,ac me, vt semper fecisti,tua mirifica humanitate impulsus, ama. Florent V. Kal. Febr. CIↃ IↃ LXV.

PETRVS VICTORIVS

Mario Columnae. S.



VDIVS tecum, Mari optime, studijsque bonarum artium deditissime, vnaque nobiscum Bartholomaeus Valorius, familiaris vtriusque nostrum, Leonardum Saluiatium, laudantem copiosa, & ornata oratione Benedictum Varchium in eius funere, multasque ac magnas animi, & ingenij ipsius dotes explicantem; quod munus ille recte obiuit, & in alio laudando magnam ipse quoque laudem, gloriamque consequutus est: hoc enim de illo liberius praedicare audeo; quia vidi, te ipsum eo tempore valde probantem, & in nonnullis eius orationis partibus facultatem ipsius dicendi, & scientiam multarum rerum mirum in modum celebrantem, & prope clamorem tollentem. Sed certe argumentum ille bonum nactus: Varchius enim magno ingenio a natura praeditus fuit; factusque erat ad artem illam colendam, quam primis vitae temporibus frequentauit, nec vmquam postea, graniore etiam aetate confectus, dimisit, idest ad poëma pangendum, quamuis ad longe aliam curam, studiumque grauius traductus esset ab eo, qui & ipsi, & nobis omnibus iure optimo imperare potuit, &, vt semper possit, optandum est, qui sane (vt est summo, & singulari iudicio praeditus, acerrimusque ingeniorum existimator) de illo egregie sentiebat; magnamque spem in ipsius eruditione ac memoria omnium rerum habebat. Sed alijs etiam honestis artibus Varchius instructus erat, nec vllam disciplinam, quam non attigisset, & in ipsa non parum etiam progressus esset, reliquerat. Sed haec me nunc tecum agere non necesse est, vel importunum potius, qui ipsa praeclare cognita habebas, & hominem sane ipsum diligebas, mirificeque eius ingenio delectabare; praesertim cum ipsa amicus ipsius summus accurate eucta complexus sit, & in illam suam laudationem non sine multa industria inclusserit. Gauisus autem sum eo tempore (etsi triste illud officium ac luctuosum erat, ceterisque omnibus suis partibus maerorem meum paenamque augebat) quum vidi tantam manum nobilium & ingeniosorum adolescentium conuenisse, vt funus illud celebraret, & laudes Varchij, vel potius ingenuarum omnium artium, quae vna cum ipso commendabantur, & in caelum ferebantur, audiret; ex eaque re non paruam sane voluptatem cepi, & eam quidem sinceram ac solidam. Quis enim non gaudeat, atque animo etiam exultet? cum videat suos ciues ingenuarum artium studio incensos: in primisque arti poëtarum, diuinae prorsus ac caelesti deditos? praesertim cum hoc studium in hac nostra terra, cum penitus extinctum illud foret, aut tenues admodum ipsius relliquiae alicubi restarent, reuixerit, nec reuixerit tantum, sed valde etiam floruerit; primoque statim ipsius ortu fructus vberrimos tulerit, ac perfectum vndique absolutumque exstiterit. Auxit etiam tunc laetitiam meam: (libet enim mihi nunc hoc quoque commemorare) quum aspexi, mulierem praeterea praesentem orationi illi adfuisse, & quantum potuit, prope ad eum locum accessisse: sed nullam tamen id mihi admirationem mouit: cur enim non debuit femina illa locum eum visere, in quo virtus industriaque poëtarum celebraretur? quae studio illo inflammata est, & quam praecipue mu sae diligunt, ac saepe lepidum, venustumque carmen scribentem, adiuuant. Quin etiam scio, te vocem illam meam, quam tunc edidi, recordari, cum tecum dolui, atque id non sine causa, illam feminam legibus loci inde excludi atque segregari; cogique demum, quasi post siparium, spectare: putabam enim eam ob ingenij magnitudinem, facultatemq; egregiam condendi carminis, è numero mulierum eximi debere, ac pro viro prorsus haberi, quemadmodum de Platone memoriae proditum est, aliquando existimatum fuisse, ciuem Atheniensem eum non esse, sed philosophum, cum propter acerbissimum odium in ipsum Dionysij tiranni in Aeginam adductus esset, in qua terra plebiscitum antea factum erat, Atheniensem omnem, qui primus in eam insulam pedem posuisset, indicta causa, necari; atque ita denique sententijs iudicum doctissimum, sanctissimumque virum saeua illa, iniustaque paena liberatum. Non arbitror autem, quempiam me reprehensurum, quod in muliere ornanda, similem ipsam propemodum fecerim Platoni; idemque ipsi aliquo pacto tribui, concedique debere censuerim, quod illi sapientissimo homini, & qui fuit Graeciae totius lumen, origoque, ac fons omnium scientiarum, in maximo periculo capitis

 constituto,

constituto, concessum est: Neque enim tam genus ipsum, sexumque spectandum puto, quam ingenium, studiumque ponderandum. Sed hoc etiam exemplo illustris, grauisque scriptoris tuto facere possum, & qui plurimum studij curaeque in vita hominum expolienda & ab omni labe, vitioque purganda posuit: is enim nullam huiuscemodi culpam veritus, ausus est admirabilis naturae feminam cum praestantissimae sapientiae viro comparare, collectisque vndique rationibus multis iudicium suum confirmare: intelligo autem Maximum Tyrium, politissimum, eruditissimumque auctorem, qui docuit, Sapphonem poëtriam in suis institutis, studijsque Socrati parem fuisse, simillimaque multa & maxime gemina ambobus in vita contigisse; quod sane omnium aures primo respuerunt, ac falsum prorsus, inaneque esse ducerent; cum tamen ille rem aliter se habere, nihilque tam par ac simile, quam illi inter se forent, inueniri posse, declararit, ac non contemnendis, leuibusue argumentis comprobarit. nec tamen te fallit, hanc nostram (vtinam autem vere nostram ipsam mihi dicere liceret: neque enim hic nata est, sed tamquam peregrina, ac nobilis stirps ex alieno solo huc translata, in quod tamen vna cum viro, & ipso summo opifice, ac paene nouo quodam Phidia, radices iam egit) non, inquam, te fallit, Lauream Battiferriam (cur enim nomen eius non ponam?) quemadmodum Sapphone animi dotibus, & facultate pangendorum versuum non inferior est, ita vita & moribus ipsam vicisse, ac longo interuallo superasse: nam Graecam illam à Platone etiam laudatam fuisse, & diuinam semper appellatam cognitum omnibus, atque exploratum est. Lauram autem nunc studiose laudare, & partes animi ipsius, omni honore dignas, nunc commendare, mihi propositum non est: quippe qui Varchium etiam hoc tempore summa cura celebrare noluerim, quem magis videbar debuisse in hoc sermone meo ornare, atque id, quia satis eum ab eloquente & erudito iuuene laudatum puto, & quia monimenta ipsius, scriptaque praeclara, quae reliquit, satis superque ipsum commendatura confido, ac nomen eiusdem posteritati omnium seculorum consecratura. Tecum autem nunc, nobilissime Mari, atque omni genere laudis florentissime, hunc sermonem institui, quia cum dies ille mihi iucundissimus fuerit, ac pura, veraque voluptate refertissimus, volui hoc pacto voluptatem illam meam augere, atque ipsi cumulum aliquem addere; quem finem meum eximie consecutum me putabo, si tibi longissima hac epistola mea molestum me non fuisse cognouero. Neque tamen putaui, quum calamum sumpsi, me tam longum futurum, sed eadem illa voluptas ex commemoratione harum rerum, & suauitas, quam capio, quum tecum familiariter loquor, me decepit, & iustum modum epistolae tenere non siuit. Vale igitur, & mihi ignosce. Florent. Prid. Kal. Feb. CIↃ IↃ LXV.

PETRVS VICTORIVS

Ludouico Beccatello. S.



NTELLIGERE potuisti, Beccatelle optime, cum primum gustaui eruditionem tuam, & multarum rerum scientiam, me vehementer te diligere, & obseruare coepisse: omni enim illo tempore, quo Florentiae mansisti, crebro te salutabam; cuius officij mei statim mercedem magnam accipiebam, si praemium vllum huiuscemodi studia erga claros, & honestos viros expectant: capiebam enim incredibilem voluptatem ex tuis suauissimis, & refertis omni genere doctrinae sermonibus; quare crescebat mihi cotidie cupiditas te visendi, & eadem illa laetitia pura, & integra perfruendi: contigit autem, vt tibi a nostra vrbe discedendum esset, liberalitate nostri Magni Ducis, qui simul graui aetati tuae requietem, & fructum, quo dignitatem tuam tueri posses, dilargitus est; & in quasi recessum istum migrandum; quo in loco tu, vt audio, post rem diuinam curatam, impletumque munus tuae fidei commissum summa cum pietate, totum te tradis lectioni veterum scriptorum, nec cessas vmquam in quaestione aliqua difficili, & obscura toto animo versari, nodumq; aliquem philosophiae dissoluere. Laudo igitur te, senex sanctissime, & fortunatum iudico, qui relictis, ac spretis inanis gloriae imaginibus otium honestum falso honori antepósueris, sumpserisq; tibi locũ istum, tamquam ἐγγώνια in quo reliquam vitam tranquille traduceres, ego etiam, cum mihi per otium licet, eandem istam rationem sequor, & libenter in praedio meo Cassianensi sum, in quo rusticis operibus spectandis delector, & in agros meos summa arte colendos incumbo; nec tamen dimitto

mitto ex animo studia litterarum, diemve vllum praeterire patior, quo non aliquid scribam, quod video etiam te facere; cum Musas etiam Etruscas lacessieris mei ornandi studiosus, & praeter aetatem istam, & dignitatem tuam, apto tamen ad id praestandum carmine, valdeque eleganti, me celebraris, quo testimonio tuo tenuium meorum meritorum valde laetatus sum, magnique, vt debeo, ipsum aestimo: gratias praeterea tibi immortales ago ob tam praeclarum animum erga me, quem in illis versibus ostendisti, & desiderium acre meorum commodorum. Vale.

PETRVS VICTORIVS Antonio Giganti. S.



ON mihi nunc primum, quum in manus meas venit nouum carmen tuum, vel meum potius, cognitum fuit, & perspectum elegans ingenium tuum, Gigas suauissime, & naturae bonitas singularis, qua impelleris ad ornandos amicos, & in caelum summis laudibus ferendos: legeram enim multo antea non nulla tua carmina plena venustatis, & artis, quibus celebrabas honestos viros, & magna virtute praeditos; in ijs fuit grauis ode, qua laudasti clarissimum virum, & tuo praeconio dignissimum, Laelium Taurelium, cuius sane carminis non facile dixerim, argumentum ne luerit verius, an facultas scribendi ipsum, & omnibus artis coloribus pingendi maior: iam rum igitur mihi placuisti, & ijs omnibus de causis in animum meum amanter irrupisti: non minus enim delector laude amicorum, quam mei ipsius: semper autem amaui optimum hunc, & doctissimum virum, & eximias ipsius virtutes valde admiratus sum. Cepi igitur voluptatem non paruam, quum vidi ipsum digne ac meretur commendatum: vtinam materiem parem nactus esses, quum induxisti in animum me illustrare, sed quanto minora sunt, & tenuiora mea merita, tanto magis apparet, atque illustrior est tua virtus & ingenij vis, ac potestas, qua tractasti hoc exile argumentum, vt si opimum amplumque foret, splendorisque ipsi plurimum attulisti ob diuitias tuae naturae, & artificium mirificum pangendi carminis. Similem igitur te iudico veteribus illis melicis Graecis, Simonidi, Stesichoro, Pindaro, & vni Latino, Flacco; in quorum palaestram magno animo ingressus es, imitarisque illos egregie, vel potius certas cum ipsis de loco honeste, quod si in isto itinere perseueraueris, humanioresque has musas toto pectore colueris, spero fore, vt eandem gloriam, quam illi nacti sunt, consequare; quorum nomen adhuc post tot secula viget, ac semper florebit, quamuis ingeniorum monimenta iniquitate superiorum temporum magna ex parte perierint. Non dubito autem, quin id facturus sis: qui enim dulces hos fructus musarum gustauit, non potest ab illis discedere, nec vllo casu pati se inde abripi: esset namque laudi & gloriae suae inimicus, & eodem tempore ab honore, & fama excellentium virorum paene alienus, quam potest facile augere, & dignitati eorum non paruum cumulum addere. Sed haec tibi praeclare nota sunt, nec necesse erat, cursui tuo ardenti stimulum admouere; sed volui tecum aliquantum per litteras loqui familiari hoc meo & humili sermone, postquam pari studio, & poëtica vbertate compensare beneuolentiam tuam me posse diffisus sum. Cum autem te antea dilexerim ob dotes animi tui, & studium, quo flagras dilaudandi claros, & probos viros, putare debes, in quo non decipiere, me magis te amare, postquam cognoui tam pronum esse in honorem meum, & effundere omnes ingenij vires in me commendando: ersi enim me non magnopere auidum gloriae puto, praesertim falsae, tamen fateor, me delectatum, quum legi carmen tuum, in quo vndique collegisti, quae similitudinem aliquam in vita mea ante acta honesti facti habebant, & vmbram tenuem dignitatis. Vale.

PETRVS VICTORIVS
Francisco Medici Florentinorum, ac Senensium Principi. S.



VM virtutem semper amauerim, Princeps optime; quotiensque species aliqua ipsius oculis meis obiecta est, quantum tenues meae vires facere potuerunt, ipsam coluerim; visa saepe in templis vxore tua, optima, & nobilissima femina, his sanctissimis diebus, quibusque nostri sacerdotes refricant memoriam acerbissimae necis Christi, qui salutem nobis suo interitu dedit; animaduersaque diligenter modestia ipsius, & animo toto ad caelum, opificemque eius conuerso, mirum me desiderium repente inuasit, laudandi alijs illam, qui haec aspicere non possunt, ac dotes animi illius, & singularem probitatem commendandi: etsi autem me parem non esse intelligebam tanto oneri ferendo, tamen resistere non potui huic meae cupiditati. Quare statim, calamo sumpto, ad hoc opus aggressus sum; & quae notaueram in vita ipsius, a primo eius ad nos aduentu, fideliter exposui, & paruo hoc meo libello inclusi. Accipies igitur hoc leue munusculum ab optimo certe animo, & tibi deditissimo profectum; & aliquando a me maiora opera, & tuo nomine digniora expectabis; quamuis, qui diligenter attendet, fortasse non omnino tenue opusculum hoc, tibi vero sine vlla dubitatione conuenientissimum, existimabit. Vale, felixque sis. Florent. XIIII. K. Mai. CIↃ IↃ LXVI.

PETRVS VICTORIVS
Andreae Patricio. S.



IS ipsis diebus cum hac transiret, Romam proficiscens, Iacobus Gorscius, tui nominis dignitatisque studiosissimus, me domi meae salutauit, mecumque non nulla de litteris, & honestis artibus communicauit; quae cuncta fuerunt mihi grata, & valde animo meo accepta: nihil tamen tam gratum, tamque iucundum mihi fuit, quam quod idem monimentum mihi ingenij tui dono dedit, opusque a te confectum multarum vigiliarum, tuas inquam declarationes in relliquias illas, quae sparsae, dissipataeque restant librorum eorum M. Ciceronis, quos vetustate amisimus, & nimia negligentia, inscitiaque superiorum seculorum: Hoc enim mihi munus iucundissimum fuit; atque ita denique carum, vt nihil me magis hoc tempore oblectare potuerit: huius autem mei gaudij causas diligenter non adferam: notum enim est, me semper scriptorum Ciceronis valde studiosum fuisse, atque operam etiam multam in illis emendandis, & a foedissimis maculis purgandis olim posuisse, a qua cura etiam nunc minime alienus sum: cum autem in manibus habeam Aratum Graecum, versusque ipsius politissimos, & eleganti doctrina refertissimos auditoribus meis interpreter, subito me contuli ad partem illam tui laboris inspiciendam, qua sustulisti plura menda è Latino a Cicerone facto, libenterq; legi animaduersiones tuas, plenas diligentiae, & singularis cuiusdam eruditionis; quibus cognitis, cum consilium tuum laudassem, ingeniumque ac doctrinam vehementer probassem, non potui mihi temperare, quin, antequam cetera percurrissem, ad te scriberem, gratiasque tibi agerem, quod laborem hunc suscepisses, vtilem magnopere Latinae linguae amatoribus. Simulque gratularer, quod egregie id, quod conatus esses, effecisses. spero, me idem iudicium de reliquis tuis castigationibus facturum; quae, cum diligenter examinaro, non me pigebit rursus ad te scribere, & stimulum aliquem currenti admouere. Cum vero nunc officio meo iam satisfecerim, quod itidem aliquo modo huc pertinet, volo tibi narrare, me habere in animo volumen quoddam Hipparchi Bithyni edere, magni illius astrologi; cuius tantum nomen est apud veteres omnes, & Graecos, & Latinos scriptores, qui aliquid aliquando attigere, quod faciat ad scientiam siderum, aut orbis terrae descriptionē; quod volumen, tres libros continens, latet in thesauris Mediceae bibliothecae: sunt autem in ipso plures subtiles, & eruditae quaestiones contra nō nulla percepta, quae tradita fuerant ab Eudoxo, & Arato in eadem materia docenda, idest in phaenomenis explicandis: nam, vt ipse ostendit, positisque multis exemplis, confirmat, scripserat quoq; Eudoxus

eodem argumento, & indice etiam librum, quem librum sibi proposuit Aratus, quum ad eam rem scribendam aggressus est: affirmant enim (vt tu optime scis) veteres omnes, Aratum non valde gnarum fuisse rationis astrorum. sed, cum sperem Hipparchum ipsum breui foras proditurum, non ero in hac re tibi demonstranda longior. Quare vale; meque tui amantissimum, vt ceterorum omnium, qui suis vigilijs adiuuant grauiora studia, coluntq; artes ingenuis viris dignas, ama. Florent. III. K. April. CIↃ IↃ LXVI.

PETRVS VICTORIVS
Gulielmo Sirleto Card. S.



CVM Romam veniret summus amicus meus, Angelus Guicciardinius, vnus oratorum, quos mittit Dux noster, vt significent Pont. Max. publice; totoque ordine vestro adstante, illum semper ei obtemperaturum, totumque se nunc conferre ad auctoritatem ipsius: atque is potissimum sit ille, qui eo munere fungi debet, visum est mihi, ipsum amplitudini tuae commendare; rogareque diligenter, vt ei in eo officio obeundo faueas, & quacunq; re potes, ipsum testimonio, & auctoritate tua, quae merito magna apud omnes est, ornes. Spero autem, ipsum id onus, quod sane magnum est, & Aetna grauius, fortiter laturum: eruditus enim est, meque multum, cum adolescens esset, andiuit. Est praeterea in ea familia natus, è qua plures prodiere, quorum humeris omni tempore idem onus impositum sit, & postquam de nobilissima eius gente mentio a me facta est, siquid etiam hoc ad rem pertinet, est fratris filius Francisci Guicciardinij illius, qui historiam scripsit, & luculenter quidem; cumq; magna omnium mortalium, qui de hac re iudicare possunt, approbatione, scripsit: ijs igitur omnibus de causis cupio magnopere, vt laudatus istinc discedat, cuius ipsius laudis, ac gloriae aliqua pars in tua humanitate posita est. Sed de hoc satis. Velim etiam, atque hoc summis precibus te oro, vt quemadmodum ego saepe audacter, siquid mea meorumque interest, a tua amplitudine peto, ita tu mihi libere, siquid vnquam ego tua causa facere possum, imperes: hoc mihi tam gratum erit, quam quod maxime. Vale. Florent. V. K. Mai. CIↃ IↃ LXVI.

PETRVS VICTORIVS
Fuluio Vrsino. S.



EX meo, viae Romanae propinquo rure hoc capio commodi, Fului optime, & politissimis litteris instructissime, quod saepe, quum illic sum, vbi sane sum libenter, praesertim Septembri mense, ab eruditis aliquibus viris, qui illac praetereunt, salutor, vt proximo superiore anno factum est: Nam & alij non nulli, studijs honestarum artium plurimum commendati, ad me accesserunt, ex quorum sermone magnam voluptatem cepi, & tu in primis, quem antea etiam diligebam, & aliqua commemoratione familiarium quorundam meorum in amicis habebam, & bene doctum etiam ijs, quibus ego delector, litteris, esse sciebam. Gratias igitur tibi ago, quod tamen multo antea facere debebam, ob officium illud tuum humanissimum, & magnae beneuolentiae indicium certissimum: etsi possem etiã aliqua ratione non minus libenter referrem. Quare gratum mihi feceris, siquid aliquando imperabis, quod iure optimo facere potes, quia ita volo, atque huius rei tibi potestatem trado; & occasionem dederis commodis tuis inseruiendi; & animo meo eodem tempore satisfaciendi. Rogo igitur te, vt hoc in memoria tua condas, & exploratum penitus habeas, me omnibus tuis temporibus praesto semper futurum, quod si raro hoc contigerit, & post longa temporum interualla, sermo tamen nobis deesse non poterit, argumentumque epistolae scribendae: confugiemus enim ad nostra studia, de quibus sem per a te aliquid audiam libenter, & cum aliqua etiam vtilitate: perspexi enim ex illo breui sermone nostro, quantopere in illis diligens, & eruditus sis: & quam multa, quamque accurate legeris praesertim Graecos auctores, ex quibus grauis, & recondita doctrina hauritur: sed de his nunc hactenus. Hanc epistolam ad te dedi Angelo Guicciardinio, nobilissimo viro, Francisci Guicciardinij illius, qui scripsit historiam, fratris filio, qui vnà cum reliquis honestissimis hominibus, orator ad Pont. Max. a nostro Duce istuc missus est, vt ostendat, illum semper ipsi dicto audientem futurum, vt mos est;

& vetus institutum primis semper noui Pontificatus diebus : is autem potissimum est, qui hoc munere functurus est. Peto igitur a te, vt ipsum salutes, &, si recte etiam facere poteris, vt spero, testimonio tuo dicentem eundem ornes: amo enim hominem vehementer; & laudis dignitatisque ipsius mirum in modum studiosus sum. Vale, & me ama. Florent. V. Kal. Mai. CIↃ IↃ LXVI.

PETRVS VICTORIVS Gulielmo Sirleto Card. S.



AEPE mihi vsu venit, Cardinalis optime, vt aliqui honesti viri, Roma redeuntes, me tuo nomine salutarint, multaque mihi exposuerint de tuo eximio quodam amore erga me, & ampla praedicatione laudem mearum: illa tamen ego testimonia magis semper putaui propria humanitatis tuae, singularisque probitatis, quàm eruditionis, aut virtutis vllius meae: in his autem, qui fideliter, amanterque functi sunt hoc munere: (multi autem omni tempore fuerunt) extitit nuper Bartholomaeus Concinius, cui ego occurri in via, cum rus meum Cassianense proficiscerer, a vobis reuertenti post comitia ista praeclara, & quae pios omnes mortales magna laetitia affecerunt: hic enim quoque mandatum sibi esse a te mihi significauit, vt testaretur, quantopere me diligeres, cum longum accuratumque sermonem secum de studijs meis, egregiaque voluntate erga bonas artes, potius quam de interioribus litteris, doctrinaque exquisita habuisses: ita enim ab eruditis, & prudentibus hominibus, in quibus tu regnas, existimari debere de meis laboribus volo, qui sane mei labores magni, longique fuerunt, neque adhuc remiserunt, aduersante etiam, & aliquo modo repugnante aetate. Cum igitur hiator, talibusque nuntijs sit mihi penitus perspecta, & explorata mirifica tua voluntas erga me, duxi, me tibi respondere oportere atque gratias agere his litteris diligentius, quae perpetui testes erunt animi mei grati, tantique beneficij memoris: beneficium enim prorsus iudico; idque non mediocre a tanto viro amari, claroque praeconio ipsius perpetuo celebrari, qui cum merito ab omnibus laudetur, summoque quouis honore dignus existimetur, me laudare, & in caelum ferre auctoritate sua in animum induxerit; crebroque & studiose hoc faciat. Postquam autem contigit, vt mihi istic viuere cum aliqua dignitate non licuerit, quod aliquando speraui, &, nisi acerbus casus extitisset, obtinui; quod si factum fuisset, humanitate & beneuolentia tua propius frui potuissem, studuissemque itidem mea ex parte omnibus officiis tibi carus, & acceptus esse: conabor nunc hoc genere litterarum desiderium meum lenire, crebroque ad te scribam, & de communibus nostris studijs tecum loquar, vt sedulo faciebam, quod tibi in primis cognitum est, cum optimo illo & sanctissimo viro, quem ambo colebamus, & tamquam exemplum quoddam verae virtutis venerabamur: etsi tu in hoc quoque felicior fuisti, qui admirabilem cotidie integritatem morum, ipsiusque sapientiam gustare, vel potius haurire potuisti, cum te in familiaritatem eius dedisses: vnde factum est, vt eundem gradum honoris consequerere, quem ille diu maxima cum laude gessit. Vtinam, quod spero, & opto, quae vna restat dignitas, aliquando adipiscare, sed aequiore parca, quam ipse, quem in altissima sede collocatum ostenderunt potius terris fata, quam dederunt, vt summus Latinus poëta de cognomine ipsius magnifice praedicauit. Vale.

PETRVS VICTORIVS Iacobo Gorscio. S.



ITTERAS tuae, VIII. Id. Iun. Romae datae, fuerunt mihi perincundae, videoque te memoriam mei firmam, stabilemque in animo tuo retinere. cogor igitur tibi, quemadmodum facio, gratias agere, & ob hoc ipsum, probi sane hominis officium, & praeterea quod, cum primum in hanc vrbem venisti, statim me domi meae salutasti: quare numquam obliuiscar hanc humanitatem tuam, & quaecunque potero, semper tua causa faciam. Accepi autem, vnà cum tua epistola, litteras Andreae Patricij, plenas amoris erga me, & elegantiae singularis; cuius, magni profecto viri, & valde eruditi,

erudiri, tu mihi beneuolentiam studio tuo conciliasti. Nam de cura, quam amanter hic itidem suscepisti in amico mihi reddendo, optimo isto & nobilissimo iuuene Andrea Noscouio, cur non te laudem, atque hoc quoque in beneficij loco ponam? nihil enim tam cupio, quam amari me ab honestis, & ingeniosis adolescentibus; quorum honori & laudi ego semper sedulo, & examino faui, nec vllum vmquam laborem recusaui, vt ipsi vndique ornati, & optimis artibus exculti, a me discederent; in quo puto, me non tantū nostrae iuuentuti, sed alienae etiam, & absenti laboribus & vigilijs meis non nihil profuisse: etsi negare non possum, quin maiores, & vberiores praesentes, & qui hic vixerunt, fructus ex me tulerint: ob haec igitur tot & tanta officia, a te breui tempore, externo homine, in me collata, quibus maiora ne a familiari quidem homine, & apud nos nato, expectare potuissem, debeo tibi plurimum, ac si potero etiam, vt hoc alienum aes aliquando dissoluam, operam dabo. Liber tuus eruditus mihi, & ingeniosus visus est: laudoque te mirifice, qui tantum studium in arte disserendi ornanda posuisti, cuius artis auxilio ceteri mortales & acutiores & copiosiores euadunt. Sed de his rebus coram inter nos accurate loquemur, si forte, Roma discedens, hac iter feceris. Tu vale, & perge me amare, amore isto tuo incredibili: ego certe nomen tuum, mihi merito iucundissimum, numquam ex animo meo effluere patiar. Florent. III. Kal. Quint. CIↃ IↃ LXVI.

PETRVS VICTORIVS
Mario Maphaeo. S.



VANTOPERE te diligam, puer optime, atque id multis, honestisque de causis, facile intelligere potuisti: in primis autem te amo, & cotidie magis animo complector, quia video, te studijs bonarum artium plurimum delectari, quas ego omni vita mea vehementer colui, & quas etiam nunc, quamuis senex, & iam grauis annis non dum ex animo dimisi, vel potius pro viribus maiore, quam antea vmquam fecerim, cura, & diligentia prosequor. Laudo igitur te magnopere, & alacritatem tantam ad virtutem, quae in ista aetate rara est, & in hoc etiam seculo, moribusque infrequentior, commendo, nec tamen, quod probo, & tota mente recepi, fouere, & ornare, quacunque re potero, cessabo, sed dabo operam, vt indolem istam tuam, eximiumque ingenium expoliam, & omnes neruos in hoc contendam: cum enim studium meum nihil vmquam defuerit studiosis litterarum, atque externae etiam iuuentuti, praestoque semper fuerim commodis & vtilitatibus proborum adolescentium, praecipue me oportere arbitror, laudi atque honori tuo seruire, a principioque statim, quum ad nos venisti, mecum statui, ac deliberaui, mihi ita de hac re faciendum esse: Donec igitur tu huius animi fueris; eris autem perpetuo, vt confido, sperare potes, te in tua manu potestateque operam, studium, diligentiam omnem meam habiturum. Perge igitur, ac viam istam dignitatis plenam, quam ingressus es, noli deserere: ducet enim illa te non solum ad verum decus, atque honestatem; sed pariet etiam tibi solidas, ac puras aliquando voluptates, quod si stimulo aliquo te putarem egere, redigerem tibi in memoriam virtutem, & dignitatem maiorum tuorum; quorum ego alienus doctrinam & vitae sanctitatem admiror, & ad egregias ipsorum animi dotes exprimendas, quacunque re possum, incendor: quanto igitur tu magis hoc facere debes, ex ipsorum sanguine creatus, & non solum patrimonij, sed laudis etiam & gloriae eorundem heres: sunt enim propriae tuae partes, illos optimos, & sapientissimos viros imitari, atque eorum imaginem & honeste actam vitam semper ante oculos positam habere: cogit etiam te aliquo modo (neque tamen arroganter hoc a me dici puto) & necessitatem tibi ad ingenuas artes toto animo capessendi non paruam imponit voluntas mea, in te propensa, & adiumenti non parum ad hanc rem efficiendam, quod tibi ego adferre possum; cuius si animum praeclarum erga tuam laudem parui duceres, aut auctoritatem etiam contemneres, fortasse peccares, sed nimis multa de hoc locutus sum: non enim tãtum minime necessaria fuit haec oratio, quae pertinet ad hortandum, sed etiam sibi ipsi contraria & repugnans est: docui enim supra, & plane significaui, te satis tua sponte ad laudem inflammatum esse, & cursum vitae tibi honestissimum proposuisse, in quo vt permaneas, tibi suadeo, & omnes labores, qui necessario in ipso conficiendo sustinentur, magno animo feras, vel potius spernas: non potest enim perueniri ad summam laudem sine aliqua molestia, vt non solum sapientes viri, qui vitam hominum instituendam susceperunt, docent: verum etiam poëtae graues testantur,

stantur, quorum sententiam luculentis versibus expressam, tibi notum esse, exploratum habeo. Vale. Florent. XII. K. April. CIↃ IↃ LXVI.

PETRVS VICTORIVS Bernardino Brisegnio. S.



OLESTAE meae occupationes, vitaque, quam totam in reconditis litteris traduco, me saepe multis magnisque honestis voluptatibus priuant: neque enim facile possum frui sermone, colloquioque amicorum, neque personas etiam eas colere, quas vellem, atque etiam deberem. Accedit huic impedimento aliud quoque non minus incommodum, vel potius multo maius, quod proficiscitur ab aetate iam graui, & vergente ad senectutem, & praeterea non satis firma valetudine. haec igitur omnia vt mihi saepe, inuito, ac moleste ferenti, plurimas eripuerunt, quas ex familiaribus capere poteram, suauitates, &, vt aliquando etiam fortasse nimis durus & agrestis ab ipsis haberer, effecerunt, ita non siuerunt me amplitudinem tuam obseruare, & interesse tuis amantissimis & eruditissimis sermonibus, cuius rei desiderio non paruo tenebar: atque id non sine causa: numquam enim tecum fui, quin melior discederem, & prudentia tua cognitioneq; multarum rerum instructior a te abirem. Omitto nunc humanitatem tuam, summam erga me, & beneuolentiam singularem: non enim me tantum semper libenter vidisti, & ad domum tuam frequentandam, doctissimis honestissimisque hominibus plerunque refertam, inuitasti, sed etiam aliquando consilio & gratia tua in meis rebus plurimum adiuuisti, atque id semper beneuole & fideliter, non tantum large ac liberaliter; quae commoda ego, adiumentaque a nullo alio nostro homine, aut raro admodum, accepi: a te vero ipsa, externo viro, sed probo, & magna dignitate praedito, semper, cum res tulit, cumulate mihi praebita sunt. De animo igitur hoc tuo, praeclaro erga me, saepe (vt debui) cogitans, laetatus mirifice sum, me talem hominem nactum esse, qui me tantopere diligeret, atque id egregiae cuidam meae felicitati tribui: idem tamen non multo post non mediocriter dolui; tanta est laetitiae in animo quoque, aegritudinisque, contrariarum inter se rerum, coniunctio. quod in corporis motibus iisdem vsu venire, vt semper alter alteri succedat; nec vmquam penitus voluptas a dolore distrahatur, ab eo, qui tunc ipsum expertus fuerat, sapientissimo & optimo viro, Socrate, in disputando olim proditum nouisti. valde igitur statim dolui, me non parem esse iis meritis compensandis, neque posse vllo pacto debitam tibi gratiam referre: nihil autem est, quod ego tantopere cupiam, & quod magis dies noctesq; a Deo Opt. Max. omnibus precibus petam, quam memor, gratusque beneficiorum intelligi esse: nam, quod in me est, vt ipsa nullo tempore obliuiscar, numquam patiar, in me desiderari; non tamen hoc mihi omnino satisfacit, neque animum meum, flagrantem desiderio huius laudis, vllam in partem explet: audiui enim prudentem veterem poëtam, & humanae vitae non malum profecto cultorem, praecipientem, gratias eadem mensura, quâ acceperis, reddi debere, vel potius cumulatiore, quam acceperis; quod etiam ab inferioris aetatis doctissimis hominibus valde probatum est, & seruari diligenter debere demonstratum: nec non a pictoribus quoque & opificibus, imaginibus harum dearum, simulachrisque exprimendis significatum: Idem tamen, vt hos minores auctores relinquam, me grauis ille poëta Hesiodus aliquantulum consolatur, qui ad extremum addidit, si tamen valeas, atque id vlla ratione efficere possis. Putarem igitur, me ita culpa omni liberatum, nisi scrupulus non paruus in animo meo restaret: non enim securi penitus animi sum; appendix ne haec solum purget eos, qui par tamen pro pari reddunt, nec vt ipse vellet, atque aequum esse censeret, pleniore manu gratiam referunt: nec sane ipsam duplicant; & non subleuet eos, qui prorsus nihil contra largiuntur ac praebent; in quorum hominum numero ego certe aduersus benignitatem amplitudinemque tuam sum: quare vndique premor, nec inuenio, quomodo possim, notam hanc meam delere, nisi tenuitate quadam singulari, & penuria omnium huiuscemodi bonorum, qua praeter ceteros conflictor, vt rursum hoc potissimum nunc efficerem, & me tibi excusarem, calamum sumpsi: volo enim, epistolam hanc meam indicium esse animi mei grati erga te, eandemque firmum testimonium eximiae tuae virtutis, ac liberalitatis aduersus omnes: cunctorum enim, hominum temporibus, atque vtilitatibus vidi te omni hoc tempore, quo apud nos fuisti, & personam istam honestissimam apud Ducem nostrae reip. sustinuisti, diligenter consulere, etsi ipsa praeconio meo, cum sua sponte satis nota, illustrisque sit, & in excelso gradu dignitatis locata,

non

non eget. Sed tamen in hoc obtemperare animo meo volui, &, quod ille ardenter cuperet, modice saltem moliri. Quod autem leuiter nunc feci, & aliud fere agens, id opportuniore tempore, & quasi causam hanc agens, accuratius aliquando & vberius persequar, atque eximias omnes animi tui dotes, non tantum hanc, haud sane pusillam, meritoque valde gratam mortalibus; factaque honesta, quantum vires ingenij mei ferent, praedicabo. Tu interim valebis, & me singulari illo tuo amore, beneuolentiaque fouebis. Florent. X. Kal. Apr. CIↃ IↃ LXVI.

PETRVS VICTORIVS
Mario Maphaeo. S.



ON potui non magnopere laetari, cum viderim, operam meam studiumque, quod in te erudiendo, & ad honestas artes toto pectore impellendo, posui, a te contemptum non fuisse: perspexi autem id ex duabus his epistolis, quas ad me nuper misisti, atque id duobus etiam modis; primum ex ipsarum eleganda & candore, deinde ex cura, quam suscepisti, vt breui temporis interuallo ad me iterum scriberes; nec non ex alleuctatione ista tua, & animo, quem plane vidi commotum, ac vehementer ad studia doctrinae inflammatum. Gaudeo igitur, atque id quidem non sine causa: quid enim mihi iucundius accidere potuit, quam auctoritatem meam apud te plurimum valuisse; meque id, quod maxime desiderabam, facile consecutum esse? Optaui autem omni vita mea, cupideque expetiui, prodesse probis, & ingeniosis adolescentibus, & illos omni re, qua potui, sedulo semper adiuui: cur igitur non eiuidem animi sim aduersus te? qui in ea familia natus es, in qua plures floruere docti viri, & magnis virtutibus commendati? quare possum sperare, te ipsos, vt debes, imitaturum, & parem illis aliquando vitae, eruditionisque gloriam adepturum, quod etiam ad meam aliquam laudem pertinebit, quam ego, quum bonis artibus obtinetur, nunquam putaui parui esse faciendam, vel potius me acri amore ipsius teneri numquam inficiabor. Omitto praeterita quaedam tua officia erga amicos meos, qui se aliquando Volaterras, vetustam & nobilem admodum vrbem, visendi causa cōtulerunt, sed vnum est, quod ego ceteris omnibus antepono, amor tuus magnus erga nomen meum, quem multis varijsque rebus cognoui: in primis autem, quod lares tuos familiares, vbi omnibus commodis vitae abundas, vt mecum saepe esses, reliquisti: quomodo igitur possum non te diligere, & studia tua honesta non fouere? feci autem hoc, vt vidisti vsque ad hoc tempus fideliter, & accurate: cotidie autem magis me huius voluntatis inuenies; sed hoc nunc commemorare, & oratione velle demonstrare, minime necesse fuit, cum rem ipsam spectaueris, aut, si opus fuerit, id superiore epistola tibi satis indicaueram, & plane spoponderam. Quod vero nunc beneuole, largeque mihi omnia tua pollicetis, facis tu quidem liberaliter, nec aliud expectari poterat a tua eximia probitate; compertum tamen habere debes, te nihil mihi gratius facere posse, quàm si spem meam, quam de tua optima indole concepi, non fefelleris, & te dignum maioribus tuis, qui tibi semper haerere debent in medullis, praebueris. Vale. Florent. Prid. Kal. Apr. CIↃ IↃ LXVII.

PETRVS VICTORIVS
Ioanni Hieronymo Aquauiuo, Duci Hadriae. S.



EGIT mihi Alfonsus Cambius Importunus epistolam tuam, eruditionis & amoris erga me tui plenissimam, qua mirifice laetatus sum: quis enim non voluptatem magnam capiat ex testimonio tanto suarum laudum? quamuis etiam ipsae, si non omnino inanes sint, à beneuolentia tamen maiore ex parte, naturaeque bonitate profectae, quam à veritate intelligantur. Amo igitur humanitatem istam tuam, singularemque in me beneuolentiam in oculis fero, nec vmquam, donec viuam, obliuiscar; vellem etiam, vt meae partes forent, tam egregiam erga me voluntatem officio aliquo posse compensare; sed quoniam id mihi concessum non est, ego potius conabor hoc aequo animo ferre:

mo ferre: (sentio enim ex hac re, tenuitateq; mea dolorem incredibilem) quā tu inde aliquo incommodo detrimentoque afficiare; cuius dignitas sua vi firma stabilisque est, nec vlla alicuius ope praesidioque eget, quo melior sit, atque hominum memoriae sempiternae commendatior. Nam de animi tui magnitudine non dubito, quae cuncta aequi bonique faciet; nec à suis vmquam (in quorum numero me quoque haberi cupio) aliquid requirit, quod supra vires ipsorum potestatemque sit. Sed, his nunc relictis, veniam ad sermonem illum, vnde ferme argumentum epistolae, omnisque haec orta disputatio est. Cum enim ego superiore aestate valetudinis causa in nostro flumine essem, cuius aquae illo anni tempore valde salubres putātur, id quod ego saepe in me ipso expertus sum, vnaque forent plures honesti, & ingeniosi viri, in quibus etiam communis noster amicus, omni honore dignus adolescens, Alfonsus, quaestione nata de perdicibus; huiuscemodi enim plerumque sermonibus tempus illud terebamus, dixi, alterum ipsarum genus, illas inquam, quas nos vulgo starnas appellamus, non sine causa vernaculum huius telluris non esse, sed peregrinum, & aduenticium posse existimari, cuius rei argumentum ego ducebam à nomine, tenui sane & incerta coniectura, cum viderentur illae starne nostro patrio sermone, quasi externae vocatae; quod antiquitus, vt verisimile erat, aliunde huc aduectae fuissent, & in Italiam ex alijs sedibus, quod contingit in alijs pluribus, vt tu optime nouisti, & arboribus & auibus, comportatae; cum alterum genus earundem domesticum & natiuum huius terrae putari deberet, id est illae, quas nos coturnices vocamus: consuetudo enim nostri sermonis nominat ita perdices, grandiores aliquantum, quae rostrum ac; pedes rubros habent, vt maculas etiam eiusdem coloris quasdam in pennis, nō quas veteres illi Latini illo nomine, id est coturnices: Graeci, ὄρτυγας appellabant: nos vero nunc vulgo qualeas, quae sine dubitatione vlla sunt aduenae, ac certo anni tempore in Italiam aduolant. Cum igitur dixi, me arbitrari coturnices esse peculiares nostrae terrae, intellexi perdices illas, quas significaui: cumque idem suspicionem illam animi mei leuem aperui, quae tamen ab eo tempore ac loco aliena non foret: ludebamus enim, de alteris perdicibus, quae olim huc inuectae fuissent, locutus sum, cum tempus extitisset, vt opinabar, quo nullae huius generis in Italia reperiri potuissent, ostendereque volui ipsas aduenas esse, non quod singulis annis huc se conferrent: hiemeque nullae apud nos viserentur, id quod vere de coturnicibus veterum praedicaretur: hoc autem nomen, vt video, vos adhuc aliquando in illis appellandis vsurpatis. Sed quod olim huc, vt existimare licet, nouae venissent: vnde postquam semel hoc factum esset, numquam hinc abire, auolareque cōsuessent: sed toto anno apud nos manerent. Athenaeus in nono libro Δειπνοσοφιστῶν huius quoque generis perdicum, quod in Italia inueniri tradit, mentionem facit: atque ipsum diligenter describit. nō opus est autem, me totum locum huc transferre, aut etiam ipsum in Latinum sermonem vertere, cum tecum loquar, viro doctissimo & ad huiuscemodi labores, studiaque bonarum artium valde impigro. Videre autem poteris ipsum ita hoc tradere (nisi ego fortasse fallor) tamquam genus hoc perdicum non commune tunc fuerit omnium terrarum, sed quasi vernaculum nostrae; id est totius Italiae, cum tamen in alijs multis locis ipsum frequens hodie sit: animaduertendum igitur, quomodo id verum esse possit. Non esset etiam dubium, quin, si hoc ita se haberet, vt ille affirmat, id repugnaret coniecturae meae: ita enim ex nostra potius terra in alias, auis haec quondam importata, quam aliunde huc adlata fuisset? fieri tamen potest, vt postquam hoc ille commemorasset, communis ipsa aliorum locorum facta sit; potest etiam fieri, vt id, quod ille se compertisse videri voluit, numquam cōpererit. Sed tu maiore ingenio praeditus, multoque magis totius naturae peritus, subtilius hoc indagabis, veritatemque huius rei è profundo tenebrisque erues. Cessaui autem ego ad tuas illas doctissimas litteras respondere: cum enim id primis diebus, vt decebat, non fecissem, coepi postea expectare, donec Alfonsus ad vos reuerteretur, cuius profectionem maturiorem multo ex ipsius verbis fore putabam: nunc vero, cum videam iter eius cotidie differri: retineri enim se ait negotijs quibusdam domesticis; ego tamen vereor, ne potius arctioribus vinculis illigatus sit, plagaque aliqua noua Veneris impediatur, sed honesta illa ac luculenta; volui semel aes hoc meum alienum dissoluere, ne penitus à te rudis, & inhumanus haberer: erit autem nunc in ipsius potestate positum, siue has ad te mittere, siue secum, cum hinc discedet, portare. Tu vero, quae tua est humanitas, negligentiam praeteritam meam non magnopere accusabis: polliceor autem, si vmquam mihi aliquid imperabis, quod ego à te fieri vehementer cupio, atque id in magni beneficij loco collocabo, me in tuis mandatis exequendis multo accuratiorem futurum, operamque daturum, vt hanc à me conceptam maculam deleam. Vale, Princeps optime, & me, vt tibi honorique tuo deditissimo homine, vtere. Florent. VIII. Id. April. CIↃ IↃ LXVII.

PETRVS VICTORIVS
Ioanni Hieronymo Aquauiuo, Duci Hadriae. S.



ON patiar, humanissime Princeps, Alfonsum ad te sine meis litteris redire: accepi enim ab eo, se superiorem meam epistolam subito ad te misisse: multa autem sunt, quae me, vt hoc faciam, hortantur: primum, quia valde cupio tecum de communibus studijs loqui, atq; ita tuas suauissimas, & eruditissimas litteras elicere; quod si impetraro, magnum me, & honestum donum abs te accepisse putabo: deinde volo tecum aliquantum de moribus, & ingenio huius politissimi iuuenis agere, quem tu, vt video, plurimum diligis, atque id non sine causa meo iudicio facis. Primum autem cum ille huc venit, putabam eum vnum aliquem esse è numero nostrorum hominum, qui istuc se, rei quaerendae, mercaturaeq; exercendae causa, conferunt: paulo tamen elegantiorem, & qui non omnino a musis (vt illi plerunque sunt) auersus fuisset: non multo autem post errorem meum cognoui, perspexique, ipsum omni alij rei magis quam pecuniae cogendae istic incubuisse: quare statim amare coepi: quanto autem maiore consuetudine coniunctus cum eo fui (accessit enim ad me prope ille cotidie) tanto magis mihi carus factus est. Vt vero vidi ex ipsius sermonibus (antea enim quoque fructus non nullos ingenij ipsius gustaueram) eum tibi esse familiarem, statim mirari desij, ipsum talem euasisse; nec vllum amplius testimonium expectaui virtutis, & probitatis ipsius: potest enim ita ille vere dici in gremio musarum nutritus, & è matre omnium leporum ac venustatum profectus. Magnas igitur gratias habere debet ciuitas nostra isti telluri, vel potius principibus ipsius, quae Alfonsum huc adeo ornatum, atque omnibus honestis artibus tinctum remisit, ac maiores multo, quam si, vt ceteros fere facit, bene nummatum, & patrimonio vndique auctum remisisset: sunt enim haec veriora multo ac firmiora bona, quamuis imperiti, & omnis, quae diuitias tantum admiratur, multitudo de hac re longe aliter existimet. Vtinam autem plures hodie tales haberemus, maiorum nostrorum laudi, gloriaeque plane responderemus; quae tota paene euanuit & è manibus iampridem elapsa est; sed haec fortasse plura, quam oporteret de eo, tecum praesertim, nec tamen ego solus ipsum hoc tempore vehementer dilexi, atque hoc iudicium de natura ipsius eximia feci: plures enim socios habeo huius opinionis, & ipsos illos quidem ingeniosos, & acutos viros: vt autem ad te veniam, ac de tua eruditione, singularique morum suauitate aliquid tangam (dabis vero mihi hoc, & aequo animo feres, me tecum quasi coram de tuis animi partibus, quod sentio loqui, & in eo desiderio meo magis, quam pudori tuo satisfacere) indicauit mihi Alfonsus, cum studiose ex eo quaesissem, cursum studiorum tuorum, ac quibus maxime litteris caperere, quae sunt eaedem fere, quas ego semper suspexi, & dignas omni honesto, ac nobili viro iudicaui: cum autem ipsae ornare possint quemlibet hominem, quamuis obscurum, & tenuem, & personam ipsius valde honestare; quanto magis eas claros, & illustres sua sponte viros decorare existimandum est? cuius insignis ornatus, ac veri splendoris tu, imitatus maiores tuos, ae vestigia illorum, plena dignitatis secutus, semper studiosus fuisti, & bonam etiam magnamque copiam ipsius studio ac diligentia tua tibi comparasti. Habes igitur in tua manu posita semina verorum, liquidorumque gaudiorum, cotidieque decerpas, necesse est, fructus vberes ex tua ista honesta, & praeclara vita; quos etiam, si aliquando gustassent ceteri istius loci, atque ordinis mortales, qui toti voluptatibus corporis dediti sunt, atque inanem splendorem falsamque gloriam sectantur, profecto, & ipsi amassent, suamque omnem praeteritam vitam magnopere reprehendissent: Tu vero non tibi tantum hos fontes purissimarum voluptatum aperuisti, optimaque hac ratione animum tuum diu oblectasti, sed etiam hominibus, qui tibi parent, populisque tuis eodem tempore consulere potuisti: vnde enim maiora bona expectari possunt, quam ab his, qui cognitione honestarum artium pectus suum muniuerunt ac sapientiae studio inflammati sunt? Quis nescit sententiam fuisse hanc veterum, doctorum virorum, & qui de hoc existimare recte potuerunt, alteram hanc viam esse efficiendi ciuitatem beatam, si, qui illam regunt, ac clauum ipsius tenent, sapientiam colere inceperint: seque ita dignos tanto gradu honoris, auctoritateque reddiderint. Tu vero philosophiae, postquam imperium adeptus es, vt recte id munus obires, te dare non necesse habuisti, sed cum a teneris vnguiculis plurimum

plurimum ſtudij in doctrina,& ſapientia collocaſſes, doctus ad imperandum veniſti. Quare vere legitimeque coniuncta ſunt in te poteſtas, & ſapientia, & vtraque perfecta ac cumulata, quod paucis mortalibus omni memoria contigit, a moribus certe inſtitutiſque huius aetatis valde alienum, ac remotum eſt; in qua (quod vehementer dolendum eſt) vix pauci priuati etiam homines reperiuntur, qui philoſophiam,optimarum omnium artium parentem, ament. Recte igitur feciſti; multumque profecto in hoc etiam ipſo vidiſti, qui ad inſignes ceteras tuas, illuſtreſque laudes, hanc quoque minus celebrem, minuſque peruagatam doctrinae adiunxiſti, quae tamen magno & ipſa honore digna eſt, & a veris rerum exiſtimatoribus fortaſſe non inferior illis haberetur: cui enim inaudita tua eſt bellicae virtutis gloria, magnumque decus, quod tibi ex diſciplina militari, fortitudineque animi peperiſti? Vnum autem ego cognoui, ſummo & ipſum natum loco, Marium Columnam, qui eandem vitae viam ingreſſus ſit, &,cum tempora reipublicae poſtularint, nullum vmquam militarem laborem, periculumque pro dignitate,& commodis ſui Principis, noſtrique Ducis recuſarit: idemque poſtea otium ſuum conſumpſerit in politioribus ſtudijs, animoque ſuo purgando, & omni honeſta arte expoliendo; de quo tecum nunc aliquantiſper loqui non verebor: puto namque te laudibus ipſius laetaturum, omnemq; orationem hanc meam libenter auditurum, quia virtutem in alijs etiam amplecteris,& amas;nec non quia tecum ille,vt ipſe mihi aliquando narrauit, affinitate coniunctus eſt, valdeq; etiam diligit, & in omni ſermone plurimum commendat ac celebrat: eſt enim hic profecto iuuenis,exemplum quoddam humanitatis, viuaque effigies omnis elegantioris doctrinae: cum enim Muſae mirifice ipſum diligant, ipſe quoque illas,vt neceſſe eſt, toto animo veneratur,ac colit: nam carmen lepidum ſaepe, & Latino, & Etruſco noſtro ſermone ſcribit, & diſciplinam Ariſtoteleam omnem, quae vitam ac mores ornat, & qui ſit optimus ſtatus ciuitatis,docet,percepit; nec non reliqua etiam ipſius magis communia magiſque popularia ſcripta, vt omnem quoque veterem memoriam egregie cognitam habet, atque ita denique exploratam, vt nihil eorum ipſum fallat, quae vmquam a Graecis, Romaniſque populis, aut barbaris etiam nationibus geſta fuerint, & quod non minus in eo laudandum eſt, propter innocentiam, ſplendoremque eximium vitae valde carus eſt noſtris Principibus, ſapientibus viris; in oculiſque fertur a tota ciuitate ob patris etiam fortiſſimi viri, ſummique ducis, erga ſe merita, & praeclara facta. Sed ad te reuertar, qui in eodem ſtudio, militarique omni laude magna cum gloria verſatus es: admonet enim me recordatio huius virtutis,vt eo,vnde digreſſus fui, redeam, etſi mihi nunc propoſitum non eſt, de hac praeſtanti laude diſputare, ſed de ſtudio illo, quod mihi tecum, vt initio dixi,commune eſt: quamquam meliorem illius honeſtioremque partem tibi, vt debeo, concedo: nec tecum vllo pacto de ſummo loco in ipſo contendere auſim: nec, ſi vellem, etiam commode poſſem. Viues igitur in iſto tuo honeſto otio cum magna animi alacritate, & cum temporum quies, tranquillitaſque concedet, fruere ijs oblectationibus, ſuauitatibuſque, quae è muſarum fontibus hauriuntur, & a paucis omnino mortalibus deguſtantur: ita enim quoque te a vulgo turbaque idiotarum ſegregabis. Vellem autem ego aliquando particeps eſſe poſſe tuorum iucundiſſimorum ſermonum, &, quod ſaepe contigit ciui illi meo Alfonſo aditum habere ad tuam familiaritatem: ſperarem enim, me inde ornatiorem multo abiturum,ſed quoniam hoc mihi propter longinquitatem locorum negatum eſt, enitar hac vna ratione,qua poſſum, ducere ad me aliquid tuae ſuauitatis, & è longinquo libare ſaltem guttas aliquas è tuo perenni flumine ingenij, quod faciam audacius, maioreque cum ſpe ſitim hanc meam aliquando explendi, ſi ſenſero, litteras has meas tibi moleſtas non fuiſſe: nollem enim me a te, dum honori meo, voluptatique ſeruio accuſari, & nimis cupidum inconſideratumque hominem haberi, vt qui omnia prae meis commodis oblectationibuſque deſpicerem. Vale. Florent. V. Non. Mai. CIↃ IↃ LXVII.

PETRVS VICTORIVS
Antonio Augustino Episcopo Ilerdensi. S.


Isit ad me Laelius noster Taurellius, vir optimus, & amicorum (quam ego maximam laudem iudico) studiosissimus, cum ruri essem, epistolam tuam, amoris erga ambos nos, & eruditionis plenam: ex ea igitur ego magnam voluptatem, & non minorem fructum, cepi: factus enim sum ipsa doctior, & ad loca veterum scriptorum examinanda, magis adhuc vigilans, & industrius. Laudo autem te, & in oculis fero, qui cum in persona tua tuenda, munereque isto praeclaro obeundo, occupatus sis, non tamen intermittis vetera studia, quae tibi honori fuerunt, prodesseque conaris non solum ijs, qui viuunt, verum etiam priscis hominibus iam pridem fato functis, qui & ipsi vt posteros iuuarent, multum laborarunt. Animaduersionem igitur illam tuam acutam puto, qui videris apud Ciceronem Maso, pro Marso scribendum; argumentaque, quibus opinionem tuam confirmas, ita acuta, firmaq; iudico, vt non putem de veritate lectionis dubitari posse: sed cum Florentiae in communi quadam bibliotheca satis antiquum exemplar eorum Ciceronis librorum sit, cum in vrbem rediero, illud visam, si forte coniecturae tuae accedat auctoritas veteris scripturae, etsi, vt iam dixi, sine ipsa etiam rem exploratam habeo. Eodem pacto, quae sequuntur etiam illic fluuiorum nomina diligenter spectabo, an aliquid in ipso discriminis contineant, ac postea de tota re accurate rursus ad te scribam. Quod tibi correctio illa mea Ciceroniani loci, sine vlla dubitatione deprauati, pro P. Sestio non probatur, mihi quoque ipsa audacior videretur, nisi totum locum ita citatum olim reperissem a vetere grammatico, vt tunc testatus sum, quamuis nomen ipsum ne nunc quidem recorder: notaram autem hoc in aduersarijs meis, auctoris nomine praeterito; idque tunc sequutus sum: non soleo enim opinioni meae tantum tribuere, vt sine testimonio aliquo firmo inuentum aliquod in veteribus scriptoribus omnino probem; quin potius accuso illos, qui hoc temere faciunt, nec cesso vnquam consilium illorum reprehendere, si consilium ipsum appellandum est, & non temeritas potius quaedam, & libido. Si vero librum aliquem scriptum ipse vidissem, in quo ita legeretur, aut huiuscemodi aliquo firmamento mea illa emendatio niteretur (excusus certe Lutetiae Parisiorum Anno CIↃ IↃ XXXI. in officina Iodoci Badij hanc lectionem recepit, in quo multi praeterea loci recte restituti sunt, auxilio antiqui libri, vt ille affirmat, & ego prorsus credo) optimam ipsam omnium, & appositissimam existimarem: nam praeter ea, quae tunc a me allata sunt, quae sane, siquis acumen huius sententiae attendat, inania & contemnenda nō sunt, quis nescit, quantum commodi, & vtilitatis capiatur in studijs bonarum artium ex huiuscemodi personis, & quantopere illae valeant ad minuendum laborem, qui necessario suscipitur in doctrinis persequendis, & rebus cognitu dignis memoriae prodendis; quod ostēdere voluisse arbitror Ciceronem, cum inquit. Nihil Attae iuuabant anagnostae: hoc enim solum vitiosum est in illa Ascensiana editione, quod anagnostae interpunctione separatū est valde ab antecedente voce iuuabant, quod tenue erratum ipse correxi: iuuant enim profecto talia ingenia, & adiumenti, voluptatisq; plurimum afferunt ei, qui ex animo amet honesta studia, incensusque sit desiderio reconditarum litterarum. Exemplum huius rei esse potest Tiro ille Tullianus, cuius opera studioque eius vtebatur, & postea patronus in huiuscemodi rebus: memini etiam ego honestum virum aetatis nostrae vsum itidem fuisse diligentia, & industria ingeniosi adolescentis in hac re, qui & tunc merito ob ingenij artes, morumque elegantiam placere poterat graui viro, vt nunc floret omni laude ingenij, eruditusque in primis euasit; ille tamen eo tempore, cum pauperculus foret, operam illi suam dabat in his rebus, & alijs etiam tenuioribus administrandis; sed de hoc satis duobus valde distantibus temporibus disputatum est. Sententia vero, quae ex istis modis, restituta lectione elicitur, frigidior mihi videtur, & Ciceronis acumine parum digna, vt quod sentio de hac re, libere tecum loquar. Quod vero meministi de libris meis variarum lectionum, atque id amice, & magnifice fecisti, scire te volo, me in manibus habere plures alios illiusmodi libros, quos cupio edere, ac, si inuenero, qui fideliter imprimat, statim ipsos editurus sum. Quia etiam in eadem epistola de M. Tullij locis diligenter, eruditeque disseruisti, mittam & ipse ad te vnum è multis, quos mihi videor non inepte apud hunc optimum auctorem emendasse, & in his nouis libris notasse; Sed vt spero non longe aberit, cum tu totum opus videre poteris: curabo enim, vt cito ad te perferatur, postquam non omnino despicis genus hoc scri-

ptionis, neque plane in eo operam & oleum perdere existimas. Vale, vir optime, & omni eleganti doctrina politissime. E Decimano meo Prid. Id. Octobr. CIↃ IↃ LXVII.

PETRVS VICTORIVS
Hieronymo Mercuriali. S.



Vo primum fuere, Mercuriali humanissime, quae me scriptis tuis statim respondere non siuerunt; alterum eorum fuit, quia nomen auctoris eorum in ipsis, vt moris est, additum non erat; alterum vero, quia arbitrabar, illum ipsum, quicumque foret, ludere mecum, ac iocari; cuius rei argumentum erat, quod nomen reticuerat: nunc vero, cum te patefeceris, videareque serio mecum agere, simulq; pergas, opinionem illam meam oppugnare, non mihi visum est amplius tacendum; ne forte silentium meum aliquid incommodi pareret, quod multis modis in ista nobili ciuitate, & regina cunctarum aliarum vsu venire, ac contingere posset. Non possum autem non magnopere mirari, te, doctum hominem, ac summum medicum, eundemq; magni ingenij virum, vt ego accepi, ac facile credo, veritatem huius rei non videre, quae tam plana & aperta est: nam quid aliud te impellere potest, vt mecum tam vehementer contendas? neque enim ego cum Lucretio mihi bellum gerendum vmquam putaui, quem semper laudibus extuli, ac quacumque re honeste potui, ornaui; quod parua ingenij mei monimenta multis locis testantur; neque tamen debeo, si quando ille lapsus est, & alicui errori affinis inuenitur, ipsum sectari: cum enim hominem, quantum ratio patitur, diligam, puroque ipsius, & copioso sermone magis quam sententijs delecter, non debeo tamen minus homines aetatis nostrae amare, ac quacunque re possum illis non prodesse conari? Solus ne ego, aut primus hoc tempore docui, veteres illos, magnos auctores in exprimendis Graecorum sententijs aliquando peccasse? nonne extitere, qui & M. Ciceronem, & Virgilium reos huius criminis aliquando egere? nec tamen ita astute aliqui ipsos aggressi sunt, contraque eos tantus tumultus excitatus est (non accuso te hoc loco Hieronyme, qui amice id, & moderate fecisti) semper enim veritas amicitiae anteponenda est: cunctosque hoc facere oportere, sententia & iudicio sapientium testificatum est. Sed ad ipsum locum, his nunc relictis, veniam, de quo mihi tecum concertatio est. Scripsi ego, videri, Lucretium errasse, qui in sententia Thucydidis vertenda, non viderit καρδίαν illic non cor, vt ille putauit, sed stomachum valere: notum enim est, & testimonijs optimorum scriptorum confirmatum, in Graeco sermone non vnum tantum ostendere id nomen, sed duplicem eius notionem esse, cum significet etiã superioris ventris principium, & quasi os, ac totum quoque saepe illum: tu vero putas, cor etiam apud Lucretium idem eo loco valere; voluisseq; illum id Graecum verbum exprimere. Velim autem, mihi indices, vbi forte, aut ipse alio loco, aut alius quispiã bonus Latinae linguae auctor, siue etiam non satis bonus ita hoc nomen vsurparit: nam si Lucretius ita purus scriptor, candidusque est, vt est, quod tu quoque fateris, debuit magnopere cauere, ne noua hac inauditaque notione huius nominis patrium latinumque sermonem inquinaret. Notum est etiam, ipsum de egestate suae linguae vehementer queri, quod si huiusmodi aliquid moliri sibi licere putasset, nõ oportuisset, eum tantopere paupertatem Latinae orationis accusare: cuncta enim ita ipsi facilia dictu, procliuiaque fuissent. Nec potest etiam dici Lucretium more poëtarum id fecisse; neque enim fuisset hoc vnum aliquod eorum verborum, quibus passim poëtae orationem suam illustrant, & grandiorem, honestioremque reddunt: aut enim translatis, aut externis, aut vetustis verbis vtuntur, quum aliquid dignitatis suae dictioni comparare volunt, aut aliqua huiusce modi ratione, quae cunctae diligenter traditae sunt ab optimis huius artis magistris, idest immutant communem aliquam vocem, aut demendo inde aliquid, aut ipsi addendo. Nec tantum sibi tribuerent, vt longe aliter caperent peruulgatam vocem, ac consuetudo ipsa soleret; nulla autem aetas, aut gens, Latini sermonis particeps, stomachum cor appellauit. Sed hoc relinquamus, quod ita certe firmum solidumque est, vt conuelli posse non videatur, videamusque ea, quae sequuntur; vnde manifesto deprehendemus, quae sit ratio illic eius vocis, conferamusque inter se sententias vtriusque scriptoris: nam tu certe concedis, Lucretium illic proposuisse sibi exprimendum Thucydidem: aliter enim numquam diceres inusitatam, penitusque nouam ipsum notionem huic nomini assignasse, nisi imitari Graecum scriptorem voluisset. Latinus igitur inquit. Inde vbi per fauces pectus complerat,

significans vim illam saeuam eius morbi, totum pectus oppressisse, quod non dixerat Graecus, qui tantum cõmemorauit ipsam in pectus descendisse. non potuisset igitur, si hoc fecisset, non peruenire ad cor, quod illic quidem certe sedem suam habet, quae sequuntur vero,

&

-- & ipsum   Morbida vis in cor maestum confluxerat aegris.

siquis accurate attendat, hoc declarant, &, quod obscure prius dixerat, aperiunt: morbum scilicet illum ex omnibus pectoris partibus se coniecisse in cor: neque enim noui aliquid addit: ad aliamve vllam corporis partẽ peruenisse ipsum narrat, his verbis, sed omne suum virus illuc effudisse. Est autem ἐμφανέστατον, additum illud ipsum: quasi enim dixit in arcem praesidiumque vitae. Hoc praeterea verum esse testatur versus, qui sequitur,

Omnia tum vero vitai claustra lababant.

cuius versus quis vmquam sensum hunc esse negaret? nisi qui veritati repugnare prorsus vellet, & obstinatè sententiam suam tueri, cum id factum esset; morbusq; ille acer in cor confluxisset, tunc firmamenta vitae, quaeq; ipsam sustinet, cuncta temptari, & labefactari coepisse, quod necesse erat fieri principio vitae, & quasi domicilio fracto, ac debilitato. Tu vero putasti ipso interpretari voluisse Lucretiũ Graeca haec Thucydidis verba, μετὰ μεγάλης ταλαιπωρίας, quod cui probaturus sis, videbis. Ego certe neminem te arbitror inuenturum, cui hoc persuadeas: quis enim non videat, apta haec verba esse è superiore nomine ἀποκαθάρσεις, quod ostendit praenomen αὐταὶ, ante ipsa positum, intellexisseque Lucretium varias illas rationes, quibus morbus è stomacho eijcitur, quae purgationes molestae in primis, & aerumnosae eo tempore erant; perperam igitur, ac miserè illa conuertisset, nedum felicissimè id facturus fuerit, vt tu existimasti, si illo modo ipsa reddidisset. Quod autem supra dixi, etsi satis sua sponte planum est, magis tamen adhuc perspicuum foret, nisi duo illi versus inter superiorem illum, & inferiores hos, itidem duos, interiecti fuissent, non sane suo loco, si verum ordinem Thucydidis, prudentissimi, & accuratissimi scriptoris spectamus, collocati, quod etiam aliter cognosci, ac certo teneri potest, intelligo autem hos.

Spiritus ore foras tetrum voluebat odorem,

Rancida quo perolent proiecta cadauera ritu:

secutum enim fuisset, quod comprobat, & auget superiorem sententiam

Atque animi prorsum vires totius, & omne

Languebat corpus leti iam limine in ipso.

nam supra posuisse verba Graecum auctorem, quae vertit Lucretius illis versibus apparet; etsi posteriore illorum imaginem exposuit, vt rẽ magis illustraret, & quasi ante lumina eorum, qui legerent, constitueret, καὶ πνεῦμα ἄτοπον, καὶ δυσῶδες ἠφίει. Hoc etiam strictim attingere alienum non fuit, vt perspiceretur, quàm parum diligens fuerit in tota ea parte interpretanda Lucretius. Sed redibo iam ad ea, quae antea explicabam. Attende sodes sententias Graeci auctoris, qui tantum commemorat, morbum illum in pectus descendisse, neque adiungit ipsum cunctas pectoris partes peruasisse; puto autem, cum ostendere voluisse recta semper morbum iter fecisse, atq; ita ad stomachum peruenisse, quo cũ accessisset, illic tamquam in firmiore sede mansisse, aliquantumque in eo loco restitisse: hoc enim aperte valet illud, καὶ ὁπότε ἐς τὴν καρδίαν στηρίξειε, vnde secuta sunt ea, quae exponit, quae sine vlla dubitatione stomachi propria sunt, non cordis, idest euersiones ipsius, vomitusque, & cuncta, quibus inde bilis eijci solet. Quis igitur iam non videat, perperam accepisse hanc vocem Lucretium, & quod apud Graecum stomachum valebat, ipsum cor appellasse: nam quod maestum ipsum vocat, ipsemet suo indicio perit: neq; enim hoc, quod additum cordi recte est, nomen stomacho conuenit, durumq; est, ac nimis ab vsu remotum putare stomachum maestum vere posse appellari, quia aegritudo inde originem ducat: neque enim consuetudo sermonis haec tam subtiliter attendit, neq; etiam docti viri plerumque ita loquuntur. Eodem pacto nimis subtilis est tua ista obseruatio, & quae non solum a ceteris, verum etiam a vestris ducibus custodita minime sit, intelligo, quod de propria notione καρδίας, & stomachi protulisti, vbi affirmas non potuisse Lucretium recte stomachum καρδίαν vocare; video enim Celsum, non malum Latini sermonis auctorem, vbi cardiaci morbi remedia tradit, semper partem eam, quam ille morbus vexat, stomachum appellare, quod vnum exemplum ambas illas tuas animaduersiones euertit. Tu enim existimas Lucretium tamquam coactum, & necessitate sibi imposita cor vocasse, quod apud Thucydidem erat καρδίαν: quia nullum inuenire Latinum vocabulum posset, quod aptius ipsam exprimeret. Quod si licentia, vt tu arbitraris, ipsi vtendum erat, magis certe ferri poterat, si vocem illam vsurpasset, quam Celsus partem eam corporis nostri vocari consuesset, idest si stomachum ipsam nominasset, quam si inauditam notionem vsitatae vocis in patrium sermonem intulisset, sed nulla in eo licentia fuisset, in hoc vero tanta, vt verisimile nõ sit, ipsum vmquam id commissurum fuisse. Nullo autẽ negotio possent a me alia quoq; proferri, quibus omnibus supersedebo, quia illa nullam in partem necessaria arbitror. Praeterea iterum infra in hac ipsa pestilentiae descriptione cor maestum proprie appellat, vbi interpretatur ἀθυμίαν, quae, vt verbum ipsum ostendit in animo est, nõ in stomacho: nam, quum stomachum hic intelligit, suo, ac proprio

nomine ipsum appellat, non inaudito auribus Latinorum, & quod nouitate sua, duplicique significatu, merito posset quemlibet, qui legeret, perturbare, & caliginis multum menti ipsius offundere: nulla enim res est, quae tantopere fugienda sit ei, qui plane, dilucideque loqui vult, quam ὁμωνυμία, quamquam non potest haec ita vocari in Latino sermone: nemo enim umquam aliter cepit hoc nomen cor; neque aliud maiores errores gignere potest in animis eorum, qui audiunt. vt autem ὁμωνυμία Graecae vocis, quod memoriae quoque prodidit Galenus, neminem fallebat, qui in veterum scriptis aliquantum versatus esset, ita contra haec, quae nulla est, omnes & doctos homines, & idiotas fefellisset. Peccasset igitur magnopere Lucretius, si ita locutus fuisset, atque a semet ipso desciuisset, qui ita facundus est, & eloquens, mirificusque Latinae linguae obseruator. Sed ad alterum Lucretij locum veniam, quem etiam leuiter reprehendi, ne mihi rursus necesse sit, de his rebus tecum, quod facere nollem, praeliari: addam autem nõnulla, quae valent (vt opinor) aliquid ad iudicium meum vetus confirmandum; illa vero a me relicta tunc fuere, quia non omnia ambitiose colligere volui, cum peccatum eius satis certum apertumque foret. Quod enim affirmaui tunc, velle de ea quaestione stare iudicio eruditorum, non mutaui animum, neque tamen arbitror, illis verbis me cogi a paucorum, & fortasse iniquorum iudicum sententijs ad veriores, ac iustiores huius rei existimatores non prouocare. Apud Graecum scriptorẽ est tantum στερισκόμενοι, quo verbo significatur solum, eos, illis partibus corporis orbatos, & quasi mancos, ac debiles factos: impetum autem illum morbi id mali creasse apparet: nam si ferro id factum fuisset, tetigisset profecto aliquid Thucydides, quo id significaret; sed etiam Galenus hoc morbi genus id efficere solere testatur, vbi accurate disserit de crurum humanorum vtilitate; & quã apte pedum forma talis a natura fabricata sit, ponit ante oculos, vt scilicet auxilio crurum & stare, & moueri possimus; quorum altero ipsorum munere priuantur homines, quibus pedes mutilati sunt: id autem demõstrasse affirmat pestilentiam, quae paulo ante, quàm ipse libros eos scriberet, ingruerat: summam enim pedum partem illam in magno hominum numero putridam reddidisse narrat; vt alterum taceam, vt minime hic accommodatum, quo idem tunc perspectum esse significat. Praeterea quod addit Lucretius, inuentos etiam aliquos, qui oculis priuati euaserint, quis non milies mori malit, quàm caecum in vita permanere? aut quãdo auditum est, effodere alicui oculos remedium esse alicuius morbi, certamque ei salutem dare? In primis autẽ declarat, existimasse Lucretiũ aegrotos volentes, illique praesidio fidentes, aequo animo passos esse illam iacturam membrorum, quod in extremo ab eo positum est, Vsque adeo mortis metus his incusserat acer:

Hoc enim ἐπιφώνημα, id aperte testatur, miratur namque, repertos aliquos, qui tam cupidi vitae fuerint, vt ad hoc miserum auxilium confugerint: ita enim vos quoque medici, ac vere quidem haec remedia morborum acerbissimorum vocatis, vt Celsus, vbi loquitur de cancraena: suo autem iure hoc facit Lucretius. Sciebat enim ducem suum auctoremque eius rationis optimum esse censuisse: cum homo in huiuscemodi aliquem atrocem casum incidisset, fugere è vita, in qua nihil amplius ipsi iucundi restaret; quaeque referta esset acerrimis continentibusque doloribus, praestoque portum esse clamitare Epicurum solitum; vnde etiam Lucretius alio loco, insimulat quosdam, ac despicit, qui, cum grauibus malis, atque omnibus denique aerumnis affecti essent, tamẽ viuerent, quod numquam facturos fuisse illos putauit, si, quam falso ipse verã putabat rationem ab Epicuro inuentam, didicissent. Quod siquis ex me quaerat, vnde haec tanta Lucretij incuria nata sit: nam possem etiam alia nõ paruae culpae affinia in eadem descriptione loca demonstrare, dicerem, id factum fuisse, quia cum carmen illud pangeret, librum in manibus non haberet: nec accurate singulas sententias, toto animo in versibus faciendis occupatus examinaret: quod autem aliquando legisset, ipsum memoria tunc non tenuisse: non enim ita rudem ipsum fuisse Graeci sermonis dicere auderem, vt vim etiã peruulgatorum vocabulorum non teneret. Quemadmodum, quum errauit etiam in numero dierum ostendendo, quo acer ille morbus aegrotos absumeret; quod profecto cum omnino naturae illius rei aduersetur, non modo historiae; vos quidem certe medici ferre nullo modo deberis; Non dico praeterea ego, Lucretium cuncta, quae scribit eo loco, a Graeco historico accepisse, omnibusque in partibus eum secutum fuisse: quia enim non videt προγνωστικὸν, quoque Hippocratis explicasse; vbi notas mortis exponit, ac de suo etiam non nulla illi narrationi aspersisse, & non pauca quoque diligenter a Thucydide commemorata omisisse, nec tamen non apparet, quando ipsum interpretari voluit, quamuis non semper id ei feliciter successerit, vt contingit duobus his, quos ego notaui, locis. Sed iam finem faciam disputandi, hoc tantum addam, cum initio litterarum tuarum significaris, me debuisse ab incepta opera desistere (his enim verbis vsus es) non video, cui tanto flagitio, vel sceleri potius affinis sim, vt tam grauibus verbis cohercери debeam, quasi ego male sentiam de pietate Christiana, a quo nefario crimine

longissime

longiſſime abſum, vide, ne tu potius ab iniquo aliquo huius criminis arguare; qui fateare, te Lucretij auctoritatem maximi facere; quod ſane ego, vt iocari deſinam, vehementer miratus ſum, nec mecum cogitare poſſum, quomodo hoc verum ſit: quaſi Hippocratis, aut Galeni dixeris, quos merito ſuſpicere, & quaſi venerari debes: non enim puto, te vllo pacto rationem, quam ille tradit, probare, vt philoſophi, quae ſemper a polito omni, eruditoq; viro contempta irriſaque eſt: non poteſt etiam ille, vt poëta, dignitatis plurimum habere, quippe cum in numerum, gregemque poëtarum a doctis non recipiatur; quod ſi aliquid ipſi auctoritatis reſtat, optimo ſcriptori, latinaeque linguae accuratiſſimo magiſtro, merito illi ipſi conceditur; quam laudem, vide, quaeſo, ne tu ei eripias, ſi pergis ipſius puriſſimum ſermonem huiuſcemodi notionibus verborum contaminare; quare magis laudaui, quod in extremis illis litteris a te moderate magis ſapienterque poſitum eſt, me debere hoc Lucretio condonare, quod ego libenter faciam, ſi, vt videris illic facere, concedis ipſum erraſſe: non enim tantum condonabo ipſi hoc crimen; ſed ne pilo quidem ipſum minus amabo: neque enim corrumpunt huiuſcemodi lapſus id, quod ſemper in ipſo mirificè amaui, ac toto pectore colui, ideſt vbertatem, & elegantiam orationis; deque eximia Lucretij virtute, (ſic enim iudico) multo plura dicerem, niſi alijs in locis plene id, cumulateque feciſſem. Vale, Florent. VI. Kal. Ian. CIↃ IↃ LXVII.

PETRVS VICTORIVS Auguſtino Paganellio. S.



ITTERAE tuae fuerunt mihi gratae, gauiſuſque ſum magnopere audiſſe, te humanioribus ſtudijs nuntium non remiſiſſe; quod praeter quam quod tu plane mihi verbis tuis ſignificaſti, facile etiam perſpicere potuiſſem ex elegantia & candore ipſarum: quid enim ſuauius venuſtiuſq; illis? quid autem ſtudijs his, quae nunc colis, horridius, & ab omni lepore remotius? intelligo, vt nunc illa vulgo tractantur: neq; enim me fallit, fuiſſe tempus, quo iuriſconſulti eleganter in primis loquèrentur, ac veram Latinae linguae rationem ſoli paenè tenerent; nec etiam clam me eſt, inueniri aliquos hodie, ſed paucos, qui non abhorrent ab vlla polita, elegantique diſciplina. Sed, vt ad rem redeam, libenter legi tuam epiſtolam, valdeq; probo conſilium tuum, qui ſtatuiſti manſuetiores muſas non omnino deſerere. Capies tu vero ex his litteris aſſiduam voluptatem, & (vt ſpero) aliquando etiam honoris dignitatiſque non parum: non miror autem, te auelli non poſſe ab his ſtudijs, ſed contra potius ipſa vehementer amare: qui namque in ipſis tantum profecerunt, quantum tu olim feciſti, & ad reconditas ipſorum partes peruenerunt, non tantum primoribus labris ea deguſtarunt, non poſſunt ipſa facile dimittere, & tanta, tamque honeſta voluptate carere: ſed etiam iſtic eſt, qui rudes quoque homines, & ieiunos huius ſuauitatis, lepore atque vbertate orationis, variaque ſua ac venuſta doctrina facile ad illa vocare & allicere poſſet, Petrus Angelius, magnus poëta, nec minor orator, & omni denique eleganti ſcientia praeditus. Perge igitur iſta via progredi, & noli a temet ipſo deſciſcere: nam, ſi aliter faceres, & exiſtimationi tuae deeſſes, & ijs quoque, qui tibi prodeſſe voluerunt, & in ea re plurimum laboris ac diligentiae poſuerunt, doloris aliquid ignominiaeque inureres. Vale. Florent. IIII. Id. Ianuar. CIↃ IↃ LXVII.

PETRVS VICTORIVS Mario Columnae. S.



IRIFICVM amorem tuum erga me iam diu multis modis perſpexi, ipſoque vehementer, vt debui, delectatus ſum; nihil tamen magis mihi patefecit egregiam tuam in me voluntatem, quàm poſtremum hoc pium officium, quomodo functus es in me conſolando, in magno meo ac graui dolore; omneſq; hoc profecto numeros in ſe ſinceri animi, ac verae, fideliſque amicitiae habuit: auctoritas igitur tua magnopere me mouit, ratioq; quam ſecutus es in hac re efficienda minime vulgaris, vtinam vera illa foret, multum valuit. Quare non irritum fuit ſtudium tuum, nec fruſtra laborem iſtum cepiſti: contra enim quemadmodum amanter, & humane tu feciſti, ita quoque fructum non paruum mihi ſedulitas tua, & beneuolentia tulit: cum

enim mihi hoc tempore non defuerint cognati omnes, atque affines, vt reliqui quoque amici, probi homines, ac mei amantissimi; nullius tamen oratio tantam vim habuit leniendi doloris mei, quantam tua haec humanissima, & amoris plenissima epistola; gaudeo autem: hoc enim verbo vti non verebor, etsi alienum videtur esse ab hoc meo acerbo casu, ac luctu, atque id etiam audentius vsurpabo, vt plane cognoscas, verum esse quod dixi, litteras tuas valde mihi profuisse: gaudeo igitur, me talem, tantumque amicum nactum esse, qui omnibus meis temporibus praesto sit, totoque animo seruiat laudi meae. Mirari vero neminem oportet, me tantopere conflictatum esse interitu mulieris vetulae, & quae iustum cursum aetatis confecerit, quodque in primis ad mitigandum dolorem eorum, qui in vita restant, multum valere debet, quae aequo animo vitam hanc reliquit, & ad meliorem illam, beatioremque, ad quam sibi viam honestis suis factis parauit, laeta profecta est: cum enim recordor longam aetatem, quam cum ea vixi, & quantopere semper ipsa mihi iucunda fuerit, quotque & quam magnas curas in se susceperit, vt me omni molestia liberaret, non possum non magnopere dolere: scire enim te volo, me, qualis qualis in litteris sum, studijsque bonarum artium, hoc totum non parua ex parte ipsi acceptum referre, quae laboribus suis effecerit, vt ego otiosus incumbere in illa potuerim, curamque omnem rerum domesticarum in se paenè susceperit, ac tempus mihi dilargita sit ad honestas artes colendas. Omittam nunc maiores ipsius virtutes, quemadmodum pietatem erga Deum singularem, & prudentiam, quae mulieris captum superaret: neque enim ipsam laudandam, dotesque animi ipsius celebrandas suscepi, quae sane multae, magnaeque sunt, & illae quidem plurimis satis notae ac peruulgatae; sed de maerore meo tecum aliquantulum loqui volui, qui idem hoc voluisti, ostendereq; nõ omnino ipsum importunum ac sine causa susceptum esse. Magna praeterea vis est consuetudinis, vt tu probe nosti: cum enim adolescens admodum ipsam vxorem duxerim, satisque longum tempus cum ea vixerim, quomodo possum nõ angi, & grauiter maerere, me ipsa orbatum esse nunc, qunm maxime iactahar officijs ipsius erga me humanissimis, & colloquijs etiam suauissimis? aetatem enim grauem, qualis est mea, egere huiuscemodi aliquo solacio, nec posse infirmitatem suam sustentare sine auxilio fidelis, caraeq; personae notum omnibus & exploratum est: in primis tamen ego desidero amorem ipsius, incredibilemque beneuolentiam, qua me semper prosecuta est: haec autem ego nunc commemoro, non quia remedium, quod mihi adhibuisti huius ingentis mali, putem inane futurum: contra enim, siquid erat, quod me iuuare posset, & animum meum afflictum aegritudine excitare, tuae litterae fuere; sed vt scires, conatum suum in me sanando necessarium extitisse, nec sine opera, diligentiaque ista, me facile terminum luctui impositurum fuisse, ac, si id aliquando fieret, sero ipsum, & post longitudinem temporis me impetraturum. Gratias igitur tibi immortales ago, qui cito graui huic vulneri manus admouisti, & antequam altius penetraret, neruos ipsius incidisti; agnoscoque ego in hoc, sicut in alijs omnibus tuis factis eximiam tuam erga me humanitatem ac beneuolentiam. Cum vero, vt dixi, sperem in posterum quoque tempus valde mihi profuturam esse medicinam hanc tuam, atque omnem prorsus aegritudinem absterfuram; hoc quidem certe omni tempore, quo ad tuas litteras respondi, omnem memoriam rerum aduersarum ex animo meo eieci, atque exturbaui, totusque in cogitatione tui honestissimi nominis ac beneuolentiae conquieui; quare vellem ipsum diuturnius fuisset, ac fortasse ea de causa a me longius sentiente fructum, quem inde caperem, productum est. Vale, & omnibus tuis in rebus, quemadmodum mereris, & vt tua maxima virtute ac vera bonitate dignum est, felix, fortunatusque sis. Florent. Non. Mart.
CIↃ IↃ LXVII.

PETRVS VICTORIVS
Cosmo Medici Duci Florentinorum, ac Senensium. S.



VM scitem te valde amare humaniores litteras, enitique, quacunque ratione posses, studiosos ipsarum iuuare: nam supellectilem illam egregiam antiquissimorum librorum, relictam tibi a maioribus tuis, diligenter seruas, & semper aliquos, studiosè conquisitos, & magnis sumptibus paratos, ipsi addis. Omitto eos, qui tibi a ciuibus, cupiditatis istius tuae rectissimae explendae desiderio flagrantibus, dono passim dantur, qui multi sunt, & lectissimi omnium.

Cum inquam haec scirem, ac praeterea in animo te habere, optimos quosque ipsorum, qui adhuc peruulgati non sunt, curare excudendos; volui, vt debeo, huic studio tuo suffragari, & specimen aliquod iam nunc dare cupidis bonarum artium tuae voluntatis. Quando igitur extabant illic duo praeclara Hipparchi Bithyni, summi astrologi, opera, ceteris eiusdem scriptis vetustate consumptis, iudicaui non male inde initium duci posse tanti in omnes mortales beneficij: quare, adhibita multa cura, ac diligentia, ipsa edidi: addidi autem ipsi est Achilles Statius, propter similitudinem materiae atque argumenti, antiquus & ipse scriptor; non tamen tantae, quantae Hipparchus, dignitatis: ille namq; ceteros omnes scientia caelestium rerum superauit, & principem din locum in illis auctoribus tennit; quod testantur crebra sententiarum ipsius testimonia apud veteres, & Graecos, & Latinos scriptores cum magna tanti viri celebritate ac gloria. Postquam autem ipse, mea sponte, honori tuo seruiens, Princeps illustrissime, commodisq; studiosorum, aggressus sum ad hoc opus; nobilemque in primis scriptorem, edidi, nobilem materiam, ac valde vtilem vitae explicantem, quanto maiores fructus expectare amatores honestarum artium poterunt ex studio, & apparatu tuo. Nam consilium tuum idem vetus, conatusq; animi praeclarus eadem ratione ornandi optima studia, culpa ministrorum interruptus fuit; quamquam ita quoque prodiere inde vtilitates non mediocres: sed ipse quoque illo tempore partem aliquam eorum laborum, ac fortasse non deteriorem sustinui, cupiditate, qua incensus sum, adiuuandi elegantiores litteras. Perge igitur supplere bibliothecam tuam valde celebrem, ac copiosam; nec minorem diligentiam adhibe in cura ista tractanda, qua communicetur tam pulcher, honestusq; thesaurus cum omnibus nationibus: haec enim magis grata erit, & magis fructuosa bibliotheca, quae nullis parietibus claudetur, ac breui per omnes terras, non omnino incultas, disseminabitur, & ab omnibus casibus periculorum vacua semper erit. Cum vero alijs etiam rebus principes viri non magno negotio valeant multum prodesse hominibus, quin haec in primis vera ratio, certaque sit, dubitari non potest, qua scientiae bonarum artium augentur, & antiqui ipsarum scriptores ab interitu vindicantur. Eos autem, qui sedulo hoc faciunt, sibi aditum ad immortalitatem aperire, & quasi humanam naturam exuere, exploratum est: nam praeterquam quod nulla alia re mortales magis similes Deo fieri possunt, quam beneficia hominibus dando, qui disertos viros, & ingeniosos adiuuant in cursu honestorum studiorum, facilius hoc consequuntur: illud enim potissimum genus hominum colunt, quod monimentis ingenij sui immortalitatem dare mortalibus consueuit. Huius vero facultatis ipsorum domus tua maxime illustris, optima testis esse potest, quae cum semper fouerit ingenuas artes, honoreq; ac commodis affecerit studiosos ipsarum, nacta est illos omni tempore beneuolos, ac cupidos suae gloriae; quique ipsius diuinas laudes ingenijs suis immortalitati consecrarunt. Sed neque hoc tibi nouum, & inauditum est, neque stimulo aliquo eges ad recte omni in re faciendum. Vale.

PETRVS VICTORIVS Lectori. S.



VTA fidem meam omnibus probatam esse cupio, totam rem tibi accurate narrabo, ac quibus auxilijs in hoc munere obeundo vsus sim, speriam. Extat antiquus liber Hipparchi in Medicea bibliotheca, quem olim cum primum legissem, impulit me subtilitas huius scriptoris, vt ipsum cum ijs, qui cognitione stellatum caelique delectantur, communicarem. Antequam tamen impressori darem, quia audieram in Vaticana bibliotheca alterum custodiri, curaui, meum, è Mediceo expressum, cum eo diligenter conferendum: sunt autem in illo tres tantum libri, quos scripsit in Eudoxi, & Arati phaenomena. huius igitur, qui sequitur in excuso inscribiturque ἀστερισμοί, vnicum tantum exemplar habui. Achillis itidem duo exemplaria nactus sum, non parum inter se multis locis discrepantia; quod facit tamen ad verba potius, & ipsorum seriem, quam ad sententiam auctoris magnopere variandam. Missa quoque sunt ad me Roma vna cum Achille, scripta quaedam mutilata veterum quorundam doctorum hominum, qui studio, ac labore suo, aut Arati poëma, aut scientiam hanc siderum illustrare voluerant; & illa ipsa praeterea plena macularum; quae tamen cum haud penitus inutilia iudicassem, multis locis correcta sedulitate mea, non indigna putaui, quae foras exirent. Quod vero in extremo, siue Eratosthenis, siue Hipparchi nomine additum est, falso prorsus indice, nullam

lum in partem redolet acumen, eruditionemque nobilissimorum eorum, vetustissimo rumque auctorum; multisque modis intelligitur ab inferioris aetatis aliquo notatum fuisse. Leges etiam illic, quod cognitu dignum iudicaui, magnum numerum doctorum virorum, & in varijs artibus laudatorum, Arati opus vigilijs suis ornasse, quod multum facit ad gloriam ipsius celebrandam, significandumque, quanto in honore olim fuerit haec rerum caelestium cognitio, quae hodie, quod dolendum est, paenè iacet ignauia nostra, atque omni dignitate spoliata est: nam additis illis ipsis Latinis, insignibus, clarisque in primis auctoribus, Theoneque Alexandrino, magno mathematico, cuius eruditissimus, copiosissimusq; commentarius in Aratum extat, ad quinquaginta illi peruenerunt. Magnis autem ego occupationibus impeditus, & quia satisfacere cupidis huius grauis auctoris non poteram, nisi ipsum sua lingua loquentem, cito diuulgassem, non edidi nunc, vt optabam, Hipparchum a me in Latinum sermonem conuersum, ac paenè perpolitum, sed breui, vt spero, ille quoque meus labos edetur. Haec volebam tibi non ignota esse. Vale.



PETRI VICTORII EPISTOLARVM

Liber Septimus.



PETRVS VICTORIVS Bernardino Brisegnio. S.



V quoque, vir optime, meique tuo merito amantissime, solacij plurimum mihi in magno meo dolore attulisti: in quo enim vxori meae extremo vitae suae tempore morem gessisti, concessistique auctoritate, quae tibi attributa est, vt domi nostrae res diuina fieret; cuius rei illa magno desiderio tenebatur, me adiutum a te puto, & aegritudinem meam valde leuatam: cepit enim ipsa ex ea re incredibilem voluptatem, laetioreque animo functa illo pio munere, quod numquam in vita omiserat, cum per valetudinem licuit, ad meliorem vitam profecta est; commemorarem tibi diligenter, quantopere pia mulier gauisa sit liberalitate ista tua, & quam magna postea eadem laetitia perfusa, quum toto animo, non solum oculis, vultuque incumbebat in sacerdotem, sanctissimum illud opus administrantem; commemorarem haec omnia, inquam, si dolor sineret, qui mihi in animo ex recordatione illarum rerum reuocatur: aderam enim, & vnà tota nostra domus: nam hoc ipsa voluerat, quae cum magnitudinem animi illius, singularemque pietatem admiraretur, lacrimas tamen tenere non poterat. Veram igitur, iustamque causam habeo te laudandi, magnumque te mihi beneficium dedisse, prae me ferendi: cum enim tam gratum illud, acceptumque ceciderit ei, quam vehementer amabam, quomodo possem non fateri, me tibi valde obligatum esse? quod enim tempore, locoque fit, id in primis nos capere, & in sensus intimos nostros penetrare consueuit. Non primum autem nunc amplitudo tua egregiam suam voluntatem erga me mihi significanit, sed alijs etiam suis humanissimis factis, quantopere me diligeret, declarauit; qnae cuncta ego semper in memoria fixa retinebo, & litteris etiam meis aliquando testatns snm: nullum vero eorum (vt verum fatear) me tantopere delectauit, pluresque numeros in se eximiae cuiusdam bonitatis habuit, quam hoc postremum. Est vero praeclarum, & magnopere expetendum, facile in rebus honestis posse placere hominibus; neque tamen hoc minus valere debet ad animos eornm, qui compotes ita fiunt suorum desideriorum, sibi conciliandos. Non hoc autem dico, quia me fallat, quam cante considerateque pro dignitate rei hoc ipsum tribui hoc tempore, concedique soleat; id quod tu in primis, vt es in omni tno munere obeundo prudentissimus, diligenter seruas. Vt vero tu amantissime postulato meo, voluntatique illius piae feminae, cum adhuc superstes esset,

satisfe-

satisfecisti, quae aliter maestior multo è vita discessisset, ita Matius Columna, humanissimus iuuenis, & cunctis animi,ac formae bonis florentissimus post plagam illam acceptam, me consolatus est, studuitque maerorem meum, luctumque lenire: scripsit enim ad me epistolam accuratè; iisque argumentis in ea est vsus,atque ita beneuole tempori illi meo seruiuit, vt videatur mihi turpe esse non consilijs ipsius parere. Ab ambobus igitur vobis, magnis vitis,fateor me valde ornatum esse, & humanissimis officijs subleuatum: tu enim, vt patefeci, sinceri multum,purique gaudij praebuisti coniugi meae carissimae,& quasi facilem viam ipsi ad superas sedes aperuisti: ille vero mihi opem tulit,& bonam,magnamq; partem mei doloris discussit. Amo igitur ambos, meque magnum a vobis duto meo hoc tempore beneficium accepisse fateor:coniungo autem te libenter cum illo,a quo seiunctus, distractusque esse nullo pacto potes, & quem semper cognoui a te diligi, & merito carum haberi. Vale. Florent. XI. K. Apr. CIↃ IↃ LXVII.

PETRVS VICTORIVS

Ioanni Baptistae Arcucio. S.



Rata mihi fuit, Arcuci optime,epistola tua: munus vero multis, magnisque de causis iucundissimum, & vera omni, puraque voluptate refertissimum. Quomodo enim ego non gaudere debui tanto tuo isto amore in me, quantus ne a veteribus quidem amicis, familiaribusque expectari potest: semper autem mihi cariora illa dona fuerunt, quae ab alicuius animo, ingenijque dotibus proficiscuntur, quàm quae a copia patrimonij, & fortunis, quemadmodum eadem etiam rariora & difficiliora: pauci enim reperiuntur, qui in hoc genere largi, benignique esse valeant: non sunt etiam inter se conferendi fructus, qui capiuntur ab ijs, ad quos perueniunt, ex vtroque genere liberalitatis. Laetatus igitur sum, ac vehementer quidem laetatus, voluntate ista tua praeclara erga me, studioque, quod adhibuisti magnum in me ornando; gratiasque tibi ea de causa immortales ago; ac, si potuero, etiam aliquando referre conabor. Poëma vero tuum elegans mihi visum est,& cum varium,atque eruditum, tum omnibus ingenij luminibus excultum: nec dubito, quin ipsum placiturum sit cunctis hominibus, qui de his rebus existimare possunt: mihi quidem certe, vt dixi, mirifice probatur, & omnibus item his, quibus hoc tempore ipsum legendum dedi, qui non pauci fuere, nec parum in hoc suauissimo studij genere versati. Gratulor igitur tibi, qui sinceram hanc voluptatem iuuentuti moderatae, cupidaeque bonarum artium genuisti; eodemque tempore tibi magnum nomen, aeternamque gloriam comparasti, nec minus gratulor isti telluri, quae hoc seculo tot, & tam claros viros tulit; quorum ingenia, cum in alijs etiam partibus doctrinae eniteretint, in hoc praecipue genere litterarum, musarumque cultu mirifice floruerint. Tu vero perge, studiosos honestatum artium iuuare, nomenque tuum immortalitati commenda; & postquam tua probitate, singularique humanitate impulsus me quoque amare & celebrare coepisti, noli in priore horum efficiendo defatigari; nec te taedium vmquam capiat tui istius in me animi: alterum enim iam plene cumulateque praestitisti, idest me plus etiam quam necesse erat, dilaudasti. Vt autem non confido, me tibi parem in praeconio tibi tuae virtutis tribuendo, vllo tempore futurum, ita in amore, beneuolentiaque tibi plane respondebo. Vale. Florent. XV. Kal. Mai. CIↃ IↃ LXVIII.

PETRVS

PETRVS VICTORIVS
Alexandro Criuellio Card. S.



RAEDIVM hoc meum Cassianense, viae Romanae propinquum, in quo ego non modo sum libenter, verum etiam acquiesco; & è multis meis magnisque occupationibus, ac molestijs reficior, saepe mihi aliquorum gaudiorum,& nō mediocrium animi oblectationum causa fuit: contingit enim crebro claros aliquos, & honestos viros; siue Romam proficiscentes; siue inde abeuntes, hac iter facere, qui aut domum hanc meam venientes me salutant (horum autem ego non paruum numerum appellare possem doctorum virorum, & scientia ingenuarum artium insignium) aut a me, obuiam eunte ipsis, salutantur, &, quum illis commodum est, hospitio quoque accipiuntur:vt libere autem loquar, quod sentio, ex nullo vmquam ego tot & tantas, beneficio huius mei ruris, voluptates cepi, quot quantasque,Cardinalis summe: idemque optime, ex sermonibus congressibusque tuis hausi: cum enim hoc autumno non satis salubre caelum vrbis vitandum statuisses,teque in fundum hunc tuum amaenissimum, fructuosissimumq; contulisses, quem vetere,ac certo iure possides, ego statim vt id audiui, felicitatem hoc meā quandam putaui: pollicitusq; mihi sum è vicinia hac nostra mirificas suauitates;id tamen, quod est,fatebor, vicit res ipsa expectationem,superauitque longo interuallo comitas, humanitasque tua opinionem illam, quam mihi de ipsa non temere spoponderam: etsi illam prius valde probari, in caelumque ferri ab hominibus fide dignis,audiueram: quod enim genus solidae, puraeque voluptatis gust ari ex aliquo potest,quod ego non ex tuis grauissimis prudentiaeque plenis colloquijs ceperim? vnde plura exempla ad recte honesteque viuendum peterentur,quam mihi ex imitatione tuorum honestorum factorum, sanctissimarumq; cogitationum hoc tempore ducere contigerit? Multa sane ego legi,& non negligenter omnino veterum,Graecorum,Latinorumque, scriptorum ingenij monimenta voluta ui, in quibus tamquam in speculo, visuntur consilia, & facta clarorum sapientiumque virorum,quae cum illic laudentur,hortantur nos, & impellunt aliquo modo, vt ipsos imitemur; magis tamen mouent,vt a doctissimis quoque auctoribus illa vocata sunt,viua exempla,& quae nos ipsi oculis intuemur: veremur enim semper,atque id non sine causa,ne illa, quae leguntur, ingenijs scriptorum ornata sint, & supra omnem veritatem amplificata: contra autem, quae ipsi spectamus,& quorum certi testes alijs esse possumus,ab omni hoc timore vacua sunt. Cum igitur ego,& praeceptis doctorum virorum, & cognitione veteris memoriae,vitam & mores meos expolire conatus sim,atque hoc diu ante oculos propositum habuerim (quo in studio vtinam tantum profecissem,quantum semper cupij, ac laboraui) magis me intelligo breui profecisse, coniectis luminibus in te,atque omni tua vita, diligenter explorata, quam longo alio tempore, reliqua omni ratione ac via:vt enim cetera tua omittam,magna profecto & ipsa laude digna,& quae merito mortales suspiciant; quae tua religio est, & cura rerum diuinarum? quanta tu diligentia, & studio custodis praecepta omnia, & mandata nostrae institutionis,& sanctissimae Christianae pietatis? quis vmquam inuentus est, qui, citra superstitionem, ac simulatam probitatem, adeo prae se ferat specimen quoddam, & exemplar verae & incorruptae sanctitatis? neque enim tu tristis quidam, & nimis seuerus es, contraque laetitiae atque hilaritatis plena omnis tua vita & oratio est. Vnde autem maior laetitia, integriorque voluptas oritur, quam ex conscientia animi sui? cum aliquis cognoscit, se nulli culpae affinem esse, nec pectus distractum habet varijs cupidinibus, sceleremue vllo contaminatum. Quomodo autem,qui intus gaudet, ac gestit, non ostendere alijs etiam se potest a tristitia & asperitate remotum? Praeterea, qua disciplina imbueris totam familiam tuam: neque enim domus vlla integrior, castiorque est, atque hoc sane tibi, quod multis arduum, ac difficile foret, pronum ac procliue fuit: non debet autem hoc, quod dico, nouum alicui, atque incredibile videri: qui enim se continet, nullo negotio ceteros, quibus praeest frenare,& coercere potest. nullae igitur ab illis iniuriae in vicinos; a te vero in eosdem cuncta iustitiae & honestatis plena. Itaque non modo homines ipsi aduentu tuo,mansioneque hac diuturna laetati sunt: atque inde fructus non paruos vtilitatesque ceperunt, verum etiam agri ipsi, ac propinqua loca aliquo modo exultarunt, totaque haec regio perfusa laetitia est, teque tamquam aliquem, de caelo delapsum, diuinum hominem, ad seque beneficio Dei Optimi Maximi missum, admiratur ac colit. Sed consilium meum non fuit, quum calamum cepi, tuas laudes persequi,

sequi, singularesque animi dotes explicare; veniet tempus, vt spero, atque opto, cum ego id commodius facere potero, atque hoc ipsum argumentum meae totius orationis habebo, quemadmodum idem olim publice laudaui, astante vniuerso vestro sacratissimo ordine, alium, qui in illum excelsum gradum honoris, & quo altius mortali homini ascendere non licet, peruenerat; gratiasque itidem agam patribus, qui cognitis atque exploratis summis virtutibus tuis, non tam ipsas iusto ac debito praemio compensarint, quam rationibus suis, ac publicae vtilitati consuluerint. Quare, hoc nunc omisso, reuertar ad illud, quod initio mihi propositum fuit, loquarque de voluptatibus, quas mihi opportunitas huius mei ruris: aduentusque tuus attulit, quae fuerunt multae ac magnae, ac cotidie etiam crescunt nouis aliquibus semper superioribus additis. nam haec, quam modo; & heri denique degustaui, qualis & quanta existimari debet? quod auxilio huius loci, ac liberalitate tua, salutaui maxime illustrem, atque omni cultu ac veneratione dignum Guidonem Ferrerium Cardinalem; quem tu domi tuae, redeuntem ab aquis calidis montium Lucensium accepisti, & ipsius suauissimis, eruditissimisque sermonibus frui mihi licuit: illo autem quoque non facile aliquis humaniorem, comioremque inueniret, & omni honesta arte instructiorem: mecum enim quoque, vt grauiores ipsius scientias praeteream, accurate de studijs humanioribus, & vbertate elegantiaque Graeci sermonis, quo valde ipse delectatur, & ego eius amore a teneris annis incensus fui, locutus est. O diem mihi illum beatissimum, & omni sincera puraque voluptate refertissimum: quae namque maior voluptas esse potest homini seni, & qui omni aetate sua doctrinae bonarum artium deditus fuerit, quam cum grauissimis, & honestissimis viris de virtute, ac reconditis, & nobili viro dignis litteris loqui: simulque cum ipsis in amoeno aliquo, & aprico loco ambulare? haec enim est profecto apricatio illa, iucunditasque, quam non sine causa doctus quidam & in republica administranda multum versatus, regnis etiam, non iuste partis, anteponendam duxit, ac pluris, quam omnia illiusmodi emolumenta, ac gaudia aestimauit. Valde igitur obligatus sum huic meo ruri, quod si non penitus fructibus suis domum meam explet (etsi ne hoc quoque nomine ipsum accusare possum, ac de eius exilitate iure optimo queri; quae namque fert, gignitque, cuncta suauia sunt, & suo quaeque in genere perfecta) his tamen multo maioribus vectigalibus me instruit. Sed magis tibi, Cardinalis amplissime, maximisque animi ac fortunae bonis instructissime, obstrictus sum, qui me omnium horum commodorum iucunditatumque, propter tuam eximiam bonitatem, participem esse voluisti, auctorque mihi, ac princeps horum omnium honestorum gaudiorum fuisti: cum autem aliter me tibi nunc gratum esse ac tanti beneficij memorem, ostendere non possim, volui semel hac mea epistola tibi fideliter indicare, quo animo acceperim hanc tuam tantam erga me benignitatem: testis autem illa perpetua erit tuae humanitatis, & singularis cuiusdam, inauditaeque probitatis. Vale, & me, tuae laudis dignitatisque studiosum, ama.

PETRVS VICTORIVS
Guidoni Ferrerio Card. S.



Vo sunt, vir optime & Cardinalis amplissime, excipio studia litterarum, quae ego semper colui, & vnde mirificas voluptates cepi, quorum alterum, rusticatio est, vitaque ab vrbe, ac turba remota; alterum vero, opportunitas huius mei praedij, quae origo mihi causaque fuit maximorum gaudiorum: ambo autem illa nunc magis diligere, & amplexari cogor: ita enim in epistola tua laudasti rus ipsum, totque ac tantis vtilitatibus abundare docuisti solitudinem, ac recessum, vt facile impellere potueris ad ipsum amandum, auersum etiam natura ab eo, non tantum augere amorem illius in pectore hominis, qui valde ipsum omni tempore dilexerit, &, quum potuit etiam per occupationes, libenter presserit, ac frequentarit: cum autem ex hoc potissimum meo agro propter vicinitatem nostrae vrbis, ac viae Romanae, quod in illa epistola, quam scripsi ad maxime illustrem Card. Criuellium, testatus sum; occasionem saepe nactus sim cognoscendi honestissimos, & doctissimos viros, hoc etiam nomine magis nunc illud carum habere, & celebrare debeo, postquam mihi, tamquam ansam dedit insinuandi me in animum tuum, ac singulares tuas virtutes penitus perspiciendi: quomodo enim aliter ego potuissem, qui in patria viuo, & arctis vinculis hic alligatus sum, humanissimos, & eruditissimos sermones tuos degustare, & partem vllam tuae suauitatis haurire, nisi ope & be-

neficio

nescio ipsius? maiorem igitur, ac veriorem causam habeo huius mei tutis laudandi, quam Laches ille Terentianus habuerit sui commendandi, ac sine dubio fructus hi, quos significaui, longo interuallo vincunt commodum illud, quod ipse è suo, vt commemorat, capiebat. Addidisti autem tu magnis illis ipsius laudibus, quas accurate explicasti, vnam maximam omnium, propriam quidem illam personae, & dignitatis tuae, quod, qui vrbes, ac coetus hominum vitant, eodem tempore fugiunt illecebras multas peccandi, & in haec vitia incurrendi, quae hoc licentiae pleno seculo in plurimatum terrarum partes innaserunt; simulque melius multo posse deditum ipsis, illic res diuinas contemplari, & in proprio munere Christiani hominis versari ostendisti. Gratissimum igitur mihi fecisti omnibus modis, qui me in hac mea sententia confirmasti; exemplo etiam doctissimorum, & sanctissimorum virorum. Quod vero in eadem illa tua grauissima, & prudentissima epistola tulisti itidem in caelum ingenium atque eruditionem meam, profectò magis hoc beneuole, & amice, quam vere fecisti: neque enim tanto praeconio dignae sunt partes animi mei, nec ita praestantes labores, quos ego, cupidus iuuandi studiosos bonarum artium, suscepi; vtinam illos perficere, & ad summum perducere potuissem, quod potui tamen, praestiti, ac reliquo etiam tempore, quo in vita manebo, vt spero, non omnino inane, ac contemnendum consilio laborare. Cum autem videam multis modis ex epistola hac amplitudinem tuam haec quoque humaniora studia amare, & quicquid temporis eripere potest è maximis curis, literisque grauioribus, totum ad has mansuetiores musas transferre, aliquando aliquid ad te scribam, depromptum è sinu ipsarum, quod etiam audacius faciam, postquam cognoui, te coniecturam illam meam, qua videor mihi deleuisse maculam è pulcherrimo loco digestorum, non repudiasse: timide enim attingere soleo hoc genus emendandi, vel potius insimulo eos, qui nimis libere, & salute hoc faciunt; qui sane hac aetate plures sunt: illorum vero errori vel temeritati potius fortiter esset resistendum. Laetor igitur, opinionem illam meam comprobatam esse sententia, & auctoritate tua, nuncque prorsus illam certam & exploratam indico: in scripto enim veteris iurisconsulti, quod vetustas, & negligentia librariorum deprauanit, corrigendo, non alienum est, ipsos imitari; &, vt illi faciunt, auctoritatibus niti, praesertim sapientium, & in hoc doctrinae genere laudatorum virorum. Sed, cum ad extremum epistolae tuae, & (vt Graeci loquuntur) quod tu optime scis, ἀκροτελεύτιον nunc peruenerim, arbitror, me quoque oportere finem hic scribendi facere, praeter quam quod, cum Romae, vt puto, nunc sis, alia ratio mea esse debet tecum agendi, atque hic erat, quum in agro & recessu illo amoenissimo cum optimo, & prudentissimo viro viuebas. Vale, & me vtere, vt tuo, omni tua iure, quod sine metu vllo; vel potius cum iusto imperio, ac mea maxima voluntate facere potes. Ex agro meo Cassianensi. X. Kal. Nouembr. CIƆ IƆ LXVIII.

PETRVS VICTORIVS

Ferdinando Medici Card. S.



QVANTOPERE te semper dilexerim, summe Cardinalis (liceat aetati meae ita tecum agere) & vt toto pectore laudi honorique tuo, vt debebam, fauerim, sciunt plures amici mei, & familiares etiam quidam tui; nec tamen ante hunc diem vnquam studui, vt hic meus praeclarus animus erga te, & dignitatem tuam, vel potius obseruantia, & cultus necessarius vulgo intelligeretur, atque ad aures multarum gentium perueniret; in quo ego fortasse reprehendendus sum, & profectò graui culpae affinis forem, nisi tacitus saepe mecum de tuis eximijs naturae bonis cogitassem, & in omni etiam sermone, quem habui cum grauibus, & moderatis viris, ipsas valde celebrassem: aut si partes animi tui, singularesque ingenij dotes praeconio meo egerent, quod prorsus nullam in partem existimandum est. Vt tamen opinionibus hominum seruiam, & hoc etiam amoris, ac beneuolentiae signum non patiar diutius in me desiderari, volui, hunc paruum ingenij mei fructum, quem in manibus habebam, ad te mittere, atque amplitudini tuae consecrare; tenue sane munusculum, nec satis dignum persona, & magnitudine animi tui, paratum tamen illud, & a sincero animo, cupidoque tuae gloriae profectum; quod si maius aliquando aliquid efficere potuero, & longo assiduoque labore opus moliri, quod magis conueniat nomini, ac dignitati tuae (hoc vero ego omnibus animi corporisq; viribus conabor) illud tuum prorsus erit, & iam nunc ipsum tibi despondeo: debere autem me hoc

facere, vt quacunque re possum, gratus videar erga tuam honestissimam, & maxime illustrem omnibus modis familiam, perspectum mihi, & exploratum est; in quo sane officio meo numquam cessaui: testantur hoc ingenij mei monimenta, missa ad optimum, & omni virtute instructissimum patrem tuum. Restat, vt de integro hanc cogitationem suscipiam, & vt feci tunc, ita etiam nunc nouos meos labores ei personae dilargiar, cui, si debitum spectes, maxime congruere illi, & quadrare videantur, quod profecto fiet, si amplitudini tuae illos destinaro; postulare sane a me iure optimo posses maiora, si ego is essem, qui praestare ipsa valerem: vtinam autem ego tam facile inuenire possem, quod tibi placeret, dignitatique tuae conueniret, quam ipsa digna est amplissimo quoque munere; quod eximium ac praestans bonum, praeter quam quod proprium tuum est, & a natura tua optima proficiscitur, a maioribus tuis, abundantibus hac laude, accepisti: quae namque familia hodie est, quantumvis illustris ac clara, quae magis studia bonorum artium amarit, & plura maioraque captis amore ipsorum auxilia suppeditarit, & cum omnes hoc vno paenè tenore antiquitus fecerint, in primis in ipso multas curas consumpserunt, qui personam istam sanctissimam, & omni veneratione dignissimam sustinuerunt; nec tamen tam longe tibi ducenda est haec virtus: propinquiora enim huius domesticae laudis exempla habes: quis enim nescit, patrem tuum, optimum & sapientissimum Principem in hanc curam studiose incumbere, egregiamque illam supellectilem librorum, quam è ferro, & flamma Graeciae eripuerunt veteres illi Cosmi ac Laurentij, diuulgare, & publicis vsibus exponere festinare? vestigia sane non parua restant huius egregiae voluntatis, quae viguit in Clemente V I I. Pont. Max. aedificabat enim ille, grandi impensa in ea re facta, magnificentissimam bibliothecam; maius tamen mihi beneficium videtur, magnam vim librorum vndique corrogare, quod sedulo, ardenterque pater tuus facit, quam infinitum studium, & operam in parietibus ornandis collocare, praeter quam quod in hoc etiam non patitur ille studium suum, ac magnitudinem animi desiderari, & quae inchoata ab eo, imperfectaque relicta fuere, absoluit, & ad suum nitorem, integritatemque perducit. Nam illud quale quantumque huius generis donum fuit, quod libros pandectarum, collatos diligenter a docto & accurato viro, cum vetustissimo illo, ac fidelissimo exemplari, quod in vrbe nostra, tamquam Palladium, merito custoditur, curauit excudendos; atque ita iuris interpretes magnis curis, sollicitudinibusque liberauit, omnemque caliginem ex illo praeclaro opere, & vnde vitam honestam, tutamque ab omni iniuria ducimus, discussit; neque hos tantum vndique expolitos ac perfectos, verum etiam alios, qui ad eam diem in tenebris iacebant, & aut disciplinam Christianam, aut ingenuas aliquas artes tradunt, diuulgauit. Hunc igitur, vt imitere oportet, qui te vehementer amat, & ex cuius sanguine primum ortus es, quem omnes alieni etiam, properantes ad laudem, exprimere conantur. Omitto autem nunc maiores ipsius virtutes, & ampliora facta, quae tamen te semper ante oculos proposita habere, & assidue cogitare, esse tibi quoque in vita reddenda, exploratum habeo, maneoque totus in eo argumento, quod ab initio sumpsi, explicando, id est in te ad studia optimarum artium fouenda, cohortando, quae tibi honori erunt; viamque munient ad gradus illos honoris adipiscendos, quos, partos non semel a tuis maioribus, potes tibi non sine causa, nisi tibi defueris, polliceri, quod certe abest ab industria in omni re ac sedulitate tua. Habes domi tuae Antonium Angelium, vel potius assiduum comitem: ipsum enim numquam a latere tuo discedere video, ex qua sane ego re magnam capio voluptatem; habes inquam Antonium, qui te a pueritia erudiuit, optimum quidem illum, & doctissimum virum, non temere hoc dico, scioque praeclare, quae vis sit horum verborum; & tamen iterum idem dico, doctrinaque ac probitate neminem superiorem affirmo. ipsum igitur, mirum in modum inflammatum amore tuae laudis, eadem tibi cotidie decantare scio, & non frustra sane hoc facere compertum habeo: iampridem enim ad laudem, & dignitatem omnes tuas curas, cogitationesque conuertisti. Vellem, vt aliquid in me positum foret, quod multum ad hoc praeclarum opus efficiendum valeret, illud profecto tibi praesto semper esset, atque vtilitatibus tuis commodisque pareret; quicquid certe ego sum, & quantum cunctis ingenij viribus valeo, ipsum in tua manu ac potestate totum situm est, magnique semper beneficij loco aestimabo, si ipso vti ad honorem tuum gloriamque augendam volueris. Sed ego abreptus splendore vestrae opulentissimae domus, delectatusque sermone, quem mihi tecum omni hoc tempore habere visus sum, paenè oblitus fui, quod oportebat, aliquid de hoc meo libro, vtilitateque, quae inde capi potest, loqui. quare nunc id paucis attingam: arbitror enim genus hoc scriptionis nullo modo contemnendum: primum autem varietas, quae in omni re mortales plurimum capit, non sine causa placere in ipso debet (vnde fuere olim, qui huiuscemodi

huiuscemodi libellos de varia historia inscripserunt) vt recitatio etiam quarundam antiquarum historiarum; nec non lepidarum fabellarum: praeterea quaestiones aliquas obscuras, & perdifficiles, quae in scriptis poetarum, atque elegantissimorum auctorum exoriuntur, tangere, atque eas pro viribus dissoluere; non ingratum, neque inutile debet putari. Eodemque pacto locos multos veterum illorum scriptorum, aut perperam acceptos ab ijs, qui interpretari voluerunt, declarando; aut alios in ijsdem contaminatos emendando, quique passim corrupte leguntur, & perturbant magnopere accuratos lectores, liberare ipsos ea molestia, non potest non placere: nam qui vellet, statim vt cognoscit, interpretem aliquem alicuius nobilis auctoris duobus tribusve in locis explicandis lapsum esse, rursus plenos in ipsum commentarios conficere, magnum laborem susciperet, nec vnus tam arduum opus, ac tantarum vigiliarum absoluere, atque ad exitum perducere posset, & tamen locos illos peruerse declaratos, aut turpibus maculis inquinatos, perpetuo iacere, rectum non erat. Nolo etiam omittere, quin ostendam, in quo praeterea me arbitror studiosis harum litterarum plurimum profuisse: dedi enim operam, vt sententias multas, quas Latini oratores, ac poetae e Graecis oratoribus, ac poetis expresserunt, vnde illae acceptae forent, indicarem: praesertim autem quae a principe omnium poetarum Homero, qui tamquam facem reliquis praetulit, & rectum iter ipsis ambulandi per florentissimos & amoenissimos musarum campos demonstrauit, illi sumpsere, patefacerem; atque id non vt Latinorum honorem, famamque minuerem, sed vt diligentiam, eruditionemque ipsorum aperirem. Haec igitur (nisi fallor) non paruos fructus ferre lectoribus harum scriptionum queunt; & me etiam, vt subirem libenter hoc onus, impulerunt. Vale. Florent. XIIII. K. Ian. CIↃ IↃ LXVIII.

PETRVS VICTORIVS

Cynthio Ioanni Baptistae Gyraldo S.



LITTERAE tuae, quas ad me praeterita aestate misisti, fuerunt mihi periucundae; neque tamen illae me tantopere delectarunt, quia noui aliquid, quod mihi valde placeret, nuntiarent: multo enim antea mihi animus iste tuus erga me cognitus ac perspectus erat, verum tanta renouatione ipsius gauisus sum: praeter enim epistolam ipsam, quae abundabat significatione huius amoris, ..., qui attulit eam, iuuenis optimus, ac multa, magnaque doctrina excultissimus, narrauit mihi diligenter, quemadmodum in omni sermone me laudares, nec vmquam satiari posses celebritate mei nominis. Ago igitur tibi gratias immortales; gaudeoque mirum in modum testimonio isto tuo mearum laudum, quae vtinam verae forent; nec tamen tam laetor praeconio tuo meae eruditionis (etsi illud magnum est, & a viro eo profectum, qui praeclare de his rebus existimare posset, nisi amor impediret) quam beneuolentia ingenti, qua me prosequeris: quis enim non laetetur, cum videat, se amari, carumque haberi nulla ob sua merita ab homine, quem omnes ob plurimas ingenii dotes, probitatemque singularem, & amant & colunt. Sed finem faciam huius orationis, quam idoneam gratiae tibi referendae non facile inuenire possem. Restaret, vt me tibi purgarem, quod sero iusto hoc, pioque officio functus sum, ac post longum spatium temporis tibi significaui, quantam voluptatem ceperim ex litteris illis tuis humanissimis, & plenissimis amoris; sed in hoc etiam diutius non manebo; hoc tantum adferam, quod vere dicere possum, me, cum legitimum tempus illius rei faciendae, nescio quomodo, praeterijsset, voluisse postea expectare, donec hic meus liber, quem vna cum hac epistola nunc ad te mitto, absolutus esset: multo autem lentius, quam putaram varijs occupationibus, & impedimentis librariorum negotium hoc ipsum fuit: Quare mandaui ipsi, vt me apud te defenderet, quod si ille hoc praestare non poterit, rationem nullam aliam video, me ab hac culpa liberandi. De libro vero ipso verbum non addam, sed expectabo iudicium tuum: tu enim, cum accurate legeris (si tamen tantum tibi otij est, vt has meas nugas aliquando in manus capias) de illo existimabis, ac mihi libere, qui tibi visus sit, commemorabis. Vale. Florent. VI. Id. Ian. CIↃ IↃ LXVIII.

PETRVS VICTORIVS
Guidoni Ferrerio Card. S.



ESCIO quo pacto me tibi purgem, Cardinalis optime, meique amantissime, qui tanto temporis spatio nihil ad te litterarum dederim, cum tamen crebra fuerint, & magna his proximis mensibus officia tua in Dominicum Bonsium, generum meum, quem amplitudo tua, a me sibi commendatum, libenter vidit, & in familiaritatem suam recepit. ne igitur amplius in tanto errore verser, & huic graui culpae magis affinis fiam, statui silentium rumpere, & hac mea epistola renouare in pectore tuo veterem amorem erga me: nam, quin viuam semper, stabilemque in animo meo singularis tuae humanitatis memoriam retinuerim, dubitare non debes, quae mihi semper ante oculos versatur, nec vllo vmquam interuallo deleri inde poterit. taceo eruditionem tuam reconditam, & facultatem Latine Graeceque scribendi egregiam; vt tamen aliquid adferam, quod ad tantum flagitium (ita enim profecto appellandum est) minuendum valeat, narrabo tibi me valde in scribendo distentum esse: conficio enim commentarios in libros Aristotelis de optimo statu ciuitatis, totusque in hac cura, & studio occupatus nunc sum, quod onus, etsi praeclare intelligo, non esse meorum humerorum, tamen precibus amicorum resistere non potui, qui de mei ingenij viribus multo melius existimant, quam vere facere possint; nec tamen existimare te volo, me statim manus illis dedisse, & auctoritati ipsorum, quamuis magnae apud me, cessisse: diu enim recusaui, & nisi sapiens meum consilium mihi extortum ab illis, omni arte fuisset, in proposito permansissem. hoc igitur pigriorem me ceteris in rebus reddidit, & ad reliqua officia obeunda languidiorem; nec tamen, si vidissem operam ac diligentiam meam tibi vtilem aliqua in re esse potuisse, non locum dedissem per aliquot dies instituto operi, & iam ad terminum aliquem perducto, vt semper studiose faciam, cum aliqua occasio mihi dabitur, animum meum beneuolum & fidelem dignitati tuae demonstrandi: decreui enim hoc mihi perpetuo faciendum, statim vt te vidi, & probitatem tuam incredibilemque comitatem cognoui. Vale. Florent. prid. non. Febr. CIϽ IϽ LXIX.

PETRVS VICTORIVS
Gulielmo Sirleto Card. S.



XCELLENS tua doctrina, atque integritas morum singularis facit, vt merito cuncti, probi & ingeniosi viri, tui studiosi sint, teque visere cupiant, tamquam specimen aliquod antiquae Christianorum hominum vitae, vel potius a Deo missum in terras, vt similitudine tui mortales ad veram pietatem ac vitae sanctitatem excites. hoc igitur quoque iusto desiderio cum vidissem Incensum Marium Columnam, magni ingenij iuuenem, & non paruae eruditionis; qui nunc istuc comes Magni nostri Ducis Etruriae venit, dixi, me ipsi epistolam ad te dare velle: cum enim omnes meae litterae semper amplitudini tuae gratae, & acceptae fuerint (quod proprium muneris est tuae benignitatis) spero hanc commendatione hominis, qui ipsam tibi in manus tradet, gratiorem fore: caue enim putes, quempiam his temporibus ita claro genere natum, inueniri, qui tam ex animo musas amet, quam hic facit, & honestarum artium tantopere cupidus sit, vt taceam fortitudinem, & bellicam disciplinam communem ipsi cum omni ipsius familia admodum hac laude florente; a qua virtute ille numquam, quum res tulit, alienus fuit, sed & animo & corpore, semper in Martis periculis versatus est. Sed ad ea, quae sunt huius loci argumentique reuertar; gratum mihi facies, si ad animum tuum procliuem erga tales viros addideris aliquem cumulum propter hoc sincerum testimonium ipsius virtutum: neque enim tam superbus sum, neque tantum mihi stulte tribuo, vt commendationem hanc appellare audeam, cum tamen populares Marij, & illustres laudes ante oculos omnium sitae sint, non putaui, me arroganter facturum, si reconditas, & minus peruulgatas, quas longa consuetudine cognoui, cum valde familiaris ipsius fuerim, tibi significassem. Vale. Florent. VI. id. Febr. CIϽ IϽ LXIX.

PETRVS VICTORIVS

Stanislao Hosio Card. S.



IGNIFICAVIT mihi per litteras Dominicus Bonsius, gener meus, te quaesisse diligenter ex ipso in mensa apud Card. Augustanum, quomodo me haberem, recordatum veteris tuae peregrinationis, cum missus nuntius ad Caesarem, iter hac fecisti, a meque salutatus es. gratias igitur immortales ago amplitudini tuae, quae me tantopere diligit, tenueque illud officium, ac prorsus mihi debitum, tanto temporis spatio fideliter memoria custodiuit. Idem autem mihi narrauit, te, nescio quid, in sermone illo iniecisse de libello Var. Lect. a me superiore anno edito, quem audisses laudari, libenterque ipsum lecturum esse dixisse te, mihi affirmauit, quod sane miratus sum, tantae eruditionis hominem, in grauioribusque studiis summa cum laude versatum, nugas illas meas in manus capere velle; vt tamen id facere commode possis, si in eadem voluntate, vel errore potius, permanseris, mitto ad te vnum exemplar ipsius: non erit autem hoc donum simile dono Glauci, quo Diomedem remuneratus est, dedit que χρύσεα χαλκείων; sed contrarium potius illi: neque enim oblitus sum, neque dimitto etiam e manibus non modo e memoria praeclarum librum tuum, quem mihi tunc dono dedisti, omnibus quidem illum de rebus ab omnibus amandum: in primis autem ob argumenti grauitatem carum doctis viris habendum. Si vixero autem aliquandiu, & quod susceptum institutumque habeo, ad exitum adduxero, leges fortasse meas quaedam, quae digniora sint tua doctrina, magisque conuenient personae; quam sustines, nec sustines tantum, verum etiam vitae sanctitate & monimentis ingenij tui decoras & ornas. Vale, atque exploratum habe, me eximias virtutes tuas admirari, & ardere singulari cupiditate tibi placendi. Florent. IIII. Non. Mart. CIↃ IↃ LXIX.

PETRVS VICTORIVS

Plauto Bencio. S.



ITTERAE tuae, quae sero in manus meas peruenerunt, fuerunt illae quidem mihi gratissimae, & sane esse debuerunt: cur enim non valde mihi acceptae, ac iucundae fuerint, quae plenae sunt amoris erga me tui, & suauitatis incredibilis? si enim non is essem, quem semper me esse enixus sum, studiosus inquam, amicorum, cupidusque magnopere huius laudis, non possem tamen te non vehementer amare, quem video flagrare desiderio mei, & praedicatione tua me in caelum ferre conati: praetereo, quod ingeniosum te, & doctum iuuenem esse video; atque in ijs studijs, quibus ego operam dedi, honeste versatum: hoc enim solum me hortaretur, vel potius cogeret, vt te animo complecterer, & quacunque re possem honori tuo fauerem: cum autem ad id accedat, quod maximum est, singularis tua quaedam erga me beneuolentia, non tantum in amicorum veterum meorum numerum ascribo, sed etiam non vltimum omnino in illis locum tenere volo, quod verum esse senties, si aliquando aliqua in re opera mea, ac studio vti volueris: inuenies enim me promptum semper paratumque tuis commodis procurandis. Sed his nunc relictis, perge, iuuenis optime, optima studia colere, & in cursu isto, in quo nunc es, summae laudis commendatione ingenii adipiscendae, toto animo versare. Alfonsum vero Burghesium, nobilissimum, & humanissimum virum, quem ego semper amaui, & merito quidem id feci (quis enim non diligat, & admiretur hominem, in quo militaris virtus vna cum comitate, & singulari probitate coniuncta est?) nunc magis amo, qui tibi volenti, & multo ante hoc facere cogitanti, quasi calcar admonit; impulitque, vt ad me scriberes, vnde aliqua voluptas in animo meo exorta

est, & initium nostrae amicitiae conflatum. Tu vero hominem meo nomine salutabis, si forte adhuc vobiscum est; meq: ipsi hac etiam de causa valde obligatum esse dices, & quod supra quoque pollicitus sum, siquando vsus tibi veniet, studio, & diligentia mea omnibus in rebus tuis vtere. Vale. Florent. Prid. Non. Mart. CIↃ IↃ LXIX.

PETRVS VICTORIVS
Christophoro Rufo. S.



RAETERIIT iam longum tempus, postquam a te nullas litteras accepi, ac ne ipse quidem, magnis occupationibus impeditus, idest totus in meis studijs inuolutus (hae namque sunt occupationes meae) ad te nihil scripsi; ne igitur silentium hoc tantum aliquid incommodi pariat, statui ipsum rumpere, tibiquę significare, me valere, & opus illud, quod scis, me habere in manibus, vrgere: cessare enim minime opus est, si volo efficere, quod cupio, & quod multi a me postulant: admonet enim me aetas, vt properem, & illi etiam, ne indormiam, stimulos admouent: quicquid igitur eripere possum è meis, quibus alijs inseruio laboribus, huc confero; verum de hoc nimis, Qui tibi hanc epistolam reddet, Henricus Brumensis est, adolescens probus, & valde studiosus bonarum artium, in quibus etiam non parum profecit: vixit ille hic plures menses apud optimum iuuenem familiarem meum, coluitque me omni hoc tempore plurimum; Perspexi igitur ex consuetudine tanta ingenium ipsius acutum, & doctrinam maiorem sane illa aetate, Graecum etiam sermonem didicit: cuperet autem istic viuere, si locum apud honestum aliquem virum inueniret, condicionemq; tolerabilem: longe enim a domo abest, nec sui tam remotum a se commode alere possunt. Si poteris igitur ipsi prodesse aliquo pacto, & consilium ipsius adiuuare, rem dignam tua humanitate facies, ac mihi quoque vehementer id gratum erit, Vale, ac me, vt semper fecisti, ama. Florent. III. Id. Mart. CIↃ IↃ LXIX.

PETRVS VICTORIVS
Ioanni Contio. S.



PISTOLA tua mihi grata iucundaque admodum fuit: vidi enim in ea mirificum tuum amorem erga me, quem tamen re ipsa multo ante perspexeram, atque indicijs minime dubijs cognouetam. Laudo igitur te, feroque in oculis, qui mihi semper omnibus in rebus obsecundaris, atq; opera tua, gratiaque, qua flores apud optimos Principes, morem gerere studueris, quodque me maxime cupere ex me ipso non semel audieras, vt exitum haberet, toto pectore laboraris: nam de praeclaro animo erga me, dignitatemque meam illorum ipsorum nihil opus est commemorare, qui me omni tempore ornare voluerunt, ac paene inuitum, recusantemque in altissimum reip. locum compulerunt: tu optimus mihi testis es vtriusque rei, & quod ego honores publicos non sitiuerim, & quod ipsi sponte sua, nullo me dignitatis gradu carere passi sunt: ego namque, non quia ipsos parui ducerem (neque enim adeo arrogans, amensque sum) aut a muneribus publicis abhorrerem, quietam & tranquillam uitam amaui, & non valde abduci me a musis, honestoque otio optaui, sed quia existimaui, si sequerer vitam θεωρητικὸν, praeter quam quod inde magnae, puraeque voluptates decerpuntur, aliquid honoris ac nominis in hoc cursu doctrinarum me consecuturum, ac fortasse etiam commendationis aliquid laudisque Principibus nostris, vt alumnus ipsorum, allaturum, cum semper ab antiquis vsque temporibus Medicea domus optimis artibus fauerit, & studiosos litterarum complexa sit, quam gloriam maiorum suorum Cosmus Magnus noster Dux non solum aequauit, verum etiam auxit, ac non paruo interuallo superauit. Sed hic locus non patitur, vt plene copioseque de eximia voluntate ipsius erga sapientiae studia, & cunctas honestas artes loquar; & sane explanare hoc nunc minime necessarium est: feci enim id, vt debebam copiose alijs temporibus, & praeterea satis illa nota perspectaque multis modis, omnibus est: Quare reuertar ad illud, quod initio posui, tibique gratias agam pro studio isto tuo, beneuolentiaque erga me: nedum autem ego fugiam huiuscemodi munera,

quale

quale hoc est, quod mihi modo mandatum fuit: satis enim illud, vt narras, laute, suaueque est, nec tamen non idem honestum, & dignitatis plenum, nullum esse vnquam tam graue onus, quod mihi impositum, odiosum molestumque futurum sit, si modo intelligam humanissimum Principem, meique amantissimum me in eo negotio versari, occupatumque esse non nolle. Hoc ego te, cuius maxime interest haec curare & aliquo modo regere, scire volui. Vale. E Decumano meo. XVI. K. Nouemb. CIↃ IↃ LXX.

PETRVS VICTORIVS
Hieronymo Suritae, S.



LITTERAE tuae, Surita optime, existimationisque meae studiosissime, datae X I. K. April. fuerunt mihi valde gratae; amoremque illum tuum singularem erga me constituerunt mihi ante oculos, non nouum illum quidem, & inexpectatum, sed tamen carum, & acceptum: audieram enim multo antea; significatumque mihi diligenter fuerat per honestos viros vestrae gentis, qui multum valent gratia, & auctoritate apud Principem nostrae Ciuitatis, te plurimum me amare, & nomen meum summis laudibus istic in caelum ferre: neque enim voces, sermonesque clarorum virorum obscuri esse possunt, permanantque facile ad remotas, & longinquas terras. Ago igitur tibi gratias immortales ob egregium istum animum erga me, & beneuolentiam infinitam, excitatam tenuibus quibusdam meis officijs erga te, vel potius totam profectam a probo & humano ingenio tuo; conaborque tibi, si aliter non potero, in amore saltem respondere, & cum tam magno spatio locorum seiuncti simus, quae res repugnat vehementer plenae, perfectaeque amicitiae, crebritate epistolarum eniti, hoc incommodum resarcire. Mitto autem ad te nunc cum his litteris libellum de cultu olearum, quem pertiisti, editum a me patrio nostro sermone, non vt accurate legeretur a doctis viris, sed vt in manibus esset vilicorum, & agricolarum, ac veram rationem traderet nobilis huius arboris serendae, ac breui vberem inde fructum capiendi, eiusdemque longo temporis spatio conseruandae: Mitto etiam non rogatus a te, libros quosdam meos, quos non multo antea peruulgandos curaui, eodem indice, nomineque, quo priores illos, quos legisti X X V. olim excusos, exile sane munus, quod tamen, cum istius animi sis erga scripta mea, non omnino a te neglectum iri puto. Quod vero scribis, te magnopere delectari historia Taciti, probo consilium tuum; teque multum in hoc videre arbitror; magni enim profecto ingenij vir ille fuit; plurimumque versatus est in rebus gerendis: quare eximie cognitas ipsas habebat, & causas omnium factorum diligenter exponit. Damnum admirabile factum est, quod ipsa peruenit ad aetatem nostram manca, mutilaque, nec possunt restitui membra, iniuria temporum superiorum, ipsi ablata, cum eae etiam partes, quae restant, sint multis locis mendosae; sed hae maculae magna ex parte studio, curaque alicuius exercitati in hoc munere corrigendi libros, deleri possent, alterum illud remedium desperatum est. Quod cupis scire, sunt apud nos in nobili Mediceae domus bibliotheca, quam nuper Magnus noster Dux publicauit, duo ipsius vetusta exemplaria; Vnum illud ipsum, vnde primi quinque libri primum descripti fuere; quorum excudendorum cura mandata fuit tunc Beroaldo iuniori: Alterum, in quo reliqui continentur, litteris Longobardis exaratum, quod si accurate tractaretur, (vt spero) auxilij aliquid ferret ad menda non pauca tollenda; sed haec res requirit operam diligentis hominis, & qui genus dicendi proprium huius scriptoris sedulo notarit. Purgaui ego quondam locum (non enim alienum est, me tibi hoc narrare) auxilio superioris exemplaris in I I I I. libro: vbi enim in excusis legitur. De iure templi Dianae Limenotidis, legi omnino debet, Dianae Limnatidis: sic enim vocata fuit Diana illa, quod plane intelligitur multis testimonijs, quae citaui Pausaniae, & Strabonis, quibus etiam addere possem alia non pauca, si opus esse iudicarem: in libro tamen illo vetere scriptum est Liminatidis; quare quarta littera sublata mendum id tollitur: Notaui hoc in libello quodam meo, quem edidi nomine posteriorum castigationum in epistolas M. Ciceronis, vocatas familiares. Paulo autem post ea verba, est locus alter, in quo itidem lapsus est vir ille: adposuit enim ipsi notam vt vitioso, cuius tamen vitium facile restitui poterat: cum enim ita excusum ab eo fuerit: sermo enim est de posteris Herculis, regeque Messeniorum Cresphonte; suoque recidens Heliatem agrum, in quo id delubrum fuerat, cessisse; lego coniectura ductus, suoque regi Dentheliatem agrum, & quae sequuntur: ita etiam considerem, me multis alijs locis

obscuris

obscuris plurimum lucis allaturum, si conuerterem eo mentem, quod maioribus occupationibus impeditus efficere non possum: fefellerunt enim correctorem illum non pauca profecto. Non potest dubitari, quin Tacitus, quum inquit, praestantissimus sapientiae, significarit Socratem, verumque tu in hoc vidisti. Misi ad Iulium Cacciam oratorem illud, quod honoris causa C. Duillij exaratum olim fuerat in columna, quod vt pulcherrimum est monimentum, ita antiquissimum omnium, quae omni tempore Romae sunt e tenebris eruta, puto ipsum tecum contulisse: hoc enim volui. Tu me ama, & litteras a me saepe expecta, si cognouero has non ingratas tibi fuisse.

PETRVS VICTORIVS
Marcello Vestrio S.



VETVS amor tuus erga me, & singularis humanitas, Vestri optime, cognita quidem mihi fuit, cum primum me domi meae salutasti: in sermone enim illo tuo perspexi signa non parua huius tui animi valde proni erga dignitatem meam: eadem tamen magis clara illustrisque apparuit in epistola, quam ad me postea misisti. quare te complexus sum, optoque occasionem aliquam mihi dari, qua declarem tibi, te non omnino effudisse beneuolentiam tuam: si namque alia nulla in re voluntati tuae respondebo, in amore certe par tibi ero, atque id quidem merito & quasi necessario: quis enim non diligat nobilem adolescentem, instructum vario genere litterarum, eundemque suauissimis moribus praeditum, & flagrantem desiderio verae gloriae? Ego vero te amo & quacumque re potero, semper honori tuo fauebo, vtinam multo plura praestare possem: nullum enim vllo tempore in me officium desiderares, quod a probo viro & studioso tuae laudis expectari posset: nam tu sine dubio errasti in existimandis meis meritis, quae profecto mediocria sunt, ne dicam exilia: hocque vnum ego in tuis litteris non probaui; verum quia est indicium ingenij boni augere laudem eius, quem semel non sine causa diligere coeperit, non valde te in hoc reprehendo. fama praeterea meae virtutis, etsi non omnino vera, me delectat. Tu vero perge me amare: nihil enim mihi gratius facere potes, & viam istam virtutis, in qua multum iam progressus es, vrge: gloriam enim patris tui, sapientissimi & clarissimi viri, non solum adaequabis, verum etiam longo interuallo superabis, quod mihi videor posse de te non arroganter praedicare, cum munitus omni polita doctrina, ingenuarumque artium cognitione in hanc honestam palaestram descenderis. Vale. Florent. X. K. Mai. CIƆ IƆ LXXI.

PETRVS VICTORIVS
Francisco Medici Magno PRINCIPI Etruriae S.



CVM flagrarem desiderio magno declarandi ceteris animum meum, valde propensum erga dignitatem tuam, vellemque omnino tibi muneris aliquid dare, quod natum foret ex ingenio meo, non potui maturum tempus huius rei ordine gerendae expectare, ac tantae sitis, vt oportebat, in pectore meo explendae: fateor enim tenue admodum munusculum hoc meum esse; nec vllam in partem dignum, cui clarissimum tuum nomen adfigeretur, nec tamen diu ipsum fore, quale nunc est, exile ac minutum, spero: habeo enim in animo ipsum ornare, & decoris multum splendorisque labori huic meo adferre. nam liber ipse sua sponte, quod ad auctorem pertinet, ornatissimus est, & mirificas suauitates in se habet, vberrimosque fructus ferre potest ijs omnibus, qui assidue ipsum in manibus habuerint: neque enim spectari ille tantum debet, vt volumen pulcherrimarum epistolarum, sed etiam, vt historiae corpus quoddam, in quo inclusa sint, quae duris temporibus populo R. contigere; causaeque demum fuere omnium malorum, quae maximum imperium labefactarunt, ac paene totum euerterunt. non disputabo de hoc longius: cui enim perspecta non est vtilitas harum epistolarum? nam a veteribus etiam scriptoribus celebrata est, & summis laudibus in caelum lata: tibi autem

autem in primis cognita, qui a teneris vnguiculis, & Latinum & Graecum sermonem absorpsisti, & omne genus politae doctrinae degustasti, ad fontes quarum, egregium ducem secutus, peruenisti: in quo cursu libenter permansisses, nisi inde magno aestu publicorum negotiorum abreptus esses: cum enim prudentissimus pater tuus, tot se tantisque molestijs aliquando liberare vellet, & optimum ingenium tuum cito exercere in rep. administranda, hoc graue onus humeris tuis imposuit. Sed huic etiam muneri recte obeundo opportunum erit hoc donum: multa namque inde documenta capi possunt, apta ad remp. sapienter administrandam: neque enim fere alia de re vlla, nisi communi, sermo in his epistolis est. Paulus certe III. Pont. Max. (vtar enim claro, & illustri exemplo) qui specimen quoddam sapientiae, grauitatis, ciuilisque prudentiae fuit, & gubernacula Christianae reip. summa cum omnium laude tractauit, extremo quoque longae suae vitae tempore capiebat saepe in manus has epistolas, vt a familiari eius accepi, cum volumen ipsarum haberet, a se adolescente magno studio correctum, & declarationibus quibusdam illustratum, quod contriuerat legendo. quare ita quoque existimari possum non sine causa ad te librum hunc misisse, vel consilio potius magno, ac iudicio id praestitisse, Florent. IX. Kal. Iul. CIϽ IϽ LXXI.

PETRVS VICTORIVS

Lectori. S.



VM olim fidelis liber epistolarum M. Ciceronis ad Atticum ad manus meas peruenisset, causa ille quidem mihi fuit multorum laborum: studiosis autem humaniorum litterarum non paruae vtilitatis: adhibita enim multa cura ac diligentia, contuli cum ipso vulgata exemplaria earum epistolarum, sustulique inde infinitum paene numerum foedissimarum macularum: praecipue autem egregiam operam nauaui ope illius exemplaris, in Graecis vocibus, totisque sententijs eius sermonis restituendis; quarum, pulcherrimarum grauissimarumque, plenum hoc volumen est. Quam multae autem lacunae prius illic essent, aut verba Graeca, parum apte expressa, facile omnes animaduertere poterunt, qui sumpserint in manus epistolas has, ante id tempus excusas: praestiti igitur quod potui tunc summa cum fide ac studio in hoc opere expoliendo, vt omittam labores, quos etiam sustinui maximos in ceteris operibus politissimi scriptoris, orationibus exceptis, emendandis. Extitere postea alij, eruditi & ingeniosi homines, qui & ipsi non parum operae posuerunt in ijsdem his epistolis corrigendis, multis vndique calamo exaratis libris collectis; illi tamen ita integrum fideleque exemplar, vti meum est, nullo suo labore, inuenire potuerunt; in quibus etiam fuit, qui hoc a me non sine causa tantopere laudatum, Ferrariae vidit, atque optimum quoque semper existimauit, cum ipsum Benedicto Accolto Cardinali, diserto viro ac valde studioso eloquentiae Ciceronianae, commodassem, apud quem tunc erat, Octauius Pantagathus, vir probus & satis acutus in scriptis veterum auctorum examinandis, quod testari volui, vt sciant omnes me semper, quicquid potuerim adminiculi omnibus, qui possent illustrare suis vigilijs optimos scriptores, praebuisse, non mihi soli facultatem huius rei ordine gerendae custodiisse, cuius animi mei testimonia multa atque exempla, si opus esse iudicarem, adferre possem. Quia autem liber hic non penitus mihi cognitus tunc fuit, cum fidelitatem eius perspexi; neque etiam Angelo Politiano, qui ipsum cap. LIII. suorum. Miscellaneorum valde laudauit, & de fato quodam ipsius diligenter locutus est; volo de origine ipsius quaedam praedicare: fuisse igitur Politianus narrat quattuor suae cuiusque aetatis eruditissimorum virorum, etsi de primo, qui Franciscus Petrarcha fuit, non plane ipsi constiiit, qui tamen (vt postea inuentum est a me) non solum ipsum possedit, verum etiam sua manu scripsit, expressum è vetere exemplari, quod ille reperit, cum diu multumque (vt in epistola quadam sua narrat) epistolas has Ciceronis conquisisset, quae ante id tempus in tenebris latebant; nec solum volumen hoc ipsum descripsit, sed etiam illarum, quae familiares vocantur, quae, cum apud nos in diui Marci bibliotheca custodiantur, creduntur huius diligentissimi viri, manu exaratae esse: constansque haec est opinio de illis in animis nostrorum hominum; cuius etiam rei argumentum est, quod Gallicis litteris liber exaratus est: quis enim nescit, vixisse Petrarcham in prouincia Galliae longo aetatis suae spatio? quare imitabatur in scribendo characteras eius terrae peculiares: agnouerunt autem formam earum litterarum plures adolescentes Galli, studiosi humanioris doctrinae, quibus codicem

hunc

hunc ipſum oſtendi, cum tranſirent hac, Romam proficiſcentes. Quod autem omnem ſcrupulum euulſit, huiuſcemodi eſt. Ludouicus Beccatellus Archiepiſcopus, ſenex optimus, & omni honore digniſſimus, de cuius eruditione, probitate, vſu magno reip. Christianae, in qua adminiſtranda ſumma cum laude verſatus eſt, ſuperuacaneum eſſet accuratius diſputare, in alijs non nullis egregijs monimentis antiquitatis, quae habet, habet etiam epiſtolas plures, quas ſuſpicabatur, coniecturas quaſdam ſecutus, Franciſci Petrarchae eſſe: neque enim integrae voces hae illic ſunt, ſed primae tantum & praenominis, & nominis litterae in illis notatae. cupidus igitur veritatis inueſtigandae, quaeſiuit ex me, an verum foret, quod aliquando audiſſet, extare apud nos Ciceronis epiſtolas Petrarchae manu ſcriptas, reſpondi id quod erat, me ita opinari, cunctas ipſius, quae vetuſtate conſumptae non ſunt, in duobus voluminibus hic inueniri; quorum alterum apud me eſſet: contulimus igitur accurate epiſtolas illas Petrarchae puſillas: minutae enim ſunt tenueſque, (quae cauſa fortaſſe fuit, vt poſtea in volumen, quod editum eſt, redactae non fuerint) cum meo epiſtolarum Ciceronis volumine; ſingulíſque litteris, formiſque ipſarum ponderatis, conuenire omnia mirifice inter ſe animaduertimus, vt prorſus & illae, & codex meus ab eodem homine ſcriptus intelligeretur. Vtinam inueniretur exemplar, vnde has ad Atticum deſcripſit Petrarcha, vt extat illud, quo vſus eſt in deſcribendis alteris illis, quae familiares appellantur (de cuius libri antiquitate, omni veneratione digna, magnifice multa, vereque alio loco praedicaui) confiderem, me auxilio eius antiqui libri non pauca adhuc loca in his epiſtolis emendare poſſe, praeſertim vbi Graeca aliqua vocabula ſunt, cuius ſermonis Petrarcha, vitio illius aetatis, imperitus fuit: nec tamen non (vt erat omni in re accuratus) ita etiam verba illa, ignota ſibi, pingebat, vt cuncta paenè non magno labore legantur: nam quantam caliginem adferat ſaepe vnius litterae peruerſio, facile omnes animaduertere potuerunt, qui in hoc munere corrigendi antiquos auctores, aliquantum verſati ſunt: cum autem (vt opinor) huius vetuſti libri iactura facta ſit, ereptumque e manibus auxilium maius purgandi has epiſtolas, affirmare auſim, multis indiciis, teſtimoniiſque huius rei perſpectis, nullum fidelius exemplar harum epiſtolarum inueniri, quam hoc ipſum eſt, quod iam pridem ego canto; ceteraque, quae calamo exarata viſuntur, fluxiſſe ab hoc prorſus puto, aut fortaſſe ab illo ipſo, vnde hoc deſcriptum fuit: neque enim negarim, fieri etiam hoc potuiſſe; cuius tamen rei veſtigium certum nullum vidi, nihilque contra correctum adhuc in his epiſtolis cognoui, cuius verae lectionis non appareant veſtigia in hoc meo exemplari, praeter quam ſiqua coniectura reſtituta ſunt, quae ratio corrigendi veteres auctores quam lubrica periculoſaque ſit, arbitror, me multis argumentis docuiſſe. Cum igitur poſt ſpatium xxxv. annorum voluntas tuliſſet, vt rurſus hoc praeclarum opus recolerem, atque id nunc facere a quibuſdam familiaribus meis impulſus eſſem, ac paenè coactus, confugi iterum ad eundem illum librum, a quo primo tantum praeſidij accepi, atque ipſum ſedulo tractaui: obſeruaui autem in hoc quod ſoleo, & cotidie magis verum eſſe, cuſtodirique debere intelligo, vt ne latum quidem vnguem diſcederem ab auctoritate antiquorum librorum: in primis autem huius, merito quidem mihi probati, exemplaris. Vellem Deus Opt. Max. mentem dediſſet, vt idem facerent, non paucis, doctis, & ingenioſis viris, & non tantopere illi acumini ſui ingenij indulgerent; meliore loco (vt arbitror) veteres ſcriptores forent; quod ſi aliquando etiam labis aliquid mendique ipſa occupauit, quod ſpeciem recti habeat, & non aperte culpa librariorum commiſſum eſſe cognoſcatur (neque enim inficior, errata quaedam huiuſcemodi in ipſis etiam aliquando inueniri) malo cum antiquis libris errare, quam nimio amore rerum mearum, arrogantiaeque quodam genere vnum, aut alterum locum emendare, dum tamen, quod illis contingit, in multo pluribus labar ac peccem, quod commemoraſſe volui inſtituti mei defendendi cauſa, non conſuetudinis aliorum inſectandae. Cum autem olim, incumbens in hanc curam, loca ferè ſolum harum epiſtolarum, quae videbar mihi reſtituiſſe, breuibus ſcriptis meis comprobaſſem, & non nulla quoque, quae mihi ſuſpecta erant, mendoſaque videbantur, indicaſſem, nec multum ſtudij poſuiſſem in illis, quae obſcuriora ſunt, declarandis; nunc in hoc meo iterato labore me aliter gerere decreui, ac quaecunque putabo explicatione egere, aut aliquo pacto illuſtrari ornarique poſſe, notabo; nec ceſſabo etiam aperire ſuſpiciones quaſdam meas, & non pauca, quae in mentem mihi venerunt, non aliena (niſi fallor) a ſententia auctoris, elegantiaque Latini ſermonis, quae tempori illi reſeruaui; neque enim me adeo hebetis ingenij hominem eſſe puto, vt non poſſim, ſi velim, loca multa, quae deprauata hic ſunt, ita reconcinnare, vt ſenſus aliquis commodus inde eliciatur; ſed indicio mihi ab hac licentia temperaui; enitarque demum vtiliſſimum hoc, multiſque de cauſis amandum M. Ciceronis opus, quacunque ratione potero expolire; quod tamen, ne nunc faciam, impedior non nullis inſtitutis meis laboribus, ac paenè ad exi-

ad exitum perductis, quos si absoluero, statim animum conuertam ad hanc curam, ac fidem meam liberabo; vtinam, in quo plurimum nunc laboraui, plenius efficere potuissem, cunctaque menda hinc tollere: restant enim non pauca, atque ea quidem adeo molesta, vt non videantur posse sine ope fidelioris libri alicuius ingenio tuto deleri: placet enim mihi plagas huius pulcherrimi corporis aperire, quod sane non sine dolore facio; studium certe meum non defuit, ac desiderium acre praestandi hoc, quod desiderium numquam in animo meo, dum viuam, extinguetur: vsu enim mihi venire credo in honesto amore harum epistolarum, fidelissimique ipsarum exemplaris, quod in libidinoso amore semper contingere affirmat apud Euripidem Hecuba, vbi suadet Menelao, ne patiatur imponi in eam nauim, qua ipse (domum rediens) veheretur, recuperatam longo bello, impuram ac consceleratam mulierem, metuens, ne vetus flamma rursus in pectore teneri viri accenderetur: atque ita ipsa gaudere non posset supplicio Helenae, quae sibi vniuersorum malorum, quae cadere in hominem possunt, causa extitisset: inquit igitur illa. Nullum vnquam inuentum esse amatorem, qui non perpetuo amaret: dilexi enim ego quoque vehementer, cum primum ipsum nactus sum, librum hunc, ac cotidie magis, perspecta eius bonitate, multisque testimonijs confirmata, diligo: qui etiam amor me impulit, vt ipsum collocarem in pulcherrima, ac copiosissima totius orbis Medicea bibliotheca: ita namque ille magis ab omni periculo vacuus erit, quam si in priuata domo custodiretur, & in claro illustrique loco positus, ante oculos non solum meos, verum etiam studiosorum omnium manebit: cum enim, studium Cosmi Medicis, Magni nostri Ducis, adiuuare volens, qui praeclaram supellectilem librorum, acceptam a maioribus, auctamque magnis suis sumptibus; & gratia, qua floret, in pulcherrimo a se absoluto aedificio, consecrauit, vtilitatibusque litteratorum hominum exposuit, libros omnes meos antiquos, & Graecos, & Latinos, quos longo studio, ac diligentia mihi paraueram, ei dono dedissem, hunc etiam, delicias atque amores meos, ipsis adiunxi. Quo ex consilio hoc etiam boni redundabit, quod liber hic, in publico loco situs, me fide vsum esse omni tempore in hoc munere obeundo, declarabit, & ne minuta quidem vlla & pusilla in re, fuco vllo, aut fallacia vsum, quod in primis ego opto, & officio famaeque meae opportunum esse iudico; sed de hoc nimis fortasse multa. quare desinam, rogabo tantum cupidos liberalium studiorum, vt laborem hunc meum aequi bonique faciant; nec cessent ipsi, si aliqua ratione efficere possint, admouere manus huic maculoso operi; dummodo in eo caute, moderateque se gerant.

PETRVS VICTORIVS
Hieronymo Suritae. S.



ACCEPI laudationem tuam, Surita: ita enim verius illa, quam epistola vocanda est, cum summa diligentia, atque artificio ab initio vsque ad extremum litterae illae laudes meas persequantur; quod vtinam vere facerent, aut modica saltem pars ipsarum mihi conueniret, non frustra me arbitrarer tantum temporis in bonis artibus perdiscendis consumpsisse; neq; tamen suspicor, te argumentum hoc epistolae cepisse, vt mihi blanditere: quid enim magis remotum a tuis moribus est, vitaeque istius honestae condicione? aut quid in me minus, fortunasque meas cadit? sed totum profectum iudico ab humanitate tua, eximioque amore, quo, vt vir probus incensus es erga me ob tenuia quaedam, & debita mea officia erga te, & speciem quandam eruditionis, non satis quidem illius reconditae, quae in scriptis meis apparet; sed vnde hic tantus error animi tui natus sit in meis rebus existimandis, subtiliter nunc inuestigare nolo; tantum affirmo, me tibi valde obligatum esse ob egregiam tuam istam voluntatem, spondeoque, dum viuam, semper me omnia sedulo facturum, quaecunque tibi placere putaro. Gaudeo autem, te libenter legisse elogium C. Duillij, probarique tibi iudicium meum, qui tantopere ipsum commendarim: in primis autem mihi gratum fuit, audire, te missurum id esse ad Antonium Augustinum, quem scio valde antiquitate delectari, ac toto animo studia humaniora colere; plurimumque in existimandis scriptis veterum illorum valere: Nam, quod ipsum me diligere testaris, nihil noui mihi nuntiasti: perspectus enim mihi est iampridem animus ipsius optimus erga me, & laudem meam, quem etiam amanter extulit, ac sempiternae memoriae doctissimis ingenij sui monimentis consecrauit. Mitto ad vos nunc alia quaedam, quae, vt spero, grata vobis non minus erunt, pertinentia ad instituta ostendenda fratrum Arualium, declarandumque, quanta dignitas fuerit huius vetustissimi sa-

cerdotij;

cerdotij; cum imparatiores etiam in hoc collegium peruenire nollent, participesque illarum curarum esse, quae, vt videbitis, & ad salutem eorum, quae oriebantur è terra, fructusque agrorum pertinebant, & ad fulminum procurationem: eruti autem sunt Romae è terra hi lapides duobus ab hinc annis. Rogo autem te, vir optime, meaeque voluntatis studiosissime, vt haec quoque mittas ad eundem integerrimum virum, & verae pietatis exemplar certissimum, nihil mihi gratius facere potes. Ego vero pergam, quicquid in manus meas venerit, quod dignum auribus vestris putem, ac fideliter descriptum sciam, ad vos mittere. Perspexi ex hac posteriore epistola tua, quid cupiebas ex me audire de loco illo Taciti; daboque operam, vt tibi satisfaciam: neque enim nunc succurrit mihi, vbi potissimum Plato id dilucide, aperteque complexus sit. Litterae tuae siue vetere Latina lingua scriptae, siue recentiore vestra imagine non parua ipsius, semper mihi erunt iucundae: nam huius etiam vestri sermonis non omnino rudis sum, cum adolescens olim animi causa aliquot nobiles vrbes Hispaniae citerioris perlustrarim, ad hiberumque vsque nauigarim ampla eximieque instructa naui; quae, ad Hadrianum Pont. Max. Romam vehendum, missa fuit: erat enim praefectus ipsius, gentilis meus, Paulus Victorius. Vale.

PETRVS VICTORIVS
Prospero Sanctecrucio Card. S.



CVM omni mea vita vehementer laborarim, vt laudis aliquid beneuolentiaeque adipiscerer apud honestos, & graues viros, atque id semper bonis artibus vsus, studijsque rectis; in quo non omnino infelix fui, nec penitus carui fine mihi proposito: non paucos enim valde nobiles, & summae dignitatis homines nactus sum; qui me diligerent, & consuetudinem meam, fructusque ingenij non despicerent, in quibus etiam extitere plures tui sacrosancti loci, atque ordinis magnopere laudati viri; id quod satis notum esse arbitror honorificis sermonibus eorum de me, & crebra mentione officiorum quorundam meorum erga dignitatem suam, atque etiam monimentis tenuis quidem doctrinae meae, illius tamen fidelis, pronaeque omni tempore ad virtutem colendam, & nobilium personarum honestatem commendandam: cum igitur hi mores mei studiaque fuerint, nescio, quomodo indormierim tamdiu in virtute tua, ac sapientia celebranda, doleoque, me occasionem nullam vnquam nactum esse placendi amplitudini tuae, & voluntati ipsius honorique inseruiendi, atque id nulla profecto tua culpa: multa enim sunt, cotidianaque facta, quae in te laudari possunt, dignaque prorsus sunt omni honore verborum, atque aeternitate monimentorum, neque sane aliud expectari debuit a nobilitate tua, institutione optima, scientia rerum maximarum, pura atque incontaminata religione, quae singula ego, qui longe absum notare, & diligenter animaduertere non valui; non deerunt tamen, qui ea ferant in caelum summis laudibus: neque enim tanta morum probitas, tanta excellentia ingenij, tanta sapientia, tam assiduum praeclarumque studium positum semper in Christiana rep. domi forisque tuenda, ac splendore suo ornanda latere vllo pacto potest; optandum potius est, summisque precibus a Deo Opt. Max. petendum, quod quidem boni viri prudentesque faciunt, atque etiam futurum sperant ob communem salutem, quietemque pij populi, vt dignum exitum aliquando virtus tua pro tot tantisque vtilibus laboribus, ac meritis suis consequatur. Vale.

PETRVS VICTORIVS
Hieronymo Guicciardinio. S.



FLAGITIVM est, atque id quidem graue, non facere aliquem, quod dixerit, in rebus scilicet bonis, & laude dignis: hinc enim docti viri arbitrantur, fidem vocatam, quia fiat, quod dictum est; vt igitur hanc culpam effugerem, praestaremque, quod pollicitus sum, calamum sumpsi, ad teque statui scribere, ne omnino cesser exercitatio tua, desideriumque, quo flagro, te iuuandi, &, quacunque ratione possum, ingenium tuum expoliendi; studui quidem semper prodesse nostris adolescentibus in humanioribus litteris, non egeo in hac re, vt opinor, testibus: satis enim omnibus cognita, atque explorata est voluntas mea: te autem in primis, & optimam indolem tuam excolere cupio, cum propter mores tuos, & eximiam probitatem, tum propter merita haud mediocria patris tui in meos; cui etiam praeclaro meo animo additur, quod spero, omnem laborem, quem in hac re suscepero, si labor ille est appellandus, & non potius solida quaedam, puraque voluptas, egregie collocatum iri: noui enim naturam tuam, noui amorem, quo magno incensus es virtutis persequendae: natus tu quidem es è parentibus honestissimis, summaque laude affluentibus; nolim tamen te, contentum honore maiorum tuorum, negligentiorem esse ad eos imitandos, ac si potes vllo pacto ad dignitatem ipsorum augendam: nihil enim tam turpe est homini nobili, quam ita se in vita gerere, vt honores adipiscatur commendatione maiorum, & non sua vlla, propriaque virtute, atque honestis factis: Est sane gloria parentum posteris pulcher, amplusque thesaurus; danda tamen est opera studioso verae laudis, vt ipsum liberis tradat, non tantum, qualem accepit, sed pleniorem, cumulatioremque suo labore, atque industria factum. Sed haec, & huiuscemodi multa accipies propediem a summo illo doctore, quem simul legere decreuimus: non enim dicam meliora: nam & ipsa haec suum auctorem, spectatum valde, & praestantem vitae morumque moderatorem habent; cura praeterea valetudinem, & patrem tuum meis verbis saluta. E Decimano meo VII. Id. Mai. CIↃ IↃ LXXIII.

PETRVS VICTORIVS
Didaco Couasruuiae. S.



GAVSVS sum, vir optime, atq; omni veneratione dignissime, quum accepi a Iulio Caccia, familiari meo, & quem vnice diligo, te alienum non esse ab existimatione mea; qui mihi praeterea narrauit, te libros quosdam meos diligenter legisse; in quo tamen valde commotus sum; reformidauique iudicium tuum, veritus non sine causa, ne multa illic offenderis, quae parum tibi probata fuerint; quia aut minuta, tenuiaque sint, aut erroribus aliquibus affinia: non enim scribimus ista grauibus viris, & magna doctrina praeditis, sed adolescentibus, & his, qui elegantiores musas colunt, atque eo magis timui, quia arbitror, te non minus callidum aestimatorem esse humanorum ingeniorum, quam veterum, ac nouorum nummorum: pecuniae autem omne genus subtiliter pensitasti; sed quia non possunt hoc periculum vitare, qui edunt quippiam, ideo aequiore animo tuli fretus sapientia tua, & notitia ingenti, qua praeditus es humanae imbecillitatis; quin etiam eidem periculo minime coactus modo famam meam obieci: misi enim tibi quaedam recentiora mea scripta legenda, quae, cum nactus eris otium a continentibus, & magnis laboribus, quibus assidue premeris, in manus, si voles, capere possis, & leuiter peruolutare; quod si maius quoddam opus, quod vrgeo, ac paene ad exitum perduxi, absoluero, statim ad te mittam, vt mearum omnium cogitationum, atque animi monimentorum particeps fias, postquam illa tibi non omnino indigna visa sunt, in quibus horas aliquas collocares. Tu vero, qui maiora onera in rep. sustinere soles, & potes, maneto in veteribus istis studijs, & ius ciuile vigilijs tuis eruditissimis illustra, quod iam non parua ex parte cum magna ingeniosorum virorum laude, & admiratione praestitisti: quis enim est, cui Didaci nomen auditum non sit, quique auctoritatem tuam in legibus interpretandis non libenter sequatur, non minus atque veterum illorum iurisconsultorum

sultorum Sex. Aelij. C.Sulpicij, ceterorumque in hoc studiorum genere mirifice laudatorum ? idemque in iure dicendo, & in controuersijs, vt facis, dijudicandis, versare: inde namque infinitam quandam laudem, gloriamque consequere, & nomen tuum celebre non tantum apud homines nostrae huius aetatis, verum etiam apud posteros reddes, me quidem certe, cuicuimodi sum, semper habebis amatorem tuarum singularium virtutum, & praeconem beneuolum, fidelemque, si non magnae vocis, neque clarum, tuae amplitudinis, ac summae dignitatis. Vale. Florent,

PETRVS VICTORIVS
Ernesto Principi Bauario. S.



VT casus aduersus tulit, Erneste optime, vt te conferres huc tristi illo magnopere die, ac misero, quo amisimus, vrbis custodemne dicam, an parentem? cum cuperes apud affines tuos, quos tunc primum vidisti, cuncta plena laetitiae, ac rerum valde bonarum inuenire: sic ego, si, quod dictum est, facere volo, cogor te primis his meis litteris in eodem luctu, ac maerore continere, qui vellem te delectare, & animum tuum omni re suaui explere: recordaris enim profecto, me tibi pollicitum orationem ad te missurum, quam habiturus essem de laude Magni nostri Ducis, mortui, cum ad hanc rem publice constitutus essem. Volui igitur promissum praestare: veniet autem tempus, vt opto, ac spero, quo iucundiores litteras ad te mittam; gratulaborque amplitudini tuae, cum gradum honoris adepta erit, dignum nobilitate sua, quae est maxima, & naturae bonitate, qua vincis omnes; nec non eruditione singulari: cui enim notus non est regiae tuae familiae splendor antiquus ac gloria? quae vt summo quoque honore, ac laude cumulata est, ita floret ob puram integramque Christianam pietatem. Sed non capiunt angustiae huius paginae domus tuae claritatem ac decus, neque hoc diligenter explanare mihi propositum fuit, quum calamum sumpsi; sed tantum fidem soluere. Quare accipe hoc meum leue munusculum, & dignitatis tuae me valde studiosum esse exploratum habeto, non fallam opinionem tuam. Vale. Florent. Prid. Non. Iun. CIↃ IↃ LXXIIII.

PETRVS VICTORIVS
Ioanni Baptistae Arcucio. S.



SI potuissem aliquo pacto, praestans ingenij tui munus, quod ad me iampridem misisti compensare pari aliquo munere, & maiore etiam, imitarique Glaucum Homericum in permutatione illa celebri armorum cum Diomede; libenter id fecissem: nihil enim tam cupio, quam gratus haberi, memorque acceptorum beneficiorum; verum, quia hoc mihi concessum non fuit, neque ita me Musae diligunt, vt te faciunt, temperaui mihi ab hoc consilio. Nunc autem, cum mandatum mihi fuerit, vt laudarem in magnifico ipsius funere Magnum nostrum Ducem, statui mecum oratiunculam illam ad te mittere, non quia parem ipsam iudicem vllam in partem tuo illi egregio carmini, quo me quoque, non solum facta eiusdem Principis ornasti, sed quia nihil nunc in manibus habeo, quod speciem in se aliquam contineat optimi illius tui animi in me, & honorem meum; & amplius expectare nolui. Hoc autem tantum simile est in his studiorum nostrorum fructibus, quod eundem laudamus, &, adhibita summa cura, pro viribus ambo in caelum ferimus; sed tu viuum, ego mortuum; etsi illo ipso etiam tempore, quo tibi mens a Deo data fuit, celebrandi hunc summum virum, vix viuus poterat dici, vt memini, me tibi tunc significasse, quod si alio statu & corporis, & animi fuisset, aliquod certum signum eius rei vidisses; ostendissetque ille, quam accepta sibi praeclara haec tua voluntas erga se, & studium fuisset. Sed his nunc relictis, accipe exile hoc meum munus; cum autem potero, quod fortasse aliquando erit, maius vigiliarum mearum munus ad te mittam. Ama autem me, & a me te valde amari, compertum, exploratumque habe. Florent. Non. Iun. CIↃ IↃ LXXIIII.

PETRVS VICTORIVS . . . . . S.



CCEPI, postridie quam scriptae sunt, humanissimas litteras tuas, vir ingenio atque eruditione praestantissime, multisque antea diebus tuo nomine hic diligenter salutatus fueram a Thoma Soterino, adolescente officiosissimo, ac tuae dignitatis valde studioso. Gratias igitur tibi ago immortales, quod tantopere mei videndi te cupidum ostendis, atque id incredibili potius humanitati tuae; morumque suauitati acceptum refero, quam meae vlli elegantiori doctrinae, aut vitae grauitati tribuam, vt tu epistola tua videris significare, quarum rerum vix imaginem quandam atque vmbram in me habeo. Non autem nunc primum cognoui te me amare, ac praeconio honesto, ac claro etiam tuo, cum possis, libenter ornare: proficiscitur vero id ab animi tui magnitudine eximiaque virtute, qui cum summam laudem gloriamque ob honesta studia merito adeptus sis, nullo liuore suffusus, quo vitio magna pars hominum, qui se egregios in aliqua re putant, laborare consueuit, ceteros, qui idem iter ingressi sunt, tuaque vestigia sequuntur, celebras, atque in caelum auctoritate testimonij tui tollis; neque id tantum voce, verum etiam aeternis monimentis ingenij tui. Sed huic probitati tuae naturaeque benignitati laudandae, quae quo rarior est, eo admirabilior, tempus hoc idoneum non est; praeterquam quod illa in illustri loco posita atque omnium ore commendata, nullius praedicationem, quo clarior fiat, requirit. quare, his nunc rebus relictis, me purgabo, quod praeteritis diebus, cum in vrbem veni, te non salutaui: id autem non negligentia vlla, amorisque diminutione commissum est, sed cum molestorum quorundam negotiorum causa me istuc contulissem, paucasque omnino horas in vrbe mansissem; nam eodem, quo veneram, die, discessi, illis conficiendis totus implicatus fui; properabam autem rus redire, clementia huius caeli vtendi gratia; quia non satis commode plures menses valui, importunaque grauedine vehementer vexatus sum, nec sperabam, si tecum congressus essem, sermonisque tui iucunditatem aliquantulum degustassem, me facile posse a te diuelli: instare praeterea tempus videbam, quo commode copioseque eloquentia tua, ac scientia rerum plurimarum fruerer, quod certe prope erit, & (vt spero) antequam tu Principem ciuitatis acerrimum tui amatorem, ingenuarumque omnium artium fautorem comitatus Pisas proficiscaris. Interim haec epistola mea me apud te excusabit, ac pignus quoddam amoris, obseruantiaeque, qua semper te colui, in animo tuo erit. Vale.

PETRVS VICTORIVS . . . . . S.



E dum molestiae aliquid, aut fastidij animo meo genuerint suauissimae tuae, & amoris plenissimae litterae, voluptatem magnam mihi attulerunt: quis enim non gaudeat tanto testimonio laudum suarum, quantum in epistola tua a liberalitate potius quadam, naturaeque probitate, quam a veritate profectum apparet: ipse certe non parua laetitia affectus sum cogitatione hac inani fortasse, & falsa summi honoris ac verae gloriae, cuius in omni vita semper cupidissimus fui: nam quod addis de eadem re, idem sentire multos eruditos, & omni genere virtutis abundantes viros, valet hoc certe non parum ad iudicium tuum confirmandum; sed quod tibi fraudi, vt opinor, fuit, illos etiam ipsos in errorem inducit, ingenuitas scilicet quaedam, indolesque animi praeclara; quae ita honestis factis, ac specie virtutis capiatur, vt qui similitudinem quampiam eius, vmbramque habeant, tamquam excellentes homines, & vndique absolutos admiretur; non quod in me quicquam fictum vmquam, simulatumque fuerit: longe enim absum ab inani hac ostentatione virtutis; contentusque magnopere mediocritate ingenij, dignitatisque viuo. Sed nimis multa de me, te vero toto animo amplector, cupioque vehementer, si possim aliqua in re tibi gratificari, cum videam bonis artibus orna-

tum, & ijsdem studijs deditum, quibus ego magnopere delector. Quare cum commodum tibi est ad me scribere siue animi exercitationisque causa, siue aliqua de re, in qua tibi opera gratiaque mea opus esse possit, quamuis & in priuatis publicisque litterarum studijs, & in alijs etiam rebus valde occupato, libere ac sine timore vllo scribito: litterae enim tuae mihi semper gratissimae erunt, vt probi adolescentis, ac mei amantissimi. Vale.



PETRI VICTORII EPISTOLARVM

Liber Octauus.



PETRVS VICTORIVS Didaco Couasruuiae. S.



PECCAVI magnopere (fateor) vir optime, atque omni laude dignissime, qui ad tuas humanissimas litteras tam sero respondeam, & cum toto animo nunc in hanc curam incombam, vix aliquid repetire possum, quod quicquam valeat ad hanc culpam minuendam, ne dum penitus abstergendam; ac fortasse in tanto errore diutius permansissem, tanta ignauia me oppressit huius generis scriptorum, nisi officium me impulisset, & quasi necessitas mihi quaedam imposita esset, vt epistolam hanc scriberem, amplitudinique tuae commendarem Ioannem Baptistam Lupium, qui cum oratore nouo venit, probum iuuenem, & industrium: & quem ego ob multas animi ipsius dotes valde diligo: erit igitur ille, quantum dignitas tua patietur, apud te gratiosus. Quae adnotasti olim sedulo atque erudite in meis primis varijs lectionibus, missa ad me vna cum illis litteris, fuerunt mihi admodum grata ac iucunda; valentque non parum ad opiniones meas confirmandas, & librum ipsum ornandum, & aliquando etiam, vt spero, ad cumulum addendum ijs, quae longo studio accurataque lectione auctorum obseruaram: quare admiratus sum non parum, quomodo homo, versatus in graui studio iuris interpretandi; & qui tantum onus publicarum ingentium curarum sustineat, tam multos veteres Graecos & Latinos scriptores legere potuerit, & tam accurate, quaecunque monimentis mandarunt, obseruare: cum autem in animo habeam addere his XXXVIII. quos duobus temporibus edidi, adhuc alios eiusdem generis, vsque ad numerum quinquaginta librorum, vnaque cum ipsis iterum excudendos curare iam pridem peruulgatos, adiungam suis locis exempla ac testimonia, quae mihi indicasti, non sine iusta laude, atque honore multo singularis doctrinae tuae, etsi gloria nominis tui tanta est, vt praedicatione mea non egeat; ego tamen, vt debeo, quod possum, praestabo. Nunc operam do (ne quicquam meorum, pertinentium ad honesta studia, te fallat) editioni meorum illorum commentariorum, quos nosti: iamque ad dimidium magni huius atque ardui operis perueni; quod cum absolutum erit, statim exemplar eius ad te vnum mittam, postquam eruditio tua recondita, iudiciumque peracre, quod in tuis doctissimis scriptis apparet, non omnino spernit lucubrationes meas. Tu vero me amabis, & dignitatis tuae studiosum esse existimabis, ego

quantum potero, pro tenuibus ingenij mei viribus conabor, ne aliquando te hoc fecisse paeniteat. Vale. Florent. X V. Kal. Decembr. CIↃ IↃ LXXV.

PETRVS VICTORIVS Hieronymo Suritae. S.



PVTAREM me peccare, atque id non sine causa, si, cum ad vos veniat, non paruo temporis spatio istic mansurus familiaris meus, ad te non scriberem, quem amo, cuiusque grata recordatione delector, simulque aliquid meis de rebus tibi significarem. Primum igitur narro tibi, me valere, quod in hac tam graui aetate plurimum gaudendum est: deinde non minus me operae ponere in studijs bonarum artium, quam fecerim, cum corporis viribus magis vigebam; quod spero etiam ingenij mei monimenta indicatura, si absoluere potuero, quod in manibus habeo: neque enim me fallit, quam lubrica, & periculosa sit in senibus bona etiam habitudo: Vnum eorum est, quod puto te libenter auditurum: relegi enim praeterita aestate annales Taciti diligenter, cuius scriptoris prudentia, & libertas non minus mihi, quam tibi placet: noui enim te valde studiosum ipsius esse: quia autem habemus omnium librorum huius auctoris, qui restant, satis antiqua & fidelia exemplaria, vellem, quae adnotaui in ipso; non pauca autem illa sunt, neque inutilia, vt arbitror, diuulgare; nec desinam, donec, quod cupio, perfecero. Cetera mea maiorum vigiliarum opera nunc tibi non exponam, reuertar potius ad id, quod initio tetigi, commendaboque tibi amicum hunc meum, nomen eius est Ioannes Baptista Lupius, nouo is oratori Magni nostri Ducis operam dat: est autem vir probus, neque a musis suauioribus alienus, memoriae quoque veteris satis peritus, quod ex omni sermone ipsius ita se habere facile intelliges. Florent. IIII. Non. Nouembr. CIↃ IↃ LXXV.

PETRVS VICTORIVS B. Broeo Senatori Parisiensi. S.



EPISTOLA tua, prid. id. Octobr. data, fuit mihi periucunda: quomodo autem non valde grata & accepta esse debuit, cum plena sit amoris tui magni erga me, quia pauca mihi in vita contingere possunt suauiora, quam intelligere me diligi, & carum haberi a grauibus, & doctis viris: & praeterea eadem contineat laudes meas, eximias quidem illas, vtinam verae forent, & exploratae; studui sane ego, multumque in vita laboraui, vt particulam saltem aliquam ipsarum consequerer, & postquam tibi ita videri perspicio, quem alienum ab omni vanitate esse compertum habeo, non omnino me a tanta spe deiectum puto: causam igitur tibi laetitiae meae attuli, & veram, & iustam. Litteras vero has tibi reddet Robertus Venturius, affinis meus, iuuenis fortis, & qui multum versatus est in bellis, quae istic gesta sunt, nauauitque operam fidelem, & strenuam Regi, cuius rei satis magnum signum est, quod non semel in pugnis vulneribus multis paenè confectus fuit. Redit autem nunc istuc, vt locum aliquem adipiscatur, dignum magnitudine animi, & vsu militiae: rogo te, vt siqua re aliquando poteris, honori ipsius seruias. Fuit apud nos superioribus mensibus Paulus de Foys, qui me plurimum amat, is in sermone, quem mecum habuit, cum ego mentionem tui fecissem: notum enim omnibus esse euplo amorem nostrum, multa praedicauit de dignitate, doctrina, & probitate tua, quod tibi narrasse volui. Tu vale, & pergito me amare, ego semper quod tibi gratum, & honestum esse cognouero, libenter faciam. Florent. prid. Non. Febr. CIↃ IↃ LXXV.

PETRVS VICTORIVS
Francisco Medici Magno Duci Etruriae. S.



VLTAE sunt causae, & illae quidem magnae ac iustae, Princeps optime, quae me hortatae sunt, vt hoc mearum vigiliarum munus ad te mitterem; &, siquid honoris inde ac laudis ad me peruenire potest, tibi largiter, atque honestissimo tuo nomini consecrarem: vt autem omittam nunc, quod tibi multis modis debeo, liberalitateque tua grandi sum vsus in neptibus collocandis, quod beneficium quam magnum sit, intelligere facile potuere, qui aliquando eguerunt, benignitateque alicuius subleuati sunt, illud me magis mouet, quod fungor officio, facioque, quod necesse est, ab omnibus probetur, ac magno consilio gestum esse existimetur: sum enim cupidus verae laudis, laetorque non parum, quum audio iudicium meum commendari. Quomodo autem non probabitur, opus de optimo statu ciuitatis, a summo philosopho scriptum, ad eum missum esse, qui clauum tenet trium amplissimarum ciuitatum, vt alias multas relinquam, antiquas ac nobiles, siue quae se in fidem his commendarint, siue quae in ditione ipsarum positae sint; &, vt illae rectum cursum faciant, saluaeque in portum vehantur, plurimum laborat, idemque excultum animum habet scientia artium optimarum, ceteraque monimenta magni huius doctoris cognonit: in primis autem sapientiae partem illam, quae bene viuendi praecepta dat, & non solum tradit priuatae vitae cum laude degendae rationem, sed etiam reipublicae, recte regendae prudentiam: Latinum vero, Graecumque sermonem, necessarium scientijs exquisite perdiscendis, puer adhuc hauserit. Haec igitur, non inuitum tamen, me traxerunt ad hoc faciendum; nec minus me inuitauit ad idem consilium de longo hoc, assiduoque labore meo capiendum, quod viderim te, ab ineunte aetate in hoc praeclaro munere tuendi rempublicam exercitatum, de ipso recte existimaturum: is enim potissimum eximie hoc praestare potest, qui mature incipit in his curis cogitationibusque versari; ingenium certe excellens non defuit, seminaque magnarum virtutum, quae in te cito apparuere: nam consilium patris tui non potest satis pro meritis commendari, qui prospiciens indolem tuam egregiam, futurumque prorsus esse intelligens, vt aliquando gubernaculum ciuitatis plenum acciperes, mature te in his curis voluit exerceri; nec tecum solum imperium quasi diuisit, sed paenè totam rempublicam tibi gubernandam atque administrandam praebuit: cum enim ciuitatem valde amaret, sciretque se mortalem esse, studuit etiam post mortem ipsi opitulari, cuius rei efficiendae ratio haec propria ac vera erat, si adhibita multa diligentia ac studio te sibi similem reddidisset. Non facile igitur dici posset, magis ne tu patrem dilexeris, an ille tibi vehementius indulserit, qui se magna parte sui iuris ac potestatis, vt honori tuo seruiret, spoliarit: nam te vere semper, ex animoque parentem dilexisse, nec tantum vt superiorem obseruasse, notum est. quare cum tantum hunc vestrum amorem mecum aliquando considerarem, venit mihi in mentem, quod de Antigono rege, & Demetrio ipsius filio memoriae proditum est: eadem enim beneuolentia, mutuaque voluntas, quae in vobis, in vtroque ipsorum fuit, quae cum patri de filio explorata foret, studuit etiam, vt illa ceteris omnibus perspecta esset: contigit enim aliquando, vt, cum Antigonus de communi re cum legatis quibusdam, ad se missis, egisset, forte Demetrius è venatu rediret. quare cum venabulo, vt erat, se ad eum subito contulit, osculatusque hominem prope illum assedit: delectatus igitur hoc officio pater, existimansque non parum valere ad regni sui firmitatem, robur que ostendendum, clara voce, vt hoc quoque suis nuntiarent, oratoribus illis imperauit, quanta scilicet concordia ac fides inter ipsos vigeret. Euenit autem, vt Cosmus moreretur, magno cum dolore ac fletu totius Etruriae, multoque maiore futuro, nisi tu illi successisses; qui nullam earum virtutum, quae in ipso lucebant, desiderari in te passus es: perrexisti enim eadem via ac consilio, quo prius faciebas, cuncta dispensare, ita vt aucta dignitate, imperijq; nomine amplificato, eadem animaduerteretur in te comitas atque humanitas, quod paucis saue in vita contigit, cum prosperae res, ventique valde secundi, deprauare soleant animos virorum etiam moderatorum, paucique omni tempore inuenti sint, qui fortunae diu propitiae moderari potuerint, cum Alexander etiam ille, Aristotelis discipulus, summi ingenij, summae modestiae adolescens, postquam rex appellatus sit, feratur superbus, crudelis,

delis, immoderatus fuiſſe. Acceſſit etiam non multo poſt dignitati tuae praeclarum de tua virtute iudicium, factum a Maximiliano Caeſare, vxoris tuae, optimae ac ſanctiſſimae feminae, fratre: qui magno conſenſu ſociorum huius amplae auctoritatis, decreto ſuo te Magnum Etruriae Ducem appellauit: itaque appellari ab omnibus voluit, quo ſimili gradu honoris antea Coſmus, pater tuus, a Pio V. Pont. Max. decoratus fuerat. non ſolum igitur ſummi ſapienteſque Principes in eandem ſententiam de dignitate veſtrae florentiſſimae domus venerunt, ſed aliquo modo inter ſe de laude gloriaque ipſius augenda concertarunt. Eſt igitur, quod magnopere gaudeas, tanto te honore auctum: conſecutumque in iſta aetate, quae pauci admodum vix ſenes obtinuerunt. Non minus autem laetari debes, vt facis, quum intelligis, te a ciuibus tuis mirifice diligi, & carum haberi; quod neceſſe eſt, proficiſcatur ab aequitate tua, & cura, quam ſuſcipis de commodis, & vtilitatibus ipſorum: haec enim certa via eſt laudis, & veriſſimae gloriae ſibi comparandae, ad quam tu ſemper toto animo properaſti. nam, qui ſe magis metui, quam amari voluerunt, hi & ſibi ipſis, & illis, quibus dominantur, detrimentoſi, ac peſtiferi fuerunt. Magna profecto eſt perſona iſta, quam geris; nec aliter poteſt aliquis ipſam digne ſuſtinere, niſi tota mente conuerſus ſit in mortales iuuandos, & ex omnibus malis rebus periculiſque eripiendos; quod, quemadmodum multis difficile eſt, ita tibi, nato è tanto patre, & ipſius optima diſciplina inſtituto; imbutoque praeterea cognitione rerum pulcherrimarum, arduum non erit: neque enim putandum eſt, te ſine Dei Opt. Max. praeſidio, ac voluntate tot tantaque bona in vita conſecutum eſſe, nihilque tibi aduerſi vnquam in tanta fortuna, tamque incertis rebus humanis contigiſſe: quae namque recte ordineque facta ſunt, ea perpetuum tenorem tueri conſueuerunt, nec breui paruoque negotio mutantur, ac cadunt: ſummum vero locum in ciuitate omni, genteque, ad neminem peruenire, niſi conſilio Dei, quem nihil vnquam feſellit, vidit etiam ac teſtatus eſt Homerus, cuius poetae tu valde ſtudioſus ſemper fuiſti, quae ſententia non aliena eſt a noſtra quoque pietate Chriſtiana. Illud certe peruulgatum eſt de quadruplici animorum noſtrorum natura, quod Plato obſcure, vt ſolet, ſignificauit: ſimili tamen terrenarum materiarum declarauit, quae vt diſſimiles magnopere inter ſe ſunt, quod ab omnibus intelligitur: quid enim durius ferro ac vilius? quid contra mollius auro, & nobilius? eadem ratio eſt duarum, aeris atque argenti, interiectarum materiarum: participes enim ſunt virium ac poteſtatis extremarum. putauit igitur ſapientiſſimus vir, vt quibus animi natura pura atque integra eſſet, iis ſtatim naſcentibus a Deo aurum in pectus inſertum, animoque immixtum fuiſſet: eiuſque vi atque ope praeſtantiſſimum munus regendarum ciuitatum proprium ipſorum futurum. quis autem dubitat iis de cauſis, quae dictae ſunt, quin tibi hoc, in lucem prodeunti, contigerit? Vtere igitur, vt facis hoc diuino bono in ſalute ciuibus tuis danda, ipſiſque & ornandis, & ab omnibus iniuriis vindicandis: ita enim immortalem gloriam viuus conſequere, viamque tibi ad tranquillam & perpetuam vitam munies: nam illud, ab eodem ſapiente ac diuino ſcriptore monimentis proditum, non ignoras, fortunatam eſſe beatamque ciuitatem eam, quae iuſtum, bonumque Principem nacta eſt; quod nobis prorſus contigiſſe video, cotidieque magis futurum confido.

PETRVS VICTORIVS Lectori. S.



RISCI illi mortales, qui ſtudio tenebantur honeſtarum artium, deditique erant cognitioni rerum, ignoratarum a multitudine, ſedulo incumbebant in ortus, & occaſus ſiderum videndos, eorundemque motus; ac magnitudines contemplandas, reſque itidem ſuperas diligenter inueſtigandas; quos cum admirarentur rudes illi homines, non deerant tamen tunc quoque non nulli, qui tantam curam poni in rebus, partim obſcuris, partim incertis, non magnopere probarent; praeſertim cum ipſorum non pauci abuterentur ſcientia illarum rerum, callideque imponerent ſtultitiae antiquorum ingeniorum: quare ſtudium hoc non multum in ſe dignitatis habebat. Succeſſit his Socrates, qui primus a quibuſdam dictus eſt, philoſophiam euocaſſe è caelo, & in vrbibus domibuſque collocaſſe, qui ſane dubitari non poteſt, quin hoc, adhibita multa cura, praeſtiterit: omne namque tempus, quo vixit, in moribus emendandis, viaque virtutis monſtranda conſumpſit; an dux vero, princepſque huius optimi conſilii fuerit, videndum eſt, cum exploratum ſit, Pythagoram, qui aetate ipſum anteiuit, non paruam partem ſua-

rum

rum curatum huc deriuaſſe, ingeniaque ac vitam hominum aetatis ſuae ſtudioſe perpoliſſe, etſi non ſpreuit ſtudia mathematica, ſed potius illa ornauit, melioraque ſua diligentia, atque ingenij diuinitate reddidit, cum Socrates ab ipſis abhorruerit, & tantum illorum ſolum attingendum iudicarit, quantum vſibus vitae neceſſarium eſt. Fluxerunt autem è diſciplina Samij huius ſapientis multi, clari & illuſtres viri, ciuitatibuſque ſuis valde vtiles; & vt Archytas Tarentinus, Timaeus Locrus, plurimique alij, ita quoque Lyſis ille, & ipſe Tarentinus, qui Epaminondam Thebanum, ſummum Imperatorem erudiuit, vtque tantam rerum a ſe geſtarum gloriam adipiſceretur, monitis ſuis effecit. Multis alijs argumentis comprobari poſſet Pythagorae diſciplina; ſed cui ignotum eſt, ſtuduiſſe illum magnopere, vt mores hominum, vitamque purgaret, etſi occulta via in diſciplina illa ſua tradenda vſus eſt. Sed ad Socratem reuertamur, qui, magno doctorum hominum conſenſu, plurimum profuiſſe huic parti ſapientiae fertur: ex eius autem multiplicibus, varijſque ſermonibus prodiere diuerſae doctorum virorum familiae: in primis vero optima ipſius inſtituta praeceptaque vitae noſtrae excolendae accommodata, monimentis litterarum mandarunt fideliter atque eleganter Plato, Xenophon, Aeſchines, cuncti Athenienſes, qui Aeſchines poſtea Socraticus eſt appellatus: eius autem ſcripta, iniuria temporum, nobis erepta ſunt. Sequutus iudicium ſui doctoris Plato magna ex parte manſit in illo ſtudio, quod viderat ipſi valde probari, ſermoneſque ſuos elegantes referſit praeceptis, aptis vitae limandae, & a vitijs ſceleribuſque vindicandae. Xenophon Socratis vitam, monitaque, quibus errata multorum caſtigabat, veramque viam virtutis oſtendebat, perpetuis monimentis, ijſdemque plenis venuſtatis mandauit: multaque alia ſcripſit, quae merito laudata ſunt, fructuſque magnos tulerunt hominibus, occupatis in rebus gerendis; qui tamen non ſemper otium amauit, nec vitam tranquillam ita amplexatus eſt, vt ab ea diuelli non poſſet, ſed in aciem deſcendit, & in bello difficili honeſte verſatus eſt: ſummumque dignitatis locum in eo obtinuit; in quo res admirabilis ipſius conſilio, & auctoritate geſta eſt: manum enim Graecorum, quae ſequuta fuerat Cyrum iuniorem, conatum eripere Perſarum regnum Artoxerxi fratri, ſaluam incolumemque è medio illius regni in loca propinqua mari, tutaque reduxit: Cyrus namque vitam amiſerat, partamque iam victoriam virtute earum copiarum ſua temeritate corruperat; quod Xenophontis factum addidit animum Alexandro Macedoni, vt regnum illud, vetus & opulentum inuaderet, non magno cum peditum, equitumque numero: quare, qui diligenter cogitabunt, ac verum fateri volent, facile intelligent, temptatum eſſe, atque euerſum imperium barbarorum prudentia & ſtudio duorum, doctorum & diſertorum virorum: non multo enim antea Iſocrates Philippo eius patri ſuaſerat, vt, compoſitis diſcordijs Graecarum rerum publicarum, auxilijſque ipſarum cum ſuis veterania copijs coniunctis, in Aſiam tranſiret, belloque perſequeretur inimiciſſimam nationem, imminentem ſemper capiti & libertati Graecorum, quod cum moliri perſuaſus eſſet, pararetque res, ad tantum bellum neceſſarias, interfectus a Pauſania, filio gerendum reliquit. Sed hoc nunc omiſſo, quod tamen hinc alienum nullam in partem fuit, cum loquamur de fructu, qui capitur ex ingenijs eruditorum, & ſapientium virorum ad rempublicam gubernandam, beneque ac beate viuendum, Plato quoque, ex eadem diſciplina profectus, attigit & ipſe rempublicam, in Siciliamque nauigauit, conſilio ac voluntate potentiſſimi regis, ſed iniuſti, corrigendi, atque ita opem illi telluri hominibuſque ferendi. Dionyſium igitur iuniorem, adoleſcentem adhuc, perpolire, & ad virtutem capeſſendam inflammare conatus eſt: cernebantur enim in natura moribuſque ipſius igniculi non parui virtutis, etſi pater ipſos extinguere mature ſtuduerat, qui ſpiritus etiam ſuorum, atque animi magnitudinem ſuſpectam habebat. Cum autem initio ſe facilem ille optimo & doctiſſimo viro praebuiſſet, coeptuſque eſſet excoli in ſtudijs geometriae, ita vt tota regia pulueris illius eruditi plena foret, inde tamen, artificijs eorum, qui in ſua poteſtate iuuenem habere volebant, extruſus eſt, & in vinum crapulamque coniectus: qui praeterea timentes, ne aliquando ille reſipiſceret, ſplendoreque virtutis, oculis ipſius obiecto, vnde diſceſſerat, rediret, ſibi auctorem dignitatis amoliendum inde, exturbandumque cenſuerunt. Sed tertium etiam fertur eodem Plato acceſſiſſe, vt Dionem, quem valde diligebat, Dionyſio reconciliaret, quod etiam conſilium ipſius, etſi periculi, & ipſum non expers, pietatis tamen plenum fuit: quare ad eundem ſcopulum iterum vir probus offendit; vixque inde precibus & auctoritate Pythagoreorum, vicinam terram incolentium, cum cuſtodiretur in horto, liberatus eſt: antea namque, cum eò nauigaſſet, vt inſulam viſeret, & fauces Aetnae, a Graecis crateras vocatos: in conuiuiumque a Dionyſio patre vocatus eſſet, libere nimis illic locutus, paenè interfectus ab eo fuit, certe male acceptus, &, vt tamquam mancipium, venderetur, inimico homini traditus. Nauigationem igitur illam, ſaepe repetitam, odioſis vocibus maleuoli inceſſerunt, quaſi Plato a menſis illis Syra-

cuſanis

cusanis eo traheretur: nam vox quoque Molonis, magni dicendi magistri, litteris tradita est, qui dixit mirum nemini videri debere, si Dionysius Corinthi, sed si Plato Syracusis a Dionysio autem filio iactati vocem illam solitam, notum est. Quin etiam Diogenes, qui libenter omnibus maledicebat, eandem ipsi praesenti peregrinationem obiecit, tamquam suscepta foret desiderio sumptuosarum illarum cenarum: cum igitur, cuius causa venerat, non impetrasset, Athenas reuersus est. Cur autem Plato domi non accessisset ad rempublicam, cum factus ad eam esset, patriaeque aegrotanti non subuenisset, ipse diligenter docuit, seque omni illa culpa liberauit: intelligebat enim se ab iniquis accusari; quod cum videri vellet non alienus esse a rebus gerendis, ibi potissimum ingenium suum optimum, prudentiamque non exerceret, vbi commode poterat, atque etiam debebat; praesertim cum in alienam longinquamque tellurem, vt id obtineret, nauigasset. Causam vero, quae fuerit ipsi non attingendae Atheniensium sui temporis reipublicae, exposuit ille in longiore epistola, quam misit ad Dionis propinquos, quam causam, acceptam inde, commemorauit M. Cicero satis illustri loco; eandem quoque sibi fuisse indicauit C. Crispus remouendi se a republica. Non induxit etiam in animum Plato efficere, quod Arcades, Thebanique rogauerant, cum communi animo, copijsque, post pugnam Leuctricam conderent vrbem, a magnitudine Megalopolin vocatam: petierant enim ab eo, vt leges illi populo scriberet: sciebat enim, ipsos aequalitatem non amare. Cum igitur non videret, quomodo aliter posset gentem aliquam optimis moribus, legibusque erudire, cuius rei efficiendae desiderio magno incensus erat, conuertit totam mentem, ac cogitationes suas ad ciuitatem fingendam, animoque fabricandam. vnde, si aliquando illa reciperetur, abessent mala cuncta, & sollicitudines, quae continenter vrunt humanum genus: nec suauitatis aliquid, puraeque voluptatis in vita gustare patiuntur: eademque expleta foret veris bonis, fructibusque vitae iucundis atque integris; veritus tamen, ne tantam nouitatem rerum, mutationemque institutorum facile mortales ferrent, alteram extruxit, quae propius accederet ad consuetudinem reliquarum ciuitatum, eadem tamen accommodata foret ad vitam beatam pariendam, atque hominibus adportandam: nam prior illa videbatur caelestibus potius naturis, quam mortalibus ingenijs conuenire. Extiterunt alij quoque sapientes viri, qui aetate duos hos, claros admodum Athenienses, philosophosque antecesserunt, qui cupiditate laudis commoti, vel potius prodesse ciuibus studentes, in eandem curam incubuerunt, in quibus primum locum tenuere Lycurgus Lacedaemonius, & Solon Atheniensis: qui ambo & remp. condiderunt, & leges ipsis valde vtiles scripserunt. Exorti sunt duo alij temporibus illis in eo studio valde laudati, Zaleucus, & Charondas, ambo Pythagorae auditores; quorum prior Locris, qui sedes habebant in Italia: alter autem Catanaeis ciuibus suis leges scripsit: quarum legum vestigia quaedam parua restant: celebratus enim fuit stilus Charondae: aperteque & eleganter, quae iussit, aut vetuit, complexus est, in odium adducens improba facta; amoremque excitans in pectoribus nostris mirificum virtutis ac dignitatis. Horum omnium scripta sententiasque, profectus è disciplina Platonis, cum & ipse de optimo ciuitatis statu scribere vellet, ciuitatemque constituere beatam, & omnibus bonis expletam, proposuit sibi videnda, diligenterque consideranda Aristoteles, vt quicquid boni malique in eis foret, cognosceret: &, ne nos falleret, laboraret: in primis autem doctoris sui documenta, iudiciaque de hac re, sedulo ponderauit; ac, quid de ipsis sentiret, libere aperuit, in quo visus est non paucis & antiquitus, & inferioribus etiam temporibus, nimis acerbus in opinionibus illius refellendis, & tamquam exagitandis; neque, vt gratum piumque discipulum decet erga ducem suum, auctoremque sapientiae se praebuisse, cum viuente etiam illo, non solum mortuo, coeperit homini aduersari, ac studiose conuellere sententias ipsius, quod cum ad aures Platonis peruenisset, amara voce fertur ingratum animum auditoris sui accusasse, simulque morsus ipsius leues, simili visus, contempsisse: etsi enim Plato moderatus vir erat, atque exemplar quoddam probitatis, poterat tamen, cum rectum esse indicabat, acutis vocibus contumaciam aliquorum retundere, qua licentia loquendi semper vsus fuit erga sophistas sui temporis, qui inanem falsamque doctrinam tradebant adolescentibus, cupidis perdiscendi. vnde Gorgias ille Leontinus, princeps eius generis hominum, cum videret se a Platone hoc pacto irrisum, praesens praesenti respondit. Habet etiam aetas nostra suum Archilocum; illud profecto stomachum multis mouit, doctis, grauibusque viris, quod tanto studio Aristoteles conatus est ideas illas frangere, ac labefactare, nec vllam vmquam occasionem omisit criminandi ipsas, vel potius scrutatus est omnia, vt ansam aliquam arriperet eis maledicendi. Plutarchus certe, grauissimus scriptor, vt omittamus nunc ea, quae idem obiecit veteribus physicis, propriaque sunt alterius philosophiae, defendit multa, hic dicta contra leges Lycurgi, institutaque Lacedaemoniorum, quam remp. cuncti, qui aliquid

litteris

litteris mandarunt de republica constituenda, ciuitateque bonis moribus informanda, sibi proposuerunt imitandam, tamquam specimen quoddam virtutis, ac perfectum vndique opus, atque absolutum. Ij autem fuere, vt testatus est idem, Plato, Diogenes, & Xenon, qui laudantur, cum litteris ac verbis remp. condiderint: Lycurgus autem non litteras, & orationem, sed temp. re factisque in lucem extulit, quam nemo vmquam imitaretur: Sparta enim longam illam suam vitam tutata est, diuque a se omne periculum imperumque hostium reiecit, non mutis defensa, non fossis aut aggeribus, non fluminibus aut mari; situque denique locorum, vt Aegyptus, quæ tellus Nilo, tamquam munimento quodam stabili, vtebatur; quod de non nullis aliis vrbibus vere dici posset, quæ salutem suam ac diuturnitatem his rebus acceptam referre deberent, sed optima disciplina, & animi fortitudine; vitaque remota ab omni luxutia & mollitia. quare videretur merito ab omnibus commendandus, & in caelum summis laudibus ferendus, magister atque auctor huius sanctissimae vitae, atque optimae institutionis, quemadmodum ille, adhuc viuens, à Pythia appellatus est, dignusque habitus, qui potius deus, quam homo vocaretur: qui enim tanti beneficii mortalibus auctor est, prodestque studio suo ac cura, non solum sui temporis hominibus, verum etiam posteris, is certe in numero deorum est collocandus, & omni laude honoreque cumulandus. Existimatus autem est, dictusque Lycurgus multa sumpsisse è repub. Cretensium, indeque in suam transtulisse, cum in ea insula diu peregrinatus esset; etsi propter vetustatem non omnino certa sunt cuncta, quae de ipso feruntur: nam aetas etiam, qua vixit, explorata non est, cum signa quaedam secuti, vsque argumentis leuioribus, non nulla boni auctores de illa memoriae prodiderint. Non habemus itidem aliquid compertum de illo, qui constituit rempub Carthaginiensium: hae namque trea respublicae, praeter ceteras in his libris celebrantur, & bonis moribus, institutisque ornatae fuisse dicuntur: nam de Carthaginiensium republica, quae libera erat, & in qua potestatem suam multitudo habebat, non potest dubitari: declarat enim hoc imperium magnum ab ipsa partum, diuque armis ac virtute retentum, cum vastae regionis, in qua condita erat, magnam partem occuparit, & illam etiam, quae contra sita est, amplam itidem, bellicosamque, armis subegerit, diuque in ipsa dominata sit, sed insulas quoque in medio positas, suae ditionis fecit; enm Sienlisque tyrannis, opulentis & fortibus, varia belli fortuna, diu pugnauit, illiusque opimae insulae, atque omnibus copiis refertae, dimidium in prouinciam redegit: nam de periculo magno, quod subiit Italia, ne in potestatem eius veniret, Annibale duce, dicere opus non est, cum antea etiam contra Romanum imperium bellum gesserit, incommodaque ingentia ipsi importarit. Fuit autem opinio doctorum virorum, & in bello quoque magna cum laude versatorum, si bellatum fuisset inter duas has potentissimas respublicas, cum ambae vigerent, nec ipsarum altera non parum iam suarum virium ac roboris amisisset, futurum fuisse, vt Carthaginiensium resp. victrix extitisset, ac fortuna belli aliter cecidisset: contra enim vsu venit, vt cum illa iam senectute imbecillior facta esset; floreret autem Romana, & disciplina militari, & scientia virtuteque ducum plurimorum, bellum inter ipsas exortum sit. quare mirandum non est, si resistere altera diutius non potuit tantae constantiae, adeoque firmis hostibus ac validis, putarique facile potest, quicquid prospere gestit in secundo Punico bello (multa autem illa ae magna extitere) factum fuisse singulari virtute ac consilio prudentis sui; ac vafri imperatoris. Dum autem de valde laudatis, opulentisque rebusp. loquor, & quanta fuerit virtus magnitudoque animi Carthaginiensium disputo, quamque latum imperium habuerint, venit mihi in mentem considerare, quanta sit imbecillitas rerum humanarum, cum gens illa multis antea seculis deleta sit, ac nomen paene ipsius extinctum, vt ne linguae quidem vestigium vllum appareat; ac quicquid de ipsis memoriae proditum est, id omne ab hostibus, aduersariisque laudis ac gloriae ipsorum narratum sit. Idem autem declarat, & ante oculos omnium ponit, qui haec scire curarint, fatum veterum incolarum horum locorum, in quibus nos viuimus, ac priscorum illorum Etruscorum, qui cum & ipsi olim floruerint, armisque, ac virtute bellica magnam Italiae partem domuerint, conditis illic vrbibus; appellatoque à se vtroque mari, & ipsi tamen interiere, opibusque vicinae Romanorum gentis, cum qua diu dimicarunt, victi tandem ac profligati sunt: altera vero ipsorum disciplina, praesensionque rerum futurarum, in quam toto pectore incumbebant, ita longo tempore probata est, vt mos Romanorum fuerit mittere huc liberos ad artem eam perdiscendam, à qua ipsi numquam abhorruerunt, quamque sibi semper magnopere vtilem in administranda republica inuenerunt; ijdem tamen, vt dictum est, longo tempore, multisque praelijs, domitam gentem hanc sedibus suis eiecerunt, in vrbesque, ab Etruscis aedificatas, colonos suos miserunt, qui huc & nouos mores, & nouam linguam tulerunt;

tularunt: nam illorum ipsorum sermo, vt Carthaginiensium, penitus extinctus est; cum tamen restent monimenta quaedam ipsius, è lapidibus, aut aere, in veteribus oppidis Etruscorum, vt Populonij, Volaterris, Arretij, Iguuij, qua in vrbe publice custodiuntur tabulae plures aheneae magnae, in quibus Etruscae litterae incisae sunt, quae tamen legi non possunt, nec sensus inde vllus elici. Quis autem scit, an huius quoque gentis mores, institutaque litteris prodiderit Aristoteles? cum feratur omnium fere ciuitatum, non Graecae solum, sed etiam Barbariae respublicas, disciplinamque scripsisse: nam, vt notum est, longo temporis spatio antecessit potestas magna Etruscorum imperium Romanorum, dignaque natio haec prorsus fuit, cuius mores institutaque notarentur, cum in xij. firmos populos distincta vetus Etruria foret, quibus inter se multis in rebus conueniret, communibusque concilijs vterentur, vt antiquitus Achaei vocati, qui & ipsi è pluribus Peloponnesi ciuitatibus coagmentati erant, & inferioribus temporibus Heluetij, fortissima gens, & in militari disciplina omni laude dignissima: Tyrrheni autem non ignoti erant Graecis. Non meminit vero in his libris, quos habemus, noster auctor, vt opinor, morum reipublicaeque Romanorum, quia non bene cognita, perceptaque instituta ipsorum ei erant: nam, quin nomen ad aures eius peruenisset, verisimile non est; quod si diutius vixisset, breui potuisset omnia perspecta habere, admonitus a Graecis hominibus, qui extremum Italiae, Graeciam magnam incolebant: coeperunt enim tunc magis cum rebus Graecorum immisceri, ita vt saepè cum illis pugnarint, qui cum pares Romanis in bello non essent, Pyrrhum regem accersierint, ipsiusque consilio, & auxilijs vsi sint ad libertatem suam, legesque contra ipsos tuendas. Quaesitum autem est non sine causa a disertis, & Graecis, & Latinis scriptoribus, si Alexander, ille magnus, deuicta Asia, regnoque Persarum extincto, arma in Italiam conuertisset, quae fortuna futura fuerit Romanorum, exitusque tanti belli: ferebatur enim ille hoc animo versare, superato prius, suaeque ditionis facto Poenorum imperio: nam matrem eorum Tyrum, vnde in Africam venerant, multo antea expugnarat. qui igitur post illum vixit Aristoteles, aliquid audire debuit de virtute bellica Romanorum, & non paruo iam ipsorum in hac tellure imperio: nam non fefellisse ipsum, Romam a Gallis captam, memoriae proditum est: notum enim omnibus, quam diligentes fuerint semper Graeci in huiuscemodi rebus tradendis, suique generis hominibus significandis: plena autem erat Italia tunc Graecarum ciuitatum, in oraque eius non valde remota a Roma, plures conditae erant eius nationis vrbes, vt Palaepolis, Neapolis, aliaeque; illud enim probabile non est, quod T. Liuius inquit in superiore quaestione tractanda, refellendaque vanitate quorundam leuium Graecorum, qui contra nomen Romanum gloriae Macedonum fauebant, se arbitrari, ne fama quidem notum illis Alexandrum fuisse: nimis enim rudes agrestesque facit eius aetatis Romanos, quos ornare vult, si putat nomen, factaque inuicti regis, & qui vniuersam Asiam, Indiaeque magnam partem victorijs lustrauerat, ipsis inaudita fuisse: videturque vim ac celeritatem famae, quam tamen illo loco appellat, ignorasse; sed dixit hoc, vt opinor, iactationem eorum simili genere vanitatis confutare volens. Alexander certe, Epiri rex, auunculus Magni in Italiam cum classe venit: foedusque cum Romanis fecit, eadem illa aetate, qua è sorore ipsius ortus, Alexander alter, in alio tractu orbis bellum gerebat. Cum etiam multorum, si non omnium, meminerit Aristoteles, qui ante ipsum litteris aliquid mandarunt, de optimo statu ciuitatis, miratus quandoque sum, non sine causa, vt opinor, cur Xenophontis mentio hic nulla sit, qui Cyri vitam scripsit, perfectum & absolutum opus merito habitum, & a Graecis, qui existimare de his rebus poterant. & a Romanis, grauibus & sapientibus viris, qui fatentur se ipsum manibus contriuisse: indeque praecepta multa, ad rem gerendam apta, & ad rempublicam administrandam accommodata hausisse: etsi enim regem instruit, exemplarque quoddam summae probitatis, ac virtutis fingit, non videbatur tamen ea de causa omittendum, cum regnum, praesertim quale illic describitur, vacuum ab omni labe, refertumque maxima virtute, non solum respublica sit, verum etiam optima, & perfectissima respublica, de quo noster auctor & dux non videtur dubitare: primas enim illi defert omnium gentium rectionum: nam Plato creditur non magnopere opus illud celebrasse, quia aemulus foret laudis, ac gloriae Xenophontis, intercederentque inter ipsos causae non nullae simultatis, vel potius obscurae quaedam contentiones de ingenij, doctrinaeque nobilitate, quales in pectoribus etiam clarorum, & doctorum virorum non nullae saepe exoriri consuerunt. Adiungitur huic, quod nominatim Xenophon duas respublicas scripsit, vnam Lacedaemoniorum; alteram Atheniensium, nisi aliquis putet, priorem harum laudationem potius, quam politiam illius ciuitatis vocandam: posteriorem autem suae vituperationem. Potuit tamen hoc praestitisse in duobus, qui desiderantur, nisi fallor, extremis huius operis libris, in quibus verisimile est, nisi a semetipso, institu-

tisque

tiſque ſuis diſceſsit, Ariſtotelem iudicium ſuum pateſeciſſe, ac, quid verum eſſe putarit de tot tantiſque quaeſtionibus, quas propoſuerat, oſtendiſſe. regnum ne inquam huiuſcemodi eſſe exiſtimarit, ſed integrum, &, ſi non omnino legibus frenatum, ſaltem perpolitum & ornatum, de quo illic copioſe diſputarit. Quia autem non nihil huc vſque vagatus ſum, placet iam propius accedere ad propriam huius operis quaeſtionem, paucisque de eo diſputare, quod magis praeſentis temporis eſt, meritoque a me requiri poterat: cum enim philoſophiae illius, quae in rebus agendis verſatur, tres partes ſint: ſiue enim in ſingulis hominibus excolendis, boniſque moribus ornandis, tota occupatur; ſiue in re familiari recte ordineque diſpenſanda; ſiue in vniuerſa ciuitate regenda, vnde cunctae nomen adeptae ſunt, nullam harum partium, non à ſe diligenter purgatam reliquit Ariſtoteles. Non ſemel autem aggreſſus eſt de moribus ſcribere: perſpicitur enim ter auctorem hanc curam ſuſcepiſſe; cum tamen libri de ipſis ad Nicomachum filium miſsi, qui integri ad nos peruenerunt, vt meliore fato vſi ſunt, ita etiam exiſtimentur eſſe exquiſitiores: neque enim arbitror, quod ſuſpicatus eſt M. Tullius, verum eſſe, probarique vllo pacto debere, illos à Nicomacho ipſo ſcriptos, non a patre ad eum miſſos; qui tamen non hoc primus prodidit, ſed a Graecis quibuſdam accepit, qui id litteris mandarant: in quo autem illi decepti ſint, nullum negotium eſt cognoſcere. Scripſit etiam praeter hos, alios eiuſdem tituli libros, ſimiles magnopere Nicomachiis, quos ad Eudemum Cyprium, ſodalem ſuum, ad quem etiam alia ingenij ſui monimenta, propria alius philoſophiae, miſit, cum vehementer hominem diligeret, vt doctum virum, in ſcholaque Platonis diu ſecum verſatum: ij autem manci admodum & mutilati ad nos peruenerunt; nec tamen ita quoque relliquiae ipſorum ſunt contemnendae: quidam enim loci vberius illic, quam in ſuperioribus tractantur. Sunt etiam in manibus duo alii de moribus libri: minime autem & ipſi integri, ſed minoribus multo vulneribus confecti, quorum index eſt ἠθικὰ μεγάλα: nec tamen puto, plures eos vmquam fuiſſe, qui & ipſi & ſtilum & diſciplinam Ariſtoteleam redolent: etſi non cuncta, quae praecipiunt, argumentis ſtatim firmant, vt philoſophi huius mos eſt; non apparet etiam, cur magni vocati ſint. Extitere autem plures hac aetate, docti viri, qui crediderunt falſo hos, vt ſuperiores quoque, Ariſtotelis putatos; etſi veteres Graeci interpretes de hoc numquam dubitarunt, qui cum vixerint illo tempore, quo nondum tanta clades inuaſerat in bonos auctores, & vitam omnem conſumpſerint in declarandis, & penitus explorandis ſcriptis huius philoſophi, mirarer, eos in re propria ſtudij ipſorum tantopere deceptos fuiſſe: nam in alijs quaeſtionibus, de quibus diſſerunt initio ſuorum commentariorum, ipſos accurate ſolitos videre, vera ne auctoris eſſent ſcripta, quae ſuſcepiſſent declaranda, exploratum eſt. Domeſticam etiam diſciplinam, οἰκονομικῶν nomine ſignificatam, accurate tradidit; ſed hi libri valde aduerſa fortuna vſi ſunt: initium namque ipſorum tantum conſeruatum eſt multa enim, quae accreuerunt poſt principium I. libri, partemque ipſius, quae terminatur his verbis ἄνευ γὰρ ἂν, ἴτουν ἂν, ἢ ζᾶν ταῦτα, nullo conſilio eò adportata fuerunt: nihil enim faciunt ad rationem, qua priuatae domus regendae ſint, tradendam: documenta namque ſunt quaedam ad pecuniam parandam, viaeque, quibus reſpublicae, regeſque in anguſtis ſuis rebus ſumptus belli ſuſtinuerint; ſed etiam opinio eſt; inferioribus temporibus, aetateque noſtrae vicina, incommodum hoc auctum eſſe, amiſſa parte aliorum οἰκονομικῶν, quam in Latinum ſermonem verterat Leonardus Arretinus: intelligo autem, quod expreſſerat bis verbis, Proham mulierem. Priuatas autem domos cum inſtituiſſet Ariſtoteles, tempus veniſſe intelligens abſoluendi huius praeclari muneris, quod initio ſibi propoſuerat, toto animo incubuit in optimam rempublicam informandam; quorum ſcriptorum ordinem, & quid ipſis acciderit, minime nunc exponam, cum hi ipſi ſint, de quibus multa ſaepe quaeſiuimus, & infra etiam hic de iniuria, quam à tempore acceperunt, queſti ſimus. Non defuerunt etiam poſt Ariſtotelem, qui eandem operam ſuſciperent, ac de republica diligenter ſcriberent, vt ij, quos ſupra memoraui, atque alii docti viri, ſed in rep. regenda minime verſati, poſt quos omnes M. Cicero in eandem curam omnibus animi viribus incubuit; ſexque libros confecit, qui ipſius aetate vigebant, & in magno apud omnes honore merito erant, cum praeter magnum ingenium hominis, & ſingularem, vt in homine Romano, doctrinam, reip. adminiſtrandae ſe totum dediſſet, atque in ea res maximas geſsiſſet; qui libri etiam iniquitate calamitoſorum temporum, quae poſtea ſequuta ſunt, interiere, è manibuſque nobis magno cum damno noſtro erepti fuere. Quantam autem iacturam fecerit Latinus ſermo interitu illorum, intelligitur è particula, quae fortuito conſeruata eſt, qua nihil grauius, nihil eruditius, nihil, quod magis perſonae honeſtae atque illuſtri, quae ſermonem illum habuit, conueniret, excogitari potuit. Monimenta igitur duo optimorum ingeniorum, quae plurimum mortalibus modis multis profuiſſent, male accepta ſunt à tem-

pore; &, siue tota consumpta, siue non parua sui parte, & fortasse meliore, mutilata: etsi enim, quae restiterunt praestantis nostri, omnium bonarum artium magistri, elapsa superiores atroces casus, impetumque totius Barbariae in maxime excultas orbis partes, & feraces omnium virtutum, vtilia sunt, maximosque fructus ferunt; maiores tamen & vberiores inde expectari poterant: nam, quamuis mancos & decurtatos, nobis caros reliquos hos libros esse debere declarat, quod multae vigiliae doctorum hominum in ipsis explicandis consumptae sunt: in primis autem D. Thomae, non minus magnitudine ingenij, cognitioneque rerum naturalium ac diuinarum, quam sanctitate vitae admirandi, qui cum seculo illo, pleno inscitiae ac tenebrarum, natus esset, praestitit in eo munere obeundo, quod a nemine tunc expectandum erat, cum Graecus sermo in Italia penitus ignoraretur, omnisque polita, & elegans doctrina in profundo demersa foret: neque enim poëtae eius linguae legebantur, & Latini etiam a paucis gustati erant; memoria quoque veteris & historia cunctos fallebat, scriptaque itidem Platonis, eruditorumque ipsius interpretum in Latinum sermonem versa non erant, vt quoquomodo legi possent, sine quorum accurata lectione parum progredi videtur aliquis in eo studio potuisse; id quod inde etiam cognoscitur, quia cum multi rerum scriptores deleti sint, necessario aliqui loci in his libris obscuri sunt, & magnis tenebris inuoluti, exemplaque, breuiter hic posita, non videntur posse explanari. Ipse autem & temporis beneficio, cuius, cum longum fuerit, natura est, vt plurima occulere, & caligine implere, ita etiam quaedam gignere, atque aperire, quod a vetere poëta vere dictum est: cura enim & opera multorum, summa laude dignorum virorum, humanitatis studia valde illustrata sunt, & subtiliora etiam non parum ornata, pulsa ab ijs magna illa barbaria, quae ipsa inquinauerat: & omnem splendorem ipsorum obscurauerat, & vt a tempore adiutus, ita etiam assiduo studio, ac diligentia in hac re posita, conatus sum aliquid lucis huic eximio operi adferre; quod si, vt optaui, ac studui, aliqua parte obtinui, gaudebo, & me compotem voti mei factum esse existimabo. Applicaui autem animum omni vita mea ad eos potissimum scriptores adiuuandos, in illisque pro viribus illustrandis plurimum studij, ac diligentiae adhibui, qui maxime videbantur opera alicuius accurati hominis, & magni ipsorum amatoris egere, ijdemque maximos fructus, exculti ac perpoliti, ferrent. Satis autem notum arbitror, ante operam curamque, quam de illis suscepi, Aristotelis libros de arte dicendi propter obscuritatem, solitos arcere bona ingenia ab ipsorum lectione, praesertimque tertium ipsorum librum paucos antea ausos attingere, qui quasi per caliginem elegantem illam doctrinam, variamque videbant; nec tamen se consequi, atque inde haurire posse sperabant, cum valde maculosus foret: in primis autem exempla virtutum illarum dicendi, ab auctore illic posita, vnde petita essent, ignorarentur, & ob breuitatem obscura, eademque magnis mendis operta forent. Idem etiam a me dici posset de erudito, & eleganti libello Demetrij Phalerei, cuius non modo doctrina, sed etiam nomen auctoris nesciebatur: cum enim prius ipsum, purgatum, & multis partibus auctum, imprimendum curassem, non defuerunt, qui mihi obstreperent, & nullo modo vellent, esse Demetrij illius, dulcis oratoris, ac peripatetici philosophi, partum, eiusdemque in rebus gerendis, republicaque gubernanda, diu magna cum laude versati, donec certo testimonio auctoritateque magni doctoris confutati sunt, quem locum mihi indicauit Gulielmus Sirletus Cardinalis, optimus ac doctissimus vir: prius enim coniecturis tantum vsus fueram. Non possum idem affirmare de labore, quem suscepi in explanando libro, qui vnus è tribus Aristotelis de studio poëtarum reliquus est: nactus enim ille fuerat ante me vnum, & alterum, qui in eam curam toto pectore incubuerant; nec tamen puto operam meam, in eodem, & corrigendo, & declarando, positam, inutilem & iniucundam studiosis ipsius extitisse. Contigit autem quiddam simile in hoc onere, quod modo deposui, & illo vetere, quod quo potui, studiose tuli: vt enim, cum opus illud ipsum integrum non foret, adiutum valde fuisset, si conseruati essent tres, quos idem scripserat de poëtis, ita hoc de optima republica, si plurimae illae respublicae, cum institutis ipsarum, quas monimentis mandarat Aristoteles, in manibus essent: vt enim M. Cicero in libro, quem scripsit, copiosum ac varium, de claris oratoribus, multa praecepta de arte complexus est, ita verisimile est, diligentem scriptorem, studiosumque valde docendi inclusisse in libros de poëtis multa, quae pertinerent ad artem poëtarum tradendam, & in commentarijs de rebuspublicis, quae valerent, virtutibus, ac vitijs ipsarum indicatis, ad optimam rempublicam informandam. Sed male nobiscum vndique actum est, perdidimusque non pauca, quae remedij plurimum attulissent ad vulnera accepta, vt fieri poterat, sananda. Sed quid opus est nunc hoc vlcus tangere, quasi non multa alia amissa sint, quae non possumus sine dolore magno recordari, cum potius, si qualis superiora

tempora fuerint, reminisci voluerimus, quantaque inscitia eorum seculorum, admirari debeamus haec ipsa, quae in manibus sunt, monimenta optimorum ingeniorum restitisse, casusque illos graues, ac pericula, instantia ipsis, euasisse, cum exploratum sit, non pauca opera magnorum scriptorum ad vnum exemplar olim redacta fuisse, quod si extinctum esset (multis autem modis, facileque hoc contingere poterat) statim cognitione illarum rerum orbati fuissemus. Quod si ratio excudendi libros, arsque haec, mirifice vtilis vitae, inuenta non fuisset, profecto breui hoc contigisset. Sed Deus Opt. Max. huic malo medicinam fecit, qui mentem dedit mortali homini, vt, quod a se solo expectari poterat, voluntate ipsius opeque, ab humano ingenio excogitaretur: ita autem paruo labore salus data est multis veteribus auctoribus, factumque, vt paruo sumptu & opera, quod a Romano Imperatore, adhibita multa cura, & studio in vita retinendo sui generis graui scriptore, obtineri non potuit, a tenui opifice impetraretur, statimque auctores omnes per vniuersam terram, quae clausas non habet aures, auditionibus documentisque doctorum virorum disseminarentur. Magna igitur laude digni sunt principes viri, qui relliquias antiquorum scriptorum, sparsas, & morti propinquas, collegerunt, & non minus, qui ipsas diuulgandas, & formis imprimendas studuerunt; quae vtraque laus diu viguit in familia principum nostrorum, & quasi priuata, propriaque ipsius est: spero autem eam propediem, Francisci nostri, Magni Ducis, studio valde auctum iri, satisque certa indicia huius rei video. Veritas quoque non patitur, vt reticeam egregiam voluntatem, atque operam, inferioribus temporibus in hac re positam a Francisco primo Gallorum Rege, qui, vt erat omnibus in rebus magno animo, ac vere regio praeditus, procliuisque in humanum genus iuuandum, rectaque studia summa ope augenda, curauit, vt quicquid antiquorum ingenij monimentorum restaret in afflicta Graecia, ad se mitteretur; cui beneficio magno addidit alterum, & ipsum valde vtile ad hanc ipsam honestam artem ornandam: studuit enim, magnis praemijs propositis, vt lepidae admodum formae litterarum; & Graecarum, & Latinarum, fingerentur; in quo etiam felix fuit: ita enim pulchrae, atque politae fabricatae fuere, vt non videantur ab humano ingenio venustiores, & exquisitiores vllo pacto conformari posse, librique ipsis excusi, non inuitent tantum, sed etiam aliquo modo rapiant ad se legendos. Nec tamen negarim ab eodem hoc caelesti munere mali etiam aliquid prodire potuisse, nisi via ipsi obstructa fuisset, quod magno consilio, sapienterque a nostris factum est. Sed quaeso, quae res tam vtilis vitae hominum inuenitur, omnibusque sui partibus, ita perfecta, vnde multum incommodi non proficiscatur, vitio ac prauitate animi eorum, qui ipsa abutuntur? non ne hoc passim vsu venire declaratum est a nostro doctore, & certis argumentis comprobatum? Qui autem contra cogitaret aliquid ac moliretur, is imitaretur Lycurgum illum, Dryantis filium, stultum plane hominem, ac dementem, qui cum vidisset multos, qui largius potauerant, seque vino obruerant, ebrios factos, statim vitea excidit, matresque mitissimi liquoris obtruncauit, cum debuisset potius, vt sine damno suauitas, quae inde fluit, gustaretur, fontes propius admouere, furentemque Deum, vt Plato inquit, sobrio Deo coercere. Non puto autem me alieno loco meminisse incommodi, quod ab incuria hominum accipiunt monimenta veterum scriptorum, cum intelligi possit, me nulla alia re tantopere adiutum in tollendis mendis, partibusq; quibusdam instaurandis horum librorum, & quum olim ipsos emendare studui, & nunc, quum eosdem declarationibus meis explicare conatus sum, quam a vetere illa tralatione: quoscunque enim calamo exaratos codices indagare potui, cunctos deteriores, mendosioresque inueni, quam fuerit exemplar, quo illa vsa est. quare plane cognoui contaminari cotidie libros magis, & vt hac via nisus sum iuuare hoc opus, ac perpolire, ita nullum laborem fugi, vt quantum valerem, praestarem, quod in me recepi; quod si doctrina, & vsus rerum impar fuit tanto oneri sustinendo, studium certe & diligentia in hoc meo labore merito desiderari non potest, fides in primis magna fuit. quare ignosci mihi arbitror oportere, si non absolui, perfecique penitus, quod optaui.

PETRVS VICTORIVS Hieronymo Guicciardinio. S.



ITTO ad te munusculum, adolescens optime, mihique carissime, quod sane magis tibi conuenit, quam ego iuris in ipsum multum habeam, etsi laboraui non nihil, vt plurimum haberem: aliquo enim modo alienum opus suum facit, qui studet, vt integrius id, nitidiusque in manus eruditorum veniat, deletis maculis, quas a tempore incuriaque hominum acceperit: is autem est C. Sallustius, rerum R. grauis & prudens auctor, de cuius sermone puro, & libertate loquendi, praestantique iudicio in ijs, quae commemorat, exponendis, opus non est me pluribus dicere, cum laudes ipsius satis notae omnibus, explorataeque sint. restat potius, vt consilium meum comprobem, cur te potissimum delegerim, cui hoc, quasi donum quoddam, darem, eum omnem nostram iuuentutem, deditam studijs litterarum, valde amem, & quacunque re possum ornare studeam, atque id merito faciam. Sed hoc quoque obscurum esse non potest: cui enim cognitum non est, hanc dotem scribendi historiam propriam esse vestrae familiae? in qua cum plures omni tempore prudentes viri, honesteque versati in republica, floruerint, non vnus ipsorum tantum, aut alter ad hanc gloriam aspirauit; enituit tamen maxime inter ceteros, qui tamquam peculiare, suumque opus hoc fecit, magno ingenio praeditus, singularique eloquentia patruus tuus magnus, omni sua vita versatus in magnis rebus gerendis, publicisque negotijs administrandis: hi namque rerum memoriam monimentis recte mandare possunt, qui magnum vsum rerum habent, domique ac militiae publicam personam sustinuerunt, quales apud Graecos Thucydides, & Polybius extitere. similis itaq; his vndequaque Franciscus, vnus è maioribus tuis, fuit. quare non sine causa historia ipsius tantopere celebratur, conteriturq; manibus omnium, qui siue scientia rerum praeteritarum delectantur, siue spetant aliquando futurum, vt ipsi partem aliquam reip. attingant. leges igitur accurate Romani scriptoris duo haec opuscula: nam grandiores vigiliae maximi ingenij ipsius periere, & cõferes cum scriptis, prudentiae plenis, gentilis tui, qui, si diutius vixisset, & plura scripsisset, & quae iam instituta habebat, magis absoluisset; paraque te, vt vere è sanguine ipsius ortus esse videare; etsi fontem propinquiorem habes omnium bonarum artiũ hauriendarum, Angelum, patrem tuum: quare domestica disciplina, qua eximie educarere, non defuit, cui etiam accessit exquisita Latinarum & Graecarum litterarum doctrina. Ex laude autem tua ipse laetitiam incredibilem capiam, partemq; aliquam eius ad me pertinere arbitrabor, qui optimum ingenium tuum summa cura expolire conatus sum, & nunc, quod feci, eo animo feci, vt admoueretur hic, quasi stimulus quidam, ad cursum tuum incitandum, quamuis eo non valde egeas, cum tua sponte satis incensus sis ad omnem virtutem persequendam. Vale. Florent. X. K. Sept. CIƆ IƆ LXXVI.

PETRVS VICTORIVS Lectori. S.



ONTIGIT extremo hoc tempore, quo multarum mearum vigiliarum opus edebam, vt Iunctis nostris, typographis, commodum esset excudere, quae restant, monimenta C. Crispi. impulsus igitur amore, quo semper hunc magnum rerum scriptorẽ prosecutus sum, experiri volui, si possem opera, ac studio meo meliorem ipsum reddere, idest aliquid macularum delere, quae adhuc pulcherrimum ipsius corpus deformant, quamuis non defuerint, qui hoc sedulo prius fecerint, & nõ parum etiam ipsi profuerint, praesertim cum nactus olim essem vetustissimum ipsius exemplar, litteris Longobardis exaratum: &, vt videbatur, satis correctum, atque emendatum; plurimis certe locis valde distans a peruulgata lectione, atque id non inepte, neque imperite. Vt autem tutius hoc facerem, deprompsi duos, antiquos itidem libros è Medicea bibliotheca, quos consulerem, ac viderem, si conueniret ipsis cum priore illo, quo multum antea vsus fueram: cuiusq; ope locos non nullos restitueram, vt si consentientes omnes inter se animaduertissem, audacius possem me totum ad auctoritatem eorum conferre, quod minime factum est. cautius igitur, timidiusq; multa aliquid immutaui, praesertim cum ex varijs duabus, pluribusq; etiam vnius loci lectionibus satis idoneus sensus, nec sordidis etiam vocibus expressus eliceretur. Cũ autẽ alia quoq; sit ratio, non mala illa quidẽ, tollendi menda quaedã è veteribus auctoribus,

ribus, obseruare videlicet, quomodo grammatici superioris aetatis legerint, cum testimonia inde citant, qua libri, si non integri, saltem minus multo contaminati erant, hanc quoque non omnino certam, & indubitatam inueni: neque enim semper illi, libros ante oculos habebant, sed plerumque memoriam sequebantur, quae saepe imbecilla & fluxa est, perspicitur hoc verum esse: Demetrius namque, ille Phalereus, adducit exempla non pauca è Platone, & alijs quoque scriptoribus, longe aliter, atque illa nunc apud auctores ipsos in fidelibus etiam libris legantur, legique prorsus debeant. Sed etiam Quintilianus, cum locum eum illustrem huius ipsius scriptoris significaret, quo de Carthaginis immensis opibus, imperijque amplitudine loquitur, inquit. Nam de Carthagine tacere satius puto, quam parum dicere, cum apud auctorem legatur, silere melius puto. Quin etiam M. Varro apud Terentium legit, & interpretatur; Scortatur, potat, olet vnguenta, de meo, cum in omnibus libris (habemus autem huius comici antiquissimos, & fidelissimos) scriptum sit, obsonat, potat. Haec igitur me semper hortata sunt; vt considerate admodum me in hoc negotio gererem, parumque, aut nihil coniecturae, atque ingenio tribuerem. Quare, quod antea custodiui, idem nunc in paruo hoc meo labore diligenter seruaui, quo instituto meo valde delector: video enim non paucos, qui aliter manus admouerunt optimis auctoribus; ipsisque prodesse studuerunt, potius illis non mediocriter obfuisse. Cum autem de incerta variaque lectione huius scriptoris locutus sim, adponam hic non nullas è multo pluribus varietatibus, quas in ipso nactus sum, difficultatis huius facti declarandae causa.

PETRVS VICTORIVS
Alexandro Farnesio Card. S.



Venit tempus, Cardinalis maxime illustris, rumpendi longum silentium, quo tecum vsus fui, nulla alia de causa, nisi quia hactenus non habui rem vllam, quam tuis auribus dignam iudicarem: hoc autem tam magnum volumen speraui secum portaturum aliquid, quod non omnino tibi displiceat, saltem ob materiae ipsius, & auctoris nobilitatem; quare ausus sum id ad te mittere: accipies autem eo animo, quo olim & vocem meam, & scripta accipere solebas, idest iucunde, & amanter existimabisque me dignitati tuae deditum esse, & cupere ipsi, quacunque re possum, gratificari, nec vllam vmquam occasionem amissurum, qua egregiam meam voluntatem, & amorem singularem erga amplitudinem tuam, ostendam; quod si aliter facere vellem, vix possem: putaui enim semper sententiam illam sapientis tragici veram: nunc autem in te huiuscemodi prorsus esse expertus sum, qui inquit, Nullum vmquam amatorem extitisse, qui non perpetuo amarit: qui autem animum meum praeclarum, & ardentem erga existimationem honoremq; tuum cognollet, quem tamen omni studio meo, reque declarare conatus sum, non sine causa me tui summum amatorem esse dixisset. Sed haec fortasse minime necessaria fuere: reuertar igitur eò, vnde discesseram: rogaboque, vt faueas huic monimento ingenij mei, cuiuscuimodi est, locumque aliquem ipsi des in tua copiosa bibliotheca, quamuis etiam dignum non putatis tam nobili supellectile. Vale. Florent. VI. Id. Sept. CIↃ IↃ LXXVI.

PETRVS VICTORIVS
Germano Audeberto. S.



Litterae tuae fuerunt mihi valde iucundae, ac merito quidem: quia enim non gaudeat tanto testimonio; vel praeconio potius grauis, & clari viri, nec tamen me fallit, laudes illas tuas eximias, quas in me congessisti, parum mihi conuenire, ac superare longo interuallo vim, ac potestatem ingenij mei, vt est tamen hominum natura, qui libenter audiunt, quae ipsos ornant; facere non potui, quin voluptatem magnam caperem ex hoc animo tuo prono in honorem, ac dignitatem meam: Legeram autem multo prius elegans carmen tuum, quo etiam tulisti in caelum mediocrem meam eruditionem: quare iam tum amare te coepi, atque existimare probum virum esse, non solum doctum, & ingeniosum, qui facultatem istam

condendi carminis exerceas in illis celebrandis, quos alienos non esse a musis arbitraris, simulque incendas alios ad honestas artes colendas. sed io hoc longior nunc ero: magis enim accuratam orationem requirit officium istud tuum plenum amoris erga me. Filius tuus, vt ex breui sermone ipsius tunc iudicaui, & postea ex epistola eiusdem planius percepi, optimus iuuenis, & bene doctus me salutauit, cum ego ruri essem: ille autem Romam proficisceretur: habito enim, quum rusticor, prope viam: quare contingit aliquando, vt hac ipsa laetitia fruar, qua mirum in modum capior, fructusque hic est villae huius, qui superat ceteros, quos fert ager ipse, fructus; scripsitque postea epistolam ad me suauem, atque elegantem mehercule; cum qua misit tuam, in qua cum ostendas, cupere te legi a me partem quandam tui operis inchoati, & quid de ipsa sentiam proferri, ac iudicium fieri, faciam libenter, &, vt spero, eruditior fiam inde; in hocque prorsus non fallam opinionem tuam, qui me io amicorum fidelium loco habeas, quibus mos est huiuscemodi vigilias committere: in altero vero vereor, ne tibi facere satis possim, imo affirmare audeo, me parem non esse tanto muneri sustinendo; quod tamen in eo genere efficere possim, a me non patiar desiderari, fidem certe, & beneuolentiam non accusabis. Vale. Florent. IIII. Id. Septembr. CIↃ IↃ LXXVI.

PETRVS VICTORIVS
Sebastiano Sanleolino. S.



ILEXI te quidem semper, Sebastiane carissime; ac merito quidem: multa enim saepe audiebam de ingenio tuo, & facultate non sane parua pangendi carminis; & nonnulla etiam legeram; quare putabam me debere te amare, & quacunque re possem, siqua occasio data esset, iuuare: faueo enim libenter studiosis bonarum artium, in primisque iis, qui musas elegantiores colunt: nunc autem, cum viderim te tantopere studere laudi meae, & quasi desiderio quodam ardere celebrandi nomen meum, tanto magis te amplexari cogor, &, si vllo modo valeam, seruire vtilitatibus, & honori tuo; quod vtinam tam facile praestare possem, vt id facere paratus semper, ac promptus ero. Versus ipsos lepidos, & a proba natura profectos, legi non semel, & mecum ipse laudaui: argumentum enim omnibus placere debet, & ornatus etiam expolitioque ipsius; non cessabo etiam apud alios praedicare, & quod a me requiris, vt munus hoc tuum epistola mea ornem, quum voles, sedulo id, & amanter efficiam. Vale.

PETRVS VICTORIVS
Ernesto Archiduci Austriae. S.



PERO equidem futurum, Princeps Serenissime, & multis, magnisque animi bonis instructissime, vt de tuis honestis factis aliquando copiose scripturus sim: ita enim institutum te audio, & iis maioribus ortus es, vt nihil tam amplum sit, quod non a tanta stirpe, fonteque maximarum virtutum proficisci, & manare debeat. Nunc autem, cum cogitarem, ad quem potissimum tui optimi parentis laudationem hanc mitterem; tu in primis occurristi, qui praeter ceteros omnes (excipio maiorem fratrem tuum, qui in imperio ipsi successit) hoc munere dignus esses, propter excellentiam materiae, requirentis personam maxime claram, & illustrem: cui enim magis conuenit, orationem hanc, quae celebrat familiam vestram, acuitque cunctos mortales ad ipsos imitandos, semper in manibus habere, quàm filio? & quis maiorem laetitiam caperet ex commemoratione tantarum laudum, quàm ille, qui aliquo modo ipsas suas esse, & ad se magnopere pertinere, ob tantam coniunctionem sanguinis, non falso existimaret? voluptatem autem maximam, & verissimam omnium, hominibus adferre praedicationem suae dignitatis, peruulgatá voce, summi Athenis viri, declaratum est; quod si optime hoc, &, vt oportebat, non praestiti, magnitudineque rerum oppressus sum, tribuito imbecillitati ingenij mei; etsi tale argumentum est, vt superet vires non solum meas, sed magni cuiusuis oratoris, & in his rebus plurimum exercitati. Vale. Florent. K. Decemb. CIↃ IↃ LXXVI.

PETRVS VICTORIVS
Hieronymo Suritae. S.



VM saepe mihi significaris, cupere te mature habere scripta mea in libros, qui supersunt Aristotelis de optimo statu ciuitatis, statim vt formis excusa sunt ad te ferenda curaui: leges igitur, cum otium erit, si vllo tempore tibi requietis aliquid datur è maximis occupationibus, & ignosces imbecillitati ingenij mei, cum incides in aliquem locum, non satis acute explanatum; quod prorsus confido te facturum, cum prudens sis, & noris, quam difficile sit, hac aetate cuncta plene cognita, atque explorata habere, quae fortunato illo seculo, & pleno eruditionis, quo vixit, auctor huius praeclari operis, passim intelligebantur. ego sane, quod valui, praestiti, & plurimum laboraui, vt quam honestissime possem, sustinerem onus, quod parum fortasse sapienter impoui mihi passus sum; sed de hoc satis. Robertus Rodulfius exposuit diligenter, Magno nostro Duci, quod ipsi mandaras de publicandis veteribus scriptoribus, qui in ipsius copiosa bibliotheca custodiuntur, cuius rei ipse testis sum, qui forte praesens adfui illi sermoni, addidique, te ipsum hortari ad facinus eximium, & quod ipsi infinitam quandam laudem, ac gloriam pareret. respondit ille liberaliter, se semper ipsorum copiam facturum ei, qui apud nos excudere, ac diuulgare eos accurate voluerit: praesertim cum videat hoc tibi placere, cuius auctoritas, ac iudicium omnibus in rebus apud se plurimum valet. Restat nunc, vt impellamus typographos nostros, vt suscipiant hanc curam: neque enim leue negotium est, vt intelligis, neque mediocrium virium, in quod plures toto pectore incumbemus, studiosi iuuandarum bonarum artium; simulque cupidi, vt debemus, honoris ac dignitatis nostri Principis, qui a nullo consilio alienus est, quod prodesse possit mortalibus: ad honesta autem studia adiuuanda natura, & voluntate propensus, in quibus puer admodum processit; quaeque nunc etiam, cum res patitur, numquam intermittit. Vale.

PETRVS VICTORIVS
Petro Ciacconio. S.



ERNARDINVS Brisegnius, vir grauis, vt nosti, atque omni laude dignus, qui te valde pro magnis naturae tuae, atque ingenij dotibus diligit, ostendit mihi particulam quandam litterarum tuarum, qua me ornas, & plus tribuis mediocri meae eruditioni, ne dicam tenui, atque exili, quod verius fortasse de ipsa praedicaretur, quam illa ferre possit. Laudo igitur humanitatem, ac liberalitatem tuam. qui cum eximia, praestantique multarum honestarum rerum scientia coniunxeris singularem morum, atque omnis vitae integritatem; quae societas magnarum virtutum omni tempore rara, atque infrequens fuit: nostra autem hac aetate inuentu difficilior est; cum tamen propter nostram piam institutionem, rem aliter se habere decuisset: Putato igitur, in quo profecto non errabis, me tibi amicum esse, & cupere tibi omnia, quae ad dignitatem tuam augendam pertinent. Longum praeterea, & accuratum sermonem de laudibus tuis habuit coram honestis personis, in quibus etiam fuit Nuntius Pont. Max. & ipse homo bene doctus, ac prudens, communis hic noster amicus, & quem ego iampridem colui, atque obseruaui: verum tamen non noua mihi tunc, neque inaudita prius fuit magnitudo ingenij tui, & doctrinae admirabilis fama: quare te diligebam, & in animum meum olim receperam: nunc autem ob testimonium illustre tanti viri, volui hoc tibi notum esse, tu quoque, rogo me mutuo diligas, & par pro pari mihi in amore reddas, si postulo, quod iure bono a te impetrare debeam: cum autem in alijs quibusdam rebus conueniat nobis inter nos, certemus etiam in Brisegnio viro optimo, & amico fidelissimo celebrando. Vale. Florent. XV. Kal. Iun. CIↃ IↃ LXXVII.

PETRVS VICTORIVS
Petro Victorio Nep. S.



LEGI libenter epiſtolam, quam villicus noſter attulit, cumque in ea nihil inuenerim, quod iure reprehendi poſſit, ad te non remitto. Quod ſcribis, te in animo habere, quod reliqui aeſtatis eſt conſumere, in legendis Horatij Carminibus, & in pangendis Lyricis verſibus te exercere magnopere laudo: ſuauis enim ingenij homines, mitiſque genus hoc carminis ſemper celebrauerunt, & qui, ſiquid aduerſi in vita accepiſſent, hac ratione ſolari ac depellere ſolerent: neque enim vita in continuis meroribus ſollicitudinibuſque traduci poteſt, & cum alijs fortaſſe rationibus animi hominum recreentur, haec vna honeſta ſemper ac certa habita eſt. Sed non ſibi ſolum rebus aduerſis preſſi hoc ſolacium mortales inuenerunt, ſed alios etiam miſeros hoc pacto conſolari conſueuerunt. Scire quoque te volo, quod priſcis temporibus lyrici poëtae moribus etiam fingendis, vitaeque inſtituendae adhibebantur, nec leues tantum ludicraſque res canebant, ſed graues etiam, & quae non minus vtilitatis quam voluptatis in ſe haberent: atque alijs praeberent: cantu enim modiſque illis non ſine cauſa veteres exiſtimabant vitam informari; atque optimis praeceptis inſtitui poſſe, quod, vt ſapientiſſimus vir teſtatus eſt, nihil tam facilè in animos teneros, atque molles influat, quam varij canendi ſoni: nam multum etiam diligentiae rectores ciuitatum olim ponendam eſſe cenſuerunt, ne antiqui muſicae artis ſeuerique modi corrumperentur. Nam quod ad Citharoedos pertinet, Regum etiam Rex Agamemnon, cum bellum Aſiae inferre cogitaret, ſeque diu domo afuturum eſſe videret, traditur huius ſtudij hominem vxori Clytemneſtrae, appoſuiſſe, ne in animum ipſius corruptela aliqua illecebraque libidinis illaberetur, qui quandiu apud eam manſit, caſtam illam integramque ſeruauit, nec ante potuit impurus ille ſceleratuſque Aegiſtus eam deprauare, ac pudicitiam ipſius expugnare, quam dimotus ab ea, qui cotidie ei ſancta aliqua praecepta inſtillabat, citharoedus eſt: eo autem exturbato turpibus ipſius deſiderijs aditus ſtatim patefactus eſt. Sed plura huiuſcemodi exempla facile adferri poſſent, quae tamen nunc a me relinquentur. Studio autem huic tuo inutile non erit muſicae ſtudium, cui ſuperioribus annis operam dediſti: Plutarchus enim in commentario, quem ſcripſit de muſica, docet, antiquos omnes poëtas peritos eius artis fuiſſe, eoſdemque ſuauiſſimam illam artem promouiſſe, & in honorem magnum adduxiſſe, qui verſibus componendis multum valebant, quod ſi vlli poëtae ſtudio hoc egebant, qui Lyrici ijdemque Melici vocabantur, eximiam eius ſcientiam poſſidebant: modorum enim numerorumque voluptatem coniungebant, atque ita duplici ratione auditorum animos oblectabant. Flaccus vero, qui in alijs generibus poëtarum floreret, atque inter principes ipſorum numeraretur, huius in primis honoris cupidus erat, & in chorum lyricorum poëtarum aſcribi mirificè cupiebat, quemadmodum ipſe cantilena prima ſua declarat: id autem non ſolum impetrauit, ſed principatum etiam in eos obtinuit, vt cuncti, qui de hoc iudicare poſſunt, vno ore conſentiunt. Primum autem ipſum hoc genere carminis latinam linguam exornaſſe, quod ipſemet quoque teſtatur, ac maximae gloriae ſibi ducit, apertum eſt. Pauci autem omnibus temporibus, omnibus in ſtudijs extitere, qui, cum auctores eorum inuentoreſque fuerint, ijdem perfectores quoque eſſe potuerint, quod Horatio manifeſto contigit; quo magis admirabilis eſt, ſummoque ſtudio perlegendus, & quantum fieri poteſt a te, cum lepidum hoc genus ſcribendi tentes, exprimendus. Vale.

PETRVS VICTORIVS

Nicolao Audeberto. S.



OLLEM te tantopere benignitatem meam in te laudare, quae tenuis admodum fuit, vel potius nulla: tu verius humaniter fecisti, qui de via digressus tunc es, vt me salutares, & domum meam venisti, vt fungereris isto amantissimo munere; quo tuo officio mihi multum placuisti, ac beneuolum omni tempore reddidisti. Sequutus est sermo breuis ille quidem, sed eruditus, & plenus suauitatis; quare crede mihi saepè in memoriam redijsse tempus illud, nec vmquam futurum esse, vt penitus obliuiscar humanitatis tuae: è qua enim te tantam voluptatem capere possum, quantam merito capio è colloquio proborum, & doctorum iuuenum; quibus omni aetate mea seruiui, quosque vt iuuarem, vigilijs meis plurimum laboraui. Accessit postea epistola tua, quae & ipsa me ornat, quaeque plane intelligitur manasse ex eodem ingenio tuo lepido, & memori exilium etiam in se collatorum commodorum. Nam quid ego dicam de egregia voluntate patris tui in me; & animo prono in honorem meum, qui studia mea eleganti carmine celebrauit; eademque epistola sua commendauit: quomodo igitur facere possum, quin totam domum vestram diligam, summoque amore prosequar; quod sane ego facio, & quacunque re potero omni tempore praestabo: vnum tantum modo dolet, quod non satis apte, quod petitis a me nunc, efficere valeo, idest scripta optimi, & doctissimi parentis tui cum fructu aliquo vestro legere; neque enim tantum prudentia valeo, vt queam de alienis scriptis exquisite existimare, & minime fallax norma eorum esse; praestabo tamen quod potero: legam enim accurate; quod si iudicium non probabitis, diligentiam certè, & fidem, addo etiam, libertatem non desiderabitis. Vale interim, & me ama.

PETRVS VICTORIVS

Nicolao Audeberto. S.



ROBVS adolescens, cui fasciculum ad me perferendum dedisti, functus est officio; epistolam tuam legi libenter; ipsaque vehementer delectatus sum: est enim eiusdem generis, ac sententiae, cuius prima illa tua fuit, idest humanissima, atque omni iuauitate condita. Laudo autem ingenium tuum, & toto animo amplector ob amorem istum singularem erga me: vellem tamen te (de quo etiam tecum in superiore illa mea libere questus sum) in eo temperatiorem esse, nec tantopere augere res meas, & officia, quae non possunt sine culpa durae admodum naturae, & alienae ab ingenuis artibus omitti. Partem eam, quam ad me misisti poëmatis grandioris patris tui, diligenter legam, & quod petis a me, sedulo faciam: etsi iam cognosco, quod plane mihi significauit specimen illud primum, me operam consumpturum potius in eo commendando, quam in quopiam illic, quod merito celebrari debeat, desiderando. Vale. Florent. VII. Kal. Quint. CIↃ IↃ LXXVII.

PETRVS

PETRVS VICTORIVS Nicolao Audeberto. S.



REMITTO tibi, adoleſcens optime, mihique cariſſime, partem ſuauis, & varij poëmatis, quam a me legi voluiſti: affecit autem me illa voluptate mirifica, cum eleganter, ornateque cuncta in ea ſcripta ſint, vel potius expreſſa, & ante oculos poſita; quin res omnis illa, ac materia per ſe iucunda eſt, & merito quemlibet delectare poteſt: etſi dubium non eſt, quin magis capiat animos eorum, qui aliquando ea viſerunt, & gauiſi ſunt aſpectu pulcherrimorum nobilis artis monimentorum, quod mihi quoque non ſemel contigit. Laudo vero, atque admiror ingenium, & memoriam parentis tui, qui recordatur illa, quae in ipſis in primis feruntur, & ſummo artificio a peritis confecta eſſe exiſtimantur; in ipſiſque exponendis potius aliquid venuſtatis, ac decoris adiungat, quam dotes eorum operum vllam in partem minuat: nec tamen non, vt verum fateat, magis ſuſpicio, & commendo probitatem eiuſdem, qui celebrat ingenio ſuo, atque in caelum fert vniuerſos illos, qui ſpeciem aliquam virtutis atque honeſtae artis habere putauerunt; in quibus ego quoque beneficio ipſius ſum: hoc enim rarius bonum, atque infrequentius hac aetate, qua inuidis, ac maleuolis hominibus omnia referta ſunt; ſed tempus non eſt nunc, ingenium & mores honeſti viri dilaudare. Cum domum redieris meo nomine ipſi gratias ages; tuque etiam me amabis, vt coepiſti facere ſponte tua, cum primum me ſalutaſti rure degentem ſuperiore anno his ipſis fere diebus; ego certe numquam obliuiſcar comitatem tuam, & amorem in me ſingularem: ſtudui autem placere tibi, explereque deſiderium tuum: voluiſti enim me exiſtimare de facultate condendi carminis tui parentis, etſi non tantum extuli ſpecimen hoc ingenij eius, quantum vere facere potuiſſem. Vale.

PETRVS VICTORIVS Gregorio XIII. Pont. Max. S.



NON primum nunc audiui egregium animum ſanctitatis tuae, voluntatemque optimam erga humaniora ſtudia, gauiſuſque magnopere ſum nuntio illo: quis enim non valde laetetur, deditus honeſtis artibus, amanſq; ex animo foetus muſarum, cum accipit graues perſonas, & quae poteſtatem ſummam in terris adeptae ſunt, fauere litteris? & operam dare, vt quantum per maiores ipſorum curas, adminiſtrationemq; proprij praeſtantis muneris, conceſſum eſt illis, producant longius ingenuas artes, opemque ipſis pereuntibus, niſi ſedulo ſubueniatur, ferant: in primis igitur ſapientia tua, Beatiſſime, hac quoq; de cauſa, Pater, laude hac digna eſt, vincitque ceteros omnes omnis ordinis, ac loci, qui has ſalutares cogitationes aliquando ſuſcepêrunt, laborauntque non nihil, vt ab interitu ipſas reuocarent: relictis autem nunc alijs rationibus, ac vijs, quibus profuiſti non parum huic conſilio, quis non videt, quantum valeat ad id adiuuandum, & ad exitum perducendum, quod curaſti, vt Graecus ſermo, ille antiquus, atque eruditus, a pueris, & proprijs eius gentis, & alienigenis perdiſceretur, collegio ipſis erecto, & omnibus rebus inſtructo, atque ornato, quae requiruntur ad tam eximium opus abſoluendum? intellegebas enim, niſi ſpes tua te fruſtrata eſſet, quod vix fieri poteſt, cum tam recte ordineque cuncta geſta ſint, futurum prorſus, vt inde prodirent homines doctiſſimi, & qui ſtudio diligentiaque ſua auxilij non parum ferrent Chriſtianae pietati, veriſque atque integris ipſius ſententijs, & decretis, & declarando alijs, quae Graeci eloquentiſſimi, & ſapientiſsimi viri, de optimo cultu Dei noſtri ſcripta reliquerunt, & monimenta eorum in Latinum ſermonem fideliter vertendo, vt a multo pluribus percipi, & cognoſci poſsint: quis enim dubitat, quin vetus illa Graecia, poſtquam inanem ſuam religionem, & maximorum errorum plenam repudiauit, totamque ſe conuertit ad purum grauemque Chriſti cultum, auctoris humanae ſalutis, ornarit plurimum acumine ingenij ſui, & incredibili facultate dicendi, cui arti prius toto animo incubuerat, in eaque ipſa ſupra ceteras omnes gentes ſe

exculerat,

extulerat, nouos ritus, & caelitus delapsam disciplinam? Accessit huic optimo, ac diuinissimo instituto sanctitatis tuae, alterum, & ipsum magna laude dignum, quodque eosdem fructus parit, iunctumque aliquo modo est cum superiore, quod scripta nostrorum theologorum, quae adhuc in lucem non prodierant, sed tenebris inuoluta, situ & earie corrumpebantur, siue mendose veniebant, studuit, vt diuulgarentur, & formis politioribus excuderentur, atque ita ab omni temporis iniuria periculoque extinctionis soluta, ac libera forent. qui plurimi varijque casus huic nobili thesauro, relicto nobis a veteribus optimis ingenijs cum magno ipsorum sudore, ac vigilijs infinitis impendent. Satis notum est, libros complures, refertos eleganti, atque vtili doctrina, inscitia superioris aetatis, miseriaque eorum seculorum, ad vnum tantum exemplar olim peruenisse; quod si & ipsum perijsset, quod paenè factum fuit, fructu omni earum vigiliarum caruissemus: non enim opus est commemorare, quot damna accepta sint a nobis, iactura penitus facta maximorum scriptorum: neminem enim fallit, incommodumque hoc saepè deploratur a cunctis mortalibus, qui omnino non sunt auersi ab optimis studijs. quare qui remedium adhibent huic saeuo malo, pro viribusque nituntur, ne huiuscemodi aliquid contingat, infinita profectò laude digni sunt, beneque merentur de genere humano: pellunt enim vacuitatem honestarum artium è pectoribus mortalium, nec sinunt eò penetrare, grauissimum omnium malorum, ignorationem vtilium vitae nostrae rerum: qui autem facilius possunt obstruere viam huic cladi, nec pati, vt vlterius progrediatur tanta pestis optimorum auctorum, maiore gloria digni sunt, si sedulo enixeque hoc faciunt; quod tua summa prudentia, diuinumque in omnibus factis consilium, in primis moliri, atque efficere non desinit, nec noua sanè, atque inaudita haec cura est in ista grauissima persona, quam geris: Leo enim quoque X. vt erat excelso animo praeditus, studiosusque cunctarum rerum, quae iuuarent mortales, in Quirinali colle scholam Graecam constituit, & veteres quosdam scriptores, fugientes è manibus, liberalitate sua ad lucem vitamque retraxit, veluti etiam priorem melioremque partem prudentis grauisque historiae auctoris Cornelij Taciti, qui hodie tanto in honore pretioque merito habetur. Sunt aliae quidem maiores dotes in vita institutisque tuis, quas non deerunt, qui ferant in caelum summis laudibus, quod facile vereq; facere poterunt, quemadmodum facilitas morum, integritas vitae, iuris ciuilis scientia singularis, prudentia in administranda republica Christiana, studium communis pacis, ac concordiae in animis regum, ac populorum in fide retinendis, innocentia, clementiaque admirabilis; quae virtus in primis conuenire videtur isti diuinissimae personae; imitatrixq; est, atq; aemula eius, vnde fluxit nostra salus, ac vita: ille enim semper exemplo suo, mansuetudineque, dum mansit in terris, vitamque mortalem coluit, studuit corrigere, atque emendare errata hominum, ac culpas non minima seueritate, atque acerbitate suppliciorum. Verum haec, vt dixi, alij celebrabunt, monimentisque litterarum tradent, ego, qui mansuetiores musas colui, versatusque sum toto animo in studijs sapientiae, partem mihi hanc commendandam sumpsi è multis virtutibus honestisque factis, quae in te lucent, splendorisque ac dignitatis plena sunt. Tanta autem est voluptas, quam capio, quum audio operam dari ab opulentis fortunatisque hominibus huic laudi, tantoque amore flagro iuuandi scripta optimorum ingeniorum, quae relicta nobis sunt a veteribus, & Graecis, & Latinis hominibus, vt, nisi longa aetas obstaret, senectusque grauis me premeret, simulque nisi deberem praesto esse omni tempore commodis, ac voluntati nostri Magni Ducis, Principis optimi, meique amantissimi, qui studia mea semper fouit, ac liberaliter in omni re me tractauit, diligentiam studiumque meum oblaturus fuerim huic praestanti operi, quo semper delectatus sum, & in quo diu me exercui non sine fructu, vt arbitror, aliquo plurium grauissimorum scriptorum; sed non desunt Romae docti, & accurati viri, qui laudi huic tuae gloriaeque seruient, quales plures nominare possem, si opus esset: quare cum omnia prompta, & parata habeas, quae requiruntur in tam praeclaro munere obeundo, perge tueri, ornareque honestas artes, & qua vna ratione id fieri maxime potest, in vita luceque retine veteres bonos auctores, qui tota vita sua laborarunt, vigilijsque plurimis conflictati sunt, vt posteris prodessent; moresque eorum, & ingenia expolirent.

Florent. K. Nouemb. CIↃ IↃ LXXVII.

PETRVS VICTORIVS
Leonardo Bruno. S.



Cepi nudiustertius litteras tuas amoris, & suauitatis plenas, quae mihi valde iucundae fuerunt: quomodo enim ipsis laetari non debui, ac singularem inde voluptatem capere? cum videam probum, ac doctum virum, me tantopere diligere, & carum habere, nullis meis officijs prouocatum, sed tantum leui fama, siue, vt tu vis, mediocri, meorum in studijs bonarum artium, laborum; fuerunt illi quidem magni, & graues, diuq; me sollicitum habuerunt; sed tamē non paruum mihi fructum tulissent, si multi tui similes inuenirentur: contra enim bona pars eorum, qui iisdem studijs tenentur, solent potius inuidere hominibus aliquam laudem ex eodem fonte haurientibus, & ipsos tamquam aemulos insectari, quod multis exemplis verum esse cotidie perspicitur, & a vetere Graeco poëta sapienter praedicatur; vnde tua virtus, & rara probitas maior est, qui tantopere te ab his moribus, & praua consuetudine remouisti. Amo igitur te, & fero in oculis, non tantum quia me laudaris, etsi id non parui duco, sed quia tali ingenio te praeditum video; quare puta, me tibi amicum esse, & cupere quacunque re possum tibi gratificari. In epistnla etiam tua illud libenter legi, quod multa commemoras de honesta vita, & institutis optimis Angeli Martij, ciuis nostri, quem omnis ista nra *ἐπίστασιν* habet; auctoremque ac magistrum verae Christianae pietatis; nec tamen id vllam in partem miratus sum; semper enim talem eum cognoui; ideoque in amicis, & caris admodum, iucundisque mihi hominibus habui. Vale. Florent. XVII. Kal. Febr. CIↃ IↃ LXXVII.

PETRVS VICTORIVS
Antonio Bruno. S.



Vmqvam mihi dubium fuit, quin Angelus Martius, praefectus moribus regionis istius, me valde diligeret, & memoriam mei quamuis absens firmam in animo suo retineret: perspexi autem nunc id maxime, postquam tanto locorum intetuallo a me seiunctus, & non paruo quoque temporis spatio iam praeterito, recordatur tamen consuetudinem nostram, neque hoc tantum beneuole, atque amanter facit, verum etiam, quod & ipsum proprium est fidelis, ac verae amicitiae, studet mihi parare amicos, eius generis homines, quibus ego plurimum delector, idest probos, & disertos, & qui toto animo colant studia litterarum: hoc enim ego semper magnum esse lucrum putaui, &, vt id potissimum consequerer, tantopere longa hac mea vita laboraui. Putato igitur, te mihi carum esse, qui opera ipsius mihi cognitus es, & testimonio etiam graui laudatus; simulque existima, me numquam ab honore, & commodis tuis alienum futurum, si forte tempus aliquod venerit, quo tibi vtilis aliqua in re esse possim. Cumque apud auctorem amicitiae nostrae viuas, sacerdotem optimum, & virum omni laude dignissimum, fruere pro me familiaritate ipsius, & suauissimis sermonibus. Vale. Florent. IIII. Id. Febr. CIↃ IↃ LXXVII.

PETRVS VICTORIVS
Francisco Alciato Card. S.



VIR mihi iampridem, sermone multorum, cognita grauis ac varia eruditio tua, nec non singularis quaedam in rebus agendis industria: quare te amabam, & tacitus mecum tantam ingenij vim magnitudinemque admirabar; laetatus postea sum vehementer, quum audiui amplum dignitatis gradum virtutibus tuis datum esse, in quo magis ipsae & eiucerent, & alios etiam ad te, quantum per ipsos fieri posset, imitandum excitarent. Te vero talem euasisse, & tam honestum tibi locum in ista celebri vrbe, reginaque aliarum, parasse, non est sane admirabile: semper enim Romae honorem debitum consecutum est, ac dignitatem non paruam honestarum artium studium: iouit etiam te, muniuitque tibi viam ad amplitudinem istam adipiscendam, laus & commendatio Andreae Alciati gentilis tui, clarissimi iuriconsulti, & qui ceteros omnes aetatis nostrae in eo genere scientiae superauit; cuius tu domi vixisti, & cui, tamquam vnicus filius, carus, iucundusque fuisti: illum autem ornasse, & recondita optimarum aliarum artium cognitione perpolisse legum doctrinam, satis notum cuique, atque exploratum est. Iis igitur omnibus de causis te diu suspexi, ad eundemque te, tamquam lumen quoddam clarum huius seculi, oculos mentemque conuerti, quem nunc absens epistola hac mea saluto, cupioque incolumem diu esse, omnique laude florere: etsi aliquid honoris amplitudini isti, cumuloque magnarum virtutum accedere potest, opto te ipsum, vt merita tua postulant, facile impetrare. Cum vero ad plures tui ordinis, atque loci, optimos & honestissimos viros, litteras scripserim, volui quoque volumen epistolarum meatum, quod cogito diuulgare, gloria tui nominis illustrari. Vale. Florent. K. Mart. CIↃ IↃ LXXVII.

PETRVS VICTORIVS
Nicolao Card. Senonensi. S.



ANGELVS Gemmarius, familiaris tuus, amicusque meus vetus, omni hoc tempore, quo, vt domestica quaedam negotia curaret, a te afuit, saepe mecum locutus est: dilexi enim semper ipsum, vt probum iuuenem, & multis magnisque ingenij dotibus praeditum: in multis autem alijs sermonibus, quos inter nos habuimus, de praeterita nostra consuetudine, communibusque studijs, multa mihi narrauit de scientia tua optimarum artium, admirabilique cognitione iuris ciuilis, ac diuini; quae mihi tamen noua, & inaudita penitus non fuere: audieram enim multo antea commendari magnopere a pluribus eruditionem tuam, & variam & reconditam, quod facilius mihi persuadebant, quia praedicatur vulgo tua memoria, quae fida custos est rerum omnium, quas aliquis vmquam aut vidit, aut legit: haec igitur animi tui bona, renouata modo in me, studio atq; opera huius optimi iuuenis, vt omittam sanctitatē vitae integram, & inuiolatam Christianam pietatem prudentiamque singularem, summa cum laude versatam in rep. administranda Romae forisque, & ipsas vno omnium ore decantatas, aliasque plures virtutes, elucentes in te, incenderunt me vehementer, genueruntque mirificum quendam amorem in pectore meo erga amplitudinem tuam: quis enim non summa beneuolentia prosequatur aceruum tot diuinissimorum bonorum, in animo mortalis hominis collocatorum, suspiciatque valde possessorem eorum, atque admiretur tamquam de caelo delapsum? cuius certe animi, & modo sum, & semper ero, dum viuam erga te, & dignitatem tuam: cum vero praesenti mihi non liceat ob longam aetatem ipsis frui, explebo sitim hanc meam cogitatione ipsarum, & frequenti apud amicos earundem commemoratione. Vale. Florent. XI. K. Apr. CIↃ IↃ LXXVII.

PETRVS VICTORIVS Gabrieli Paleotto Card. S.



SIGNIFICAVIT mihi peramanter Albertus Bolognettus, qui apud Principem nostrum Pontificij nuntij personam sustinet, te de vita, moribusque meis bene sentire, ac loqui, mediocremque meam eruditionem libenter praedicare; quo nuntio, illustrique testimonio tanti viri, si me non valde gauisum esse dicerem, mentirer: etsi enim me ipsum non fallit, qui sim; naturaque me puto non omnino cupidum esse inanis falsaeque gloriae, tamen, vt homo, delector non parum, quum audio existimationem meam caram, acceptamque esse honestis viris, & communi omnium sermone celebratis; idque vt adipiscerer, vehementer omni mea vita laboraui. Ago igitur amplitudini tuae gratias immortales; eritque hoc mihi tuum, quasi praeconium quoddam nobile, stimulus non paruus ad virtutem acrius colendam; viresque ingenij, si vllae in me sunt, exacuendas: quamuis enim admodum senex iam sim (prope enim accedo ad LXXX. annum) tamen non ita me grauis haec aetas premit, vt penitus corpore defecerim, musisque nuntium remiserim. Quod autem maius beneficium aliquis accipere potest, quam accendi ad dignitatem persequendam? & in quo graues, sapientesque viri officio honestius versantur, quam in mortalibus auctoritate consilioque suo iuuandis? Potui etiam antea prospicere comitatem tuam; promptumque animum ad eos etiam amore complectendos, quos numquam vidisses, cognito ingenio institutisque huius propinqui tui, qui non solum sanguine tecum coniunctus est, verum etiam pressit tuae vitae vestigia, cursumque eundem honestissimum secutus, laudem inde multam inuenit, & amicos plurimos sibi parauit; hi namque omnes eum tamquam effigiem animi virtutisque tuae attenderunt; quod ipsum saepe commemorantem, & gloriae sibi ducentem audiui: ille namque, cum primum huc se contulit, inuitauit me beneuole ad familiaritatem suam, quam ipsius benignitatem non repudiaui; etsi durior non nihil sum ad haec officia tuenda; siue tristitia quadam naturae, siue vitae, atque aetatis vitio: cepit me tamen ipse breui, ita suauitate ingenij sui, & morum integritate; nec non scientia multarum, honestarumque rerum, vt doleam, quum mihi propter ipsius graues, measque non paruas occupationes, frui hominis doctissimis, iucundissimisque sermonibus non licet; cuius animi erga dignitatem ipsius non solum ego sum, sed etiam tota mea domus: est enim mihi filius & nepos, qui flagrant desiderio placendi ipsi: in primis autem nepos, deditus iisdem studijs, &, nisi ego valde fallor, non paruae expectationis iuuenis; sed quid dico mea domus? vniuersa ciuitas suspicit Albertum tuum, & in oculis fert, ac merito quidem ijs de caussis, quae supra a me vere, fideliterque tactae sunt; quod testari volui, vt sciret amplitudo tua, quae ipsum aliquo modo aluit, atque instituit, manere hodie apud nos imaginem tuae summae virtutis, & rarae hac aetate innocentiae; ex eaque me capere fructus vberrimos, ac suauissimos. Tibi vero, Cardinalis optime, non paruum decus tui splendidissimi ordinis, qui ipsum studio, atque exemplo tui finxisti, atque omni genere virtutis expolisti, vt idem repetam, sperans non ingratum tibi futurum, gratulor: bene namque operam tuam posuisti, habesque, quod magnopere laetere; cui etiam opto eximium, beatissimumque finem laborum tantorum, quos suscepisti olim ob laudem dignitatemque Christianae Reipublicae; in ipsisque perpetuo cum maxima omnium approbatione permansisti. Vale.

PETRVS VICTORIVS
Gabrieli Paleotto Card. S.



ERSPEXI in hoc quoque humanitatem tuam singularem, Cardinalis optime, qui mandaris Petro Tossiniano, vt, cum primum ad nos se contulisset, me tuo nomine salutaret, quod ille fecit diligenter; multaq; mihi narrauit de amore tuo non mediocri erga me, quae me laetitia perfuderunt: cur enim non vehementer gaudeam, intelligens, me carum esse amplissimo viro, & omni genere laudis, & honoris florentissimo; atque id, quod ego in vita plurimi facio, nullo meo officio, nullo merito consecutum? Ago igitur amplitudini tuae gratias immortales, ac memor ero, dum vivam, huius beneuolentiae tuae, quam multis modis ostendisti erga me. Tossinianus autem tuus functus est egregie munere suo, nec desideratum in eo quippiam est, quod expectari posset a bono oratore, profuitque magnopere, doctrina sua, atque admirabili suauitate dicendi, moribus ciuitatis, incendens animos multitudinis ad dignitatem, & ad virtutem toto pectore colendam, nostramque institutionem, ac pietatem sine vlla labe custodiendam; docens etiam, & quasi ante oculos ponens, quanta sit deformitas vitiorum, studuit in odium adducere turpem, & foedis maculis inquinatam vitam: nam doctis quoque mirifice placuit, reconditas philosophiae quaestiones, ac perdifficiles accommodans, magnitudine ingenij, atque arte, pietati Christianae: quare omnibus iure valde probatus fuit, quod significabat multitudo auditorum tanta, vt eam ampla aedes, vel potius vasta vix caperet. Hoc volui tibi notum esse, vt scires, hoc quoque testimonio meo de virtute ipsius, te non sine causa hominem amare, atque in oculis ferre. Vale.

PETRVS VICTORIVS
Ioanni Matthaeo Toscano. S.



VID primum in te laudem, vir optime, & maxima quaque laude dignissime? facultatemne singularem pangendi varij, atque eruditi carminis, siue candorem, elegantiamque verborum, & acumen sententiarum, siue studium a te positum in honestorum hominum vita, monimentisq; inuestigandis, qui tam longo temporis spatio floruerint, seu potius, his relictis, animum tuum, non solum ab omni liuore, atq; inuidia vacuum, verum etiam pronum mirum in modum in aliorum laudes, ac naturae dotes celebrandas, hoc mihi certè vehementer placuit, animumque meum in primis cepit, ac non sine causa quidem, quo rarius est, ac paenè hac aetate nouum, atque insitatum: declarat autem probitatem tuam, voluntatemq; egregiam virtutem illustrandi, quod non viros tantum nostrae huius aetatis, aut propinquae etiam nobis commendasti, ipsorumque studia ad caelum laudibus extulisti, sed etiam valde longinquae, interualloque plurium seculorum a nostra remotae, praeterea idem significare nemo negabit, quod collegisti non tantum tuos, vicinosque patriae homines, quos ornares, quorumque memoriam extingui non sineres, sed vniuersae Italiae, amplae telluris, matrisque, atque altricis omni tempore multorum, & magnorum ingeniorum. debet igitur tibi magnopere haec tellus, nec tantum beneficium, in se a te collatum, obliuisci vmquam debebit, si compensare, ac par tibi pro pari reddere non poterit. ego certe, qui exilis, & pusilla pars ipsius sum, tibi, ac benignitati tuae obligatus perpetuo ero, & quia non video, quomodo valeam, quod accepi, eadem mensura reddere, vt oporteret, ne ingratus penitus, immemorq; ingentis honoris, mihi tributi, merito habear, laborabo; quam culpam semper reformidaui, & depellere a me summa ope conatus sum. Vale. XVII. Kal. Sextil. CIↃ IↃ LXXVIII.

PETRVS VICTORIVS
Gabrieli Paleotto Card. S.



CVM istuc modo veniat Dominicus Bonsius, gener meus, clari nominis iurisconsultus, idemque valde gratus, & acceptus Magno nostro Duci, cuius fideli opera, strenuaque multis suis in rebus vtitur, nolui committere, quin hanc egregiam occasionem scribendi ad amplitudinem tuam, teque salutandi per litteras n[illegible]ctus, eam arriperem, praesertim cum ipse quoque non paruo desiderio huius rei teneretur, vt qui insignis virtutis viros, & incredibilis grauitatis, qualis profecto tu es, & ab omnibus constanti fama esse iudicaris, toto animo colat, ac veneretur: gratum igitur mihi facies, si comiter hominem acceperis; atque eum, per se dignum tua beneuolentia, & familiaritate, & meo quoque nomine non mediocriter commendatum, recipies libenter inter tuos. hoc mihi nihil magis gratum hoc tempore, magisque iucundum dignitas tua, summusq; amor erga me, quem ego multis modis plane perspexi, facere potest. Vale. Florent. Id. Sext. CIƆ IƆ LXXVIII.



PETRI VICTORII EPISTOLARVM

Liber Nonus.



PETRVS VICTORIVS Alberto Bologneto. S.



NON facile responderim, siquis me roget, voluptatis ne plus, an molestiae acceperim è re, quam mihi modo Franciscus nepos meus, nuntiauit, mandatum esse amplitudini tuae a summo Pontifice, vt te Venetias conferres; atque illic eodem isto munere, quo apud nostrum Magnum Ducem, magna cum laude gloriaque functus es, fungerere: non potui enim non magnopere laetari honore tuo, quem amo & oblectuo; & cuius dignitatem multis modis augeri a sanctissimo, sapientissimoque Principe, qui non temere extollit, quos ornate in animum inducit, libenter audio: idem tamen, quum cogito, te a nobis afuturum, priuarique ciuitatem nostram prudentia tua, ac iustitia, sed etiam exemplo quodam claro singularis innocentiae, ac castitatis, non possum non valde dolere: nam proprium etiam incommodum, damnumque, quod facturus sum ex absentia tua, quomodo potest mihi non vehementer displicere? inuitaueras enim me in familiaritatem tuam, consuetudineque nostra, cum tibi per negotia multa, magnaque, licebat, non parum delectari videbaris: è sermone vero tuo ego, suauitatis & amoris pleno, non mediocrem fructum capiebam: memini enim te, quod numquam ex animo dimittam, non semel accurate me consolatum esse, doloremque meum lenire conatum, quem iustum accepi ex graui iactura, quae domui meae facta est, in quo etiam vsus fuisti argumentis, quae personae tuae, atque institutioni nostrae Christianae conueniebant: neque enim aliter videtur tam graui malo medicina fieri posse. Praeterea laetitiam, saepe a me captam, recordor è doctis ac iucundis sermonibus tuis, quum aliquid inter nos conferebamus, acceptum è memoria vetere; siue ex honesta aliqua arte, humanioribusque litteris: nam, vt grauiore doctrina, ita quoque politiore hac non mediocriter imbutus fuisti ineunte aetate: haec igitur omnia, quibus uidebam, me spoliatum iri, statim me valde perturbarunt, &, quum in mentem redeunt, sollicitum anxiumque habent. Potest igitur amplitudo tua plane intelligere verum esse, quod initio huius epistolae dixi, me non facile statuere mecum posse, gaudeam ne plus, an doleam: vnum autem, postquam omnia subtiliter mecum mente verso, remedium inuenio huius ingentis aegritudinis; etsi leue illud tenueque est, si conferatur cum iactura, quam inde facio; est autem hoc, scribere ad te saepe, & bono litterarum vti in sedando extenuandoque malo, quod me

premit,atque affligit ob discessum a nobis tuae dignitatis:vtar igitur eo crebro,&quum iudicabo non molestum tibi officium hoc meum futurum; nec aliquid impedimenti tuis honestis grauibusque curis allaturum, quibus morae taedijque aliquid adiungere, omnibus temporibus,ac locis,nullo pacto debeo: & ab hac culpa me semper, quantum potero, abstinebo. Vale.Ex agro meo Decimano X,V I I. K. Octob. CIↃ IↃ LXXVIII.

PETRVS VICTORIVS
Francisco Cicercio. S.



ITTERAE tuae, vir optime,amoris erga me tui plenissimae fuerunt mihi valde gratae: etsi enim ego merito laudo in hominibus claris ingenium & scientiam bonarum artium,magis tamen probo,& admiror humanitatem,& morum probitatem; illos vero,in quibus cum vitae honestate doctrina eximia coniuncta est,& honoro,& colo, quod in te factum esse,videor mihi indicia huius rei non obscura secutus,perspexisse,& plane cognosse. Quomodo igitur possum voluntati tuae satisfacere,atque vnum id,quod me diligenter, ac pluribus verbis rogasti, efficere, & sine magna mea culpa moliri, intelligo,quod petijsti a me sedulo, ne curam vllam tibi, tuaeque politissimae epistolae respondendi, susciperem: debemus enim postulare ab amicis ea, quae concedere queunt absque pudore,& macula vlla,&,quum ostendere volumus, non esse nos vitio alicui affines,non cogere illos facere,vnde iure bono reprehendi possent:arguisset certe istud superbiam insignem; sed puta,me in hoc locatum esse:non enim is tu es, qui contra certa, atq; explorata amicitiae praecepta pecces. Non possum autem existimare,tibi non aliquam in partem placuisse,quoniam id tantopere affirmas homo ingenuus,labores meos,ac vigilias positas in monimentis veterum scriptorum perpoliendis,& studijs honestarum artium persequendis; vereor potius, ne,cum facile me primum amare coeperis ob naturam tuam, ac virtutem deceptus amore,in errorem postea tractus fueris,plusque mihi tribueris,quam vere facere posses;vel potius arbitror, Ioãnem Tonsium,virum ob plurimas animi sui dotes ab omnibus amandum,qui me vehementer diligit,plusquam veritas patitur,me tibi laudasse. Quomodocunque autem se res habeat,sum tibi, & animo isti tuo egregio in me plurimum obligatus: testes vero,quos citasti ipsius grauis, & honestos homines,claraque lumina istius nobilissimae ciuitatis,non erant admodum necessarij: litterae enim tuae declarabant illũ,& mihi ante oculos ponebant. Non fuit tamen mihi non valde gratum, nomen meum celebratum fuisse apud tales viros. Tu autem perge me amare,&,siquid hic tua causa possum,audacter impera:dabo enim operã omni meo studio,ac diligentia,vt seruiã honori,& vtilitatibus tuis. Vale. Ex agro meo Decimano prid.Non.Nou. CIↃ IↃ LXXVIII.

PETRVS VICTORIVS
Angelo Guicciardinio. S.



CCEPI litteras tuas,amoris erga me,& sapientiae plenas,quibus das operam,vt grauem iustumque dolorem meum consoleris. Laudo igitur officium hoc tuum,nec miror te tam pio munere functum esse: cognoui enim,te semper me vehementer dilexisse, & incommodis angoribusque meis,non minus,quam me ipsum doluisse:non primũ enim nunc in tam longa vita te quapiam aduersa conflictatus sum, impetumq; in me fortunae sensi: etsi, qui modo me oppressit casus,superat omnem praeteritam acerbitatem,praesertim cum,nullam in partẽ adhuc sanato vicino malo, ipsi illi odioso additus sit:ijs autem temporibus omnibus tu praesto fuisti; nec verbis tantum, beneuolaque oratione aegritudinem meam leuare conatus es,verum etiam re,factisque,vt verus amicus, opitulatus es:idem etiam modo sperarem,te facturum, si remedium huic saeuo, atrocique malo adhiberi posset; quicquid certe opis adferri ipsi licuit,sedulo amanterque ei praebuisti,hoc est,admonuisti me humanae,condicionis,atque nostrae imbecillitatis, nec male omnino cum hoc optimo adolescente actum esse significasti,qui ex his fluctibus vitae, periculisque atrocioris alicuius procellae ereptus sit;& in sedem aeternam, vacuamq; ab omni metu & incommodo, vt non sine causa sperari potest,tamquam in tutum portum inuectus: haec profecto solacia certa sunt Christiano homini,& qui vera pietate imbutus sit, spemq;

omnem

omnem suam collocarit, non in bonis huius breuis, & expositae cotidianis malis vitae, sed perpetuae, atque ab omni iniuria, lapsioneque vacuae ac solutae. Qui igitur hoc sibi proponit, cogitatque solum, quod illi ipsi euenerit, carae admodum personae, cuius mortem luget; non dubium est, quin aequo animo ferre debeat desiderium obitumque suorum: videndum tamen est, ne hoc facere, sit aliquo modo naturam accusare, quae in vitam nos producat, nec sinat postea fructum aliquem ipsius degustare, praeterquam quod, cũ homines nati simus, nec valemus penitus nos proprio naturalique amore spoliare, atque animum a nostris vtilitatibus, gaudijsque auocare: quare videntur non posse nobis non molesti valde esse interitus eorum, vnde voluptatem non paruam, vtilitatemque nos percepturos esse aliquando confidebamus, quae saltem compensaret labores, quos in ipsis alendis, instituendisq; multos magnosque necessario sustinuimus: cum vero nobis abstractus est is, quem putabamus honorem, dignitatemque nostrae familiae aucturum, quomodo non cruciari, sentireque ex ea re molestiam maximam possumus? quod mihi pollicitus eram, non stulte (vt opinor) futurum de nepote meo, cum ingenio magno praeditus esset, apparerentq; in eo iam signa non dubia summae virtutis. Accedebat his, a natura profectis, bonis, eruditio nõ mediocris, vt in illa aetate: studueram enim magnopere ipsi expoliendo, tantumque iam profecerat in humanioribus litteris, vt Aristoteleae doctrinae, reconditaeq; omni scientiae hauriendae par, idoneusque foret: mores vero eius, ac pudicitiam, quid opus est me commendare? cum affirmare audeam, quod rarum est in ea aetate, & his temporibus, integrum eum, castumque ad annum XVII. & dimidiatum alterum peruenisse: verum haec repetita, in animoq; meo renouata, contraria sunt consilio tuo, eique, quod a me diligenter petis, & expectas, quare melius illud esse, atque oportere a me fieri, mihi persuadere conabor praesertim cum te suasorem auctoremque habeam huius sententiae, enitarque, quod reliquum est vitae, consumere in nostris adolescentibus iuuandis studio meo: in primis autem exemplo vitae, atque omni honestate; in quo & liberi tui, & gener Laurentius Strozza, assiduus auditor meus, ortus ex ingenioso patre, Ioanne Baptista Strozza, nec minus ipse ingenio valens, primum locum obtinebunt, quos omnes Deus velit, vt fortunatiores sint, quam sodalis ipsorum, nepos meus extitit; magisque secundum exitum laborum, studiorumque suorum adipiscantur. Vale. Ex agro meo Decimano. VI. Id. Nouemb. CIↃ IↃ LXXVIII.

PETRVS VICTORIVS Iacobo Boncompagnio. S.



AGNAM ego cepi superiore anno voluptatem ex aduentu tuo, Iacobe vir illustrissime, atq; optime, quum te huc contulisti, vt pio munere fungerere, ornaresque praesentia tua sacra initia Principis infantis: cognoui enim subito, verum esse, quod saepe a bonis auctoribus audiueram, te singulari humanitate praeditum esse, eundemque liberali omni doctrina, & quae personae isti, quam geris, plenam dignitatis, conueniat, perpolitum: nam quantum mihi tribueris in omni sermone, quantoque me amore prosecutus fueris non facile possem commemorare, numquam certe obliuiscar propensionem istam animi tui erga me, vt non nulla etiam, quae declarabant suauem tuã multarum rerum, & dignam quolibet honesto viro scientiam; in quibus etiam fuit, vt alia maiora omittam, quod cum sermo in mensa regia incidisset, in qua & plures alij graues honestique Principes sedebant; illaeque etiam summa virtute ornatus, nec minus ingenio moribusq; quàm nobilitate & splendore sui sanguinis decoratus, Cardinalis Sfortia, de celebri admodum apud veteres Graecos, & Romanos homines arbore, quae platanus hodie quoq; vocatur, nec defuisset, qui aliquo modo ipsam despiceret; quia plantae, quas gignit, fructum nullum ferunt, & materies etiam ipsa ne intestino quidem vlli operi idonea est, narrasti, qui bonos ipsi quondam a Xerxe habitus esset, citato teste huius historiae Herodoto, quando Rex hic Persarum cum ingentibus illis copijs, & paenè vniuersa Asia in Graeciam venit, tellurem eam subacturus: cum enim in itinere eam inuenisset, delectatus mirum in modum amplitudine ipsius, ac specie, repente eam amauit, mansitque sub ipsius vmbra spatio non paruo temporis, ac donauit eam cunctis ijs muneribus, quibus iuuenes amores, ac delicias suas ornare consueuerunt, relicto quoq; illi custode, inde abiens, grato ipsi, atq; accepto homine, ne auro illo, monilibusq; spoliaretur; nec solum placuisse tanto regi, dum aspexit, formam ipsius, retulisti, sed addidisti etiam curasse eum, cum in regnum ex infelici illo bello reuersus est, vt è solido auro effigies ipsius, simulachrumq; fabricaretur, ita animo eius haeserat pulchritudo huius arboris; id quod postea praedicare solebant, qui diuitias, & opes magni regis amplificabant, & in caelum insolenter tantam copiam bonorum ferebant,

bant, quam tamen iactationem verborum, & inanem gloriam confutauit postea acuta, lepidaque voce Atheniensis ciuis, qui, missus eo legatus, cum domum rediit, apetiens, quod contra famam apud eum regem vidisset, dixit in aliis multis, quae falso ferrentur, platanistum illam auream vix tantam esse, vt vmbra sua cicadam tegere posset: hoc ego recordor, te illi tempori, ac loco satis accommodatum tunc edidisse, cum sit vnum eorum, quae [illegible] vocantur, congruuntque conuiuiis opulentorum hominum, ac colloquiis eroditarum personarum: grauissimi enim scriptoris Plutarchi, I X. libri referti varia, ac polita doctrina, qui συμποσιακῶν nomine appellantur, pleni sunt huiuscemodi disputationum: nam difficiles, & obscurae quaestiones in epulis, atque inter scyphos minime locum habent. Gauisus igitur tunc ego sum, quum audiui, te, maxime nobilem & illustrem virum valde nobilis, & clarae stirpis patrocinium suscepisse: ideoque memoria hoc repetiui, & tecum agere de ipso epistola hac mea volui, vt qui alienus ab eius honore numquam fuerim, quippe cum laudi quoque huius nostrae terrae, caelique dederim, quod in ea sponte sua nascantur platani: atque hoc etiam memoriae litterarum mandarim; cum veteres cuncti auctores prorsus illam peregrinam esse, & non solum in Etruria non reperiri, nisi satam, & aliunde transportatam, verum etiam in tota Italia voluerint. Sed Aeschylus etiam tragicus poeta magnus, idemque philosophus, vt hoc quoque non reticeam, commendauit nostram Etruriam, vt copia medicamentorum rerumque omnium, quae oriuntur è terra florentem. Potuissem alia non nulla adiungere, quae non parum valent ad honorem platanorum significandum, sed contenta illa debet esse praeclaro tuo, & illustri testimonio. Quin etiam merito veritus sum, ne contra dignitatem tuam facerem, dum dignitati huius arboris vndique seruire studeo, praesertim cum eorum nihil te fallat, & plurimum in multo maioribus curis, publicisque negotiis hoc tempore occupatus sis. Vale. Florent. XIII. Kal. Januar. CIↃ IↃ LXXVIII.

PETRVS VICTORIVS
Ludouico Castaneo Rupipozaeo. S.



NOSTRI, maxime illustris, & omni liberali doctrina erudite orator, quod litteris proditum fuit a M. Cicerone de Themistocle, sapiente, ac forti viro, respondisse eum, cum quidam ipsi pollicitus esset, se artem ei memoriae traditurum, obliuisci se malle discere: quae sane vox egregia est, & summo hoc homine digna, recteque fecisset, quicunque litteris mandasset, ne prudentiae plena sententia vetustate interiret. Laudo igitur Ciceronem, qui in illustri loco ipsam collocauit: nam Plutarchus, qui vitam eius diligenter scripsit, in aliis pluribus eius ἀποφθεγμάτων, hanc non commemorauit: non tamen, cum de ipsa saepè mecum accurate cogitarim, probo declarationem ipsius, qui putauit hoc a Themistocle dictum esse, quod haerebant in memoria, quaecunque audierat, aut viderat: etsi namque hoc praestare potuit, vt nouum illud artificium despiceret, cum minime ipso egeret, nihil tamen valebat ad acrem cupiditatem, sitimque explendam, quae in animo Themistoclis vigebat, eiiciendi inde, quod tunc molestum erat, ac dolorem ingentem homini inurebat. Arbitror igitur (vt libere, quod sentio, loquar) hoc summum illum virum significare voluisse, se valde omni mortali obligatum futurum, qui rationem ipsi, viamque monstrasset, qua penitus oblitteraret cuncta, quae non sine dolore in memoria insiderent, praesertim cum feratur Themistocles in adolescentia culpas non paruas admisisse, famaque ipsius eo tempore, quasi ad metas haeserit; quod postea ipse quoque confessus est; & simili, ad rem declarandam satis accommodato, purgare conatus est; & sane existimo ego, paucos mortales inueniri, qui vacui penitus fuerint ab omni labe, ac vitio in lubrica illa aetate, & cui voluptas corporis libidoque dominatur, quae imperium suum, durum atque iniustum, exercet aliquando etiam in graues, & moderatos viros. Cum igitur mecum multum iam de hoc quaesiuerim, expecto modo de ipso iudicium tuũ, teque iudicem huius quaestionis statuo, quem ob exquisitam honestarum artium scientiam, magnumque vsum rerum, spero facile cogniturum, an verum ego in hac re attigerim; siue contra lapsus opinione fuerim, valdeque peccarim, qui temere a tanti viri auctoritate discedere ausus sim. Vale. Florent. VI. Kal. Ian. CIↃ IↃ LXXVIII.

PETRVS VICTORIVS
. . . . . S.



Egi libenter, quod mihi narrasti de studio posito a Ioanne . . . . in declarandis tribus Aristotelis libris de arte dicendi, vigilijsque ipsius docti, & diligentis viri editis; putoque iudicium tuum secutus: neque enim antea quicquam de his vigilijs ipsius acceperam, eum non parum lucis huic operi attulisse; neque tamen ego consilium meum muto, pergamque efficere, quod tibi significaui, atque id ijsdem de causis, quas tunc tibi exposui: existimaui enim multi merito desiderati potuisse in primo illo labore meo, quod nunc moliri aggressus sum, oportuisseque me vertere in Latinum sermonem, ordine ipsarum seruato, fideliter cunctas sententias auctoris, quod ego mihi aliquo modo videbar praestitisse; profectoque, qui accurate legent, leuiter etiam cognita Graeca lingua, nullo negotio intelligent, me hoc satis commode effecisse; sed tamen, quia quidam existunt, quibus hoc non satis est, statui voluntati eorum satisfacere; & haec causa fuit repetendi eundem laborem: neque enim cogitaui vmquam aduersari scriptis alicuius, adipiscique laudem ex aliorum erratis, cum pepercerim etiam illis, qui me improbe laeserunt. Sed de hoc satis superque: confido enim tibi mores, consuetudinemque in hoc meam probatam esse. Vale.

PETRVS VICTORIVS
Francisco Mariae Vrbinatium Duci. S.



Lavdat Xenophon Agesilaum, illum Regem Spartiatarum, vt multis alijs nominibus, ita quoque hoc, quod contra iudicium, institutumque plurimorum, vrbem eam vere munitam esse, nec posse capi ab hostibus arbitrabatur, quam, ij, qui regerent, ac tuerentur, non possent capi, aut pecunia, aut voluptate, aut metu; nec finerent animum suum muneribus labefactari, in hocq; manete in primis censebat speciem, & dignitatem ciuitatum, de quo ille se hoc pacto sentire, non verbis tantum, sed re ipsa, ac factis significauit, quum Persarum Regis, contra quem tunc exercitum ducebat, liberalitatem, amicitiamque repudiauit. Philippus quoque Macedo, Alexandri pater, voce sua celebri testatus est, non oportere Principes viros, regesque magnopere confidere turribus, ac castellis, quamuis illa, & loco, & operibus expugnari posse non viderentur. Huius ipsius sententiae ego audiui fuisse auum tuum, fortissimum Ducem, & magno consilio praeditum, qui, cum videret parari aduersus se bellum, haberetque plures secum valde peritos rei militaris, cum quibus de tuendis finibus, arcendisque hostibus assidue deliberaret, cum vnus eorum, consuetudinem nostrorum temporum spectans, dixisset, requirere se ad id consilium vehementer accommodatum, vel necessarium potius, oppidum aliquod in eius ditione egregie munitum, seque, cum diligenter omnia oculis perlustrasset, nihil huiuscemodi vsquam aspicere potuisse, tunc ille, intendens manum ad suos, qui multi adstabant, respondit: hae sunt meae arces, haec mea propugnacula; quibus fretus spero, me consilium aduersariorum disturbaturum, intelligens amorem populorum erga se, incredibilemque beneuolentiam, in quo deceptum illum non fuisse, & ea, quae postea quotidie in bello gerebantur, & euentus tandem ipsius declarauit. Non alienum autem putaui de hoc tecum his litteris agere, qui ipsum studiose imitatis, nec vllam in partem ei cedis, in amore tuarum gentium tibi, iustitia & omnibus honestis factis, conciliando. Nam quin huiuscemodi aliqua vox, etsi breuis, multum valeat ad naturam moresque clarorum, & illustrium virorum indicandos, ac paenè vniuersam vitam eorum ante oculos collocandam, dubitandum non est, quod etiam a grauibus, sapientibusque scriptoribus litteris proditum est. Ipse quoque libenter virtutem admirabilem Francisci Mariae, vnius è maioribus tuis omni laude dignissimi in omni sermone meo, pro tenuibus ingenij mei viribus laudo semper, ac celebro, ad quem etiam cum Venetarum copiarum Dux opportuno loco castra

posita

posita haberet ad Cassianum contra Caroli V. Imperatoris exercitum, a patria legatus missus sum: quare propius tunc summum hominis consilium, meritò laudatum, & magnitudinem animi aspicere potui, in munere illo obeundo, quo simul & vtilitatibus eorum, quorum rempublicam tutabatur, prouidit, & personae suae dignitatem non retinuit solum, verum etiam valde auxit, atque amplificauit. Vale humanissime Dux, & mei supra omnia mea merita, amantissime. Florent. prid. Non. April. CIↃ IↃ LXXIX.

PETRVS VICTORIVS Francisco Mariae Vrbinatium Duci. S.



TINAM verum foret, Illustrissime Dux, quod memoriae proditum olim fuit, de vbertate regionis istius in qua regnas, a vetere Graeco scriptore, parere in ea ter anno greges pecorum; telluremque fructus ferre abundantissimos: mulieres vero raro admodum vnum, plerumque geminos, & aliquando etiam tres, gignere; magis illa digna fuisset, quae te Principem haberet, tuaque eximia virtus maiorem campum nacta esset, in qua se exerceret, neruosque suos contenderet: audio enim apud vos hodie vestigium nullum, huius tantae foecunditatis apparere: scriptum est hoc in libello, cuius index est de admirabilibus auditionibus: excusus autem est Aristotelis nomine, sed Stephanus quoque, qui scripsit de vrbibus meminit huius commentarij: ipsumq; Aristotelis esse testatur, vt etiam Athenaeus in XII. libro [illegible], vbi loquitur de luxu Sybaritarum, & pretiosa veste Alcisthenis; nec tamen desunt, qui de ipso aliter sentiant: lis igitur magna est de vero auctore huius libri; cum autem ego quondam ipsum contulissem cum vetusto, satisque fideli exemplari, plurimaque inde menda sustulissem, habeo nunc in animo purgatum ipsum peruulgare: incertum tamen adhuc me non nihil tenet; cuius nomine edam, etsi pendeo in eam sententiam, vt ab Aristotele ea notata putem, non sane vt omnia ipsi probata sint, nec visa, cognitaque, sed ab [illegible]: siquo ei commemorata, qui plura loca viserit, quaeque noua, inauditaque spectarit, accurate notauerit; non pauca certe horum narrauit in libris, quos scripsit de historia animalium. Nam quod ad tellurem pertinet, non est dubium, quin Vmbriam intelligat: describit enim eam, qui idem reperit, diligenter geographus, quem dixi, finesq; eius appellat veros. Quod si nunc orbata est commodis illis, quae de ipsa praedicata sunt; vnum certe consecuta est, quod pluris est ad beatam ipsam reddendam, quam fructus copiosi terrae, quod te Principem bonum, iustumque adepta est, quem Deus Opt. Max. diu ipsi saluum, incolumemque seruet. Vale.

PETRVS VICTORIVS Bernardino Rotae. S.



CCEPI superioribus diebus elegans, & eruditum munus tuum, quod fuit mihi periucundum: magis enim capior fructibus ingenij doctorum, & politorum virorum, quam telluris, & alijs etiam extra hominem positis bonis. Quare ago tibi gratias immortales ob hanc tuam benignitatem, & animum promptum in magnam meam animi voluptatem: statim autem tibi, vt decebat gratias egissem, sed contigit, vt eo tempore valde occupatus essem, quod vero negotium me tunc distentum tenuerit, video tibi notum esse ex litteris; quas scripsisti ad Admiratum nostrum; misissem sane ad te lucubrationem illam meam breuem, etiam non rogatus, cum aliud nunc non haberem, quo possem leuiter indicare; quam gratum mihi fecisses, missis ad me tuis illis egregijs multarum vigiliarum operibus: sed tamen timide, purgansque accurate audaciam meam: sed postquam vidi ex eadem illa epistola, te id, nescio qua de causa, tantopere cupere, liberius hoc feci: Errorem igitur tuum accusabis, non meum, cum, lecta illa, cognoueris, nihil dignum in ea oratiuncula extitisse praeter argumentum ipsum, in quo opera perdenda esset. Cum ego poemata tua diligenter legero, quod cito a me fiet, quid existimem

ſtimem de illis, epiſtola aliqua mea declarabo, idéſt, laudabo ipſa, & plurimum commendabo: non enim modo mihi audita eſt facultas, & tua exercitatio multa in pangendo carmine, atque ingenij etiam doctrinaeque magnitudo. Vale. Florent. Non. Iun. CIↃ IↃ LXXIIII.

PETRVS VICTORIVS
Ludouico Caſtaneo Rupipozaeo. S.



NON ideo ſcripſi ad te, clariſſime legate, ſuperioribus menſibus epiſtolam, vt illa ſola contentus eſſem futurus, neque poſtea quicquam huiuſcemodi attingerem, ſed hoc animo meo cogitaui, voluique ipſam initium eſſe aliarum illiuſmodi animaduerſionum, ſi cognoſſem tibi priorem illam non diſplicere; & ſanè mihi ab hoc officio tamdiu non temperaſſem, niſi veritus eſſem, ne multas tuas, & magnas occupationes impedirem: modo tamen cum mihi in mentem rediiſſet flagrans tuum ſtudium, & deſiderium, quo primum incenſum te perſpexi erga optimas artes, id quod poſtea etiam a multis audiui, qui iſtinc veniunt, depoſui magna ex parte timorem illum: quare familiariter tecum agam, vt coepi, quaeramque ex te, quid ſentias de loco, quem olim arbitrabar me correxiſſe, in IIII. libro de moribus ad Nicomachum, quum multas, & foediſſimas maculas ex illo pulcherrimo opere deleui: eſt autem, vbi diſſerit de parui animi hominibus, quos non penitus inſimulat, ſed aliquid boni in natura ſua vitioſa, & affini culpae, habere vult: cum enim prius legeretur in excuſis libris, οὐ μὴν ἠλίθιοί γε οἱ τοιοῦτοι δοκοῦσιν εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον ὀκνηροί, ſecutus fidem cunctorum, quos vidi, calamo ſcriptorum codicum, emendaui νωθροί. Sed Aſpaſius etiam ita legit, qui ſic interpretatur hoc verbum τουτέστι ἀργοί, καὶ ἀπρακτικοί. Significare igitur puto voluiſſe auctorem μικροψύχους hos non eſſe fatuos, neque tardos, vt ſunt, quos vocat χαύνους: ſed contrarius potius his, & perſpicacis ingenij, qui ſibi nihil arrogent, ſed potius detrahant aliquid eius honoris, ac laudis, quam ſibi non ſine cauſa vendicare poſſent; atque hoc facere, niſi fallor, quia bene cognitas, & perceptas habeant res humanas, ipſarumque infirmitatem, & crebras mutationes norint; ideoque fugiant ſe implicare nimis moleſtis, & plenis periculorum factis, ſiue quia non magni aeſtiment hos gradus honoris; nihilque huiuſcemodi magnopere admirentur: ſed, vt verum fatear, facilius poſſum accuſare alterius lectionis importunitatem, quàm huius, etſi certiorem ipſam duco, veritatem comprobare. Nollem autem Morelium, qui Lutetiae editionem illam meam ſuis typis renouauit, nomine meo retento, vocem hanc repudiaſſe; ac pro ipſa ὀκνηροί, quod reieceram, reſtituiſſe. Diſputabo igitur de ſcriptura, expectans de ſententia iudicium tuum, indicaboque vbi hanc vocem inuenerim. Ariſtoteles in II. libro de partibus animalium, de ſanguine diſſerens, vique ipſius, ac poteſtate, inquit, cruorem craſſiorem, & calidiorem magis gignere vires corporis, ac robur; acriores autem ſenſus, & mentem acuriorem illum, qui tenuior eſt, ac frigidior: νοερώτερον enim illic ſine vlla dubitatione, vt extat in calamo exaratis exemplaribus, non νωθρότερον, vt habent excuſi, legi debet. Vt vides igitur omnia mendis referta ſunt, quae moram magnam adferunt, & caliginem offundunt accurate veteres ſcriptores legentibus; ſed alteram etiam hanc auctoritatem adiungam, vt opinor, non contemnendam. Extant antiquae multae declarationes, & valde bonis verbis expoſitae doctorum virorum in Iliada Homeri, in margine vetuſti exemplaris, quod apud nos eſt, domi Iacobi Saluiatij Illuſtriſſimi viri, notatae; quae ſcholia niſi vidiſſet Euſtathius, atque ipſorum parte aliqua commentarios illos ſuos valde prolixos ornaſſet, plane minutus quidam grammaticus cognitus fuiſſet. in illo igitur verſu XVI. libri ὄτρυνεν ἵππους τε, καὶ ἀνέρας ἀσπιδιώτας, quo poëta dicit Achillem exhortatum fuiſſe equos, & milites ſcutatos, primum conſuetudinem quandam ſermonis ſecutum Homerum putat: etſi enim equos nominarat, equites tamen intelligi voluiſſe; deinde adiungit ὁ τοὺς ἰδίους ἵππους ὀτρύνων: νοεροὶ γὰρ ἦσαν, ὡς θεῖοι, quaſi, cum ſati caeleſti ſemine forent proprij equi illius herois, potuerit ipſos, vt participes rationis verbis excitare. Hinc igitur quoque exiſtimari poteſt, oſtendi eodem verbo ab Ariſtotele, quod laudem habet, non vitio obnoxium ſit. quod praeſtant verba, quae nullo conſilio eò importata ſunt: non defuerunt enim praeterea alij, qui falsò putarint legi illic debere νωθροί. Graecus autem interpres neutrius harum varietatum meminit, qui tamen labitur, dicés deteriorem eſſe velle auctoré μικρόψυχον, quàm χαῦνον: quomodo enim verum hoc eſſe poteſt, cú affirmet χαῦνον fatuum, & inſulſum eſſe? hoc enim valere puto ἠλίθιον: minimè autem talem μικρόψυχον:

etsi eum magis oppositum esse Aristoteles affirmat magnanimo: aliud enim est maiori errori, culpaeque affinem esse; aliud videri magis magnanimo aduersari. Miror autem Argyropylum, Graecum hominem, & satis bonum philosophum, in interpretatione horum librorum, quos nostrae iuuentuti magna cum laude, concursuque nobilium virorum declarauit, cum ipsi nota esset haec varietas lectionis, sua interesse nihil putasse, quaerere diligenter vtra verior esset, magisque ingenio, ac moribus parui animi hominis conueniret: de qua enim te potius sollicitus interpres horum diuinorum librorum esse debet, quàm de vita, & moribus, tàm praestantis, & excellentis viri; & exquisitè docere, quomodo in ea virtute peccetur. quae causa fuit, maxime illustris orator, vt ipse cogitationem hanc susciperem; tecumque potissimum quaerere de hoc voluerim, quem alienum, remotumque nullam in partem esse existimo a magnanimi viri indole, ac natura. Vale. Florent. XIII. Kal. Quinctil. CIↃ IↃ LXXIX.

PETRVS VICTORIVS Erophilo Flaminio. S.



AMO te valde Erophile, probe adolescens, multis magnisque de causis, & laudi tuae toto animo faueo; in quibus est, quod cum pater tuus vir optimus, voluerit, vt aetas tua tenera a me ad humanitatem informaretur, perspexi subito te docilem esse ad haec studia, omni libero homine digna; ex qua re magnam cepi voluptatem, & sane de ingenio naturaque tua aliter existimari non poterat, cum inde natus esses, & adhuc in ventre matris indolem probitatemque paternam haurire potuisses, omni demum illo tempore, ita domum meam frequentasti, vt quotidie magis spes illa magna, quam de tua virtute conceperam, cresceret. Venit postea tempus, vt tu, iam excultus, & perpolitus his elegantioribus litteris ad artem paternam, plenam dignitatis aditum tibi patefaceres, quare, nobis relictis, in eam vrbem te contulisti, in qua facile posses frequenter audiens excellentis ingenij viros: & summos medicos, ad altum illius gradum ascendere, & totum reddere, atque exprimere patrem tuum, gloriamque adaequare, quam ille ingentem ex ipsius tractatione consecutus est. Multo sane antea ego multorum sermonibus cognoram scientiam singularem, & magnum iudicium parentis tui in aegrotis curandis, grauibusq; morbis è corporibus eorum pellendis: non contigerat tamen, vt ego, cum omni mea familia valens, opera ipsius, curationibusque vterer, mutata postea res est, factumque, vt ego, valetudini quorundam meorum consulens, cogerer ad aliquem confugere, cuius consilio salus illis daretur; quare experiri volui, an vetus opinio, quam de illo habueram in animo meo, vera fuisset: facile autem citoque animaduerti, me nullam in partem peccasse, & recte de prudentia ipsius, ante quam eius periculum fecissem, sensisse: neque enim satis laudare poteram diligentiam, curam, prouidentiam hominis in munere omni, proprio medicorum, obeundo. Sed opus non erat hoc modo tangere, cum vniuersa ciuitas redundet laudibus illius, & Princeps quoque noster, vtilem sibi eam, salutaremque non semel expertus, ipsum ciuitate donarit, & magnis dignitatis gradibus ornarit: haec enim ego commemorare volui, non quia incerta, & obscura putarem; verum vt te hortarer; & stimulum aliquo modo tibi admouerem: etsi ipso non eges; vt omnes ingenij neruos contenderes ad parentem imitandum, laudemque ipsius ac gloriam persequendam, non temere loquor, nec plusquam deceat, industriam eius, & sedulitatem extollo: primum igitur hoc est, quod valere plurimum debet ad te impellendum: deinde ars ipsa, quam, vt honestam & nobilem, nosti celebratam esse a diuino Graeco poëta, & quasi duce ceterorum omnium, qui praedicauit compotem ipsius, parem aequalemq; esse multis alijs, nec quicquam illis cedere in muneribus proprijs mortalium; & quae multum prosit reliquis obeundis, vt omittam testimonia aliorum, qui merito ipsam commendarunt: quid enim pulchrius? quid gloriosius? quid magis praeclarum est? quam posse vitam hominum proferre, eosdemque acerrimis corporis doloribus liberare. Non facere autem arroganter eos, qui beneuolentia inducti, hortantur quospiam ad laudem aliquam adipiscendam, ad quam illi ipsi, quos hortantur, alieni non sunt, sed sua sponte proni, declarat, quod litteris proditum est de Theophrasto, sapiente viro, & studioso laudis suorum, nec minus cupido veritatis in omni re aperienda: ille namque, cum floreret multitudine auditorum intelligeretque se graui morbo confectum, morti propinquum esse, astantibus illis suasit, vt postquam iter id ingressi

gressi forent in eoque cursu multum versati, siue nullum laborem fugerent, cum ita magna inde gloria compareretur, siue totam eam rationem abiicerent, ac repudiarent: quia necessario lo ipsa magni labores suscipiuntur: neque enim naturam eius pati, vt negligenter aliquis in ea, desidioseque versetur. Cum parum ego confiderem studio, & officio huic meo, quamuis a pura mente, & beneuolentia magna proficiscatur; arderem autem desiderio tui iuuandi, adiungere ipsi volui auctoritatem, & pondus praestantis philosophi, & vno ore omnium, meritoque laudati. Vale. Florent. Prid. Non. Sext. CIↃ.IↃ LXXIX.

PETRVS VICTORIVS
Francisco Medici Magno Duci Etruriae. S.



TVLIT vetus illa fortunata aetas plures, qui ingenio, doctrinaque sua valde profuerunt ceteris mortalibus, operamque dederunt, omnibus alijs rebus posthabitis, vt iuuarent non solum sui temporis homines, verum etiam posteros erudirent; & qui multis post seculis nasci deberent, horum nomina, satis clara honestaque, omnibus nota, & peruulgata sunt: ciuitas autem vna fuit, quae huiuscemodi viros, siue genuit, siue, aliunde ad se profectos, ita instruxit, atque ornauit, vt hoc egregium opus moliri, & efficere valerent. Nec tamen hi subito tales extitere, sineque ope aliena, & adminiculo quorundam, qui prius vixerint, ita excellens praestansque bonum ad exitum perduxere: neque enim repente absoluti perfectique viri fiunt, nec natura sola potest tantum boni procreare: multa enim concurrant, necesse est; quod quum contingit, tunc exoritur hoc, quod plurimum admirationis gignit in pectoribus illorum, qui haec diligenter attendunt, & tamquam caelitus delapsum diuinumq; non sine causa esse existimatur. Vnus horum fuit, ac fortasse summus, Aristoteles, qui ea tempestate natus, qua in Graecia florebant optimae artes, relicta patria Stagiris, Athenas se contulit, domicilium sapientiae, virtutumque maximarum; atque ibi Platoni se in disciplinam dedit, doctissimo atque eloquentissimo viro, cum Socrates iam, dux & auctor sanctissimae doctrinae, & quasi fons variae philosophiae, vita functus esset, quem spatio X. & VII. annorum, vt memoriae proditum est, audiuit, atque omnem ipsius scientiam magnitudine ingenij sui, & assiduitate operae vorauit. Nec cessauit hic, natus hominibus docendis. viuus adhuc, quae didicerat, alijs impertiri; & quicquid etiam illis addiderat, cum familiaribus, & cupidis cognoscendi res abstrusas, & remotas ab intelligentia populari, communicare, atque ita naturam eorum excolere, & perpolire: nam praeterquam quod habuit certos quosdam, & eos quidem non paucos, magnae indolis adolescentes, magnaeque spei, quos sedulo reconditarerum scientia instruebat, non reiecit etiam alios, in quibus amor aliquis bonarum artium degustandarum apparuisset, a benignitate sua, verum illis quoque, sed alia hora diei, & ratione viaque faciliore, studuit prodesse, & ingenia ipsorum erudire, quod alij ante ipsum, doctissimi viri; etsi vitae hominum excolendae incumbebant, non probarant, sed alienos omnes repudiabant, nec participes suae exquisitae rationis facere volebant: nam penitus rudes, & agrestes, ipse quoque a se arcebat, & eosdem postea a lectione suorum scriptorum, obscuritate quadam illorum, depellebat. Quot autem, quantaque litteris mandarit, & quam multiplici doctrina monimenta sui ingenij refererit, notum omnibus, atque exploratum est: vt enim omittam rationem disserendi, cuius ille, subtilis admodum artis, non magister tantum, doctorque fuit, verum etiam auctor atque inuentor, & ambarum quidem ipsius partium; eius inquam, quae in inueniendo occupata est, & illius, quae in iudicando, quis melius accuratiusque de rebus bonis malisque, ac de vita & moribus praecepit? quis pulchritudinem virtutis, eximiamque speciem ipsius manifestius nobis ante oculos collocauit? a deformitateque vitiorum, turpibusque maculis ipsorum magis nos alienauit, totamque demum vitam hominum maiore studio, ac diligentia purgauit? &, quae via ad bene beateque viuendum, sine errore vllo doceret, demonstrauit: nec solum mores singulorum mortalium coluit, atque exornauit, verum etiam rationem honeste regendae domus, tuendaeque atque augendae bonis artibus rei familiaris tradidit, vt ijs fundamentis iactis, quo animus ferebat perueniret, recteque atque ordine maiores coetus hominum, communemque societatem informaret: & qui

ſtatus ciuitatis optimus eſſet, ceterisque omnibus anteponendus doceret, de quo tam moltae variaeque opiniones diſertorum hominum, & diſcrepantes admodum ſententiae peritorum, magnumque vſum rerum habentium extitere: nam quam factus paratusque ad hoc praeclarum opus conſtruendum accederet, & quo nullum grandius vtiliusque vitae noſtrae confici, ac fabricari poteſt, declarat, quod ſedulo antea ſtatus plurimarum ciuitatum, & Graecarum, & Barbararum perſpexerat, & quid in ipſis probari, reprehendique poſſet, aperuerat; quorum commentariorum magno cum damno noſtro iacturam fecimus, tantamque diligentiam curamque doctiſſimi prudentiſſimique viri perijſſe dolendum eſt. Acumen autem ingenij Ariſtotelei, admirabileque ſtudium, poſitum in rebus naturae videndis, cauſiſque earum inueſtigandis, quis ignorat? cum partem ipſius nullam omiſerit, quam non enuclearit, erratis magnis reprehenſis antiquorum illorum phyſicorum, qui in his rebus docendis lapſi fuerant, ac magnopere peccarant. Diuinas etiam res, & quae dignitate ſuperant ordinem rerum naturalium, ipſum attigiſſe, & vim poteſtatemque rerum caeleſtium, ac Dei ipſius, moderatoris omnium, eundem explicaſſe, compertum eſt: quis enim de hoc dubitet? Ariſtotelemque penetraſſe, quo humanum ingenium adhibito ſummo ſtudio aſpirare vix poteſt, & clauſtra illa perrupiſſe, non fatetur? Non contentus autem principia rerum naturalium pateſeciſſe, & de ſede domicilioque Dei ipſius diſputaſſe, cauſaſque rerum ſuperarum, obſcuram valde difficilemque materiam, non contemnendis argumentis, probabilibuſque rationibus explanaſſe, perſecutus etiam eſt animantium omnium naturas, & earum, quae in terra viuunt, & volucrium etiam, nec non tertium ipſarum genus, quod in aquis aetatem degis, mariſque profundas partes incolit; quarum omnium figuras diligenter deſcripſit, & ortus victumque declarauit: parteſque cunctas corporis aliquo modo ante oculos poſuit, & obſcuras, atque interiores, & extra etiam poſitas, nec eorum tantum animalium, quae ſedes locoſque propinquos noſtris regionibus incolunt, verum etiam valde remotarum, & longinquas terras deſertaque loca habitantium; quod arduum opus, quamque ſcientiam, libero omni homine dignam: principibus autem viris regibuſque in primis accommodatam, aggredi non potuiſſet, non ſolum conficere & abſoluere, niſi a potentiſſimo viro, valdeque ſtudioſo verae laudis, & gloriae adiutus eſſet, pecuniaque ingenti, atque opibus eiuſdem inſtructus: nobilem enim & generoſam familiam Macedoniae regum, propitiam, fautricemque habuit: apud Amyntam namque, Philippi patrem, plurimum gratia, & auctoritate valuit; cui, vt medicus, operam nauauit, & amici etiam familiariſque apud eum locum tenuit, vt litteris proditum eſt a bono auctore: nam eundem a Philippo, prudenti rege, & qui valde Macedonum regnum auxit, dignitatemque eius gentis conſilio, & armis amplificauit, euocatum fuiſſe, ad filium Alexandrum inſtituendum, ſatis conſtat; cui, adoleſcenti magni animi, & ſingularis ingenij, cum ſcientiam reconditarum rerum, quas ſupra appellaui, tradidiſſet, initiaque & cauſas rerum naturalium eum docuiſſet, ornauit etiam animum ipſius polita, & ſuaui lectione; nec minus apta idoneaque aetati eiuſdem, Iliadis Homericae declaratione; vnde factum eſt, vt ille poſtea ſemper diuinum hunc poëtam amaret, & magnis laudibus, occaſionem aliquam eius rei nactus in caelum ferret. Sed etiam putatur idem, optimus magiſter laudabilium omnium artium, amorem, quo tenebatur idem rex intelligendi res vtiles corporibus ſanandis, & ipſis quoque aegrotos familiares curandi, in pectus ipſius inſeruiſſe, cum feratur Alexander, non ſolum libenter ea remedia morborum, & vulnerum amicis, & ijs omnibus, qui peterent, tribuiſſe; ſed etiam cognitum ſit, & in epiſtolis eius lectum, ipſum increpuiſſe familiares, qui his temporibus, & caſibus ad eum non confugerant, nec remedia corporis malorum a ſe poſtularant. In quo (tempus enim eſt iam, vt poſt longam de non vulgaribus rebus, & laudibus iuſtis eximij philoſophi a me orationem habitam, tecum loquar, Franciſce, Dux Magne, ad quem poſteriores has meas cogitationes, ac vigilias mitto) tu ipſum imitaris, atque exprimis: quis enim neſcit, quantum operae diligentiaeque ponas in remediis morborum conficiendis? ijſque omnibus, quae ſalutem aegrotis dare poſſunt, vndique colligendis, & magno pretio parandis: eſt autem hoc amplum, & profecto regium, vt proſpicere tranquillitati dignitatique eorum, quibus praeeſt, ita etiam valetudini ipſorum, atque incolumitati opitulari: facile autem hoc praeſtare potes, cum valde peritus ſis rerum naturalium, & quid vtilitatis capitur ex partibus animalium, ijſque omnibus, quae terra gignit, atque alit, noſti; & ipſorum periculum ſaepe feciſti: nam alterius etiam laudis, clariſſimi, fortiſſimique regis, expers non es; nec quicquam illi cedis in Homero amando, & ſummis laudibus ad caelum efferendo; cuius, puer adhuc, vt ille egregias virtutes ab optimo magiſtro perceperat, ita etiam tu diuinas laudes, & admirabilem

ſapien-

sapientiam a studioso valde ipsius; & qui praeclare cognitas eas habebat, didicisti; & ita denique animo imbibisti, vt multas ipsius partes memoriae mandaris, eiusque sententias omnibus temporibus, ac locis accommodaris. Contexerat Aristotelea Iliada, atque emendarat, quae postea ab illa ἐκ τοῦ νάρθηκος vocata est: librum vero eum, ab ipso acceptum, Alexander in amoribus habebat, sub capiteque, ac puluillo, vna cum pugione, semper dormiens tenebat: tu pluribus antiquissimis, & fidelissimis Homeri exemplaribus bibliothecam tuam, amplissimam & ornatissimam, decorasti. Sed redibo ad alia doctissimi nostri, politissimique philosophi monimenta nominanda: primum autem tangam, quod affine est proximo huic sermoni: praecepit enim ille quoque accurate multa de studio poëtarum, artemque eam omnem, quae florebat ipsius aetate, euoluit, & genera ipsius cuncta, magnopereque inter se discrepantia explanauit; vtinam illa permansisset, iniquitatemque superiorum temporum euasisset, ac non bona magnaque pars ipsius, quod sine lacrimis recordari non possum, interijsset. Non minus autem deplorandum est, quod cum ille quoque scripsisset tres libros de poëtis claris, vt existimare licet; quique aliquam laudem & gloriam in eo studio consecuti forent, in qua disputatione necesse est, vt tetigerit non pauca, quae merito laudari in eo studio possunt; vt etiam, quae non sine causa illic reprehendi, & improbari, illi quoque absumpti sunt, & nobis non sine magno nostro damno è manibus erepti. Sed quid est, quod ille, pertinens ad communem vtilitatem, in moreque atque institutis positum eius temporis, acumine ingenij sui, & doctrina, non perpolierit, ac melius multo perfectiusque sua cura reddiderit? cum enim tunc in magno honore esset eloquentia; non Athenis solum, in qua ciuitate in primis illa regnabat, & vbi altissimas radices egerat, sed etiam in vniuersa Graecia, quippe cum eius vrbes magna ex parte illa tempestate a multitudine regerentur, quod quum contingit, potestasque fit ciuibus libere fuseque dicendi, gignit id, augetque mirum in modum linguae volubilitatem, copiamque verborum, ad summumq; dignitatis gradum eloquentiam perducit; cum inquam multi clari tunc illustresque oratores forent, videretque Aristoteles, magistros eius artis, & qui se posse illam docere profitebantur, multis modis peccare, putauit se oportere huic malo mederi, ac veram exquisitamque rationem eius tradendae monstrare: tribus igitur eruditissimis libris, & plenis optimorum documentorum, eam, partesque ipsius omnes complexus est. Nostrae autem huius aetatis plures, doctissimi viri, & qui omnem suam vitam consumpserant in Principis huius peripateticorum obscurioribus libris diligenter legendis, atque alijs etiam declarandis, non solum non contempserunt hoc opus, verumetiam mirifice laudarunt, & scientiam ipsius variam, admodumque vtilem ingenijs hominum excolendis iudicarunt. Sed litteris quoque proditum est, Aristotelem etiam hac ipsa dicendi vi ac potestate, ingenuo omni homine digna, imbuisse opulentissimum discipulum suum, & sodales praeterea ipsius; facultatemque in vtramque partem ipsi disputandi de omnibus rebus, & locos huius rationis subtiliter exercendae ostendisse: vnde etiam antiquitus extiterunt, qui voluerint ipsum peripateticum appellatum, quia vna cum Alexandro ambulabat, haec ipsa ei tradens, cum ille ex morbo conualuisset, & ad vires corporis firmandas huiuscemodi modicis peripatis, deambulationibusque vteretur, non quia soleret, in Lyceo ambulans, auditoribus suis praecepta sapientiae dare, & quaestiones difficiles obscurasque enodare. Hos autem libros olim ego cum viderem a vetustate, & inscitia praeteritorum miserorum temporum male acceptos, refertosque foedissimis maculis, remedium tanto incommodo adhibendum putaui: conatusque sum pro viribus, ac fortasse etiam supra vires, ipsos purgare, & menda, quae varij generis splendorem eorum, inquinarant, tollere; simulque, quantum studio, & mediocri doctrina mea efficere valui, declarare; in quo plurimum mihi laborandum fuit, vt exempla, quibus auctor vsus fuerat in sententijs suis confirmandis, & testimonio optimorum scriptorum corroborandis indagarem, cum concise illa, obscureque posita ab eo forent, & a tempore etiam deformata essent. quare legendi mihi fuerunt accurate cuncti paenè antiqui poëtae, atque oratores, vnde illa sumpta erant, & huc translata, suisque locis illustrandis apte applicata. Sed quid modo haec commemorare oportuit? quid enim tunc praestiterim, tanto temporis interuallo, ab eruditis viris, & aequo animo praeditis, intelligi & cognosci potuit, quos nactus sum beneuolos, & gratos accepti beneficij. Vnum extitit, quod tunc in meo illo labore desideratum fuit, nec siuit ipsum libere ingredi domos omnium, qui auersi a musis non essent; vnde aliquo modo coactus sum repetere hunc laborem, & quod tunc omiseram, adiungere, idest vertere in Latinum sermonem, loco suo & ordine, praecepta cuncta auctoris, & tamquam continuare ipsius orationem … nam, quin primo illo tempore verba omnia Aristotelis expressetim, vimque & notionem eorum, quae rariora, & obscuriora essent, aperuerim, sententiasque declararim, du-

bium non est: ita autem me gessi eo tempore, quia semper cum Latinis Graeca coniungenda putaui, & aliquo modo stimulum bonis adolescentibus admouere volui, vt mature, vnaque cum Latino Graecum sermonem perdiscerent: neque enim penitus sine consilio hoc feceram; victus tamen postea precibus multorum, qui Graecam linguam non gustarant; nec tantum temporis habebant, vt incumberent in eam curam, mentem mutaui, & in alijs, siue eiusdem huius auctoris, siue aliorum monimentis ingenij, quae studio meo illustraui, voluntati eorum parui, totumque me ad opinionem ipsorum accommodaui. Alterum autem fuit, in quo sententiam nullam in partem variaui, quod cum primos illos meos labores ad patrem tuum, optimum & sapientissimum Principem, miserim, & illustrissimo ipsius nomini, plenissimoque dignitatis dicarim, idem mihi modo censui faciendum, in his, quos valde longa mea cura perpoliui, & meliores multis partibus feci: ex quo enim tempore primum diligenter hos libros legi, & cognoui, quam integri perfectique forent, numquam postea ipsos è manibus dimisi. Accipies igitur hilari vultu hoc meum munus, vt alia fecisti: neque enim maiora tibi dilargiri possum; nec dignitati tuae amplissimae quicquam aliud, quod aliqua parte ipsi respondeat, consecrare: qui autem in meritis beneficijsque compensandis, siue in colenda superiore qualibet persona, atque natura, quod potuere, praestiterunt, numquam merito reprehensi a quopiam, accusatique sunt. Vale. Florent. XI. K. Sep. CIↃ IↃ LXXIX.

PETRVS VICTORIVS
Petro Gondio Episcopo
Lutetiae. S.



QVANTOPERE amare soleant fructus ingenij sui mortales, qui leuiter etiam attigerunt fana musarum, facileque decipi in iudicio de ipsis faciendo, arbitror tibi notum esse, vir optime, & notitia multarum rerum instructissime: hoc igitur me quoque in errorem hunc communem induxit, vt putarem scripta haec mea digna esse, quae ad te mitterem in valde longinquum, & remotum ab hac tellure domicilioque meo locum: accipies tu tamen laeto animo tam tenue munus, ignoscesque audaciae meae, qui lectionem huius libri auribus tuis eruditissimis, non satis fortasse prudenter inculcarim. Nam quin materia ipsius, & argumentum, & vnde primo profectum fuit hoc opus, merito placere debeat omni docto, & honesto viro, dubitandum non est: quae enim ratio doctrinaque magis ornare potest grauem hominem, & promptum ipsum paratumque reddere ad id obeundum, quod est proprium hominis, a naturaque soli ipsi ex omni genere animalium datum, quam ratio dicendi, facultasque sensuum animi sui eleganter, fuseque exponendi, quam ars haec, prodita monimentis a summo doctore, & qui studio operaque sua perpoliuit humanum genus; & cognitione humanarum, diuinarumque rerum pectus ipsius excoluit? Sed quod ego de leuitate tam grandis operis narraui, accipi volo de labore curaque mea dictum, qua ipsum explanandum suscepi vigilijs meis, & infinito quodam studio, quod in sententijs ipsius explicandis adhibui, verum cum auctoris nobilitas cognita amplitudini tuae, & egregie perspecta sit, relicta commendatione ipsius, quae longiore oratione egeret, & vix a quolibet eloquentissimo viro copiose pleneque laudari posset (quamquam ego in epistola, quae posita est initio voluminis, efficere hoc volui; partemque ipsius, etsi non exilem, non tamen totam integramque absolui) reuertar ad id, quod primo mihi proposui, rogaboque, vt voluntatem consiliumque meum non despicias, qui munusculum hoc ad te misi, quod nullam in partem respondet dignitati tuae, atque scientiae multarum honestarum artium, quibus praeditus es, neque etiam magnitudini animi, liberalitatique fratris tui, nobilissimi viri, & quouis magno honore locoque dignissimi. Vale. Florent. VIII. Id. Octobr. CIↃ IↃ LXXIX.

PETRVS VICTORIVS

Henrico III. Gallorum Regi. S.



QVANTA voluptate affectus sim, optime, & opulentissime Rex, ex humanissimis litteris tuis, & plenissimis amoris erga me, non facile narrare possem: quud si vllum vmquam mihi fructum tulerunt tot, tantique labores, quos ego sustinui in studijs bonarum artium, hunc ego iudico maximum, neque mehercule falsò. Quid enim mihi vsu venire potuit honestius, quid ad laudem, gloriamque adipiscendam praeclarius? quam laudari, & ferri in caelum a sapientissimo Principe, & summo amatore, non solum eorum, qui nomen aliquod cōsecuti sunt in studijs litterarum, vesum etiam doctrinae ipsius, & cognitionis pulcherrimarum terum, in quas, cum tibi per administrationem, curamque tanti Regni licet, libenter & studiose incumbis. Semper equidem ego dilexi musas, & ingenuas artes, atque in illis persequendis non omnino segnis, & piger fui, scias tamen stimulum magnum mihi admotum esse hac tua laudatione: ita enim certe epistola tua vocanda est, & in cursu earum alacriorem ardentioremque factum. Grauis sane aetas mea, & vires ingenij satis tenues, atq; imbecillae, nec me fallit, quam timide aliquid polliceri debeam; enitar tamen vincere naturam, &, si vllo pacto potero, fructu aliquo ingenij mei conabor ostendere, Maiestatem tuam, eximiamque bonitatem beneficium ingens contulisse in hominem minime ingratum, neque penitus indignum, qui a Principibus viris, maximaque dignitate praeditis, ametur. Interim gratias maximas habeo benignitati tuae, quae nullo meo officio prouocata, solumque exiguo quodam signo meae erga te obseruantiae, ac cultus, tàm valde me ornauit, & apud omnes insignem, clarumque reddidit. Vale. Florent. XI. K. Mai. CIↃ IↃ LXXX.

PETRVS VICTORIVS

Herculi Ciofano. S.



LIBRVM, quem significas proximis tuis litteris, te ad me misisse, redditus mihi non fuit: nam si fuisset, statim id tibi notum fecissem, nec commisissem, vt tu merito me accusare posses, praesertim cum narres mihi hac tua epistola, te in quodam eorum operum mentionem mei perhonorifice fecisse; qua in re de tuo hoc erga me facto amantissimo ago gratias immortales, laudoque consilium, qui studueris monimentis antiqui municipis tui vetustate contaminatis, & audacia imperitorum auxilij plurimum ferre, quod, vt accepi, fecisti, conquisitis multis vetustis exemplaribus, fideque eorum diligenter perspecta; quae vera ratio est delendi maculas ex antiquis auctoribus: nam qui coniecturas sequuntur, multumque tribuunt ingenijs suis, plus saepe ipsis obsunt, quàm prosint. Sunt autem temerarij homines coercendi, & ab hoc prauo instituto omni ratione deterrendi. Quod mihi narras de incommodis tuis, nullaque fide eorum, quos ornaras, fuit mihi hoc audire permolestum, sed vitium hoc est huius aetatis, in qua nun debitus honos, neque praemium tribuitur studijs optimarum artium: neque tamen vetus consilium, susceptaque ratio, plena dignitatis, dimittenda est, [illegible] τάχ' [illegible]. Vale. Florent. XV. Kal. Sext. CIↃ IↃ LXXX.

PETRVS VICTORIVS
Petro Antonio Iacominio Tebalducio Maleſpinio. S.



AMAVI ego te ſemper, poſtquam in diſciplinam meam te tradidiſti, ob ingenium bonum, ac ſuauitatem morum ſingularem; id quod notum tibi eſſe arbitror: mihi quidem certe ſaepe perſpectum fuit, quae ſit voluntas tua, & obſeruantia erga me; quantoq; amore, ac ſtudio incubueris in ea, quae, fretus humanitate tua, tibi mandaui; ſeruieriſque laudi, atque honori meo: quare nunc, cum deſiderio non paruo tenerer, vtilitatis aliorum cauſa, peruulgandi quaedam ſcripta Graecorum veterum auctorum, neque hic facile id explere poſſem, confugi ad te, rogauique, vt videres, ſi in iſta tellure, in qua floret Graeca lingua, & eruditio, aliquis eſſet, qui curam hanc ſuſciperet. Inueniſti autem iſtic ſubito doctum, & diligentem hominem, qui pollicitus eſt, ſe libenter hoc facturum. Mitto igitur ad te primum vitas duas nobilium oratorum, quas ſcripſit Dionyſius ille Halicarnaſſeus, adhibita multa cura, ideſt, Iſaei, qui Demoſthenem erudiuit, & Dinarchi, magni, & ipſius nominis oratoris, laudatique valde in genere illo dicendi graui, ac vehementi. Quae vitae plenae ſunt magnae, variaeque doctrinae; in quibuſque accuratè diſputatur de notis dicendi: nam Dinarchi vita continet in ſe infinitam hiſtoriam, & exquiſitam memoriam Atticorum oratorum. Quam ſint autem vtiles vitae ipſorum ſcriptae a Dionyſio, & quam magnos fructus ferant ſtudioſis eloquentiae, poterat etiam antea intelligi ex ijs, quae fuerant iam editae, Lyſiae, & Iſocratis: nam refertae manifeſto illae ſunt plurimis praeceptis artis. Non has autem tantum, ſed Demoſthenis quoque, & aliorum praeclarorum oratorum vitas litteris hic mandauit; quae vetuſtate amiſſae ſunt. Ne igitur hae quoque perirent, quae in vno tantum vetuſto exemplari apud nos leguntur in bibliotheca Medicea, vt accepi a doctis viris, & veteris memoriae amatoribus, concedente optimo Principe, & cupido iuuandi ſtudia litterarum, excudi has volui. Dabis igitur operam, amice optime, & mei amantiſſime, vt fideliter imprimantur. Vale. Florent. Kal. Decemb. CIↃ IↃ LXXX.

PETRVS VICTORIVS
Ioanni Curterio. S.



LEGI libenter epiſtolam tuam, Curteri, gauiſuſq; ſum, te memoriam mei fideliter in animo ſeruare, laudareque magnopere tenuia quaedam officia mea erga te, nobileſq; eos adoleſcentes, quorum comes tunc eras: illa autem talia extitere, vt omitti nullo pacto debuerint, culpaeque magnae me affinem eſſe declaraſſent, ſi a me praetermiſſa fuiſſent: nulla vero re ego tātopere delector, quanta, quum prodeſſe poſſum probis, & eruditis viris. vtinam plus valerem, non pateret, operam meam a quopiam in honeſto omni facto deſiderari, ſed auctoritas, & vires non reſpondent voluntati meae, quemadmodum nunc, cum me rogatis, vt videam, ſi forte in Medicea bibliotheca ſint ſcripta Graeca, quae conferre velles cum excuſis libris, vix tibi poſſum gratificari, aut ne vix quidem: ſcis enim curae meae mandata non eſſe praeclara illa monimenta antiquitatis: narro praeterea tibi Magnum noſtrum Ducem non pati, vt inde quippiam depromatur; negaſſeque hoc ipſum non paucis, quibus etiam facile omni alia in re morem gereret; ſtudet potius, honeſtam illam ſupellectilem cotidie augere; quod ſuccedit illi egregie: nam & emit quouis pretio, quos poteſt, veteres omnium laudatarum linguarum libros, & multi etiam ipſi dono dantur; vnde factum eſt, vt magnopere creuerit, poſtquam tu eam viſiſti, pulchra illa, & copioſa congeries librorum. Quare me tibi excuſatum eſſe volo, ſi non facio ea, quae praeſtare non poſſum. Randanos iſtos tuos iuuenes, claro admodum loco natos, vt audio, raraeque expectationis ob ſtudia illorum optima, & magnitudinem ingeniorum, ſaluta meis verbis; ſignificabiſque ipſis, me ſemper paratum fore commodis ipſo-

rum.

tum, si forte aliqua in re aliquando iuuare ipsoa potuero. Vale, & amorem istum tuum singularem erga honorem meum, cuius non parua indicia vidi in litteris tuis, custodi in animo tuo diligenter. Florent. IIII. Id. Febr. CIↃ IↃ LXXX.

PETRVS VICTORIVS

Francisco Bonamico. S.



ITTERAE tuae plenae humanitatis, & accuratae doctrinae fuerunt mihi gratissimae; laetatusque sum magnopere, te, vt mihi placeres, tantum studij doctrinaeq; adhibuisse, relictis tuis grauioribus vigilijs in re, si nō omnino tenui, leuique, non tamen digna, in qua tu perscrutanda, neruos ingenij tui contenderes: ago igitur tibi gratias immortales, agnoscoque veterem tuum amorem erga me: cōtigit autem olim, vt ego nactus exemplar vetustum illius commentarij, ac multo magis integrum, quam ea, quae formis excusa sunt, contulerim ipsum cum his libris, qui circunferuntur: Quare nunc existimans operam illam meam non ingratam futuram studiosis antiquitatis cognoscendae, ne dicam curiosis hominibus, decreueram, quicquid notaueram edere, ac diuulgare: vtenim in hoc opere, si opus συνταγμα quę appellandum est, non nulla sunt inania, ac plane falsa, ita alia quaedam non contemnenda: mouerat autem me nomen auctoris, vel potius eius, qui haec ab alijs sibi commemorata, vt ipsa acceperat, litteris mandauerat, qui cum Aristoteles fuisse feratur, indicio, ac testimonio calamo exaratorum librorum, non temere hoc damnandum existimabam, neque diligentiam tanti viri reprehendendam, & vt inutilem penitus repudiandam. Leguntur enim manifesto in eo multa, quae doctissimus, & diligentissimus scriptor transtulit in libros, quos edidit de historia animalium. Testimonium etiam Stephani non parui ducendum est, qui sine vlla dubitatione tradit, hunc libellum esse Aristotelis, quo loco de Vmbris populis, fertilitateque eius telluris vicinae nostrae, ac caeli elementia loquitur, etsi illa, quae de ipsis narrat, vana sunt, & prorsus inepta; sunt alia huiuscemodi quaedam, quae hoc videntur confirmare, nec tamen desunt, quae putantur etiam huic opinioni aduersari, vt tu quoque subtiliter vidisti: quare maturius de tota re cogitabo, tempusq; longius sumam ad deliberandum: sequar autem in primis in sententia mea constituenda auctoritatem tuam, cui merito multum tribuo. Interim haec ad te scribere volui, vt scires, te mihi gratum fecisse, qui de re, quam breuiter attigeram, tam diligenter disseruisti. Vale.

PETRVS VICTORIVS

Dominico Tattio. S.



ACCEPI prid. id. Oct. binas tuas litteras varijs temporibus datas: cum sit autem magna illorum, qui reddere ipsas debent, incuria, id quod satis notum est, & ego saepe expetior, mirandum non est, si, quod crebro vsu venit, in tuis his epistolis contigit; auxit etiam incommodum hoc, quod afui ab vrbe interuallo duorum mensium: mos enim meus est hac anni tempestate in agro quodam meo viuere satis amoeno, valdeque accommodato ad valetudinem tuendam, atque è multis magnisque laboribus, quos cotidie sustineo corpus reficiendum, praesertim cum admodum senex sim. Recte igitur de me, vt plane nunc intelligis, existimasti, non factum esse superbia, & inhumanitate quadam, vt tibi antea non respondeterim, a quo graui turpique crimine valde alienus sum: si namque te factisque implere non possum desideria, commodaque amicorum, & omnium, qui honestis artibus operam dant, saltem studeo officium meum illis probare, animumque semper promptum, ac paratum ad eos iuuandos: Sed, his relictis, cepi molestiam non paruam è tuis laboribus; doleoq; te conflictari his difficultatibus, quibus premeris, vt mihi narras, ob prauum morem aduersariorum, qui virtuti tuae doctrinaeque inuident: est autem hoc vitium hodie in multis, sed etiam aliud puto impedire tuas vtilitates, quod seculum hoc, totum de-

ditum rei quaerendae, non valde amat humaniora studia, nec colit, vt oporteret elegantes musas. Quod me rogasti, vt hoc in genere, si vllo pacto valerem, tibi prodesse in animum inducerem, inuenirem que industriae tuae condicionem aliquam honestam in nobili quapiam vicinarum ciuitatum, non deero tuae voluntati; videboque, si possim dignum aliquem campum inuenire, in quo te exerceas cum aliqua dignitate, & fructu debito tuae eruditioni, sed haec negotia lenta sunt: occasio enim expectanda est, quae plerumque rara est; quare non multum spero, me tibi in hoc profuturum, vt cuperem. Vale.

PETRVS VICTORIVS Alexandro Farnesio Card. S.



Escio, quomodo mihi tamdiu temperarim, praestantissime, atq; optime vir, a te epistola aliqua mea, scriptoq; lacessendo, quem semper amaui, ac colui; cuiusque admirabiles animi dotes iampridem suspexi: &, quantum ingenij mei mediocritas facere potuit, celebraui. Debeo sanè ego omni tempore, quantum valeo, cauere, ne magnas tuas, honestasque occupationes impediam; verumtamen excellētes etiam homines, ac paenè diuini solent aliquando a grauibus, molestiisque curis, quas totas consumunt in vtilitatibus aliorum procurandis, aliquantum digredi, atq; ita reficere animum, ac recreare; id quod de veteribus nou nullis memoriae proditum est, quod te non fallit; cui omnis antiquitas praeclare cognita est: fretus igitur hac opinione ausius sum, summam sapientiam tuam interpellare, & exiguum temporis spatium ipsi eripere, demptum è maximis suis cogitationibus, atque humanissimis officijs. Magnam ego quidem semper, de te cogitans aliquid, singularibusq; tuis virtutibus, voluptatem animo cepi, ac merito quidem, praesertim autem vehementer gauisus sum, intelligens conuenire mihi de tua egregia laude; & maxima spe futuri temporis cum iudicijs multitudinis, ac prudentium virorum; quae sententia communis de amplificatione tuae dignitatis, & magno campo ipsi destinato, vna omnium voce, in quo optimum ingenium tuum, valdeque excultum, ac paratum exerceas; cum cotidie crescat, & paenè certa existimetur, exulto laetitia; ac terminum nullum huic gaudio constituere possum, quae causa etiam fuit, vt scribere nunc ad te, & dignitati tuae maturè gratulari voluerim. Vale, Florent. XIIII. Kal. Septemb. CIↃ IↃ LXXXI.

PETRVS VICTORIVS Gulielmo Sirleto Card. S.



Tsi memoriam tui, vt debeo, firmam in animo conseruo, saepeque de tuis honestissimis artibus, integritateq; vitae mecum cogito, raro tamen ad te scribo, ne dignitatis tuae graues occupationes impediam, quod cauere diligenter me oportet: aliter enim magnopere peccarem; nunc vero, cum ad me domum miseris familiarem tuum, transeuntem hac, qui me salutaret, atque omnia, quae proficisci possunt ab amplitudine tua prolixe polliceretur, gauisus sum mihi occasionem datam scribendi ad te, vel potius necessitatem impositam huius muneris valde iucundi obeundi. Gratias igitur tibi maximas ago de hac humanitate tua, quae noua mihi non fuit: scio enim quantopere me semper dilexeris, & quantum mihi honoris in omni tuo sermone tribueris, crebra mentione a te facta de mea mediocri doctrina, alijsque non nullis animi mei dotibus non omnino a laude vacuis, quoniam sapientiae tuae ita videtur, sic magnopere testimonio tuo auctis, & amplificatis: Cum autem praestiterim, quod opus fuit, narrabo nunc, quae grata vehementer tibi futura spero, me valere, integroque admodum corpore esse, vt senem, vel potius plusquam senem; totoque animo versari in meis veteribus studijs, quibus potius addidi aliquid, quam ipsa remiserim, quod facio ob desiderium magnum, quo teneor absoluendi magnum quoddam opus, quod in manibus habeo: id autem, vt ad exitum perducam, non alienum vllam in partem a disciplina sua, sanctissimaque institutione, puto Deum Opt. Max. tam longam mihi vitam, & tam vegetam tribuere. Vale. Florent. IIII. Non. Septemb. CIↃ IↃ LXXXI.

PETRVS VICTORIVS

Ioanni Vaz Mottae. S.



EDDITAE mihi fuerunt litterae tuae, vir optime, & omni liberali doctrina, vt ex illis perspicere potui, eruditissime, sero illae quidem, in quo iudico me iniuriae non nihil accepisse: voluissem enim ipsas cito ad me peruenisse, quo maturius laetitia illa perfruerer, quam ipsae secum mihi attulerunt: etsi namque me non arbitror esse inanem hominem, nimisque auidum gloriae, tamen facere non potui, quin commoueter praeconio grauis viri, & studio magno posito in me commendando, & ad caelum summis laudibus ferendo: verius enim illa tua laudatio, quam epistola vocanda est, cum omnes colligat rationes viasque celebrandi me, & mediocria quaedam mea officia, ac merita erga bonas artes, & scripta veterum auctorum adiuuanda, in quibus sane plurimum studij, ac laboris diu sustinui; sed finem faciam de me loquendi, reuertarque ad gratias tibi summas agendas, qui me potius bonitate ingenij tui, & singulari quadam humanitate implere hoc gaudio volueris, quam admiratione meae alicuius virtutis, quae aut nulla est, nec tanto nomine digna, aut tenuis admodum, atque exilis. Cuperem, si possem, aliquo pacto tibi placere, & munus a te mihi datum compensare, &, si aliquando facultatem aliquam huius rei nactus ero, sedulo in eam rem incumbam. Nam quod rogasti, vt significem tibi, siquod opus in manibus habeo, volo animo tuo satisfacere: scito igitur, me totum nunc occupatum esse, ac de hoc dies noctesque cogitare, quod sane non nouum consilium meum est: multo enim antea mihi hoc proposui, curasque non paruas de hoc suscepi: scito inquam, me scribere post tot, & tam doctos viros declarationem in libros de moribus illos Aristotelis, quos misit ad Nicomachum filium: arduum sane opus, ac multis locis obscurum; quodque requireret maiorem multo doctrinam, & firmiorem aetatem, quam mea sit: dabo tamen operam, ne penitus irritus conatus hic meus sit, ac sine vllo consilio susceptus. Quod me in itinere tuo non vidisti, etsi non valde remota patria domusque mea est a Romana via, magis frequentata, damni nihil fecisti: volo enim te de me magis existimare è vigilijs, monimentisque ingenij mei, quàm è facie vultuque meo: nec tamen non mos meus est, nobiles viros, & studiosos honestarum artium, qui, hac transeuntes, me salutant, libenter videre, & quibuscunque officijs possum prosequi. Vale. Florent. Prid. Non. Nouembr. CIƆ IƆ LXXXI.

PETRVS VICTORIVS

Iosepho Castalio. S.



TATIM vt in vrbem redij: nam autumni magna parte rusticari soleo, vitamque dego in amoeno, & salubri loco, traditum mihi est munusculum tuum, quod mihi gratum fuit, vt a te missum erudito viro, & mei, vt ostendis, amantissimo, de quo tibi gratias magnas ago. Argumentum ipsum libelli despici meo iudicio non debet, cum valeat ad exacuendum ingenium, & certa quaedam tempora cum honesta voluptate traducenda. Praecipue autem in illo me delectauit, cognosse, morem hunc etiam fuisse veterum illorum oblectandi se huiuscemodi obscuris vocibus, quae consuetudo frequēs apud nos est, & peruulgata in peruigilijs, in quibus viri has dubias, & difficiles quaestiones proponunt mulieribus; non nullaeque ipsarum, quae ob naturae subtilitatem, siue aliquam exercitationem, facile eas interpretantur, & hos nodos dissoluunt, aliquam inde laude adipiscuntur, & elegantiores putantur; sed viris etiam, qui se lepidos, & iucundos praebuerunt in his lusionibus, hoc studium honoris aliquid, & amoris non parum adfert, & conciliat ab his omnibus, qui ea voluptate tenentur: Quia autem proponuntur saepe quaedam ita incerta, & tenebrarum plena, vt quasi hariolari, ac diuinare oporteat, appellantur nostra in gente hae voces, indouinelli: haec habui, quae tibi subito dicerem. Fieri igitur potest, vt hic, quicunque fuit auctor libelli, quem ad me misisti, multa huiusce-

modi

modi collegerit, ac versibus complexus sit, siue ipsa suo ingenio excogitarit. Nomen certe eius penitus ignotus mihi erat; aenigmataque haec ipsa numquam legeram prius, nec audiueram alium quempiam, siue calamo scripta, siue formis excusa ipsa habere: quod petis a me sedulo faciam, &, siquid mendi in ipsis accurate legendis inuenero, ad te scribam diligenter, & amice. Vale. Florent. III. Non. Decemb. CIↃ IↃ LXXXI.



PETRI VICTORII EPISTOLARVM

Liber Decimus.



PETRVS VICTORIVS Iulio Antonio Sanctorio Card. S.



ISIT mihi Nicolaos Tornabonius Episcopus, vir optimos, & tui obseruantissimus, exemplar litterarum tuarum, quas ad eum scripsisti, quod fecit nulla alia de causa, nisi vt me delectaret, tanto amplitudinis tuae testimonio de illis paruis ingenij mei monimentis, quae ad te miserat: nó est autem ille in consilio hoc suo deceptus, vt qui prudens est, facileque intelligebat, hoc necessario futurum: quis enim non gauderet auctoritate, ac iudicio tanti viri de sua aliqua laude? qui, & doctrina, & vsu magno rerum recte existimare potest, vt de huiuscemodi scriptis, ita de multo maioribus rebus: nam; quin fide vsa in hoc fuerit probitas tua, & quod senserit, dixerit, dubitari non potest: neque enim causa est vlla, cur to fingere, & placere auribus meis volueris; alienum enim hoc est a moribus, & dignitate tua, neque cadit vllo pacto suspicio haec, & metus de me. Restat igitor, vt valde te amem, gratiasque tibi magnas agam ob officium hoc tuum beneuolentiae, & humanitatis plenum: tribuit enim mihi amplitudo tua id, quo maxime aetas haec mea eget, plerumque tristis, laetitiae non parum, ac voluptatis, quum intellexi, labores meos nó despici, nec nullo in honore esse apud honestos, & graues viros, pro quo valde ipsi obligatus sum, cupioque quacunque re possum, laudi, atq; honori tuo seruire. Facies igitur mihi gratum, siquid aliquando imperaris. Vale.

PETRVS VICTORIVS Ioanni Tonsio. S.



RBITRABAR sane minime necessariom te admonere (in qua te vsos sum persona Francisci nepotis mei) vt diligenter odorarere, quid existimarent docti isti, & acuti homines, qui plorimi in ista erudita ciuitate sunt, de Censura Hippocratis, quam nuper ad eos misi, vt gratum facerem doctissimo amico meo, qoem ego ob eximias ipsius virtutes plurimi facio, & ad me omnem eorum sensum accurate scriberes: id autem, cum acceperim, te intellexisse, me vehementer

hoc

hoc cupere superuacaneum putabam; quia cognoui te omnibus in rebus, quae ad amicos pertinent, admodum diligentem, vt semper mihi visus sis voluntatibus eorum desiderijsque occurrere; tanta tamen me cupiditas tenebat eius rei, vt contra iudicium animi mei fecerim, & quasi tibi sine causa stimulum admouerim, quod vsu venire aliquando solet ijs, qui aliquam rem ardenter cupiunt: quoquo modo autem res gesta sit, gaudeo me consecutum esse id, quod vehementer optabam, & totum illud plene copioseque obtinuisse: expleuit enim penitus animum meum docta, & grauis epistola tua, & nihil reliquit, quod merito a me desiderari posset. Restat igitur vt tibi gratias agam, quod facio toto animo, pollicearque me paratum esse ad omnia tua commoda, mutuamque tibi beneuolentiam traditurum, siquando vsus venerit, vt operam tuam indigeam; quam etiam pollicitationem non magnopere te a me desiderare confido: puto enim tibi cognitam, & perspectam illam volnntatem meam promptam erga omnes probos, & studiosos bonarum artium viros: tibi autem in primis, qui vincis in eo ceteros, ac longe superas, paratam & addictam, cum omnes diligenter labores sustinueris, qui declinari non possunt ab eo, qui ad summam laudem gloriamque aspiret, ac statuerit demum sibi virtutem omnibus viribus opibusque esse persequendam. Valebis igitur, & me amabis, vt semper fecisti. Florent. XVI. K. Septemb. CIↃ IↃ LXXXIII.

PETRVS VICTORIVS
Simoni Rocchae. S.



EGO te semper amaui, carissime Simon, ex illo die, quo te in familiaritatem meam recepi, ob morum tuorum suauitatem, ac fidem incredibilem: sed nunc, cum te acri desiderio teneri videam illarum litterarum, quibus omni mea anteacta vita incubui, tanta amoris accessio facta est, vt omnis labor mihi leuis futurus sit, quem in te iuuando, bonisque artibus ornando suscipiam: quare adferam tibi ad nos rus venienti huic rei efficiendae aptissimos auctores, in quibus te hoc anni tempore, vt tu cupere scribis, voluteris, Demetrium inquam Phalereum, atque Aeschinem oratorem, acerrimum illum Demosthenis aduersarium; qui cum ambo Athenienses ciues fuerint, ac multum in rep. versati sint; principemque locum in Atticis oratoribus tenuerint; eius, qui aetate posterior fuit, reliqua omnia ingenij monimenta periere, excepto hoc vno de virtutibus vitijsque orationis libello: scripserat enim Demetrius multas orationes elegantes, atque omni genere ornamentorum refertas, nec non plures philosophiae locos illustres; grauesque explicuerat: fuit enim Theophrasti doctissimi, suauissimique hominis auditor, a quo & variam abditamque doctrinam, & copiam, elegantiamque verborum acceperat, cum illi ipsi philosopho a diuinitate loquendi, vetere repudiato, nouum nomen impositum sit. Quantum vero ingenio, atque eloquentia valuerit Aeschines, inde etiam licet existimare, quod Demosthenis vim, impetumque verborum non reformidauit; sed ausus est cum eo congredi, atque omni illo tempore sedulo ipsum exagitauit, periculumque capitis ipsi, atque eius fautoribus saepe creauit. E tribus autem ipsius praeclaris orationibus, quae restant, eam interpretandam suscipiam, qua Ctesiphontem in iudicium vocauit, quod nimis studiosus ornandi Demosthenis fuisset, & in eius laudibus celebrandis contra leges multa scripsisset. Eo autem libentius hanc elegi, quod qua accusationi huic ipsi Demosthenes respondit, mecum studiose legisti: causa enim omnis illa Ctesiphontis hoc pacto melius percipietur, atque ingenia artesque summorum oratorum liquidius intelligentur, cum quicquid ambobus in mentem venerit, & pro eodem, & contra eundem reum accurate cognitum, atque animaduersum fuerit. Altero igitur libro artificium ipsum dicendi traditur, non tamen omne, sed quod ad locutionis tantum integritatem, ornatumque pertinet, in quo magna pars eloquentiae posita est. Altero vero, exemplo quodam declaratur, quid efficere possit eximia natura, cum dicendi exercitatione, vsuque coniuncta: nam huic etiam rei valde vtilis erit, magni huius oratoris diligens lectio, quod praeceptis optimi ac politissimi magistri confirmandis, virtutibusque ab eo demonstratis, constituendis, idoneus in primis ille testis erit: cum ipse etiam Demetrius aliquando auctoritate Aeschinis in hoc commentario vtatur, indicetque locos non nullos ab eo egregie tractatos.

ctatos. Si diligenter igitur artem, iudiciumque grauissimi doctoris attendes, cumque ipsius praeceptionibus auctoritatem, vsumque Aeschinis conferes, nihil, quod ad veram, integramque huius rei notitiam attineat, desiderare poteris. Vale, atque ad nos quamprimum veni. Ex agro Decimano Prid. Non. Sept. CIↃ IↃ LXXXIII.

PETRVS VICTORIVS
Federico Morellio. S.



LEGI libenter epistolam tuam, plenam amoris, & honoris erga me tui: laudo autem, vt debeo, animum istum tuum cupidum valde mihi placendi, & ijs omnibus, quae grata mihi esse intelligis, satisfaciendi, cum te semper paratum promptumque futurum esse ostendas ijs omnibus edendis, quae ab arte tua proficisci possunt, quam eximie honesteque tractas: quare puta, me, quacunque re potero, vtilitatibus tuis, ac laudi consulturum esse: venerunt autem mihi in mentem non nulla, quae vtrique huic rei accommodata, idoneaque futura existimo, si obtinere, & ad exitum perducere potuero; sed nequeo nunc in has nouas curas incumbere, cum habeam opus in manibus arduum, ac difficile admodum, quod cum absolutum fuerit, dabo operam, vt tibi seruiam; & quae mente verso, efficiam, quamuis admodum senex sim, & ad eam aetatem peruenerim, vt potius requiescere debeam, quàm nouum aliquem laborem suscipere; sed non possum otiosus esse; statuique mecum, donec viuam, superiorem meam vitam non deserere; sed de his alias. Tu perge me amare, & Graecas litteras, monimentaque optimorum ingeniorum è tenebris ernere; ac peruulgare. Vale. Florent. XI. K. Quinct. CIↃ IↃ LXXXIIII.

PETRVS VICTORIVS
Iacobo Dalechampio. S.



LITTERAS tuae K. Martijs datae fuerunt mihi valde gratae; delectauit etiam me cognosse Paulum Minium me amare, & veterem suam beneuolentiam erga me in animo tueri, nec longam distantiam loci potuisse huic rei, quod facile illa moliri solet, impedimenti aliquid adportare: est certe hoc signum satis certum optimi animi, ac naturae; qualem saepe in ipso perspexi. Munus autem, quod misisti, superat cuncta alia officia, & dona, quae a fideli amico, cupidoque honoris illius, quem diligit, proficisci possunt: non enim manibus tuis confectum, & fabricatum est, vt vestis, quam Telemacho dedit Helena, ornare ipsum volens, sed ingenio & doctrina: vestrae igitur partes omni laude cumulatae sunt. Videndum autem mihi nunc est, quomodo possim meas defendere; meque ipsum, ac culpam meam purgare, qui tàm sero humanissimae tuae epistolae responderim, nec iustas magnasque tibi gratias ob haec tua consilia, factaque plena dignitatis erga me egerim: non igitur citabo occupationes, etsi multae, & magnae omni hoc tempore illae fuerunt, ac sunt; neque longissimam aetatem, ac senectutem ipsam; quod onus nosti a sapiente poëta dictum est Aetna grauius esse, neque aliud quippiam, quod vim aliquam habere videatur persuadendi tibi, vt mihi ignoscas, sed totum me tradam in potestatem tuam; ita enim fortasse facilius in animum induces, delicti, quod hoc tam rustice commiserim, mihi veniam dare. Vale. Florent. III. Id. Iun. CIↃ IↃ LXXXIIII.

PETRVS VICTORIVS
Serenissimo Francisco Mariae Duci Vrbinatium. S.



Era laetus, faustusque mihi fuit dies ille, quo tu, Serenissime Princeps, Florentiam venisti, visendi Magni nostri Ducis causa, & de communibus, publicisque rebus vnà cum ipso colloquendi: cum enim ego tempore illo anni, valde apto, vel necessario potius, post maximos calores, corpori reficiendo, rusticarer, poscente te hoc, subito euocatus sum, in vrbemque redire iussus, quod feci libenter, ac sponte mea etiam praestitissem, si ante a quolibet de tuo aduentu certior factus essem: multa enim antea audieram a multis de singulari humanitate tua, magnitudine ingenij, & praeclara optimarum artium scientia: quare festinaui, & ad voluptatem capiendam ex his animi tui eximijs dotibus, aduolaui: statim autem vt veni, mihi mandatum fuit, vt tibi obsequerer, ac voluntati tuae cunctis in rebus parerem: gauisus igitur magnopere sum: vidi enim, me compotem cito futurum eius, quod vehementer semper optaui, sermonem tecum habendi de optimis studijs, quae inde etiã perspexi, tibi admodum grata, & accepta esse: qui, cum multa alia in vrbe visenda forent, quae ob vetustatem, & nobilium operum splendorem, cupide ab exteris hominibus spectantur, quibus non minora, neque pauciora inferiore hac aetate addita sunt a nostris Magnis Ducibus: illi enim quoque valde in ornatum vrbis incubuere: studioque suo, ac cura plurimum dignitatis ipsi adiunxere, tu, rebus illis posthabitis, & alij tempori reseruatis, accedere voluisti ad vetustam, & copiosam omnis generis scriptorum bibliothecam Mediceam, quae & multitudine librorum, & antiquitate, cum Graecorum, tum Latinorum, quemadmodum etiam ceterarum eruditarum linguarum, vincit omnes laudatas magnopere, ac celebres scriptorum supellectiles, in quo honesto consilio explendo, & digno omni nobili, & praestanti persona, ego tibi operam meam praebui, fidelem, & accuratam, ob veterem meum vsum, & tractationem ipsius. Hac igitur, prima tibi oblata, voluptate, magnopere, Princeps optime, delectatus es, meritoq; commendari ipsam, & in caelum ferri summis laudibus affirmasti. Neque tamen tantam vim antiquorum auctorum, ita admiratus es, tamquam domi copiã bonorum non habeas: nam nobilem etiam bibliothecam nactus es, a maioribus tuis sedulo comparatam, ac tibi relictam, secuti sunt ita duo, tresve dies, pleni laetitiae, & eruditorum sermonum, quibus ego praesto tibi semper fui, & quantum mihi licuit, a latere tuo numquam discessi; quippe cum ad mensam etiam constiterim & doctorum, iucundorumque vestrorum sermonum particeps fuerim vna cum alijs nobilibus, & grauibus viris, quorum ingenio, & lepore ambo vos Serenissimi, atque optimi Duces, epulas vestras condiebatis, quarum etiam ipse disputationum pars aliqua fui. Verum quia res humanae infirmae, & caducae valde sunt, repente ego totus immutatus sum, omneque meum gaudium in acerbissimum dolorem, luctumque conuersum est: nepos enim alter meus, ex leui, falso putato, morbo, subito mihi ereptus est, quẽ ego vehementer amabam, & omni polita arte, atque ingenuo adolescente digna instruxeram, studio etiam meo, atque opera magna in eo posita: quare abdidi me, atque ex oculis vestris eripui: neque enim tam graui vulneri leniter ferendo me parem esse intelligebam, & maerore, lacrimisque meis gaudium vestrum turbare nolebam. Quam inuitus autem id fecerim, non opus est, me exponere: quis enim nescit, quam durum molestumque sit, cogi, subito relinquere, quod magnopere ames? videbam enim oculos ciuium in te conuersos, passimq; voces audiebantur laudantium virtutes tuas, & honesta facta maiorum tuorum commendantium. Quae autem ego tunc libenter audissem, eadem illa nunc post spatium magnum temporis, cognita mihi ex historijs, alijs narrabo, occasionem huius rei egregiam nactus; moremque aliorum secutus, qui monimentum aliquod ingenij sui Principibus viris dicant: inflammati enim amore illorum, cuncta vndique colligunt, quae valent ad personas eorum decorandas; seq; optimum de illis consilium cepisse, significandum. Quis enim nescit, te antiqua admodum stirpe natum esse? cuique incognita est Feretriae familiae dignitas? cuius nomine, ac virtute, nati ex illa maiores tui multis in locis nobilibusque vrbibus regnarunt, semperque in praeclaris factis, militaribusque studijs magna cum laude floruerunt, summum locum in rebus gerendis, copijsque ducendis tenentes. Sed quia nimis longũ foret, gradus amplos honoris, quos illi consecuti fuere apud varios magnos Principes,

T ac

ac Reges, & res eorum, quae satis notae, perspectaeque sunt, commemorare: esset enim hoc historiae, non epistolae proprium, ac fortasse multarum historiarum argumentum. Ad magis vicinos, propinquosque aetati nostrae veniam, qui geminos fontes suae nobilitatis, summaeque virtutis habuerunt: contigit enim, vt Guidus Vbaldus, postremus eorum, natus vnicus è Federico, qui & ipsi ambo Duces extitere, sine liberis maribus mortuus sit, atque ita terminus, finisque illius, vt vetustae, ita celebris admodum gentis, inuentus. Hic autem est Guidus Vbaldus ille, qui magnopere dilexit studia litterarum, & vt ipse omni ingenua arte instructus fuit, ita etiam vehementer amauit homines liberali doctrina excultos: quare ad eum multi, dediti optimis studijs, ac nobiles admodum viri confluxerunt, delegeruntque sibi Vrbinum, tamquam domicilium quoddam Musarum: horum vero duo fuerunt omni liberali doctrina praediti, Petrus Bembus, & Federicus Fregosius, qui ambo postea, ob vitae probitatem, & omnem nobili viro dignam scientiam, in Cardinalium ordinem cooptati sunt: neque enim omnes appellare hic libet, cum magnus numerus eorum extiterit, cunctique honeste nominati sint in commentarijs elegantibus eruditorum, & ingeniosorum virorum. Hoc igitur Feretriorum Illustrissimo genere paenè extincto, successit in eorum Principum locum Franciscus Maria Dux belli clarissimus, ortus ex Ioanna Federici filia, & Ioanne Sorae Duce, Senogalliaeque Domino, multisque alijs magnae suae potestatis gradibus ornato: nam decoris plurimum, ac dignitatis attulisse huic honestissimae domui, profectos ex ipsa, duos Pont. Max. Sixtum IIII. & Iulium II. quis non videt? Pater vero tuus Guidus Vbaldus è proxime superiore potentissimo, & fortissimo belli Duce natus te feliciter procreauit, quem sperare non sine causa possumus, si vsus veniat, vt opera, consilioque tuo vti velit Maximus Hispaniarum Rex, munere hoc etiam egregie functurum, cum apud eum educatus sis, & adolescens adhuc illius horribilis naualis pugnae particeps fueris, qua victa, prostrataque fuit ingens Turcarum classis; vnde te sibi mature, fortitudinemque tuam astrinxit prouidens Rex, stipendio non paruo, tamquam pignore, obligatum. Vidit autem ille, stultam prorsus esse, falsamque opinionem illorum, qui putant, studium sapientiae officere bellicae virtuti, scientiaeque Ducis exercitus, nec virtutes has coniungi vllo pacto posse; quin potius philosophia prodest, vt reliquis honestis artibus, ita etiam muneribus imperatorijs recte obeundis; cuius rei testimonio sunt Epaminondas, Xenophon, Polybius, & alij non pauci, qui philosophi magni, & clari Imperatores extitere. Incumbe igitur, vt facis in tuam istam, laudis & gloriae plenam viam, non temere hoc dico: mihi enim compertum est, te certas quasdam horas diei sepositas habere, quas cotidie consumas cum ijs, quos domi habes magna, variaque doctrina ornatis viris; incumbe inquam in rationem istam, quae te non solum iuuabit, sed populos etiam, quos regis, si vera est vox Platonis, beatos reddet; cuius magni fructus, & emolumenti ipsorum certa iam, & maxima signa visuntur. Ego autem, qui honestissimum hoc consilium, institutumque tuum non solum probo, ac laudo, verum etiam omni re, qua possum, adiuuare debeo, mitto ad te tamquam solum, ac fundamētum ipsius, libros hos de moribus summi doctoris, quos ego magno studio, ac cura ornare conatus sum, vt, siquid addi potest insitae tuae, vel potius innatae voluntati, ac propensioni animi ad virtutem, & praeclara facta, hinc petas, & te vndique perfectum absolutumque reddas. Hortata quoque me fuerunt, vt ad te labores hos meos mitterem, ea, quae supra a me breui exposita sunt de indicijs quibusdam magni tui amoris erga me, & quod vidi, te studia haec mea minime despicere, sed amare, & colere. Multum etiam ad hoc valuit, quod speraui, me gratum facturum Francisco Medici Magno Duci Etruriae, cui seruio, cuique in primis placere debeo, cum videam, ipsum te valde diligere, iunctosque vos inter vos esse summa beneuolentia, & omnium honestarum rerum societate, vt oporteret esse cunctos vicinos inter se populos, & ciuitates. Dicerem etiam (nisi arrogantiae crimen reformidarem, ni vererer inquam, ne de meis tenuibus rebus nimis inepte sentire existimarer) me confisum esse, maiorem gratiam apud eum initurum, si hoc praestitissem, quam si ipsum munere hoc amplificare studuissem; cum probi viri, ac perfecti amici, qualis profecto ille erga te est, proprium sit; id quod in his doctissimis libris a sapientissimo scriptore memoriae proditum est, dare operam, vt amicus potius ipsius honorem aliquem adipiscatur, quam ipse ille dignitate ea augeatur. Vale Princeps optime. Florent. VIII. K. Octobr. CIↃ IↃ LXXXIIII.

PETRVS VICTORIVS Lectori. S.



VT reliquas duas philosophiae partes diligenter persecutus est, litterisque copiose mandauit Aristoteles (etsi me non fallit, maluisse Peripateticos plerosque rationem disserendi esse instrumentum, quam partem philosophiae) ita etiam existimauit, oportere se tradere; recteque atque ordine explicare, quae ad vitam, & mores pertinent, cum doctrinam hanc a paucis ante se tactam, & illis quidem non satis erudite, perfecteque explanatam putaret: fuerunt autem illi, Pythagoras, Socrates, Plato; a quibus tamen omnibus aliqua in re discrepauit: quare veriorem viam illarum rerum tractandarum excogitauit, accuratiusque ac plenius de virtutibus, ac vitijs disputauit. Extant autem opera tria, philosophi nostri nomine notata, quae disciplinam hanc continent; non tamen cuncta eundem finem, exitumque nacta: ipsorum enim duo manca, imminutaque ad nos peruenerunt, eaque de causa non plenum nobis, integrumque fructum ferre possunt: quae autem illa sint, apertum est: nam vulnera, quae corporibus ipsorum imposita sunt, non sinunt nos de hoc dubitare: solutum enim liberumque hoc graui malo, quod mansit, est volumen, missum ab eo ad Nicomachum filium. Accessit huic incommodo, quod a quibusdam dubitatum est; extantq; quaestiones non paruae de veris auctoribus omnium horum de moribus librorum; quam tamen rem, non arbitror, valde me sollicitare debere, cum vetus, magnusque interpres Aristotelis, Simplicius de hoc, vt communis opinio est, senserit. non videtur autem debere dubitari, quin Νικομάχεια, verum, certumque Aristotelis opus sint; cum, praeter superius Simplicij testimonium, Alexander quoque singularis quidam amator philosophi, & qui studium omne suum posuit in monimentis eius declarandis, Aristotelis opus hoc esse semper voluerit, nec dubitare se vmquam de hoc, ostenderit. Scrupulus fortasse quempiam pungeret de duobus illis, qui nescio cur Magni vocentur, cum minime respondeant numero reliquorum, propeve ad ipsum accedant, & de rebus ipsis, quas attingunt, breuius, concisiusq; praecipiant: nam initium eorum non possum non laudare, satiique id mihi huic disciplinae accommodatum videtur, quo significatur, studium hoc, de re tantopere nobis vtili, a veteribus doctis viris fuisse paenè neglectum. Restat, vt exponam, quid existimem de opere librorum, quorum index est, Ἠθικὰ Εὐδήμια, quia ad Eudemum illud missum est: fuit enim Eudemus hic natione Cyprius, qui Athenas venit, ad Platonisque amicitiam se applicauit, cum domo exularet, vnde etiam familiaritatem Aristotelis consecutus est, cum & ipse studijs sapientiae delectaretur, familiarisque foret omnium, qui scholam Platonis frequentabant; neque tamen coleret solum honesti otij studia, & quietis, verum etiam militiae, ac belli: nam, cum Athenis multum Eudemus vixisset, beneuolentiam quoque adeptus est Dionis Syracusani, qui Dionysio suspectus, illic viuebat, & inceptam amicitiam in Sicilia cum Platone recolebat, vnde factum fuit, vt opera Eudemi Dion vteretur in cogenda clam manu militum ad Dionysium ex iniusto illo regno exigendum. Hic igitur est Eudemus ille, vnde opus, quod praedico, Eudemium appellatum est: nam de virtute ipsius, & magnaanimi probitate mentionem etiam fecit M. Cicero in primo libro de Diuinatione, quo loco praeclara quaedam somnia narrauit: in ipsis enim exposuit tria quaedam, quae magno huic, & pluribus eximiis virtutibus ornato viro visa sunt. Quia autem omnis haec narratio in claro admodum loco exposita est, qui plane cuncta intelligere voluerit, locum hunc ipsum adeat: nam cum auctoris, apud quem haec legerit, non meminerit M. Cicero, puto, ab Aristotele id memoriae mandatum fuisse in libro, quem scripsit de animo, ab hoc illustri viro, vocato Eudemo; id quod narrauit Plutarchus in commentario de consolatione ad Apollonium. Magnum autem damnum, vt arbitror, factum est, quod hi libri iniuria superiorum temporum amissi sunt: erant enim referti magna doctrina, vt ex multis locis conijcere licet eorum librorũ, qui elapsi fuere, & quamuis mendosi, non sine fructu tamen leguntur. Loci autem cuiusdam ipsorum memini in IX. librum, quo significatur, quomodo accepiae duae sententiae de amicitia, quae magnopere contrariae inter se videntur, sibi ipsis consentiant, cuius etiam auxilio emendatur locus, foedissime maculosus in vita Aristotelis, quam scripsit Laërtius. Volo etiam tibi, amice lector, cognitam esse rationem omnem huius mei longi laboris. Plures enim iam sunt anni, quibus ego opus hoc de moribus summi doctoris, amare coepi, & quo magis partem aliquam ipsius manibus tenebam, accurateque legebam, eo magis amore illius incendebar, &

quam magnus fructus ex lectione eiusdem capi posset, perspiciebam. Cum igitur aliquid ita me profecisse putarem, volui experiri, an possem in eo declarando studiosis bonarum artium adolescentibus aliquid prodesse, sanctissimaque hac disciplina ipsos instruere; in quo plurimum temporis consumpsi. Cum vidissem autem auctam non nihil esse in me facultatem hanc, ausus sum, crescente cotidie desiderio in me excolendi optima ingenia, & omnem vitij labem è pectoribus eorum delendi, labores, quos sustinuissem in conatu hoc meo, publicare. Vnum vero in primis arduum, & molestum mihi fuit, cuiq; remedium adhiberi vix potest, valde repugnans illud quidem conatibus his, & honestis studijs, senectus inquam summa, & grauis: paucis enim contingit, id quod Isocrati vsu venit, vt vsq; ad extremum tempus aetatis commentari semper aliquid, & scribere valeret: huic autem rei succurrit, vetus amicus meus, singularis ingenij vir, & non minoris eruditionis, Carolus Oricellarius: nam de eximia probitate hominis, summaque fide, & amore in rebus amicorum gerendis, nihil opus est dicere, cum cognita omnibus, & probata illa magnopere sit. Cum igitur alia multa monimenta Aristotelis simul legissemus, quae scripta ab ipso fuere de natura, & rebus occultis; in hoc, quod ego seorsum mihi declarandum suscepi, ille quoq; studio magno suo, non paruam mihi opem tulit, & laborem meum minuit; quod ego honoris eius causa, & verae amicitiae, qua inter nos coniuncti sumus, omnibus notum esse volui. Vale.

PETRVS VICTORIVS
Gulielmo Sirleto Card. S.



VOMODO facere possum, vir optime, meiq; amantissime, quin tibi gratias agam? qui, me non rogante hoc, nec quicquam huiuscemodi a te modo expectante, tam beneuolo pioque officio functus sis apud Pont. Max. meq; tantopere illi laudaueris, omnibus rebus collectis, quae ipsi sapientissimo viro, summaque virtute praedito grata esse, probataque cognosti. Cum autem non pauca dixeris de mediocri doctrina mea (quam tamen amplitudo tua valde auxit,) studioque magno a me posito in excolendis ingeniis nostrorum adolescentium, addidisti illis, quemadmodum etiam plurimum laborarim, vt scriptis, lucubrationibusque meis in grauissimos auctores, erudierim etiam non parum externos, longinquosq; homines, pectoraque ipsorum perpolierim, quae sane cuncta, si nō tota, tamen aliqua sui parte vera sunt: quis enim vmquam magis studuit, vt hoc praestaret? ardentioreque animo, in hoc opus incubuit? Hac igitur praedicatione tua mihi significata, litteris probi, & honesti viri Angeli Gemmatij, valde delectatus sum, fateorque, me a te beneficium ingens accepisse. Nihil vero in tuis his plenis amoris narrationibus, tam mihi placuit, animumque meum tanto gaudio refersit, quam quod beneuolentia tua, summaque cura in me ornando posita, ipsi narrauit, Marcellum Ceruinum omni tempore me valde dilexisse, cuius rei tu optimus testis esse poteras, qui domi ipsius viuebas, & postquam etiā Pont. Max. creatus est, me apud se honesto loco tenere voluisse: statim enim, Iulio extincto, Romam cucurri, sperans hoc prorsus futurum, & quod magnopere semper optaui, me cito visurum: sed iniqua admodū fortuna, quae mihi semper aduersata est, spesq; meas omnes in medio cursu fregit, ac labefactauit, non passa est, me tanto gaudio diutius frui: vt enim praeteream commoda & honores, quos, ob veterem beneuolentiam ipsius erga me facile adipisci poteram, quantae mihi voluptati fuisset vna tecum in eadem domo viuere, doctissimo viro, & qui multo tempore antea mecum coniunctus vera amicitia fuisses. Commemoratio igitur tua harum rerū partim magna voluptate animum meum impleuit, partim doloris aliquid in pectore meo renouauit. Cum vero nō nulla in vita anteacta gesserim, quae laudis aliquid, & honoris, vt opinor, mihi attulerunt, existimo, quod praestiti, vt mirifice placerem Marcello Optimo, & sanctissimo Pont. in minimis eorum poni non debere; & necessario id etiam in pectore Pontificis erga me excitatorum esse amoris aliquid: quomodo enim amplecti non poterit eum, quem cognorit, carum acceptumque extitisse omni virtute sibi simili, magnopere laudato viro, vna tamen tantum in re valde minori, quod ob breuitatem vitae, plenam integramque beatitudinem tueri non potuit, quod ipsi, laetantibus omnibus bonis, large copioseque contigit. Vale. Non. Octobr. CIↃ IↃ LXXXIIII.

PETRVS VICTORIVS
Gregorio XIII. Pont. Max. S.


ACTVS occasionem idoneam laudandi te B. P. consiliumque tuum in caelum ferendi, ipsam arripui: dum enim incumberem toto animo in opus, quod habeo in manibus, incidi in eum locum, quo mentio ab Aristotele fit Eudoxi Cnidij, spectati viri in studijs honestarum scientiarum, mathematicisque disciplinis; de quo Eudoxo legeram, cum summa hominis laude, correxisse eum annum depravatum, multaque e fastis vitia sustulisse; id quod etiam post fecit Romanus homo, in maxima potestate rerum omnium, atque imperio collocatus. Hos igitur sapientia tua, summos viros, est imitata. Meminisse autem ego huius rei volui, vt ostenderem, te omnibus in rebus studuisse semper prodesse mortalibus, & velut in rebus pertinentibus ad cultum Diuinum, vnde tamen haec quoque profecta est, ortumque duxit, magis proprijs tuae personae, ita etiam in his, quae totae accommodatae sunt vtilitatibus mortalium, mirifice cupidum fuisse eorum iuuandorum. Quantum autem laboraris, & quantum operae diligentiaeque adhibueris in hoc praeclaro munere obeundo, notum omnibus est. Quia autem ego aequitati tuae, summaeque bonitati, multum debeo, ereptus ab ipsis, vna cum tota mea familia è grauibus malis, polliceor Sanctitati tuae, me semper memorem futurum, huius maximi beneficij in me collati, & quantum per me fieri poterit, laboraturum, vt pietas tua, singularisque humanitas, quae multis in rebus apparuit, planeque omnibus perspecta est, non fallat vllo tempore quempiam mortalem. Vale. Florent. Non. Octob. CIↃ IↃ LXXXIIII.

PETRVS VICTORIVS
Petro Gondio Episcopo Lutetiae. S.


VLTA saepe accepi a graui, & honesto viro, praestantissime Antistes, de tua magna prudentia, & cognitione optimarum artium; cui tuae summae laudi consentientes postea fuerunt sermones plurimorum: quare merito te, quamuis absentem, & longo spatio terrarum remotum, amare coepi, vel potius colere, ac venerari: quis enim non diligat, atque amore prosequatur hominem praeditum tanta virtute, totque egregijs animi dotibus ornatum? cum vero nulla alia maiora amplitudini suae praestare officia possim: cupiam autem animo meo satisfacere, magnoque amori huius rei, quo teneor, mitto ad te munus, profectum è meis diuturnis studijs, multisque vigilijs, ac laboribus, quos in eo concinnando perpessus sum: opto autem, vt tibi gratum id, acceptumque sit, quod prorsus futurum spero, propter summam auctoris nobilitatem; cuius ego optima sanctissimaque praecepta, declarationibus his meis explanare, atque illustrare conatus sum; quod si longa aetas, corpusque, in hoc conficiendo, defatigatum, maleque acceptum non aduersaretur, eniterer, aliquid elaborare, quod proprie tuum esset, tibique dicatum ab omnibus subito intelligeretur. Pro animo autem meo in dignitatem tuam propenso, vnum a te peto, vt Regi epistolam suam, munusque meum praebeas, atque ipsum, vt Terentiano verbo vtar, verbis tuis ornes. Vale. Florent. VIII. Kal. Nouemb. CIↃ IↃ LXXXIIII.

PETRVS VICTORIVS

Henrico III. Gallorum Regi. S.



NEMO vmquam scriptor fuit; quin opera sua, ingenijque monimenta valde amaret, ac pluris etiam, quam vere facere posset, ipsa aestimaret: hoc autem mihi quoque, vt opinor, contigit, qui ausus sum, hos meos labores, cuicuimodi sunt, legendos tibi dare, tanto Regi, tantopereque in optimis artibus, studijsque versato: quae namque proponuntur homini, qui superet fortunam, condicionemque reliquorum mortalium, ea perfecta vndique, & absoluta esse debent, veluti ille longo interuallo vincit gradum omnem, altum etiam, ceterorum honestissimorum virorum. Fuit tamen quondam gens, fortunata illa quidem, & quae amplum imperium est consequuta, diuque ipsum custodiuit, quae aliter de hac re existimauit: ipsius namque Reges morem habebant, nullius vmquam dona, muneraque, tenuis etiam hominis, vniusque è multitudine, repudiare, voluntatem eius, qui dilargiretur, animumque spectantes magis, quam rem ipsam, quae dono daretur, ponderantes. Puta igitur, humanissime Rex, me in hoc consuetudinem Persarum, institutumque secutum esse: hi namque extitere, quibus mos hic placuit, quorumque Reges minutam etiam, exilemque liberalitatem suorum numquam contempserunt; quod si feceris, optime Rex, a more etiam vetere, iudicioque maiorum tuorum non discrepabis: nulli enim vmquam opulenti Principes Regesque inuenti sunt; qui tanta humanitate, pietateque erga suos vsi sint; quanta Gallorum Reges in suos omnes populos, alicuiusque existimationis homines vsi fuere; qui sane extra suum ius potestatemque, quam legibus adepti sunt, reliquos omnes quasi parium loco habere consuerint, dilexerintque ipsos, ac defenderint non secus, atque parentes liberos suos tuentur, atque omni charitate prosequuntur. Sed tempus modo non est, firmum, atque omni virtute cumulatum Regnum laudare, satis mihi sit, me ipsum purgasse, qui pusillum donum miserim magno, atque omni honore decoreque digno, Regi; quod tamen donum, vt facilis aditus ei ad maiestatem tuam sit, rogaui, vt a grata tibi, acceptaque persona praeberetur. Vale. Florent. VIII. Kal. Nouemb. CIↃ IↃ LXXXIIII.

PETRVS VICTORIVS

Latino Latinio. S.



NON mihi nouum est, Latine doctissime, te valde me diligere, honorisque mei studiosum esse: etsi non contigit, vt in ijsdem locis viueremus; quod si factum esset, profecto amor noster auctus magnopere foret, certaque aliqua indicia, & testimonia extarent nostrae mutuae beneuolentiae: nunc autem, postquam initium a te modo ortum est patefaciendi viam huic rei, rogastique me, vt studij aliquid ponerem in eo scriptore iuuando, vnde tu laudem magnam consecutus es, quantum me dolorem accepisse putas, cum videam, me non posse voluntati tuae satisfacere, & opis tibi aliquid adferre ad id, quod roges, efficiendum; etsi arbitror, id quod fieri potuit ad vulnera ipsius sananda, quae a vetustate ipsi imposita fuerint, a te praeclare, & feliciter ad finem perductum esse, nec tamen non, vt tibi placerem, laborem nullum recusassem, & quod petis, efficerem: sed vides aetatem, intelligisque quot, & quam grauia mala secum senectus trahat; quae a me abesse non possunt: cum autem vnum eorum sit infirmitas oculorum, quae maximum impedimentum adfert huic studio, nec sinit vllo pacto praestari, quod oporteret, ea vehementer me laesum esse, facile existimare potes, cum ipsi numquam pepercerim. Haec igitur non sinunt, me, vt cuperem, parere desiderio meo, amplectique hanc rem, vt vellem. Posterior epistolae tuae pars, vel potius laudatio mea, minime necessaria

ſaria mihi fuit, qua, citatis grauibus teſtibus, ſignificas, te ſummum praedicatorem ſemper fuiſſe laudum mearum; id enim vt initio harum litterarum ſcripſi, compertum mihi olim fuit; quare ipſe quoque te amaui, & loco fidorum, verorumque amicorum habui: Quis enim non amet probum, & eruditum virum, & vna omnium honeſtorum hominum voce commendatum, deditumque iiſdem optimis artibus, quibus ipſe delectetur? nam quod in aliis etiam, quos dicis, teſtes eſſe poſſe tui egregij animi erga me, nominas M. Antonium Columnam, Cardinalem, gaudeo mirifice, nomen meum perueniſſe ad aures eius clariſſimi, & optimi viri, cum mea aliqua laude, profecta ab ore tuo. Erit igitur mihi gratum, ſi nactus huius rei occaſionem aliquam, me eſſe memorem ipſius in me beneuolentiae illi ſignificaris. Tu autem, humaniſſime vir, aequo animo patiere, me non potuiſſe ſeruire voluntati tuae, etſi modice hoc rogaſti: nam poteram etiam addere ſuperioribus cauſis, quod non valde verſatus ſum in Latinis ſcriptoribus, propriis noſtrae piae inſtitutionis, ſed in Graecis magis volutatus ſum: nam doctiſſimum & grauiſſimum Chriſtianum ſcriptorem, qui latebat in tenebris, me olim curaſſe peruulgandum, arbitror tibi notum eſſe. Vale. Florent. XVIII. Kal. Ianuar. CIↃ IↃ LXXXIIII.

PETRVS VICTORIVS
Alexandro Medici Card. S.



CVM alios multos honeſtos, & magnis virtutibus praeditos viros amarim, veneratuſque ſim, qui merito ad ſummum iſtum gradum honoris peruenerunt, quomodo facere poſſum, Cardinalis optime, quin te multis de cauſis aſſidue colam, atque obſeruem, qui perſpexerim, te ſemper innocenter vixiſſe, & ab omni macula, ſimilitudineque vitij alienum fuiſſe? ſtatim enim a teneris vnguiculis perſpecta ſunt in te ſigna eximiae cuiuſdam probitatis: in primis autem animus totus conuerſus in puram, & veram pietatem; quae cum multis modis comprobaſſes, opinionemque maximam de te, moribuſque tuis excitaſſes, & firmam in pectoribus omnium conſtituiſſes, factum fuit, vt, cum orator Romam ad Pont. Max. mittendus eſſet, Magnus noſter Dux, qui multis modis induſtriam, & fidem tuam perſpexerat, te potiſſimum elegerit, qui praeclare poſſes fungi hoc munere: in eo autem obeundo, ſpecimen ita magnae tuae probitatis dediſti, & ita te geſſiſti, tamquam ſi praeterita omni vita in rebus publicis gerendis verſatus eſſes, vt Pontifici placeres, & illi, qui te miſerat, vndique ſatisfaceres: quare contigit, vt cum numerus ampliſſimorum Cardinalium imminutus eſſet, oporteretque nouos creare, ſummo conſenſu amborum tu cooptatus ſis. Cum autem ego ad te accedere nequeam, atque his tot, tantiſque tuis praeclaris animi dotibus modo coram frui non poſſim, moleſta aegritudine impeditus, quae vires meas multum labefactauit; earum recordatione, quae magnopere me delectat, gaudeo, ſermoneſque de illis libenter vſurpo, qui eo iucundiores mihi ſunt, quod audio, te de me ipſo, non raro loqui, eaque proferre, quae egregiam tuam animi voluntatem erga me, mihi praeclare cognitam, omnibus patefaciant, demonſtrentque, te me ipſum, ingenijque mei monimenta plurimi facere: quare diutius me continere non potui, quin ad te ſcriberem, ſignificaremque, me tibi tantas gratias habere, quantas maximas poſſum, ac ſi quando occaſio, facultaſque mihi dabitur, omnibus patefaciam acre deſiderium, quo teneor, tibi placendi, ac celebrandi egregias tuas virtutes, aſſiduamque curam, & diligentiam, quam adhibes in grege tuo regendo, muneribuſque obeundis proprijs perſonae, cui commiſſa ſunt vita, & mores ciuitatis; cui rei tu in primis idoneus es, cum illa vera ratio ſit huius rei efficiendae, vt, qui vult maculas ex aliorum animo delere, primum debeat ſeipſum ab omni vitio, labeque purgare; quod tibi facere neceſſe non fuit, cum omni vita tua, integrum te, caſtumque praebueris. Vale Cardinalis ampliſſime, iſtamque viam laudis plenam ſequere, quae te ad ſummum gloriae faſtigium perducet.

PETRVS VICTORIVS
Antonio Riccobono. S.



Ccepi tuas litteras humanitatis, & amoris erga me plenas, quae me magnopere delectarunt, cognoueram antea sane testimonijs non nullorum, te bene de me existimare, & iudicium meum de scriptis veterum auctorum emendadis probare; sed haec epistola tua totam rem planius expressit, aperteque de veteribus meis scriptis, quid censeret, significauit: quare gaudeo magnopere, me talem praeconē meae laudis sine vllo meo merito nactum esse: quod autem adhuc non feci, vt tibi gratias agerem, praestarem nunc libenter, parque tibi pro pari redderem, si facultatem huius rei haberem: doleo vero, me non facile posse efficere, quae cuperem: aduersatur enim huic officio meo senectus, morbnsque grauis, qui me spatio multorum mensium oppressum tenuit, nec siuit vacare veteribus meis studiis; quare iussu Magni nostri Ducis humanissimi, & mei amantissimi, postquam id cognouit, hoc onere leuatus fnm: in alijs antem, quibus premor angoribus, est, quod magna cum difficultate legere, aut scribere valen, ex qua re quanta molestia affectus sim, facile intelligis. Litterae autem hae tuae fuerunt mihi sua sponte gratae, atque etiam multis de causis valde carae: fecit vero, vt ipsas magis amarem, quod in illis vehementer laudas Cosmum Concinium adolescentem optimum, & omni laude dignissimum propter multas animi sui dotes, & desiderium acre optimarum artium, in quibus ipsum summa cum diligentia istic versatum esse, mirifice delectatus fnm: nam intelligere eos, quos caros habes, a peritis, & doctis viris in caelum ferri, magnam laetitiam omnibus facit; quod tu in adolescente hoc mihi carissimo, & quem ego in oculis fero, ornando egregie praestitisti: in qua re nihil tibi cedo: ipse certe spem meam non fefelli:, qui omni illo tempore, quo hic apud nos mansit, in haec studia humaniora toto pectore incubuit: cum autem apud vos fuit, nou solum his litteris elegantioribus operam dedit, sed etiam scientiam legum cum illis coniunxit; quare spero, me ipsum visurum multo doctiorem in omni genere optimorum studiorum: nam hunc adhue [illegible]on vidi, quia spatio duorum mensium in villa mansi, quo me contuli, vt viderem, si possem consequi, quod aliis temporibus a clementia huius caeli facile impetraui, id quod mihi tamen adhuc non contigit. Tu vero vale, &, vt facis bonarum artium studiosos iuua. E Decimano rure X. Kal. Quinct. CIↃ IↃ LXXXV.

PETRVS VICTORIVS
Gulielmo Sirleto Card. S.



Vm saepe honesta multa, & sanctitatis plena facta mirifice commendari audissem nostri optimi Pont. quem omnes non a vobis creatum, sed de caelo delapsum putant, coepi vehementer ipsum admirari, & toto animo colere; nec multo post excitatum est in me desiderium magnum, si possem, scribendi laudes ipsius, & ad praeclarum propriumque verae pietatis opus eundem adhortandi. Repente igitur, quasi diuino quodam spiritu afflatus, calamum sumpsi, incubuique totus in hanc curam; nec satis longo temporis interuallo perduxi ad exitum, quod institui. Mitto autem nuuc ad te lucubrationem meam, si non perfectam, & absolutam, ab optimo certe animo, ac studioso verae gloriae ipsius profectam. Leges tu vero illam diligenter, quum tibi per occupationes licebit: hoc enim iure veteris nostrae amicitiae videor me posse a te postulare, & vbi etiam opus esse iudicaueris, ipsam sine ambitione corriges; non ausim tamen te rogare, nec tibi tantum oneris imponere, vt ipsam ostendas ei, quem ego nullo cuiusqnam ornatu, laudationeque egentem sedulitate mea ornare, & celebrare studui, sed hoc voluntatis tuae, & perfectissimi iudicij vndique esse volo; quod neque in hac ipsa re, neque in alia vlla facile labi, & peccare potest. Ego certe quicquid de hac deliberatum a te fuerit, id totum amanter erga me, sapienterque factum existimabo. Vale. Florent. IX. Kal. Sext. CIↃ IↃ LXVII.

PETRVS

PETRVS VICTORIVS Rectori Germanici collegij Romae. S.



ST in comitatu Cardinalis Austriaci, qui hac transijt, vir probus, & valde eruditus Erasmus . . . . . idemque satis bonus poëta: pangit enim & Latinum, & Graecum carmen eleganter; hic, cum me domi meae salutasset, in longo sermone, quem cum ipso non semel habui, visus mihi est dignus, cui omnes non alieni ab ingenuis artibus fauerent, honestaque hominis desideria iuuarent: cum igitur mihi ostendisset, se cupere, recipi in summa laude dignum, refertumque omni genere virtutis collegium, cuius tu praefectus es; rogassetque, modeste tamen, vt patefacerem ipsi aditum, si vlla ratione possem, ad explendam hanc ingentem sitim suam, volui ei, in hoc placere: quare commendo tibi ipsum viro humanissimo, & valde studioso eorum, quos intelligis amare ex animo studia litterarum. Ignosces autem mihi, si forte arrogans tibi visus fuerim, cum ignotus tibi homo tantum mihi pollicitus de probitate tua sim, vt sperarim, commendationem hanc meam ipsi plurimum profuturam. Vale, & me deditum magnopere & doctrinae, & sanctitati vitae tuae, quique te toto animo complexus sum, ama.

REGISTRVM.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T.

Omnes ſunt Terniones.



FLORENTIAE.

Apud Iunctas. CIↃ IↃ LXXXVI.





